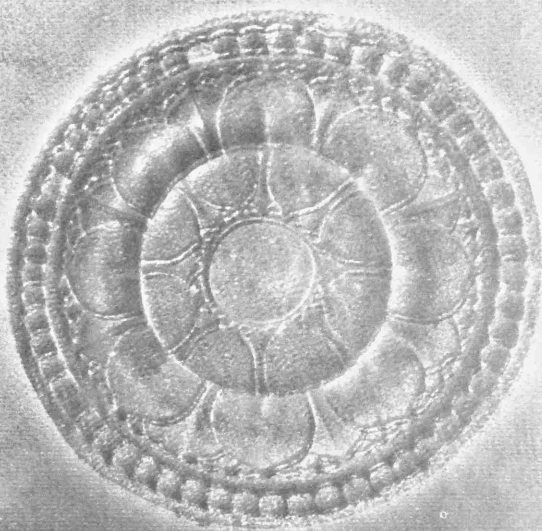

ත්‍රිපිටකය

[මෙතන Click\(ක්ලික්\) කර පටුනට පිවිසෙන්න](#)

දීඝනිකාය අටුවාව - 3

ධර්මවිනය දහන් පණ්ඩිත මහාස්වරියන් වහන්සේලාගේ ආධාර ඇතුළු

ආචාර්ය

ඒ. සී. ද කොයිසා

දීක්ෂිතය අටුවාව

3

ධම්මිකය උගත් පණ්ඩිත
මහාස්ථවිරයන් වහන්සේලාගේ
ආධාර ඇතුළු

ආචාර්ය අධිනිතිඥ
ඒ. ජී. ද සොයිසා මහතා
විසින්
සිංහලට පරිවර්තනය කරන ලදී.

අනුශාසක මණ්ඩලය

පැලියගොඩ විද්‍යාලංකාර පරිවෙණාධිපති ගරු කිරිවත්තුඩුවේ
පඤ්ඤාසාර නායක මාහිමියන්වහන්සේ

මාලිගාකන්දේ විද්‍යාදය පිරිවෙනේ B.A., PH.D. උපාධිධාරී පණ්ඩිත
ගරු දෙහිගස්පේ පඤ්ඤාසාර නායක ස්ථවිරයන් වහන්සේ

කළුතර පුලිනතලාරාමාධිපති ගරු බේරුවල ශ්‍රීසුමංගල
ශ්‍රීතිවාසාභිධාන මහානායක මාහිමියන්වහන්සේ

අම්බලම්ගොඩ සුනන්දාරාම මහා විහාරස්ථ විද්‍යාලොක
විද්‍යාලයාධිපති ශ්‍රී සද්ධර්ම භාරතීශ්වර ධර්මකීර්ති ශ්‍රී පණ්ඩිතාවාර්ය
විලේගොඩ ශ්‍රී ධර්මානන්ද අමරපුර නිකායේ අධිකරණ නායක
මහාස්ථවිරපාදයන් වහන්සේ

බළුන්ගොඩ ශ්‍රී ධර්මානන්ද පරිවෙණාධිපති ගරු ආනන්ද මෙමනෙය
ස්ථවිරයන්වහන්සේ

බෙල්ලන ධර්මපාල පරිවෙණාධිපති පණ්ඩිත බෙල්ලන ඤාණවිමල
ස්ථවිරයන්වහන්සේ

රන්දොඹේ මහාවේනිය පරිවෙණාධිපති ගරු වලගෙදර පණ්ඩිත
සොමාලොක නායක ස්ථවිරයන්වහන්සේ

වැලිතර අභිගහපිටියේ සුගත ශාසනොදය පරිවෙණාධිපති අනුංගල්ලේ
පණ්ඩිත විමලකිත්ති නායක ස්ථවිරයන් වහන්සේ

අම්බලන්ගොඩ අග්ගාරාමාධිපති අග්ග මහා පණ්ඩිත ගරු
පොල්වත්තේ බුද්ධදත්ත මහා ස්ථවිරයන්වහන්සේ

ගාල්ලේ ගල්වඩුගොඩ විද්‍යාරාජ පරිවෙණාධිපති පණ්ඩිත සුමංගල
නායක ස්ථවිරයන්වහන්සේ

බම්බලපිටියේ වජිරාරාමවාසී ගරු නාරද මහා ස්ථවිරයන්වහන්සේ
මාදම්පේ සුනන්දොදය පරිවෙණාධිපති ගල්පොත්තාවෙල ශ්‍රී

පඤ්ඤානන්ද ප්‍රධාන නායක ස්ථවිරයන්වහන්සේ

මරදානේ ශ්‍රීලංකා විද්‍යාලයාධිපති ගරු බද්දේගම පණ්ඩිත විමලවංශ
ස්ථවිරයන්වහන්සේ

පණ්ඩිත එච්. නන්දසාර මහතා

ආචාර්ය ආයතීරත්න රේරුකාන මහතා

ආචාර්ය ඇල්. එච්. ජයසේන මහතා

දීක්ෂිකාය අටුවාව

3

ධම්මිනාය උගත් පණ්ඩිත
මහාස්ථවිරයන් වහන්සේලාගේ
ආධාර ඇතුළු

ආචාර්ය අධිනිතිඥ
ඒ. පී. ද සොයිසා මහතා
විසින්
සිංහලට පරිවර්තනය කරන ලදී.

සීමාසහිත

ඇස්. ගොඩගේ සහ සහෝදරයෝ (පුද්.) සමාගම

පුරාණ මුද්‍රණය - 1961

දෙවැනි මුද්‍රණය - 2015

ත්‍රිපිටකය

දීඝනිකාය අටුවාව 3

© කුමාරි ජයවර්ධන

ISBN 978-955-30-3649-0

පිටුවැසුම සැකසුම :

පාලිත සේනානායක

අක්ෂර සංයෝජනය:

නෙල්කා අබේවික්‍රම

ප්‍රකාශනය:

සී/ස ඇස්. ගොඩගේ සහ සහෝදරයෝ (පුද්.) සමාගම

661,665,675, පී. ද ඇස්. කුලරත්න මාවත, කොළඹ 10.

මුද්‍රණය:

චතුර මුද්‍රණාලය

69, කුමාරදාස පෙදෙස, වැල්ලම්පිටිය.

14873/2167/1000

ත්‍රිපිටක සිංහල පරිවර්තනය

බුදුරජාණන් වහන්සේ දෙසූ ධර්මය මූලිකව සඳහන් වූයේ මාගධී භාෂාවෙන් හෙවත් පසුකලක 'පාළි' නමින් හැඳින්වුණ භාෂාවෙනි. ප්‍රථම ද්විතීය හා තෘතීය ධර්ම සංගායනාවලින් සංගෘහිත වූයේත් ශ්‍රී ලංකාවේදී ග්‍රන්ථාරූඪ වූයේත් මෙම පාළි ත්‍රිපිටකයමය. පසුකාලවලදී එම ත්‍රිපිටකයට අට්ඨකථා හා ටිකා ඉතා වැඩි කොටසක් ලියවුණේ එම පාළි භාෂාවෙන් මය, ශ්‍රී ලංකාවේ දී මය. සිංහල හික්ෂුන් වහන්සේලාගේ ප්‍රමුඛත්වයෙනි. මේ නිසා මූලික ලෙස බුදුදහම හදාළ හැකිව පැවැතුණේ පාළි භාෂාවෙන් මය. සන්න සහ පිටපොත් වශයෙන් සමහර පාළි පොත්වල කොටස් සිංහල භාෂාවට නගා ලියා තිබුණ නමුත් සම්පූර්ණ පරිවර්තනයක් සිදුවී නොතිබිණ. ජාතකට්ඨ කථාව හා ටිකා පොත්වල කොටස් බොහෝ දුරට සිංහල භාෂාවට පරිවර්තනය ව පැවැතිණ. ශ්‍රී ලංකාවේ මුද්‍රණ ශිල්පය පටන්ගැනුනේ මේ තත්ත්වය මතය. වටිනා ඥාණ සම්භාරයක් ඇතුළත්වන සිංහල ජාතිය සන්නකයැයි කීව හැකි බෞද්ධ සාහිත්‍යය සිංහල පාඨකයන්ට කියවා තේරුම් ගත හැකි තත්ත්වයේ වැඩ පිළිවෙළක අවශ්‍යතාව බෙහෙවින් දැනෙන්නට විය.

මේ අවස්ථාවේ නොයෙක් විෂයයන් කෙරෙහි මනස යොමු කළ පඬිවරයෙක් මෙදෙසට යොමු විය. එනම් ආචාර්ය ඒ. පී. ද සොයිසා මහතාය. නීතිය, දර්ශනය, විවිධ භාෂා ආදිය ප්‍රගුණ කොට දේශපාලනයට පිවිසි ඒ මහතා දකුණු කොළඹ ආසනයෙන් රාජ්‍ය මන්ත්‍රණ සභාවට තේරුණේය. එක්වරකින්ම එම මග අත්හල එතුමා යොමුවූයේ ධර්ම ශාස්ත්‍රීය කටයුතු වෙතටය. එහි ඵලයක් වූයේ පාළි බෞද්ධ සාහිත්‍යය සිංහල භාෂාවට පරිවර්තනය කිරීමය.

සිංහලයන් සතුව පැවැතුණද ඉතා සුළු පිරිසකට තේරුම් ගත හැකිව තුබූ පාළි ත්‍රිපිටකය හා ඒ සඳහා ලියැවුණ අට්ඨකථා ද ඒවා සඳහා ලියැවුණ ටිකා ග්‍රන්ථද ගත් කල විශාල පොත් සමූහයකි. එම පොත් සමූහය තනිවම සිංහල භාෂාවට නැගීමට කෙනෙකු සිතීම පවා ආශ්චර්යකි. එම අසිරිමත් කාර්යයට සිතත් අතත් යොමු

කළ වීරයා වූයේ ආචාර්ය ඒ. පී. ද සොයිසා ශ්‍රීමතය. එවකට ශ්‍රී ලංකාවේ වික දෙනෙකුට ලැබිය හැකිව තුබූ එංගලන්තයට ගොස් පශ්චාත් උපාධියක් ලැබීමට වරම් ලත් එතුමා ශ්‍රී ලංකාවට පැමිණ පිය තැබූ නීති වෘත්තිය මෙන්ම දෙවන වරට යොමු වූ දේශපාලනය ද සිත් නොගත් නිසාදෝ ඒවා වෙනුවට ග්‍රන්ථ රචනයට බැස්සේ තමාගේම තෝරාගැනීමක් ලෙසය.

විසිවන සියවසේ මැද භාගය වනවිට එංගලන්තයේ පාළි පොත් සමාගම පාළි ත්‍රිපිටකයෙන් බොහෝ කොටසක් ඉංග්‍රීසි භාෂාවට පෙරළා මුද්‍රණය කර තිබිණ. ඉංග්‍රීසි භාෂාව පිළිබඳ ප්‍රවීණ බවක් ලබා සිටි ආචාර්ය ඒ. පී. ද සොයිසා මහතා බෞද්ධ සාහිත්‍ය ග්‍රන්ථ සිංහලට නැගීමේදී ඉංග්‍රීසි පරිවර්තන උපයෝගී කරගත්තේ ඇත. ඒ සමග එවකට ශ්‍රී ලංකාවේ සිටි ධර්මවිනයධර මහතෙරවරුන්ගේ උපදෙස් ද ලබා ගත් බව එතුමාම පවසා ඇත. මුද්‍රණ පහසුකම් අඩුවෙන් පැවැති එම කාලයේ නිරවුල්ව ස්වකීය ග්‍රන්ථ ප්‍රකාශනය කිරීමට සිතූ එතුමා ධර්මසමය නමින් මුද්‍රණාලයක් ද පටන්ගත්තේය. පාළි ත්‍රිපිටක ග්‍රන්ථවල සිංහල පරිවර්තනයේ සමහර තැන් වියතුන්ගේ විවේචනයටද භාජනද විය.

පාළි භාෂාවෙන් සඳහන් වී ඇති කරුණු පැහැදිලි කිරීමේදී අවධානයට පවා මතභේද සහිත තැන් දක්නට ඇත. මේ සෑම ආගමකම දක්නා දෙයකි. බුදුසසුනද වෙන වෙන නිකායවලට බෙදුනේ බුද්ධ දේශනාවන් විවිධව තේරුම් කිරීම නිසාය. විශේෂයෙන් සූත්‍ර පිටකයේ ඇතුළත් වෙන ගැඹුරු අදහස් වෙනත් භාෂාවකින් පැවැසීම සුළුපුළු කාර්යයක් නොවේ. ඒ ගැන සලකන විට ආචාර්ය ඒ. පී. ද සොයිසා මහතාට ලොකු සම්මානයක් හිමිය. අඩසියවසකින් පැරැණි වූ එම ග්‍රන්ථ මේ වන විට වෙළඳපොළේ දක්නට නැති බව සලකා ආචාර්ය ඒ. පී. ද සොයිසා සූරීන් පළ කළ සිංහල ත්‍රිපිටකය නැවත මුද්‍රණය කිරීමෙන් එම අඩුව පිරවීමට සිරිසුමන ගොඩගේ සිරිමතාණන් ගත් පියවර ප්‍රශංසනීයය. ඇතැම් පොත් සොයා ගැනීමත් දුෂ්කරය. අපහසුකම් නොසලකා ගත් මෙම පියවර නොපමාව නිම කිරීමට එතුමාට හැකිවේවායි මම ප්‍රාර්ථනා කරමි.

බෙල්ලන ඤාණවිමල මහානායක ස්ථවිර

පෙරවදන

බෞද්ධ ග්‍රන්ථ අතර මුද්‍රන්මල්කඩ ත්‍රිපිටකයයි. බුදුරජාණන් වහන්සේ වදාළ ධර්මය මුළුමනින්ම ග්‍රන්ථාරූඪ කර ඇති ත්‍රිපිටකය පළ වී ඇත්තේ පාළි භාෂාවෙනි. එනිසාම වැඩිදෙනෙකුට ත්‍රිපිටකය කියවා අවබෝධ කර ගැනීම බලවත් ගැටලුවක් විය. 2500 බුද්ධ ජයන්තිය වෙනුවෙන් සංස්කරණය කරන ලද ත්‍රිපිටකය බොහෝවිට උගතුන්ට පමණක් සීමා විය. පසුකාලයේ බොහෝ වියතුන් ත්‍රිපිටකය සිංහලට නැගුවද එම පරිවර්තන ද එතරම් ලිහිල් බසින් පළ නොවිනි.

මෙරට විසූ ප්‍රකට බුද්ධිමතකු මෙන්ම සිංහල, පාළි හා ඉංග්‍රීසි භාෂාත්‍රයෙහි මනා ප්‍රවීණත්වයක් ලද විද්වතකු ද වූ ආචාර්ය අධිනීතිඥ ඒ. පී. ද සොයිසා මහතා එවක මෙරට විසූ ධර්ම විනය උගත් පණ්ඩිත මහස්ථවිරයන් වහන්සේලාගේ ආධාර ඇතිව ත්‍රිපිටකය සරල බසින් සිංහලට නැගුවේ එබැවිනි. ත්‍රිපිටකයේ දැනට පළ වී ඇති සිංහල පරිවර්තන අතුරෙන් කියවා පහසුවෙන් අවබෝධ කරගත හැකි, කාටත් වැටහෙන බසින් ලියැවුණ පොත් පෙළ ආචාර්ය අධිනීතිඥ ඒ. පී. ද සොයිසා මහතා සංස්කරණය කළ මෙම පොත් පෙළ බව අපගේ වැටහීමයි. ත්‍රිපිටකය මෙතරම් සරල සිංහලෙන් ලියැවුණ වෙනත් ග්‍රන්ථ මාලාවක් බිහිවී නැත. එබැවින් බොහෝ දෙනා අපෙන් කළ ඉල්ලීම් ද සලකා බලා ආචාර්ය අධිනීතිඥ ඒ. පී. ද සොයිසා මහතා සංස්කරණය කළ ත්‍රිපිටක ග්‍රන්ථ මාලාව නැවත මුද්‍රණය කර ප්‍රකාශයට පත් කිරීමට අප අදහස් කළේ බුදුරජාණන් වහන්සේ වදාළ ධර්මය සරල සිංහලෙන් කියවා අවබෝධ කරගනු රිසි පාඨකයන් වෙනුවෙනි.

මෙම බැරෑරුම් කටයුත්තේදී අප මුහුණ දුන් බලවත් ගැටලුව වූයේ පනහ දශකයේ මුල් භාගයේ කාණ්ඩ 48 කින් පළවූ එම සම්පූර්ණ ග්‍රන්ථ මාලාව සොයා ගන්නේ කෙසේද යන්නයි. ආචාර්ය අධිනීතිඥ ඒ. පී. ද සොයිසා මහතා එම පොත් පෙළ සංස්කරණය කරන සමයෙහි එම කාර්යය සඳහා ඒ මහතාට මඟ පෙන්වූ

මහතෙරුන් වහන්සේලා අතුරෙන් අද ජීවතුන් අතර වැඩසිටින එකම හික්මුන් වහන්සේ වන කොල්ලුපිටියේ වාලුකාරාමාධිපති අතිපූජ්‍ය බෙල්ලන ඥාණවිමල මහනායක ස්වාමිපාදයාණන් වහන්සේගේ මඟ පෙන්වීම මෙහිදී අපට විශාල ශක්තියක් විය.

ආචාර්ය අධිනීතිඥ ඒ. පී. ද සොයිසා මහතා සංස්කරණය කළ ත්‍රිපිටකය සරල සිංහල පොත් පෙළ අප වෙත ලබාදීමට කටයුතු කළ විද්‍යාර්ථය පරිවෙණාධිපති බලන්ගොඩ සෝහිත නාහිමිපාණන් වහන්සේටත්, දොඩන්දුව පූජ්‍ය පණ්ඩිත ගංතලාවේ ගුණානන්ද නායක ස්ථවිරයන් වහන්සේටත්, පූජ්‍ය විද්‍යානිධි අම්බලන්ගොඩ සුමේධානන්ද ස්ථවිරයන් වහන්සේටත්, අරිසෙන් අනුබුදු මහත්මියටත්, ශ්‍රීනාත් ගනේවත්ත මහතාටත්, ජනාධිපති ජ්‍යෙෂ්ඨ උපදේශක මිලින්ද මොරගොඩ මහතාට සහ එස්. අයි. ගමගේ මහතාටත් අපගේ කෘතගුණපූර්වක ස්තූතිය හිමිවේ.

මෙම ග්‍රන්ථ මාලාව යළි මුද්‍රණය කිරීමට අනුමැතිය පළ කළ ආචාර්ය අධිනීතිඥ ඒ. පී. ද සොයිසා මහතාගේ දියණිය වන ආචාර්ය කුමාරි ජයවර්ධන මහත්මියටත්, පරිගණක අක්ෂර සංයෝජනය කළ නෙල්කා අබේවික්‍රම මහත්මියටත්, මුද්‍රණ සම්බන්ධීකරණයෙන් දායක වුණු පාලිත සේනානායක මහතාටත්, සෝදුපත් කියැවූ මිල්ටන් මද්දුමගේ මහතාටත් අපගේ ස්තූතිය හිමිවිය යුතුය.

සිරිසුමන ගොඩගේ

2015 මැයි

සංඥාපනය

බුද්ධ ධර්මය පිරිසිදු ලෙස අවබෝධ කර ගැනීමට අටුවා කථා අවශ්‍ය වෙත්.

මිහිඳු මහ රහතන් වහන්සේගේ කාලයේදී ලංකාවට ලැබුණාවූ පාළි අටුවා කථා සිංහලට පෙරළා ලියා තිබුණ නමුත් අටුවා කථා නැවත පාලියට පෙරළීම බුද්ධඝෝෂ ස්වාමීන් වහන්සේ විසින් කරන ලදී. එකල මහා විහාරයෙන් ආධාර ලැබුණ බව උන්වහන්සේ සඳහන් කර තිබේ.

අටුවා පොත්වලින් ධර්මයේ ගැඹුරු තැන් පැහැදිලි කිරීමද, යම් යම් පදවල තේරුම් ලිවීමද, සැලකිය යුතු ඉතිහාස කරුණු විස්තර කිරීමද නොයෙක් තැන්වල ව්‍යාකරණ යෙදුම් කියාදීමද කර තිබෙන බැවින් අටුවාවලින් ලැබෙන ප්‍රයෝජනය මහත් බව සැලකිය යුතුයි.

අටුවා පොත්වලට මුල් පොතක් මෙන් සැලකිය යුතු විසුද්ධි මාර්ගය සිංහලට පරිවර්තනය කිරීමට පසු සුමංගල විලාසිතිය නම් දීඝනිකාය අටුවාවෙන් මේ පොත පටන් ගනිමි. මෙහි දීඝ නිකායේ 22 වෙනි සූත්‍රයේ සිට අවසාන සූත්‍රය දක්වා ඇතුලත් කළෙමි.

මේ පොත පරිවර්තනය කිරීමට පණ්ඩිත ඇල්. එච්. ජයසේන මහතාද පණ්ඩිත බැරගම සෝභිත ස්ථවිරයෝද ආධාර කළ බව ගෞරවයෙන් මතක් කරමි.

මේ පොත් ලිවීමට නොයෙක් උපදෙස් සහිත ලියුම් එවා තිබෙන උගත් භික්ෂූන් වහන්සේලාටත් බෞද්ධ උපාසක පින්වතුන්ටත් සාමාජිකයින් වශයෙන් පොත් ගැනීමෙන් ආධාර කරන පින්වතුන්ටත් අපේ ස්තූතිය පිරිනමමු.

මීට,

ඒ. පී. ද සොයිසා

පටුන

	පිටුව
22. මහා සතිපට්ඨාන සූත්‍ර වර්ණනාව	825
23. පායායි සූත්‍ර වර්ණනාව	905
24. පාටික සූත්‍ර වර්ණනාව	916
25. උදුම්බරික සූත්‍ර වර්ණනාව	935
26. චක්‍රවර්ති සූත්‍ර වර්ණනාව	952
27. අග්ගඤ්ඤ සූත්‍ර වර්ණනාව	970
28. සම්පසාදනීය සූත්‍ර වර්ණනාව	988
29. පාසාදීක සූත්‍ර වර්ණනාව	1028
30. ලක්ඛණ සූත්‍ර වර්ණනාව	1044
31. සිගාලක සූත්‍ර වර්ණනාව	1072
32. ආටානාටිය සූත්‍ර වර්ණනාව	1095
33. සංගීති සූත්‍ර වර්ණනාව	1108
34. දසුන්තර සූත්‍ර වර්ණනාව	1212

මෙහි පටුන PDF පිටු අංක 11 හි ඇති බව මතකතබා ගන්න.
 මාතෘකා හෝ පිටු අංක Click(ක්ලික්) කිරීමෙන් ක්ෂණිකව අදාළ තැනට යොමු වේ.
 (ඇතමි දුරකථන වලින් මෙය කියවීමේදී මෙහි සෑම පිටුවකම ඇති 'පටුන' යන වචන Click කර පටුනට පිවිසිය නොහැක)
 ඔබ, අප සැමට තෙරුවන් සරණයි!.

සුමංගල විලාසිනී

නම්

දීඝනිකාය අටුවාව

නමොතස්ස භගවතො අරහතො සම්මා සම්බුද්ධස්ස

22. මහා සතිපට්ඨාන සූත්‍ර වර්ණනාව.

‘ඒවං මේ සූතං’ යන මෙය මහා සතිපට්ඨාන සූත්‍රය අරඹමින් වදළහ. එහි මේ අපූර්ව අනුපූර්ව පද වර්ණනාවයි.

‘ඒකායනෝ අයං භික්ඛවේ මග්ගො’ කුමක් හෙයින් බුදුහු මේ සූත්‍ර වදළනුද? කුරු රට වැසියන්ගේ ගැඹුරු දෙසුම් ග්‍රහණ ධාරණයෙහි සමර්ථ බව නිසා කුරු රට වැසි භික්ෂු භික්ෂුණී, උපාසක, උපාසිකා යන මේ සිව් පිරිස මනා සෘතු සප්‍රායාදියෙන් සම්පූර්ණවුවාහු ඒ රටේ සප්‍රාය සෘතු ප්‍රත්‍යය වශයෙන් නිතර සුවපත්වූ ශරීර හා දක්ෂ සිත් ඇත්තාහු වෙති. ඔව්හු සිතේ හා ශරීරයෙන් නිරෝගි දක්ෂභාවය නිසා ලැබ ගන්නා ලද ඥාන ශක්තිය ඇත්තාහු ගැඹුරු දෙසුම් පිළිගන්ට දක්ෂයෝ වෙති. ඒ නිසා බුදුහු ඔවුන්ට මේ ගැඹුරු දේශනාව ධාරණය කර ගැනීමට සමත් බව බුදු ඇසින් දක්නාහු විසි එක් තැනක කමටහන් රහත් බැව්හු බහා මේ ගැඹුරු අර්ථවත් සතිපට්ඨාන සූත්‍රය වදළහ.

යම්සේ වනාහි පුරුෂයෙක් රන් පෙට්ටියක් ලැබ එහි නොයෙක් විසිකුරු මල් බහන්නේය. රන් කරඬුවක් හෝ ලැබ සත් රුවන් බහන්නේය. මෙසේ බුදුහු කුරුරට වැසියන් ලැබ හමුවී ගැඹුරු දෙසුම් දෙසති. එහෙයින්ම මෙහි තවත් ගැඹුරුවූද අර්ථවත්වූද දෙසුම් මේ දීඝ නිකායෙහිම මහා නිදනස, මධ්‍යම නිකායෙහි සතිපට්ඨාන සූත්‍රය, සාරෝපම සූත්‍රය, රුක්ඛුපම සූත්‍රය,

රට්ඨපාල සූත්‍රය, මාගන්ධි සූත්‍රය, ආනෙඤ්ජසප්පාය සූත්‍රය, ආදී අනික් සූත්‍රයන්ද වදළහ. තවද ඒ ජනපදයෙහි සිටි පිරිස ස්වභාවයෙන්ම සතිපට්ඨාන භාවනානුයෝගීවම වාසය කරත්. යටත් පිරිසෙයින් දැසි දස් කම්කරු පිරිවර ජනයාද සතිපට්ඨාන මනා සිහිය පිහිටුවා ගැනීමෙන් යුතුවම කටා කරති. පැන් තොට නුල් කටින තැන ආදී තන්හිදීද මනා සිහි කල්පනාවෙන් යුතුවම කතා බහ කරත්. වැඩකට නැති නිරර්ථක කතා නො පවත්වති.

ඉදින් යම් ස්ත්‍රියක් 'මෑණියනි! ඔබ කිනම් සතිපට්ඨාන භාවනාවක් මෙනෙහි කරන්නෙහිදැයි' විචාරන ලද්දේ කිසිවක් නොවේයයි කියයිද ඔහුට ගර්භා කරයි. 'තට නින්ද වේවා' තා ජීවත් වන්නේ නමුදු මළ ඵකෙකු වැන්නැයි' ද කියයි. අනතුරුව 'මෙතැන් පටන් මෙසේ නොකරවයි' අවවාද දී එක්තරා සතිපට්ඨානයක් උගන්වයි. යම් ස්ත්‍රියක් වූකලී මම අසවල් සතිපට්ඨානය මෙනෙහි කරමිසි, කියයිද ඇයට සාධු! සාධු! කියා සාධුකාර දී 'තීගේ ජීවත්වීම මනා ජීවත්වීමෙක, තී නම් මිනිසත්ඛව ලැබූ නියම ඉතිරියක තීගේ ප්‍රයෝජනය සඳහා සම්මා සම්බුද්ධන් වහන්සේ ලොව පහළවූහ'යි යනුවෙන් පසසයි. හුදෙක් මෙහි මනුෂ්‍ය ජාතියෙහි වූවෝ පමණක්ම සතිපට්ඨානය මෙනෙහි කිරීමෙහි යෙදුනාහු නොවෙති. ඒ මනුෂ්‍යයන් ඇසුරු කොට වසන තිරිසන් ගිය සතුන්ද මනා සිහි කල්පනා සහිතවම වාසය කරති. එහි මේ එක් ප්‍රවුර්තියකි. එක් නාත්‍ය දක්වන්නෙක් ගිරා පැටවෙකු ගෙන හික්මවමින් රැඟුම් පුරුදු කරමින් හැසිරෙයි. හේ හික්මුණි අසපුවක් ඇසුරු කර වසා යන කල ගිරා පැටවා අමතකව ගියේය. උභ්‍ය එහි සාමණේරීන් ගෙන පිළිදැගුම් පෝෂණය කළාහුය. 'බුද්ධරක්ඛිත' කියා ඔහුට නම් තැබූහ. උභ්‍ය එක් දිනක් ඉදිරියේ සිටිනු දැක මහ තෙරණිය කීවාය. 'බුද්ධරක්ඛිතයෙනි, කීමෙක්ද? ආර්යයාවෙනි,' 'තට කිසියම් භාවනා සිහි කිරීමක් තිබේද? 'ආර්යයාවෙනි, නැත' 'ඇවැත්නි, පැවිද්දන් ඇසුරෙහි වසන්නහු විසින් හැර දැමූ ආත්ම භාවයක් ඇත්තෙකු වන්ට නොවටියි. කුමක් නමුත් මෙනෙහි කරන්ට කැමතිවිය යුතුය. තෝ වූකලී අනික් (මහත්

වුතයක්) පිළිපදින්නට අසමර්ථයෙනිය. 'අට්ඨි, අට්ඨි යනු පමණක්වත් සප්තකායනා කරව'යි කීවාය. හේ ඒ ස්ථවිරාවගේ අවවාදයේ පිහිටා 'අට්ඨි, අට්ඨි, කියමින් හැසිරෙයි. ඒ ගිරවා දිනක් උදයෙන්ම තොරණ මුදුනෙහි හිඳගෙන හිරුයස් විඳිමින් සිටින්නේ එක් පක්ෂියෙක් නියෙන් දැහැගන්නේය. හේ 'කිරි කිරි' යන අනුකරණයෙන් ශබ්ද කෙළේය. සාමණේරිහු එය අසා ආර්යයාවෙහි, බුද්ධරක්ඛිතයා පක්ෂියෙකු විසින් ගන්නා ලද්දේය. 'උභ මුද ගනිමුයි' ගල් මුගුරු දඩු ආදිය ගෙන ලුහුබැඳ මුදගන්න. උභ ගෙනවුත් ඉදිරියෙහි තබා තෙරණිය ඇසුවාය. 'බුද්ධරක්ඛිතය, ඔබ පක්ෂියා ඩැහැගත් කල කුමක් සිතුවේද?' 'ආර්යයාවෙහි, මම අනිකක් නො සිතුවෙමි. ඇටකටු රාශියක් හෙවත් ඇටසැකිල්ලක් තවත් ඇටසැකිල්ලක් ගෙනයයි. කිනම් තැනක එය විසුරුවා දමයිද යනුවෙන් ඇට කටු රාශියක් ගැනම සිතුවෙමි.' 'යහපති! යහපති!! බුද්ධරක්ඛිතය, මතු පහළවන ආත්ම භාවයට එය ප්‍රත්‍ය වන්නේය.' යනුයි. මෙසේ එහි තිරිසන්ගත සත්තුද, සතිපට්ඨානය මෙනෙහි කිරීමෙහි යෙදුනාහුය. ඒ නිසා බුදුහු ඔවුන්ට සිහිය පිහිටුවීමෙහිම බුද්ධිය ඇති බව දන්නාහු මේ සූත්‍ර දේශනාව වදළහ.

'ඒකායන ඒකමග්ග' - එකම - අසහාය. නිවැරදි පාර, මීට තවත් බොහෝ නම් ඇත - මග්ග, පන්ථ, පථ, පඨ්ඨ, අඤ්ජස, වටුමායන, උත්තරසේතු, කුල්ල, හිසි, සංකම. යනු එයින් සමහරකි. ඒ මේ මාර්ගය මෙහි 'අයන' යන නාමයෙන් කියන ලදී. ඒ නිසා - 'ඒකායනෝ භික්ඛවේ මග්ගෝ' යි වදළහ. 'මහණෙනි, මෙය එකම මාර්ගයයි. දෙකට බෙදී ගිය මාර්ගයක් නොවේය' යන මේ අර්ථය තේරුම් ගත යුතුය. එක් මාර්ගයක් නුයි ඒකායන නම්.

'ඒක-ගණ සංගණිකාවෙන්' සමූහයෙන් තොරව විවේකව ප්‍රකර්ෂ විවේකීව බැසගත යුතු පිළිපැදිය යුතු යන අර්ථයි. සසරින් නිවනට යන මගයි. මෙහි ඒක යන්නෙන් ගැනෙන පුද්ගලයා ශ්‍රේෂ්ඨාර්ථයෙන් හඳුන්වයි. බුදුහුම සියලු සත්වයන්ගෙන් අතිශ්‍රේෂ්ඨයා වෙයි. ඒ නිසා භාග්‍යවතුන් වහන්සේ යයි මෙහිදී කිය යුතුය. තවද වනාහි මෙයින් අන්‍යවූද නොයෙක් මාර්ග

ඇති කල්හි බුදුන් විසින්ම මේ පාර සොයා දැනගන්නා ලද්දේය. එහෙයින් මෙසේ කිය:- 'බමුණ, ඒ භාග්‍යවතුන් වහන්සේ ඇති නොවූ සොයා නොගන්නා ලද මාර්ගය සොයා දැනගත් කෙනෙක' යනාදියයි. ගමන් කෙරේනුයි අයන නම්, ගමන් කෙරේනුයි පවත්වානුයි යන තේරුම් දෙයි. මේ අසභාය නිවන් මග මෙම ධර්ම විනයෙහිම හෙවත් මේ බුදු සසුනෙහිම පවතියි. බාහිර ආගමෙක සමයයෙක නැත යන තේරුමයි. එහෙයින් කිය. "සුභද්‍රය, මේ බුද්ධ ශාසනයෙහිදී ආර්යා අෂ්ටාංගික මාර්ගය ලැබිය හැකිය" යනුයි. දේශනා හෙද වශයෙන් මෙසේ වෙනස් වචන ඇති වුවද එකම තේරුමයි, වැඩිම අර්ථයෙහිද අය යනු යෙදේ. පූර්වභාගයෙහි නානා මුඛ භාවනා වශයෙන් පැවතුනේ නමුදු අපරභාගයෙහි එකම නිවනට යාය යන තේරුමයි. සහම්පති නම් බ්‍රහ්ම තෙමේ 'ජාතියගේ විනාශය හා කෙළවර දක්නා සුලු සත්ව භික්ෂානුකම්පාවෙන් යුතුව ඒ බුදු රජ තෙමේ ඒකායන මාර්ගය දැන ගනියි. ඒ ඒකායන මගින් යම් යම් ජනයා ඕසය හෙවත් සංසාරය පෙර තරණය කළහ. දැනුදු තරණය කරති. අනාගතයෙහිදු තරණය කරන්නාහුය" යනුවෙන් පැවසීය. ගාථා නයෙන් සමහරෙක් වනාහි දෙවරක් පරතෙර නිවනට යතැයි නොසිතිය යුතුයි. එක වරක් නිවනට යන තේරුමෙන්ද මීට 'ඒකායන' යනු කියති. එය නොයෙදෙයි. මේ අර්ථයේ වරක් අයන ශබ්දය යෙදීමෙන් ගත යුතුය. ඉදින් ඒකායන යන්න එක් ගතිය, පැවතුම, යනුවෙන් මෙසේ අර්ථ යොදා කියන්නේ නම් ව්‍යඤ්ජනය යොදන්නේය. දෙපරිද්දෙන්ම එහි අර්ථය නොයෙදෙයි ඒ කුමක් නිසාද? මෙහි පූර්වභාග මාර්ගයාගේ බලාපොරොත්තුව නිසයි. කායාදී සතරාකාර අරමුණු ඇතුව පැවති පූර්වභාග සතිපට්ඨාන මාර්ගය මෙහිදී බලාපොරොත්තුවනු ලැබේ. එය ලෝකෝත්තර නොවේ. හේද නොයෙක් වාර ගණන් හා නොයෙක් මාර්ග ගණන් ඇතුව පවතියි. පෙරද මහ තෙරුන් අතර මේ පදය ගැන සාකච්ඡා ඇතිවූයේමය. ත්‍රිපිටක වූල නාග තෙරුන් වහන්සේ පූර්ව භාග සතිපට්ඨාන මාර්ගයයි කිහි. උන් වහන්සේගේ ඇදුරුවර ත්‍රිපිටක වූලධම්ම තෙරුන් වහන්සේ

මිශ්‍රක මාර්ගයයි වදළන. "වහන්ස, පූර්වභාගයමය. ඇවත, මිශ්‍රකයමය. ඇදුරුවරයා යළි යළිත් කියන කල එය බැහැර නොකොට නිසොල්මන් විය. ප්‍රශ්නය විසඳ අවසන් නොකොටම නැගිටිටුවානුය. අනතුරුව ආචාර්යාචරයා නහන කොටුවට යන්නේ 'මා විසින් මිශ්‍රක මාර්ගයයි කියන ලදී. චූල නාගයා පූර්ව භාග මාර්ගයයි ගෙන ව්‍යවහාර කරයි. මෙහි විනිශ්චය-තීරණය කීමෙක්දැයි සූත්‍රාන්තය මුල පටන් පෙරළා බලන්නේ 'මහණෙනි, යම් කිසිවෙක් මේ සතර සතිපට්ඨානයන් වර්ෂ හතක් මෙසේ වඩන්නේය" යන මේ ස්ථානය ගැන සලකා බැලිය. ලොවිතුරා මග උපදවා සත් වසක් සිටින්නෙක් නම් නැත. මා විසින් කියන ලද මිශ්‍රක මාර්ගය නො ලැබෙයි. චූල නාගයා විසින් දක්නා ලද පූර්ව භාග මාර්ගයම ලැබෙයි යි දැන අටවක්ද ධර්ම ශ්‍රවණය සඳහා කාලසෝෂා කළ කල්හි එහි ගියේය. පැරණි මහ තෙරවරු වූකලී ධර්ම ශ්‍රවණයට ඉතා ප්‍රියයෝය. කාලසෝෂා හඬ කණ වත් කෙණෙහි මම පළමුව, මම පළමුව, යනුවෙන් එක පැහැර පැමිණ රැස්වෙති. එදවස වූකලී චූලනාග තෙරුන්ගේ වාරයයි. ඒ නිසා ඔහු ධර්මාසනයෙහි වැඩ හිඳ විජ්නිපත ගෙන පළමු ගාථා දෙසූ කල්හි ඒ තෙරුන්ගේ අසුනට පිටුපසින් වැඩහුන් ඇඳුරු තෙරුන්ට මෙබඳු අදහසක්විය.' (මම) රහසිගතව හිඳගෙන කියමි' කියායි. පැරණි තෙරවරු වනාහි ශ්‍රවනය අනුව පිළිගත්තේය. තමතම රුවියම අනුව සිය මතයන්ම නො පිළිගනිති. දහම් දේශනාවම ඒ උක් රසයක් සෙයින් සතුවින් පිළිගනිති. පිළිගෙන ඒ අනුව හැසිරෙති. සත්‍යවූ කරුණම ගනිති. නිෂ්ප්‍රයෝජන දේ බැහැර ලති. ඒ නිසා තෙර 'ඇවැත්නි, චූලනාගයෙනයි' කිය. චූලනාගතෙරද මාගේ ඇදුරු තුමන්ගේ ශබ්දය වැනි ශබ්දයෙකැයි හැඳින් ධර්මදේශනාව නවතා 'කීමෙක්ද? වහන්ස'යි ඇසීය. 'ඇවැත්නි, චූලනාගයෙනි, මා විසින් කියන ලද මිශ්‍රක මාර්ගය නො යෙදෙයි. ඔබ විසින් කී පූර්වභාග සතිපට්ඨාන මාර්ගයම ලැබෙයි' කියයි. තෙර මෙසේ සිතිය 'අපගේ ආචාර්යායන් වහන්සේ මුලුමහත් පර්යායාප්තිය දරත්. ත්‍රිපිටකධරවූයේ ශ්‍රැතබුද්ධියෙන් උතුම් වූහ. මෙබඳු වූ භික්ෂුවකටත් මේ ප්‍රශ්නය ගැන කැලඹීම්

ස්වභාවය ඇතිවෙයි. මතු පහළවන කල්හි මාගේ සොහොවුරෝ මේ පැනය කළහිත්. අවුළු කර ගනිත්. සූත්‍ර ධර්ම කොට්ඨාසයන් අනුව මේ ප්‍රශ්නය නිරවුල් කරමිසි පටිසම්භිද මාර්ගයෙන් ඒකායන මාර්ගය නම් පූර්වභාග සතිපට්ඨාන මාර්ගය බව පැහැදිලි කරමින් මේ මතු දක්වන හේතු දෙසිය.

"මාර්ගයන් ගෙන් ආර්යා අෂ්ටාංගික මාර්ගයද සත්‍යයන් අතුරෙන් චතුරාර්යා සත්‍යයද ධර්මයන් අතුරෙන් විරාගයද දෙපා ඇති මනුෂ්‍යයන්ගෙන් වක්ඛුමා නම් බුදු රජුද ශ්‍රේෂ්ඨය-දර්ශන විසුද්ධිය සඳහා මෙම මාර්ගය පමණකි ඇත්තේ. අන් මගෙක් නැත. මාරසේනාවගෙන් ජය ගැනීමට තෙපි මේ මාර්ගය පිළිපදිව- අනුගමනය කරව්, මෙහි පිළිපත් තෙපි සියලු දුක් කෙළවර කරව, (නිවන් දකිව)"

මේ සූත්‍ර දේශනාව ගෙනහැර දැක්විය.

'මග්ග-' කිනම් අර්ථයකින් මාර්ග නම් වෙයිද? නිවනට යන තේරුමෙන්. නිවන් කැමැත්තවුන් විසින් සෙවිය යුතු බැවින්.

'සත්තානං විසුද්ධියා' රාගාදී මල- කිලුටුවලින්ද අභිධ්‍යා විසම ලෝභාදියෙන්ද උපක්කිලේසයන් ගෙන්ද කිලිටිවු- අපිරිසිදුවූ සත්වයන්ගේ පිරිසිදු භාවය සඳහා, ඒ එසේමය, මේ මගින් මෙයින් කල්ප ලක්ෂයකට අධිකකොට ඇති සාරාසංඛෙය්‍යකට මතුවෙහි එකම කල්පයෙක පහළවූ තණ්හණ්කර, මේධංකර සරණංකර, දීපංකර නම්වලින් හඳුන්වන සම්මා සම්බුදු වරයන් මුල්කොට ප්‍රධානකොට (අපගේ) ශාක්‍ය මුනින්ද්‍රයන් කෙළවර කොට නොයෙක් සම්බුදුවරයෝද නොයෙක් සිය ගණන් පසේබුදුවරයෝද ගණන් ප්‍රමාණයක්ද නැති තරම් ආර්යා ශ්‍රාවකයෝද යන මේ සත්වයෝ සියල්ලෝ සිත්හි කෙලෙස් මල සෝද හැරපියා අති උත්තම පිරිසිදු භාවයට පැමිණියාහුය. රූප මලවශයෙන් වනාහි සංකිලේස වෝදන ප්‍රඥප්ති නැත.

"බාහිර රූපය අපවිත්‍ර වූ මනුෂ්‍යයෝ එය පවිත්‍ර කර ගැනීමෙන් නියම පිරිසිදුභාවයක් ලැබුවාහුයයි හෙවත් චිත්ත පරිසුද්ධ භාවයෙන් නිවන් ලබා පිරිසිදුවූවාහුයයි මහර්ෂිවූ සර්වඥයන් වහන්සේ නොවදළ සේක.

අපවිත්‍රවූ සිත පිරිසිදු කර ගැනීමෙන්ම නියම පිරිසිදු භාවය හෙවත් සද් සැපත ලැබෙයි මහර්මී බුදුන් වහන්සේ වදළහ.

“මහණෙනි, සිත කිලිටු වීමෙන්ම සත්වයෝද අපිරිසිදු වෙති. සිත පිරිසිදු වීමෙන් පිරිසිදු වෙති” යනුයි. ඒ කියන ලද සිත පිරිසිදු කිරීම මේ සතිපට්ඨාන මාර්ගයෙන්ම වෙයි. එහෙයින් කිය. සත්වයන්ගේ පිරිසිදු භාවය සඳහා කිය.

“සෝක පරිද්දවානං සමතික්කමාය” - ශෝකයේද පරිදේව හැඩිම් වැළපිම්වලද ඉක්මවීම් පිණිස හෙවත් දුරු කිරීම සඳහා යන අර්ථයයි.

මේ මග භාවිතා කිරීමෙන් සන්නති මහාමාත්‍යාදීන්ට සෙයින් ශෝකය නැති කිරීමටද පටාවාරාදීන්ට සෙයින් පරිදේවය දුරු කිරීම පිණිසද පවතියි. එහෙයින් කිය- “සෝක පරිද්දවානං සමතික්කමාය” යනු හුදෙක් සන්නති මහාමාත්‍යයා වනාහි-

“පෙරදී පැවති යමක් පවිත්‍ර කෙළෙහිද මැදදී නොමගත්තෙහිද අවසන කිසිවක් නොවූයෙන් උපශාන්තව හැසිරෙයි”

මේ ගය අසා සිව්පිළිසිඹියා සහිත රහත් බවට පත්විය. පටාවාරාව වනාහි-

“ආරක්ෂාව පෝෂණය කිරීම පිණිස පුත්‍ර මව් පිය නෑ යන මේ කිසිවෙක් නොවෙති. හුදකලාවූවෙකුට නෑයන් අතුරෙහි කිසි ආරක්ෂාවක් නැත”

මේ ගය අසා සෝවාන් පෙලෙහි පිහිටියාය. යම් හෙයකින් වනාහි කාය වේදනා විත්ත ධර්මයන්හි කිසියම් ධර්මයක් සිහි නොකොට කරන භාවනාවක් නම් නැත. ඒ නිසා ඒ ධර්මයන්ද මේ මගින්ම සෝක පරිදේවයන් හා ඉක්ම ගිය බව දත යුතුය.

‘දුක්ඛදෝමනස්සානං අත්ථංගමාය’ - කායික දුක්ඛයාගේද චෛතසික දෝමනස්සයාගේද යන මේ දෙදෙනාගේ කෙළවර කිරීම පිණිස නිරෝධය පිණිස යන තේරුමයි. මේ මාර්ගය වඩන්නා තිස්ස තෙරුන් ආදීන්ට සෙයින් දුක්ඛයාගේද ශක්‍රාදීන්ට සෙයින් දෙමනස්සයාගේද කෙළවර කිරීම් සිදු වෙයි. එහි මේ අර්ථ දැක්වීමයි.

සැවැත් නුවර වනාහි තිස්ස නම් කෙළෙඹි පුතෙක් රන්මිල හතලිස්කෙළක් හැරපියා පැවිදිව ගම්හිද නොව ආරණ්‍යයෙහි වසයි. ඔහුගේ බාලසහෝදරයාගේ බිරිය 'යව ඒ තෙරුන්ගේ ජීවිතය විනාශ කරව' කියා සොරුන් පන්සියයක් මෙහෙය විය. ඔව්හු ගොස් තෙරුන් පිරිවරා සිටගත්හ. තෙර පැවසීය. 'උපාසකවරුනි කුමක් නිසා ආවාහුද?' 'ඔබ වහන්සේගේ දිවි තොර කිරීම සඳහාය.' 'උපාසකවරුනි, මා වෙනුවෙන් ඇපයක් ගෙන අද එක රැයට පමණක් ජීවිතය දෙව.' 'ශ්‍රමණය, ඔබට කවරෙක් මේතැන ඇපකාරයෙකු වශයෙන් ඉදිරිපත් වන්නේද?' තෙර මහත් ගලක් ගෙන කලවා ඇට දෙකක්ම බිඳගෙන, 'උපාසක වරුනි මෙම ඇපය ප්‍රමාණදැයි' ඇසීය. ඔව්හු ඉවත්ව ගිය පසු සක්මන් හිස ගිනි ගසාගෙන වැදහොත්තාහුය. තෙරුන්ගේ වේදනාව යටපත් කොටගෙන සීලය ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා කරන්නහුට පිරිසිදු සීලය නිසා ප්‍රීති ප්‍රමෝදය හටගත්තේය. එයින් පිළිවෙළින් විදසුන් වඩන්නේ තුන් යම් රැය මුලුල්ලේ මහණදම් පුරා අරුණොත්ගමනයෙහි රහත් බවට පැමිණියේ මෙම ප්‍රීති වාක්‍යය පැවැත්වීය.

"මම දෙපා බිඳගෙන සංවරව හැසිරුනෙමි. මම රාග සහිතව කෙලෙස්මල සහිතව මියයාම පිළිකුල් කරමි. මෙසේ සිතා ඇතිසැටි විමසා බැලුවෙමි. අරුණොත්ගමනය පැමිණි කල්හි රහත් බවට පැමිණුණෙමි."

තවද භික්ෂූන් තිස් නමක් බුදුන් වෙතින් කමටහන් ගෙන වන වෙහෙරෙහි වස් එළඹ "ඇවැත්නි, තුන් යම් රැය මුලුල්ලෙහි ශ්‍රමණ ධර්මයම කළ යුතුය. එකිනෙකා සම්පයට නො ආ යුතුය.' කියා කතිකා කරගෙන වාසය කළාහුය. ඉතා උදයෙන් පැමිණෙන එක් ව්‍යාභුසෙක් විදසුන් වඩා නිදි කිරා වැටෙමින් සිටින ඔවුන්ගෙන් එක එක භික්ෂුව බැගින් ගෙන යයි. මා ව්‍යාභුසෙක් ගතියයි කිසිවෙකුත් වචනයකුදු නොකියයි. මේ ක්‍රමයෙන් භික්ෂූන් පසළොස් නමක් නැති කල්හි පොහොදින 'ඇවැත්නි, අනිත් භික්ෂූන් කොහිදැයි' විචාරා දැනගෙනම දැන් (ව්‍යාභුසා) ගන්නා ලද්දහු විසින් තමා ගන්නා ලද්දේයයි කිය යුතු යයි කතිකා කරගෙන වාසය කළාහුය. අනතුරුව එක්තරා

තරුණ භික්ෂුවක් පළමු ක්‍රමයෙන්ම ව්‍යාඝ්‍රයා ගත්තේය. 'වහන්ස, ව්‍යාඝ්‍රයෙකැයි' හේ කීය. භික්ෂුහු හැරමිටිද ගිනිහුල්ද රැගෙන ඒ භික්ෂුව මුදගනිමුයයි කියමින් ව්‍යාඝ්‍රයා ලුහුබැන්දහුය. ව්‍යාඝ්‍රයා භික්ෂුන්ගේ ඒම දැක බිඳුනු ඉවුරකට නැග ඒ භික්ෂුව පා ඇඟිලිවල පටන් කන්ට පටන් ගත්තේය. අනික් භික්ෂුන් 'දැන් නම් මෙවැනි තැනදී කළයුතු අත් කිසිවක් නොමැතියි' කීවාහුය. හේ ව්‍යාඝ්‍ර මුඛයෙහි වැටුනේම එම වේදනාව යටපත් කොට විදසුන් වඩා ගොප්ඥය දක්වා කන කල සෝවාන්ව දනහිස් දක්වා කද්දී සකාදගාමී ව නැබ දක්වා කද්දී අනාගාමීව හෘදයවස්තු රූපය කෑමට පෙරදීම පිළිසිඹියා සහිතව රහත් බවට පත්ව මේ ප්‍රීති වාක්‍යය ප්‍රකාශ කෙළේය.

"සිල්වත් වූයේ වුන සම්පන්න වූයේ නුවණැත්තේ සංසුන් ඉඳුරන් ඇත්තේ මොහොතක පමාවකින් ව්‍යාඝ්‍රයෙකු විසින් අල්වා ගන්නා ලද්දේය. ශරීර පඤ්ජරය පිටින් ගෙන ගල්තලයකට පැමිණවූයේ ව්‍යාඝ්‍රයා මනාප සේ මා ඇට නහර සහිතව අනුභව කෙරේවා. කෙලෙසුන් හැර දමමි. මෝක්ෂය ලබමි."

තවද එක් පිතිමල්ල නම් තෙර කෙනෙක් ගිහි කල රාජ්‍ය තුනක පතාක රාජකීය කොඩිය ගෙන තම්බපර්ණි දිවයිනට පැමිණ රජු දැක රජු විසින් කරනලද සැලකිලි ඇත්තේ එක් දවසක් කිලඤ්ජකාපන ශාලා ද්වාරයෙන් යන්නේ "මහණෙනි, රූපය තොපගේ නොවේ. එය අත්හරිව් එය දුරු කිරීමෙන් තොපට බොහෝ කලක හිත සැප පිණිස වන්නේය." යන 'තොපගේ නොවේය' යන කියමන අසා මෙසේ සිතීය. 'රූපය තමාගේ නොවේය වේදනාව නොවේය.' හේ එයම අකුස්ස කරගෙන නික්ම මහ වෙහෙරට ගොස් පැවිද්ද ඉල්වා පැවිදි වූයේ උපසම්පදාව වූයේ දේව මාතිකාවන් ප්‍රගුණ කරගෙන භික්ෂුන් තිස් නමක් රැගෙන ගත්ගරවාලි අංගනයට ගොස් මහණදම් පිරිය. දෙපා අසමත්වූ කල දනිස්වලින් සක්මන් කරයි. දිනක් රැයෙහි මෙසේ සක්මන් කරන ඒ භික්ෂුව දුටු එක් මුව වැද්දෙක් පහර දුන්නේය. හිය සිරුර විනිවිද නික්මීණි. හේ ඒ සැත උදුරා ඒ විත් කෑ මුඛයන්හි තණවැටි ගසා ඔබා පුරවා

ගලක් මත තම හිඳුවා ඉඩ ලබාගෙන විදසුන් වඩා පිළිසිඹියා සහිත රහත් බවට පත්ව උක්කාසිත ශබ්දය අසා පැමිණි භික්ෂූන්ට ඒ ප්‍රවෘත්තිය පවසා මේ ප්‍රීති වාක්‍යය පැවසීය.

"මහණෙනි, සර්ව ලෝකාග්‍රවාදීවූ බුද්ධ ශ්‍රේෂ්ඨයන්ගේ දේශනාව අනුව තොපගේ මේ රූපය හැරදමවි.

ඉපදීම විනාශවීම ස්වභාවකොට ඇති මේ සියලු සංස්කාරයෝ ඒකාන්තයෙන් අනිත්‍යය. ඇතිවී නැති වෙත්. ඔවුන්ගේ සංසිද්ධි නම් නිවන පරම සැපතය."

ඉක්බිති ඔහුට භික්ෂුහු මෙසේ කීවාහුය. "වහන්ස, ඉදින් සම්බුදුහු රෝග නැත්තාහු වෙද්ද ඒකාන්තයෙන් මුහුදෙන් අත පසාරුකර තාගේ හිස පිරිමදින්නේය. මෙසේ පළමුවම මේ මාර්ගය තිස්ස තෙරුන් ආදීන්ට සෙයින් දුක් කෙළවර කිරීම සඳහා පවතියි. සක්දෙව් රජ තමා පිළිබඳ පස්වැදෑරුම් පෙරනිමිති දැක මරණ බියෙන් නැතිගත්තේ දෙමිනස් සහිතවූයේ බුදුන් වෙතට පැමිණ විවාළේය. හේ උපේක්ෂා පැනය විසඳ අවසානයේ අසුදහසක් දෙවියන් සමග සෝවාන් පෙලෙහි පිහිටියේය. ඉන් ඔහුගේ උපතද යලිත් ප්‍රකෘතිමත් විය.

සුබ්‍රහ්ම නම් දෙවිපුත්ත දිව්‍යාප්සරාවන් දහසක් පිරිවැරුයේ ස්වර්ග සැප වළඳයි. එහි පන්සියයක් දෙවගනෝ ගසින් මල් නෙලන්නාහු ඒ දිව්‍යාත්මභාවයෙන් චුතව නිරයෙහි උපන්නාහුය. ඒ දෙවිපුතු කුමක් නිසා මොවුන් පමා වෙද්දැයි සොයන්නේ ඔවුන් තරකයෙහි උපන් බව දැන 'මගේද ආයුෂ කෙතෙක් වේදැයි' සොයා බලන්නේ තමාගේද ආයුෂ කෙළවර බව දැනගෙන තමාද චුතව එම නිරයේම උපදින බව දැනගෙන බියපත් වූයේ අධික දෙමිනසට පැමිණ මේ මගේ දෙමිනස ශාස්තෘන් වහන්සේ දුරු කරති. අනිකෙක් සමත් නොවෙති යනුවෙන් සලකා ඉතිරි පන්සියයක් දෙවගනන් සමග බුදුන් වෙතට පැමිණ ප්‍රශ්න විවාළේය.

"නිතර තැනි ගත් සිත් ඇත්තේ නිතර බියට - සන්ත්‍රාසයට පත් සිත් ඇත්තේ තවද නූපන් කටයුතුවලද උත්පත්ති අතුරෙහිද ඉදින් තැනිගැනීමක් වෙතොත් එය මට පහද දෙව. එය අසමි."

එයට අතතුරුව ඔහුට බුදුහු වදළන.

"බෝධාංග තපස් ක්‍රමයෙන් පිටතද ඉන්ද්‍රිය සංවරයෙන් පිටතද සබ්බ නිස්සන්ධයෙන් පිටතද සත්වයන්ගේ සුඛිත මුදිත භාවයක් නොම දකිමි."

හේ දෙසුම් කෙළවර පන්සියයක් දෙවඟනන් සමග සෝවාන් පෙලෙහි පිහිටා එම සැපත තහවුරු කොටගෙන දෙව්ලොවටම ගියේය. මෙසේ මේ මාර්ගය වඩන්නේ ශක්‍රාදිත්ත සෙයින් දෙමිනස කෙළවර කිරීම සඳහා පවතී යයි දත යුතුය.

'ඤ්ඤාය අධිගමාය' - 'ඤ්ඤා' යන්නෙන් ආර්යා අෂ්ටාංගික මාර්ගය දක්වයි. එය ලැබීමට පැමිණීමයයි කියති, පූර්වභාගයෙහි මේ ලෝකික සතිපට්ඨාන මාර්ගය වැඩුවේ ලෝකෝත්තර මාර්ගයාගේ පැමිණීම පිණිස පවතියි. එහෙයින් ඤ්ඤාය අධිගමාය' යනු කිය.

'නිබ්බාණස්ස සච්ඡිකිරියාය' - තෘෂ්ණා වාණයෙන් වෙන්වන නිසා නිබ්බාන කියා ලබන ලද නම් ඇති අමාත්‍ය ප්‍රත්‍යක්ෂ කිරීම සඳහා ආත්ම ප්‍රත්‍යක්ෂය සඳහාය යි කියන ලද්දේ වේ. මේ මාර්ගය වැඩුයේ ක්‍රමයෙන් නිවන ප්‍රත්‍යක්ෂ කිරීම සාර්ථක කරගනියි. එහෙයින් 'නිබ්බාණස්ස සච්ඡිකිරියාය' යනු කිය. එහි හුදෙක් සත්වයන්ගේ පිරිසිදු භාවය පිණිස යයි කීමෙන් ශෝකය නැතිකිරීමාදිය අර්ථ වශයෙන් සිද්ධ වෙති, ශාසන යුක්ති විෂයෙහි දක්ෂ සෙස්සන්ට අප්‍රකට දේ තබා බුදුහු පළමුව ශාසන යුක්තීන්හි පටුතර ජනතාවන් ඇතිකර පසුවම දහම් දෙසති, ඒ ඒ සුතුරෙන්ම ඒ ඒ අරුත් දක්වයි. ඒ නිසා මෙහි යම් යම් අර්ථයක් ඒකායන මාර්ගය සාදයිද ඒ ඒ අරුත් පහද දක්වන්නේ 'සෝකපරිද්දවානං සමතික්කමාය' යනාදිය දෙසුන.

යම් හෙයකින් සත්වයන්ගේ යම් විසුද්ධියක් ඒකායන මාර්ගයෙන් පවතීද ඕනෙමෝ සෝක පරිද්දවයන්ගේ දුරු කිරීම සඳහා වෙයි.

ශෝක කිරීම් හැඬීම් වැළපීම්වලින් මිදීමෙන් සෝක පරිද්දවයන්ගේ සමතික්කමයද දුක් දෙමිනස් කෙළවර කිරීමෙන් දුක්ඛ දේමනස්සයන්ගේ අත්ථංගමයද ආර්යා අෂ්ටාංගික මාර්ග ලබාගැනීමෙන් ඤ්ඤායාගේ අධිගමයද නිවන පසක්

කරගැනීමෙන් නිබ්බාණයා සවිජ්ජිරියයද සිදුවෙයි. එම නිසා මේ ක්‍රමය දක්වන බුදුහු 'සත්වයන්ගේ පිරිසිදු බව සඳහායයි පවසා ශෝක පරිදේවයන්ගේ ඉක්මවීම සඳහා යනාදිය පිළිවෙළින් වදළහ. තවද මේ වර්ණ භාෂණය ඒකායන මාර්ගයාගේ ඇති සැටියෙන්ම බුදුහු මහණෙනි, තොපට මූල මැද අග යන තුන් තැනම යහපත්වූ හෙවත් ත්‍රිවිධ කල්‍යාණවූ අර්ථ සහිත ව්‍යාඤ්ජන සහිත කේවල පරිපූර්ණ පිරිසිදු දහම් දෙසමි, ඡජක්ක දේශනා නයින් බඹසර පහද දෙමි' යනුවෙන් ඡජක්ක දේශනා නයින් අෂ්ට පදයන්ගෙන් වර්ණභාෂණය වදළහ. තවද ආර්යා වංශ දේශනාවෙහිදී- 'මහණෙනි, ආර්යාවංශ ප්‍රතිපද සතරකි. අග්ගඤ්ඤ රත්තඤ්ඤ වංසඤ්ඤ පෝරාණ අසංකිණ්ණ අසංකිණ්ණ පුබ්බ සැක නොකරන මතු සැක නොකරන, නින්දා නොලබන ශ්‍රමණයන් විසින්ද බ්‍රාහ්මණයන් විසින්ද නුවණැතියන් විසින්ද' යන නව පදයන් ගෙන් වර්ණ භාෂණය වදළහ. එසේම මේ ඒකායන මාර්ගයාගේද සත්වයන්ගේ පිරිසිදු බව සඳහා යනාදී සප්ත පදයන්ගෙන් වර්ණභාෂණය කළහ. ඉදින් කුමක් නිසාද යනහොත් - ඒ භික්ෂූන්ගේ උත්සාහය දැනවීම සඳහා ය.

වර්ණ භාෂණය අසා ඒ භික්ෂූහු මේ මාර්ගය වනාහි හෘද පසන්තාපය ඇති කරවන ශෝකයද විළාප කීම් නම් පරිදේවයද කායික නොමනාප නම් දුකද චෛතසික නොමනාප නම් දෙමිනසද මේ සතර උපද්‍රවයන් දුරු කරයි. විසුද්ධියය, ඤයය, නිබ්බානය, යන ත්‍රිවිධ විශේෂයන් ගෙනදේනුයි යන මින් උත්සාහය හටගනියි. එසේ උත්සාහවත් වූවාහු මේ ධර්ම දේශනය උගත යුතුය, පුහුණු කළ යුතුය, දැරිය යුතුය, කියවිය යුතුය, මේ මග වැඩිය යුතුය යනුවෙන් වටහා ගනිත්, යන හැඟීමෙන් ඒ භික්ෂූන්ට උත්සාහ දැනවීම සඳහා වර්ණභාෂණය කළහ. රෙදි වෙළෙන්දෝ ඒ ඒ වස්ත්‍රවල මහඟු බව පෙන්නුම් කරන්නාක් මෙනි. යම්සේ වනාහි ලක්ෂ ගණන් අගනා රතු කසාවත් කම්බිලි වානිජයෙකු විසින් 'වස්ත්‍ර ගනිව්, වස්ත්‍ර ගනිව්,' යනුවෙන් සෝෂාකළ කල්හි අසවල් රෙද්දයයි මනුෂ්‍යයෝ ඒ

කිම් මාත්‍රයෙන් නොදනිති. කේසකම්බල චාලකම්බල දුග්‍රහය, බර සම්පස්සය නමුත් ඒවාද වස්තු- කම්බල යන නාමයම වහරති.

යම් කලෙක ඔහු විසින් ගන්ධාර රට සැදූ රතු කම්බලි පිළිබඳව සෝෂා කරන ලද්දේ ඒවා සියුම් දිළිසෙන සැප පහසින් යුතු බව දනියි. එකල ඒවා යමෙකුට පොහොත්තේ වෙද්ද - සුදුසු වෙද්ද ඔව්හු ඒවා ගනිති, යමෙක් නොපොහොත්තේ වෙද්ද ඔව්හුද දැකුම්කලු වෙති. මෙපරිද්දෙන්ම මහණෙනි, මේ ඒකායන මාර්ගයයි' කී කල්හි අසවල් මගයයි ඒ කී පමණින් අවබෝධ නොවෙයි. නානාප්‍රකාර නෛර්යානික නොවූ මාර්ගද මේ මාර්ග - අයන නාමයෙන්ම භාවිතා කරති. සත්වයන්ගේ පිරිසිදු බව සඳහා යයි මෙහි මූලදීම කීවේ මේ මග උවදුරු සතරක් දුරු කරන බැවිනි. එසේම විශේෂ අනුසස්තුතක් ගෙන දෙන බැවිනි. උත්සාහවත් වූවාහු මේ දේශනාව උගත යුත්තාහුය, පුහුණු කළ යුත්තාහුය, කියවිය යුත්තාහුය, දැරිය යුත්තාහුය, මේ මාර්ගයද වැඩිය යුත්තාහුයයි හඟින්නාහයි වර්ණනාමයකි කිරීම් වශයෙන් සත්වයන්ගේ පිරිසිදු භාවය සඳහා යනාදිය කිහි.

ලක්ෂ ගණන් අගනා පණ්ඩු කම්බල වෙළඳ උපමාව යම්සේද එසේම රතන ජම්බු නද සුවණ්ණ උදකප්පසාදක, මණිරතන සුවිසුද්ධ මුත්තරතන පචාලා, ආදී වෙළඳ උපමාද මෙහි ගෙනහැර දැක්විය යුතුය.

‘යදිදං’- නිපාතයකි, යම් මේ යන තේරුමයි.

‘වත්තාර’- ගණන පිරිසිදු දැක්වීමේදී එයින් යට කියා හෝ උඩ කියා නැතැයි සතිපට්ඨාන ගණන දක්වයි.

‘සතිපට්ඨානා’- සතිපට්ඨාන තුන සිහිය ගෝචර කොට ගැනීම තුන් පරිද්දකින් සිදු කරන ප්‍රතිපදාවන්හි යෙදුන ශ්‍රාවකයන් අතුරෙහි ශාස්තෘන්ගේ දේශනයෙහි හැපීමෙහි අනුකූලතාවය ඉක්මවන බව ‘සති’ යන්නෙන් දක්වයි. ‘මහණෙනි, සතර සතිපට්ඨානයන්ගේ සමුදයද අත්ථංගමයද දෙසමි. එය අසව්, -පෙ- මහණෙනි, කායයාගේ සමුදය කවරෙක්ද? ආහාර සමුදයෙන් කාය සමුදය වෙයි” යනාදියෙහි සතියගේ ගෝචර බව සතිපට්ඨානයයි කියයි. ඒ එසේමය-

"කය ඵළඹීම, සිතිය නොවීම, සතියගේ ඵළඹීමද සතියද" යනාදියෙහි (දැක්වෙයි) සිතිය මෙහි පිහිටුවානුයි 'සතිපට්ඨාන' යනු මෙහි තේරුමයි, කවරක් පිහිටාද? සිතිය එය 'සතිපට්ඨාන' යයි. ප්‍රධානස්ථානයද පට්ඨාන නම්. සතියගේ පට්ඨානය සතිපට්ඨානයයි එය හත්ථිට්ඨාන, අස්සට්ඨාන, යනාදිය මෙනි, "ත්‍රිවිධ සතිපට්ඨාන අතුරෙන් යමක් ආර්යායා සේවනය කරයිද, එය ගැන බුදුහු සමූහයට අනුශාසනා කරන්ට සුදුසු වෙති" මෙහි තුන් පරිද්දකින් පිළිපත් ශ්‍රාවකයන් කෙරෙහි බුදුන්ගේ ධර්මයේ හැපීමෙහි අනුකූල බව ඉක්මවීම සතිපට්ඨානයයි කීම එහි අරුත් වශයෙන් පිහිටුවිය යුතු බවෙන් පට්ඨාන යනු කියවේ පැවැත්න යුතුය යන තේරුමයි. කුමකින් පිහිටුවිය යුතු යනුද? සිතියෙන් සිතියගේ පිහිටීම සතිපට්ඨානයයි. 'සතර සතිපට්ඨාන වැඩීමෙන් බහුල ලෙස වැඩීමෙන් සත්ත බොජ්ක්ඛංගයන්ගේ පරිපූර්ණ බව සිදුවෙයි" යනාදියෙහි චූකලි සිතියම සතිපට්ඨානයයි කියයි. එහි අදහස, පිහිටානුයි පට්ඨාන නම්. වැටහෙයි. බැසගෙන පැමිණ පවතිය යන අදහසයි. සතියම සතිපට්ඨානයයි, නොහොත් පිහිටවීම අරුතින්ද 'සති' කියා ලැබෙයි. පිහිටුවීම අරුතින් පාට්ඨාන නම්. මෙසේ ඒ සතියද පට්ඨානයද සතිපට්ඨාන නම්.

මෙය මෙහිදී බලාපොරොත්තුවෙයි. ඉදින් මෙසේ කුමක් නිසා 'සතිපට්ඨානා' කියා බහු වචන යෙදීද? සිහි බොහෝ බැවිනි, ආරම්භණ හේදයෙන් ඒ ස්ත්‍රීහු බොහෝ ප්‍රහෙද සහිත වෙති. අනතුරුව 'මග්ගෝ' කියා කුමක් බැවින් ඒක වචනය යෙදීද? මාර්ග යන තේරුමෙන් එකක්ම බැවිනි. සතර වැදෑරුම්වූ මේ සතිය මාර්ගාර්ථයෙන් එකක් බවට යෙති. එහෙයින් 'මග්ගෝ' කියා දැක්විණ. කවර තේරුමකින් මාර්ග නම් වේද? නිර්වාණ ගමනාර්ථයෙන්ද නිවන් කැමැත්තවූන් විසින් අනුගමනය කළ යුතු බැවින්ද" යනුයි සතර චේතනාවෝම අපරභාගයෙහි කායාදී අරමුණුවල කෘත්‍ය සාදමින් නිවනට යති. මූල පටන්ද නිවන කැමැත්තවූන් විසින් මාර්ගය කොට ගනිත්තූයි සතර සතිහුම එකම මාර්ග යන්නෙන් හෙවත් 'මාර්ගය' කියා ඒක වචනයෙන් දක්වති. මෙනයින්ද සති යන වචනය හා ගැළපීමෙන් යුතුවූ දේශනාවකි, මෙය.

"මහණෙනි, මරසෙනග මර්දනය කරන සුදු වූ මාර්ගය නොපට දේශනා කරමි. එය අසවි -පෙ- මහණෙනි, ඒ මරසෙනග මඩිනසුදු මාර්ගය කවරේද? යම් ඒ සත්ත බොජ්ක්ධංගයෝ වෙති" යනාදියෙහි මෙනි. මෙහි මරසෙනග මඩිනසුදු වූ යනුද 'සත්තබොජ්ක්ධංග' යනුද අර්ථ වශයෙන් එකක්මය. ව්‍යඤ්ජන වශයෙන් පමණක් වෙනස් වෙයි. මෙසේම ඒකායනමග්ග යනුද සතර සතිපට්ඨාන යනුද අරුත් වශයෙන් එකක්මය. ව්‍යඤ්ජන වශයෙන් වෙනස්වේ. ඒ නිසා මාර්ගාර්ථයෙන් එකක් බැවින් ඒක වචනයෙන් දෙසන ලදී. අරමුණු ගැනීමේ ප්‍රභේද අනුව සිහිය බොහෝ කොටස් (89 සිත්) ලැබේ. ඒ නිසා ඔහු වචනය යොදන ලදැයි දත යුතු. කුමක් හෙයින් බුදුහු අඩු වැඩි නැතිව සතිපට්ඨාන සතරක්ම වදළානුද? වෛතේය ජනයා කෙරෙහි පවතින හිතවත් භාවය නිසාය. තෘෂ්ණා චරිත දෘෂ්ටි චරිත සමට්ඨානික විපස්සනායානික යන මොවුන් අතුරෙහි මන්ද- තීක්ෂණ වශයෙන් දෙවැදෑරුම් දෙවැදෑරුම්ව පවත්නා වෛතේයයන් අතුරෙහි තෘෂ්ණා චරිත මන්දයාහට ඕලාරික කායානුපස්සනා සතිපට්ඨානයද විශුද්ධි මාර්ගය- පිරිසිදු මාර්ගය වෙයි. සුබ්‍රමතික්ඛයාහට වේදනානුපස්සනා සතිපට්ඨානය පිරිසිදු මග- නිවන් මග වෙයි. දෘෂ්ටි චරිත මන්දයාහට තාති ප්‍රභේදගතවූ චිත්තානුපස්සනා සතිපට්ඨානය විශුද්ධි මාර්ගය වෙයි. තික්ඛයාහට ප්‍රභේදගතවූ ධර්මානුපස්සනා සතිපට්ඨානය විශුද්ධි මාර්ගය වේ. සමට්ඨානික මන්දයාහටද පහසුවෙන් පැමිණිය යුතු නිමිත්තවූ පළමුවන සතිපට්ඨානය විශුද්ධි මාර්ගයයි තික්ඛයාහට ඖදරිකාලම්බනයේදී අසණ්ඨාණ වශයෙන් දෙවැන්න වෙයි. මන්ද විදර්ශනායා නිකයාහට ප්‍රභේද රහිත අරමුණුවූ තෙවැන්න වෙයි. තික්ඛයාහට ප්‍රභේදගතාලම්බන සහිත සිව්වැන්නයි. මේ නයින් සතරම අඩු වැඩි වීම් නැතිව කියන ලදී. සුභ සුඛ නිත්‍ය ආත්ම භාව විපර්යාසයෙන්ගේ දුරු කිරීම් සඳහා හෝ වේ. කායය අසුභයයි. එහිද සුභ විපර්යාස සහිත සත්වයෝ වෙති. ඔවුන්ගේ එහි අසුභ භාවය දැකීමෙන් ඒ විපර්යාසයාගේ දුරු කිරීම අරභයා පළමු සතිපට්ඨානය කීය. සැපය නිත්‍යය ආත්මය යන වශයෙන් ගත් කල වේදනාදීන්හි වේදනාව දුකය, සිත හා ධර්ම අනිත්‍යය යනුවෙන්

ඔවුන් අතරද සුභ සුඛ නිත්‍ය ආත්ම විපර්යාස වෙනස්වීම් අර්ථ සහිත සත්වයෝ වෙති. එහිදී ඔවුන්ගේ දුක් බව ආදිය දැක්වීම් වශයෙන් එම වෙනස් වන ස්වභාවයන්ගේ දුරුකිරීම සඳහා ඉතිරි තුන කියන ලදී. මෙසේ සුභ සුඛ නිත්‍ය ආත්ම විපර්යාස යන මොවුන්ගේ දුරුකිරීම සඳහා හෝ අඩු වැඩි නැතිව සතරක්ම දෙසන ලදැයි දත යුතු. හුදෙක් විපර්යාසයන්ගේ දුරු කිරීම සඳහාම නොවන බව දතයුතු. තවද සතරවැදෑරුම් ඕස-යෝග-ආසව- ගන්ථ- උපාදන- අගති යන මොවුන්ගේ දුරු කිරීම සඳහාද සතරාකාර ආභාරයන්ගේ සම්පූර්ණ දැනගැනීම සඳහාද සතරක් වශයෙන්ම කියන ලදැයි දත යුතු. මේ පළමුකොටම දැක්වූයේ ප්‍රකරණ ගත ක්‍රමයයි අටුවා ගත ක්‍රමයෙහි වනාහි සරණ වශයෙන්ද ඒකත්ත සමෝසරණ වශයෙන්ද එකම සතිපට්ඨානයකි. ආලම්බන වශයෙන් සතරකැයි මෙයම (මෙහි දැක්වූ ක්‍රමයම) දෙසුන. යම්සේ වනාහි සිව් දෙරටුවලින් යුතු නගරයක නැගෙනහිර දෙසින් පැමිණෙන්නෝ එදෙසින් ගෙනයන බඩුත් රැගෙන නැගෙනහිරදිග දෙරටුවෙන් නගරයට පිවිසෙති. දකුණෙන්ද බස්නාහිරෙන්ද උතුරෙන්ද පැමිණෙන්නෝ ඒ ඒ නගර ද්වාරවලින්ම තම තමන් රැගත් බඩුත් සහිතව නගරයට ඇතුල්වෙති. මෙහි කී සතර සතිපට්ඨාන පිළිබඳ ක්‍රමයද මේ නයින් වටහා ගතයුතුයි. මෙහි කී නගරය සෙයින්ම නිර්වාණ නමැති නගරය දත යුතුය. අෂ්ටාංගික ලෝකෝත්තර මාර්ගය දෙරටු වැන්න. ශරීරාදිය නැගෙනහිර ආදී දිශා වැන්න. යම්සේ නැගෙනහිර දිගින් එන්නෝ එම දිගින් ගෙනයන බඩුද රැගෙන එම දිග දෙරටුවෙන් නුවරට පිවිසෙද්ද, එසේම කායානුපස්සනා මගින් එන්නෝ දහතර ආකාර කායානුපස්සනාව වඩා එම භාවනා අනුභවයින් නිපදවා ගත් ආර්ය මාර්ගයෙන් එකම නිවනට බැස ගනිති. යම්සේ දකුණු දිගින් එන්නෝ එම දිශාවෙන් ගෙනයන බඩුද රැගෙන එම දිශාවේ දෙරටුවෙන් නගරයටම පිවිසෙති. එසේම වේදනානුපස්සනා මුඛයෙන් භාවනා කරන්නෝ නවාකාර වශයෙන් වේදනානුපස්සනාව වඩා එම අනුපස්සනා භාවනා මහිමයෙන් නිපදවන ලද ආර්ය මාර්ගයෙන් මුල් කී නිවනටම

පැමිණෙති. යම්සේ බස්නාහිර දෙසින් එන්නෝ මුල් කී පරිදිම බටහිර දිග දෙරිත් නගරයට ඇතුල් වෙති. එපරිද්දෙන්ම විත්තානුපස්සනා මුඛයෙන් පැමිණෙන්නාහු සොළොස් ආකාර විත්තානුපස්සනාව වඩා එම අනුපස්සනා භාවනා අනුගමනය නිපදවන ලද ආර්යා මාර්ගයෙන් එකම නිවනට බැස ගනිති. යම්සේ උතුරු දිගින් පැමිණෙන්නෝ මුල් කී පරිද්දෙන්ම එදිග දෙරිත් නගරයට පිවිසෙති. එසේම ධම්මානුපස්සනා මුඛයෙන් පැමිණෙන්නෝද පස් ආකාරයකින් ධම්මානුපස්සනාව වඩා එම අනුපස්සනා භාවනා මහිමයෙන් නිපදවනලද ආර්යා මාර්ගයෙන් එකම නිවනට පැමිණෙති. මෙසේ සරණ වශයෙන්ද ඵ්කත්තසමෝසරණ වශයෙන්ද එක් වැදැරුම්වූම සතිපට්ඨානය අරමුණු වශයෙන් සතරක් වශයෙන්ම කියන ලදැයි දත යුතුය.

‘කතමේ වත්තාරෝ’- මෙය කටෙතුකම්පනා පුවිඡාවකි එනම් උත්තර දෙන අදහසින් අසන ප්‍රශ්නයයි.

‘ඉධ’- මේ ශාසනයෙනි.

‘භික්ඛවේ’- ධර්මය පිළිගන්නා පුද්ගලයෝය. ඔවුන්ට ආමන්ත්‍රණය කරන වචනයයි.

‘භික්ඛු’- ප්‍රතිපත්ති සම්පාදක පුද්ගලයන් දැක්වීමේ වචනයයි. තවද නොයෙක් දෙවියෝද මනුෂ්‍යයෝද ප්‍රතිපත්ති සම්පාදනයෙනි යෙදී සිටිත්මය. ප්‍රතිපත්ති පිරිමෙනි ඉතා උසස් අය බැවින්ද භික්ෂුභාවය දැක්වීම් වශයෙන්ද භික්ෂු යයි කියති. බුදුරජුන්ගේ අනුශාසනා පිළිවෙත් පිළිපදින්නන් අතුරෙහි භික්ෂුන්ම ප්‍රධානය. සර්වප්‍රකාරයෙන්ම අනුශාසනාවන්ට ගොදුරුවන බැවින්ද මෙසේ වහරති. එසේ ශ්‍රේෂ්ඨ බැවින් භික්ෂු යනු කියයි. මෙසේ ගත් කල සෙස්සෝද ගත්තාහු වෙති. රජතුමෙකුගේ ගමනකදී රජු වඩියයි කීමෙන් සෙසු පිරිවරද ඇතුළත් වන්නාක් මෙනි. යමෙක් මේ පිළිවෙත පුරයිද හේ භික්ෂු නම් වේයයි ප්‍රතිපත්තින්ගේ වශයෙන් භික්ෂුභාවය දැක්වීමේදී භික්ෂු යයි කියති. පිළිවෙත් පිරීමට පිළිපත් තැනැත්තා දෙවියෙක් හෝ වේවා මනුෂ්‍යයෙක් හෝ වේවා හේ භික්ෂු යනුවෙන්ම සංග්‍රහ වෙයි. ඒ මෙසේද කිය.

‘කායේ’- රූප කයෙහි මෙහිදී රූපකායය වනාහි අභ්‍යන්තර කෙස් ඇ ධර්මයන්ගේ සමුහාර්ථයෙන් හත්ථිකාය, රථකාය

යනාදිය සෙයින් කාය යනු බලාපොරොත්තු වෙයි. සමුහාර්ථයෙන් යන මෙහි වනාහි පිළිකුල් කටයුතු බොහෝ දේ එක්වීමෙන්, එක් තැන්ව ඇති ඉතා පිළිකුල් කටයුතු දේ කාය නම්. ආය නම් උත්පත්ති ප්‍රදේශයයි. එහි මේ වචනාර්ථයයි. එහි වෙනුයි. ආය නම්. ආය යනු කවරනුද? පිළිකුල් උපදවන කෙස් ආදියයි. මෙසේ පිළිකුල් සහගතව ඇතිවන දේ කාය නම්.

‘කායානුපස්සී’ කය අනුව බලන ස්වභාවය - කායානුපස්සියයි. කය අනුව හෝ බලන්නේ කායානුපස්සිය. කයෙහි කියා තබා යලිත් කායානුපස්සී, කියා දෙවනුවත් කාය ශබ්දයාගේ ගැනීම අසම්මිශ්‍ර වශයෙන් ව්‍යවස්ථාන සන විනිර්භෝගාදිය දැක්වීම සඳහා කරන ලදැයි දතයුතු. එහෙයින් කයෙහි වේදනා විත්ත ධම්ම අනුපස්සනා නොමැත.

අනතුරුව වනාහි කායානුපස්සියමයයි දක්වා කාය නම් වස්තුවෙහි කය අනුව බලන්නාගේම දර්ශනයෙන් අසම්මිශ්‍ර වශයෙන් ව්‍යවස්ථානය- නියමකර දැක්වීම සිදුවෙයි. එසේම කයෙහි අඟ පසඟවලින් තොරව එක ධර්මයක් අනුව බැලීමක් නැත. කේස ලෝමාදියෙන් විනිර්මුක්තවූ ස්ත්‍රී - පුරුෂයන් අනුව දැකීමක් ද නැත. මෙහි යම් ශරීරයක් වෙයිද එය කෙස් ලොම් ආදිය සහිත භූත උපාදය සමූහ නම් කය වෙයි. එහිදු භූත උපාදයයන්ගෙන් තොර එක ධර්මයක් අනුව බැලීමක් නොමැත. ඒ නිසා රියක අවයව රැසක් බලන්නාසේ අඟපසඟ සමූහය අනුව බලන්නේ වේ. නගරයක අවයව බලන්නෙකුගේ සේ කෙස් ලොම් ආදී සමූහය අනුව බලන්නේ වේ. කදලික්ඛන්ධපත්ත වට්ටිවිනිවිභුඤ්ජකයා මෙන්ද රිත්තමුට්ඨි විනිවේදකයා මෙන්ද භූත - උපාදය සමූහයන් අනුව බැලීමයයි කියන ලද නානා ප්‍රකාර ලෙස සමූහ වශයෙන් කාය නම් වස්තුවගේ දැකීමෙන් සමූහය බෙදා වෙන්කොට දැක්වූයේ වෙයි. මෙහි කියන ලද ක්‍රමයෙන් තොර සමූහ දැක්වීමෙන් වෙන්වූ කයක් හෝ ස්ත්‍රියක් හෝ පුරුෂයෙක් හෝ අන් කෙනෙක් හෝ වෙන කිසි ධර්මයක් හෝ අවිද්‍යාමානය, ක්‍රමයෙන් කී ධර්ම සමූහයෙහිම ඒ ඒ සත්වයෝ වැරදි සහිත ආශා ඇතිකර ගනිති. එහෙයින් කීහ, පුරාණ ඇදුරෝ-

‘යමක් බලයිද එය නුදුටුවේය, යමක් දුටුවේද එය නොබලයි මුලා සහගතව නොදක්නා ලද්දෙහි බැඳේ. එසේ බැඳුනේ නොමිඳේ.

සතච්ඡිනිභෝගාදිය දැක්වීම සඳහා කියන ලද මෙහි ආදී ශබ්දයෙන් මේ තේරුමද දැන ගත යුතුයි. මේ කයෙහි කය අනුව බැලීම මිස වෙන ධර්මයන් අනුව බැලීමක් නැත, යන මෙයින් ක්‍රමක් කියයිද? යම්සේ ජලය රහිතවූ මිරිඟුවෙන් ජලය අනුව බලන්නාහු වෙද්ද, එසේම අනිත්‍ය දුක්ඛ, අනාත්ම යන ත්‍රිලක්ෂණයෙන් යුතු අසුභ ස්වභාවයෙන්ම යුතුවූ මේ කයෙහි නිත්‍ය සුඛ සුභ ආකාරයෙන් බැලිය යුතු නොවේ. තවද කය අනුව බලන්නේ අනිත්‍ය දුක්ඛ අනාත්ම අසුභ සමූහයක් අනුවම බැලීමක් යයි කියයි. නොහොත් යම් පුද්ගලයෙක් ‘මහණෙනි, මෙහි හික්ෂු තෙමේ අරණ්‍යගත වූයේ හෝ වෙයිද -පෙ-හෙතෙමේ සිහි ඇත්තේම ආශ්වාස කරයි’ යන මේ ආදී නයින් ආශ්වාස ප්‍රස්වාසාදී චුණ්ණක ජාතවූ අවධික පරියෝසානවූ කයම දක්වයි. ‘මෙහි යමෙක් වනාහි පෘථුවි කායය අනිත්‍ය වශයෙන් දකියි, (එසේම) ආපෝකායය, තේජෝකායය, වායෝකායය, කේසකායය, ලෝමජවිකායය වර්මකායය, මාංශකායය, රුධිරකායය, නහරකායය, අට්ඨි-ඇට කායය, අට්ඨිමිඤ්ජාකායය’ යනුවෙන් පටිසම්භිද්‍යවේදී කය ගැන වදාළහ.

තවද මේ කය මමය, මාගේය, කියා ගන්නාවූ යම් කිසිවෙකුගේ අනුව නොබැලීමේ හේතුවෙන් ඒ ඒ කෙස් ලොම් ආදී නානා ධර්ම සමූහයේ වශයෙන් අනුව බැලීමෙන් කයෙහි කේසාදී ධර්ම සමූහ නම් කායානුපස්සනා නම්වූ මේ තේරුමද දත යුතුය.

තවද ‘මේ කයෙහි අනිත්‍ය වශයෙන් බලයිද නැතහොත් නිත්‍ය වශයෙන්ද’ යන ආදී නයින් පිළිවෙළින් පටිසම්භිද්‍යාවෙහි ආ නයින් සියලුම අනිත්‍ය ලක්ෂණාදී ආකාර සමූහ නම් කය පිළිබඳ අනුපස්සනයෙන්ද ‘කායේ කායානුපස්සි’ යන මේ ආකාරයෙන්ද තේරුම දත යුතුය. ඒ එසේමය. මේ කයෙහි කායානුපස්සනා ප්‍රතිපදවට පිළිපත් මහණ තෙමේ මේ කය අනිත්‍යානුපස්සනාදී සත් වැදෑරුම් අනුපස්සනාවන්ගේ වශයෙන්

අනිත්‍ය පරිද්දෙන්ම දකියි- බලයි, නිත්‍ය වශයෙන් නොදකියි. දුක් වශයෙන් දකියි- බලයි. සැප වශයෙන් නොදකියි. අනාත්ම වශයෙන් දකියි ආත්ම වශයෙන් නොදකියි. කලකිරෙයි. සන්තෝෂයට නොපැමිණෙයි. නොඇලෙයි, ආශා නොකෙරෙයි. විනාශ කරයි. ඇතිවීම වළක්වයි. දුරු කරයි. අල්වා නොගනියි. ඔහු එය අනිත්‍ය වශයෙන් බලන්නේ නිත්‍යය යන හැඟීම් දුරුකරයි. දුක් වශයෙන් බලන්නේ සැපය යන හැඟීම් දුරු කරයි. අනාත්ම වශයෙන් බලන්නේ ආත්මය යන හැඟීම් දුරු කරයි. කලකිරීම් ගතියෙන් යුතු වන්නේ සතුට දුරු කරයි. නො ඇලෙන්නේ රාගය දුරුකරයි. විනාශ කරන්නේ ඇතිවීම වළක්වයි. අත්හරින්නේ අල්වා ගැනීම වළක්වයි, යනු දත යුතුය.

‘විහරති’- යාමී ඊම් ආදී ඉරියව් පවත්වයි

‘ආතාපි’- තුන් බවයෙහිම කෙලෙස් තවානුයි ආතප නම්. මෙය චිරයයට නමකි. තවන ගතිය මෙහි පිහිටා ඇත්තේනුයි ‘ආතාපි, නම්.

‘සම්පජාන’- මනාව දැනගැනීම නම් නුවණින් යුතු වූයේ.

‘සතිමා’- කාය පරිග්ගාහික නම් සිහියෙන් යුතු වූයේ, මේ වනාහි යම් හෙයකින් සිහියෙන් අරමුණ අල්වා ගෙන ප්‍රඥවෙන් අනුව බලයි. එම මනා සිහියෙන් තොර වූවෙකුට අනුව දැකීමක් නම් නැත්තේය. එහෙයින්ම කීහ- ‘මහණෙනි, මම සිහිය හැමතැන පැතිර පවත්නා හැම තැන දීම ප්‍රයෝජන වන්නාවූ ධර්මයකැයි කියමි’ යනුයි. ඒ නිසා මෙහි ‘කායේ කායානුපස්සි විහරති’ යන මෙපමණකින් කායානුපස්සනා සතිපට්ඨාන කර්මස්ථානය කියන ලද්දේ වේ. නොහොත් යම් හෙයකින් කෙලෙස් තවන චිරයාය රහිත වූයේ ඇතුළත හැකිලීමෙන් අනතුරු සහිත වෙයි. මනාසේ නොදත්තේ උපාය පරිග්‍රහණයෙහි හා අනුපාය පරිවර්ජනයෙහිද මූලා වෙයි. මූලා වූ සිහියෙන් යුතු වූයේ උපාය පරිග්‍රහණයෙහි හා අනුපාය අපරිග්‍රහණයෙහි අසමර්ථ වෙයි. එහෙයින් ඔහුට ඒ එම කමටහන සම්පූර්ණ නොවේ. ඒ නිසා යම් ධර්ම කෙනෙකුන්ගේ අනුභාවයෙන් එය සමුර්ධ වේද ඒ ධර්මයන්ගේ දැක්වීම පිණිස

‘ආතාපි’ සම්පජානෝ සතිමා’ යන මෙය කියන ලද්දේයයි දත යුතුය.

මෙසේ කායානුපස්සනා සතිපට්ඨාන සම්ප්‍රයෝගය දක්වා දැන් ප්‍රභාණංගය දක්වනු පිණිස ‘ලොව අභිධ්‍යා දෝමනස්සයන් දුරු කරන්නේය’ යනු වදළන.

‘විනෙය්‍ය’- තදංග විනය මගින් හෝ විෂ්කම්භණ විනය මගින් හික්මවා.

‘ලෝකේ’- මෙහි ‘ලෝක’ යන්නෙන් එම කයම අදහස් කරයි. කය වූකලී වැනසියැමේ අර්ථයෙන් ‘ලෝක’ යන තේරුම බලාපොරොත්තු වෙයි. යම්හෙයකින් මේ කාය මාත්‍රයෙහි පමණක්ම අභිධ්‍යාදෝමනස්සයන් දුරු නොකෙරෙයි. වේදනාදිත්තිද ප්‍රතිණ වේමැයි. එම නිසා පඤ්ච උපාදන ස්කන්ධයෝම ලෝක නමැයි විභංගයෙහි කිය. ලෝක සංඛ්‍යාත බැවින්ද ඒ ධර්මයන්ගේ අර්ථ උදුරා දැක්වීමේදී මෙය කිය. යමක් කියේද - ‘එහි ලෝක යනු කවරේද? එම කයම ‘ලෝකයයි’ යන මෙය එහි තේරුමයි. එම ලෝකයෙහි අභිධ්‍යා දොමනස්සයන් දුරුකරන්නේය, යන සම්බන්ධය දතයුතුය. යම් හෙයකින් වනාහි මෙහි අභිධ්‍යාවගේ ගැනීමෙන් කාමිෂන්දයද දෝමනස්සය ගැනීමෙන් ව්‍යාපාදයද සංග්‍රහ වෙයි. ඒ නිසා නිවරණයන්ට ඇතුළත් බලවත් ධර්ම දෙක දැක්වීමෙන් නිවරණයන් දුරුකිරීම වේයයි දතයුතුය. විශේෂ වශයෙන් වනාහි මෙහි අභිධ්‍යා විනයනයෙන් කායසම්පත්ති මූලකවූ අනුකූල බව ලැබෙයි. දෙමිනස් විනය නයෙන් කායවිපත්ති මූලකවූ විරෝධීබව ලැබෙයි. අභිධ්‍යා විනය නයෙන් කයෙහි අභිරතිය ලැබෙයි. දෙමිනස් විනය නයෙන් කායභාවනාවේ නො ඇලීම සිදු කෙරෙයි. අභිධ්‍යා විනය නයෙන් කය පිළිබඳ නොවූ විරූ සුභ සුඛ භාවාදීන්ගේ ප්‍රක්ෂේපය වෙයි. දෙමිනස් විනය නයෙන් කයෙහි පැවති අසුභ අසුඛාදීන්ගේ තෙරපා හැරීමෙන් දුරුකිරීම කිය. එයින් යෝගාවචරයාගේ යෝගයන්හි අනුභාවයද වැඩිම පිළිබඳ සමර්ථතාවයද දක්වන ලද්දේ වේ. යෝගානුභාවය නම් යම් මේ අනුරෝධ විරෝධයන්ගෙන් මිදුනු අරතිරතීන් (නොඇලීම් ඇලීම්) පිළිබඳ ඉවසන නොවන ලද හා බහා

නොදමනලද දුරුකිරීමෙන් තොර ස්වභාවයයි, අනුරෝධ විරෝධ විප්පමුත්ත බව නම් අරති රතීන් ඉවසන සිදු නොවූ දෙය බහා නොදමන්නාවූද සිදුවූ දේ දුරු නොකරන්නාවූද බව යෝග සමර්ථ බව නම් වෙයි.

තවත් ක්‍රමයකින්:- 'කායේ කායානුපස්සී' යනු මෙහි අනුව බැලීම වශයෙන් කමටහන දක්වයි 'විහරති' යන්නෙන් කියනලද විහරණයෙන් කර්මස්ථානයට අනුව හැසිරෙන යොගී පුද්ගලයාගේ කාය පරිහරණය කියයි. 'ආතාපි' යනාදීන්හි ආතාපයෙයන් සමයග් ප්‍රධානයද සති සම්පජ්ඣාදියෙන් සබ්බන්ත කම්මට්ඨානයද කියවෙයි. ඉන් කර්මස්ථාන පරිහරණ උපාය දක්වයි. සතියෙන් කායානුපස්සනා වශයෙන් ලත් සමථයද සම්පජ්ඣාදියෙන් විදර්ශනාවද අභිධ්‍යා දෝමනස්සයන් දුරුකිරීමෙන් භාවනාඵලයද කියනලදැයි දතයුතු. 'එහි අනුව බලානුයි අනුපස්සනා යනු කවරේද? යම් ප්‍රඥාවක් මනා දැනගැනීමක් -පෙ- සමයග් දෘෂ්ටිය, මෙය අනුපස්සනාවයයි කියයි. මේ අනුපස්සනාවෙන් යුතු වූයේ වෙයිද සමුපේත වූයේ වෙයිද පැමිණියේ වෙයිද මනාව පැමිණියේ වෙයිද විශේෂයෙන් පැමිණියේ වෙයිද එහෙයින් අනුපස්සියයි කියයි' යනුවෙන් විභංගයේදී වදළහ. 'විහරති' යන්නෙන් යාමී ඊමි ආදී ඉරියව් පවත්වයි- පාලනය කරයි, පවත්වයි, හසුරුවයි, වාසය කරයි. යන තේරුම් දෙයි. 'ආතාපි' යනුවෙන් 'එහි තැවීම නම් කවරේද? යම් චෛතසික වීරියාරම්භයක් වෙයිද -පෙ- සමයග් ව්‍යායාමයක් වෙයිද මෙය ආතප්ප- ආතාප නමැයි හඳුන්වයි. 'සම්පජාන' යනුවෙන් 'එහි සම්පජ්ඣාදිය නම් කවරේද? යම් ප්‍රඥාවක් මනා දැනගැනීමක් -පෙ- සමයග් දෘෂ්ටිය මෙය සම්පජ්ඣාදියයි කියති. මේ මනාවූ සමයග් ඥානයෙන් යුතු වූයේ වෙයිද -පෙ- සමන්තාගත වූයේ වෙයිද ඒ නිසා සම්පජානයයි කියයි.' 'සතිමා' යන්නෙන් එහි සතිය - සිතිය නම් කවරේද? යම් සතියක් අනුස්සතියක් - පෙ- සම්මා සතියක් වෙයිද මෙය සතියයයි කියයි. මෙසේ මේ සිතියෙන් යුතුවූයේ වෙයිද -පෙ- සමන්තාගත වූයේ වෙයිද එහෙයින් සතිමා යනු කියයි' විනෙයා ලෝකේ අභිජක්ඛා දෝමනස්සං' යනුවෙන්

එහි ලෝක යනු කවරේද? එම කයම ලෝකයයි. පඤ්ච උපාධානස්කන්ධය ලෝකයයි මෙය ලෝකයයි කියයි. 'එහි අභිධ්‍යා යනු කවරේද? යම් ඒ රාගයක් වෙයිද සාරාගයක් වෙයිද අනුනාය (මිත්‍ර බව) ක් වෙයිද අනුරෝධ (අනුකූල බව) ක් වෙයිද, නන්දි (සතුට) ක් වෙයිද නන්දි රාගයක් වෙයිද සිතෙහි ඇලීම් ස්වභාවයක් වෙයිද, මෙය අභිධ්‍යාවයයි කියයි. එහි දෙමිනස නම් කවරේද? යම්කිසි චෛතසික නොමිහිරි බවක් වෙයිද චෛතසික දුකක් වෙයිද චේතෝසම්ඵස්සයෙන් හටගත් අමිහිරි දුක් වේදනාවක් වෙයිද මෙය දෝමනස්සයයි කියයි. මෙසේ මේ අභිධ්‍යාවද මෙම දෙමිනසද මෙලොව හික්මවීම බවට ගියේ වෙයි. ඉන් හික්මුනු සත්වයෝ ශාන්ත වූවාහු සංසිදුනාහු කෙළවරට ගියාහු විශේෂයෙන් කෙළවරට ගියාහු ඇතුල් වූවාහු දුරුකළාහු වියලවන ලද්දහු විශේෂයෙන් වියලවන ලද්දහු අවසන් කළාහු වෙති. ඒ නිසා 'විනෙයා ලෝකේ අභිජ්ඣා දෝමනස්සං' යනු කිය. මෙපරිද්දෙන් මේ පදයන්ගේ අර්ථ දැක්වූයේ වෙයි. ඒ සමග මේ අටුවා කථා ක්‍රමයද ගළපා දක්වයි. මේ පළමුකොට දැක්වූයේ කායානුපස්සනා සතිපට්ඨාන උද්දේසයේ අර්ථ වර්ණනාවයි.

දැන් වේදනාවන්හි- හිතෙහි- ධර්මයන්හි ධම්මානුපස්සි විහරති -පෙ- විනෙයා ලෝකේ අභිජ්ඣා දෝමනස්සං' යන මෙහි වේදනාවන්හි වේදනාව අනුව බලන්නේ යන මේ ආදීන්හි වේදනා ආදී වචන නැවත නැවත කීමේ ප්‍රයෝජනය කායානුපස්සනාවේදී කියන ලද නයිත්ම දත යුතුයි. වේදනාවන්හි වේදනාව අනුව බලන්නේ, සිතෙහි සිත අනුව බලන්නේ, ධර්මයන්හි ධර්මය අනුව බලන්නේ යන මෙහි 'වේදනා' යන්නෙන් ක්‍රීඩිත වේදනාව ගෙනහැර දක්වයි. ඒවා වූකලී ලෝකික නම් වෙති. එසේම සිතද, ධර්මයද ලෝකික වෙති. ඔවුන්ගේ විභාගය නිද්දේසවාරයේදී ප්‍රකට වෙයි. හුදෙක් මෙහි වනාහි වේදනාව අනුව බැලියයුතු බැවින් එසේ ඔව්හු අනුව බලන්නේ වේදනාවන්හි වේදනා අනුව බලන්නේයයි තේරුම් ගත යුතුය. චිත්තයෙහි හා ධර්මයන්හිද මෙම නයමයි. වේදනාව අනුව බලන්නේ යනු කවරේද? සැප වේදනාව දුක්

වගයෙන් හුලක් - ඊයක් වගයෙන්ද අදුක්ඛම සුඛ වේදනාව අනිත්‍ය වගයෙන්ද වටහාගත යුතුය. ඒ මෙසේ වදළහ.

‘යමෙක් සැපය දුක් වගයෙන් දකින්නේ ඒ දුක් විෂ පෙවූ නියක් මෙන් සලකයිද ඔහු එය අනිත්‍ය වගයෙන් වටහාගැනීමෙන් අදුක්ඛම සුඛවූ ශාන්ත පදය දකියි. ඒකාන්තයෙන් ඒ මනා දැකීමෙන් යුතු භික්ෂුව උපශාන්ත වූයේ හැසිරෙන්නේය’ යනුයි.

මෙසේ මේ සියල්ලම දුක්යයි අනුව බැලිය යුතුය. මෙසේද වදළහ. ‘විදිය යුතු යම් කිසිවක් වෙද්ද ඒ මුලුල්ල දුකෙහිම ඇතුළත් කර දේශනා කරමි’ යනුයි. සැපයෝ දුක් වගයෙන්ම අනුබැලිය යුතුය. ඒ මෙසේ වදළහ. ‘සැප වේදනාවෙන් යුතු පැවතීමෙන් යුත් සැප විපරිතාම ස්වභාවයෙන් දුක් බවට පෙරළේ’ යනුවෙන් හදුන්වා දිය දිය යුතුය. තවද අනිත්‍යාදී සත අනුපස්සනා වගයෙන්ම විමසා බැලිය යුතුය. සෙස්ස නිද්දේස වාරයේදී ප්‍රකට වන්නේය. චිත්ත හා ධර්මයන්හිද සිත පළමුකොට ආරම්භණ, අධිපති, සහජාත, භූමි, කම්ම, විපාක, කිරිය ආදී නොයෙක් නොයෙක් තේරුම් අනුව අනිත්‍යාදිය අනුව බැලීමද නිර්දේශ වාරයේදී දැක්වෙන සරාගාදී හෙදයන්ගේ වගයෙන්ද අනුව බැලිය යුතුය. ධර්ම වනාහි ස්වලක්ෂණ සාමාන්‍ය ලක්ෂණයන්ගේ සුන්‍යතා ස්වභාවයන් අනිත්‍යාදී සජ්ත අනුපස්සනාවන්ගේ වගයෙන් නිර්දේශ වාරයේදී දැක්වෙන ශාන්ත අශාන්තාදී හෙදයන්ගේ වගයෙන්ද අනුව බැලිය යුතුය. සෙස්ස පළමු කියන ලද නියමයි. තවද මෙහි යමෙකුගේ කාය නම් ලෝකයෙහි අභිධ්‍යා දෙමිනසුන් ප්‍රභිණද ඔහුගේ වේදනාදිත්හිද එය ප්‍රභිත වූයේම වෙයි. නොයෙක් නොයෙක් පුද්ගලයන්ගේ වගයෙන් හා නානා චිත්තක්ෂණික සතිපට්ඨාන භාවනා වගයෙන්ද සියලු තන්හි දැක්වෙයි. යම් හෙයකින් එක් තැනකදී ප්‍රභිණ ද එසේම සෙස්සෙහිද ප්‍රභිණ වෙයි. එහෙයින්ම මොහුගේ එහි දුරුකිරීම් දැක්වීම ප්‍රයෝජන කොට ඇති බව මෙසේ වදරන ලදැයි තේරුම් ගත යුතු.

(උද්දේස වාර කථාව නිමි)

දැන් යම්සේ වනාහි දක්ෂ කුලපොත්තෙක් (උන පතුරු වලින් බඩු සාදන්නා) මහ කලාල, සියුම් කලාල, පැස් පෙට්ටි ගොටු ආදී උපකරණ සාදනු කැමැත්තේ එක් මහා හුණ ගසක් ලබාගෙන එය සතරට පලා ඉන් එක එක හුණදඩු කැබලි ගෙන තවත් කුඩා ලෙස පලා ඒ ඒ (තමා කැමති) බඩු සාදන්නේය. එපරිද්දෙන්ම බුදුහු සතිපට්ඨාන දේශනාව මගින් සත්වයන්ට අනෙක් ප්‍රකාරවූ විශේෂාධිගමයන් සාද දෙනු කැමැත්තෙන් එකම සම්මාසනිය - "සතිපට්ඨාන සතරකි. ඒ සතර කවරහුද? 'මහණෙනි, මෙහි මහණ තෙමේ කයෙහි කය අනුවම බලමින් වාසය කරයි." යනාදී නයින් අරමුණු වශයෙන් සතරාකාරයකින් බෙදා ඉන් එක එක සතිපට්ඨානය ගෙන බෙදා දක්වන්නාහු - "මහණෙනි, ඒ කවරේද?" යනාදී ක්‍රමයෙන් නිර්දේශවාරය දේශනා කරන්නට පටන්ගත්හ. එහි "කෙසේද? කවරේද?" යනාදිය විස්තර කර දෙනු කැමැත්තෙන් නගන ප්‍රශ්නයයි. මේ වනාහි එහි සංක්ෂේපාර්ථයයි. 'මහණෙනි, මහණතෙමේ කිනම් ආකාරයකින් කයෙහි කය අනුව බලමින් වාසය කරයි' යන මේ ක්‍රමය සියලු ප්‍රශ්න ඇසීම වාරවලදී ඇතුළත් විය යුතුය. "ඉධ භික්ඛවේ භික්ඛු" යනු 'මහණෙනි, මේ සසුනෙහි මහණ තෙමේ මෙහි කියනලද මේ 'ඉධ' ශබ්දය සර්වප්‍ර/කාරයෙන් කායානුපස්සනාව නිපදවන පුද්ගලයාට සන්නිශ්‍රයභූත- පිහිටවූ ශාසනය දැක්වීමත් අන්‍ය ශාසනයන්ගේ එබඳු ස්වභාවය වැළැක්වීමත් සිදු කරයි. භාග්‍යවතුන් වහන්සේ විසින් මෙසේ වදාරණ ලදහ. "මහණෙනි, මෙහි - මේ ශාසනයෙහි ශ්‍රමණ තෙමේ -පෙ- අන්‍ය ශ්‍රමණයන්ගේ පරප්‍රවාදයන් ගෙන් හිස්වූවාහු' යනුයි. ඒ නිසා මේ ශාසනයෙහි භික්ෂුවයයි කියන ලදී.

'අරඤ්ඤගතෝවා රුක්ඛමූලගතෝවා සුඤ්ඤගාරගතෝවා' - මෙයින් මේ සතිපට්ඨාන භාවනාවට අනුරූපවූ සෙනසුන් දැක්වෙයි. භික්ෂුව පිළිබඳව බොහෝ කලක් රූපාදී අරමුණුවල පැතිරීගිය තෘෂ්ණා සහිත සිත කර්මස්ථාන විටීයට බැසගන්ට නොකැමති වෙයි. කුලගොනා (කපටි ගොනා) යෙදූ රිය මෙන් වැරදි මගටම දූවයි. යම්සේ වනාහි ගොපල්ලෙක් කුට - කපටි දෙනකගේ ඉතිරි නොකොට සියලු කිරි බී වැඩුනු කපටි වස්සෙක්

හික්මවනු කැමැත්තේ දෙන කෙරෙන් ඉවත්කොට එක් පසෙක මහත් කණුවක් සිටුවා එහි යොතින් බඳින්නේය. අනතුරුව ඒ වස්සා එහා මෙහා පනින්නේ පැන දුවනට නොහැක්කේ ඒ කණුව ඇසුරු කොටම හිඳින්නේය. ඒ පරිද්දෙන්ම මේ මහණ විසිනුදු බොහෝ කලක් රූපාරම්මණාදී රසවත් පානයන්ගෙන් වැඩුන දුෂ්ටවූ සිත දමනය කරනු කැමැත්තනු විසින් රූපාදී අරමුණු කෙරෙන් ඉවත්කොට වනයට හෝ රුක්මුලට හෝ හිස් ගෙයකට හෝ පිටිය එහිදී සතිපට්ඨාන අරමුණ නමැති ටැඹෙහි සිහි නමැති යොතින් බැඳිය යුතුය. මෙසේ ඔහුගේ ඒ සිත එහා මෙහා දිවීමෙන්ද පෙර පුරුදු අරමුණ නොලබමින් සිහි නමැති යොත කඩා දමා පැන දුවනට නොහැකිව එම අරමුණම උපචාර හා අර්පණාදී වශයෙන් හිඳියි, වැකිර සිටියි. එහෙයින් පුරාණාචාර්යයෝ මෙසේ කිහු:-

“මිනිසා (ගොපල්ලා) යම්සේ ටැඹෙක දමනය කරගනු කැමති වස්සෙක් බඳින්නේද, එසේම සිය සිත අරමුණෙහි දැඩි සේ මනා කල්පනාවෙන් යුතුව බඳින්නේය.”

මෙසේ ඔහුගේ එම සෙනසුන භාවනානුරූප වෙයි. “මෙය මේ සෙනසුන ඔහුගේ සතිපට්ඨාන භාවනානුරූප සෙනසුන ලබා ගැනීමය” යි ඒ නිසා මෙසේ කිය. තවද යම් හෙයකින් කායානුපස්සනා භාවනාවේ ඉස - මුදුන බදු වූ සියලු බුදු පසේබුදු රහත් උතුමන්ගේ විශේෂාධිගම දිට්ඨධම්ම පුබ විහාරයන්ට පදට්ඨානය වූ මේ ආනාපාන සති කර්මස්ථානය ස්ත්‍රී පුරුෂ ඇත් අස් ආදී ශබ්දවලින් ගැවසුන ග්‍රාමාන්තයන් අත්තොහාර මුල් කී කර්මස්ථානය සපුරා ලන්නට නොහැකි වෙයි. ධ්‍යානයට ශබ්දය විෂ කටු වැනි බැවිනි. ආගමිකවූ අරණ්‍යයෙහිදී යෝගාවචරයා විසින් මේ කර්මස්ථානය පිළිගෙන ආනාපාන චතුර්ථධ්‍යානය නිපදවාගෙන එම දැහැනම පාදක කරගෙන සංස්කාරයන් ගැන සිහිකර අග්‍රඵලයවූ රහත් බවට පැමිණීම පහසුය. ඒ නිසා මේ යෝගියාට ගැලපෙන සෙනසුන දක්වන බුදුහු “ආරඤ්ඤගතෝවා” යනාදිය කිය. බුදුහු වාස්තු විද්‍යාචාර්යයවරයෙකු (නගර, ගෘහ නිර්මාණ ශිල්පියා) වැන්න. ඒ වාස්තු විද්‍යාචාර්යයවරයා වනාහි නගර භූමිය බලා මනාසේ

විමසා මෙහි නුවර ඉදිකරන්නැයි අනුදනයි. ශුභ ආකාරයෙන් නුවර ඉදිකර අවසන්වූ පසු රජවාසලීන් මහත් සැලකිලි ලැබෙයි. එසේම යෝගාවචරයාට ගැලපෙන සෙනසුනක් සොයාගෙන එහි නතර වී කමටහන්හි යෙදෙන්නැයි අනුදනයි. ඉන්පසු එහිදී කමටහනෙහි යෙදෙන යෝගියා විසින් පිළිවෙලින් රහත් බවට පත්විට ඒකාන්තයෙන් ඒ භාග්‍යවතුන් වහන්සේ සමයක් සම්බුදුවරයෙකැයි (සර්වඥවරයෙකැයි) මහත් සත්කාර ලබයි. මෙම යෝගී භික්ෂුව දිවියෙකු වැන්නැයි කියයි. යම්සේ වනාහි මහත් දිවිරජෙක් වනයෙහි තණ පඳුරු අතර හෝ වනගහනයෙක හෝ පර්වත ශූන්‍යවක හෝ සැඟවී සිට වනමහිම ගෝත හුරු වැනි වනසතුන් අල්ලාගනියි. එපරිද්දෙන්ම මේ යෝගී පුද්ගල තෙමේද අරණ්‍යාදියෙහි කමටහන්හි යෙදෙන්නේ ක්‍රමයෙන් සතර මාර්ගයන් හා ආර්ය්‍ය ඵලයන්ද ලැබගනියි. එහෙයින් කිහි පුරාණාමාර්ය්‍යයෝ-

යම්සේ වනාහි දිවියෙක් සැඟවී සිටගෙන වනමුවන් අල්ලා ගනිද එසේම මේ බුද්ධ පුත්‍ර තෙමේද සතිපට්ඨාන භාවනාත්‍ර යෝගී වූයේ විදසුන් වඩන්නේ වනගතව වසමින් උතුම්වූ ඵලය ලබයි. (මග ඵල නිවන් ලබයි.) එහෙයින් පරාක්‍රම ජවචේගයන් ගෙන් යුතුවූ කමටහන් වැඩිමට යෝග්‍ය භූමිවූ අරණ්‍ය සේනාසනය දක්වා වදරන බුදුහු 'අරඤ්ඤගතෝවා' යනාදිය වදළහ. මෙයින් මතු පළමුවම මේ ආනාපාන පර්වයේදී දැක්විය යුතු. යමක් වෙද්ද එය විශුද්ධි මාර්ගයේදී කියන ලද මැයි.

'සෙය්‍යථාපි භික්ඛවේ දක්ඛෝ භමකාරෝවා' - යන මේ වැකිය උපමාවක් දැක්වීමකි.

'ඉති අජ්ඣන්ධන්තං වා කායේ- අර්පණා මාත්‍රයයි. එහි නොදැක්විනි. සෙස්ස දැක්විනි යමක් නොදක්වන ලදද එහි.

'දක්ඛෝ-ජෙක' ක්‍රියා සුර.

'දීඝං වා අඤ්ජන්තෝ' - ඇත් දත් ලියන කල එය මදින් මද කඩමින් ලියයි.

'ඒවමේව ඛෝ'- එසේම මේ මහණ තෙමේද දීර්ඝ මාර්ග වශයෙන් හෝ ස්වල්ප වශයෙන් හෝ පවත්නා ආශ්වාස ප්‍රශ්වාසයන්ගේ වශයෙන් "දීර්ඝ ලෙස ආශ්වාස කරන්නේ දීර්ඝ

ලෙස ආශ්වාස කරමිසි දැනගනිසි. -පෙ- ප්‍රශ්වාස කරන්නෙමිසි යනුවෙන් හික්මවයි.” මෙසේ හික්මවන ඒ යෝගී හික්මුවට ආශ්වාස ප්‍රශ්වාසයන් නිමිති කරගෙන සතර ධ්‍යානයෝ උපදිත්. හේ දැහැනින් නැගිට ආශ්වාස ප්‍රශ්වාසයන් හෝ පරීක්ෂාකර බලයි. ධ්‍යානාංග හෝ විමසයි. එහි ආශ්වාස ප්‍රශ්වාස කරන්නා එය විමසා බලන්නේ ආශ්වාස ප්‍රශ්වාසයෝ කුමක් ඇසුරු කරද්ද වස්තු නිශ්‍රිත බව ඉන් තේරුම් ගනියි. වස්තු නම් කරජකායයයි (මවු පියන් නිසා හටගත් ශරීරය කරජකයයි) එම කරජකය වූකලී සතර මහාභූතයන්ද ඒ නිසා හටගත් රූපයදැයි යන වශයෙන් මෙසේ රූපය විමසා බලයි. එයින් පසු එය අරමුණු කරගත් එස්සපඤ්චම- කය නාමයයි. මෙසේ නාම- රූපයන් විමසා බලා ඊට ප්‍රත්‍යය සොයන්නේ අවිද්‍යාදී ප්‍රතිත්‍යසමුත්පාදය දැක මේ කය ප්‍රත්‍ය හා ප්‍රත්‍යයෝත්පන්න ධර්ම සමූහයක් පමණකැයිද- එසේ නැතිව වෙන සත්වයෙක් හෝ පුද්ගලයෙක් නැතැයිද පහකළ සැක ඇත්තේ ප්‍රත්‍ය සහිත නාමරූපයන් ත්‍රිලක්ෂණයන්ට නගා විදසුන් වඩන්නේ පිළිවෙළින් රහත් බවට පැමිණෙයි. මේ දක්වන ලද්දේ හික්මුවගේ රහත් ඵලයට පැමිණීම දක්වා වූ සසරින් නිදහස්වී යාමේ මුඛයයි. ධ්‍යාන කම්මිකයාද මේ ධ්‍යානාංග කුමක් ඇසුරු කෙරේදැයි බලා වස්තු ඇසුරුකොට පවතින බව දැන ඒ වස්තු නම් කරජකායයයි වටහා ගනියි. මේ ධ්‍යානාංගයන්ට නගා විමසීමයි. කරජකායය රූපයයිද නාමරූප වශයෙන් ව්‍යවස්ථාපනය කොට ඊට පත්‍යය සොයන්නේ අවිද්‍යාදී ප්‍රත්‍යාකාරය දැක එයද ප්‍රත්‍ය හා ප්‍රත්‍යයෝත්පන්න ධර්ම මාත්‍රයන් බව දැන අන්‍යවූ සත්වයෙක් හෝ පුද්ගලයෙක් නැතැයි පහකළ සැක ඇත්තේ ප්‍රත්‍ය සහිත නාමරූපයන් ත්‍රිලක්ෂණයන්ට නගා විදසුන් වඩන්නේ ක්‍රමයෙන් රහත් බවට පැමිණෙයි. මේද හික්මුවකගේ රහත්වීම දක්වා වූ සසරින් නිදහස්වී යාම පිළිබඳ මුඛ මාර්ගයයි.

‘ඉති අප්ප්ඛන්තං වා’- මෙසේ තමාගේ හෝ ආශ්වාස ප්‍රශ්වාස කය පිළිබඳව අනුව බලමින් වාසය කරයි.

‘බහිද්ධා වා’- එසේ අනිකෙකුගේ හෝ ආශ්වාස ප්‍රශ්වාස කය පිළිබඳව (අනුව බලමින් වාසය කරයි.)

'අප්පිකත්ත ඛනිද්ධා වා කායේ'- කලකින් තමාගේද කලකින් අනුන්ගේද ආශ්වාස ප්‍රශ්වාස කායයන් (පිළිබඳවද මුල් කී සේ සිතීම) මෙයින් මොහුගේ ප්‍රගුණවූ කර්මස්ථානය හැරපියා එහා මෙහා හැසිරෙන කල කියන ලද්දේ එකම සමයෙක මේ දෙකම නොලැබී බැහැර කිරීමයි.

'සමුදය ධම්මානුපස්සී වා'- යම්සේ වනාහි රත්කරුවාගේ මයිනමද ගඟ්ගරනාලියද (මයිනහම් නලය) තප්පයද වැයම නිසා වාතය එහා මෙහා හැසිරෙයි. එසේම යෝගී ශ්‍රමණයාගේ කර්මකායයද නාසාප්‍රටයද සිතද නිසා ආශ්වාස ප්‍රශ්වාස කය එහා මෙහා හැසිරෙයි. කායාදී ධර්ම සමුදය ධර්ම නම්, ඔවුන් බලන්නේ 'සමුදය ධර්මයන් අනුව බලන්නේ හෝ කයෙහි වාසය කරයි' යනුවෙන් කියයි.

'වයධම්මානුපස්සී වා'- යම්සේ මයිනහම නැතිව ගිය කල්හිද ගඟ්ගරනාලිය බුන්විටද ඉන් හටගත් උත්සාහය නොපවත්නාවිට එම වාතය නොපවතියි. එපරිද්දෙන්ම කය බුන් කල නාසාප්‍රටයන් නැති කල සිතද නිරුද්ධ කල ආශ්වාස ප්‍රශ්වාස කය නම් නොපවතියිද කායාදියගේ නිරෝධයෙන් ආශ්වාස ප්‍රශ්වාස නිරෝධය සිදුවෙතැයි මෙසේ බලන්නේ 'විනාශවනසුලු ස්වභාව ධර්මයන් අනුව බලන්නේ කයෙහි වාසය කරයි' යනුවෙන් කියයි.

'සමුදය වයධම්මානුපස්සී'- වරෙක සමුදය (ඇතිවීම) ද, වරෙක විනාශයද අනුව බලන්නේ.

'අත්ථි කායෝති වාපනස්ස'- කයක්ම ඇත. සත්වයෙක් නොවෙයි. පුද්ගලයෙක් නොවෙයි. ස්ත්‍රියක් නොවෙයි පුරුෂයෙක් නොවෙයි ආත්මයක් නොවෙයි තමා පිළිබඳ වුවක් නොවෙයි. මම නොවෙමි. මගේ ද නොවෙයි. කිසිවකුත් නොවෙයි. කිසිවෙකුගෙන් නොවෙයි, යන මේ අයුරින් මොහුගේ සිතිය පිහිටුවාගත යුතු වෙයි.

'යාවදේව'- මින් ප්‍රයෝජන, පරිච්ඡේද ව්‍යවස්ථාපන යන මේ කරුණු දක්වයි. එම සිතිය මනාව පිහිටුවීමත් එය අත් ආකාරයකින් නොපැවතීමත් දක්වයි. ඥානය යම් පමණද එපමණ ඔබ්බොබ් මතු මත්තෙහි නුවණේ පමණටම සතියගේ

ප්‍රමාණයටම සතිපථිපජ්ඣාදී නම් ප්‍රඥාවගේ වැඩිම ප්‍රමාණය යන තේරුමයි.

‘අනිස්සිතෝ ච විහරති’- තණ්හා නිශ්‍රය දෘෂ්ටි නිශ්‍රය යන මොවුන්ගේ වශයෙන් අනිශ්‍රිත වූයේ වාසය කරයි.

‘න ච කිඤ්ඤිලෝකේ උපාදියති,- ලොවෙහිවූ කිසි රූපයක් හෝ -පෙ- විඤ්ඤාන හෝ මේ මගේ ආත්මයයි කියා හෝ ආත්මය පිළිබඳ වූවක්ය කියා හෝ නොගනියි.

‘ඵ’වම්පි’- මතු දක්වන තේරුම සලකාගෙන සම්පිණ්ඩනාර්ථවූ පිකාරයයි. මෙම පදයෙන් බුදුහු ‘ආනාපාන පඛිබ්බේදනාව ගෙනහැර දක්වති. එහි ආශ්වාස ප්‍රශ්වාසයන් උසුලන සතිය දුක්ඛ සත්‍යයයි. ඵ ඔසවා තබන පූර්ව තෘෂ්ණාව සමුදය සත්‍යයයි. දෙදෙනාගේ නොපැවැත්ම නිරෝධ සත්‍යයයි. දුක්ඛ හඳුනන්නාවූද සමුදය දන්නාවූද නිරෝධය අරමුණු කොට ඇති ආර්යා මාර්ගය මාර්ග සත්‍යයයි. මෙසේ චතුස්සත්‍ය වශයෙන් ගෙන නිවනට පැමිණියේය. යනුයි. මේ දක්වන ලද්දේ ආශ්වාස ප්‍රශ්වාස කර්මස්ථාන භාවනායේ ආශාවෙන් ඇළි වසන එක් භික්ෂුවකගේ රහත් බව දක්වා වූ සසරින් පිටව යාමේ මුඛ මාර්ගයයි.

(ආනාපාන පඛිබ්බ නිමි.)

මෙසේ ආශ්වාස ප්‍රශ්වාස වශයෙන් කායානුපස්සනාව බෙද දක්වා දැන් ඉරියාපට වශයෙන් බෙදනට පුන ච පරං’ යනාදිය කීය. එහි කැමති පරිදි බලු, සිවල් ආදීහු පවා යන්නාහු අපි යන්නෙමු, යි දැනගනිති. මේ වනාහි එබඳු දැනගැනීමක් සඳහා නොකියන ලදී. මෙබඳු දැනීමක් සත්තුපලද්ධිය අත්නොහරියි. ආත්ම සංඥාව අත්නොහරියි. කර්මස්ථානයක් හෝ සතිපට්ඨාන භාවනාවක් නොවෙයි. මේ භික්ෂුවගේ දැනීම ලත් අවබෝධය අත්හරියි. ආත්ම සංඥාව අත්හරියි. කර්මස්ථානයද සතිපට්ඨාන භාවනාවද වෙයි. මේ වනාහි කවරෙක් යයිද, කවරෙකුගේ යාමක්ද කුමක් නිසා යයිද මෙසේ දැන හැඳින ගැනීම සඳහා කීය. ස්ථානාදියෙහිද මෙම නයමැයි, එහි කවරෙක් යයිද

යන්නෙහිදී කිසියම් සතෙක් හෝ පුද්ගලයෙක් හෝ නොයයි. කාගේ යාමක්ද යන්නෙහි කිසියම් සත්වයකුගේ හෝ පුද්ගලයකුගේ නොයැමයි. කුමක් සඳහා යයිද යන්නෙහි චිත්ත ක්‍රියා වායෝ ධාතු යන මොවුන්ගේ පැතිරීමෙන් යයි. ඒ නිසා මොහු මෙසේ දනියි. 'යම්' යන සිත හටගත්වයි. එය හෝ මොහු උපදවයි. වායෝ විඤ්ඤත්තිය උපදවයි. සිතය, ක්‍රියාය, වායෝ ධාතුය, යන මොවුන්ගේ පැතිරීමෙන් සියලු කය ඉදිරියෙන් ගෙන ඒම ගමන- යාමයයි කියයි. ස්ථානාදීන්හිදු මෙම ක්‍රමයමැයි. එහිදු 'සිටිම්' යන සිත හටගනියි. මොහු ඒ හැඟීම උපදවයි, වායෝ විඤ්ඤත්තිය හටගත්වයි. චිත්ත ක්‍රියා වායෝධාතු යන මොවුන් ගේ පැතිරීමෙන් මුලු ශරීරයාගේ කෙළවරේ පටන් ඔසවන ලද බව 'ස්ථාන' යි කියයි. හිදිම්, යන සිත හටගනියි. මොහු එය හටගත්වයි. එම හැඟීම දනවයි සේයි. වායෝ විඤ්ඤත්තිය දනවයි. චිත්ත ක්‍රියා වායෝ ධාතූන්ගේ පැතිරීමෙන් යට කය හැකිලීමද මතු කය නැගී සිටිම් ස්වභාවයද හිඳගැනීමයයි කියයි. ශයනය කරමි, යන සිත උපදියි. මොහු ඒ හැඟීම හෝ දනවයි. වායෝ විඤ්ඤත්තිය හට ගනියි. චිත්ත ක්‍රියා වායෝ ධාතු පැතිරීමෙන් මුලු සිරුර සරසට දිගහැරීම ශයනය කිරීමයයි කියයි. ඔහුගේ මේ දැනීමෙන් මෙබඳු අදහසක් වෙයි. සත්වයා යයි, සත්වයා සිටියි, කියයි, යන හෝ සිටින කිසියම් සතෙක් නැත. යම්සේ වනාහි ගැල යයි, ගැල තිබෙයි, සිටියි, යනුවෙන් කියයි. එසේ යන හෝ. තිබෙන කිසියම් ගැලක් නැත. ගොනුන් සතර දෙනෙකුන් යොද දක්ෂ රියැදුරෙකු රිය පදවනවිට ගැල තිබෙයි යන ව්‍යවහාර මාත්‍රය පමණක්ම පවතියි එසේම නොදන්නා - නොවැටහෙන තේරුමෙන් මුල් කී ගැල මෙන් කය ගැනද සිතා ගත යුතුය. චිත්තජ වාතයෝ ගොනුන් වැන්න. සිත රියැදුරා වැන්න යම්, සිටිම්, යන සිත් උපන් විට වායෝ ධාතු විඤ්ඤත්තිය දනවමින් හට ගනියි. චිත්ත ක්‍රියා වායෝ ධාතු යන මොවුන්ගේ පැතිරීමෙන් යාම ආදිය පවතියි. ඒ නිසා සත්වයෙක් යයි, සත්වයෙක් සිටියි, මම යම්, මම සිටිම්, යන ව්‍යවහාරමාත්‍රය ඇතිවෙයි.

යම්සේ නැව සුලං වේගයෙන්ද ඊතලය දුනු දිය ඇදීමේ වේගයෙන්ද දුවයිද එසේම වායු වේගයෙන් උනන්දුකරන ලද මේ කයද යයි - ගමන් කරයි.

යන්ත්‍රයක් නූල දිවීමේ වේගයෙන් දුවන්නාසේ සිත් නමැති නූල යෙදූ මේ කාය යන්ත්‍රයද ගමන් කරයි. සිටියි, හිඳියි.

මෙහි යම් ඒ හේතු ප්‍රත්‍ය ධර්මයන් හැර කවර නම් සත්වයෙක් තම ශක්තියෙන් සිටින්නේ හෝ හැසිරෙන්නේ හෝ වෙයිද, ඒ නිසා මෙසේ හේතු ප්‍රත්‍ය වශයෙන් පවත්නාවූ ගමනාදිය සලකා බලන්නේ මොහු යන්නේ හෝ යම්යි දැනීමි, සිටින්නේ හෝ හුන්නේ හෝ ශයනය කෙළේ හෝ ශයනය කෙළෙමියි දැනගනිනුයි යනුවෙන් වටහාගත යුතුය. යම් යම් පරිද්දෙකින් මොහුගේ කය පිහිටියේද ඒ ඒ පරිද්දෙන් ඒ කය පිළිබඳව දැනගනියි, යනු සියල්ල සංග්‍රහ කොට දැක්වීමයි. මේ කියන ලද්දේ වෙයි. යම් යම් ආකාරයකින් මොහුගේ කය පිහිටියේ වෙයිද ඒ ඒ අයුරින්ම එය දැනගනියි. ගමනාකාරයෙන් පවතින්නේ යැයි දැනගනියි. සිටීමි - හිඳගැනීමි - හෙවිම් ආකාරවලින් පවතින්නේ ඒ ඒ ඉරියව්වලින් හැඳින ගනියි.

‘ඉති අප්ප්කම්මං වා’ - මෙසේ තමාගේ හෝ සතර වැදෑරුම් ඉරියව් සොයා දැනගැනීමි වශයෙන් කයෙහි කය අනුව බලන්නේ වාසය කරයි.

‘බහිද්ධා වා’ - අනිකෙකුගේ හෝ සතරවැදෑරුම් ඉරියව් සොයා දැනගැනීමි වශයෙන් (කය අනුව බලන්නේ වාසය කරයි.)

‘අප්ප්කම්මං බහිද්ධා වා’ - වරෙක තමන්ගේද වරෙක අනුන්ගේද සතර වැදෑරුම් ඉරියව් සොයා දැනගැනීමි වශයෙන් කයෙහි කය අනුව බලන්නේ වාසය කරයි.

‘සමුදය ධම්මානුපස්සි’ - ‘නොදැනීම ඇතිවීමෙන් රූප සමුදය වෙයි’ යනාදී ක්‍රමයෙන් පස් ආකාරයකින් රූපස්කන්ධයාගේ හටගැනීමද විනාශයද බැහැර කළ යුතුය. ඒ සඳහා මෙහි “සමුදය ධම්මානුපස්සි” යනාදිය කිය

‘අත්ථි කායෝති වාපනස්ස’ - මෙය ඉහතදී විස්තර කර ඇත. මෙහිදු සතර ඉරියව් සොයා දැනගන්නාවූ සිහිය දුක්ඛ සත්‍යයයි. ඒ නැගිටුවා හිටවන පුරිම තණ්හාව සමුදය සත්‍යයයි.

මේ දෙදෙනාගේම නොපැවැත්ම නිරෝධ සත්‍යයයි. දුක හැදින්ගන්නාවූද හටගැනීම දුරුකරන්නාවූද නිරෝධය අරමුණු කළාවූද ආර්යය මාර්ගය මාර්ග සත්‍යයයි.

මෙසේ චතුස්සත්‍යය වශයෙන් අවබෝධ කරගෙන නිව්‍යව පැමිණෙයයි මේ එක් යෝගී භික්ෂුවකගේ සතර ඉරියව් සොයා දැනගැනීමෙන් රහත් බව දක්වාවූ සසරින් පිටව යාමේ මුඛමාර්ගයයි.

(ඉරියාපට් පබ්බය නිමි.)

මෙසේ ඉරියාපට් වශයෙන් කායානුපස්සනාව බෙද දැන් චතුසම්පජ්ඣෙඤ්ඤ වශයෙන් බෙදන්ට "පුනච්චරං" යනාදිය කිය. එහි 'අභික්කන්ත' යනාදිය සාමඤ්ඤ ඵලයෙහිදී වර්ණනා කරන ලදී. "ඉති අප්ප්ඛන්තං වා" යනාදිය මෙසේ චතුසම්පජ්ඣෙඤ්ඤයන් පිළිගැනීම් වශයෙන් තම කයේ හෝ මෙරමා කයෙහි හෝ වරෙක තම කයේ හෝ වරෙක මෙරමා කයේ හෝ කය අනුව බලන්නේ වාසය කරයි. මෙහිදු 'සමුදය ධම්මානුපස්සී' යනාදීන්හි රූපස්කන්ධයාගේ හටගැනීමද විනාශයද දුරුකටයුතුයි. සෙස්ස මුලදී දැක්වූ පරිදියි. මෙහි චතුසම්පජ්ඣෙඤ්ඤ පරිග්ගාහික සතිය දුක්ඛ සත්‍යයයි. ඒ ඔසොවා තබන පුරිමතණ්භාව සමුදය සත්‍යයයි. දෙක්හිම නොපැවැත්ම නිරෝධ සත්‍යයයි. මුල් කී පරිදිම ආර්යය මාර්ගය මාර්ග සත්‍යයයි. මෙසේ චතුස්සත්‍ය වශයෙන් අවබෝධ කරගෙන නිව්‍යව පැමිණෙයයි මේ එක් චතුසම්පජ්ඣෙඤ්ඤ පරිග්ගාහික භික්ෂුවකගේ වශයෙන් රහත් ඵලය දක්වාවූ සසරින් පිටව යාමේ මුඛ මාර්ගයයි.

(චතු සම්පජ්ඣෙඤ්ඤ පබ්බය නිමි.)

මෙසේ චතුසම්පජ්ඣෙඤ්ඤ වශයෙන් කායානුපස්සනාව බෙද දැන් පටික්කුල මනසිකාර වශයෙන් බෙද දක්වන්ට 'පුනච්චරං' යනාදිය කිය. 'ඉමමේව කායං' ආදියෙහි යමක් විස්තර කට යුතුද ඒ සියල්ල සියලු ආකාරයෙන් විස්තර වශයෙන් විශුද්ධි මාර්ගයෙහි කායගතා සති කර්මස්ථානයේදී කියන ලදී.

'උභතෝ මුඛා' - යටින් හා මතු වෙන්ද පිහිටි මුඛ දෙකකින් යුතුවූ.

‘නා නා විහිතස්ස’- නානාවිධ. මේ වනාහි මෙහිදී උපමා ගැලපීමක් දැක්වීමකි. චතුර්මහාභූතික කය දෙකෙළවර මුව ඇති මල්ලක් වැන්න එහි මිශ්‍ර කොට (කලවම් කර) බහාලන ලද නොයෙක් ධාන්‍ය වර්ග සෙයින් කෙස් ආදිය ද්වත්තිං සාකාරය (දෙතිස් කුණප) වශයෙන් දක්වයි. යෝගාවචරය වක්ෂුමත් (ඇස් ඇති) පුරුෂයා වැන්න. ඔහුගේ ඒ මල්ල මුදු- ප්‍රත්‍යවෙක්ෂා කරන්නේ මුල් කී ලෙස නොයෙක් ධාන්‍යයන්ගේ පැහැදිලිව පෙනෙන අවස්ථාව සෙයින් යෝගියාගේ ද්වත්තිංසාකාරය පිළිබඳ පැහැදිලි අවස්ථාවයයි දතයුතු.

“ඉති අප්ප්කධන්තං වා” යනාදිය මෙසේ කේසාදිය විමසා බැලීම් වශයෙන් තමාගේ හෝ අනුන්ගේ කයෙහිද වරෙක තමාගේද වරෙක අනුන්ගේද, කයෙහි කය අනුව බලන්නේ වාසය කරයි. සෙස්ස මුලදී විස්තර කළ පරිදිමය. තවද, මෙහි ද්වත්තිංසාකාර පරිග්ගාහික සතිය දුක්ඛසත්‍යයයි. පෙර පරිද්දෙන් මෙහිදු සෙස්ස යොදගෙන එය සසරින් පිටවයාමේ මුඛමාර්ගයයි දතයුතු.

(පටික්කුල මනසිකාර පබ්බය නිමි.)

මෙසේ පිලිකුල් ලෙස මෙනෙහි කරන ආකාර වශයෙන් කායානුපස්සනාව බෙද දැන් ධාතු මනසිකාර වශයෙන් බෙද දැක්වීමට ‘පුනවපරං’ යනාදිය කිය. එහිමේ උපමා සැසඳීම් සහිත අර්ථ වර්ණනා කිරීමයි. යම්සේ වනාහි ගවයන් මරන්නෙක් හෝ ඔහුගේම බත බුලකින් ජීවත්වන අතවැසියෙක් හෝ ගව දෙනක් මරා පසා කොට සිව්දිගට බෙදී ගිය මහ මග මැද (සතර මං හන්දියක) කොටස් කොටස් කොට තබා හුන්නේ වෙයිද, එපරිද්දෙන්ම මහණ තෙමේ සතර ඉරියව් අතරෙන් යම් කිසි ඉරියව්වකින් සිටිය බැවින් යම්සේ සිටියේ සිටිය පරිදි, කය පිහිටුවාගත් පරිදිම මේ කයෙහි පඨවි, ආප, තේජ, වායු යන ධාතු ඇතැයි මේ අයුරින් ප්‍රත්‍යවෙක්ෂා කොට බලයි. මින් කුමක් අදහස් කරන ලදද? යම්සේ ගව ඝාතකයාටද ගව දෙන පෝෂණය කරන්නේ නමුදු, මැරීමට ගෙනයන්නේ නමුදු, ගෙන ගොස් එහි බැද තබන්නේ නමුදු, ඒ දෙන මරන්නේ නමුදු, වද

දීමෙන් මැරුන දෙන බලන්නේ නමුදු, ඒතාක්ම 'ගව දෙනක්' යන හැඟීම අතුරුදහන් නොවෙයි. යම්තාක් දෙන පලා කොටස් වශයෙන් නොබෙදීද ඒතාක් ගව දෙන යන හැඟීම පවතියි. නැවත කොටස්වලට බෙදා බලන ඔහුට ගවදෙන යන හැඟීම එතැනදී අතුරුදහන් වෙයි. එහිදී 'මස්'ය යන හැඟීම පවතියි "මම ගව දෙන විකුණමි" මොව්හු ගවදෙන හැරගෙන යති, යන මෙබඳු හැඟීම් ඔහුට ඇති නොවෙයි 'මම මස් විකුණමි' මොව්හු මස් හැරගෙන යති, යන මේ හැඟීම් ඇතිවෙයි මෙපරිද්දෙන්ම මේ මහණහටද මුලදී බාල පෘථග්ජන අවදියේදී ගිහියෙකුට වුවද පැවිද්දෙකුට වුවද ඒතාක් සත්ත්වයෙක, පුද්ගලයෙක, යන සංඥාව අතුරුදහන් නොවෙයි. මෙම කය පැවති පරිදි පිහිටවන ලද පරිදිම බෙදා වෙන් කොට ධාතු වශයෙන් ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා නොකරයිද ඒතාක් සත්ව පුග්ගල සඤ්ඤා දුරු නොවෙයි. ධාතු වශයෙන් ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා කිරීමෙන් මොහුගේ සත්වයෙක, යන හැඟීම දුරුවී යයි. ධාතු වශයෙන්ම සිත පිහිටයි "මෙම කය පැවති පරිදිම පිහිටෙව් පරිදිම ධාතු වශයෙන් ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා කරයි. මේ කයෙහි පඨවි, ආප, තේජ, වායු යන ධාතු ඇත 'මහණෙනි යම්සේ චනාහි දක්ෂ ගව ඝාතකයෙක් හෝ -පෙ- වායෝ ධාතු' යනු ඒ නිසා බුදුහු දෙසූහ. මෙහි කී යෝගී මහණ ගව ඝාතකයා වැන්න. සත්ව සංඥාව ගවදෙන යන හැඟීම බඳුය. සතරමංහන්දිය සතර ඉරියව් බඳුය. ධාතු වශයෙන් ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා කිරීම දෙන මරා කොටස් වශයෙන් බෙදා දැක්වීම බඳුය. මේ මෙහි පෙල වැණුමයි. කමටහන් පිළිබඳ විස්තර කථාව විගුද්ධිමාර්ගයේ විස්තර විය. මෙහිද 'ඉති අජ්ඣාතං වා' යනාදිය සතර ධාතු සොයා දැන ගැනීමෙන් තම කයෙහි හෝ මෙරමා කයෙහි හෝ වරෙක තමා පිළිබඳවද වරෙක මෙරමා පිළිබඳව ද කය අනුව බලන්නේ වාසය කරයි. මෙතැන් සිට පෙර කී ලෙසමයි. හුදෙක් මෙහි කී වතු ධාතු පරිග්ගාහික සතිය දුක්ඛ සත්‍යයයි. යනාදී ලෙස යොදා සසරින් පිටව යාමේ මුඛ මාර්ගය දත යුතුය.

(ධාතු මනසිකාර පබ්බස නිමි)

මෙසේ ධාතු මනසිකාර වශයෙන් කායානුපස්සනාව බෙද දැන් නවාකාර සිව්විකාපබ්බයේ වශයෙන් බෙද දැක්වීමට "පුනවපරං" යනාදිය කිය.

'සෙය්‍යථාපි පස්සෙය්‍ය'-යම්සේ බලන්නේද,-

'ගරීර'- මළ සිරුර.

'සිව්විකාය ඡඩ්ඛිතං'-සොහොනෙහි දමන ලද.

'ඒකාහ මත'- මැරී එක දිනක් වන මළ කුණ

'ද්විහ මත'- මැරී දෙදිනක් වන මළ කුණ

'තිහ මත'- මැරී තෙදිනක් වන මළ කුණ,

'උද්ධමාතක'- මයිනහම සෙයින් වායුවෙන් උස්ව දිවි කෙළවර දක්වා ක්‍රමයෙන් හටගත් ඉදිමිම් ගතිය. ඉදිමුහු බවම උද්ධමාතක නම්. මේ මළ සිරුර අප්‍රියය, පිළිකුල්ය.

'විනීලක'- වර්ණය වෙනස්ව ඉතා නිල්වන්වූ මළ කුණ. මෙය ඉතා පිළිකුල් සහගත මළකුණකි. මුලදී මස්වලින් උස්ව පැවති තැන්වල, රතු පැහැයෙන් යුතුවද එසේම සුදු පැහැයෙන් යුතුවද පැවති සිරුර විනීලක අවස්ථාවේදී බෙහෙවින් නිල් වස්ත්‍රයක් පෙරෙව් කල සෙයින් මේ මළ සිරුරෙහි පැහැය දැක්වෙයි.

'විපුබ්බ'- සැරව පිරි වැගිරෙන මළ සිරුර. බුන් බුන් තැනින් හෝ නව වැදැරුම් වණ මුඛයන්ගෙන් උතුරා වැගිරෙන බව විපුබ්බ යනුවෙන් කියයි. මෙබඳු ස්වභාවයට පැමිණි පිළිකුල්වූ මළ සිරුර 'විපුබ්බජාත' නම්.

'සෝ ඉමමේව කායං'- එම යෝගී භික්ෂුව මෙම මළකුණ තමාගේ කය හා සමාන කොට බලයි. ඒ කෙසේද? 'මේ කයද මෙබඳු ස්වභාවයෙන් යුතුය. මෙබඳු ධර්මතාවයෙන් යුතුය. මේ ගතිය නොඉක්ම වූයේය, යනුවෙනි.

මේ කියන ලද්දේ වෙයි. ආයුෂ, උෂ්ම, විඥාන, යන මේ තෙවැදැරුම් ධර්මයන්ගේ ඇති බව නිසා මේ කය සිටිම්, යෑම්, ආදී ක්‍රියා පවත්වයි. මුල් කී ආයුෂාදීන්ගේ පහව යෑමෙන් මේ කයද මළ කුණු ස්වභාවයට- මෘත ශරීරයක් බවටත් පිළිකුල් බවටත් පත්වෙයි.

'ඒවං භාවි'- උද්ධමාතකාදී ප්‍රභේදයන්ට පැමිණෙයි.

'ඒතං අනතීතෝ'- මේ උද්ධමාතකාදී ගති නොඉක්ම වූයේය. 'ඉති අප්පකංඛාතං වා' යනාදියෙන් උද්ධමාතකාදිය සොයා දැන ගැනීමෙන් තම කයෙහි හෝ මෙරමා කයෙහි වරෙක තම කයෙහිද වරෙක මෙරමා කයෙහිද කය අනුව බලමින් වාසය කරයි.

'ඛප්පමාන'- කඩා කන. (මළ සිරුරේ) බඩ මත ආදී තැන්වල හිඳගෙන උදර මස් තොල්වල මස් ඇස්ගුලි ආදිය උගුල්ලාගෙන කෑම.

'සමංස ලෝහිත'- මසින් ලෙයින් යුතුව සෙස්ස.

'නිම්මංස ලෝහිත මක්ඛිත්ත'- මස් ක්ෂයවී ගිය කල ලේ නොවියෙලෙයි. ඒ සඳහා 'නිම්මංසලෝහිත මක්ඛිත්ත' යනු කිය.

'අඤ්ඤෝන'- අන් දියාවකින්

'හත්ථට්ඨික'- සිව් සැට ප්‍රභෙදගත අත් ඇට වෙන් වෙන්ව විසිරී යයි. පා ඇට ආදිය ගැනද මේ ක්‍රමයමැයි.

'තේරෝ වස්සික'- වර්ෂ තුන හතරක් ගතවූ, ඉක්ම ගිය අවුරුදු ගණන් ඇති.

'පුතීති'- කුණුවූ. අභ්‍යවකාසයේ පවත්නා අව් වැසි සුළං පහසින් වර්ෂ තුන හතරක් ගතවීමෙන් කුණුවූ. අන්තෝභූමි ගතවූ දේ නම් කලක් පවතියි.

'චුණ්ණක ජාතාති'- චුර්ණව- කුඩුට් විසුරුණ හැම තන්හිදීම ඔහු මෙයමයයි කියන ක්‍රමය අනුව කනු ලබන දේ ආදිය අනුව මෙහිදී යොදා දැක්විය යුතුය. 'ඉති අප්පකංඛාතං වා' ආදිය කනු ලබන දේ අනුව සොයා දැනගැනීමාදියේ වශයෙන් චුර්ණවූ අවස්ථාව දක්වා තම කයෙහි හෝ මෙරමා කයෙහි හෝ වරෙක තමාගේ හෝ වරෙක මෙරමා හෝ කය අනුව බලන්නේ වාසය කරයි. මෙහි වනාහි නවසීවටීකාවන්ගේ පටන් ගැලපිය යුතුය. එක්තැන් කළ යුතුය. "ඒකාහමතංවා" යනාදී නයින් දැක්වූ මුලුල්ල එකකි. එක් සීවටීකාවකි. 'කාකේහි වා ඛප්පමානං' යනාදිය එකකි. එක් සීවටීකාවකි. "අට්ඨි සංඛලිකං සමංසලෝහිතං නහාරු සම්බන්ධං" යනු එකකි. "නිම්මංස ලෝහිත මක්ඛිත්තං" නහාරුසම්බන්ධං" යනු එකකි. "අපගත මංසලෝහිතං නහාරු සම්බන්ධං" යනු එකකි. "අට්ඨිකානී

අපගත සම්බන්ධානි" යනාදිය එකකි. "අට්ඨිකානි සේනානි සංඛ චණ්ණපනිහානි" යනු එකකි "අට්ඨිකානි පුඤ්ජකිහානි තේරෝවස්සිකානි" යනු එකකි. "අට්ඨිකානි පුහිනි වුණ්ණක ජාතානි" යනු එකකි. (මේ නවසිවටිකායි) "ඒවං බෝ භික්ඛවේ" යනාදිය ලෙස මේ නවසිවටිකා දක්වා කායානුපස්සනාව නිමවමින් කිය. එහි නවසිවටිකාව සොයා දැනගන්නා සතිය දුක්ඛසත්‍ය නම්. ඒ නැගිටුවා සිටින පුරිමතණ්භාව සමුදය සත්‍ය නම්. දෙක් හිම නො පැවැත්ම නිරෝධසත්‍ය නම්. දුක දැනගන්නා සමුදය දුරු කරන නිරෝධය අරමුණු කරන ආර්ය්‍ය මාර්ගය මාර්ග සත්‍යයයි. මෙසේ චතුසත්‍ය වශයෙන් සැක දුරු කිරීමෙන් නිවනට පැමිණෙයි, යන මේ නවසිවටිකා පරිග්‍රාහකවූ භික්ෂූන් පිළිබඳ රහත් බව දක්වාවූ සසරින් පිටව යාමේ මුඛ මාර්ගයයි.

(සිවටිකාපඛ්ඛය නිමි.)

මෙපමණකින් ආනාපාන පඛ්ඛය, ඉරියාපථ පඛ්ඛය, චතුසම්පජ්ඤාපඛ්ඛය, - පටික්කුල මනසිකාර පඛ්ඛය, ධාතු මනසිකාර පඛ්ඛය, නවසිවටිකා පඛ්ඛය, යි තුදස් පඛ්ඛයන්ගෙන් යුතුවූ කායානුපස්සනාව නිමි. එහි ආනාපාන පඛ්ඛය, පටික්කුල මනසිකාර පඛ්ඛය යන මේ දෙක අර්පණා කර්මස්ථානයයි සිවටිකා වනාහි ආදීනවානුපස්සනා වශයෙන් දැක්වූ බැවින් සෙසු දෙළොස උපචාර වශයෙන් දැක්වියයි දැන ගත යුතුයි.

(කායානුපස්සනාවයි.)

මෙසේ බුදුහු තුදස් ප්‍රභේදයකින් කායානුපස්සනා සතිපට්ඨානය වදරා දැන් නව ආකාරයකින් යුතු කොට වේදනානුපස්සනාව වදරන්ට "කථඤ්ච භික්ඛවේ" යනාදිය පැවසූහ.

'සුඛං වේදනං' - කායිකවූ හෝ චෛතසික වූ හෝ සැප වේදනාවක් විදින්නේ "මම සැප වේදනාවක් විදිමි" යනු දනියි. යන තේරුමයි. එහි කැමති පරිදි උඩුකුරුව හෝනා ළදරුවෝ තන කිරි උරන කාලය ආදී අවස්ථාවලදී සැප

වේදනාවක් විඳින්නාහු, සැප වේදනාවක් විඳිමු'යි දැනගනිති. මෙය වූකලී එවැනි දැන ගැනීමක් සඳහා කියන ලද්දක් නොවේ. එබඳු දැන ගැනීම සත්වයෙක යන කල්පනාව අත්නොහරියි. ආත්ම සංඥාව උදුරා නොදමයි. එය කමටහන හෝ සතිපට්ඨාන භාවනාව හෝ නොවෙයි. මේ මහණහුගේ දැනගැනීම සත්වයෙක යන අදහස අත්හරියි. ආත්ම සංඥාව දුරු කරයි. එවිට එය කමටහනක්ද සිට්ටන් වැඩීමක්ද වෙයි.

මේ වනාහි කවරෙක් විඳියිද? කවරෙකුගේ විඳීමක්ද? කුමන කරුණක් නිසා විඳීමක්ද? මෙසේ දැන ගන්නා විඳීමක් අරභයා කිය. එහි 'කවරෙක් විඳිද?' යන මෙහි කිසියම් සත්වයෙක් හෝ පුද්ගලයෙක් නොවිඳියි. "කවරෙකුගේ විඳීමක්ද?" යන මෙහි කිසියම් සත්වයෙකුගේ හෝ පුද්ගලයෙකුගේ විඳීමක් නොවෙයි. කුමක් නිසා විඳීමද? යන මෙහි වස්තු අරමුණු කරගෙන මොහුගේ විඳීමයි. කුමක් නිසා මොහු මෙය මෙසේ දැනගනියිද? ඒ ඒ සැප ආදී වස්තු අරමුණු කොට වේදනාව විඳියි. ඒ වේදනාවගේ පැවැත්ම ඇති බැවින් 'මම විඳිමි' යන ව්‍යවහාර මාත්‍රය වේය යන මෙපරිද්දෙන් වස්තුවක් අරමුණු කර විඳීමක් විඳියයි සලකන්නේ 'මොහු සැප වේදනාවක් විඳියි' යනු දැනගනියයි දතයුතු.

සිතුවම්විවෙහි විසූ එක්තරා තෙර කෙනෙකු වැන්න. තෙරුන් වහන්සේ වනාහි අසනීපයක් සෑදුන කාලයෙහි බලවත් වේදනාවෙන් කෙදිරිගාමින් ඔබ්බොබ පෙරළෙයි. ඒ දුටු එක තරුණ භික්ෂුවක් උන්වහන්සේට මෙසේ කිය. 'වහන්ස, ඔබවහන්සේගේ කිනම් තැනක් රුදගසයිද?' 'ඇවැත්නි, වෙන් වශයෙන් නම් රුදගහන තැනක් නැත. වස්තුවක් අරමුණුකරගෙන වේදනාවක් විඳියි' යනුයි 'වහන්ස, මෙසේ දැනගත් කාලයේ සිට ඉවසන්ට වටිනවා නොවේද?' 'ඇවැත්නි, ඉවසමි'යි කිය. 'වහන්ස, ඉවසීම ඉතා ශ්‍රේෂ්ඨ ගුණයකි. තෙරුන්වහන්සේ ඉවසිය. වාතය හෘදය පැලිය. ඇඳෙහි බඩවැල් රැස එක්ගොඩක් වී පෙනුනි. තෙරුන් වහන්සේ දහර භික්ෂුවට දැක්වූහ. 'ඇවැත්නි, මෙතෙක් ඉවසුවා- මේ ඉවසූ තරම් ඇද්ද?' දහර භික්ෂුව නිශ්ශබ්ද විය. තෙරුන්වහන්සේ විරිය සමථයෙහි

යෙදී පිළිසිඹියා සහිත රහත් බවට පැමිණ සමසිසිව පිරිනිවන් පෑහ. සැපය යම්සේද දුකද එසේමය -පෙ- නිරාමිසවූ අදුක්ඛමසුඛ වේදනාවක් විඳින්නේ එබඳු වේදනාවක් විඳිමිසි දැනගනියි. මෙසේ බුදුහු රූප කමටහන් වදරා අරූප කමටහන් දෙසන්නාහු යම් හෙයකින් ස්පර්ශ වශයෙන් හෝ සිත් වශයෙන් හෝ කියනු ලබන්න ප්‍රකට නොවෙයි. අඳුරක් මෙන් වැටහෙයි. වේදනාවන්ගේ ඇතිවීම් ප්‍රකටය. ඒ වේදනාවේ වශයෙන් පැහැදිලි වෙයි. ඒ නිසා ශක්‍ර ප්‍රශ්නයේදී සෙයින් මෙහිදු වේදනා වශයෙන් අරූප කමටහන දෙසූහ. රූප කමටහනය, අරූප කමටහනය යන වශයෙන් එහි කමටහන් දෙපරිදිය. යනාදී කථා මාර්ගය ශක්‍ර ප්‍රශ්නයේදී කියනලද නයින්ම දත යුතුය.

එහි සැප වේදනාවය, යනාදී තැන්වල මේ තවත් දැන ගැනීම් ක්‍රමයකි.

‘සුඛං වේදනං වේදියාමිති පජානාති’- සැප වේදනාවක් විඳින මොහොතෙහි දුක් වේදනාවගේ නැතිව යාමෙන් සැප වේදනාව විඳින්නේ එම වේදනාවක් විඳිමිසි දැනගනියි. ඒ නිසා පෙර වූ විරූ යම් දුක් වේදනාවක් ඇද්ද, දැන් එය නැති බැවින් මේ සැප වේදනාවේද මට පළමුව නොවූයෙන් වේදනාව නම් අනිත්‍යය. ඒකාන්ත නොවේ. පෙරළෙන ස්වභාව ධර්මයෙන් යුතුය. මෙසේ මෙහිදී දැනීම ඇතිවෙයි. මේ සදහා බුදුන් විසිනුදු මෙසේ වදාරන ලදහ.

යම් අග්ගිවෙස්සන (ගිනි දල්වන) සමයෙක සැප වේදනාවක් විඳියිද, එකල්හි දුක් වේදනාවක් නොවිඳියිද, අදුක්ඛම සුඛ වේදනාවක් නොවිඳියිද එකල සැප වේදනාවක්ම විඳියි. ගිනි දල්වන සමයෙක දුක -පෙ- අදුක්ඛම සුඛ වේදනාවක් විඳියි. එකල්හි සැප වේදනාවක් නම් නොවිඳියි. දුක් වේදනා නොවිඳියි. අදුක්ඛමසුඛවුම විඳිමක් විඳියි. සැපවත් වූද අග්ගිවෙස්සන වේදනාවක් අනිත්‍යයහ. හැඩගැසීම් ස්වභාවයෙන් යුතුය. ප්‍රතිත්‍ය සමුත්පාද ධර්මයකි. ක්ෂය වන ගතියෙන් යුතුය. විනාශවන ගතියෙන් යුතුය. නොඇලීම් ගතියෙන් යුතුය. නිරෝධ ස්වභාවයෙන් යුතුය. දුක් වූකලී -

පෙ- අදුක්ඛමසුඛ අග්ගිවෙස්සන වේදනාව අනිත්‍යයි. -පෙ-
නිරෝධ ස්වභාවයෙන් යුතුය.

මෙසේ බලන්නේ අග්ගිවෙස්සනය ගැන ඇසූ පිරු තැන්
ඇති ආර්යය ශ්‍රාවකයා සැප වේදනාවෙහි කලකිරේ. සංවේගයට
පැමිණේ. දුක් වේදනාවෙහිද කලකිරේ. අදුක්ඛමසුඛවූ
වේදනාවෙහිද කලකිරේ. එම කලකිරීමේ හේතුවෙන් නොඇලීම
ඇතිවේ. එම නොඇලීමේ හේතුවෙන් මිදීම ඇතිවෙයි. එසේ
මිදියාමෙහිදී 'මම මිදුනෙමි. යන හැඟීම ඇතිවෙයි. ජාතියේ
කෙළවර ඉන් දකියි. වැස නිමවන ලද බඹසර ඇත්තේ වෙයි.
මෙලොව සඳහා කළයුතු දෑ කොට නිමවන ලද්දේ වෙයි. ඒ
සඳහා කටයුතු අන් කිසිවක් නැතැයි දැනගනියි' යනුයි. 'සාමිසං
වා සුඛං' යනාදියෙහි සාමිස සැප නම් පඤ්චකාම ගුණයෙන්
යුතු ආමිස නිශ්‍රිත සවැදැරුම් ගේහසිත සොම්නස් වේදනාවයි.
නිරාමිස සැප නම් සවැදැරුම් ගේහසිත නිශ්‍රිත දෙමිනස්
වේදනාවයි. නිරාමිස දුක් නම් සවැදැරුම් නෛෂ්ක්‍රමය නිශ්‍රිත
දෙමිනස් වේදනාවයි. සාමිස අදුක්ඛමසුඛ වේදනා නම්
සවැදැරුම් ගේහසිත උපේක්ෂා වේදනාවයි. නිරාමිස අදුක්ඛම
සුඛයෝ නම් සවැදැරුම් නෛෂ්ක්‍රමය නිශ්‍රිත උපේක්ෂා
වේදනායි. ඔවුන්ගේ විභාගය ශක්‍ර ප්‍රශ්නයේදී කියේමැයි. 'ඉති
අප්පිකංඛනං වා' යනාදිය මෙසේ සැප වේදනාදිය සොයා
බලාගැනීමේදී තමා පිළිබඳ වේදනාවන්හිද මෙරමා පිළිබඳ
වේදනාවන්හිද වරෙක තමා පිළිබඳවද වරෙක මෙරමා පිළිබඳවද
වේදනාවන්හි වේදනාවන් අනුව බලමින් කල් යවයි. 'සමුදය
වයධම්මානුපස්සි වා' යන මෙහි අවිද්‍යාවගේ හටගැනීමෙන්
වේදනාවන්ගේ හටගැනීම සිදුවෙයි. යනාදී පස්අයුරකින්
වේදනාවන්ගේ ඇතිවීමද නැතිවීමද බලන්නේ හටගන්නාසුලු
ධර්මයන් අනුව බලන්නේ වාසය කරයි. විනාශවන ධර්මයන්
අනුව බලන්නේ හෝ වේදනාවන්හි ඒ අනුව බලමින් වාසය
කරයි. වරෙක වේදනාවන්හි සමුදය ධර්මයන් අනුව බලමින්ද
වරෙක වේදනාවන්හි විනාශවන ධර්මයන් අනුව බලමින්ද
වාසය කරති, යි දතයුතු. මෙතැන් සිට විස්තර

කායානුපස්සනාවේදී කී පරිදිමයි. හුදෙක් මෙහි වේදනා පරිග්ගාහික සතිය දුක්ඛ සත්‍යයයි. සෙස්සද මෙසේ යොදා ගත යුතු. මේ දැක්වූයේ වේදනා පරිග්ගාහික හික්ෂුවගේ සසරින් පිටව යාමේ මුඛයයි.

(වේදනානුපස්සනාව නිමි.)

මෙසේ නව ආකාරයකින් වේදනානුපස්සනාව වදරා දැන් සොළොස් අයුරකින් යුතු චිත්තානුපස්සනාව දෙසීමට "කථං ච හික්ඛවේ" යනාදිය දැක්වූහ.

'සරාගං' - අට වැදෑරුම් ලෝඛය හා එක්ව ගිය (සිත්)

'චිත්තරාගං' - (සෙසු) ලෝකික කුසල් හා අව්‍යාකෘතද වෙයි. මෙය වනාහි ධර්ම සිහි කිරීමකි. ඒ ධර්ම එක් තැන් කර සම්බන්ධ කිරීමක් නොවේ. ඒ නිසා මෙහි එක පදයෙක්හිදු ලෝකෝත්තර (සිත්) නොලැබෙයි. සෙසු අකුසල් සිත් සතර මුල් පදය හෝ අග පදය ඇසුරු නොකරයි.

'සදෝසං' - දෙමිනස් සහගත දෙසිත.

'චිත දෝසං' - ලෝකික කුසල් හා අව්‍යාකෘතයි. අනික් අකුසල් සිත් දසය මුල්පදය හෝ අග පදය ඇසුරු නොකරයි.

'සමෝහං' - විචිකිච්ඡා සහගත උද්ධච්ච සහගත කියා දෙපරිදියි. යම් හෙයකින් මෝහය සියලු අකුසල්හි හටගනියිද, ඒ නිසා සෙස්සද මෙහිදී සුදුසු වෙනැයි මෙම දුක්ඛයෙහිම දෙළොස් අකුසල සිත් හාත්පසින් ගනු ලැබේ.

'චිතමෝහ' - ලෝකික කුසල අව්‍යාකෘත.

'සංඛිත්ත' - ථිනමිද්ධයන් එක්ව ගිය. මේවා සංකුචිත සිත් නමින් හඳුන්වති.

'චික්ඛිත්තං' - උද්ධච්ච සහගත මේවා පසට සිත් නමින් හඳුන්වති.

'මහග්ගතං' - රූපාවචර හා අරූපාවචර සිත්.

'අමහග්ගතං' - කාමාවචර සිත්.

'සඋත්තරං' - කාමාවචර.

'අනුත්තරං' - රූපාවචර, අරූපාවචර සිත්. එහිදු සඋත්තර රූපාවචරය, අනුත්තර අරූපාවචරය කියා දෙපරිදිය.

'සමාහිතං'- යමෙකුට අර්පණා සමාධිය හෝ උපචාර සමාධිය ඇති බව.

'අසමාහිත'- දෙවැදෑරුම් සමාධියෙන් තොර.

'විමුක්තං'- තදංග විෂේකමිහන විමුක්තින්ගෙන් මිදුන.

'අවිමුක්තං'- උභය විමුක්තින්ගෙන් විරහිත සමුච්ඡේද පටිප්පස්සද්ධි නිස්සරණ යන විමුක්තින්ට මෙහිදී අවකාශයක් නැත. "ඉති අප්ප්ඛත්තං වා" යනුවෙන් මෙසේ සරාගාදී පරිගණ්භණයෙන් යම් යම් මොහොතෙක යම් යම් සිතක් පවතියිද, ඒ ඒ සිත් ගැන සලකමින් තම සිත්හි හෝ මෙරමා සිත්හි හෝ වරෙක තමාගේ හෝ වරෙක මෙරමාගේ හෝ සිත්හි සිත් අනුව බලමින් වාසය කරයි. 'සමුදය වයධම්මානුපස්සි වා යන මෙහි "අවිද්‍යාවගේ හටගැනීම විඤ්ඤාණයාගේ හටගැනීම ඇතිවෙයි' යන මේ ලෙසින් පස් පස් අයුරින් විඤ්ඤාණයාගේ හටගැනීමද විනාශයද දුරු කටයුතුයි. මෙතැන් සිට ඇති දෑ මුලදී කී පරිදිමය. හුදෙක් වනාහි මෙහි චිත්ත පරිග්ගාහික සතිය දුක්ඛ සත්‍යයයි. මෙසේ යොදගෙන චිත්ත පරිග්ගාහික හික්ෂුවගේ සසරින් පිටව යාම පිළිබඳව ඇති මුඛමාර්ගය දත යුතුය.

(චිත්තානුපස්සනාව නිමි.)

මෙසේ සොළොස් අයුරකින් ප්‍රභේද ඇති චිත්තානුපස්සනා සතිපට්ඨානය වදාරා දැන් පස් වැදෑරුම්වූ ධර්මානු පස්සනාව දෙසීම සඳහා "කථඤ්ච හික්ඛවේ" යනාදිය කීය. තවද බුදුන් විසින් කායානුපස්සනාවෙන් සුද්ධ රූප පරිග්‍රහනය දක්වන ලදහ. වේදනානුපස්සනාවෙන් හා චිත්තානුපස්සනාවෙන් සුද්ධ අරූප පරිග්‍රහනය දක්වන ලදහ. දැන් රූපාරූප මිශ්‍රක පරිග්‍රහය වදාරන්නට "කථඤ්ච හික්ඛවේ" යනාදිය කීය. නොහොත් කායානුපස්සනාවෙන් රූපස්කන්ධ පරිග්‍රහයය වදළහ. වේදනානු පස්සනාවෙන් වේදනාස්කන්ධ පරිග්‍රහය වදළහ. චිත්තානුපස්සනාවෙන් විඤ්ඤාණස්කන්ධ පරිග්‍රහය වදළහ. දැන් පඤ්ඤස්කන්ධ සංස්කාරස්කන්ධ පරිග්‍රහයන් වදාරන්නට "කථඤ්ච හික්ඛවේ" යනාදිය කීය.

‘සන්තං’- නිතර පවතින සමුද්ධාර වශයෙන් ඇති.

‘අසන්තං’- අසමුද්ධාර වශයෙන් හෝ දුරු කරන ලද බැවින් අවිද්‍යමාන- නැති.

‘යථා වා’- යම්කිසි කරුණකින් ‘කාමච්ඡන්දයාගේ හටගැනීම වෙයි. එයද දැනගනියි’ එම කරුණද දැනගනියි. මෙසේ මේ අයුරින් හැම පදයන්හි තේරුම් දෙන යුතුය.

එහි සුභ නිමිත්තෙහි නුනුවණින් මෙතෙහි කිරීමෙන් කාමච්ඡන්දයාගේ හටගැනීම සිදුවෙයි. සුභ- යහපත් ඉෂ්ට අරමුණ ශුභ නිමිත්ත නමින් හඳුන්වයි. අයෝනිසෝමනසිකාරය නම් උපාය රහිත මනසිකාරයයි වැරදි මග ගත් මෙතෙහි කිරීමයි. අනිත්‍යයෙහි නිත්‍යයයි කියා හෝ දුකෙහි සැපයයි කියා හෝ අනාත්මයෙහි ආත්මයයි කියා හෝ අශුභයෙහි ශුභයයි කියා හෝ මෙතෙහි කිරීම අයෝනිසෝමනසිකාර යයි මුල් කී මෙතෙහි කිරීම එහි බහුලව පවත්නා බැවින් කාමච්ඡන්දය හටගනියි. එහෙයින් බුදුහු මෙසේ වදළහ. “මහණෙනි” ශුභ නිමිත්ත වෙයි. එය ඇති තැන නුනුවණින් මෙතෙහි කිරීම එය බහුල වශයෙන් වැඩීම එය ආහාර කොට ගැනීම නිසා නූපත් කාමච්ඡන්දයාගේ හටගැනීමද උපත් කාමච්ඡන්දය බහුල වශයෙන් වැඩි දියුණුවීම ඇති වෙයි” යනුයි. අසුභ නිමිත්ත ඇති කල යෝනිසෝමනසිකාරයෙන් මෙහි දුරු කිරීම සිදුවෙයි. අසුභ නිමිත්ත නම් අනිෂ්ට (ප්‍රිය මනාප වශයෙන් නොවූ) අසුභ අරමුණයි. යෝනිසෝ මනසිකාරය නම් උභය මනසිකාරයයි. නියම මාර්ගය මෙතෙහි කිරීමයි. අනිත්‍ය දැයෙහි අනිත්‍යයයි කියාද දුකෙහි දුක්යයි කියාද අනාත්මයෙහි අනාත්මයයි කියා අසුභ දැයෙහි අසුභයයි කියාද මෙතෙහි කිරීමයි. එම මෙතෙහි කිරීම එහි බහුලව පවත්නා බැවින් කාමච්ඡන්දය දුරු වෙයි. එහෙයින් වදළහ- බුදුහු “මහණෙනි, අසුභ නිමිත්තක් වෙයි. එහි නුවණින් මෙතෙහි කිරීම බහුල වශයෙන් ඇත්තේ එය ආහාර කොට ඇත්තේ නූපත් කාමච්ඡන්දයාගේ නොඉපදීම පිණිසද උපත් කාමච්ඡන්දයාගේ නැතිවීම පිණිසද එය හේතු වෙයි” යනුයි. තවද කාමච්ඡන්දයාගේ දුරුවීම සඳහා ධර්ම සයක් හේතුවෙයි. (ඒ සය) 1. අසුභ නිමිත්ත පුරුදු කිරීම,

2. අසුභ භාවනාවෙහි යෙදීම, 3. ඉඳුරන්හි වසන ලද දෙරටු ඇති බව, 4. භෝජනයෙහි පමණ දැනීම, 5. කලණ මිතුරන් ඇති බව, 6. සප්ත කථා යනුයි. දසවිධ අසුභ නිමිති පුරුදු කරන්නාහටද කාමච්ඡන්දය දුරුවෙයි. තවද ඉඳුරන්හි වසන ලද දෙරටු ඇති භාවනා වඩන්නහුටද ආහාර සතර පස් පිඩකට ඉඩ පහසු ඇති කල්හි පැන් බී යැපෙන භෝජනයෙහි පමණ දන්නහුටද කාමච්ඡන්දය දුරු වෙයි. එහෙයින් මෙසේ කිය.

“කෙලෙස් සංසිද්ධිමෙහි යෙදුන හික්ෂුවගේ සතර පස් පිඩක් ගැනීමට ඉඩ තිබියදීත් (එය නොගෙන) පැන් පානය කිරීම සැපවත් විහරණය සඳහා ඉතා යෝග්‍යය”

අසුභ කම්මිකතිස්ස තෙරුන් වැනි අසුභ භාවනාවෙහි ඇලුන කලණ මිතුරන් ආශ්‍රය කරන්නහුගේ කාමච්ඡන්දය දුරු වෙයි. සිටිම් හිඳගැනීම් ආදීවූ දස අසුභ නිශ්‍රිතවූ සප්ත කථාවෙන්ද (කාමච්ඡන්දය) දුරු වෙයි. එහෙයින් කිය - ‘කාමච්ඡන්දය දුරු කිරීම සඳහා ධර්ම සයක් උපකාරව පවතියි’ යනුයි. මේ සවැදැරුම් ධර්ම මගින් දුරු කළ කාමච්ඡන්දයාගේ නැවතත් මතු හටගැනීම නොසිදු වෙයි. එය රහත් මගින් සිදුවේයයි දැන ගනියි.

පටිස නිමිත්ත විෂයෙහි අයෝනිසෝමනසිකාරයෙන් ව්‍යාපාදයේ හටගැනීම ඇතිවෙයි. එහි පටිසය, පටිස අරමුණය, යන පදද පටිස නිමිත්ත අරබයාම ව්‍යවහාර කරයි. අයෝනිසෝමනසිකාරය (නුනුවණින් මෙනෙහි කිරීම) සියලු තත්හිම එකම ලක්ෂණයක් ඇත්තේ වේ. එය එම අරමුණෙහි නිමිත්තෙහි බහුල වශයෙන් පවත්නා හෙයින් ව්‍යාපාදය හටගනියි. “මහණෙනි, පටිස නිමිත්ත ඇත. එහි නුනුවණින් මෙනෙහි කිරීම බහුල කොට ඇත්තේ මෙය ආහාර කොට ඇත්තේ නූපන් ව්‍යාපාදයාගේ ඇතිවීමද උපන් ව්‍යාපාදයාගේ බහුල වශයෙන් වැඩි දියුණුවීමද සිදුවෙයි” යනුවෙන් මේ සඳහා බුදුහු වදළහ. මෙෙත්‍රී සහගත චිත්ත විමුක්තිය කරණකොටගෙන නුවණින් මෙනෙහි කිරීමෙන් මේ ව්‍යාපාදයාගේ දුරු කිරීම ඇති වෙයි. එහි මෙෙත්‍රී යන්නෙන් අර්පණාවද උපචාරයද කියවෙයි. චිත්ත විමුක්තිය යනුවෙන් අර්පණාවම කියයි.

යෝනියෝමනසිකාරය (නුවණින් මෙනෙහි කිරීම) මූලදී කී ලක්ෂණවලින්ම යුතුය. එය එහි බහුලව පවත්නා බැවින් ව්‍යාපාදය දුරු වෙයි. 'මහණෙනි, මෙමුත්‍රී සහගත චිත්ත විමුක්තියක් ඇත. එහි යෝනියෝමනසිකාරය බහුල කොට ඇත්තේ එය ආහාර කොට ඇත්තේ නූපන් ව්‍යාපාදයාගේ නොඉපදීමද උපන් ව්‍යාපාදයාගේ දුරු කිරීමද වෙයි.' යනුවෙන් බුදුහු වදළහ. තවද ව්‍යාපාදයාගේ දුරු කිරීම සඳහා ධර්මයක් උපකාරව පවතියි. 1. මෙමුත්‍රී නිමිත්ත පුරුදු කිරීම, 2. මෙමුත්‍රී භාවනාවෙහි නිතර යෙදීම, 3. කර්මය ස්වකීය කොට ඇති බව මෙනෙහි කිරීම, 4. පටිසංඛාත බහුලතාව, 5. කලණ මිතුරන් ඇති බව, 6. සප්‍රාය කථා යන සයයි. නියම කළ-වෙන්කළ හෝ එසේ කෙනෙකු නියම නොකළ වෙන් නොකළ දිසාවන්හි පැතිරවීමෙන් එක්තරා විදියකින් මෙමුත්‍රීය පුහුණු කරන්නාහුගේ ව්‍යාපාදය දුරු වෙයි. ඕධිසෝ ඵරණ- අතෝධිසෝ ඵරණ (ප්‍රමාණ වශයෙන් පැතිරවීම හා ප්‍රමාණ රහිත පැතිරවීම) මෙමුත්‍රීය වඩන්නාහුගේ ව්‍යාපාදය දුරුවෙයි. ඔබ මොහුට කිපීමෙන් කවර ප්‍රයෝජනද? කිම, මොහුගේ ගුණ ධර්ම ව්‍යාප්තට සමර්ථ වන්නෙහිද? ඔබ තමාගේ කර්මයෙන් ඉපිද තම කර්මයෙන්ම (පෙරළා) යන්නේ නොවේද? මෙරමාහට කිපීම නම් ගිනි අගුරු රන් කළ යකඩ කුරු අසුචි වැනි දේ ගෙන මෙරමාහට පහර දෙන රිසියෙන් සිටීමක් සමාන මොහු තට කිපීමෙන් කවර ප්‍රයෝජනද? කිම තට සීලාදී ගුණ ව්‍යාප්ත හරිත්ට හැකිද? මොහු තම කර්ම බලයෙන්ම මෙහි ඉපිද පෙරළා තම කර්ම බලයෙන්ම යයි. නොපිළිගත් තුටු පඬුරක් සෙයින්ද උඩු සුළඟට යැවූ දූවිලි මීටක් සෙයින්ද මොහු පිළිබඳවූ මෙම ක්‍රෝධය මුදුනෙහි වැටෙන්නේයයි මෙසේ තමාගේද මෙරමාගේද කර්මය ස්වකීය කොට ඇති බව ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා කරන්නේ දෙපක්ෂය පිළිබඳවම කර්මය ස්වකීය කොට ඇති බව සිහි කර නුවණින් සලකා බැලීමෙහි යෙදුන අස්සගුත්ත තෙරුන් වැනි මෙමුත්‍රී භාවනාවෙහි ඇලුන කලණ මිතුරන් සේවනය කරන්නාහුගේ ව්‍යාපාදය දුරුවෙයි. හිදිම් සිටිම් ආදියෙහිද මෙමුත්‍රී සහගත සප්‍රාය කථාවන්ගෙන් ව්‍යාපාදය දුරු වෙයි. "ව්‍යාපාදය දුරු කිරීම පිණිස ධර්ම සයක් පවතී" යනු එහෙයින් කිය. මෙම සවැදැරුම්

ධර්මයන්ගේ මාර්ගයෙන් දුරු කළ ව්‍යාපාදය ක්‍රෝධය අනාගාමී මගින් නැවත ඉපදීම වළක්වයි යනු තේරුම් ගනියි. අරති ආදියෙහි අයෝනියෝමනසිකාරයෙන් ටීනමිද්ධයන්ගේ හටගැනීම වළකයි. අරතියනම් කලකිරුණු ගතියයි. නන්දිය නම් කයේ අලස බවයි. විභමිහිකාව නම් කය පිළිබඳ නැමීමයි. භත්තසම්මදය නම් භත්ත මූර්ජාව- ආහාර ගැනීමෙන් පසු හටගන්නා ක්ලාන්ත ගතියයි. චිත්ත ලීනතාව නම් සිත පිළිබඳ මැළි බවයි. මේ අරති ආදීන් විෂයෙහි අයෝනියෝමනසිකාරය නුනුවණින් මෙනෙහි කිරීම බහුලව පවත්නා බැවින් ටීනමිද්ධයන් හටගනියි. "මහණෙනි, අරතිය, නන්දිය, විජමිහිකාවය, භත්තසම්මදය, චිත්ත ලීනතාවය, යන මොව්හු පවතියි. එහි අයෝනියෝමනසිකාරය බහුල කොට ඇත්තේ එයම ආහාර කොට ගත්තේ නූපන් ටීනමිද්ධයාගේ හටගැනීම පිණිසද හටගත් ටීනමිද්ධයාගේ වැඩි දියුණුවීම- විපුලභාවය පිණිසද හේතු වෙයි." යනුවෙන් මේ අරබයා බුදුහු වදළහ. ආරම්භධාතු යනාදීන්හි යෝනියෝමනසිකාර - නුවණින් සලකාබැලීම නිසා මේ ටීනමිද්ධයාගේ දුරුවීම වෙයි. ආරම්භධාතු නම්. පළමුවෙන් හටගත් විර්යායයි. නික්කමධාතු නම් කුසිත බවෙන් තොරවූ බලවත් එඩිතර ගතියයි. පරක්කමධාතු නම් එයින් මතු මත්තෙහිවූ තැන් ජයගැනීම නම්වූ දැඩි විර්යාවත් ගතියයි. මේ තෙවැදෑරුම් ප්‍රභේද සහිතවූ විර්යායෙහි යෝනියෝමනසිකාරය බහුල කොට ඇති බැවින් ටීනමිද්ධයන් දුරු වෙයි.

'මහණෙනි, ආරම්භධාතු නික්කමධාතු, පරක්කමධාතු ඇත. එහි යෝනියෝමනසිකාරය බහුල කොට ඇත්තේ එය ආහාර කොට ඇත්තේ නූපන් ටීනමිද්ධයාගේ නො හටගැන්ම පිණිසද උපන් ටීනමිද්ධයාගේ දුරුකිරීම පිණිසද හේතු වෙයි' යනුවෙන් බුදුහු වදළහ. තවද සයවැදෑරුම් ධර්ම කෙනෙක් ටීනමිද්ධයාගේ දුරුකිරීම පිණිස පවතියි. 1. අධික භෝජනයෙහි නිමිති ගැනීම, 2. ඉරියව් පෙරළවීම සහිත බව, 3. ආලෝක සංඥාව මෙනෙහි කිරීම, 4. එලිමහනෙහි වාසය, 5. කළණ මිතුරන් ඇති බව, 6. සප්‍රාය කථා යන මේ සයයි.

ආහාර හත්ථක, තත්ත්වටක, අලංසාටක, කාකමාසක, භුත්තවමික, ආදීන් සෙයින් ආහාර අනුභව කර රාත්‍රියථාන දිවා ස්ථානයන්හි හුන්නහුගේ ශ්‍රමණ ධර්මය සම්පූර්ණ කිරීමෙහිදී මහ ඇතෙකු සෙයින් ටීනමිද්ධය කුසල විර්යා පක්ෂය මැඩගෙන නැඟී සිටියි. ආහාර සතර පස පිඩකට අවකාස තබා පැන් බී යැපෙන හික්ෂුවට එසේ නොවෙයයි, මෙසේ අතිභෝජන නිමිත්ත ගන්නහුගේ ටීනමිද්ධය දුරුවෙයි. යම් ඉරියව්වකදී ටීනමිද්ධයට බැස ගනීද එයින් අනිකකට පෙරලෙන්නහුගේද රැයෙහි සඳ එළිය පහන් එළිය ගිනිහුල් එළියද දවල්හි හිරු එළිය මෙනෙහි කරන්නහුගේද එළිමහනෙහි වසන්නහුගේද මහකසුප් තෙරුන් වැනි ටීනමිද්ධය දුරුකළ කලණ මිතුරන් ආශ්‍රය කරන්නහුගේද ටීනමිද්ධය දුරුවෙයි. හිඳිම් සිටිමාදියෙහි ධූතංග නිශ්‍රිත සප්‍රාය කථාවෙන්ද එය දුරුවෙයි. 'ටීනමිද්ධයාගේ දුරුකිරීම සඳහා ධර්ම සයක් පවතියයි ඒ නිසා වදළහ. මේ සවැදැරුම් ධර්ම මගින් ටීනමිද්ධය ප්‍රහීණ කළහුට රහත් මගින් එය යළිත් ඇති නොවන පරිද්දෙන් දුරුවෙයයි දැනගනියි.

සිත්හි නොසන්සිදීම ඇති කල අයෝනිසෝමනසිකාරයෙන් උද්ධච්චකුක්කුච්චයාගේ හටගැනීම ඇතිවෙයි. නොසන්සිදීම නම් අසාන්ත ගතියයි. උද්ධච්චකුක්කුච්ච, යනුවෙන් හඳුන්වන්නේද එම තේරුමයි. එහි අයෝනිසෝමනසිකාරය බහුලව පවත්නා බැවින් උද්ධච්චකුක්කුච්චය ඇතිවෙයි. 'මහණෙනි සිත්හි නොසංසිදීම් ස්වභාවය පවතියිද එහි අයෝනිසෝමනසිකාරය බහුල කොට ඇත්තේ එය ආහාර කොට පවතින්නේ නූපත් උද්ධච්චකුක්කුච්චයාගේ ඇතිවීම පිණිසද ඇතිවූ උද්ධච්ච කුක්කුච්චයාගේ බහුල භාවය, විපුල භාවය, පිණිසද පවතියි' යනු වදළහ. සමාධි සංඛ්‍යාත චිත්තවෘත්ත සමය ඇති වීම යෝනිසෝමනසිකාරයෙන් මේ අකුසලයාගේ දුරුකිරීම සිදුවෙයි.

'මහණෙනි, චිත්තවෘත්ත සමය වෙයිද, එහි යෝනිසෝමනසිකාරය බහුල කොට ඇත්තේ එයම ආහාර කොට ඇත්තේ නූපත් උද්ධච්චකුක්කුච්චයාගේ නො හටගැනීම

පිණිසද හටගත් උද්ධව්වකුක්කුච්චයාගේ ප්‍රභාණය පිණිසද හේතු වෙයි' යනු ඒ නිසා වදළහ. තවද උද්ධව්වකුක්කුච්චයාගේ ප්‍රභාණය පිණිස ධර්ම සයක් පවතියි. 1 බහුශ්‍රැතාවය, 2 පරිපුච්ඡකතාව, 3 විනයෙහි පපකතඤ්ඤතාව, 4 වුද්ධසේවිතාව, 5 කලාණ මිත්‍රතාව, 6 සප්‍රාය කථා යන සයයි බහුශ්‍රැත භාවයෙන් වනාහි එකක් හෝ දෙකක් හෝ තුනක් හෝ සතරක් හෝ පහක්ම හෝ නිකායයන් පෙල විසින්ද අරුත් විසින්ද ඉගෙනගන්නාහුගේද උද්ධව්වකුක්කුච්චය දුරුවෙයි. කැප අකැප විමසන්නාහුගේද විනය ප්‍රඥප්ති විෂයෙහි විණ්ණවසිභාවය ඇති ස්වාභාවික පරිදි මහලු තෙරුන් වෙත එළඹෙන්නාහුගේද උපාලි තෙරුන් වැනි විනයධර කලණ මිතුරන් සේවනය කරන්නාහුගේද උද්ධව්ව කුක්කුච්චය දුරුවෙයි. හිඳිම් සිව්මාදියෙහි කැප අකැප නිශ්‍රිත සප්‍රාය කථාවෙන්ද එය දුරුවෙයි. 'උද්ධව්ව කුක්කුච්චය දුරුකිරීම සඳහා උපකාරවන ධර්ම සයක් පවතී යයි එහෙයින් වදළහ. මෙකී ධර්ම සයේ මාර්ගයෙන් උද්ධව්ව කුක්කුච්චය ප්‍රතිණ කළ කල්හි උද්ධව්වය රහත් මගින්ද කුක්කුච්චය අනාගාමී මගින්ද නැවත නූපදියයි දැනගනියි.

විචිකිච්ඡාව කාරණ හේතුවවූ ධර්මයන්හි නුනුවණින් මෙනෙහි කිරීමෙන් විචිකිච්ඡාවගේ හටගැනීම ඇතිවෙයි. විචිකිච්ඡාදානීය ධර්ම නම් නැවත නැවත සැකයට හෙවත් තීරණයකට නොබැසීමට කරුණුවූ බවයි. එහි අයෝනිසෝ මනසිකාරය බහුලව පවත්නා බැවින් විචිකිච්ඡාව උපදියි. 'මහණෙනි, විචිකිච්ඡාදානීය ධර්ම වෙද්ද, එහි අයෝනිසෝමනසිකාරය බහුලකොට වැඩිමී ඇත්තේ එය ආහාර කොට ඇත්තේ නූපත් විචිකිච්ඡාවගේ හටගැනීම පිණිසද හටගත් විචිකිච්ඡාවගේ භියෝභාවය විපුල භාවය පිණිසද, වෙයි' යනු ඒ නිසා බුදුහු වදළහ. කුසලාදී ධර්මයන්හිදී යෝනිසෝමනසිකාරයෙන් මෙහි ප්‍රභාණය ඇතිවෙයි. 'මහණෙනි, කුසල අකුසල ධර්මද සාවජ්ජ අනවජ්ජ ධර්මද සේවිතබ්බ අසේවිතබ්බ ධර්මද හිණ ප්‍රණිත ධර්මද කණ්හ

සුක්කපටිභාග ධර්මද වෙද්ද, එහි යෝනිසෝමනසිකාරය බහුල කොට ඇත්තේ එය ආහාර කොට ඇත්තේ නූපන් විචිකිච්ඡාවගේ නොඉපදීම පිණිසද උපන් විචිකිච්ඡාවගේ ප්‍රභාණය පිණිසද හේතුවෙයි' යනුවෙන් මේ සඳහා බුදුහු වදළහ.

තවද විචිකිච්ඡාවගේ දුරු කිරීම සඳහා ධර්ම සයක් පවතියි.

1 බහුශ්‍රැත බව, 2 පරිපූර්ණතා, 3. විනයේපකතඤ්ඤාතා, 4 අධිමොක්ඛ බහුලතා, 5 කලාශ මිත්තතා, 6 සප්පාය කථා යනු ඒ සයයි. බහුශ්‍රැත බවෙන්ද එකක් හෝ -පෙ- පසම හෝ නිකායයන් පෙල විසින්ද අරුත් විසින්ද හදාරන්නහුගේ විචිකිච්ඡාව දුරුවෙයි. ත්‍රිවිධ රත්නය අරබයා විචාරීම බහුල වුවහුගේද විනයෙහි විණ්ණවසිභාවය ඇත්තහුගේද ත්‍රිවිධ රත්නයෙහි ඕකප්පන ශ්‍රද්ධා සංඛ්‍යාත අධිමෝක්ෂ - සිත්හි ස්ථිරගතිය බහුලව ඇත්තහුගේද ශ්‍රද්ධා බහුල වක්කලී තෙරුන් වැනි කලණ මිතුරන් ආශ්‍රය කරන්නහුගේද විචිකිච්ඡාව දුරුවෙයි. හිඳිම් සිටිමාදියෙහි ත්‍රිවිධ රත්නයේ ගුණ නිශ්‍රිතවූ සප්පාය කථාවෙන්ද දුරුවෙයි. 'ධර්ම සයක් විචිකිච්ඡාවගේ ප්‍රභාණය පිණිස පවතිය'යි එහෙයින් වදළහ. මෙසේ මේ සවාදුරුම ධර්මයන්ගේ මාර්ගයෙන් දුරුකළ විචිකිච්ඡාව සෝවාන් මග නුවණින් නැවත නොඉපදීම වේයයි දැනගනියි. 'ඉති අප්ප්ක'ධත්තං වා' යන මෙහි පඤ්චනීවරණයන් පරිගණ්හනයෙන් තමා පිළිබඳ ධර්මයන්හි හෝ මෙරමා පිළිබඳ ධර්මයන්හි හෝ වරෙක තමා පිළිබඳවද වරෙක මෙරමා පිළිබඳවද ධර්මයන්හි එම ධර්මයන් අනුව බලමින් වාසය කරයි. මෙහිදී සමුදය වය ධර්මයෝ වනාහි සුභ නිමිත්ත- අසුභ නිමිත්ත ආදීන්හි අයෝනිසෝමනසිකාර යෝනිසෝමනසිකාරයන්ගේ වශයෙන් පඤ්චනීවරණයන්හි දැක්වූ ක්‍රමයෙන් ගෙනයා යුක්තාහ. මෙතැන් සිට මූලදී කී පරිදිමයි. හුදෙක් මෙහි නිවරණ පරිග්ගාහික සතිය දුක්ඛසත්‍යයයි යනාදී නයින් යෙදිය යුතුයි. මෙසේ නිවරණ පරිග්‍රාහික හික්ෂුවගේ සසරින් පිටව යාමේ මුඛමාර්ගය දත යුතුය.

(නිවරණපබ්බය නිමි.)

මෙසේ පඤ්චනීවරණ වශයෙන් ධර්මානුපස්සනාව බෙදා දැන් පඤ්චස්කන්ධ වශයෙන් බෙදා දක්වන්නට 'පුන ව පරං' යනාදිය කිය.

'පඤ්චසුපාදනක්ඛන්ධ' - උපාදනයාගේ- මාගේ යයි ඇලීම ඇතිකරගන්නා ස්කන්ධය උපාදනස්කන්ධයයි. උපාදනයට ප්‍රත්‍යභූත- උපකාරවූ ධර්ම සමූහය යන තේරුමයි. මේ මෙහි කෙටි තේරුමයි. විස්තර වශයෙන් නම් ස්කන්ධ කථාව විසුද්ධි මාර්ගයෙහි දැක්විය.

'ඉති රූපං' - මේ රූපය, මෙපමණක් වූ රූපය, මෙයින් මතු තවත් රූපයක් නැතැයි ස්වභාව වශයෙන් රූපය හඳුනයි. වේදනාදීන්හිදු මෙම නයමැයි. මේ මෙහි කෙටි අදහසයි. විස්තර වශයෙන් රූපාදිය විසුද්ධි මාර්ගයේ ස්කන්ධ කථාවේදී දැක්විය.

'ඉති රූපස්ස සමුදයෝ' මෙසේ අවිද්‍යා සමුදයාදී විසින් පස් ආකාරයකින්වූ රූපයාගේ සමුදයයි.

'ඉති රූපස්ස අත්ථංගමෝ' - මෙසේ අවිද්‍යා නිරෝධාදී වශයෙන් පස් ආකාරයකින් රූපයාගේ විනාශයට යාම- කෙළවරට යාමයි. වේදනාදීන් විෂයෙහිදු මෙම නයයි. මේ මෙහි සංක්ෂේප විදියයි. විස්තරය වනාහි විසුද්ධි මාර්ගයෙහි උදයබ්බය ඤාණ කථාවේදී කිය. 'ඉති අප්පිකංතං වා' යන මෙහි පඤ්චස්කන්ධ පරිගණ්හනයෙන් තමා පිළිබඳ දහම් හිදු මෙරමා පිළිබඳ දහම්හිදු වරෙක තමා පිළිබඳව ද වරෙක මෙරමා පිළිබඳවද වූ දහම්හි ධර්මයන් අනුව බලමින් වාසය කරයි. සමුදය වය ධර්මයෝ මෙහිදී 'අවිජ්ජා සමුදයා රූප සමුදයෝ' යනාදිය පඤ්චස්කන්ධයෙහි කියනලද පණස් වැදෑරුම් ලක්ෂණයන්ගේ වශයෙන් ගෙනහැර දැක්විය යුතුය. මෙතැන් සිට මුලදී කී පරිදිමය. හුදෙක් මෙහි ස්කන්ධ පරිග්‍රාහික සතිය දුක්ඛ-සත්‍යයයි, යන මෙසේ යොදාගෙන ස්කන්ධ පරිග්‍රාහක හික්ෂුවගේ සසරින් පිටව යාමේ මුඛ මාර්ගය දතයුතුය.

(බන්ධ පබ්බය නිමි.)

මෙසේ පඤ්චස්කන්ධ වශයෙන් ධර්මානුපස්සනාව බෙදා දක්වා දැන් ආයතන වශයෙන් බෙදීමට 'පුනවපරං' යනාදිය කිය.

‘ඡසු අප්ඤ්ඤානික බාහිරේසු ආයතනේසු’ - ඇස, කන නැහැය, දිව, කය, සිත යන මේ සවැදැරුම් තමා පිළිබඳ ආයතනයන්හි, රූප, ශබ්ද, ගන්ධ, රස, ස්පර්ශ, ධර්ම යන මේ සවැදැරුම් බාහිර ආයතනයන්හි.

‘චක්ඛුඤ්ච පජානාති’ - චක්ෂු ප්‍රසාදය සරස ලක්ෂණ වශයෙන් ඇති සැටියෙන් දැනගනියි.

‘රූපෙව පජානාති’ - බාහිරවූ චක්‍රසම්ප්‍රධානිකවූ රූපය ඇති පරිදි සරල ලක්ෂණ වශයෙන් දැනගනියි.

‘යංව තදහසං පටිච්ච උප්පජ්ජති සංයෝජනං’ යම් මේ ඇසද රූපයද යන දෙක නිසා කාමරාග සංයෝජනය, පටිසමාන, දිට්ඨි, විචිකිච්ඡා, සීලබ්බත පරාමාස, භවරාග, ඉස්සා මච්ඡරිය, අවිජ්ජායන දසවැදැරුම් සංයෝජනයන් හටගනියි. ඒද ඇතිසැටි සරල ලක්ෂණ වශයෙන් හඳුනයි. මෙය කෙසේ හටගනීද? චක්ෂුද්වාරයෙහි පළමුකොට ඇතිවන ප්‍රිය අරමුණ කාමාශ්වාද වශයෙන් ආශ්වාදනයෙන් එහි ඇළි සතුවීමෙන් කාමරාග සංයෝජනය හටගනියි. අප්‍රිය අරමුණෙහි කිපීමෙන් පටිස සංයෝජනය හටගනියි. මා හැර අන් කවරෙක් මේ අරමුණ වැඩිමට සමර්ථ වෙද්දැයි සැහීමෙන් මාන සංයෝජනය හටගනියි. මේ රූප අරමුණ නිත්‍ය, ධූව, වශයෙන් ගැනීමෙන් දිට්ඨි සංයෝජනය හටගනියි. මේ රූප අරමුණ සත්වයෙක, නොහොත් සත්වයෙකුගේය, කියා සැක කිරීමෙන් විචිකිච්ඡා සංයෝජනය හටගනියි. මේ බවයෙහි ඒකාන්තයෙන් සුලබ නොවිය යි බවය පතන්නහුට භවරාග සංයෝජනය හටගනියි. සීලව්‍රතයන් සමාදන්ව නැවතද මේ රූපය ලබන්ට හැකැයි සීල ව්‍රතයන් සමාදන් වන්නහුට සීලබ්බත පරාමාස සංයෝජනය හටගනියි. අනේ ඒකාන්තයෙන් ඒ රූපාරම්මණය අනිකෙකු විසින් ලබන්නේ නම්, යනුවෙන් ඊර්ෂ්‍යා කිරීමෙන් ඉස්සාසංයෝජනය හටගනියි. තමා විසින් ලද රූපාරම්මණය අනිකෙකුද ලැබීම වශයෙන් මසුරු කිරීමෙන් මච්ඡරිය සංයෝජනය හටගනියි. සියල්ලන් සමගම එක්ව ඉපදීම නොදැනගැනීම වශයෙන් අවිජ්ජා සංයෝජනය හටගනියි.

‘යථා ව අනුප්පන්නස්ස’- යම් කරුණකින් සමුද්ධාර වශයෙන් නොව නූපත් දසවිධ සංයෝජනයන්ගේ හටගැනීම වෙයිද එම කරුණද දැනගනියි.

‘යථා ව උප්පන්නස්ස’- ප්‍රතිණ නොවීමෙන්ද සමුද්ධාර වශයෙන්ද හටගත් ඒ දසවිධ සංයෝජනයාගේ යම් කරුණකින් දුරුකිරීම වෙයිද එම කරුණද දැනගනියි.

‘යථා ව පතිණස්සන’- තදංග විෂ්කම්භ ප්‍රභාණ වශයෙන් දුරු කළ ඒ දසවිධ සංයෝජනයාගේ යම් කරුණකින් නැවත නොඉපදීම සිදු වෙයිද ඒ ද දනියි. කවර කාරණයකින් මොහුගේ නැවත නොඉපදීම වෙයිද? දිට්ඨි විචිකිච්ඡා සීලබ්බතපරාමාස, ඉස්සා, මච්ඡරිය යනුවෙන් ප්‍රභේදගතවූ පස් ආකාර සංයෝජනයන්ගේ අනාගතයෙහි නොඉපදීම සෝවාන් මගින් වෙයි. කාමරාග - පටිස - සංයෝජන දෙකහි ඕලාරික බව සකෘදගාමී මගින් දුරුවෙයි. අනුසය සහගත බව අනාගාමී මගින් දුරුවෙයි. මාන, භවරාග, අවිජ්ජා, සංයෝජන තුන රහත් මගින් අනාගත හටගැනීම වළකයි.

‘සෝතඤ්ච පජානාති සද්දේ ව’- මෙහිදු මුල් කී ක්‍රමය මයි. තවද මෙහි කී ආයතන කථාව විස්තර විසින් විශුද්ධි මාර්ගයෙහි ආයතන නිර්දේශයෙහිදී කියන ලද නයින්ම දත යුතු. ‘ඉති අප්පකධන්තං වා’ යනාදිය මෙසේ අධ්‍යාත්මික ආයතන පරිග්‍රහණයෙන් පිළිබඳ ධර්මයන්හිද බාහිරායතන පරිග්‍රහණයෙන් මෙරමා පිළිබඳ ධර්මයන් පිළිබඳ ධර්මයන්හිද වරෙක තමා පිළිබඳවද වරෙක මෙරමා පිළිබඳවද ධර්මයන් අනුව බලන්නේ වාසය කරයි. සමුදය වයධර්ම වූකලී ‘අවිද්‍යාවගේ හටගැනීමෙන් චක්ෂුස සමුදය වෙයි’ යන රූපායතනයේ රූපස්කන්ධයෙහි අරූපායතනයන්හිදු මනායතනයේ විඤ්ඤාණස්කන්ධයෙහිදු ධර්මායතනයේ සෙසු කඳු පිළිබඳවද කියනලද නයින්ම ගෙනහැර දැක්විය යුතුය. (මෙහිදී) ලෝකෝත්තර ධර්ම නොගත යුතු. මෙතැන් සිට මුලදී කී පරිදිමයි. හුදෙක් මෙහි ආයතන පරිග්‍රහික සතිය හික්ෂුවගේ සසරින් පිටව යාමේ මුඛමාර්ගය දත යුතුය.

(ආයතන පබ්බය නිමි.)

මෙසේ සවැදැරුම් අධ්‍යාත්මික බාහිරායතන වශයෙන් ධර්මානුපස්සනාව බෙද දැන් බොජ්ක්ධංග වශයෙන් දැක්වීම දැන් "පුනව පරං" යනාදිය කිය.

'බොජ්ක්ධංගේසු' - අවබෝධකරන සත්වයාගේ අංගයන්හි 'සත්තං' - ලැබීම් වශයෙන් ඇති.

'සතිසම්බොජ්ක්ධංග' - සති සංඛ්‍යාත සම්බොජ්ක්ධංගය. මෙහි යෝගාවචරයා විදසුන් වැඩිම පටන්ගත් තැන් සිට අවබෝධ කෙරේනුයි සම්බෝධි නම්. හේ යම් සති ආදී සත්ත ධර්ම සාමග්‍රියෙන් අවබෝධ කෙරේනුයි, කෙලෙස් නින්දෙන් නැගිටිනුයි, සත්‍යයන් දැනගනීනුයි, හේ ධම්ම සාමග්‍රි සම්බෝධියයි. එම සම්බෝධියේ අංග - කොටස් වෙන්නුයි සම්බොජ්ක්ධංග නම්. 'සති සංඛ්‍යාත සම්බොජ්ක්ධංග යයි' ඒ නිසා කිය. ඉතිරි බොජ්ක්ධංගයන්හිදු මෙම ක්‍රමයෙන්ම වචනාර්ථ දත යුතුය.

'අසත්තං' - නොලැබීම් වශයෙන් අවිද්‍යමාන

'යථා ව අනුප්පත්තස්ස' - "මහණෙනි, සති සම්බොජ්ක්ධංගයට කරුණුවූ ධර්ම ඇත. එහි නුවණින් මෙනෙහිකිරීම බහුලකොට ඇත්තේ එය ආහාර කොට ඇත්තේ නූපත් සති සම්බොජ්ක්ධංගයාගේ ඇතිවීම පිණිසද උපත් සති සම්බොජ්ක්ධංගයාගේ බොහෝ බව, විපුල බව පිණිසද භාවනාවගේ විපුල බව පිණිසද පවතී" යනුවෙන් මෙසේ පළමුව සතිසම්බොජ්ක්ධංගයේ හටගැනීම සිදුවෙයි. එහි සතිය - සිහියම සති සම්බොජ්ක්ධංගයානිය ධර්ම නම්. යෝනිසෝමනිසිකාරය - නුවණින් මෙනෙහිකිරීම මෙහි මුලදී දැක්වූ පරිදිමයි. එය එහි බහුල වශයෙන් පවත්නා බැවින් සතිසම්බොජ්ක්ධංගය ඇති වෙයි. තවද සතර වැදැරුම් ධර්ම කෙනෙක් සතිසම්බොධාංගයාගේ ඇතිවීම සඳහා හේතුව පවතියි. 1 සතිසම්පජ්ඣය, 2 මුට්ඨස්සති පුග්ගල පරිවජ්ජනතා, 3 උපට්ඨිත සති පුග්ගල සේවනතා, 4 තදධිමුත්තතා යන සතරයි. අභික්ඛන්තාදී සත් තැන්හි මනා සිහි කල්පනාවෙන්ද තමා ගත් බත් පිඩ අත් තැනක බහා එය පසුව සොයාගත නොහැකිව මුලා බවට පත් කවුඩන් වැනි සිහි මුළාවූ පුගුලන් දුරු කිරීමෙන්ද

තිස්ස තෙරුන්, අබය තෙරුන් වැනි එළඹ සිටි සිහි කල්පනා ඇති පුගුලන් සේවනයෙන්ද, හිඳිම් සිටීමාදීන්හි මනා සිහි කල්පනාව එහි හෙළිම එහිම පවත්වා ගැනීම සහිත සිත සහිත බැවින් යුතුවූද පුද්ගලයානට සතිසම්බෝජක්කංගය උපදියි. මෙසේ සතර වැදෑරුම් කාරණයන්ගෙන් හටගත් සිහි කල්පනාව ඇති යෝගියාගේ, භාවනාව රහත් මගින් සම්පූර්ණ වෙතැයි දැනගනියි.

“මහණෙනි, කුසලාකුසල ධර්ම -පෙ- කණ්ඞ පුක්ක සප්පට්ඨා ධර්ම ඇත. එහි නුවණින් මෙනෙහි කිරීම, බහුලකොට ඇත්තේ එය ආහාර කොට ඇත්තේ නූපත් ධම්මවිවය සම්බෝජක්කංගයාගේ ඉපදීම පිණිසද උපත් ධම්මවිවය සම්බෝජක්කංගයාගේ වැඩිදියුණුව, විපුලභාවය පිණිසද භාවනාවගේ සම්පර්ණභාවය පිණිසද පවතියි.” යනුවෙන් මෙසේ ධම්මවිවය සම්බෝජක්කංගයාගේ ඉපදීම වෙයි. තවද සත්වැදෑරුම් ධර්ම කෙනෙක් ධම්මවිවය සම්බෝජක්කංගයාගේ ඉපදීම පිණිස පවතියි. 1 පරිපුච්ඡකතා, 2 වත්ථුච්ඡදකිරියා, 3 ඉන්ද්‍රිය සමත්ත පටිපාදනං, 4 දුප්පඤ්ඤ පුග්ගල පරිවජ්ජනා, 5 පඤ්ඤාවන්ත පුග්ගල සේවනා, 6 ගම්භීර ඤාණවරිය පච්චවෙක්ඛනා, 7 තදධිමුත්තතා යනු ඒ ධර්ම සතයි. එහි පරිපුච්ඡකතා නම් ස්කන්ධ, ධාතු, ආයතන, ඉන්ද්‍රිය, බල, බොධාංග, මග්ගංග, ධ්‍යාන සමථ, විදර්ශනා යන මොවුන් පිළිබඳව අර්ථ සන්නිශ්‍රිතවූ විමසීම් විචාරීම් බහුල කොට ඇති බවයි.

වත්ථු ච්ඡදකිරිය නම් අධ්‍යාත්මික හා බාහිර වස්තූන් පිළිබඳ විසඳනාවකරණයයි. යම් විටක මොහුගේ කෙස්, නිය, ලොම් ඉතා දික් වෙද්ද, සිරුර උත්සන්නවූ දෝසයන්ගෙන්ද දහඩිය රජස් ආදියෙන් අපවිත්‍රවූයේද එවිට අධ්‍යාත්මික වස්තු අවිසඳ බව වෙයි. අපිරිසිදු වූයේ වෙයි.

යම් විටක සිව්ව කිලිට්විද, දුගඳ හමයිද සෙනසුන් හෝ කුණකසළ තැවරුනේද එවිට බාහිර වස්තු අවිසඳ වූයේ වෙයි. අපිරිසිදු වූයේ වෙයි. ඒ නිසා කෙස් ආදිය කැපීමෙන්ද උද්ධවිරේවන අධෝවිරේවනාදියෙන් ශරීරය සැපවත් - සැහැල්ලු

බව ඇතිකිරීමෙන් ඇඟ ඉලිඹි, නැහැවිම්වලින්ද ආධ්‍යාත්මික වස්තු විසඳනාවය ඇති කළ යුතුය. මැහිම් සේදීම්, පඬුපෙවිම් හිසබූගැම්, සකස්කිරීම් ආදිය නිසිපරිදි කිරීමෙන් බාහිර වස්තු විසඳනාවය ඇති කළ යුතුය. මෙම ආධ්‍යාත්මික හා බාහිර වස්තූන්හි අවිසඳ භාවය ඇති කල්හි චිත්ත වෛතසිකයන්හි ඇතිවන ඤාණයද අපිරිසිදු වෙයි. පහතක අපිරිසිදු තෙල් හා පහන්තිර දැමීම නිසා ඇතිවන පහන් ආලෝකයද ප්‍රභාවෙන් තොරය. බැබලීම අඬුය. වත්ථු අවිසඳ භාවයද මේ බැබලීමෙන් හීනවූ පහන්සිලුව වැන්න. විසඳබව වනාහි අධ්‍යාත්මික- බාහිර වස්තූන්හි හටගත් චිත්ත වෛතසිකයන්හි ඤාණයද විසඳ වෙයි. පහතක දැමූ පිරිසිදු තෙල් හා පහන්තිර නිසා හටගත් පිරිසිදු දීප්තිමත් පහන් එලිය වැන්න. 'වත්ථු විසඳ කිරියතාව ධම්මවිවය බොජ්ඣංගයාගේ හටගැනීම පිණිස පවතී' යයි එහෙයින් කිය.

ඉන්ද්‍රිය සමිත්ත පටිපාදතාව නම් ශ්‍රද්ධාදී ඉඳුරන්ගේ සම්භාවකරණයයි. ඉදින් ඔහුගේ ශ්‍රද්ධෙන්ද්‍රිය බලවත්වෙයිද සෙසු ඉඳුරෝ මඳව පවතිදද, ඒ නිසා විරියින්ද්‍රිය පිළිගැනීම කෘත්‍යයද, සතින්ද්‍රිය උපට්ඨාන කෘත්‍යයද, සමාධිත්ද්‍රිය අවික්ෂේප කෘත්‍යයද, පඤ්ඤින්ද්‍රිය දර්ශන කෘත්‍යයද, සිද්ධ කිරීමට අපොහොසත් වෙයි. ඒ නිසා එය (ඒ බලවත්වූ ඉන්ද්‍රිය) ධර්ම ස්වභාවයන් මෙනෙහි කිරීමෙන් හෝ එහි ඇති සැටි වටහාගැනීමෙන් බලවත්ව ඇතිවූ ඉන්ද්‍රිය එසේ යලි යලිත් බලවත් නොවන පරිද්දෙන් මෙනෙහි නොකිරීමෙන් දුරු කළ යුතුයි. වක්කලී තෙරුන් පිළිබඳ කතා පුවත මට එක් නිදසුනක.

ඉදින් විරියින්ද්‍රිය බලවත් නම් අනතුරුව සද්ධිත්ද්‍රිය අධිමෝක්ෂ කෘත්‍යය සිදුකිරීමට අසමත් වෙයි. සෙසු ඉඳුරන්ද ඒ ඒ සිය කටයුතු කිරීමෙහි අපොහොසත් වෙයි. ඒ නිසා එය පස්සද්ධාදී භාවනා මගින් දුරු කළ යුතුය. එහිදු සෝණ තෙරුන් පිළිබඳ කථා වස්තුව දැක්විය යුතුය.

මෙසේ සෙස්සෙහිදු එකක් බලවත්වූ කල සෙස්සන්ගේ සිය කටයුතුවල අසමර්ථභාවය ඇතිවන වග දතයුතුය. මෙහිදී වෙසෙසින් වනාහි ශ්‍රද්ධා ප්‍රඥවන්ගේද සමාධි විරියයන්ගේද සම බව පසසත්. බලවත් ශ්‍රද්ධා ඇති මඳ නුවණ ඇත්තා මෝධි

බැවින් පහන් වූයේ වෙයි. වස්තු රහිත තන්හිද පහදීයි. බලවත් ප්‍රඥ ඇති මද සැදැහැනියා කෙරෙහි පැත්ත ගනියි. බෙහෙදින් ඇතිවූ රෝගයක් සෙයින් අසාධ්‍ය වෙයි. සිත ඉපදීමේ පමණින්ම කුසල් වෙනැයි අතිධාවනයෙන් වැරදි සේ වටහාගෙන දනාදි කුසල් නොකොට නිරයේ උපදියි. දෙක්හිම සම බව ඇතිවිට වස්තුවෙහි පැහැදීම ඇතිවෙයි. බලවත් සමාධිය මද විර්යය සමාධියේ කුසිත පක්ෂයෙහි බැවින් කම්මැලි ගතිය මැඩපවත්වයි. බලවත් විර්යය මන්ද සමාධිය විර්යයේ උද්ධව්ව පක්ෂයෙහි බැවින් උද්ධව්වය මැඩපවත්වයි.

සමාධිය වනාහි විර්යයෙන් මෙහෙයවන ලද්දේ කුසිත බැව්හි වැටීමට ඉඩ නොලබයි. විර්යය සමාධිය විසින් මෙහෙයවන ලද්දේ උද්ධව්වයෙහි වැටෙන්නට ඉඩ නොලබයි. ඒ නිසා ඒ දෙක සම තත්වයෙහි පැවැත්විය යුතුය. ඒ දෙකෙහි සමාන පැවතීම කරුණකොටගෙන අර්පණාව ඇතිවෙයි. තවද සමාධි කර්මිකයාහට බලවත් ශ්‍රද්ධාව යෝග්‍යය. එසේ ඇදහීමෙන් විශ්වාස කිරීමෙන් අර්පණාවට පැමිණෙන්නේය.

සමාධි ප්‍රඥාවන්හිදී සමාධි කර්මිකයාට ඒකාග්‍රතාව බලවත්ව ඇතිවීම යෝග්‍යය. මෙසේ ඇතිවීමෙන් හේ අර්පණාවට පැමිණෙයි. විදර්ශනා කර්මිකයාහට ප්‍රඥව බලවත්සේ ඇති වීම යෝග්‍යය. මෙසේ වීමෙන් හෝ ලක්ෂණයන් අවබෝධ කර ගනියි. දෙක්හිම සම තාවයෙන් අර්පණාව ලැබෙයි. සිහිය මේ සෑම තන්හිම බලවත්ව පැවැත්වීම සුදුසුය. සිහිය වනාහි සිත උද්ධව්ව පාක්ෂිකවූ ශ්‍රද්ධා විර්යය ප්‍රඥාවන්ගේ වශයෙන් උද්ධව්වය හෙළීමෙන්ද කෝසප්ප පාක්ෂික සමාධියෙන් කෝසප්පය හෙළීමෙන්ද රකියි. ඒ නිසා ඕසනිය සියලු ව්‍යඤ්ජනයන්හි ලුණු දමා රසවත් කිරීමක්සේද සියලු රාජ්‍ය කටයුතුවල යෙදුන ඇමතියෙකු සේද සියලු තන්හිම බලාපොරොත්තු විය යුතුය. "සිහිය වනාහි හැමතන්හිම හැම කරුණක් ගැනම ප්‍රයෝජනවත් ධර්මයකිසි බුදුන් විසින් වදරන ලද්දේ මක්නිසාද කියතොත් සිත වනාහි සිහිය පිළිසරණකොට ඇති බැවිනි. එසේම සිතේ රැකවරණ ප්‍රත්‍ය කොට ඇත්තේය.

සිහියෙන් තොරව සිත්හි එසවීමක් හෝ හෙළීමක් නොවෙයි” යනු ඒ නිසා කිය.

දුප්පඤ්ඤ පුග්ගල පරිවජ්ජනය නම් ස්කන්ධ ආදී ප්‍රභෙදයන්හි නො බැසගත් බුද්ධි ඇති දුර්මේධ - මෝඩ පුද්ගලයන්ගේ දුරින් දුරුකිරීමයි.

පඤ්ඤවත්ත පුද්ගල සේවනය නම් සමපණස් - ලක්ෂණයන් විමසීම් සහිත උදයව්‍යය ප්‍රඥාවෙන් යුතු පුද්ගලයන් ආශ්‍රය කිරීමයි.

ගම්භීර ඤාණවරිය පව්වවෙක්ඛනා නම් නැඹුරුවූ ස්කන්ධාදියෙහි පවත්නා ගැඹුරු නැඹිත් ප්‍රභෙදයන් ප්‍රත්‍යාවෙක්ෂා කිරීමයි. තදධිමුත්තතා නම් හිඳීම් සිටීමාදියෙහි ධර්ම විවය සම්බොජ්ක්ඛංගය පිහිටුවීම වශයෙන් ඊට නැමුන අවනත එකඟ සිත් ඇතියෙන් මෙසේ ඇතිවුන රහත් මගින් භාවනාව වැඩීම සම්පූර්ණ වෙනැයි දැනගනියි.

“මහණෙනි, ආරම්භධාතු, නික්කමධාතු, පරක්කමධාතු ඇත. එහි නුවණින් මෙනෙහි කිරීම බහුලකොට ඇත්තේ එය ආහාර කොට ඇත්තේ නූපන් වීරිය සම්බොධාංගයාගේ හටගැනීම පිණිසද හටගත් වීරිය සම්බොධාංගයාගේ බහුල භාවය, විචුල භාවය පිණිසද භාවනාව පරිපූර්ණවීම පිණිසද පවතියි” යනුවෙන් වීරිය සම්බොජ්ක්ඛංගයාගේ උත්පාදය වෙයි.

තවද එකොළොස් වැදෑරුම් ධර්ම කෙනෙක් වීරිය සම්බොජ්ක්ඛංගයාගේ හටගැනීම පිණිස පවතින්. 1. අපාය භය සිහි කිරීම, 2. අනුසස් දැක්වීම, 3. ගමන් වීථි සිහි කිරීම, 4. පිඩු සිඟීම, ගැන සැලකිලි දැක්වීම, 5. දයජ්ජමහත්ත පව්වවෙක්ඛණතාව, 6. සත්ථුමහත්ත පව්වවෙක්ඛණතාව, 7. ජාති මහත්ත පව්වවෙක්ඛණතාව, 8. සබ්බන්තමාරි මහත්ත පව්වවෙක්ඛණතාව, 9. කුසිතපුග්ගල පරිවජ්ජනතාව, 10. ආරද්ධ වීරියපුග්ගල සේවනතාව, 11. තදධිමුත්තතා යනු ඒ 11 යි.

එහි තරකයන්හි පස් වැදෑරුම් බන්ධන කරන තෙක් පටන් මග දුක් විඳින කල්හිද තිරිසන් අපායෙහි දැල් රැහැන් කෙමන ආදියෙන් ගත් කල්හිද පිලිස්සීම, උල් ගැසීම, පහර දීම, ආදියෙන්ද ගැල් උසුලා සිටවීම - කරන්න ඇද්දවීම කරවන

කල්හිද ප්‍රේත විෂයෙහි නොයෙක් වර්ෂ සිය ගණන් එක් බුද්ධාන්තරයක් අතරද බඩගින්නෙන් හා පිපාසයෙන් ආතුරවූ කල්හිද කාලකඤ්ජක අසුරයන් අතුරෙහි සැටරියන් අසූ රියන් පමණ ඇට සම් පමණක් වූ සිරුරින් ප්‍රපාතයන්ගෙන් වැටීමාදී දුක් අනුභව කරන කල්හිද විරිය සම්බෝජිකාංගය නිපදවන්නට නොහැකිය. ඒ හික්ෂුවට උත්සාහ කිරීම සඳහා මෙයම නියම කාලයයි, මෙසේ අපාය බිය ගැන සිතන්නහුට විරිය සම්බෝජිකාංගය උපදියි.

කුසිත පුද්ගලයා විසින් නව ලෝකෝත්තර ධර්මය ලබන්නට නොහැකිය. ආරද්ධ විරියයෙන්ම එය ලැබිය හැකිය. මේ විරියය වැඩිමේ අනුසස්සයයි මෙසේ අනුසස් දක්නා තැනැත්තාහටද ඒ බෝජිකාංගය උපදියි. සර්වඥ බුද්ධ, පච්චේක බුද්ධ බුද්ධ ශ්‍රාවකයන් විසින්ම ගත් මාර්ගයෙහි යා යුතුය. කුසිතකමෙන් ඒ මග යා නොහැක. මෙසේ ගමන් මාර්ග - විටී සිහි කරන්නහුටද එය උපදියි යමෙක් ඔහුට පිණ්ඩපාතාදියෙන් උපස්ථාන කෙරෙද්ද, ඒ මනුෂ්‍යයෝ මොහුගේ නෑයෝ නොවෙති. බැලමෙහෙකරන්නෝද නොවෙති. ඔහු නිසා ජීවත්වන්නෝද නොවෙති. ඔව්හු ප්‍රණීත සිව්වරු ආදිය පුදත්. අනතුරුව තම තමා කරන - පුදන දේ පින් සඳහාම මහත් ඵල බව සිතාගෙනම දෙති.

බුදුන් විසිනුදු මේ ප්‍රත්‍යයන් මොහු වළඳ කායඛිඨතාව බහුල කොට ඇත්තේ සැපසේ වසන්නේයයි, යන මේ අයුරින් නොසිතා තොපහට ප්‍රත්‍ය අනුදැන වදාරන ලදහ. එසේ නම් මොහු මේ ප්‍රත්‍යයන් වළඳමින් ශ්‍රමණ ධර්මය කොට සසරින් මිඳෙන්නේයයි සලකා ඒ සිව්පස ප්‍රත්‍යයන් තොප සඳහා අනුදත්ත. "දැන් නුඹ කුසිතව වසමින් ඒ පිණ්ඩපාතයට සැලකිලි නො දක්වන්නෙහිය. පටන් ගන්නා ලද විරියය ඇත්තහුගේම පිණ්ඩපාතය ගැන සැලකිලිමත් වීම වෙයි."

මෙසේ පිණ්ඩපාත අපවායනය ප්‍රත්‍යවේක්ෂා කරන්නහුටද එය උපදියි. ආර්යය මිත්‍ර තෙරුන්ට මෙන්නය. ඒ තෙරුන් වහන්සේ වනාහි කස්සක නම් ලෙනක වාසය කරයි. උන්වහන්සේගේ ගොදුරුගමිහි එක් මහඋවැසියක් ඒ තෙරුන් පුතෙකු මෙන්

සිතාගෙන පෝෂණය කරයි. ඕ තොමෝ දිනක් වනයට යන්නී සිය දුවණියට මෙසේ කීවාය. 'පිය දුවණියෙනි, අසවල් තැන පැරණි සහල් ඇත. කිරි අසවල් තැනය. ගිතෙල් හා පැණි අසවල් අසවල් තැන්වලය. නුඹගේ සොහොයුරා වන ආර්යා මිත්‍ර තෙරුන් මෙහි වැඩිය කල්හි බත් පිස කිරි ගිතෙල් මී පැණි සමග පිළිගන්වව නුඹද අනුභව කරව. මම ඊයේ පිස සුවදින් රසවත් කළ බත් කැඳ හා අනුභව කෙළෙමි'යි කීවාය.

"මැණියෙනි, දවල් කිනම් දෙයක් වැළඳුවාද?" 'පලා කොළ දමා නිවුඩු සහල් කැබලි (සුං සහල්) සමග ඇඹුල් රසැති කැඳක් උයා තබව' තෙරුන්වහන්සේ සිවිර පොරවා ගෙන පාත්‍රය ගන්නේම එම ශබ්දය අසා තමා හට අවවාද කර ගත්තේය.

'මහ උවෑසිය වනාහි කැඳින් පාරිවාසික බත අනුභව කළාය. දවාලටද පලා කොළ සහිත ඇඹුල් කැඳක් බිවාය. තා උදෙසාම රැකගෙන තිබුණ පැරණි සහල් ආදිය දක්වයි. එම නිසා මෝතොමෝ (මගෙන්) කෙත්, වත්, බත්, රෙදි වැනි කිසිවක් (පසුව) බලාපොරොත්තු නොවෙයි. ත්‍රිවිධ සම්පත්ම පහමින් මේ දන් දෙයි. ඔබ ඇයට ඒ සම්පත් ලබා දීමෙහි සමර්ථ වන්නෙහිද? නැතහොත් අසමර්ථ වන්නෙහිද? මේ පිණිසපාතය ඔබ විසින් රාග දෝස මෝහයන් සහිතව හිඳගෙන පිළිගැනීමට නොහැකියි. (නොවටියයි) සලකා පාත්‍රය පසුම්බියෙහි දමා ගැටවොටුව මුද (සිවිර ගණ්ඨිය) ආපසු හැරී කස්සක ලෙන්ටම ගොස් පාත්‍රය ඇඳ යටද සිවිර චිවර වංසයෙහි (සිවිර දමන ලියෙහිද) තබා "රහත් බවට නොපැමිණ නො නික්මෙන්නෙමි"යි විර්යා දැඩි ලෙස ඉටාගෙන හිඳගත්හ.

බොහෝ කලක් අප්‍රමාදයෙන් යුතුව පුරුදු කරමින් වාසය කළ ඒ භික්ෂුව විදසුන් වඩා පෙරවරු කාලයේදීම රහත් බවට පැමිණ මොනවට සුපිපුන පියුමක් සෙයින් ඒ මහා ක්ෂීණශ්‍රවයන් වහන්සේ මඳ සිතා පහළ කරමින් වැඩසිටියහ. එම ලෙන් දෙර රැක්හි අධිගෘහිත දේවතාවා:-

'ශ්‍රේෂ්ඨ පුරුෂ! ඔබවහන්සේට නමස්කාර වේවා පුරුෂෝත්තමයන් වහන්ස, ඔබවහන්සේට නමස්කාරවේවා! පින්වතාණන් වහන්ස, ඔබ වහන්සේගේ කෙලෙස් දුරුවිය! ඒ

නිසා දැන් ඔබ වහන්සේ දක්ෂිණාර්භ්‍ය නම් වන සේක." යනුවෙන් ප්‍රීති වාක්‍ය පවසා "වහන්ස, පිඬු පිණිය වඩින ඔබ වහන්සේ වැනි රහතුන්ට ආහාර පුද මහලු ස්ත්‍රීහු දුකෙන් මිදෙති"යි කීය.

තෙරුන් වහන්සේ නැගිට දෙර හැර කල් බලන්නේ වේලාව ඇති බැව් දැන පා සිව් රු ගෙන ගමට පිවිසියහ. දැරියද බත් පිළියෙළ කර "දැන් මාගේ සොහොයුරා (සොහොයුරු තෙර) වඩිතියි, දැන් මගේ සොහොයුරා වඩිතියි" දෙරටුව අසල බලමින් සිටියාය.

ඕනොමෝ තෙරුන් ගෙදරට පැමිණි කල පාත්‍රය ගෙන ගිතෙල් මී පැණි යෙදූ කිරිපිඬුවලින් පුරවා (තෙරුන්) අත තැබුවාය. තෙර 'සැප වේවා'යි අනුමෝදන් කොට වැඩියේය.

ඕ නොමෝද ඒ වඩින තෙරුන් දෙස බලමින්ම සිටියාය. (රහත් වූ බැවින්) එකල තෙරුන්ගේ ශරීර වර්ණය ඉතා පිරිසිදුව බැබළීමේ සහිත විය. ඉන්ද්‍රියයෝ ඉතා ප්‍රසන්න වූහ. මුඛය බත්ධනයෙන් මිදුන ඉදුන තල් ගෙඩියක් මෙන් අතිශයින් බැබළීය.

මහ උවැසිය වනයෙන් අවුත් "කිම? දියනියෙණි, තිගේ සොහොවුරා වැඩියේදැයි" ඇසුවාය. ඕනොමෝ ඒ සියලු පුවත් සැල කළාය.

උවැසිය 'අද මාගේ පුතුගේ පැවිදි කිස මුදුන් පැමිණියේය- සම්පූර්ණ වූයේය යි' දැන "දියණියෙනි, තිගේ සොහොවුරු තෙර බුදු සසුන්හි උසස් අන්දමින් ඇලෙයි. කිසිවිටෙකත් එහි නොකලකිරෙනැයි" කීවාය.

යම් මේ සත්ත ආර්යා ධන කෙනෙක් වෙද්ද, එය මාහැඟි ශාස්ත්‍රා දයාදයකි. එය කුසීන පුද්ගලයා විසින් ලැබිය නොහැකිය. යම්සේ නොමගෙහි හැරුන පුතෙකු මව්පියෝ "මොහු අපේ පුත්‍රයෙක් නොවේය"යි බැහැර කෙරෙද්ද ඒ නිසා හේ ඒ මව් පියන්ගේ ඇවෑමෙන් ඔවුන් සතු දයාද නොලබයිද එපරිද්දෙන්ම කුසීනයා ද මේ ආර්යා ධන නමැති දයාද නොලබයි. අරඹනලද වීර්යා ඇත්තාම ලබතැයි දයජ්ජ මහත්වය සිහිකිරීමෙන්ද එය උපදියි. 'නොපගේ ශාස්ත්‍රාවරයා

මහෝත්තමයෙක. උන්වහන්සේගේ මවුකුස පිළිසිඳගන්නා කල්හිද, ගිහිගෙයින් නික්මීමෙහිද, සමාසක් සම්බෝධියට පැමිණීමෙහිදීද, දම්සක් පවත්වන, යමාමහ පෙලහර පාන, දේවෝරෝහන, ආයු සංස්කාරය හැරීම යන මේ කාරණයන්හිද පිරිනිවන් පානා කල්හිද, දසදහසක් ලෝ ද, කම්පා විය. තා හට මෙබඳුවූ ශාස්තෘ ශාසනයක පැවිදිව කුසිතයෙකු වශයෙන් කල් ගෙවීම යුතුද?' යනුවෙන් මෙසේ සන්ථුමහත්ත තාවය සිහි කරන්නනුටද ඒ බොජ්ක්කංගය උපදියි.

'ජාති වශයෙන්ද ඔබ දැන් බලන විට හිත-ලාමක ජාති ඇත්තෙක් නොවේ. අසම්භින්නව මහාසම්මත කුල ප්‍රවේණියෙන් පැවත එන ඔක්කාක රාජවංශයෙහි උපන්නෙහිය. සුදෙවුන් රජුගේ හා මහාමායා බිසවගේද මුණුබුරුවූ රාහුල හදයාගේ මල්බැයන් වෙහිය. එබඳුවූ ඔබ විසින් මෙසේ බුද්ධ පුත්‍රයෙකුට අලසව වාසය කිරීම නුසුදුසුය' යනුවෙන් ජාති මහත්වය ගැන සිහි කිරීමෙන්ද එය උපදියි.

'සැරියුත් මුගලන් දෙනමද අනික් අසුමහ සව්වෝද විරියයයෙන්ම ලෝකෝත්තර ධර්මය අවබෝධ කළහ. ඔබ මේ සබ්බමචාරීන්ගේ මග පිළිපදින්නෙහිද? නොපිළිපදින්නෙහිද?' මෙසේ සබ්බමචාරී මහත්වය ගැන සිහිකිරීමෙන්ද ලැබෙයි.

කුස සපුරා පැවති පිඹුරෙකු බඳු හැරදැමූ කායික චෛතසික විරියයයෙන් යුතු කුසිත පුද්ගලයන් දුරු කරන්නනුට ආරද්ධ විරියයයෙන් යුතු පුද්ගලයන් සේවනය කරන්නනුට හිදීම් සිටීමාදීන්හි විරියය ඉපදවීම සඳහා නැමුන එහි සිත අලවාගත් සිත් ඇත්තනුට උපදියි. මෙසේ මුල් කී විරිය සම්බොජ්ක්කංගය උපන්නනුට රහත් මගින් භාවනාවගේ පරිපූර්ණ භාවය ඇති වෙතැයි දැනගනියි.

"මහණෙනි, ප්‍රීති සම්බොජ්ක්කංගය ඇතිවීමට කරුණුවූ ධර්ම ඇත. එහි නුවණින් මෙනෙහි කිරීම බහුල කොට ඇත්තේ එය ආහාර කොට ඇත්තේ නූපන් ප්‍රීති සම්බොජ්ක්කංගයාගේ ඉපදීම පිණිසද උපන් ප්‍රීතිසම්බොජ්ක්කංගයාගේ හියෝ භාවය බහුල බව, වැඩි දියුණුව පිණිසද භාවනාවගේ පරිපූර්ණ බව

පිණිසද පවතියි" යනුවෙන් ප්‍රීතිසම්බොජ්ඣ්ඣංගයාගේ ඇතිවීම වෙයි.

මෙහි ප්‍රීතිසම්බොජ්ඣ්ඣංගස්ථානීය ධර්ම නම් අන් කිසිවක් නොව ප්‍රීතියමයි එය නිපදවීමෙහි සමත් මෙතෙහි කිරීම නුවණින් මෙතෙහි කිරීමයි. තවද එකොළොස් ධර්ම කෙනෙක් පිතිසම්බොජ්ඣ්ඣංගයාගේ ඇතිවීම සඳහා උපකාරව පවතිත්.

1. බුද්ධානුස්සතිය, 2. ධම්මානුස්සතිය, 3. සංඝානුස්සතිය, 4. සීලානුස්සතිය, 5. වාගානුස්සතිය, 6. දේවතානුස්සතිය, 7. උපසමානුස්සතිය, 8. ලුඛ පුග්ගල පරිවජ්ජනතා, 9. සිනිද්ධ පුග්ගල සේවනතා, 10. පසාදනිය සුත්තන්ත පච්චිකේශනතා, 11. තදධිමුත්තතා, යනු ඒ එකොළොසයි.

බුදු ගුණ සමරන්නහුට උපචාර භාවනාවේ පටන් මුලු සිරුර ඒ බුදු ගුණෙන් පැතිර පිතිසම්බොජ්ඣ්ඣංගය උපදියි. ධර්ම හා සංඝ ගුණ සිහිකරන්නහුටද, බොහෝ කලක් නොකඩවා රක්තාලද සිව් පිරිසිදු සිල් සිහිකරන්නාහටද, ගිහියා පිළිබඳ දසසිල් පන්සිල් සිහිකරන්නාහටද, දුර්භික්ෂ භයාදීන්හිදී මිහිරි බොජුන් සබ්බමචාරීන්ට පුද මෙබඳු දේ දුනිමු යි ත්‍යාග භාවය සමරන්නහුටද, සිල්වත් ගිහියන් පිළිබඳව ද මෙබඳු සමයෙක දෙනලද දන් සිහිකරන්නහුටද, යම් ගුණයන්ගෙන් යුතු වූවෝ දෙව් බවට පැමිණියාහුද, එබඳු ගුණයන් තමා තුළද ඇති බව සිහි කරන්නහුටද, සමචිතින් යටපත් කළ කෙලෙස් හැට හත්තෑ වසකිනුදු නැගී නොඑතැයි සිහිකරන්නහුටද චෛත්‍ය, බෝධි, තෙරුන් යන මේ උතුම් දෑ දැකීමෙහිදී ගරු සැලකිළිමත් නොවීමෙන් රුක්ෂ බවෙන් බුද්ධාදීන් විෂයෙහිදු ප්‍රසාද ස්තේහයන් නැති බැවින් කොටලු පිටෙහි වූ කිලුටු සෙයින් රුක්ෂ පුද්ගලයන් දුරු කරන්නහුටද, බුද්ධාදීන් කෙරෙහි ප්‍රසාද බහුල මොලොක් සිත් ඇති සිනිඳු පුද්ගලයන් සේවනය කරන්නහුටද, රත්නත්‍රය ගුණ දක්වන පැහැදියයුතු සූත්‍රාන්තයන් සිහි කරන්නහුටද, හිදීම් සිටීමාදියෙහි ප්‍රීතිය හටගැනීමට සුදුසු සේ ඊට නැමුන සිත යොමුවුන තැනැත්තා හටද එය උපදියි. මෙසේ (ප්‍රීති සම්බොජ්ඣ්ඣංගය) ඇතිවූවහුට රහත් මගින් භාවනාවගේ පරිපූර්ණ භාවය වෙනැයි දැනගනියි.

“මහණෙනි, කාය පස්සද්ධිය හා චිත්ත පස්සද්ධිය ඇත (පස්සද්ධිය නම් නිව්ශාම - ශාන්ත බවයි) එහි නුවණින් මෙතෙහි කිරීම බහුල කොට ඇත්තේ එය ආහාර කොට ඇත්තේ නූපන් පස්සද්ධි සම්බොජ්ඣ්ඣංගයාගේ ඇතිවීම පිණිසද, උපන් පස්සද්ධි සම්බොජ්ඣ්ඣංගයාගේ බහුල භාවය, වැඩිදියුණු භාවය පිණිසද, භාවනාවගේ පරිපූර්ණ භාවය පිණිසද පවතියි” යනුවෙන් මෙසේ පස්සද්ධි සම්බොජ්ඣ්ඣංගයාගේ හටගැනීම වෙයි.

තවද සත් වැදෑරුම් ධර්ම කෙනෙක් පස්සද්ධි සම්බොජ්ඣ්ඣංගයාගේ ඉපදීම පිණිස පවතියි. 1. ප්‍රණීත භෝජන ලැබීම, 2 සෘතු සැප ඇසුරු කිරීම, 3 ඉරියව් සැප පහසු ලැබීම, 4 මධ්‍යස්ථව යෙදීම, 5 ක්‍රෝධදහ සහිත පුද්ගලයන් දුරුකිරීම, 6 ශාන්තකාය පුද්ගලයන් ඇසුරු කිරීම, 7 එහි අධිකලෙස යෙදුනු බව යන මේ සතයි.

ප්‍රණීතවූ සියුම් සප්‍රායභෝජන වළඳන්නහුටද ශීතෝෂ්ණ සෘතු ස්ථානාදීන්හිදී ද ඉරියව්වලදීද සප්‍රාය (හිතවත් ගැලපෙන) සෘතුද ඉරියව්ද සේවනය කරන්නහුටද පස්සද්ධිය උපදියි. සියලු සෘතු ඉරියව් ගුණ ආදී සැපසම්පත් ලැබෙන යම්කිසි ආස්‍යාකුලිකයෝ වෙද්ද, මේ ඔවුන් සඳහා කියනලද්දක් නොවේ. යමෙකුට සමාන හා අසමාන පැවතුම් ඇති බවක් වෙයිද, ඒ ඔහුගේ විසභාග (අසමාන) සෘතු ඉරියව් දුරුකර සමාන සෘතු ඉරියව් සේවනය කරන්නහුට එය උපදියි. තමා පිළිබඳවද මෙරමා පිළිබඳවද කර්මය ස්වකීය කොට ඇති බව සිහි කිරීම මධ්‍යම ප්‍රමාණයෙන් යෙදීමයයි කියයි.

මෙසේ මේ මධ්‍යස්ථ ප්‍රයෝග ක්‍රමයෙන්ද එය උපදියි. යමෙක් ගල් දඬු ආදියෙන් පරහට හිංසා පීඩා කරමින් හැසිරෙයිද, එබඳු අදන්ත අශාන්ත කය ඇත්තන් දුරුකරන්නහුටද, හික්මුණු සංවරගති සහිත අත් පා ඇති ශාන්ත දන්ත කයක් ඇත්තවුන් සේවනය කරන්නහුටද, හිඳිම් සිටීමාදියෙහි ශාන්ත ගතිය ඇතිවීම සඳහා නැමුන ඊට අවනතවූ සිත් ඇත්තහුටද උපදියි. මෙසේ පස්සද්ධිය ඇතිවූවහුට රහත් මගින් භාවනාවෙන් පරිපූර්ණ භාවය වෙනැයි දැන ගනියි.

“මහණෙනි, සමථ නිමිත්ත අව්‍යයග්‍ය නිමිත්තද ඇත. එහි නුවණින් මෙතෙහි කිරීම බහුල කොට ඇත්තේ එය ආහාර කොට ඇත්තේ නූපත් සමාධි සම්බොජ්ඣ්‍යාංගයාගේ ඉපදීම පිණිසද, උපත් සමාධි සම්බොජ්ඣ්‍යාංගයාගේ බහුල භාවය වැඩි දියුණුව පිණිසද, භාවනාවගේ පරිපූර්ණ භාවය පිණිසද පවතියි” යනුවෙන් මෙසේ සමාධි සම්බොජ්ඣ්‍යාංගයාගේ හටගැනීම දක්වයි.

එහි සමථයද සමථ නිමිත්තද අවික්ෂේප (කලබල නොවීම) අර්ථයෙන් අව්‍යයග්‍ය නිමිත්තද වෙති.

තවද එකොළොස් ධර්මකෙනෙක් සමාධි සම්බොජ්ඣ්‍යාංගයාගේ ඉපදීම පිණිස පවතීන්. 1 වත්ථු විසදකිරියානා, 2 ඉන්ද්‍රිය සමත්ත පටිපාදනතා, 3. නිමිත්තකුසලතා, 4 සමයේ චිත්තස්ස පග්ගණ්හනතා, 5 සමයේ චිත්තස්ස නිග්ගණ්හනතා, 6 සමයේ සම්පහංසනතා, 7 සමයේ අජ්ඣාදිපෙක්ඛනතා, 8. අසමාහිත පුග්ගල පරිවර්ජනතා, 9 සමාහිත පුග්ගල සේවනතා, 10. ක්ඛානවිමොක්ඛ පච්චවෙක්ඛණතා, 11 තදධිමුත්තතා යනු ඒ 11 යි. මෙහි වත්ථු විසදකිරියානා ඉන්ද්‍රියසමත්ත පටිපාදනතා යන දෙක මුලදී විස්තර කළ නයින්ම දත යුතු.

නිමිත්ත කුසලතා නම් කසිණ නිමිත්ත ප්‍රගුණ කිරීමේ දක්ෂතාවයි. සමයේචිත්තස්ස පග්ගණ්හනතාව (වරෙක සිත්හි දැඩියේ ගැනීම) නම් යම් විටෙක ඉතා ලිහිල්වූ උත්සාහාදියෙන් සිත අලස වෙයි. එකල ධම්මවිචය, විරිය, පිති, සම්බොජ්ඣ්‍යාංගයන් මගින් සිත එසවීමෙන් - ප්‍රබෝධමත් කිරීමෙන් එහි දැඩියේ උනන්දු කිරීමයි.

සමයේ චිත්තස්ස නිග්ගණ්හනතා (වරෙක සිත්හි නිග්‍රහය) නම් යම් කලෙක ඉතා දැඩිවූ ආරද්ධ විරියාදියෙන් උසස්වූ - නැගිහිය සිත වෙයිද එකල පස්සද්ධි, සමාධි, උපෙක්ඛා සම්බොජ්ඣ්‍යාංග මගින් ඔසවා තැබීමෙන් එහි නිග්‍රහය ඇතිකිරීමයි.

සමයේ සම්පහංසනා (වරෙක සතුටුවීම) නම් යම් කලෙක සිත ප්‍රඥාවගේ යෙදීම මඳ බැවින් හෝ සංසිද්ධි සැපයට

පැමිණීමෙන් හෝ ආස්වාද රහිත වෙයිද, එකල අටවැදෑරුම් සංවේග වස්තූන් මෙතෙහි කිරීමෙන් සංවේගය උපදවයි. ඒ අටවැදෑරුම් සංවේග වස්තු නම්:- 1 ජාත, 2 ජරා, 3 ව්‍යාධි, 4 මරණ, 5 සතර අපා දුක, 6 අතීතයේ ඇතිවූන සසර දුක, 7 මතු ඇතිවන සසර දුක, 8 වර්තමානයේ (දැනට) ආහාර සෙවීමාදී දුක, යන අටයි.

රත්නත්‍රය ගුණ සිහි කිරීමෙන් පැහැදීම ඇති කරයි. මේ සමයේ සම්පහංසනා නම්. සමයේ අපේක්ෂාපෙක්ෂිතතා (වරෙක මැදහත්වීම) නම් යම් වරෙක මනා පිළිවෙතට පැමිණ අලස නොවූ- නොසැඟ වුනාවූද උද්ධත නොවූද අතිරාස්වාද වූද අරමුණෙහි සමව පවත්නා සමට විවීයට බැසගත් සිතක් ඇත්තේ වෙයිද, එකල මොහුට පශ්ගහ නිශ්ගහ සම්පහංසනයන්හිදී උත්සාහයකට පැමිණෙන්නට නො සිදුවෙයි.

සම ප්‍රමාණ බලවේග සහිත අසුන් යෙදූ රියෙක රියැදුරෙකු වැන්න. මේ කීවේ සමයේ අපේක්ෂාපෙක්ෂිතතාවයි. අසමාහිත පුශ්ගල පරිවර්ජනතාව නම් උපචාරයට හෝ අර්පණාවට නොපත් අවුල්වූ සිත් ඇති පුද්ගලයන් දුරින් දුරු කිරීමයි. සමාහිත පුශ්ගල සේවනතාව නම් උපචාර භාවනා මගින් හෝ අර්පණා භාවනා මගින් සංසුන් කරගත් සිත් ඇති පුද්ගලයන් සේවනය, භජනය, පයිරූපාසනය කිරීමයි. තදධිමුත්තා නම් හිඳිම් සිටීමාදියෙහිදී සමාධිය ඉපදීම සඳහාම ඊට නැමුන යොමුකළ සිත් ඇති බවයි.

මෙසේ පිළිපැදීමෙන් මුල් කී බොජ්ක්ඛංගය උපදියි. මෙපරිද්දෙන් ඇතිවූන බොධ්‍යංගය ඇත්තහුට රහත් මගින් භාවනාවගේ පරිපූර්ණ භාවය ඇතිවේයයි දැන ගනියි.

"මහණෙනි, උපේක්ෂා සම්බොජ්ක්ඛංගයට කරුණුවූ ධර්ම ඇත. එහි නුවණින් මෙණෙහි කිරීම බහුල කොට ඇත්තේ එය ආහාර කොට ඇත්තේ, නූපන් උපෙක්ඛා සම්බොජ්ක්ඛංගයාගේ ඇතිවීම පිණිසද උපන් උපෙක්ඛා සම්බොජ්ක්ඛංගයාගේ බහුල් භාවයද වැඩි දියුණුවද පිණිස හා භාවනාවගේ පරිපූර්ණ භාවය පිණිසද පවතියි" යනුවෙන් මෙපරිද්දෙන් උපෙක්ඛා සම්බොජ්ක්ඛංගයාගේ හටගැනීම දක්වයි. එහි මැදහත් බවම

(සැපද දුක්ද නොවූ වේදනාවයි) උපෙක්ඛා සම්බොජ්ඣ්‍යාදියට කරුණුවූ ධර්ම නම්.

තවද පස්වැදෑරුම් ධර්ම කෙනෙක් උපෙක්ඛා සම්බොජ්ඣ්‍යාදියාගේ හටගැනීමට කරුණුව පවතියි. 1 සත්ත මජ්ඣිමනිකාය, 2 සංඛාර මජ්ඣිමනිකාය, 3 සත්ව සංස්කාරය යන මේ දෙවගෙහි දැඩි ආශාවෙන් බැඳී සිටින පුද්ගලයන් පරිවජ්ජනාව, 4 සත්ව සංස්කාර දෙකෙහි මධ්‍යස්ථ පුද්ගලයන් සේවනය කිරීම, 5 තදධිමුත්තතාව යන පසයි. ඔවුන් අතුරෙහි සත්ව මධ්‍යස්ථාව දෙපරිද්දකින් ගෙන හැර දක්වයි. 'ඔබ සිය කර්මානුකූලව ඇවිත් සිය කර්මානුකූලවම පෙරළා යන්නෙහි මොහුද තමා කළ කර්මානුකූලව පැමිණ තමා කළ කර්මානුකූලවම යන්නේය. ඔබ කවරෙකු ගැන දැඩියෙන් බැඳී සිටින්නේද යනුවෙන් මෙසේ කර්මය ස්වකීය කොට ඇති බව මෙනෙහි කිරීමෙන්ද පරමාර්ථ වශයෙන් සත්වයෙක් නැත. ඒ ඔබ කවරෙකු ගැන දැඩිව බැඳී සිටින්නේද, යනුවෙන් සත්වයෙකු නැති ස්වභාවය ගැන සිතීමෙන්ද යන දෙපරිද්දයි. (එසේම) දෙපරිද්දකින් සංස්කාර මධ්‍යස්ථතාවය ගෙනහැර දක්වයි.

මේ සිව්‍ර ක්‍රමයෙන් පාට වෙනස් වීමටත් දිරිමටත් පත්ව පා පිස්නා රෙදි කඩ බවට පත්ව සැරයටි කෙළවරින් විසිකිරීම් ස්වභාවයට පත්වෙයි. ඉදින් මට හිමිකාරයෙක් වන්නේ නම් මෙසේ විනාශවීමට ඉඩ නොදෙන්නේය. මෙසේ අස්වාමික බව සිහි කිරීමෙන්ද මෙය දීර්ඝ කාලයක් පැවැත් විය නොහැකිය, මෙය තාවකාලිකයයි' මෙසේ තාවකාලික බව මෙනෙහි කිරීමෙන්ද යන දෙපරිද්දෙනුයි. මේ සිව්‍රට දැක්වූ පිළිවෙළම පාත්‍රාදිය ගැනද යොදගත යුතුය. සත්ත සංඛාර කේලායන පුග්ගල පරිවජ්ජනා යන මෙහි යම් පුද්ගලයෙක් තමාගේ හිහි පුත්‍ර දුහිතෘන් කෙරෙහිද පැවිද්දෙක් තමාගේ අතවැසි සමාන උපාධ්‍යායයන් කෙරෙහිද ආශා කෙරෙහිද සියතින්ම ඔවුන්ගේ කෙස් කැපීම, පවිත්‍ර කිරීම්, සිව්‍ර සේදීම්, පඬු පෙවීම්, පාත්‍ර වත්, ආදිය කරයිද මොහොතකුදු නොදුටු විගස 'අසවල් සාමනේරයා කෝ, අසවල් දහර හික්ෂුව කෝ' යි යනුවෙන් කලබල වී නැති ගත් මුවෙකු සෙයින් ඔබමොබ

බලයි. අනිකෙකු විසින් කෙස් සිඳීමාදී ප්‍රයෝජනයක් සඳහා මොහොතකට අසවලා යවන්නැයි ඉල්ලන්නේද අප විසින් ඔහු ලවා සිය කටයුතු නොකරවමු තෙපි ඔහු ලවා වැඩ කරවා වෙහෙසට පත්කරවන බැවින් නොදෙමුයයි කියයි. මේ සත්වයා කෙරෙහි දැඩි බැඳී සිටීමයි.

යමෙක් වනාහි සිවිරු, පාත්‍ර, තාලි, හැරමිටි, ආදිය ගැන තද ආශා ඇති කරයිද වෙන අයෙකුගේ අතින් ඇල්ලීමට පවා ඉඩ නොදෙයිද, ටික කලකට ඉල්වා ගන්නේ අපිදු මෙයට ආශා කරන්නෙමු. පරිභෝග නොකෙළෙමු. කිම? එසේ තිබියදී යුෂ්මතුන්ට දෙමුදැයි කියයි. මේ සංස්කාරයන් දැඩිව අල්වාගැනීම නම්.

යමෙක් වනාහි ඒ වස්තු දෙක්හිම මධ්‍යස්ථ වූයේ උදසින වූයේ වෙයිද එය සත්තසංඛාර මධ්‍යස්ථ නම්. මෙසේ මේ උපේක්ෂා සම්බෝජකධංගය මෙබඳු ආකාර ඇති සත්ව සංස්කාර කේලායන (දැඩියේ බැඳුන) පුද්ගලයන් දුරින් දුරු කරන්නහුටද සත්ව සංස්කාරයන් ගැන මධ්‍යස්ථ පුද්ගලයන් සේවනය කරන්නහුටද හිඳිම් සිටීමාදියෙහි එය ඉපද වීම සඳහා එයට නැමුණ සිත් ඇත්තහුටද උපදියි. මෙසේ ඒ බෝජකධංගය උපන්නහුට රහත් මගින් භාවනාවගේ පරිපූර්ණ භාවය වෙනැයි දැනගනියි. 'ඉති අජ්ඣාතං වා' යනු මෙසේ තමා පිළිබඳව හෝ මෙරමා පිළිබඳව සත්වැදෑරුම් බෝජකධංගයන් හාත්පසින් පරීක්ෂා කොට ගෙන එසේම වරෙක තමා පිළිබඳවද වරෙක මෙරමා පිළිබඳවද ඒ බෝජකධංගයන් හාත්පසින් පරීක්ෂාකොට ගෙන ධර්මයන් අනුව බලමින් වාසය කරයි. මෙහි සමුදය වය යන දෙක බෝජකධංගයන්ගේ ඇතිවීම-නැතිවීම වශයෙන් දත යුතුය. මෙතැන් සිට මුල් දැක්වූ පරිදිමයි. හුදෙක් මෙහි බෝජකධංග පරිග්ගාහික සතිය-සිහිය නම් දුක්ඛ සත්‍යයයි, යනුවෙන් මෙසේ යොදාගෙන බෝජකධංග පරිග්ගාහික හික්ෂුවගේ සසරින් පිටවයාමේ මුඛමාර්ගයයි දත යුතුය.

(බෝජකධංග පබ්බය නිමි.)

මෙසේ සත්ත බොජ්ඣංගයන්ගේ වශයෙන් ධර්මානුපස්සනාව බෙද දක්වා දැන් චතුස්සත්ත වශයෙන් බෙද දක්වන්නට 'පුනවපරං' යනාදිය කිය.

'ඉදං දුක්ඛන්ති යථාභූතං පජානාති'- තෘෂ්ණාව හැර ත්‍රේභූමක ධර්මයන් මෙය දුක්ඛයයි, ඇති සැටියෙන් දැන ගනියිද, එම දුක්ඛිම පහළවුන හටගත් පුරිමතණ්භාවවූ මෙය දුක්ඛ සමුදය වෙයි. මෙකී දෙදෙනාගේ නොපැවැත්මවූ නිර්වාණ ස්වභාවය දුක්ඛ නිරෝධයයි. දුක්ඛ හඳුනන හටගැනීම නැතිකරන, නිර්වාණය අවබෝධ කරන ආර්යා මාර්ගයවූ මෙය දුක්ඛ නිරෝධගාමිනී පටිපදාවයයි යථා ස්වභාව වශයෙන් දැනගනියි, යන තේරුමයි. සෙසු ආර්යා සත්‍ය කතා තබා ජාති ආදියේ පද බෙදීම පිළිබඳ කතාව විශුද්ධි මාර්ගයේදී විස්තර කරන ලදී. පද බෙද දැක්වීමේදී වනාහි 'මහණෙනි, ජාතිය කවරේද' යනුවෙන් මහණෙනි, යම් ජාති නම් දුක්ඛ ඇද්දැයි, මෙසේ කියනලද ජාතියක් ඇද්ද එය කවරේද? යනුවෙන් මෙසේ සියලු ප්‍රශ්නවලදීම තේරුම වටහා ගත යුතුය.

'යා තේසං තේසං සත්තානං'- මෙය මොවුන්ගේ නම් නියම කිරීමේ නොමැතිකමෙන් සියලු සත්වයන් සංග්‍රහ කොට ගැනීමේ වචනයකි.

'තමිහි තමිහි සත්තනිකායේ'- මෙයද හැම සත්ව නිකායයන් සංග්‍රහ කොට ගැනීමේ පදයයි. හටගැනීම ජාති නම්. විකාර සහිතවූ පළමුවෙන් හටගත් ස්කන්ධයන්ට මේ තමකි.

'සංජාති'-මෙයද මීටම යෙදුන 'සං' යන උපසර්ගයෙන් යුත් සමාන තේරුම් ඇති පදයකි.

'ඔක්කන්ති'- බැසගැනීම, එයම ඇතුළත් නොවූ ආකාරයෙන් බැසගැනීමයි.

'අභිනිබ්බන්ති'- හටගැනීමේ සංඛ්‍යාත නිපදවීමෙන් මෙසේ මේ සතර ආකාරයෙන්ම දැක්වූයේ සම්මුති කතාවයි.

'ඛන්ධානං පාතුභාවෝ'- මේ වනාහි පරමාර්ථ කතාවයි. ඒකවෝකාර හව ආදීන්හි එක, සතර, පහ යන ප්‍රභෙද සහිතවූ ස්කන්ධයන්ගේ ඇතිවීමයි. පුද්ගලයෙකු ගැන නොවේ. එසේ

ඇති කල්හි පුද්ගලයෙක් ඇතිවිය, යනු ව්‍යවහාර මාත්‍රයක් පමණකි.

‘ආයතනානං පටිලොභෝ’ - ආයතනයන්ගේ පහළවීමම ඒවා ලැබීම නම්. එය ඔවුන්ගේ පහළවීම් සංඛ්‍යාත ලැබීමය, යන තේරුමයි.

‘ජරා’- ස්වභාවය දැක්වීමයි.

‘ජීරණතා’- ආකාර ස්වභාවය දැක්වීම.

‘ඛණ්ඩිච්ච’- විකාර භාවය දැක්වීම, තරුණ කාලයේදී දත් සමවද සුදුවද පවතිත්. වයස මෝරන්නවිට ක්‍රමයෙන් පැහැයේ වෙනස් ගතියට පැමිණ ඒ ඒ තැන වැටෙයි. අනතුරුව වැටුන ඒවාද තිබෙන ඒවාද සලකාගෙන ‘කැඩුනදත්’ සඳහා ‘ඛන්ඩිතා’ යන වචනය කියයි. ඛන්ඩිතයන්ගේ ස්වභාවය ඛණ්ඩිච්ච නම්. ඵාලිච්ච පිළිවෙළින් පඩුවන් පැහැපත් කෙස් ලොම් පැසුනාහු නම්. පැසුනු කෙස් හටගත්තේනුයි ‘ඵලිත’ නම්. ඵලිතයාගේ භාවය ඵාලිච්ච යයි.

‘වලිත්තවතා’- ජරා නැමති සැඩ සුළං පහරින් වියලුන මස් ලේ ඇති බැවින් රැළි නැගුන සමෙහි වෙනුයි වලිත්තව නම්. ඒ බව වලිත්තවතා නම්. මෙපමණකින් දත් කෙස් ලොම් සම් යන මේ දැයෙහි වෙනස්වීම් ගතිය දැක්වීම් වශයෙන් ප්‍රකටව පැනෙන ප්‍රකට ජරාව දක්වන ලද්දේ වෙයි. යම්සේ වනාහි ජලයේ හෝ සුළගේ හෝ ගින්නේ හෝ තණ කොළ රුක් ආදියේ බිඳීගිය කැඩීගිය බවකින් හෝ දැවීමකින් හෝ ගිය මග ප්‍රකට වෙයිද, ඒ ගිය මග ඒ ජලය ආදිය නොවෙයිද, එපරිද්දෙන්ම ජරාවෙන් දත් ආදියෙහි කැඩීමාදී වශයෙන් ගියමග ප්‍රකටය ඇස හැර ගනියි. කැඩී බිඳී ගිය ඒවා පමණක්ම ජරාව නොවෙයි. ඇසින් දැක්ක නොහැකි ජරාවද වෙයි. යම් හෙයකින් වනාහි ජරාවට පැමිණියහුගේ ආයුෂ පිරිහෙයි. ඒ නිසා ජරාව ‘ආයුෂයාගේ විනාශය’යි එළුපවාර, (එලයේ සමීප හැසිරීම) වශයෙන් ගෙන කිය.

යම් හෙයකින් තරුණ අවදියේදී අතිශයින් ප්‍රසන්නවූද ඉතා සියුම්වූද තමාට ගොදුරුවන දේ යහතින් ගැනීමට සමත් ඇස් ආදී ඉදුරන් ජරාවට පැමිණියහුගේ පැසීමට ගියාහු

කැලඹුනාහු අවිසද වූවාහු ඕලාරිකවූද තමා පිළිබඳ විසය ගැනීමට අසමත් වෙති.

‘ඉන්ද්‍රයානං පරිපාක’- ඉඳුරන්ගේ මේරීම, එලුපවාර වශයෙන් කිය.

‘චුති - වචනතා’- මරණය දැක්වීමෙහිදී ‘යං’ යනු මරණය සඳහා නපුංසක පදයෙන් දැක්විය. යම් ඒ මරණයක් වේද, එය චුතියයි. ‘වචනතා’ යනුද මීටම නම්. ඉන් ආකාර භාවය දක්වයි. මරණයට පත් වුවහුගේ ස්කන්ධයෝ බිඳෙත්මය. අතුරුදහන් වෙති. නොපෙනී යති - විනාශ වෙති යනුද මීටම කියති.

‘මච්චුමරණ’- ක්ෂණික නොවූ මරණය.

‘කාලකිරියා’- මරණයම කාලක්‍රියා නම්. මෙකී මරණ චුති, මච්චුමරණ, වචන වචනතා, කාලකිරියා, යන සියලු වචන සම්මුති කතාය.

‘බන්ධානං හෙදෝ’- මෙය වූකලී පරමාර්ථ කථාවකි. ඒකවෝකාර භවාදියෙහි ඒක චතුපංච හෙදයන්ගේ වශයෙන් ස්කන්ධයන්ගේ ප්‍රහේද පවතියි. පුද්ගල සම්බන්ධ නොවේ. එසේ ඇති කල පුද්ගලයා මළේය, යනු ව්‍යවහාර මාත්‍රයක් පමණකි. හෙවත් සම්මුති කතාවකි.

‘කලේබරස්ස නික්ඛෙපෝ’- ජීවිතින්ද්‍රියේ විනාශය වනාහි සියලු ආකාරයෙන් පරමාර්ථ මරණයයි. මෙය වූකලී සම්මුති මරණයයි. ජීවිතින්ද්‍රියේ විනාශයම ගෙන ලෞකික වශයෙන් තිස්ස මළේය. ඵ්ඝස්ස මළේය, යනු කියති.

‘ව්‍යසනේන’- ඥාති ව්‍යසනාදීන් අතුරෙන් යම්කිසි උවදුරක්.

‘දුක්ඛ ධම්මේන’- සුරංගු ගැසීමෙන් (යදම් ආදියෙන් බැඳීම) දුක් උපදවන කරුණකිත්.

‘ථුට්ඨස්ස’- මැඩගත්තහුට- ඇතුළත්ව වසා පැතිර සිටියහුට.

‘සෝක - සෝචිතත්ත’- ඥාතිව්‍යසනාදීන්හි හෝ වෙන යමක් හෝ ඇති කල්හි එයින් මැඩගත්තහුට යම (අදහස)ක් ඇති වෙයිද එය සෝක කිරීම් ලක්ෂණයෙන් යුතුවෙයි. ඒ සෝක නම්.

‘අන්තෝ සෝකෝ අන්තෝ පරිසෝකෝ’- යම් හෙයකින් මෙය වනාහි ඇතුළත වියලවන්නේ වෙසෙසින් වියල වන්නේ මේ සෝකය හටගනියි.

‘ආදේව’- මගේ දුවණියය, මගේ පුතුව, යන මෙලෙසින් අසවලායයි පෙන්න පෙන්නා වැළපෙයිද හඬයිද එය ආදේව නම්.

‘පරිදේව’- හඬා වැළපීම, ඒ ඒ ගුණයන් වර්ණනා කරමින් හඬා වැළපෙනුයි පරිදේව නම්. ඉන් මතු කී දෙකම එහි ස්වභාව දැක්වීමයි.

‘කායිකං’ කාය ප්‍රසාද වස්තුක වූ

‘දුක්ඛ’- අනර්ථ කර බැවින් දුක්ය.

‘අසාත’- අමිහිරි.

‘කායසම්ඵස්සජ දුක්ඛ’- කායසම්ඵස්සයෙන් හටගත් දුක,

‘අසාතජං වේදයිතං’- අමිහිරි විඳීම

‘චේතසික’- සිත හා එක්ව යෙදුන. සෙස්ස දුකෙහි කී නියායමය.

‘ආයාස’- පසු බැසීම් පහන බැසීම් බවට පත් සිත්හිවූ ක්ලාන්ත ගතිය, දැඩි ආයාසයයි.

‘උපායාස’- එයින් මතු තමා පිළිබඳවූම ස්වභාව දැක්වීමය.

‘ජාති ධම්මා’- ජාති ස්වභාව.

‘ඉච්ඡා උප්පජ්ජති’- ආශාව හටගනියි.

‘අහෝ වත’- පැතීම- බලාපොරොත්තුව.

‘න ඛෝ පතේතං ඉච්ඡාය’- මෙසේ ජාතියෙන් නොපැමිණීම තබා මාර්ග භාවනාව ආශා රහිතව පැතිය යුතු.

‘ඉදම්පි’- මෙයද. මත්තෙහිවූ සෙස්ස සලකාගෙන.

‘යම්පිච්ඡං’- යම් ධර්මයකින් නොලැබිය යුතු දෙයක් බලාපොරොත්තු වූයේද නොලැබෙයි. ඔහු ඒ ලබාගත නොහැකි වස්තුවෙහි ආශා ඉපදවීම දුකකි. හැම තැන්හිම මෙම නයමයි.

‘රූපුපාදනක්ඛන්ධ’- ඛන්ධ නිද්දේසයේදී රූපයද ඒ උපාදනස්කන්ධයද රූපුපාදනස්කන්ධ නම්. හැම තැන්හි මෙසේය.

‘යායං තණ්හා’- යම් ඒ ආශාවක්.

‘පොනෝභවිකා’- නැවත ඇතිවීම- පුනරුත්පත්තිය පුනර්භව නම්. ඒ පුනර්භවයාගේ ස්වභාවය මොහුට ඇත්තේනුයි පොනෝභවික නම්.

‘නන්දි රාග සහගතා’- සතුට හා එක්වූ ආශාව හෙවත් ඇලීම. නන්දි, රාග, යන මේ පද දෙකම එක තේරුම් දෙයි.

‘තත්‍ර තත්‍රාභිනන්දිනි’- යම් යම් තැනෙක ආත්ම භාව පවතියිද ඒ ඒ තැන සතුටු වෙයි. රූපාදී අරමුණුවල ඒ ඒ තත්තිදී සතුටුවීම ‘රූපාභිනන්දිනි’ නම්. ශබ්ද, ගන්ධ, රස ඵොට්ඨබ්බ, ධර්ම, යන මෙහි සතුටුවීම යන තේරුමයි.

‘සෙය්‍යාථිදං’- නිපාත පදයකි. එහි එය කවරක්ද යන තේරුමයි.

‘කාම තණ්හා’- කාමය පිළිබඳ ආශාව කාම තණ්හාවයි. පඤ්චකාම ගුණ නිශ්‍රිත රාගයට මේ නමකි.

‘භව තණ්හා’- භවය පිළිබඳවූ ආශාව භව තණ්හාවයි භවය පැතිම් වශයෙන් හටගත් ශාස්වත දෘෂ්ටි සහගතවූ රූප භව අරූප භවයන්ටද ධ්‍යාන නිකාන්තියටද මේ නම්.

‘විභව තණ්හා’- විභවයෙහිවූ ආශාව විභව තණ්හාවයි. උච්ඡේද දෘෂ්ටි සහගතවූ රාගයට මේ නම්. දැන් ඒ තෘෂ්ණාවගේ වස්තු විස්තර වශයෙන් දැක්වීමට “සා ඛෝපනේයා” යනාදිය කිය.

‘උප්පජ්ජති’- හටගනියි.

‘නිවිසති’- යලි යලිත් පැවතීම් වශයෙන් පිහිටා සිටියි.

‘යං ලෝකේ පියරූපං සාතරූපං’- ලොව පවත්නා ප්‍රිය ගතිය හා මිහිරි ගතිය. “වක්ඛං ලෝකේ” යනාදියෙහි ලොව වූකලී ඇස් ආදිය කෙරෙහි මමත්වයෙන් ඇලී සිටින සත්වයෝ සම්පත්වල පිහිටියාහු සිය ඇස කැඩපත් ආදීන්හි නිමිති ගැනීම් අනුසාරයෙන් විප්‍රසන්නවූ පඤ්ච ප්‍රසාදය රත් විමනෙක විවෘත කළ මිණිමුවා කවුලුවකින් දකින්නාක් සෙයින් හඟිත්. එසේම කන් රිදී නලයක් සෙයින්ද හවඩි පටක් සෙයින්ද හඟිත්. ‘උස්ව නෙරාගිය නැහැය වටකොට තැබූ හිරියෙල් වැටියක් සෙයින්ද හඟිත්. දිව රතු කම්බිලියෙන් කළ වැස්මක් සෙයින් මොලොක්වූද සිනිඳුවූද මිහිරි රසදෙන්නක් සේ හඟිත්. කය තරුණ සල් ගසක් සෙයින්ද රන් තොරණක් සෙයින්ද හඟිත්. මනස සෙස්සන්ගේ සිතට අසමාන මහත්වූවක් කොට හඟිත්. රූපය රන්වන් කිණිහිරි මල් ආදී පැහැතියක් සෙයින්ද ශබ්දය මත් කොවුලෙකුගේ

මධ්‍යම ප්‍රමාණ මිහිරි නාදයක් සෙයින් තමා විසින් ලබන ලද වතු සමුට්ඨානික ගන්ධාරම්මණාදිය සෙයින් මට හැර අන් කාහට මේ දෑ ඇද්දැයි හඟිනි. මෙසේ හඟින්නාවූ ඔවුන්ට ඒ කී ඇස් ආදිය ප්‍රියවූද, රසවත්වූද, දේ හැටියට හැඟෙත් මිළඟට ඔවුන්ට එහිදී නූපන් තෘෂ්ණාව හටගනියි. හටගත් තෘෂ්ණාව යළි යළිත් පැවතීමී වශයෙන් ඇතිවෙයි. ඒ නිසා බුදුහු "ලොව ඇස ප්‍රිය රූපයක, සාත් රූපයක, මෙහි මේ තෘෂ්ණාව හටගනියි" යනාදිය වදළහ.

'උප්පජ්ජමානා' - යම් කලෙක උපදිසිද එකල එහි හටගනී, යන තේරුමයි. හැම තන්හිම මෙම නයයි. "අසේසවිරාග නිරෝධ" යනාදී මේ සියල්ල නිවනට නම්ය. නිවනට පැමිණ ඉතිරි නැතිව තෘෂ්ණාවෙන් වෙන්වීමයි. හෙවත් ආශාව සහමුලින් දුරු කිරීමයි, ඒ නිසා ඊට 'එම තෘෂ්ණාවගේ ඉතිරි නොකොට ව්‍යාසාදීමයයි' කියති. නිවනට පැමිණ ආශාව දුරු කරයි, හැරදමයි, මිදෙයි, නොඇලෙයි. ඒ නිසා නිවනට 'වාගපටිනිස්සග්ග, මුත්ති, අනාලය, යි කියයි. නිවන නම් එකක්මය. මීට කියන නම් ව්‍යාහි එකිනෙකට විරුද්ධව බොහෝ ඇත. ඒ කෙසේද යත්- අසේස විරාග, අසේස නිරෝධ, වාග, පටිනිස්සග්ග, මුත්ති, අනාලය, රාගක්ඛය, දෝසක්ඛය, මෝහක්ඛය, තණ්හක්ඛය, අනුප්පාද, අප්පවත්ත, අනිමිත්ත අප්පණ්ණිත, අනායුභත, අප්පට්ඨසන්ධි, අනුප්පත්ති, අගති, අජාත, අජර, අව්‍යාධි, අමත, අසෝක, අපරිදේව, අනුපායාස, අසංකිලිට්ඨ, යනාදියයි. දැන් මගින් සුන් බැවින් නිවනට පැමිණ නොපැවැත්වීමට පත්වූද ආශාවගේ යම් ඒ වස්තූන් විෂයෙහි එහි නොපැවැත්ම දක්වන ලද්දේය. එහිම නොවීම දැක්වීමට "සා බෝපනේසා" යනාදිය කිය. මෙහිදී යම්කිසි පුරුෂයෙක් කුඹුරෙහි හටගත් එනම් කැකිරි වැලක් දැක අග සිට ක්‍රමයෙන් මුල සොයා ගෙනැවිත් කපා දමන්නේද ඒ නිසා එය ක්‍රමයෙන් මැලවී නොපැවතීමී බවට පැමිණෙන්නේය. ඒ හේතුවෙන් ඒ කෙතෙහි තිත්ත ලබු නැතැයිද විනාශවියයිද කියන්නේය. එපරිද්දෙන්ම කෙතෙහි තිත්ත ලබු මෙන් ඇස් ආදීන්හි ආශාව ආර්යා මාර්ගයෙන් මුලුසුන්ව නිවනට පැමිණ නොපැවතීමී

ස්වභාවයට පැමිණෙයි. මෙසේ පැමිණියාහු ඒ වස්තූන්හි කෙතෙහි තිත්ත ලබු සෙයින් නොපෙනීම් ස්වභාවයටයයි. යම්සේ වනාහි සොරුන් වනයෙන් පමුණුවා නුවර දකුණු දෙරෙහිදී තසන්නේද එයින් වනයෙහි සොරුන් මළායයිද මරනලදහයිද කියන්නේය. එසේම වනයේ සොරුන් මෙන්ය ඇස් ආදියෙහිවූ ආශාව ඒ ආශාව දකුණු දෙරට ආ සොරුන් මෙන් නිවනට පැමිණ නිරුද්ධ වන හෙයින් නිවනෙහිදී විනාශවී යයි. මෙසේ වැනසී ගියාහු මේ වස්තූන් විෂයෙහි වනයේ සොරුන් මෙන් නොදිස්නා බවට පැමිණෙයි. එහෙයින් මෙහිදී මොහුගේ නිරෝධය දක්වන්නේ- "ලොව ඇස ඉතා ප්‍රිය රූපයකි, සානරූපයකි. මෙහිදී ඒ ආශාව දුරු කරනු ලබන්නාහු දුරු වෙයි. මෙහිදී නිරුද්ධ වන්නාහු නිරුද්ධ වෙයි" යනු කිය.

'අයමේව'- වෙන මඟක් ගැනීම වැළැක්වීම ප්‍රයෝජන කොට ගෙන එය නියම කිරීමයි.

'අරිය'- ඒ ඒ මාර්ග මගින් තොර කරන ලද කෙලෙසුන් කෙරෙන් දුරින්ම දුරු කරන බැවින්ද ආර්යා භාවය කරන බැවින්ද අරිය නම්. "දුක්ඛෙ ඤාණං" යනාදියෙන් චතුස්සත්‍ය කර්මස්ථානය දක්වන ලදී. එහි මුල් සත්‍ය දෙක ලෝකිකය, ඊළඟ දෙක ලෝකෝත්තරය, ඔවුන් අතුරෙහි හික්ෂුවගේ ලෝකිකවූ කමටහන්හි පිහිටුවීම වෙයි. ලොව්තුරු විෂයෙහි පිහිටුවීමක් නැත. මුල් දෙසත්‍යයන් "පඤ්චස්කන්ධයෝ දුක්ඛ, ලෝභය, ඇති කරවයි" යනුවෙන් මෙසේ සැකෙවින්ද "පඤ්චස්කන්ධයෝ කවරහුද? රූපස්කන්ධය" යනාදී නයින් විස්තර වශයෙන්ද ගුරුවරයන් වෙත උගෙන බසින් යළි යළිත් පෙරළන්නේ යෝගාවචරයා උත්සාහ කරයි. අනික් දෙසත්‍යයන් අතුරෙහි නිරෝධ සත්‍යය ඉෂ්ටය, කාන්තය, මනාපය. මාර්ග සත්‍යය ඉෂ්ටය, කාන්තය, මනාපයයි මෙසේ ඇසීමෙන්ම උත්සාහ කරයි. ඔහු මෙසේ කරන්නේ චතුරාර්ය සත්‍යය එක් වරක්ම වටහා ගැනීමෙන් අවබෝධ කර ගනියි. එක අභිසම්මයෙන්ම අවබෝධ කරයි. දුක දැන ගන්නා නැතින අවබෝධ කර ගනියි. හටගැනීම ප්‍රභාණ ප්‍රතිවේදයෙන්ද නැති කිරීම ප්‍රත්‍යක්ෂ කිරීම, තේරුම් ගැනීමෙන්ද මාර්ගය වැඩීම

තේරුම් ගැනීමෙන්ද දැන ගනියි. මෙසේ මෙහි පූර්වභාගයෙහි සත්‍යදෙක අතුරෙහි ඉගෙනීම, විචාරීම, ඇසීම, දරා ගැනීම, සිහි කිරීම, අවබෝධය යන මේ කරුණු ඇතිවෙත් ඒ දෙක විෂයෙහිවූ ඇසීම දැනගැනීම වෙයි. ඊළඟ මතු කොටසේ තුන විෂයෙහි කෘත්‍ය වශයෙන් අවබෝධය වෙයි නිරෝධයෙහි අරමුණු දැනගැනීම වෙයි. ප්‍රත්‍යවේක්ෂාව වූකලී පැමිණි සත්‍යයේදී වෙයි හෙවත් තමා පත් සත්‍යයේදී සිහි කිරීම සිදුවෙයි. මොහු ආදිකම්මිකයෙකි (මුලින් කර්මයෙහි යෙදුනෙකි.) ඒ නිසා එය මෙහි නොකිය. මේ භික්ෂුවගේද, පෙර භාත්පසින් පරීක්ෂා කොට ගැනීමෙන් දුක දැන ගනිමි, සමුදය දුරු කරමි, නිරෝධය ප්‍රත්‍යක්ෂ කරමි, මාර්ගය වඩමි, යනුවෙන් සිතා බැලිමි, සිත එක් අරමුණක පිහිටුවිමි, යන මේ වශයෙන් මෙනෙහි කිරීමේ ප්‍රත්‍යවේක්ෂාවක් නොමැත. භාත්පසින් පරීක්ෂා කොට ගැනීමේ පටන් වෙයි අපරාභාගයෙහි වනාහි දුක දැන ගත්තේම වෙයි. මග වඩන ලද්දේ වෙයි. එහිදී මොහුට සත්‍ය දෙකක් දුර්බෝධ බැවින් ගැඹුරු වෙයි. දෙකක් ගැඹුරු බැවින් අවබෝධ කර ගැනීම අපහසුය. දුක්ඛසත්‍යය උත්පත්තියෙන්ම ප්‍රකටය. කණු කටු පහර ආදීන්හිදීද අනේ! දුකෙකැයි, කීමටද පැමිණෙයි. හටගැනීම ඇතිවීමද කනු කැමැත්ත වළඳනු කැමැත්ත ආදී වශයෙන් උත්පත්තියෙන්ම ප්‍රකටය. ලක්ෂණ වටහා ගැනීමේදී වනාහි දෙකම ගැඹුරුයයි ඒවා තේරුම් ගැනීම අපහසු බැවින් ගැඹුරුය. සෙසු දෙකහි වනාහි දැකීම පිණිස ප්‍රයෝගයන් හව කෙළවර අල්ලා ගැනීම වශයෙන් අත දික් කිරීමක් සෙයින්ද සියක් කොටස්වලට බුන් වලිගයක් නැවත පිළියෙළ කිරීමක් සෙයින්ද වෙයි. මෙසේ ඒවා දුර්බෝධ බැවින් ගැඹුරුය. මෙසේ දුර්බෝධ හෙයින් ගැඹුරුවූ බැවින් දුර්බෝධවූද සිව් සස්ති ඉගෙනීමාදී වශයෙන් පූර්වභාග ඥානයේ ඇතිවීම් සඳහා මේ "දුක්ඛෙ ඤාණං" යනාදිය වදළහ.

අවබෝධ කළ කෙණෙහි වනාහි ඒ එකම ඤාණයක් වෙයි. නෙක්ඛම්මසංකප්ප ආදී කාම ව්‍යාපාද විනිංසාවලින් වෙන්වීමෙන් නොයෙක් ආකාරවූ බව පූර්වභාග නානත්ව නමි. මාර්ග ක්ෂණයෙහි වනාහි මේ තුන් තන්හි හටගත් අකුසල

සංකල්පයේ පද සිද්ධිමෙන් නොපැවැත්ම සිදු කිරීම් වශයෙන් මාර්ගාංගය සපුරමින් එකම කුසල සංකල්පයක් හටගනියි. මෙය සම්මාසංකල්ප නම්. බොරු කීමෙන් වෙන්වීමාදියද මුසාවාදදියෙන් වෙන්වීමාදියේ හැටියට නොයෙක් ආකාර වන බැවින් පූර්වභාගයේදී නානාප්‍රකාර වෙයි. මාර්ගක්ෂණයෙහිදී වනාහි මේ සිව් තන්හි හටගත් අකුසල දුස්සීල චේතනාවන් පිළිබඳව අකිරිය බැවින් පද උපවිජේදයෙන් නොහටගැනීම් සාද්දිම් වශයෙන් මාර්ගාංගය වඩවනු ලබන්නාහු එකම අකුසලයකින් වෙන්වීම සිදුවෙයි. මේ සම්මාකම්මත්තය නම්.

‘මිච්ඡා ආජීවං’- කෑ යුතු දේ වැළඳිය යුතු දේ සඳහා පවත්නා කයින් හා වචනයෙන් වන දුශ්චරිත.

‘පභාය’- හැර - දුරුකර.

‘සම්මා ආජීවේත’ - බුදුන් විසින් ප්‍රශංසා කරන ලද ජීවිකාවෙන්.

‘ජීවිකං කප්පේති’- ජීවිතය ගෙනයාම පවත්වයි. සම්මා ආජීවයද කුහනාදියෙන් වෙන් වීමේ හැගීම් වශයෙන් නොයෙක් ආකාරය, එහෙයින් පූර්වභාගයෙහි නොයෙක් ප්‍රකාරය මාර්ග මොහොතෙහි වූකලී මෙම සත් තැන්හිම හටගත් වැරදි සහිත ජීවත්වීම් සංඛ්‍යාත පවිටු සිතින් පද පවිජේදනයෙන් නොහටගැනීම් සිදුකිරීම් වශයෙන් මාර්ගාංගය පරවමින් එකම අකුසලයකගෙන් වැළකීම සිදුකෙරෙයි. මෙය සම්මා ආජීවයයි.

‘අනුප්පන්නා නං’- එක බවයකදී හෝ එබඳු අරමුණෙක හෝ තමහට නූපන්නාවූද මෙරමාහට ඇතිවනු දැක ‘අනේ! ඒකාන්තයෙන් (ඇත්ත වශයෙන්) මට මෙබඳු ලාමක අකුසල ධර්ම නො හටගත්තේය’යි මෙසේ නූපන් පවිටු ලාමක අකුසල ධර්මයන්ගේ හට නොගැනීම සඳහා.

‘ජන්දං ජනේති’- ඔවුනොවුන්ගේ හටනොගැනීම සඳහා හේතු කරුණුවූ විරියයමය කැමැත්ත ඇති කරවයි.

‘වායමති’- වැයම් කරයි,- උත්සාහ දනවයි.

‘විරියං ආරභති’- විරියය පවත්වයි.

‘චිත්තං පග්ගණ්හාති’- විරියයෙන් සිත වටකර ගනියි. සිත දැඩිකර ගනියි.

'පදහනි'- හුදෙක් සම් නහර ඇට ඉතිරි වේවායි, ප්‍රධන් විරියය පවත්වයි.

'උප්පන්නානං'- සමග එකට හැසිරීම් වශයෙන් තමහට උපන් විරු. දැන් එවැනි දේ (අකුසල්) නූපදවන්නෙමිසි ඔවුන්ගේ දුරු කිරීම සඳහා ආශාව ඇති කරයි. කැමැත්ත උපදවයි.

'අනුප්පන්නා නං කුසලානං'- (තමා) නොලැබූ - අවබෝධ නොකළ පළමුවන ධ්‍යානාදිය.

'උප්පන්නානං'- ඔවුන්ගේම ලැබීම.

'ධිතිසා'- යළි යළිත් ඇතිවී පැවතීම් වශයෙන් පැවතීම සඳහා.

'අසම්මෝසාය'- විනාශ නොවනු පිණිස,

'භියෝභාවාය'- බොහෝ බව සඳහා.

'වේපුල්ලාය'- විපුල බව සඳහා.

'භාවනා පාරිපුරියා'- භාවනාවගේ පරිපූර්ණ භාවය සඳහා මේ සම්මාවායාමයද නූපන් අකුසලයන්ගේ නොහට ගැන්වීම ආදී සිත්හි නානාප්‍රකාර භාවය නිසා පූර්වභාග නානත්වය වෙයි. මාර්ග මොහොතෙහි වනාහි මේ සිව් තන්හිදීම කෘත්‍ය සිදු කිරීම වශයෙන් මාර්ගාංගය පුරවමින් එකම කුසල විරියයක් හටගනියි. මේ ඒ සම්මාවායාමයයි. සම්මා සතියද කායාදිය භාත්පසින් පිරිසිදු බැලීම් චිත්තයන්ගේ නානාප්‍රකාර බව පවත්නා හෙයින් පූර්වභාගයෙහි නොයෙක් ප්‍රකාර බව සිදුවෙයි. මාර්ග ක්ෂණයෙහි වනාහි සිව් තන්හිම කටයුතු සිදුකිරීම් වශයෙන් මාර්ගාංගය පුරවමින් එකම සිතිය උපදියි. මේ ඒ සම්මා සතියයි.

ධ්‍යාන වනාහි පූර්වභාගයෙහිද මාර්ගක්ෂණයෙහිද නානාප්‍රකාරය. පූර්වභාගයෙහි සමාපත්ති වශයෙන් නොයෙක් අයුරුය. මාර්ගක්ෂණයෙහි මාර්ග වශයෙන් නන් අයුරුය. කෙනෙකුගේ පළමු මග ප්‍රථමධ්‍යානික නම් වෙයි. දෙවන මග ආදියද ප්‍රථමධ්‍යානිකයෝ හෝ දෙවන ධ්‍යානාදීන්හි එක්තරා ධ්‍යානිකයෙක් වෙයි. මෙසේ සතර මහ ධ්‍යාන වශයෙන් සමාන හෝ අසමාන හෝ ඇතමෙකුට සමාන හෝ වෙති. මේ වෙනස වනාහි පාදක ධ්‍යාන නියමයෙන් වෙයි. පළමු කොට පාදක

ධ්‍යාන නියමයෙන් පළමුවන ධ්‍යානය ලැබුවාහු ඒ පළමු දැහැනින් නැගිට විදසුන් වඩන්නහුට උපන් මග 'පටිමජ්ඣානික' නම්. මෙහිදී මාර්ගාංග බොධ්‍යාංගයෝ පරිපූර්ණ වූවාහුම වෙති. දෙවන දැහැනෙන් නැගිට විදසුන් වඩන්නහුට උපන්නේ දුතියජ්ඣානික නම්. මෙහිදී මාර්ගාංග සතෙක් වෙති. තෙවන දැහැනෙන් නැගිට විදසුන් වඩන්නහුට උපන්නේ තතියජ්ඣානික නම්. මෙහිදී මාර්ගාංග සතෙක්ද බොජ්ඣංග සයෙක්ද වෙති. සිව්වන දැහැනේ පටන් නේවසඤ්ඤාසඤ්ඤාසතනය දක්වාම මෙම ක්‍රමයමයි.

අරූපභූමි විෂයෙහිදී සිව්වන දැහැනද උපදියි. එයද ලෝකෝත්තරය, ලොකික නොවේයයි කියයි. මෙහි 'කථා කෙසේද යනු කවර ප්‍රයෝජනයක් සඳහා යෙදීද? මෙහිදු පළමුවන ධ්‍යානාදීන්හිදී නැගිට සෝවාන්මග ලැබ අරූප සමාපත්තිය වඩා යමෙක් අරූපලොව උපන්නේද එම ධ්‍යානයන් පිළිබඳව ත්‍රිවිධ මාර්ගයෝ එහිදී උපදිත්. මේ පාදක ධ්‍යානයන්ගේ පිළිවෙළයි.

සමහර ස්ථවිර කෙනෙක් විදසුනට අරමුණුවූ ස්කන්ධයන් නියම කරතැයි පවසත්. තවත් සමහරෙක් පුද්ගලයන්ගේ අදහස් නියමය දක්වතැයි යෙති. ඇතමෙක් නැගිගෙන එන දියුණුවෙමින් වැඩිගෙන එන විදසුන. පිළිබඳ නියමයයි පවසත්. ඔවුන්ගේ ඒ වාද නිරාකරනය විශුද්ධි මාර්ගයේ වුට්ඨානගාමිනි විපස්සනා අධිකාරයේදී විස්තරකර දක්වන ලද ක්‍රමයෙන්ම දතයුතුය.

'අයං වුවච්ඡි භික්ඛවේ සම්මා සමාධි' - මේ පූර්ව භාගයේ ලොකිකවූද අපරභාගයේ ලෝකෝත්තරවූද සම්මා සමාධියයි කියයි.

'ඉති අජ්ඣාතං වා' - මෙසේ තමා පිළිබඳව හෝ සිව්සස් පරීක්ෂා කරගෙන මෙරමා පිළිබඳව හෝ වරෙක තමා පිළිබඳවද වරෙක මෙරමා පිළිබඳවද සිව්සස් පරීක්ෂා කරගෙන ධර්මයන් අතර ධර්මයන් අනුව බලමින් වාසය කරයි. මෙහිදී සමුදය වය දෙකද චතුරාර්යසත්‍යය ලැබෙන පරිද්දෙන් ඇතිවීම් හා නැතිවීම් වශයෙන් දත යුතුය. මෙතැන් සිට මුලදී දැක්වූ පරිදියි. තවද මෙහි සිව්සස් භාත්පසින් පිරිස්සා බලන සිහිය දක්ව

සත්‍යයයි, මෙසේ යොදගෙන සත්‍ය පරිග්‍රාහික හික්මුවගේ සසරින් පිටව යාමේ මුඛමාර්ගය දත යුතුය.

(චතුසච්ච පබ්බය නිමි.)

අනාපාන, සතර ඉරියව්, සතර සම්පජ්ඣ්ඤ, ද්වන්තිංසාකාර, සතර ධාතු ව්‍යවස්ථාන, නවසීවරීකා, වේදනානුපස්සනා චිත්තානුපස්සනා නිවරණ පරිග්‍රහය, ස්කන්ධ පරිග්‍රහය, ආයතන පරිග්‍රහය, බොජ්ක්ඛංග පරිග්‍රහය, සත්‍ය පරිග්‍රහය, එක්විසි කමටහන් යන මේ කරුණු මෙපමණකින් දැක්විනි. ඔවුන් අතුරෙහි ආනාපාන, දෙතිස් ආකාර, නවසීවරීකා, යන එකොළොස් අර්පණා කමටහන්ය.

දීඝභාණක මහාසීවතෙර වනාහි නවසීවරීකාව ආදීනවා නුදර්ශන ක්‍රමයෙන් වදළහයි කිය. ඒ නිසා ඒ මතය අනුව අර්පණා කමටහන් දෙකෙක්මය. සෙස්ස උපචාර කමටහන්ය. කිමෙක්ද? මේ සියල්ලෙහිම අභිනිවේසය- බැසගත් ආශාව හටගනියිද? නො හටගනියිද? යතොත් හටගනියි කියා පිළිතුරු දිය යුතුය. ඉරියව්, සම්පජ්ඣ්ඤ, නිවරණ, බොජ්ක්ඛංග යන මේ දැයෙහි බැසගත් ආශාව නොහටගනියි. සෙස්සෙහි හටගනියි, යනුයි.

මහාසීව තෙර මෙසේ වදළහ. මොවුන් අතුරෙහිදු බැසගත් ආශාව හටගනියි. මේ වනාහි "මට සතර ඉරියව් පවතිද්ද? නැතහොත් නොපවතිද්ද? මට චතුසම්පජ්ඣ්ඤය පවතිද්ද? නැතහොත් නොපවතිද්ද? මට පඤ්චනිවරණයෝ පවතිද්ද? නැතහොත් නොපවතිද්ද? මට සත්වැදෑරුම් බොජ්ක්ඛංග පවතිද්ද? නැතහොත් නොපවතිද්ද? යනුවෙන් මෙසේ පරීක්ෂා කොට බලයි. ඒ නිසා හැම තන්හිම බැසගත් ආශාව උපදියි.

'යෝහි කෝචි හික්ඛවේ'- "මහණෙනි, යම්කිසි හික්මුවක් හෝ හික්මුණියක් හෝ උපාසකයෙක් හෝ උපාසිකාවක් හෝ.

'ඒවං භාවෙය්‍ය'- මුල පටන් කියන ලද ක්‍රමයෙන් භාවනා ක්‍රමය අනුව වඩන්නේ.

'පාටිකංඛං'- කැමති වියයුතු බලාපොරොත්තු විය යුතු. ඉතා අවශ්‍ය වේය යන තේරුමයි.

'අඤ්ඤ'- රහත්බව.

‘සති වා උපාදිසේසේ’- උපාදනයන් ඉතිරිව ඇති කල. ගෙවා අවසන් නොකළ

‘අනාගාමිකා’- අනාගාමී භාවය.

මෙසේ සත්වර්ෂයන්ගේ වශයෙන් දක්වා බුදු සසුනේ තේර්යායානික බව පෙන්වා යලිත් එයට ඉතා අඩු කාල ප්‍රමාණයක් දක්වන්නේ- “මහණෙනි, සිටිත්වා, (තබත්වා)” යනාදිය කිය.

මේ මුලුල්ලම මධ්‍යම ප්‍රමාණයේදී වෛනේය පුද්ගලයාගේ වශයෙන් කියන ලදී. තියුණු නුවණ ඇත්තනු අරබයා මුලදීම අනුශාසනා කරන ලද්දේ සවස හේ විශේෂ අධිගමය ලබන්නේය. සවස අනුශාසනාකරන ලද්දේ උදෑසන විශේෂාධිගමය ලබන්නේය, යනු කිය.

මෙසේ බුදුහු ‘මහණෙනි, මාගේ සසුනෙහි සසරින් පිටව යාමේ තේර්යායානික මුඛමාර්ගය මෙබඳුය’යි දක්වා විසිළුක් තත්තිම රහත් බව කුලුගැන්වීමෙන් වදළ දේශනාව දිගට පවත්වාගෙන යන්නාහු ‘මහණෙනි මේ ඒකායන මාර්ගයයි - පෙ- යනු වෙනුවෙන් මෙසේ යමක් කියන ලදද එය මේ සලකාගෙන කියුවකි’ යනාදිය දෙසූහ. සෙස්ස මුලදී විස්තර කළ පරිදීමය. ඒවා නොගැඹුරුය. පැහැදිලිය. මේ සතිපට්ඨාන දේශනාවගේ කෙළවර තිස්දහසක් හික්ෂුහු රහත් පෙළෙහි පිහිටියාහුය.

(මහාසතිපට්ඨාන සූත්‍ර වර්ණනාව නිමි.)

23. පායාසි සූත්‍ර වර්ණනාව.

‘මා විසින් මෙසේ අසන ලදී.- (ඒවං මේ සුතං-) යනුවෙන් පායාසි සූත්‍රය ඇරඹුවේය. එහි මේ ගැඹුරු පදයන්ගේ විස්තරය දැක්වීමයි.

‘ආයස්මා’- මෙය ප්‍රිය වචනයකි.

‘කුමාරකස්සප’- ඔහුගේ නමයි. බාල කල පැවිදිවූ නිසා භාග්‍යවතුන් වහන්සේ විසින් කාශ්‍යපයා කැඳවවී, මේ පලතුරු මේ කන බොන දෑ කුමාරකාශ්‍යපයන්හට දෙව, යනුවෙන් කී

කල කවර කාශ්‍යපයෙකුට දැයි ඇසූ විට කුමාර කාශ්‍යපයාහටයයි කියති. මේ නම මෙසේ ඇතිවූ බැවින් එතැන් පටන් මහලු කල්හිදු 'කුමාරකාශ්‍යප' කියාම ව්‍යවහාර කෙළේය. තවද රජුගෙන් පෝෂණය වීමේ මුදල් ලබන පුත්‍රයෙකු බැවින් ඔහු කුමාරකාශ්‍යපයයි හැඳින්වූහ. මේ වනාහි ඔහුගේ පූර්ව ප්‍රයෝගයේ පටන් ගෙනහැර දක්වන ප්‍රවූර්තියයි.

මේ කුමාරකාශ්‍යප තෙර වනාහි පදුමුත්තර බුදුන් දවස සිටු පුත්‍රයෙක්ව උපන්නේය. ඉක්බිති එක් දවසක් එක් විසිතුරු කථා ඇති තම ශිෂ්‍ය හික්ෂුවක් ඒ පදුමුත්තර බුදුහු අග තනතුරෙහි තබා වදරන්නාහු දැක ඒ බුදුරදුන්ට සතියක් මුලුල්ලෙහි මහ දන් පවත්වා 'භාග්‍යවතුන් වහන්ස, මමද මතු කල එක් බුදුවරයෙකු හට මේ තෙරුන් සෙයින් විසිතුරු කථා ඇති ශ්‍රාවකයෙක් වෙමිවායි' පතා කුසල් කරන්නේ කාශ්‍යප නම් බුදුන්ගේ ශාසනයෙහි පැවිදිව විශේෂාධිගමයක් ලබන්ට නොහැකි විය. එකල්හි වනාහි පිරිනිවි බුදුන් සසුනෙහි පසුබසින්නේ හික්ෂුන් පස් නමක් හිණක් බැඳ තබා පර්වතයකට නැග මහණදම් පිරුහ. එහි සංඝස්ථවිර තෙමේ තුන්වන ද රහත්වූහ. ඊළඟට වැඩිමහල් තෙර සිව්වනද අනාගාමී විය.

සෙසු තුන් දෙන විශේෂාධිගමයක් ලබාගන්නට අපොහොසත් වන්නේ මින් චූතව ගොස් දෙව් ලොව උපන්නාහුය. එක් බුද්ධාන්තරයක් මුලුල්ලෙහි ඔව්හු දෙව් මිනිස්-දෙගතියෙහි අප්‍රමාණ සැප සම්පත් අනුභව කළහ. ඔවුන් අතුරෙන් කෙනෙක් තක්ෂලා පුර එක රාජ කුලයක ඉපිද පුක්කුසාති නම් රජුට බුදුන් උදෙසා මහණව රජගහ පුර බලා එන්නේ එක් කුඹල් හලෙකදී බුදුන්ගේ දහම් දේශනාවක් අසා අනාගාමී ඵලයට පැමිණියේය.

තවත් එක්කෙනෙක් මුහුදු පටුනක කුල ගෙදරක ඉපිද නැවකට නැග නැව බිඳුනේ දරපට්ටවලින් කළ වස්ත්‍ර හැඳ ලාභ සම්පත් ලැබුවේ, "මම රහතෙකැයි" මුලා සිත් උපදවා ගත්තේය. මේ අදහස දුටු තමාගේ දියුණුව කැමති එක් දේවතාවෙක් "ඔබ රහතෙක් නොවේ. යව, බුදුන් හමුවට ගොස් ප්‍රශ්න අසව"යි කීය. එසේ කොට හේ රහත් ඵලයට පැමිණියේය.

අනික් තැනැත්තෝ රජගහ පුර එක් කුල දැරියකගේ කුස ඉපිද ගත්තේය. ඒ ස්ත්‍රියද බුදු සසුන්හි පහත්වුවා, පළමුව මව් පියන්ගෙන් අවසර ඉල්ලූ නමුත් මහණ වන්නට ඇයට ඉඩ නුදුන්නේය. පසුව කුලගෙයට ගොස් ගැබ් පිහිටි බවක්වත් නොදැන හිමියාගෙන් අවසර ගෙන හික්මුණින් අතර පැවිදි වූවාය. ඇයගේ ගැබ් නිමිති දුටු හික්මුණිහු දෙවිදතූගෙන් විවාළහ. "මැය අශ්‍රමණාවකැයි" දෙවිදතූ කීය. එකල බුදුන් වෙතින් විවාළහ.

එය විභාග කිරීමට බුදුහු උපාලි තෙරුන් යෙදවූහ. උපාලි තෙර සැවැත් නුවර කුල ජනයාද විශාඛාවද කැඳවා එය විභාග කරන්නේ "මේ පැවිද්දට පෙර ඇතිවූ ගැබෙක, එහි හොත් දරුවා නිරෝගීව වෙසෙයි" යනු කීය. එය සියල්ලෝම පිළිගත්හ.

බුදුහු මෙය ඉතා සාධාරණ යුක්ති සහගත විනිශ්චයකැයි තෙරුන්ට සාදුකාර දුන්හ. ඉන්පසු ඒ හික්මුණිය රුවන් ප්‍රතිමාවක් වත් පුතෙකු වැදුවාය. පසේනදී කොසොල් රජතුමා ඔහු පෝෂණය කෙළේය. මොහුට කාශ්‍යප යන නම තබා පසු කලෙක අබරණින් සරසා බුදුන් වෙතට පමුණුවා පැවිදි කරවීය. මෙසේ මොහු රජුගෙන් පෝෂණය වීමට මුදල් ලබන්නෙක් වූ බැවින්ද කුමාර කස්සප කියා හැඳින්වූහ.

ඔහු එක් දිනක් අන්ධ වනයෙහි ශ්‍රමණ ධර්මය සරන්නේ හිත වැඩ කැමති දෙවියෙක් ප්‍රශ්න උගන්වා මේ ප්‍රශ්න බුදුන්ගෙන් අසවයි කීය. තෙරුන් ඒ පැන විවාරා ප්‍රශ්න විසඳු කෙළවර රහත් බවට පැමිණියේය. බුදුහුත් හේ විසිතුරු කතා ඇති හික්මුන් අතුරෙන් අගතනතුරෙහි පිහිටවූහ.

'උත්තරේන සේතවාං'- සේතවාය යනු ඒ නුවර නමයි. එම සේතවාය නුවරින් උතුරු දිගින්.

'රාජඤ්ඤ'- අභිෂේක නොකළ රජ.

'දිට්ඨිගත'- දෘෂ්ටියමය, ගුහගත මුත්තගත, යන වචන වැන්න. මෙහි 'ගත' යන්නෙන් අමුතු තේරුමක් නොදෙයි. මෙසේම දෘෂ්ටියම දිට්ඨිගත නම්.

'ඉතිපි තත්ථි'- ඒ ඒ කරුණ සාක්ෂ්‍ය කොට දක්වා මෙපරිද්දෙන් නැතැයි කියයි.

‘පුරා’ - පෙ-

‘සඤ්ඤපේති’ - ඒතාක් නොදන්වයි.

‘ඉමේ භෝ කස්සප චන්දිම සූරියා’ - හේ චනාහි තෙරුන්ගෙන් ඇසුවේ සිතයි. මේ මහණ පළමුව සඳ හිර උපමාව ගෙනහැර දැක්වීය. අනුන් විසින් මැඩපැවැත්විය හැකි නුවණක් ඇති සඳ හිරු හා සමවන්නේය. “ඉදින් මම චනාහි සඳ හිරු මේ ලොවයයි ගණන් ගන්නෙමිද ඒ කුමක් ඇසුරු කරගෙනද, මොව්හු කෙනෙක් දුර වුවාහුද කෙනෙක් උස්ව පිහිටියාහුද යනාදී කරුණුවලදී පටලැවී සිටියි. මම චනාහි මෙය අවුල් ලිහීමට අපොහොසත් වෙමි. පරලොවක් ගැනම මොහුට කියන්නෙමි” ඒ නිසා මෙසේ කීය. “බුදුහු චනාහි ඊට පෙර ඉතා ළඟදී සුධාහෝජන ජාතකය වදළහ. එහි ‘චන්ද්’ යනු සඳ දෙවිපින්ද ‘සූරිය’ යනු හිරු දෙවි පින්ද යන පරිද්දෙන් ආ බව බුදුහුද වදළහ. ජාතකයත් සූත්‍රාන්තයත් මුලු මහත් දඹදිව ප්‍රසිද්ධ විය. ඒ කාරණයෙන් හේ එහි වසන දෙවි පුත් කෙනෙක් නැතැයිද එසේ කියනට නොහැකැයිද යනු හැඟීම සිත්හි දරා ඒ දෙවියෝය, මනුෂ්‍යයෝ නොවෙති, යනු කීය.

‘අත්ථි පන රාජඤ්ඤපරියායෝ’ - කරුණක් ඇතැයි විමසයි.

‘ආබාධිකා’ - විසභාග වේදනා නම් ආබාධයෙන් යුක්තවූ.

‘දුක්ඛතා’ - දුකට පැමිණි

‘බාළ්හ ගිලානා’ - ඉතා දැඩිසේ ගිලන්වූ

‘සද්ධායිකා’ - මම තෙපි අදහමි. තෙපි මාගේ ඇදහීම් කටයුත්තේය, යන තේරුමයි.

‘පච්චයිකා’ - මම තෙපි විශ්වාස කරමි. තෙපි මාගේ ඇදහිය යුතුවූවෝය, යන තේරුමයි.

‘උද්දස්සෙන්වා’ - ඔවුන්ට තමන් තැන්පත් කර තුබූ බඩුද සමග දක්වා ගිවිස්වා යන තේරුමයි.

‘විජ්ජල පන්තස්ස’ - මගේ පුතුය, මගේ දුවය, මගේ වස්තුවය, යනුවෙන් නොයෙක් අයුරින් විලාප කිය කියා වැළපෙන්නහුට.

‘නිරයපාලේසු’ - නිරයෙහි කටයුතුවල යෙදුන සත්වයන් අතුරෙහි නිරයෙහි කර්මානුරූපවම ඒ ඒ කර්ම සිදුවෙතැයිද ඒ

දේ කරන්නෙක් නැතැයිද ඇතමෙක් කියති. නිරයපල්ලෝ නැතැයි යෙති. ඔව්හු "මහණෙනි, ඒ ඔහු නිරය පාලයෝ"- යනුවෙන් දක්වන දේවදූත සූත්‍රය බැහැර කෙරෙති. ඉවත් කෙරෙති. මිනිස් ලොව රජ කුලයක කටයුතුවල යෙදුන කම්කරුවන් සෙයින් නරකයෙහි නිරය පාලයෝ සිටිති.

'වේලපේසිකාහි'- හුණ පතුරුවලින්.

'සුනිම්මප්ප්ථ'- යම්සේ මනාසේ පිරිසිදු කරයිද මෙසේ පිරිසිදු කරව්, ඉවත් කරව්

'අසුචි'- අමනාප.

'අසුචි සංඛාත'- අසුචි කොටසක් වත් අසුචිය ය දත්.

'දුග්ගන්ධ'- කුණු ගඳ

'පේගුවිජ'- පිළිකුල් කටයුතු

පටික්කුළ- දැකීමෙන්ම අප්‍රිය අමනාප.

'උබ්බාහති'- දවසට දෙවරක් නාවා තුන් වරක් හොඳ වස්ත්‍ර හඳවා සරසා පිළියෙළ කරන ලද සක්විති රජ ආදී මනුෂ්‍යයන්ගේ ගඳ යොදුන් සියයකට ඇතින් සිටිය දෙවියන්ගේ ගෙලෙහි එල්ලුනු කුණපයක් සෙයින් බාධා කෙරෙයි. නැවත පාණාතිපාතාදී පන්සිල් සමාදන්ව පවතින්නවුන්ගේ වශයෙන් කියති.

'තාවතීංසානං'- මේ දුරින් උපන් බැවින් මොව්හු අප වෙත නොපැමිණෙත්වා, කුමක් සඳහා එද්ද? යනු කියති.

'ජච්චන්දුපමෝ මඤ්ඤෝ පටිභාසි'- ජාත්‍යන්ධයෙකු මෙන් තේරුම් ගනියි.

'අරඤ්ඤෝ වනපන්ථානි'- අරඤ්ඤාකාංගයෙන් යුතු බැවින් 'අරණ්‍ය' නම්. මහාවනගහනය බැවින් වනපන්ථ' නම්.

'පන්තානි'- දුරවූ

කලාණ්‍යාණ ධම්ම'- එම සීල සංයමයෙන්ම යහපත් ධර්මයන්හි ඇලුනේ,

'දුක්ඛපටික්කුළ'- දුකට පිළිකුල්. දුක් බලාපොරොත්තු නොවන.

'සෙය්‍යා භවිස්සති'- පරලොව සුගති සැප වන්නේයයි යන බලාපොරොත්තුව.

'උපවිජ්ඣා' - ගැබ් බිහිවීමට ළංවූ කල් ඇති. මේරු ගැබ් ඇති. නොබෝ දිනකින් වදය යන අරුති.

'ඕපභොග්ගා භවිස්සති' - පාදපරිවාරික වන්නේය.

'අනය වාසන' - මහාදුක.

'අය' - සැප. අය (සැප) නොවූයේ අනය නම්. ඒ මේ සැපය සියලු ආකාරයෙන්ම විනාශ කෙරේනුයි - වික්ෂේපයට පමුණුවානුයි. වාසන නම්. මෙසේ අනයද වාසනයද අනයවාසන නම්. මහා දුකය යන අර්ථයයි.

'අයෝනිසෝ' - උපාය රහිත අනුවණින්.

අපක්කං නපරිපාවෙත්ති' - නොමේරු ගෙවී අවසන් නොවූ ආයුෂ භාතියට නොපමුණුවති.

'පරිපාකං ආගමෙත්ති' - ආයුෂ මේරීමේ කල් පැමිණෙයි.

"මරණය ගැන සතුටු නොවෙමි. ජීවිතය ගැනත් සතුටු නොවෙමි. කුලී වැඩ කරන මෙහෙකරුවෙකුගේ යෝග්‍ය අවස්ථාව බලාපොරොත්තු වෙමි" යන මේ අදහස දම් සෙනෙවි සැරියුත් තෙරුන් විසින් වදරණ ලදහ.

'උබ්භිත්ථිත්වා' - මැටි තට්ටුව කඩා දමා

'රාමනෙයාක' - සිත්කලු බව.

'කේළායික' - ළදැරියක්.

'කෝමාරිකා' - තරුණ දැරියක්.

'තුය්හං ජීවං' - සිහින දකින සමයෙහි ඇතුල්වෙන්නාවූද පිටවෙන්නාවූද ජීවය කීම? - දක්නහුද, මෙහිදී වන්නාවාරය ජීවය වශයෙන් ගෙන කිය. හේ එහි ජීවියෙක යන හැඟීම දනවයි.

'ජියා' - දුන්නෙහි වූ ලණුව බෙල්ල වෙලා යන අරුති.

'පත්ථිත්තතර' - ඉතා තද, මින් කුමක් අදහස් කරයිද? තෙපි ජීවත්වන කල සත්වයාගේ පඤ්චස්කන්ධයයි කියවි. චුතවන කල රූපස්කන්ධ මාත්‍රය පමණක් ඉතිරි වෙයි. කඳු තුනක් අභාවයට යයි. විඤ්ඤාණස්කන්ධය යයි. ඉතිරිවූ රූපස්කන්ධයෙන් සැහැල්ලු වියයුත්ත ඉතා බර වෙයි. ඒ නිසා කොහි හෝ කිසිවෙක් නැත. ගමන් කරන්නෙක් නැත, යන මේ තේරුම දක්වයි.

'නිබ්බූතං' - නිව්භිය, සංසිදුන.

‘අනුපහව්ව’- විනාශ නොකොට.

‘අමතෝ හෝති’- ඒකාන්තයෙන් මැරුණේය. මැරෙන්නට පටන්ගත්තේ වෙයි.

‘ඕදුනාථා’- මෙතෙර කරවි.

‘සන්දුනාථා’- එතෙර කරවි.

‘නිද්දුනාථා’- එහා මෙහා කරවි.

‘තඤ්චායතනං න පටිසාවේදේති’- එම ඇසින් ඒ රූපායතනය පැහැදිළි නොකරයි. හැම තන්හිම මෙම ක්‍රමයයි.

‘සංඛධම’- හග් පිඹින්නා

‘උපලායිත්වා’- පිඹ

‘අග්ගික’- ගිනි පුදන්නා.

‘ආපාදෙය්‍ය’- නිෂ්පාදනය කරන්නේ ආයුෂ්‍ය හෝ පමුණුවන්නේ.

‘පෝසෙය්‍යං’- ආහාර පානාදියෙන් පෝෂණය කරන්නේ

“වඩ්ඨෙය්‍යං”- අභිච්ඡර්ධියට පමුණුවන්නේ.

‘අරණී සහිතං’- ගිනි උපදවන දඬු දෙක.

‘තිරෝ රාජානෝපි’- පිට රටක- පිට ජනපදයක රජවරු දැනගනිත්.

‘අව්‍යත්ත’- අපිරිසිදු අප්‍රකට, අදක්ෂ

‘කෝපේනාපි’- යමෙක් මට මෙසේ කියද්ද, ඔවුන් කෙරෙහි හටගන්නා කෝපයෙන් ඒ මේ ලබ්ධිය- අදහස හරිමි.

“පරිහරිස්සාමි”- ගෙන හැසිරෙමි. පරිහරණය කරමි.

‘මක්ඛේනා’ ඔහු විසින් කියන ලද යහපත් යුක්ති සහගත කරුණ මකන ද්වේෂයෙන් යටපත් කරන අදහස පෙරදැරිව.

‘පලාසේන’- තා සමග දෙස් දැක්වීම් වශයෙන් තරඟයට ඉදිරිපත් වන්නහු තරඟයට මෙන් අනුන්ගේ දෙස් සොයන.

‘හරිතක පණ්ණ’- කොළ පැහැති අමුටු යම්කිසි තණ කොළ ආදී පැලෑටි, යටත් පිරිසෙයින් අමු තණකොළ පමණ වත් නොවිය යුතුය යන තේරුමයි.

‘පනද්ධනිකලාප’- පිළියෙළ කළ දුනු සමූහ.

‘ආසිත්තෝදකානි වටුමානි’- පිරිපුන් දිය සහිත මාර්ගද කඳුරැළිද

‘යොග්ගානි’- ගොනුන්.

‘ඔහු නික්බන්තතර’- නික්ම බොහෝසේ කල් ගතවූන යන තේරුමයි.

‘යථාකතේන භණ්ඨෙන’- තොපගේ යම් තණ, දර දිය, භාණ්ඩ, පටවන ලද්දේ ඒවා ඔසොවාගත් බැලමෙහෙකරුවකු බඳුය යනුයි.

‘අප්පසාරානි’- මදක් අගතා, නොවටිනා.

‘පණියානි’- බඩු.

‘මමඤ්ච සුකරභත්තං’- මාගේ හා හූරන්ගේ මේ ආහාර

‘උග්ගරත්ත’- වැගිරෙන, මත්තෙහි වැගිරෙන.

‘පග්ගරත්ත’- පහතට යටට වැගිරෙන, යටට ගලන.

‘තුම්භේ ඛිවත්ථ භණ්’- බොලව් මෙහි තෙපි, යන මේ පාඨයයි.

‘තථාහි පන මේ සුකරභත්තං’- එසේ නම් වනාහි මාගේ මේ අසුවි හූරන්ගේ ආහාරයයි.

‘ආගතාගතං කලිං ගිලති’- ආ ආ පැරදීම් ගුලය ගිලියි.

‘පජෝතිස්සාමි’- ගිනි දෙවියන් පුදන්නෙමි. බිලිපූජා කරමි.

‘අක්ඛෙහි දිබ්බස්සාමි’- බෝලවලින් සෙල්ලම් කරමු.

‘ලිත්තං පරමේන තේජසා’- දරුණු විසයෙන් තැවරුන.

‘ගාම පට්ටනං’- පිබිඳි වැඩිගිය ගම් පෙදෙසක් මින් කියයි.

‘ගාමපදං’- පිබිඳි ගිය, - වැඩුනු ගම් පෙදෙස.

‘සාණභාරං’- හණ වැහැරී පට්ට බර.

‘සුසන්නද්ධ’- මනාව එක්කොට බඳනා ලද.

‘ත්ථං පජානාහි’- තෝ දනුව, ඉදින් ගනු කැමැත්තේ විනම් ගනුව යන තේරුමයි.

‘බෝම’- එනම් වැහැරී, (‘වාක’ යන්නෙන් වැහැරී, පට්ට, කෙඳි, ඒවායින් සෑදූ වස්තු යන තේරුම් දෙයි.)

‘අයං’ කලු ලෝහ - යකඩ.

‘ලෝහං’- තඹ ලෝහ.

‘සජ්ඣ’- රිදී

‘සුවණ්ණ’- රත්මාසක, මසුරන් සාදන රන්.

‘අභිනනදිංසු’- සතුටුවූහ.

‘අත්තමන’- තම සිත. සතුටු වූ සිත.

‘අභිරුද්ධ’- ඇලුන ඉතා පහත්වූ - සතුටු වූ.

‘පඤ්ඤ පටිභානාති’- ප්‍රශ්නයන් වැටහෙන.

‘පච්චනිකං කත්තබ්බ’- එකිනෙකට විරුද්ධ දේ කිරීම.

‘අමඤ්ඤස්සං’- විරුද්ධ කොටස ගෙන සිටියෙමි යන අරුතයි.

‘සංඝාතං ආපජ්ජන්ති’- වැනසීමට - මරණයට පැමිණෙති.

‘න මහප්ඵලෝ’- විපාක ඵල වශයෙන් මහත්ඵල නොවෙයි.

‘න මහානිසංඝෝ’- ගුණානිසංඝ වශයෙන් මහත් අනුසස් ඇත්තේ නැත.

‘න මහා ජුතික’- අනුභාව රශ්මීන් වශයෙන් මහත් බැබළීම ඇත්තේ නොවෙයි.

‘න මහා විප්ථාර’- විපාක විස්ථාර වශයෙන් මහා විස්ථාර නොවූ.

‘බ්ඡනංගලං’- බ්ඡද නගුලද.

‘දුක්ඛෙන්ත’- සරු සාරනොවූ පොහොර නැති කුඹුරු

‘දුබ්භුම’- විසම බිම් පෙදෙස.

‘පතිට්ඨාපෙය්‍ය’- වජුරත්තේය.

‘කණ්ඩානි’- සුන් බුන්, සිඳුන බිඳුන.

‘ප්‍රතිනි’- නිසරු- හරනැති, පල නැති,

‘වාතාතපහතානි’- සුළඟින්ද අව්වෙන්ද විනාශවූන උෂ්ණයෙන් මැලවී ගිය.

‘අසාරාධානි’- සාරවූ සහල්වලින් තොර බොල් වී රොඩු

‘අසුඛසයිතානි’- යමක් වේලා කොටුවේ (ගබ්ඛාවෙහි) විසුරුවා තබනලද ඒවා ‘සුඛසයිත’ නම්, මෙහි කියන ලද්දේ ඊට විරුද්ධ දේය.

‘අනුප්පවෙච්ඡෙය්‍ය’- ඇතුල් කරන්නේය. මනාසේ නො පිහිටු වන්නේය. අඩ මසක් හෝ දස දිනක් හෝ පස්දිනක් හෝ නිසි පරිදි නොහිඳු වන්නේය, යන තේරුමයි.

‘අපිත්‍ර තානි’- මේ පරිද්දෙන් කුඹුරෙහි බිජු වැපිරීමේ දෙස් ඇති කල ඒ බිජු පැලැටි මුල් කොළ ආදියෙන් උඩට නැගී වැඩීමද යටට මුල් ඇදගැනීමද හාත්පසින් මහත්වීමද සිදුවන්නේද? නොසිදුවේ.

ඒව රූපෝ බෝ රාජඤ්ඤ යඤ්ඤෝ - රාජ වංශිකය, එසේම දනයක් අනුන් පෙළීමෙන් සපයාගත් ආහාර පානාදී උපකරණවලින් හෝ එවැනි දයකයන් ගෙන් ලබාගෙන හෝ එවැනි ප්‍රතිග්‍රාහකයන් කෙරෙන් හෝ දීමෙන් මහත් ඵල මහානිසංස නොලැබෙයි. එසේ නොලැබෙන්නේ ඒ දනවස්තු දයක ප්‍රතිග්‍රාහක යන සියල්ලම අපිරිසිදු හෙයිනි.

"ඒවරූපෝ බෝ රාජඤ්ඤ යඤ්ඤෝ" යන මෙහි රාජ වංශිකය, අනුන් පෙළීමක් නැතිව සපයාගත් ආහාර පානාදී දන උපකරණ ඇති අනුන්ට හිංසා පීඩා නොකරන සිල්වත් දයකයන් කෙරෙන්ද සමයක් දෘෂ්ටි ආදී ගුණ සම්පන්න දනවස්තු පිළිගන්නා ප්‍රතිග්‍රාහකයන් කෙරෙන්ද එබඳුවූ දනය මහත්ඵල වෙයි. මහානිසංස වෙයි. ඉදින් සීලාදී ගුණාතිරේකයන් ගෙන් වැඩිදියුණු දන් පිළිගන්නෙක් ලබයිද චේතනාවද මහත් වෙයිද, ඉහාත්මයෙහිදීම ඒ දනයාගේ විපාක ලැබෙයිසි දන යුතුය. තෙරුන්ගේ මේ ධර්ම දේශනාව අසා පායාසිරාජඤ්ඤයා තෙරුන්ට ආරාධනා කොට සන්දිනක් ඒ තෙරුන්ට මහදන් පවත්වා එතැන් පටන් සියලු ජනයන්ට දන් පැවැත්වීය. 'ඉක්බිති පායාසිරාජඤ්ඤයා' - යනාදිය ඒ සඳහා කීය.

'කණාජකං' - සුං සහල් බත්. සහල් කැබලි සහිත නොතැම්බූන සලහල් සහිත බත්.

'බ්ලංග දුතිය' - කැඳ දෙවැනි කොට ඇති.

'ථෙරකානිව වත්ථානි' - ස්ථූල වස්තු.

'ගුලවාලකානි' - වස්තු ගුලි. ගොඩ ගොඩවල් වශයෙන් ඇති මහත් රෙදි දහවලය, යන තේරුමයි.

'ඒවමනුද්දිසති' - මෙපරිද්දෙන් අනුදනයි.

'පාදපි' - පා වලින්ද,

'අසක්කච්ච' ශ්‍රද්ධාව නැතිව නොසතුටෙන් දෙන දීම.

'අසහත්ථෙත' - සියතින් නොව.

'අචිත්තිකන' - ගරු සැලකිළි නැති. ගරු සැලකිළි නොදක්වා පහත් සිත් නොඋපදවා දුන්නේය.

'අපවිද්ධ' - ඉවත් කළ. හරනාලද.

‘සුඤ්ඤං සේරිස්සකං’- මහරි වනයෙහිවූ එක් හිස් රිදීමය විමානයක්, එම විමන දෙපසින්වූ දෙරවල් ඉදිරිපිට මහාසිරිස (මහරි) ගස් පිහිටා ඇති බැවින් මේ විමන ‘සේරිස්සක’ නමින් හඳුන්වන බව පවසයි.

‘අයස්මා ගවම්පති’- ආයුෂ්මත් ගවම්පති තෙර මේ තෙරුන් වහන්සේ වූකලී පෙර මිනිස්ව උපන් කල ගොපල දරුවන්ගේ ජ්‍යෙෂ්ඨයාව ඉපිද මහත්වූ එක් මිහිරි රුකක් මූල පිරිසිදු කර වැලි විසුරුවා එක් පිණ්ඩපාතික හික්ෂුවක් ඒ ගස මූල වඩා හිඳුවා තමා විසින් ලත් ආහාර පුද ඒ ආත්මභාවයෙන් වූතවූයේ ඒ පින් බෙලෙන් මුල් කී සේරිස්සක නම් රිදී විමනහි උපන්න. මහරි ගසක් ඒ විමන්දෙර විය. ඒ ගස අවුරුදු පණහක් ගිය කල පල දරයි. ඒ සලකුණෙන් වර්ෂ පණහක් ඉක්මගියේ වනැයි එම දෙවි පුත් තෙමේ සංවේගයට පත්වෙයි. ඔහු ඉන් මැන කලෙක අප බුදුන් දවස මිනිස්ලොව ඉපිද බුදුන්ගේ ධර්මදේශනා අසා රහත් බවට පැමිණියේ පෙර පුරුද්ද සේම දවල් දවස වාසය සඳහා එම විමානයටම නිතර වඩයි. එහි වනාහි උන්වහන්සේට සතු සැපය සිත්සේ සැලසෙයි. මේ කාරණාව සඳහා ‘එකල වනාහි ආයුෂ්මත් ගවම්පති තෙර යනාදිය කිය.

‘සෝ සක්කච්චං දනං දන්වා’- හේ සකසා දන්දී ඔහු අනුන් සතු දේ වුවද නිසි සේ සකසා පිළියෙළ කර දී

‘ඒවමාරෝවෙසි’- සකසා පිළියෙළ කර දන් දෙවයි යනාදී නයින් දැක්විය.

තෙරුන්ගේ එම දැන්වීම අසා මහාජනයා සකසා දන්දී දෙවිලොව උපන්නාහුය. පායාසිරාජඤ්ඤයාගේ පිරිවර ජනයාද සකසා දන්දී බලවත් ආශාව පරිදි ගොස් ඒ පිරිස් සම්පයෙහිම ඉපිදගත්තාහුය. එම දිසාවාරී විමන වට්ටනී නම් වනයෙහි පිහිටියේය. පායාසි දෙවිපින් දිනක් එම විමන වෙළඳුන්ට දක්වා තමා කළ කම් පැවසීය.

(පායාසි සූත්‍ර වර්ණනාව නිමි.)

(මහා වර්ග වර්ණනාව මෙතෙකින් අවසානයයි.)

24. පාටික සූත්‍ර වර්ණනාව.

'ඒවම් මේසුතං -පෙ- මල්ලේසු විහරති'- යනුවෙන් පාටික සූත්‍ර දේශනාව ඇරඹුන. එහි මේ අනුපූර්ව පද වර්ණනාවයි.

'මල්ලේසු විහරති'- මල්ල නම් ජනපදයෙහි වූ රජ කුමාරවරු, ඔවුන්ගේ වාසභූමිවූ එම ජනපදය රුල්හි සිද්ධ වශයෙන් 'මල්ල' යි කියති. මල්ලයන් අතරෙහිවූ ඒ ජනපදයෙහි.

'අනුපියං නාම මල්ලානං නිගමෝ'- මල්ල දනව්වෙහි මල්ලයන්ගේ අනුපිය නමින් හඳුන්වන එක් නියම් ගමක් ඒ නියංගම ගොදුරුගම් කොට එක් සෙවන හා ජල පහසුකම් ඇති වනලැහැබක වාසය කරතියි යන තේරුමයි 'අනෝපිය' යනුද මීට තවත් නමකි.

'පාවිසි'- පිට්ඨියේය, ඇතුල්විය, බුදුහු වූකලී ඒතාක් නොවැඩියහ. නමුත් එහි වඩින්නෙමි'යි පිටත්වූ බැවින් 'පාවිසි - පිට්ඨියේය' යනු කිය. ඒ කෙසේද යත්, යම්සේ වනාහි ගමට යන්නෙමියි පිටත්වූ පුරුෂයෙක් වෙයිද, ඔහු තවම ගමට නොපැමිණියේද, එවිට යමෙක් මෙනම් ඇත්තා කොහිදැයි විවාළ කල 'හේ ගමට ගියේය'යි කියයි. එපරිද්දෙනි.

'ඒතද්ධෝසි'- ගම අසල සිට හිරු බලන්නහුට මෙබඳු සිතක් විය.

'අභිප්පගෝඛෝ'- ඉතා උදෑසනය. ඒ නිසා ගෙදර වල කැඳ බත් තවම පිස අවසන් නුවූයේය. කිමෙක්ද? බුදුහු කල් නොදැන නික්මුණ සේක්ද යත්- එසේ නොදැන නික්මුණාහු නොවෙති. ඉතා උදෑසනින්ම බුදුහු ඤාණ නමැති දැල දමා ලොව බලාවදරන්නාහු බුදුනැණ තුළට වත් භාර්ගව ගෝත්‍රයෙහිවූ ඡන්ත නම් පිරිවැජ්ජා දැක- 'අද මම මේ පිරිවැජ්ජාහට මවිසින් පෙර කරණ ලද කර්මයක් ගෙන හැර දක්වා ධර්ම දේශනා කරමි. ඕ ධර්ම කපා නොමෝ මොහුට මා කෙරෙහි පැහැදීම ලැබීම වශයෙන් සඵල වන්නේය'යි දැන් එම පිරිවැජ් අරමට පිවිසෙනු කැමැත්තාහු ඉතා උදෑසනින්ම නික්මුණහ. ඒ නිසා එහි පිවිසෙනු කැමැත්ත වශයෙන් මෙබඳු සිතක් ඉපදවූහ.

‘ඒකදවෝව’- බුදුන් දැක මානසෙන් උඩඟු නොව ශාස්තෘන් වහන්සේට පෙර ගමන් කොට මොහු ‘වඩින්න, වහන්ස’යි යනාදී වදන් කිය.

‘ඉමං පරියායං’- මේ වාරය. අද මේ පැමිණීම වාරයයි යන තේරුමයි. කීමෙක්ද? බුදුහු මීට පෙරත් එහි වැඩිය විරුද යත් නොවැඩිය විරුදයහ. ලෝක සමුද්‍රවාර වශයෙන් මෙසේ කිය. කතා ව්‍යවහාර වශයෙන් යන තේරුමයි. ලෙවිහි ජනයා බොහෝ කලකින් පැමිණියෙක් දැක පෙර නො පැමිණි බව දැනත් ප්‍රිය මනාපයෙකු බැවින් ඔබ කොහෙන් ආයෙහිද? බොහෝ කලකින් යුෂ්මතා පැමිණියෙහිය, ඔබ මෙහි පැමිණි මග තොරතුරු කෙසේ දැනගත්තේද? කිම? පාර වැරදුනේද? මුළු වුයේද? යනාදිය කියත්. ඒ නිසා මෙයද ලෝක ව්‍යවහාර කතා වශයෙන් මෙසේ කියේයයි දත යුතුය.

‘ඉදමාසනං’- තමා හුන් ආසනය ගසා දෙමින් මෙසේ කිය.

‘සුනක්ඛත්තෝ ලිච්ඡවී පුත්තෝ’- සුනක්ඛත්ත නම් ලිච්ඡවී රජ පුතු ඔහු වනාහි ඔහුගේ ගිහි යහලුවෙකි. වරින් වර ඔහු වෙත යයි.

‘පච්චක්ඛාත’- ‘වහන්ස, දැන් මම ප්‍රත්‍යක්ෂ කරමි. භාග්‍යවතුන් වහන්සේ උදෙසා වාසය කරමි’ යනුවෙන් මෙසේ ඇස්වූයේ අත්හළේය.

‘භගවත්තං උද්දිස්ස’ - බුදුන් උදෙසා - භාග්‍යවතුන් වහන්සේ මාගේ ශාස්තෘහුය. මම ශ්‍රාවකයෙක්මිනි අවවාද අනුව හැසිරෙන්නෙමිනි කරුණු සහිතව දක්වා.

‘කෝසන්තෝ කං පච්චා වික්ඛස්සි’- යාවකයෙක් ඉල්ලූ දෙයක්ම යළි යළිත් ඉල්ලන්නේය. ඉල්ලා ගත් දෙය ඉල්ලන්නේය. නුඹ වනාහි සිගන්නෙක් නොවෙහි සිගා ඉල්ලා ගත් දෙයක් ඇත්තෙක්ද නොවෙහි. මෝඩ පුරුෂය, එසේ ඇති කල්හි එහි කවර නම් විද්‍යාමානත්වයක් වෙයිද කිනම් සමාන බවක් වෙයිද, කවර නම් යමක් නැවත කියන්නේද යනු දක්වයි.

‘පස්ස මෝස පුරිස්’- හිස් නුගත් පුරුෂය.

‘යාවඤ්ච තේ ඉදං අපරද්ධං’- තා කළ මේ අපරාධය යම් පමණ වෙයිද හෙවත් තාගේ අපරාධය යම් පමණද දෝෂය හෙවත් වැරද්දද එපමණකැයි දක්වයි. භාර්ගවය, මම මෙසේ ඔහුගේ දෝෂය පෙන්නුම් කෙළෙමි’යි දැක්වීය.

‘උත්තරි මනුස්ස ධම්ම’- පත් සිල්, දස සිල් සංඛ්‍යාත මනුෂ්‍ය ධර්ම මතුවෙති.

‘ඉද්ධිපාටිභාරිය’- ඉර්ධමය වූ ප්‍රාතිභාර්යාය.

‘කතේවා’- කළ කල්හි හෝ

‘යස්සත්ථාය’- යම් ඒ දූකක් නැති කිරීමේ ප්‍රයෝජනය සඳහා

‘සෝ නියායාති තක්කරස්ස’- එසේ පිළිපදින්නාගේ ඒ ධර්මයයි. යම්සේ මා විසින් ධර්මය දෙසන ලද්ද එසේ කරන මනාසේ පිළිපත් පුගුලාගේ සියලුම සසර දූක නැති කිරීමෙන් අමාන මහා නිර්වාණය ප්‍රත්‍යක්ෂා කිරීම සඳහා යයි ද නොයයිද ඒ සඳහා පවතියිද නොපවතියිද යනුවෙන් ප්‍රශ්න කරයි හෙවත් විමසයි.

‘තත්‍ර සුනක්ඛත්ත’- සුනක්ඛත්තය, මා විසින් එහිදී දහම් දෙසූ කල එය සිදු කරන මනා පරිදි දුක් දුරු කිරීමෙහි පවතින්නහුගේ උතුරු මිනිස් දම යනු කිම? ඉර්ධි ප්‍රාතිභාර්යාය කෙසේ කරන්නේද? එසේ කිරීමෙන් කිනම් ප්‍රයෝජනද? එය එසේකළ කල්හිද නොකළ කල්හිද මාගේ සසුන්හි පිරිහීමක් නැත්තේය. දෙවි මිනිසුන්ට අමා මහ නිවනට පැමිණීම සඳහාම මම පාරමි පිරුවෙමි. ප්‍රාතිභාර්යාය දැක්වීමක් සඳහා එසේ කෙළේ නොවෙමි’ යනුවෙන් ප්‍රාතිභාර්යායෙහි නිරර්ථකභාවය දක්වා ‘හිස් පුරුෂය, බලව’ යනුවෙන් දෙවන දෝෂය ගෙනහැර දැක්වීය.

‘අග්ගඤ්ඤං’- ලෝක ප්‍රඥප්තියයි. මෙය ලෝකයට ශ්‍රේෂ්ඨයයි මෙසේ දතයුතුය. ශ්‍රේෂ්ඨ සීමාවකි. එය නොපණවතියි කියයි. මෙහිද නොදැක්වූ සෙසු කොටස අනන්තර වාරයේ අනුසාරයෙන්ම දත යුතුය.

‘අනේක පරියායේන ඛෝ’- මෙය කුමක් සඳහා අරඹන ලද්ද? සුනක්ඛත්තයා, වනාහි භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ ගුණ

මකා කතා කරතියිද දෙස්ම හඳුන්වා පෙන්වන්නෙමැයිද මෙපමණක් හිස්තේරුමක් නැති ප්‍රලාප දෙඩවා සිටියේ භාගාවතුන් වහන්සේගේ දේශනාව අසන් අසන්ම පිහිටක් නැතිව අසරණ වූයේ කතා නැති වූයේ විය.

අනතුරුව බුදුහු සුනක්ඛත්තය, නුඹ මෙසේ ගුණමකුවෙහි පිහිටියේය. ඉන් තමාටම තමා ගැරහිය යුත්තෙකු විය. ගුණමකු බැවිහි දෙස් මෙබඳුය'යි දැක්වීම වස් 'නොයෙක් ක්‍රමයෙන්' යනාදිය වදළහ.

'අනේක පරියායේන' - නොයෙක් කාරණා අනුව.

'වජ්ජිගාමී' - වැදෑ රජුන්ගේ ගමවූ වේසාලි නුවර.

'තෝ විසිති' - නොහැකි විය.

'සෝ අවිසහන්තෝ' - ඒ සුනක්ඛත්තයා මුල් අවස්ථාවේදී ත්‍රිවිධ රත්නයේ ගුණ වර්ණනා කරන යමෙකුගේ මුඛය අසමර්ථ කරවයිද තෙමේද තම මුවින් අගුණම වර්ණනා කරයිද ඒකාන්තයෙන් තෙරුවන් ගුණ කීම නොඉවසයිද බඹසර හැසිරීමට අසමර්ථවෙයිද තමාගේ ලාමක කම නිසාම අගුණම කතා කරයිද එසේ කිරීමෙන් තෙමේ හීන ලාමක අධියටම වැටුනේය. බුදුහු වූකලී මනා සේ සිව්සස් අවබෝධ කළාහුමය. ධර්මය ස්වාක්ඛාතමය සංඝයා සුප්‍රතිපත්තමය යනුවෙන් මෙසේ තෙරුවන් විෂයෙහි ස්තුති කරන මනුෂ්‍යයෝ ඔබගේම දෙස් දක්නාහුය.

'ඉති කෝ තේ' - සුනක්ඛත්තය, ඔව්හු මෙසේ කියන්නාහුය. එයින් මෙසේ දෙස් උපන් කල බුදුහු අතීත හා අනාගත කාලයන් දැකීමෙහි අප්‍රතිහතඥාන ඇත්තාහුය. මට මෙබඳු දෙසෙක් උපදින්නේයයි දන්නාහු නමුදු ඒ බව පළමුව වදළහයි කියන්නට නොලබතියි දක්වයි.

'අපක්කමේව' - ඉවත්වූයේමය, සිටිය නැතින් ඉවත් වූයේය, වුන වූයේය, යන තේරුමයි.

'යථා තං ආපායික' - යම්සේ අපායෙහි ඉපදීමෙහි සුදුසු වූ සත්වයෙක් ඉවත්ව යන්නේය. එපරිද්දෙන් ඉවත් විය යන අර්ථයි.

'ඒකමිදහං'- මේ වචනයෙන් කුමක් දක්වයිද? මේ සූත්‍රය පද දෙකකින් අරඹන ලදී එනම් 1. ඉර්ධි ප්‍රාතිහාර්යාය නොකරති'යි යනුද 2. ශ්‍රේෂ්ඨයයි පිළිගත් බව නොපනවයි හෙවත් ප්‍රකාශ නොකරයි යන මේ පදයයි. එහි ශ්‍රේෂ්ඨ යයි පිළිගත් බව ප්‍රකාශ නොකිරීමය. යන මේ පදය සූත්‍රයාගේ කෙළවර දක්වන්නේය. ප්‍රාතිහාර්යාය නොකරතියි යන මෙය මේ පදයාගේ අනුසන්ධි දැක්වීම් වශයෙන් මේ දේශනාව අරඹන ලදී. එහි 'ඒකමිදහං' යනු එක් දිනෙක මම යනුයි. සමය නම් කාලයයි 'එක් කලෙක මම' යන තේරුමයි.

'බුලුසු'- බුලු නම් දනව්ව, ඒ දනව්වෙහි වාසය කරමි.

'උත්තරකා නාම'- 'උත්තරක' යනු ස්ත්‍රී ලිඟ වශයෙන් යෙදුනි. මෙනම් (උත්තරකා යනු) බුලු නම් ජනපදයේ එක් නියංගමකි. එම නිගමය ගොදුරුගම් කොට යන තේරුමයි.

'අවේලකෝ'- නග්න - නිර්වස්ත්‍ර.

'කෝරක්ඛත්තිය'- එනම් ක්ෂත්‍රියයා ඇතුළට නැමීගිය පා ඇති ක්ෂත්‍රියයා.

'කුක්කුරවතික'- සමාදන්වූ කුක්කුර- බලු වෘත්ත ඇති. බල්ලා ඉවකොට කයි. උදුන් දෙර හොවයි. සෙසු ක්‍රියා (හැසිරීම්ද) බල්ලෙකුගේ හැසිරීම් සේ පවත්වයි.

'චතුකුණ්ඨික'- සතරින් ගැළපූ. දෙ දතින්ද දෙ වැලම්ටෙන්ද බිම සිටගෙන හැසිරෙයි.

'ඡමානික්කිණ්ණ'- බිම බහා තබන ලද.

'හක්ඛාස'- කැයුතු අනුභව කළ යුතු යම් යම් දේ.

'මුබ්බෙනේවා'- අතින් ස්පර්ශ නොකර කෑ යුතු ආහාර කට්ඨන්ත ගෙන කයි. (බල්ලන් සේ කට්ඨන්ත පෙරල පෙරලා කයි යනුයි.) අනුභව කළයුතු දේවල්ද කට්ඨන්ත කයි. (අත නොතබයි.)

'සාධු රූප'- ස්වර්ණ රූප.

'අරහං සමණෝ'- මොහු එක් රහත් මහණෙක.

'වත'- ප්‍රාර්ථනාර්ථයෙහි නිපාත පදයකි. මොහුගේ පැතුම මෙසේ වන්නේය. මේ මහණහට සමාන අන්මහණෙක් නම් නැත. මේ තෙමේ වනාහි ඉතා අල්පේච්ඡ භාවය නිසාම වස්ත්‍රයක් නොහඳියි. ප්‍රමාදයට කරුණකැයි සිතා වළඳන

පාත්‍රයකුදු පාවිච්චි නොකරයි. බිම විසුරුවාගෙනම කයි. නියම ශ්‍රමණයා නම් මොහුමය. අපි මොන ශ්‍රමණයෝ වෙමුද? සර්වඥවූ බුදුන් වහන්සේගේ පසුපසින් ගමන් කරමින් මෙසේ මුල් කී පරිදි මේ ලාමක පව්වු අදහස සිතීය.

‘ඒතදවෝව’- බුදුහු වනාහි මෙසේ සිතූහ. ‘මේ සුනක් බත්තයා වනාහි පව්වු අදහස් ඇත්තෙක, මොහු දැක කුමක් සිතීද? අනතුරුව මෙසේ සිතන්නේ ඔහුගේ අදහස දැන මේ හිස් පුරුෂයා මා වැනි සියල්ල දැනගත් බුදුවරයෙකුගේ පස්සෙන් ගමන් කරමින් අර අවේලකයා (නිර්වස්ත්‍ර නිවරා) රහතෙකැයි හඟියි. දැන් මෙහිදීම මේ බාලයා නිග්‍රහ ලැබීමට සුදුසුයයි නො නැවතීම මොහු “නුඹ නම්”- යනාදී වචන වදළහ.

‘ත්වම්පි නාම’- මෙහි ‘පි’ යනු ගර්භ්‍යාර්ථයෙහිය. බුදුහු මොහුට ගරහමින් ‘තෝද’ යනුවෙන් වදළහ. තෝද මෙබඳුම හිත ලාමකවූ අදහස් ඇතියෙක. මම වූකලී ශාක්‍ය පුත්‍ර ශ්‍රමණයෙක් වෙමි, ඒ බව දැනගනුව යනු මෙහි අදහසයි.

‘කිං පන මේ හත්තේ’- වහන්ස, මා පිළිබඳ කිනම් ගර්භ්‍යා කටයුතු බවක් දැක බුදුහු මෙසේ පවසන්දැයි අසයි. ඉක්බිති ඔහුට බුදුහු වදරන්නාහු ‘නත්ත තේ’ යනාදිය කීහ.

‘මච්ඡරායති’- අනිකෙකුට රහත් බවත් ඇති නොවේවා. කිමෙක්ද? බුදුහු රහත් බව ගැන මෙතරම්ම මසුරුද? යනුවෙන් අසයි.

‘න ඛෝ අහං’- එම්බා හිස් පුරුෂය, මම දෙවියන් සහිත මුලු ලෝකයාටම රහත් බව ලබා දීම ගැනම බලාපොරොත්තු වෙමි. එයම ප්‍රාර්ථනා කරමි. මේ අදහස නිසාම බොහෝ දුෂ්කර කටයුතු කරමින් පෙරැමි පුරන ලදී. හිස් පුරුෂය, මම රහත් බව සඳහා කිසිම මසුරුකමක් නොකරමි,

‘පාපකං දිට්ඨිගතං’- රහත් නො වූවහු රහත් වූයේයයිද, රහත්වූ අය රහත් නොවූයේයයිද යන මෙබඳු මිසදිටුවක් ඔහුට ඇති විය. ඒ සඳහා ‘පාපකං දිට්ඨිගතං යනු කීය.

‘යං ඛෝ පන’ මේ අවේලකයා මෙසේ සිතීය.

‘සත්තමං දිවසං’- සත්වන දවස.

‘අලසකේන’- අජීර්ණ රෝගයෙන්.

‘කාලං කරිස්සති’- ඉදිමුන උදරය සහිතව මැරෙන්නේය.

‘කාලකඤ්ජක’- එනම් අසුර කොටස. ඒ අසුරයන්ගේ වනාහි තුන් ගව් පමණ ආත්ම භාවය මස් ලේවලින් තොර (අල්ප) පැරණි වියලුන කොළ පරඬලා වැන්න. ඇස් කකුළු වන්නේ ඇස් මෙන් පිටට නෙරා නික්ම තිබෙත්. මුඛය හිඳිකටු පාසයක් සෙයින් මුදුනෙහි පිහිටා ඇත. ඒ නිසා නැමී ගොදුරු අනුභව කරයි.

‘බීරණත්ථම්භකේ’- සැවැන්න පඳුරෙහි. එනම් තණ පඳුරු ඒ සොහොනෙහි ඇත. ඒ නිසා ඊට බීරණත්ථම්භක’යි කියති.

‘තේනුපසංකම්’- බුදුහු මෙතෙක් වදරා එගම පිඬු සොයා හැසිර වෙහෙරට වැඩිය කල ඒ වෙහෙරින් නික්ම එළඹියේය.

‘යේනත්වං’- යම් හෙයකින් නුඹ. යම් හෙයකින් බුදුහු වදළාහුද ඒ නිසා, යන අරුති.

‘මත්ත මත්ත’- පමණට සුදුසු, පමණට සුදුසු. ‘මත්ත්වා මත්ත්වා’ යනුද පාඨයි. නුවණින් සොයා සොයා, යන තේරුමයි.

‘යථා සමණස්ස ගෝතමස්ස’- ඉදින් යම්සේ ශ්‍රමණ ගෞතමයන් වහන්සේගේ මිත්ථායා වචන වන්නේද, එසේ කරන්නෙහියයි කිය. එසේ කී කල අවේලයා බල්ලෙකු මෙන් උදුන් දෙර හොත්තේ හිස ඔසොවා ඇස් හැර බලන්නේ කුමක් කීවේද? ශ්‍රමණ ගෞතමයා අපගේ වෛරී විසභාගයෙකි. ශ්‍රමණ ගෞතමයන් ඇතිවූද පටන් අප හිර පෑවූ කල කණමැදිරියන් සෙයින් වූහ. ශ්‍රමණ ගෞතමයා මෙසේ හෝ අන් පරිද්දකින් කියන්නේමය. වෛරී වූවන්ගේ කියුම් සත්‍ය නොවෙයි. තෝ යව, මම මෙහිදී කටැටි දැනීමි’යි කියා නැවතද හොත්තේය.

‘ඒකද්විති කායා’- එකය, දෙකය, කියා ගණියි.

‘යථා තං’- යම්සේ නොඅදහා- විශ්වාස නොකොට කිසිවක් ගණියිද එපරිද්දෙන් ගැන්නේය. එක දිනකට තුන් ගමනක් පැමිණ එක දිනක් ඉක්ම ගියේය. දින දෙකක් ඉක්ම ගියේය, යනුවෙන් සැලකෙළේය.

‘සත්තමං දිවසං’- හේ සුනක්ඛත්තයාගේ වචන අසා සත්දිනක්ම නිරාහාර විය. ඉක්බිති ඔහුගේ එක් උපස්ථායකයෙක් සත්වනද අපගේ කුලුපග ශ්‍රමණයන් හට අදට හත්දිනකි. ගෙට

වඩින්නහුට අපහසුවක් උපනැයි හුරුමස් පිසවා ගෙන බත් රැගෙන ගොස් ඉදිරියේ බිම දැමීය. අවේලයා දැක සිතිය-ග්‍රමණ ගෞතමයාගේ බස් සත්‍ය හෝ අසත්‍ය හෝ වේවා, අහර කා තෘප්තියට පත් මාගේ මරණයද යහපත් මරණයක් වෙතැයි දෙඅතින් හා දෙදතින් බිම හිඳ බඩ පුරා කෑය. හේ රැ යාමයේ දිරවාගත නොහැක්කේ අජීර්ණ රෝගයෙන් මළේය. ඉදින් වනාහි ඔහු අනුභව නොකරන්නෙමිසි සිත්තන්තේද එසේ වුවත් එදවස කා අජීර්ණ රෝගයෙන් මියන්නේමය. බුදුවරයෝ වනාහි වචන දෙකක් නැත්තෝමය.

‘බීරණත්ථම්භක’- සැවැන්න පඳුර, තීර්ථකයෝ වනාහි කෝරක්බන්තිය නම් මිසිදිටුවා මළ බව අසා දවස් ගැන බලා ‘එය නම් ඇත්ත විය’ දැන් මේ මළමිනිය අත් තැනෙක සඟවා දමා මුසාවාදයෙන් ග්‍රමණ ගෞතමයන් නිග්‍රහ කරන්නෙමුයයි, තීරණය කරගෙන ගොස් ඔහුගේ මළමිනිය වැලකින් බැඳ අදින්නාහු මෙහි හැර දමමු, මෙහි හැර දමමුයි කියමින් යති. ගිය ගිය තැන් මිදුල් විය. ඔව්හු එසේ ඇදගෙනගොස් මුල්කී බීරණත්ථම්භක නම් සොහොනටම පැමිණ එම සොහොන වග දැන අත් තැනෙක බහාලමුයි ඇදගෙන ගියාහුය. ඒ අතර ඔවුන්ගේ ඒ මළමිනිය බැඳගෙන ගිය වැල කැඩී ගියේය. පසුව ඒ මළකුණ සොලවන්නටද නො හැකිවිය. ඔව්හු ඒ නිසා එය හැරදමා ඉවත්ව ගියාහුය. ‘බීරණත්ථම්භක නම් සොහොනෙහි හලහ’ යනු ඒ නිසා කිය.

‘තේනුපසංකම්’- කුමක් නිසා එළඹියේද? හේ වනාහි මෙසේ සිතීය. ග්‍රමණ ගෞතමයන් වහන්සේගේ අවසේස බස් නම් ගැළපේමය. මළ අයෙකු යලිත් නැගිට අත් කෙනෙකුට තොරතුරු කියන සිරිතක් නම් නැත. ඒකාන්තයෙන් මම ගොස් විචාරමි. ඉදින් උත්තර දුන්නේ නම් යහපති. එසේ නිසි පිළිතුර නොදුන්නේ නම් ග්‍රමණ ගෞතමයන් මුසාවාද වෝදනාවෙන්ම ගර්භ්‍යා කරන්නෙමිසි යන මේ කරුණ මුල්කරගෙන නික්මුනේය. ඒ සඳහාම එළඹුනේය, යන තේරුමයි.

‘ආකෝට්ඨිසි’- තලයි - පහරදෙයි තට්ටු කරයි.

'ජානාමි ආවුසෝ'- මළ සිරුරකට නම් නැතිට කතා කරන්නට සමර්ථ බවක් නැත. මේ කථාව කිවේද යත් එය බුද්ධානුභාවයෙන් කියවිය. බුදුහු වනාහි කෝරක්ඛත්තියා තමා මැරී ගොස් උපන් අසුර යෝනියෙන් ගෙන්වා මළ සිරුරට ආරූපී කරවා කියවූහ. එම සිරුරම හෝ කතාකරවිය. බුද්ධ විෂය අවිත්තයමය.

'තථෙව තං විපාකං'- ඒ විපාකය මුල් කී වචනය අනුවමද නැතහොත් නොවේද යත් ලිංග විපර්යාසය කරන ලද්දේය. ඒ විපාකය එසේමය, යන තේරුමයි, ඇතැම් ආචාර්යවර කෙනෙක් 'විපක්ක' යන වචනයද ව්‍යවහාර කරති. 'උපන්නේය' යනු අර්ථයි.

මෙතැන් සිට ප්‍රාතිභාර්යායන් එක්තැන් කොට සමකර බැලිය යුතුය.

මෙහි ප්‍රාතිභාර්යා සියල්ලම පස් ආකාරයකින් දැක්වෙති. සත්වතද මැරෙන්නේය, යි කිය. ඔහු ඒ කී පරිදිම මළේය. මේ පළමුවන පෙළහරයි. අජීර්ණ රෝගයකින් මැරෙන්නේයයි, කිය. එසේම අජීර්ණ රෝගයකින්ම මළේය. මේ දෙවන පෙළහරයි. කාලකන්ථක අසුරයන් විෂයෙහි උපදින්නේය'යි කිය. එසේම උපති, මේ තෙවැන්නයි. බීරණත්ථම්හක සොහොනෙහි මළසිරුර දමන්නේ යයි කිය. එසේම එය සිදුවිය. මේ සිව්වැන්නයි. උපන් තැනින් ඇවිත් සුනක්ඛත්තයන් හා කතාකරන්නේය'යි කිය. ඔහු එසේම කතා කෙළේය. මේ පස්වන පෙළහරයි.

'කළාරමට්ඨක'- එනම්වූ අය එතෙක් නික්මුන දත් ඇති.

'ලාහග්ගප්පත්ත'- උසස් ලාහයට පැමිණියේ.

'යසග්ගප්පත්ත'- උසස් පිරිවර යසස් ඇති බවට පත්

'වතපදානි'- වුත, වුත කොටස්

'සමන්තානි'- ගත්. ගන්නාලද.

'සමාදින්න'- සමන්ත යන්නටම පරියාය පදයකි. ගන්නාලද

'පුරන්ථිමේන වේසාලියා'- විසාලාමහනුවරට නුදුරින් පෙරදිගින්.

'වේනිය' - යක්ෂ වෛතෘ ස්ථානයක් හැම තන්හිම මෙම නයයි.

'යේන අවේලකෝ' - භාග්‍යවතුන් වහන්සේ වෙතින් වත් දක්වා කලාරම්ච්ඡුක නම් අවේලකයා යම් තැනෙකිද එහි පැමිණියේය.

'පඤ්භං පුච්ඡි' - ගැඹුරු පරිදි ත්‍රිලක්ෂණානුරූප ලෙස නගන ලද ප්‍රශ්න ඇසීය.

'න සම්පායාසි' - යහපත් ශ්‍රැත ගතියෙන් නොමෙහෙවයි. කනෙකු සෙයින් විමසා පිරිස්සා බැලිය යුතු තැන් වලදී පැකිලෙයි. මූල හා අග නොදකියි. නොහොත් තවද මේ 'න සම්පායාසි' යන්නෙන් අනික් අදහසක් දෙයි. එනම් පිළියෙළ කර නොදෙයි. සම්පාදනය කර කියනට නොහැකිවෙයි යනුයි.

'අසම්පායන්ත' - මුසු පැහැයෙන් යුතු ඇස් හරවා බලන්නේ පුහුණු නොකළ - නූගත් අයෙකු වෙත කියන ලද්දේ නම්. අනවකාසයෙහිවූ පැවිද්දෙකු කෙරෙහි ප්‍රශ්න අසන්නේ හැසිරෙයි. එකල මෙහි නොසිට ඉවත්වෙවයිද කියයි.

'කෝපඤ්ච දෝසඤ්ච අප්පච්චයඤ්ච පාත්ථාකාසි' - කිපීම් ගතිය කෝපය නම්. ද්වේෂ සහිත (තරහ) ආකාරය දෝසය නම්. නොසතුටු ආකාරය දෝමනස්ස නම්. මේ ගති පහළ කරවිය, යනුයි.

'ආසාදිම්භසේ' - හිරිහැර කරන්නේය, ගැටීම් - කෝලාහල ඇතිකරන්නේය.

'මා වත නෝ අහෝසි' - අනේ! ඇත්ත වශයෙන් මට නොවන්නේය, 'මං වත නෝ අහෝසිති' යනුද පාඨයි. එහි 'මං' යනු ස්වාමි වචනාර්ථයෙහි උපයෝග පදයි. අහෝසි වනනු මමා' යනු තේරුමයි. මෙසේත් සිතා උක්කුටුකයෙන් හිඳ 'වහන්ස, මට ක්ෂමාවනසේක්වා'යි ඔහු ක්ෂමා කරවා ගත්තේය. ඔහුද මෙතැන් පටන් අනික් කිසිම ප්‍රශ්නයක් නොවිචාරන්නේද? යි අසයි. 'එසේය. නොවිචාරන්නෙමි'යි කියයි. 'එසේ නම් යව, තා හට ක්ෂමා කරමි'යි ඔහු පිටත්කර හරියි.

'පරිහිත' - හැඳගත් වස්තුවය.

‘සානුවාරිකා’ - අනුවාරිකාව නම් භාර්යාවයි. අනුවාරිකාව සහිත වූයේ ‘සානුවාරිකා’ නම්. එම බඹසර වත හැරපියා බිරිය හා හැසිරෙන යන තේරුමයි.

‘මීදන කුම්මාස’ - බත් හා පිට්ටු මත්පැනටත් වඩා බත් හා පිට්ටු බුදින.

‘යසා නික්කිණ්ණෝ’ - යම් ඒ ලාබ යසස් ආදියෙන් උසස් බවට පැමිණීමක් වෙයිද ඉන් පිරිහී.

‘කතං හෝති උත්තරි මනුස්සධම්මා ඉද්ධිපාටිභාරියං’ - මෙහි සත්වැදෑරුම්වූ චුතපදයන් ඉක්මවීම වශයෙන්වූ සත්ත ප්‍රාතිභාර්යායන් දත යුතුයි.

‘පාටික පුත්ත’ - එනම් තැනැත්තහුගේ පුත්.

‘ඤ්ඤවාදේන’ - ඥානවාදය හා සමග.

‘උපඩ්ඨපථං’ - යොදුනක් නොව ඒ අතර වෙයි. ගෞතමයන් අඩි යොදුනෙක. මම අඩි යොදුනෙක යන මේ ක්‍රමයෙන් වෙයි. එක් පියවරකුදු ඉක්මවා යන්නේ දිනයි, හෙවත් ඔහුට ජය අත්වෙයි. එසේ නොයන්නේ පරදීයි.

‘තේ තත්ථ’ - ඒ අපි එහි ආ තනිහි.

‘තද්දිගුණං තද්දිගුණාන’ - එයින් එයින් දෙගුණ දෙගුණ පරිදි මම පෙළහර පාන්නෙමිසි, බුදුන් හා සමග ඉර්ධි ප්‍රාතිභාර්යාය පාන්නට අසමත් බව දැන දැනත් ශ්‍රේෂ්ඨ පුරුෂයෙකු හා තරඟකර පැරදුනත් එය පැසසිය යුතු කරුණක් වන්නේයයි දැන මෙපරිද්දෙන් කීය.

නුවර වැස්සෝද එය අසා අසමත් කෙනෙක් නම් මෙසේ ගර්ජනා නොකරයි. ඒකාන්තයෙන් මොහුද රහතෙක් වන්නේයයි, ඔහුට මහත් ගරු සැලකිළි දැක්වූහ.

‘යේනාහං තේනුපසංකම්’ - සුනක්ඛත්තයා පාටික පුතු මෙසේ කියති යි ඇසිය. අනතුරුව ඔහුගේ ලාමක අදහස් ඇති බැවින් ලාමක දැකීමෙහි සිත පහළවිය. ඔහු බුදුන් හට වත් දක්වා බුදුන් ගෙකිළියට වැඩියකල්හි පාටික පුතු වෙතට ගොස් විවාළේය. ‘ඔබ මේ ආකාරවූ ප්‍රචුර්කියක් කියෙහිද?’ ‘එසේ කීවෙමු.’ ඉදින් එසේ නම් බිය නොවව, විශ්වාස කරනු මැනවි, යළි යළිද මෙසේම කියන්න. මම ශ්‍රමණ ගෞතමයන්

වහන්සේගේ උපස්ථායක තනතුර දරමි. උන්වහන්සේගේ විෂය අදහස් දනිමි. ඔබ සමග පෙළහර පාන්නට අසමත්තුය' - 'මම ශ්‍රමණ ගෞතමයන් වහන්සේ හට මේ බව දන්වා බිය ගන්වා ඔහු අත් මගෙකින් ගෙන යන්නෙමි, ඔබතුමා බිය නොවුව මැනව', යනුවෙන් කියා ඔහු අස්වසා බුදුන් වෙත ගියේය. ඒ නිසා මෙසේ කිය. 'යේනාහං තේනුපසංකමි' යනුයි.

'තංවාචං' - 'මම සර්වඥ නොවූයේම බුදුවීම'යි සමානව හැසිරුනෙමි. නොවූ විරු දෙයක් (මුසාවාදයක්) මා විසින් කියන ලදි. මම බුදුනොවීම බුදුන්යයි කීවෙමි. ඒ වැරදි සහිත කියමන අත්නොහළෙමි.' රහසිගතව හිඳ ගෙන සිතන්නේ, 'මම මෙපමණ කලක් බුදුනොවීම සිටගෙන බුදුවීමයි, සමානවම හැසිරුනෙමි. දැන් මෙතැන් පටන් මම බුදු කෙනෙකුත් නොවෙමියි. සිතන්නේ ඒ මුලින් ගෙන තිබුන වැරදි අදහස දුරු කරයි. මම මෙතෙක් කලක් බුදු නොවී සිටගෙනම බුදුවූයෙමියි සමානව සිතාගෙන පවිටු- ලාමක දෘෂ්ටියක් ගෙන හැසිරුනෙමි. දැන් මෙතැන් පටන් මේ වැරදි දෘෂ්ටිය දුරු කරමියි, හැරදමන්නේය. මෙසේ නොකරන්නේ නම් "ඒ වචන දුරු නොකොට ඒ සිත අත්නොහැර ඒ දෘෂ්ටිය අත් නොහැර" යයි කියයි.

'විපතෙය්‍ය' - බැම්මෙන් මිදුන තල්පත සෙයින් ග්‍රීවයෙන් හැලෙන්නේය. සත් කඩකට හෝ පැලෙන්නේය.

'රක්ඛතේතං' - මේ රකිවා.

'ඒකංසේන' - නිෂ්පරියායයෙන්. ඒකාන්ත.

'ඕවාදිත' - අවවාද කරන ලද.

'අවේලෝච හත්තේ පාටික පුත්තෝ' - සේ ඒකාන්ත වශයෙන් බුදුන් මෙසේ වදළ කල ඉදින් ඒ නිර්වස්ත්‍ර පාටික පුත්‍රයා.

'විරූප රූපේන' - පහව ගිය රූපයෙන් පිළිකල් උපදවන රූපයෙන් සිය රූපය හැර අදෘශ්‍යමාන කයෙන් හෝ සිංහ ව්‍යාඝ්‍රාදී වේසයකින් හෝ නොයෙක් රූ සටහනින් හමුවීම් බවට පැමිණෙන.

'තදස්ස හගවතෝ මුසා' - මෙසේ ඇති කල්හි භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ ඒ වචනය මුසාවාදයක් වන්නේයයි මුසාවාද

වෝදනාවෙන් නිග්‍රහ කරන්නේය. මෙයින් තබා වෙන යම් කිසි මුසාවාද වෝදනාවකින් හෝ භාග්‍යවතුන් වහන්සේට කිසියම් නිග්‍රහයක් කළ බවක් හෝ සිදුවූ බවක් කිසිවිටෙකත් නොවූ විරූය.

'ද්වයං ගාමිනි'- ස්වරූප වශයෙන් ඇති බවද අර්ථ වශයෙන් නැති බවද යන මේ දෙපරිදි ක්‍රමයෙන් බොරු හිස් නිෂ්ඵල ප්‍රලාප වචනයට මේ නමකි.

'අජ්ඣෝපි නාම ලිච්ඡවිනං සේනාපති'- ඔහු වනාහි බුදුන්ගේ උපස්ථායකයෙක් විය. ඔහු කලුරිය කෙළේය. ඉක්බිති ඔහුගේ ශරීර කෘත්‍යය නිමවා මනුෂ්‍යයෝ පාටික පුතුගෙන් සෙනෙවියා කොහි උපන්නේ දැයි' විචාළහ. 'එම සෙනෙවියා මහා තරකයෙහි උපනැයි' ඔහු කීය. මෙයද පවසා යලිත් මෙසේ කීය. 'නොපගේ සෙනෙවියා මා වෙතට අවුත් මම ඔබ වහන්සේගේ වචනයන් නොකොට ශ්‍රමණ ගෞතමයන්ගේ වචන පිළිගෙන තිරයෙහි මෙසේ උපන්නෙමි' කියා හැඬිය- වැළපුනේය, යනුයි.

'තේනුපසංකමි දිවා විහාරාය'- මෙහිදී පෙළහැර කිරීම සඳහායයි කුමක් නිසා නොකියයිද? නොවූ බැවිනි. ඔහුගේ හමුවීමකුදු නැති කල පෙළහර පෑමක් නම් කොයින්ද? එම නිසා එසේ නොකියා "දිවා විහාරාය"- 'දවල් විහාරණිය සඳහායි' කීය.

'ගහපතිනේවයික'- ගහපති මහා සාල, ඔවුන්හට එක් රැස්වී ඇති ධන ධාන්‍ය බොහෝ වශයෙන් ඇත. එම නිසා- 'තේවයික'යි කියති,

'අනේක සහස්ස'- නොයෙක් සියදහස් ගණන් ගණන් වශයෙනුදු අප්‍රමාණ දහස් ගණනින් මෙසේ මහත්වූ පිරිස හැර සුනක්ඛත්තයා අනිකේකු පමුණුවන්නට අසමත්තුය. එහෙයින්ම බුදුහු මෙපමණ කල සුනක්ඛත්තයා රැගෙන හැසිරුනහ.

'හයං'- සිත තැති ගැනීම් බිය.

'ඡම්භිතත්තං'- මුලු සිරුර බියෙන් ඇලලී සැලියාම.

'ලෝමහංස'- ලොමු දැහැගැනීම. ඔහු මෙසේ සිතිය- 'මම මා පිළිබඳ පුරසාරම් දෙඩුම් කියා දෙවියන් සහිත මුලු ලොවෙහිම

සිටින එකම අග්‍ර පුද්ගලවූ බුදුන් සමග ප්‍රතිවිරුද්ධව තරගයට කතා කර මැන දෙඩීම්. මගේ අභ්‍යන්තරයෙහි රහත් බවක් හෝ ප්‍රාතිහාර්යය කිරීමෙහි හේතුවූ දක්ෂ බවක් හෝ නැත. ශ්‍රමණ ගෞතමයන් වහන්සේ ප්‍රාතිහාර්යයය කරන්නාහුය. ඉක්බිති උන්වහන්සේගේ ඒ පෙළහර මහජනයා බලා 'තෝ පෙළහර පෑමට අසමත්ව සිටගෙන තමාගේ තත්වය නොදැන කුමක් නිසා ලෝකයේ ශ්‍රේෂ්ඨ පුද්ගලවූ බුදුන් හා තරඟ කිරීමට පැමිණියෙහිද?' යනුවෙන් දෙස් නගන්නාහුය. කැට මුගුරු දඬු ආදියෙන් මට පහර දෙන්නාහුය.' අනතුරුව මේ මහජනයාගේ රැස්වීමද භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ පැමිණීමද අසා මොහුට මෙසේ කී පරිදි බිය තැතිගැනීම ලොමු දැහැගැනීම යන මේ දේ ඇතිවිය.

ඔහු ඊළඟට ඒ දූකෙන් මිඳෙනු කැමැත්තේ තිත් දුක බානුක නම් පරිබ්‍රාජක ආරාමයට ගියේය. මෙම ප්‍රවුර්තිය දක්වනු වස් 'අථංඛො භගවා' යනාදිය කිය. මෙහි 'උපසංකම්' යනු හුදෙක් පැමිණියේම නොවේ. පැමිණ වනාහි අඩ යොදුන් පමණ අතරවූ පිරිවැජ් අරමට පැමිණියේය. එහිදීද සිත්හි සැනසීමක් නොලබන්නේ ඒ ඒ පැත්තෙහි එහා මෙහා ඇවිද ආරාමය කෙළවර පසෙක එක් වනගහනයක් සොයා ගෙන ගල්ලැල්ලක හිඳගත්තේය. ඉක්බිති බුදුහු මෙසේ සිතූහ- 'ඉදින් මේ මෝඩ බාලයා කිසිවෙකුගේ කියුම් බාරගෙන මෙහි ආයේනම් අනතුරක් සිදුනොවේවා'යි සිතා ඒ හුන් 'ගල්පුවරුව ඔහු ඇඟ ඇලේවා' යනුවෙන් අධිෂ්ඨාන කළහ. ඒ ඉටිම් සිත සමගම ඒ ගල ඔහු ඇඟ ඇලීගියේය. ඔහු සුරංගුවෙන් (යකඩ දම්වැලෙන්) බැඳිගියාක් මෙන්ද පා සුන් අයෙකු මෙන්ද විය.

'අස්සෝසි'- ඒ මේ අත ඇවිදීමින් පාටික පුත්‍රයා සොයන පිරිස ඔහුගේ පා සටහන් අනුව ගොස් හුන් තැන දැන ගත්හ. එසේ දැනගත් එක් පුරුෂයෙක් 'තෙපි කවරෙක් සොයවිද? අන්න ඒ පාටික පුත්‍ර තීන්දුකබානුක පිරිවැජ් අරමෙහි සිටියි' යනු ඇසීය.

'සංසප්පති'- හෙමින් යයි- බඩගාමින් යයි. එතැනම ඒ මේ අත බඩගායි.

'පාවුලා- පාවලා'- තට්ටම් දෙක.

'පරාභුත රූප'- පැරදුන රූප විනාශ වූන රූප.

'ගෝසුගේහි'- ගවයන් සියයකින් හෝ දහසකින් යුත්වූ යුග්මයන්.

'ආවිජ්ඣාදෙය්‍යාම'- අදින්නෙමු.

'ඡිජ්ජේරං'- සිඳින්නේය. පාටික පුතු බැඳුන තැන සිඳින්නේය.

'දරුපත්ති කන්නේවාසි'- දරුපත්තිකයාගේ අතවැසි. ඔහුට වනාහි මෙබඳු සිතක් විය. 'මේ ප්‍රාතිහාර්යය තවටික වේලාවක් මෙසේම පවතීවා. අවේලක පාටික පුතු ආසනයෙනුදු නො නැගිටින්නේයයි ශ්‍රමණ ගෞතමයන් වහන්සේ වදළහ. ඒකාන්තයෙන් මම ගොස් යම්කිසි උපායකින් ඔහු ආසනයෙන් නැගිටුවමි, එපමණකින්ම ශ්‍රමණ ගෞතමයන්ට පරාජය අත්වන්නේය.' ඒ නිසා මෙසේ කීය.

'සිහ'- සිංහයෝ සිව් දෙනෙකි. 1. තෘණ සිංහ 2. කාල සිංහ, 3. පණ්ඩු සිංහ, 4. කේශර සිංහ, යනු ඒ සිව් වර්ගයයි. මේ සතර වැදෑරුම් සිංහයන් අතුරෙන් කේශර සිංහයාම අග්‍ර වෙයි. ඔහු මෙහිදී අදහස් කරන ලදී.

'මිගරඤ්ඤ'- මුව රජ, සියලු සිව්පාවුන්ගේම රජය.

'ආසය'- නිවාස.

'සිහනාද'- සිංහ නාදය, අභිත- එඩිතර ශබ්දය.

'ගෝවරාය පක්කමෙය්‍ය'- ආහාර පිණිස යන්නේය.

'වරං වරං'- උතුම් උතුම්. ස්ථුල ස්ථුල.

'මුදුමංස'- මොළොක් මස්. 'මධුමංස' කියාත් පාඨයි. මධුරවූ මස් යනු එහි තේරුමයි.

'අජ්ඣාපෙය්‍ය'- පැමිණෙන්නේය.

'සිහ නාදං නදිත්වා'- යම් දුර්වල ප්‍රාණිහු වෙද්ද ඔව්හු පලායෙත්වායි තමාගේ සුරභාවමය කාරුණික ශබ්දයෙන් නාදකොට

'විසාස සංවඩ්ඪ'- කා ඉතිරිවූ ඉඳුල්වූ දෙය. ඉඳුල් දෙයින් හටගත්. කා ඉතිරි ඉඳුල් අනුභවකොට ඉතිරි මස් කාවැඩුනු

'දිත්ත'- දර්පිත- එඩිතර ස්ථුල සිරුරු ඇති.

‘බලවා’- බලසම්පන්න.

‘ඒතද්ධොසි’- කමක් හෙයින් වීද? මමය, යන මානය නිසා ඇතිවූ දෝසයෙන්,

එහි මේ පිළිවෙළ කතාවයි. එක දවසක් ඒ සිංහයා ගොදුරු සෙවීමෙන් වැලකුනේ බියෙන් පැන දුවන ඒ සිවලා දැක කරුණා සහගත සිත් ඇතිව ‘ප්‍රිය හිතවත, නොබව සිටුව, ඔබ කවරෙක්ද?’ යනුවෙන් ඇසීය.

‘ස්වාමීනි මම ජම්බුක නම් වෙමි’යි සිවලා කීය.

‘ප්‍රිය මිත්‍ර ජම්බුකය, මෙතැන් පටන් මට උපස්ථාන කරන්ට හැකිද?’

‘හිමියනි, උපස්ථාන කරන්නෙමි’ ඔහු එතැන් පටන් උපස්ථාන කරයි.

සිංහයා ගොදුරු වශයෙන් මහත් මහත් මස් කැබලි ගෙන එයි. සිවලා ඒ මස් කැබලි කා නුදුරෙහි ගලක් මත වසයි. උා ටික දිනකින් ස්ථුල ශරීර ඇති මහත් කඳ ඇත්තෙක් විය. ඉක්බිති ඔහුට සිංහයා (මෙසේ) කීය. ‘ප්‍රිය ජම්බුකය, මා ඇඟ කිළිපොලා අතපය ගසා ප්‍රාණවත් කරන කල්හි ලඟින් සිටගෙන ‘වහන්ස, බබලනු මැනවි. වහන්ස, බබලනු මැනවි’ යනු කියන්ට හැකිද?’

‘වහන්ස, හැකිවෙමි’යි කීය.

එතැන් සිට ඔහු සිංහයා ඇඟ අතපය ගසා කිළිපොලන කාලයෙහි එසේ කරයි. එයින් සිංහයාට වැඩ වශයෙන් අස්මිමනය ඇතිවිය.

ඉක්බිති එක දවසක් මහලු සිවලා ගල්පොකුණක වතුර බොන්නේ තමාගේ සෙවනැල්ල බලන්නේ තමාගේ ස්ථුල වූ මහත්වූ ශරීරය දුටුවේය. එසේ දැක තමා ජර සිවලෙක යන හැඟීම අමතක කර දමා තමාද සිංහයෙක යන මානය ඇති කර ගත්තේය. ඒ නිසා තමාම තමාට මෙය කියා ගත්තේය. ‘ප්‍රිය සිවල, කිමෙක්ද? මෙබඳු කයක් ඇති තට අනුන් ඉඳුල් කර දැමූ ආහාර කෑම සුදුසුද? කිමෙක්ද? තා පිරිමිසෙක් නොවෙහිද? සිංහයාටද පා සතරක්, දත් දෙකක්, කන් දෙකක්, එක වලිගයක් ඇත. තටද ඒ සියල්ලම ඇත. හුදෙක් තට වෙනසකට ඇත්තේ කෙසරු නැතිකම පමණකි.’ මෙසේ සිතන ඒ සිවලාට පුහු

අභංකාරය වැඩි විය. ඉක්බිති ඔහුට ඒ අභංකාර දෝසයෙන් 'මම කවරෙක්' යන මේ ආදී හැඟීමක් ඇතිවිය.

'කෝවාහං' - මම කවරෙක් වෙමිද? මෘගරාජවූ සිංහයා කවරෙක්ද? මගේ නෑයෙක් හෝ හිමියෙක් නොවේ. කීමෙක්ද? මම ඔහුට යටහත් පහත්ව සිටගෙන ගරු සැලකිලි කරමිද? යනු මෙහි අධිප්‍රායයි.

'සිගාලකං යේව' - හිවල් හඩම.

'හේරණ්ඩකං යේව' - අප්‍රිය අමනාප ශබ්දයම.

'කෝව ඡවේ සිගාලෝ' - කවර නම් ලාමක සිවලෙක්.

'කෝ පන සිහනාදෝ' - කවර නම් සිංහනාදයක්. සිවලාගේ හා සිංහනාදයේ කවර නම් සම්බන්ධකමෙක්ද? යන අධිප්‍රායයි.

'සුගතාපදනේසු' - සුගත ලක්ෂණයන්හි, සුගතයන් වහන්සේගේ ශාසනයෙහිවූ ත්‍රිවිධ ශික්ෂාවන්හි, කෙසේ නම් එය මෙහි ජීවත් වෙයිද? මොහුට සිව්පස පුදන්නාහු ශීලාදී ගුණ සම්පන්නවූ බුදුවරයන්ට දෙමැයි දෙති. ඔවුන්ගෙන් මේ බුදු නොවූ තැනැත්තේ සමාන බුදුවරයන්ට නියමිත සිව්පසය වළඳන්නේ සුගතාපදනයන්හි ජීවත්වෙයි යයි කියති.

'සුගතාතිරිත්තාති' - ඔවුන්ගේ ඒ භෝජනාදිය දෙන්නාහු බුද්ධ, බුද්ධ ශ්‍රාවක, උතුමන්ට දී පසුව ඉතිරි කොටස සවස් කාලයේ දෙති. මෙසේ එය සුගතයන් වෙතින් ඉතිරි කොටස අනුභව කරයි නම්.

'තථාගතේ' - තථාගතවූ අර්භ්‍යත්වූ සමයක් සම්බුද්ධයන් වහන්සේට අපහාස කරයි, හැපීම් බවට පැමිණෙයි, නොහොත් 'තථාගතේ' යනාදිය උපයෝග බහුවචන පදයි. 'ආසාදේතබ්බ - සට්ඨිතබ්බ' යන පදද ඒක වචන මෙන් කී නමුත් බහුවචනමය.

'ආසාදනා' - මම බුදු හා තරඟයට ප්‍රාතිහාර්යය කරන්නෙමි' යි ගැටීමයි.

'සමෙක්ඛියානං' - මනාව බලා දැන යන තේරුමයි.

'අමඤ්ඤි' - නැවත වටහාගත්තේය.

'කොත්ථු' - සිගාල සිවල්,

'අත්තානං විසාසේ සමෙක්ඛිය' - ගල්පොකුණෙහි ඉඳුල් කළ ජලයෙහි ස්ථුලවූ සිය ගරීරය දැක.

'යාවත්තානං න පස්සති' - යම් තාක් මම සිංහයාගේ ඉඳුල් කා වැඩුනෙකැයිද ජර සිවලෙකැයිද යනුවෙන් මෙසේ ඇතිසැටියෙන් තමා පිළිබඳ තතු නොදකීයි.

'ව්‍යග්ඝෝති සඤ්ඤති' - මම සිංහයෙක් වෙමි'යි හඟියි. සිංහයෙකුට සමාන බල ඇති ව්‍යාභූයෙක් වෙමි'යි සිතයි.

'භුත්වාන භේකේ' වල් ගෙමිබන් (ජලයෙහි හැසිරෙන ගෙමිබන්) කා.

'බලමුසිකායෝ' - කලවිට මීයන් කා.

'කටසීසු ඛිත්තානි ච කෝණුපානි' - සොහොන්හි හැර දමන ලද කුණපයන්ද කා.

'මහාවන' - මහවනය.

'සුඤ්ඤවන' - හිස්වනය.

'විවඬ්ඨ' - වැඩුන.

'තථෙවසෝ සිගාලකං අනදි' - මෙසේ වැඩුනු මෘග රාජයෙක් වෙමි'යි සිතාද මුලදී තමා දුර්වලව සිටිය සිවල් කල්හි යම්සේ නාද පැවැත්වීද එපරිද්දෙන්ම ඔහු සිවල් හඬම හැඬීය. මේ ගාථාවෙන් 'මැඩියන් ආදීන් කා ගරීරය වැඩුන සිවලා මෙන් ලාබ සත්කාරයන්හි ගිජුවූ තෝද එබඳු යයි' පාටික පුතුම මින් ගටා සමකර දැක්වීය.

'නාග' - ඇතුන්.

'මහාබන්ධන' - මහත් කෙලෙස් බැම්මෙන් මුද

'මහාවිදුග්ගා' - මහා විදුග්ග නම් සතර ඕසයෝය. ඉන් උදුරා නිවන් තෙලෙහි පිහිටුවා.

මෙසේ බුදුහු මෙපමණක්වූ කථාමාර්ගයෙන් පෙළහර නොපාන්නාහයි, යන පදයාගේ අනුසන්ධි ගලපා දක්වා දැන් 'න අග්ගඤ්ඤං පඤ්ඤපේති' යන මෙහි අනුසන්ධි දක්වනුයේ 'අග්ගඤ්ඤංවාහ' යන දේශනාව ඇරඹුන.

'අග්ගඤ්ඤංවාහං' - භාර්ගවය, මම ශ්‍රේෂ්ඨයයි පිළිගත් දෙයද දනිමි. එසේම ලෝකෝත්පත්ති වාර්ග්‍යා පිළිවෙළද දනිමි.

‘තංච පජානාමි’- හුදෙක් අග්ගඤ්ඤ ඛව පමණක් නොව එම උතුම් ඛවද දනිමි. ඊටද වඩා උත්තරීතරවූ සීලසමාධීන්හි පටන් සර්වඥතාඥනය තෙක් දනිමි.

‘තඤ්ච පජානං න පරාමසාමි’- එය දන්නේ නමුදු මම මෙය දනිමි යි තෘෂ්ණා දෘෂ්ටි මාන වශයෙන් පරාමර්ශනය නොකරමි. බුදුන්හට පරාමාසයක් නැතැයි මින් දැක්වෙයි.

‘පච්චත්තං යේව නිබ්බුති විදිතා’- තමා පිළිබඳ කෙලෙස් නිවීම තමාම ඇති සැටියෙන් දැනගනියි.

‘යදහිජානං තථාගතෝ’- යම් කෙලෙසුන්ගේ නිවුමක් වෙයිද බුදුහු එය දැනගනිති.

‘තෝ අනයං ආපජ්ජති’- නිවන අවබෝධ නොකර ගත් තීර්ථකයන් සෙයින් විපතට- දුකට- කරදරයට- නොපැමිණෙයි.

දැන් තීර්ථකයෝ යමක් අග්ගඤ්ඤ නම්ද එය දක්වත්. එය දක්වන්නාහු ‘සන්ති භග්ග’ යනාදිය කීහ.

‘ඉස්සරකුත්ත බ්‍රහ්මකුත්ත’-ඊශ්වරයන් කළ, බ්‍රහ්මයන් කළ. ඊශ්වරයන් නිමිතිකොට බ්‍රහ්මයන් නිමිතිකොට යන තේරුමයි. බ්‍රහ්මයාම මෙහි අධිපතිභාවයෙන් ඊශ්වරය’යි දත යුතුය.

‘ආචරියක’- ආචාර්යාසභාවය, ආචාර්යාචාර්ය, එහි ආචාර්යාචාර්ය අග්ගඤ්ඤ නම් නොවේ. අග්ගඤ්ඤ ශ්‍රේෂ්ඨ ඛව නම් මෙහි දේශනා කරන ලද ඒ උතුම් ස්වභාවයයි කියන ලදී.

‘කතං විනිතකං’- කවරෙකු විසින් කරන ලදද, කුමක් කරන ලදද, යනුයි. සෙස්ස බ්‍රහ්මජාල සූත්‍රයෙහි කියනලද ක්‍රමයෙන්ම දත යුතුයි.

‘බිඬ්ඛාපදුසික’- එනම්වූ. බිඬ්ඛාපදුසික මූලක.

‘අසත’- අවිද්‍යාමාන යන තේරුමයි.

‘තුච්ඡ’- හිස්, ඇතුළත සාරයෙන් තොරවූ.

‘මුසා’- මුසාවාද- බොරු.

‘අභුත’- නොවූ, වීමෙන් තොර.

‘අබ්භාවික්ඛන්ති’- කියති.

‘විපරිත’- පෙරලුන සිත් ඇති.

‘හික්ඛවෝ ච’- හුදෙක් ශ්‍රමණ ගෞතමයන් වහන්සේ පමණක් නොවෙයි. ඒ හික්ෂුහුද විපරිත වූවාහුය. ඉක්බිති යමක්

දක්වනු සඳහා විපරිතයයි කියද්ද එය දක්වනු සඳහා 'සමණෝ ගෝතමෝ' යනාදිය කියන ලදී.

'සුභං විමොක්ඛං'- වර්ණ කසිණයයි.

'සුභන්තේ වා'- සුභවූද අසුභවූද සියල්ල 'සුභන්තේ ව' යනුවෙන් දැනගනියි, 'සුභන්තේව තස්මිං සමයේ සංජානාති' යන මෙය සුභ යන මෙය එකල්හි හඳුනා ගනියි. අසුභ නොවේය. 'භික්ඛවො' යන්නෙන් යමෙක් මෙසේ කියද්ද, ඔව්හුයි. අනවැසි ශ්‍රමණයෝය, විපරිත වූවාහුය.

'පභෝසි'- සමර්ථ ප්‍රතිබල.

'දුක්කරං ඛෝ'- මේ පිරිවැජ්ජා 'මෙසේ පැහැදුන මම වහන්ස යනුවෙන් යම් මේ දේ කියේද, එය කපටි බවෙන් හා කුහක බවෙන් යුතුව කිය. ඔහුට මෙබඳු අදහසෙක් විය- ශ්‍රමණ ගෞතමයන් වහන්සේ මට මෙතෙක් ධර්ම කතා වදළහ. මා ඒ සියල්ලම අසාද් පැවිදි වීමට සිත් ඇත්තෙක් නොවිමි. මා විසින් මුත්වහන්සේගේ ශාසනයට ඇතුළත් වූවෙකු මෙන් අඟවන්ට වටියයි සිතාගත්තේය. එහෙයින් ඔහු කපටි බවෙන් හා කුහක බවෙන් යුතුව මෙසේ කිය. නහර පිහිටි තැන් ගටන්නාක් මෙන් භාර්ගවය, අන්‍ය දෘෂ්ටිකයෙකු වූ තා විසින් මෙය ඉතා දුෂ්කරය' යනාදිය වදළහ. එය පොට්ඨපාද සූත්‍රයෙහි කියන ලද්දේමය.

'සාධුකමනුරක්ඛ' 'මනාසේ රකුච.' මෙසේ බුදුහු පැහැදිලි මාත්‍රය රැකීමෙහි පිරිවැජ්ජා යෙදවූහ. ඔහුද මෙතරම් විශාල සූත්‍රයක් අසාද කෙලෙස් නසා දමන්නට අසමත් විය. එහෙත් ඒ දේශනාව ඔහුගේ ආයති වාසනාව (මතු දියුණුව) පිණිස හේතුප්‍රත්‍යය විය. සෙසු සියල්ල මුලදී කී පරිදිමයි.

(පාටික සූත්‍ර වර්ණනාව නිමි.)

25. උදුම්බරික සූත්‍ර වර්ණනාව

'ඒවම්මේසුතං' යනුවෙන් උදුම්බරික සූත්‍රය ඇරඹූහ. එහි මේ අපූර්ව පද වර්ණනාවයි.

'පරිබ්බාජක'- එනම් පිරිවැජ්ජෙක් නොහොත් සැඟවුන පිරිවැජ් බැව් ඇතියෙක්.

‘උදුම්බරික පරිබ්බාජකාරාම’- එනම් පිරිවැජ් අරම. උදුම්බරික දේවිය සත්තකවූ පිරිවැජ් අරමෙහි.

‘සන්ධාන’- ඔහුගේ නමයි මෙනම් ගෘහපතියා මහානුභාව ඇත්තෙකි. අනාගාමීවූ මොහු පිරිවර උපාසකයන් පන්සියයක් සමග හැසිරෙයි. බුදුන් විසින් මොහු ගැන මහපිරිස් මැද මෙසේ ගුණ වර්ණනා කරන ලදහ- ‘මහණෙනි, අංග සයකින් යුතුවූ සන්ධාන නම් ගෘහපතියා බුදුන් කෙරෙහි කෙළවරටම පැහැදුනේය. සද්ධර්මයෙහි නිසි ඉරියට පැවැත්වීමෙහි යෙදුනේය. කවර නම් අංග සයෙක්ද? 1 බුදුන් කෙරෙහි අවල ශ්‍රද්ධාවෙන් යුතුවීම, 2 ධර්මය කෙරෙහි අවල ශ්‍රද්ධාවෙන් යුතුවීම, 3 සංඝයා කෙරෙහි අවල ශ්‍රද්ධාවෙන් යුතුවීම, 4 ආර්යා සීලයෙන් යුතුවීම, 5 ආර්යා ඥානයෙන් යුතුවීම, 6 ආර්යා විමුක්තියෙන් යුතුවීම ‘මහණෙනි, මේ අංග සයෙන් සම්පූර්ණවූ සන්ධාන නම් ගෘහපති උවසු තෙමේ බුදුන් විෂයෙහි නිෂ්ටාවට ගියේය. සද්ධර්මය විෂයෙහි යාම් ඊම ආදියෙන් මනා ඉරියව් පවත්වන්නේය යනුයි.

හෙතෙමේ උදයෙන්ම උපෝසාංගයන් ඉටාගෙන පෙරවරුයෙහි බුදුන් ප්‍රධාන සංඝයාට දන්දී හික්ෂුන් වෙහෙරට වැඩිය කල්හි ගෘහයෙහිවූ ලොකු කුඩා අයගේ ශබ්දයෙන් කරදරයට පැමිණියේ බුදුන් වෙතින් බණ අසන්ට යමිසි නික්මුනේය. ඒ නිසා ‘දහවල් (පස්වරුයෙහි) රජගහනුවරින් නික්මුනේය’යි කිය.

‘දිවා දිවසස්ස’- මින් මධ්‍යාහ්න සමය ඉක්ම ගිය පසු යන තේරුම දෙයි. එදවස දවල් මධ්‍යාහ්න කාලය ඉක්මගිය විට වෙහෙරට බුදුන්ගෙන් බණ ඇසීමට පිටත්විය යන තේරුමයි.

‘පතිසල්ලීන’- ඒ ඒ රූපාදී අරමුණුවලින් සිත එක්තැන්කර සැගවුනේ ධ්‍යානයෙහි ඇලීම් වශයෙන් ඒකීභාවයට ගියේ,

‘මනෝභාවනීයානං’- සිත වඩන්නවුන්ට. හෙවත් දියුණු කරන්නන්ට යමෙක් ආවර්ජනා කිරීමෙන් හා මෙනෙහි කිරීමෙන් සිත නිවරණයන්ගෙන් තොරවෙයිද වැඩෙයිද එයයි.

‘උත්තාදිනියා’- මෙය පොට්ඨපාද සූත්‍රයෙහි විස්තර කරන ලදී. ඉන් බලනු.

‘යාවතා’- යම් පමණ.

අයං තේසං අඤ්ඤතරෝ’- මොහු ඔවුන්ගෙන් අභ්‍යන්තරවූ එක් ශ්‍රාවකයෙක. බුදුන්ගේ ශ්‍රාවකවූ අනාගාමීවූ ගිහියෝ පන්සියයක් දෙන රජගහනුවර වසත්. ඒ එක් එක් අයට පන්සියය බැගින් පිරිවර උවසුවෝ සිටිති. ඔවුන් සඳහා මොහු ඒ අය අතුරින් එක් කෙනෙකැයි කිය.

‘අප්පේව නාම’- ඔහුගේ පැමිණීම බලාපොරොත්තු වෙමින් කිය. බලාපොරොත්තුවීමේ කාරණය පොට්ඨපාද සූත්‍රයේදී කිය.

‘ඒතදවෝච’- එන්නේ අතරමඟදීම ඔවුන්ගේ කතාව ඇසූ බැවින් මෙය ‘මෙය අන් පරිද්දෙකින්’ යනාදී වචන කිය.

‘අඤ්ඤතිත්ථියා’- දර්ශනයෙන්ද ආකල්පයෙන්ද ආකාරයෙන්ද හැසිරීමෙන්ද විභරණයෙන්ද ඉරියව්වෙන්ද අත්‍යවූ හෙවත් වෙනස්වූ නොවූවෝ ‘අත්‍ය තීර්ථක’ නම්.

‘සංගම්ම සමාගම්ම’- පැමිණ එක්රැස්ව හුන් තන්හි.

‘අරඤ්ඤේ වනපත්ථානි’- වනයෙහි පිහිටි වානප්‍රස්ත සේනාසන. ගම් සීමාවෙන් මිදුන වනයේ දුර පිහිටි සෙනසුන්ය.

‘පත්ථානි’- ඉතා දුර පිහිටි සෙනසුන්. වානප්‍රස්ත සෙනසුන්වලටද ඉතා දුරින් පිහිටි මනුෂ්‍යයන්ගේ හැසිරීම් සීමාවලින් ඉතා ඈත මේවා පිහිටියේය.

‘අප්පසද්දනි’- විහාර සීමාවෙන් ගමන් කරන ජනයාගේ ශබ්දයෙන් තොර. අල්ප ශබ්ද සහිත.

‘අප්පනිග්ගෝසානි’- මහා ශබ්දයන්ගෙන් තොර.

‘විජනවාතානි’- ඇතුළත හැසිරෙන ජනයාගේ වාතයෙන් තොර. එම වාතය පහව ගිය.

‘මනුස්සරාහ සෙය්‍යකානි’- මනුෂ්‍යයන්ගේ යම් යම් රහස්‍ය දේ කිරීමට සුදුසු යෝග්‍ය.

‘පටිසල්ලාන සාරූප්පානි’- එක්වීමට සුදුසු. මෙසේ සන්නිධාන නම් ගෘහපතියා ‘අහෝ! මාගේ ශාස්තෘන් වහන්සේ යම් ඒ මෙවැනි සෙනසුන් ආශ්‍රය කරතියි.’ ඇදිලිබැඳ උත්තමාංගයෙහි අත් පිහිටුවා මේ ප්‍රීතිවාක්‍ය ප්‍රකාශ කරමින් හුන්නේය.

'ඒවං චුත්තේ'- මෙසේ ප්‍රීති වාක්‍ය ප්‍රකාශ කරන්නාවූ සන්ධාන නම් ගෘහපතියා විසින් කියන ලද කල්හි නිග්‍රෝධ නම් පිරිවැජියා 'මේ ගෘහපතියා මා ළඟ හිඳගෙනත් තමන්ගේ ශාස්තෘචරයාගේම ගුණ වර්ණනා කරයි. උසස් අන්දමින් පසසයි. අපිත් ඇත කියාවත් හැඟීමකුදු ඇති නොකරයි. මොහු කෙරෙහි හටගත් කෝපය ශ්‍රමණ ගෞතමයන් මත හෙලන්නෙමි' සිතාගෙන සන්ධාන ගෘහපතියා හට මෙසේ කිය.

'යග්ඝේ'- වෝදනාර්ථයෙහි නිපාතයකි.

'ජානෙය්‍යාසි'- දැනගත්තෙහිද- දුටුවෙහිද?

'කේන සමණෝ ගෝතමෝ සද්ධිං සල්ලපති'- කිනම් කරුණක් නිසා කවර පුද්ගලයෙකු සමග ශ්‍රමණ ගෞතමයා කතා කරයිද දෙඩයිද, කියයිද, කුමක් කීවේ වෙයිද, ඉදින් යමෙකුට කතා කිරීමට සුදුසු කිසියම් කරුණක් වන්නේ නම් ඔහු ශ්‍රමණ ගෞතමයන් සමීපයට යන්නේය. එසේ ගොස් ඒ කතා කරනු කැමැත්ත කියන්නේය. එසේ කතා කිරීමට සුදුසු යමක් නැතොත් ඔහු සමීපයට යන කිසිවෙක් නොවන්නේය එවිට ශ්‍රමණ ගෞතමයා කවුරුත් සමග කතා කරයිද? එසේ කතා කිරීමක් නොමැති කල ඔහු මහත් කතා ඇත්තෙක් වන්නේ කෙසේද?

'සාකච්ඡා'- කතාව සැසඳීම.

'පඤ්ඤ වෙය්‍යත්තියං'- උත්තර ප්‍රත්‍යුත්තර ක්‍රමයෙන් ප්‍රඥාවගේ ව්‍යක්ත භාවය ප්‍රකාශ කිරීම.

'සුඤ්ඤගාරහතා'- සුන්‍යාගාරයන්හි නටුවාවූ ශ්‍රමණ ගෞතමයන් විසින් බෝධි මූලයේදී ලබන ලද ප්‍රඥාව සුන්‍යාගාරයන්හි හුදකලාව විසීමෙන් විනාසවී ගොස්ය. ඉදින් මේ අපි වගේ ගණසංගතිකාවෙන් හැසිරෙන්නේ නම් ඔහුගේ ප්‍රඥාවද විනාශ නොවන්නේයයි දක්වයි.

'අපරිසාවචර'- අවිසාරදර (අසමර්ථ) බැවින් පිරිස් පරිහරණයට (පිරිස හා හැසිරෙන්නට) බැසීමට නොහැකි වෙයි.

'නාලං සල්ලාපාය'- අල්ලාප සල්ලාපයෙහි අසමර්ථය.

'අන්තමන්තානේව'- කිසිවෙක් මාගෙන් ප්‍රශ්න අසන්නේ නම් නපුරෙකැයි සිතා ප්‍රශ්න අසාය යන බියෙන් පස්සට පස්සටම- ප්‍රාන්ත සේනාසනයටම යයි ඒ ඇසුරු කරයි.

'ගෝ කාණා'- එක ඇසක් සුන් කණවූ දෙන. ඕ වනාහි අන්තිම කෙළවරම ඇසුරු කරයි. පසු පසු භාගයම සේවනය කරයි. ඕ තොමෝ කණවූ තැනැත්තියක් හෙයින් වනයට පිවිසීමෙහිද අසමත්ය. කුමක් නිසාද? යම් හෙයකින් පත්‍ර අතු කටු යන මේවායින් 'පහර වදියිද, ඒවාට බියෙනි. ගොනුන් ඉදිරිපිට සිටීමටද අසමත් වෙයි. ඒ මක්නිසාද? අඟින් හෝ කණෙන් හෝ වල්ගයෙන් හෝ වදින පහරවලට බියෙනි.

'ඉංස'- වෝදනාර්ථයේ නිපාතයකි.

සංසාදෙය්‍යාමි'- එක ප්‍රශ්නය ඇසීමෙන්ම අවුල්වූ ස්වභාවයට හා බෙදයට පමුණුවන්නෙමු.

'තුච්ඡකුම්භිවනං'- ඔහු හිස් හැලියක් වැන්න.

'ඕරෝධෙය්‍යාමි'- ඔතා බදිමු. පිරුන කලය වනාහි එහා මෙහා පෙරලාද ඔතා බැදිය නොහැකිය. හිස්වූයේ එහා මෙහා පෙරලා කැමති පරිදි ඔතා බැඳීමට හැකිවෙයි. එපරිද්දෙන්ම නටුවාවූ නුවණින් යුතු හිස් බඳුනක් බඳු ශ්‍රමණ ගෞතමයන් වාද නමැති ඔතා බැඳීමෙන් හාත්පසින්ම වටකර ඔතා බදිමුයයි කියයි. මේ පරිද්දෙන් ඒ පිරිවැජ්ජා බුදුන්ගේ රන්වන් තලල් මඩුල්ල නොදක්නේ දසබලයන්ට පරාං- මුඛව සිය බලය දක්වමින් නො කැලැල් ක්ෂත්‍රිය කුමරෙකු කුලයෙන් ගටා දක්වන සැබොලෙකු සෙයින්ද නොකැලැල් කේසර සිංහ රාජයෙකුගේ ශක්තියෙන් සමකොට දක්වන ජරසිවලෙකු සෙයින්ද නානාප්‍රකාර හිස් පුරසාරම් (මැතදෙඩුම්) දෙඩිය. උවසුවා සිතිය. 'මේ පිරිවැජ්ජා බොහෝසේ මැත දෙඩවයි. අවිචිය ස්පර්ශ කිරීමට පාදයද භාවාග්‍රය ඇල්ලීමට අතද දික්කරන්නාක් සෙයින් හිස් වැයමක් කරයි. ඉදින් මාගේ ශාස්තෘන් වහන්සේ මෙතැනට වඩින්නේ නම් මේ පිරිවැජ්ජාගේ භවාග්‍රය දක්වා උස්ව වැඩුන මාන නමැති කොඩිය එතැනින්ම ඇදවැටෙන්නේය' යනුයි. බුදුහුද ඔවුන්ගේ මේ කතා ඇසුවාහුමය. ඒ නිසා කිය- "මේ කතා සල්ලාපය ඇසුවාහුමය" යනුයි.

'සුමාගධාය' - එම් පොකුණ. යම් පොකුණක ඉවුරෙහි හුන් එක්තරා පුරුෂයෙක් පියුම් නාලයන් අතරෙන් අසුර භවනයට වදනා අසුර සෙනඟ දුටුවේද?

'මෝරනිවාප' - සතුන්ගේ ආහාරය 'නිවාප' නම්. යම් තැනක මොණරුන්ට ජීවිත දනය සමග කෑමද දුන්නේද එතැනය යන අරුති.

'අබ්භෝකාස' - එලිමහන, මිදුල

'අස්සාසප්පත්ත' - සතුටට පැමිණි.

'අප්ප්ඛාසය' - උතුම් සේ ඇසුරු කළ අදහස.

'ආදි බ්‍රහ්මවරිය' - පුරාණ බ්‍රහ්මයර නමැති ආර්යයා මාර්ගය. මේ කියන ලද්දේවේ. 'වහන්ස, කවර නම් ධර්මයක් බුදුන් විසින් ශ්‍රාවකයෝ හික්මවීමට උතුම්සේ කරුණුවූ ආදි බ්‍රහ්මවරිය භූතවූද ආර්යයා මාර්ගය සම්පූර්ණකොට රහත් ඵලයට පැමිණීම වශයෙන් සතුටට පැමිණියාහු දැනිද්ද යනුයි.

'විප්පකත' - මාගේ පැමිණීම හේතුකොටගෙනම අසම්පූර්ණ කොට සිටිය. කියව, මම මෙය නිමවා කෙළවර කර දක්වන්නෙමි'යි සර්වඥපවාරණය පැවරිය.

'දුප්පානං ඛෝ' - බුදුහු පිරිවැජ්ජාගේ වචන අසා 'මේ පිරිවැජ්ජා මා විසින් ශ්‍රාවකයන්ට දෙසනු ලැබිය යුතු ධර්මයද ඔවුන් විසින් පෙරටුව තැබිය යුතු ප්‍රතිපත්තියද අසයි. ඉදින් මම මොහුට පළමුවම එය කියන්නෙමි. එය කීවද මොහු එය නොදන්නේය. මේ වනාහි ලාමක පිළිකුල් කටයුතු වාදයෙක ඒකාන්තයෙන් මම මොහුට පමණක් විෂයවන පරිදි ප්‍රශ්නයක් අස්වා පසුව වෙන් වශයෙන් සෙසු මහණබමුණන්ගේ දෘෂ්ටිය හා නොගැළපෙන බව දක්වන්නෙමි. නැවත පසුව 'මේ ප්‍රශ්නය විසඳන්නෙමි'යි සිතා 'දුප්පානං ඛෝ ඒතං' මෙය අවබෝධ කර ගැනීමට ඉතා දුෂ්කරය'යි යනාදිය වදළහ.

'සකේ ආචරියකේ' - තමා ගත් ආචාර්යයා වාදයෙහි.

'අධිජේගුවිජ' - උත්සාහයෙන් ලාමක සේ පිළිකුල් කටයුතු බැවිනි.

'කථං සන්නා' - කෙසේවූ.

'තපෝ ජිගුවිජ' - උත්සාහයෙන් පිළිකුල් කටයුතු පව, හෙවත් පවත් දුරුවීම.

‘පරිපුණ්ණ’ - පිරිපුන්ව පිරිසිදුව.

‘කථං අපරිපුණ්ණ’ - කෙසේ අපිරිසිදු වීදැයි මෙසේ විචාරති.

‘යත්ති නාම’ - යමක් නම්.

‘අප්පසද්දේ කත්වා’ - අල්ප ශබ්දකොට නිශ්ශබ්ද කරවා. පහත් හඬ ඇති කොට ඔහු වනාහි මෙසේ සිතිය. ශ්‍රමණ ගෞතමයා එක් ප්‍රශ්නයකුදු නොකියයි. ඔහු වැඩි වශයෙන් පවත්වන අල්ලාප සල්ලාප කතාවකුදු නැත. මේ අය වනාහි මූල සිටම ශ්‍රමණ ගෞතමයන් අනුව වසන්තානුද ඔහුට ප්‍රශංසා කරන්නානුද වෙති. ඒකාන්තයෙන්ම මේ අය නිශ්ශබ්ද කරවා තමාම කියමි’යි සිතාගත්තේය. ඔහු එසේ කෙළේය. ‘අප්පසද්දේ කත්වා’ - යනාදිය ඒ නිසා කිය.

‘තපෝ ජිගුච්ඡාවාද’ - පිළිකුල් කටයුතු තපසයයි කියමු. සිතිනුදු එයම සාර වශයෙන් ගෙන හැසිරෙමු. කයින්ද එයම එකට සම්බන්ධ කරගෙන නානාප්‍රකාර ආත්මය ක්ලාන්ත කරවනසුලු යෝගයන්හි යෙදුනාහු වාසය කරති. යන තේරුමයි.

‘තපස්සි’ - තපසෙහි යෙදුන තැනැත්තා.

‘අවේලක’ - මෙය මූලදී ‘සිහනාද’ යන්නෙහි විස්තර කරන ලදී. එය බලා විස්තර දැනගන්න.

‘තපං සමාදියති’ - අවේලකභාවාදී වාත මනාසේ ගනියි. ඒවා දැඩිසේ ගනියි.

‘අත්තමතෝ හෝති’ - මා හා සමානව අන් කවරෙක් නම් මේ තපසෙහි ඇද්දැයි සතුටු සිත් ඇත්තේ වෙයි.

‘පරිපුණ්ණ සංකප්ප’ - මෙපමණකින් සැහේයයි මෙසේ සම්පූර්ණ කළ සංකල්පනා ඇති - සිතිවිලි ඇති, මෙයද තීර්ථකයන්ගේ වශයෙන් ආවකි. ශාසනාවචරයා විසින් දැක්විය යුතුයි. ඇතමෙක් ධුතාංගයක් සමාදන් වෙයි. ඔහු ඒ ධුතාංගය සමාදන්වූ මා හා සමාන අන් කවරෙක් ඇද්දැයි සතුටු වෙයි, පිරිහිය හැඟීම ඇත්තේ වෙයි.

‘තපස්සිනෝ උපක්කිලේසෝ හෝති’ - දෙයාකාරයෙන්ම බලාපොරොත්තුවන තපස්වියාහට මේ උපක්කිලේසය වෙයි. පෙමණකින් මේ තපස උපක්කිලේස සහිත වේයයි කියමි.

‘අත්තානුක්කංසේති’ - මා හා සමාන අන් කවරෙක් ඇද්දැයි තමා ඔසොවා තබයි.

‘පරං වම්හේති’- මොහු වනාහි මා හා සමාන නොවේ යයි පහත් කොට සිතයි.

‘මජ්ජති’- පිය දමයි- පහත්කොට සලකයි. මාන මදය කරණකොටගෙන පහත්කොට සලකයි.

‘මුච්ඡති’- මුලාවූයේ වෙයි. ගෙනුනේ වෙයි.

‘පමාදමාපජ්ජති’- මෙයම උතුම් සාරයයි සලකා ප්‍රමාදයට පැමිණෙයි. සසුන්හි පැවිදිවූ තැනැත්තෙකු දුක්ඛය පිළිබඳ ශුද්ධිය ඇත්තේ වෙයි. කමටහන් පිළිබඳ ශුද්ධිය ඇත්තේ නොවෙයි. දුක්ඛයම රහත් බව සේ සාර වශයෙන් විශ්වාස කරයි.

‘ලාභසක්කාර සිලෝක’- සිව්පසය ලබන්නුයි ලාභ නම්. එම ලාභයන්ම යහපත් සේ පිළියෙල කොට ලැබීම ‘සත්කාර’ නම්. ගුණ වර්ණනා කිරීම ‘සිලෝක’ නම්.

‘අභිනිබ්බත්තේති’- අවේලකාදී වෘත්තයන් නිසා හෝ තෙළෙස් දුක්ඛාංග සමාදන්වීම නිසා හෝ මහත් ලාභ උපදියිද ඒ නිසා ‘අභිනිබ්බත්තේති’ යනු කියයි. මෙහි කී සෙස්ස මුල් වාරවල කී නයින්ම දෙවැදෑරුම් තපස්වින්ගේ වශයෙන් දනුයුතු.

‘වෝදසං ආපජ්ජති’- දෙවැදෑරුම් බවට පැමිණෙයි. කොටස් දෙකක් කරයි.

‘බමති’- රුචිවෙයි- ඉවසයි.

‘න බමති’- රුචි නොකරයි.

‘සාපෙක්ඛෝ පජ්ඣති’- බලාපොරොත්තු සහිතව ආශා සහිතව දුරුකරයි. ඒ කෙසේද? උදයෙන්ම කිරිබත් අනුභව කෙළේ වෙයි. අනතුරුව ඔහුට මාංශ ආහාර එලවයි. ඔහුට මෙබඳු සිතක් වෙයි. ‘දැන් ලැබුනු මේ ආහාරයට සමාන උතුම් ආහාරයක් යළිත් කවද ලබමිද, ඉදින් අපි දන්නෝ නම් උදයෙන්ම කිරිබත් අනුභව නොකරන්නෙමු. දැන් ඉතින් කුමක් කරන්නද, පින්වත, මෙය ගෙන යව, තෙපිම අනුභව කරව්’යි සිය ජීවිතය පුදන්නාක් මෙන් දැඩි ආශා සහිතවම ඒ ආහාරය අත්හරියි.

‘ගථීත’- ඇලූන ජනයා.

‘මුච්ඡිත’- බලවත් ආශාවෙන් මුලාවූ, සිහි විකලවූ

‘අප්පිකාපන්න’- ආමිසයෙහි ඉතා ඇලුන. ‘ඇවැන්නි, වළඳවි’යි ධර්මානුකූල ඇරයුමකුළු නොකොට මහත් මහත් පිඩු කරයි.

‘අනාදීනව දස්සාවි’- ස්වල්පවූ දෙසකුළු නොදකියි.

‘අනිස්සරණ පඤ්ඤ’- මෙහි පමණ දැනීමෙන් නිස්සරණ ප්‍රත්‍යවේක්ෂණ පරිභෝග මාත්‍රයද නොකරයි.

‘ලාභසක්කාර සිලෝකනිකන්ති හේතු’- ලාබාදියෙහිවූ තෘෂ්ණා හේතු

‘සංභක්ඛෙති’- අනුභව කරයි.

‘අසනිවිචක්ක’- හෙන විදුලි වලල්ල මේ කියේ වෙයි. ගෙන විදුලි වලල්ල මොහුගේ දන්තකුටය මූලබීජාදියෙහි කිසිවක් එක්ව නොවළඳයි එහෙයින් වනාහි ඔහු ශ්‍රමණ වාදයෙන් ශ්‍රමණයෙකැයි හඳුනා ගනිත් යයි මෙස් දෙස් නගයි- ඉවත දමයි. මෙය තීර්ථකයන්ගේ වශයෙන් ආවකි. භික්ෂූන්ගේ වශයෙන් නම් මෙහි යෙදීම මෙසේය. තමා ධුතංගධරයෙක් වෙයිද ඔහු අනිකෙකුට මෙසේ දෙස් නගයි. ‘කිමෙක්ද? ශ්‍රමණයෝ නම් මෙසේද? මොවුන්ට ශ්‍රමණයයි කියන්නෝ කවරහුද? ධුතංග මාත්‍රයක්වත් නැතිව දන් පිළිගැනීමාදිය කරමින් ඒ ඒ ප්‍රත්‍යයන් බොහෝ වශයෙන් රැස්කරමින් හැසිරෙති’ යනුයි.

‘ලුඛාපීචි’- අවේලකාදී වශයෙන් හෝ ධුතංගාදී වශයෙන් හෝ රූක්ෂ දිවිපෙවෙන.

‘ඉස්සාමච්ඡරිය’- අනුන්ගේ ලාබසත්කාරාදී සම්පත් නැතිකරන අදහස ඊර්ෂ්‍යාවයි. ලාබාදී සත්කාර මැඩීම් ලක්ෂණය මසුරුකමයි.

‘ආපාඨකනිසාදි හෝති’- මනුෂ්‍යයන්ගේ ඉදිරිපිට දැකීමට පහසු තන්හි හිඳියිද, යම් තැනකදී ඔව්හු දකිද්ද, එහි සිටියේ වවුලා මෙන් හැසිරෙයිද පස්වැදෑරුම් තපස්විදි වලින් කෙලෙස් තවයිද එක පයකින් සිටියිද හිරු පුදයිද, එවැනි අවස්ථායි. සසුන්හි පැවිදි වූයේද සමාදන්වූ ධුතංග ඇත්තේ මුලු රැයෙහි නිදගෙන (පසුදින) මනුෂ්‍යයන් හමුවෙහි තපස් රකියද, හිර මුදුන් වේලෙහි සිව්වැ කුටි කරයිද, හිරු නැගි කල හකුලයිද,

මිනිසුන් පැමිණි බව දැන ගණ්ඨාව ගසා සිව්ව මුදුනෙහි තබා සක්මනට බසිසි. මුස්න ගෙන වෙහෙර මිදුල හමදිසි. (මේ පැවිදි දුසිලාගේ හැසිරීමය.)

‘අත්තානං’- තමාගේ ගුණ.

‘අදස්සයමාන’- මෙහි ‘අ’ යනු නිපාතයකි. ‘දක්වනු ලබයි’ යන තේරුමයි.

‘ඉදම්පි මේ තපස්මිං’- ‘මෙය මාගේ තපසය, ඔහු වනාහි අහවල් තැන සිටින අවේලකයෙකි. මුත්ත ගොඩෙහි හැසිරීමාදී ගති ඔහුගේ සුසිල්වත් හැසිරීමය’යි යනාදිය කියයි. ‘මෙයත් අපගේ එක් පිළිවෙතකි. ඔහු අපගේ එක් ගෝලයෙකි.’ යනාදිය කියයි. ‘අසවල් තැන පාංසුකුලික හික්ෂුවක් සිටියි. එයද අපගේම එක් තපසකි. ඔහුද අපගේම ගෝලයෙකි.’ යනාදිය කියයි.

‘කිඤ්ච දේව’- කිසියම් වරදක් හෝ මිත්ථායාදාෂ්ටියක්.

‘පටිච්ඡන්තං සේවති’- යම්සේ අන්‍යයෝ නොදනිද්ද එසේ සේවනය කරයි.

‘අබමානං ආහ ධමති’- රුවි නොවූ දෙයක් මට එය රුවියයි කියයි. තමා විසින් කරන ලද ඉතා මහත් වරද පවා ඉතා සුලු දෙයක් කොට දක්වයි. අනුන් විසින් කරනලද දුකුලා නම් කුඩා ඇවත පවා පාරාජිකාවක් හා සමකොට දක්වයි.

‘අනුක්ඤ්ඤා’- අනුදැන වදළ යුතු. අනුමෝදන් විය යුතු.

‘කෝධනෝ හෝති උපනාහී’- කිපීම් ලක්ෂණයෙන් යුතු ක්‍රෝධයෙන්ද වෛරය දුරු නොකිරීම් ලක්ෂණයෙන් උපනාහයෙන්ද යුක්ත වූයේ.

‘මක්ඛි හෝති පලාසී’- මෙරමා ගුණ මකණ ලක්ෂණයෙන් යුතු මක්ඛයෙන්ද යුගග්ගාහ (තරඟයට ඉදිරිපත් වීම්) ලක්ෂණයෙන් යුතු පලාසයෙන්ද යුතු වූයේ

‘ඉස්සුකි හෝති මච්ඡරී’- මෙරමාහට කරනු ලබන සත්කාර සම්මානාදියෙහි නොඉවසීම් ලක්ෂණයෙන් යුතු ඊර්ෂ්‍යාවෙන්ද ආවාස කුල ලාභ වර්ණ ධර්මයන්හි මසුරු ලක්ෂණයෙන් යුතු පස්වැදැරුම් මසුරු බවෙන්ද යුක්ත වූයේ වෙයි.

‘සයෝ හෝති මායාවි’- කෙරාටික ලක්ෂණයෙන් යුතු සයබවෙන්ද තමා කළ වරද සඟවන ලක්ෂණයෙන් යුතු මායාවෙන්ද යුතු වූයේ වෙයි.

‘ථද්ධෝ හෝති අනිමානි’- ස්තේහ රහිත කරුණා රහිත තද ලක්ෂණයෙන් යුතු ථම්මයෙන්ද පමණ ඉක්මවා සිතීමේ ලක්ෂණයෙන් යුතු අනිමානයෙන්ද යුතු වූයේ.

‘පාපිච්ඡෝ හෝති’- අසාන්තවූද උසස්වූ යම් යම් දේ ලාමක හැඟීමෙන් යුතුව ඉල්ලන ලක්ෂණයෙන් යුතු ගතියවූ නින්දිත හැඟීමෙන් යුතුවූ බවයි.

‘පාපිකානං’- එම ලාමකවූ ආශාවන්ගෙන්ම වසගවූයේ.

‘මිච්ඡාදිට්ඨික’- ‘දෙන ලද දැයෙහි පින් නැත’ යනාදී ක්‍රමවලින් කියන ලද වැරදි සහිතවූ හැඟීම්වලින් යුතු වූයේ.

අන්තග්ගාහිකා’- මුල් කී එම මිසදිටුවම උච්ඡේද වශයෙන් ගන්නාලද බැවින් ‘අන්තග්ගාහිකා’යි කියන ලදී. එයින් යුතු වූයේ යන අරුති.

‘සංදිට්ඨිපරාමාසි’- තමා විසින් ගත් සිය ලබ්ධිය සංදිට්ඨියයි. එම සංදිට්ඨිය පරාමර්ශනය කෙරේනුයි හෙවත් දැඩි ලෙස අල්වාගෙන හැසිරේනුයි සංදිට්ඨි පරාමාසි නම්.

‘ආධානගාහි’- දැඩිසේ මනාව තැබීමයි. එසේ කොට ගනියි.

‘දුප්පටිනිස්සග්ගි’- නපුරුවූ යමක් දුරුකිරීමට නොහැකිවෙයි.

‘යදිමේ’- ඉදින් මොව්හු.

‘ඉධ නිග්‍රෝධ තපස්සී’- මෙසේ බුදුහු අන්‍යනිර්ථකයන් විසින් ගන්නාලද දෘෂ්ටි. ඔවුන්ගේ රැකීම, තපස, යන සියල්ලම ඉතාම කිලිටුයයි එහි සදෙස් පිළිවෙළ දක්වා දැන් පිරිසිදු පිළිවෙළ දක්වනු සඳහා දේශනාව පටන්ගන්නාහු ‘මෙහි නිග්‍රෝධ’- යනාදිය වදළහ. එහි ‘සතුටු සිත් ඇත්තේ නොවෙයි. යනාදිය කියනලද විපක්ෂය වශයෙන් දත යුත්තානුය. සියලු වාරයන්හිද රුක්ෂ පිළිවෙත් ඇති තවසුන් ගැන හා ධූතංගධරයන් ගැනද මුලදී දැක්වූ පරිදි යොදගත යුතුය.

‘ඒවං සෝ තස්මිං ධාතේ පරිසුද්ධෝ හෝති’- මෙසේ ඔහු ඒ ප්‍රිය උපද්වන පිරිණාවූ අදහස් නම් කාරණාවෙන් පිරිසිදු වූයේ උපක්කිලේස රහිතවූයේ වෙයි. මත්තෙහිද උත්සාහ කරන්නේ කමටහන් පිළිබඳ පිරිසිදු වූවෙක්ව රහත්බවට පැමිණෙයි. මේ ක්‍රමයෙන් සියලු වාරයන්හි තේරුම් දත යුතුය.

‘අද්ධා බෝ හන්තේ’- ‘වහන්ස, මෙසේ ඇති කල්හි ඒකාංසික විරියායෙන් පව පිළිකුල් කිරීම් ස්වභාවය වූ පිරිසිදුකම වේයයි අනුදනයි. මෙයින් මත්තෙහිදු අග්‍රබව හෝ සාරබව නොදන්නේ ‘අග්‍රප්‍රාප්තයහ, සාරප්‍රාප්තයහ’යි කිය. අනතුරුව බුදුහු මොහුගේ සාරවත් බවට පැමිණි බව වළක්වන්නාහු ‘නිග්‍රෝධ වනාහි නොවේ’ යයි යනාදිය වදළහ.

‘පපටිකපත්තා හෝති’- පොතු ගැලවුනේ වෙයි. සාරවත් ගස්හි අරටුවද එලයද පොත්තද ඉක්මවා පිටතවූ පොතු වැනියයි දක්වයි.

‘අග්ගං පාපේතු’- දේශනාවගේ කෙළවර ශ්‍රේෂ්ඨ ස්ථානයට පමුණුවා දේශනාකරනයේක්වා, හර සහිත ස්වභාවයට පමුණුවා දේශනා කරනයේක්වා යනුවෙන් දසබලයන් වහන්සේට යාඥ කරයි, හෙවත් බුදුන්ගෙන් ඉල්ලයි.

‘වාතුයාම සංවර සංවුතෝ’- සතරාකාර සංවරයෙන් වැසුයේ.

‘න පාණමති මාපේති’- ප්‍රාණ විනාශ නොකරත්.

‘න භාවිතමාසිංසති’- පුරුදු කරන ලද්දේ නම් ඔවුන්ගේ සංඥාවගේ පඤ්චකාම ගුණයෝය. ඒවා බලාපොරොත්තු නොවෙයි. සේවනය නොකරයි.

‘අදුං වස්ස හෝති’- මෙයද දැන් ඔහුට කියන ලද්දේ ඔහු එය හැරගනිය, යන මේ ආදී ලක්ෂණයයි.

‘නපස්සිතාය’- තවුස් බැව්හි වේ.

සෝ අභිහරති’- ඔහු ඒ සීලය හැරගනියි. මතු මත්තෙහිද වැඩි දියුණු කරයි. දැන් සීලය සම්පූර්ණය, තවුස් බව මනාව වඩන ලද්දේය, දැන් මෙපමණක් සැහෙයයි සිතා උත්සාහය අත්නොහරියි.

‘නෝ හිනායාවත්තති’- ලාමකවූ හිහි බවට නොපෙරලෙයි. සීලයටද වඩා මත්තෙහි විශේෂාධිගමයක් බලාපොරොත්තුවෙන් උත්සාහ කරයි. මෙසේ කරන ඔහු විවේක සෙනසුනක් ඇසුරු කරයි.

‘අරඤ්ඤං’- මෙය සාමඤ්ඤඵල සූත්‍රයෙහි විස්තර කරන ලදී.

‘තවස්පත’ - පිටපොත්තෙන් ඇතුළතවූ සිවිය ලැබුනේය.

‘ඵග්ගුස්පත්තා’ - සිවියට ඇතුළතින් ඵලය ඇත. එම ඵලය හා සමානයයි යන තේරුමයි.

“එත්තාවතා ඛෝ නිග්‍රෝධ තපෝජ්ගුවිජා අග්ගස්පත්තා හෝති සාරස්පත්තා ව” -

මෙය බුදුහු නිර්වෘත්තයන්ගේ වශයෙන් වදාළහ. නිර්වෘත්තයන්ට ලැබෙන ලාභ සත්කාර ගසක අතු හා කොළ වැන්න. ඔවුන්ගේ පන්සිල් ගැලවුනු පොතු වැන්න අෂ්ටසමාපත්තිය සිවිය වැන්න. පූර්වේනිවාසය අවසාන කොට ඇති අභිඥාව ඵලය වැන්න. ඔව්හු දිව්‍ය රහත් බවය’යි පිළිගෙන හැසිරෙති. එහෙයින් ඔවුන්ගේ එම රහත් බව ගසේ අරටුව වැනිය. බුදු සසුන්හි වනාහි ලාභසත්කාර අතු කොළ වැන්න. සීලසම්පදාව ගැලවුනු පොතු වැන්න. ධ්‍යාන සම්පත්තිහු සිවිය වැන්න. ලොකික අභිඥාව ඵලය වැන්න, මාර්ග ඵල අරටුව වැන්නැයි බුදුන් විසින් සිය සසුන ඵල සමූහයෙන් බරව නැමිගිය ගසක් මෙනැයි, රුක්ඛෝපමාවෙන් උපමාකර දක්වන ලදී. ඔහු දේශනාවෙහි දක්ෂ බැවින් මේ සිවි අරටු භාවයන්ට පැමිණීමෙන් මාගේ සසුන ඉතා උසස්ද ඉතා ප්‍රණීතද වෙයි. එය ඔබ කවද දැනගන්නෙහිදැයි සිය දෙසුම්හි විශේෂතාවය දැනගනුවස් ‘මෙසේ නිග්‍රෝධය’ යනාදී නයින් දේශනාව පවත්ගනියි.

.. ‘තේ පරිබ්බාජකා’ - ඔහුගේ ඒ තුන් සියයක් පමණ පිරිවර පිරිවැජ්ජියෝ.

‘එත්ථ මයං අනස්සාමි’ - මෙහි අවේලක පාලි ආදීන්හි මේ කියන ලද්දේ වේ. අපට අවේලක පාලි මාත්‍රයකුදු නැත. (මෙහි පාලි යන්නෙන් සංවර උතුම් ගතිය යන තේරුම දෙයි.) පිරිසිදු පාලියක් කොයින්ද? අපට පිරිසිදු පාලි මාත්‍රයකුදු නැති කල සිවි යාමයෙහි සංවර කිරීමාදියක් කොයින් ලබමුද? සිවි යාමයෙහි සංවරාදියක් නැති කල අරඤ්ඤවාසාදියක් කොයින් ලබමුද? අරඤ්ඤවාසයක් නැති කල නිවරණ දුරුකිරීමාදියක් කොයින්ද? නිවරණ දුරුකිරීමක් නැත, බ්‍රහ්මචිහාරාදියක් කොයින්ද? බ්‍රහ්මචිහාර මාත්‍රයක්ද නැත. පූර්වේනිවාසාදියක්

කොයින්ද? පූර්වේනිවාසඤ්ඤා මාත්‍රයක්ද නැත. දිවා ඥානයක් කොයින්ද? මෙහිදී අපි ස්වකීයාවාර්යා පරපුරින් නටුවෝ වෙමු.

‘ඉතෝ හියෝ උත්තරිතරං’- මේ දිවාඥානය ලබාගැනීමට වඩා ඉතා උසස් විශේෂාධිගමයක් අපි කනිනි අසාපු බවක් නොදනිමුයි’ කියති.

‘අථ නිග්‍රෝධං පරිබ්බාජකං’- මොහුට මෙබඳු අදහසක් විය. ‘මේ පිරිවැජ්ජයෝ දැන් බුදුන්ගේ වචන ඇසූහ. මේ නිග්‍රෝධයා විසින් බුදුන් ළඟ නැති තැනදී කර්මය නපුරු වචනවලින් පරිභව කරන ලදී. එබඳු ඔහුද දැන් අසනු කැමතිවී සිටියි. මොහුගේ හැඩ් දැඩ් මානය සිඳි දමා බුදු සසුනෙහි ඔසවා තබනට දැන් කාලයයි’ සිතාගෙන අනතුරුව නිග්‍රෝධ පරිබ්බාජකයාහට මෙසේ කීය. ඔහුට මෙබඳු හැඟීමක්ද ඇතිවිය. ‘මා නොකියන කල්හි මොහු ශාස්තෘන් වහන්සේ ක්ෂමා කරවා නොගත්තේය. එය ඔහුට මතු කාලයෙහි අහිත පිණිස දුක් පිණිස, පවතින්නේය. මා එය කී කල්හි ක්ෂමා කරවන්නේය. එය ඔහුට බොහෝ දීර්ඝ කාලයක් හිත සුව පිණිස පවතින්නේය’යි සලකා අනතුරුව නිග්‍රෝධ පරිබ්බාජකයාහට මෙය කීය.

‘අපරිසාවචරං පන නං කරෝථ’- ‘එත්ථ’ යනු හා ‘පන’ යනු නිපාත පදයි. අනතුරුව මොහු පිරිසෙහි හැසිරෙන්නෙක් නොකරවී, යන තේරුමයි. ‘මොහු පිරිස් රහිතව හැසිරෙන්නෙක්’ යන තේරුමයි. ගව, ගෝන, ආදීන්ගේ රැළෙන් වෙන් වූවෙකු වැනිය. ඔවුන්ගේ රැළෙහි කෙළවර හැසිරෙන්නෙකු කරවී, යන තේරුමයි.

‘තුණ්හිභුත’- නිශ්ශබ්ද බවට පත්.

‘මංකුභුත’- හැකුළුත- මකුඩු, තේජස් රහිත බවට පත්.

‘පත්තකඛන්ධ’- නැමුන ග්‍රීවය.

‘අධෝමුඛ’- යටිකුරු කළ මුහුණ

‘බුද්ධෝ සෝ භගවා බෝධාය’- තෙමේ බුදුබවට පත්වූයේ සෙසු සත්වයාටද චතුරාර්යාසත්‍යය අවබෝධ කරවීම පිණිස දහම් දෙසයි.

‘දන්තෝ’- ඇසින්ද දමනය වූයේ (හික්මුනේ)-පෙ- සිතින්ද දමනය වූයේ.

‘දමථාය’ - අනුන්ද දමනය කරනු සඳහා මිස වාදකිරීමාදියක් පිණිස නොවේ.

‘සන්තෝ’ - රාගය සංසිදුවූයේ ඒ නිසා සාන්තවූ එසේම දෝස මෝහයන්ගේද සියලු අකුසල සංස්කාරයන්ගේද ශාන්ත බව නිසා ශාන්තවූ.

‘සමථාය’ - මහජනයාගේ රාගාදිය සංසිදුවීම් පිණිස ධර්ම දේශනා කරයි.

‘තිණ්ණ’ - සතර- ඕසයන් එතර කළ.

‘තරණාය’ - මහජනයාගේ ඕසයන් එතර කිරීම පිණිස

‘පරිනිබ්බුත’ - කෙලෙස් පිරිනිවනින් පිරිනිවන් පෑ.

‘පරිනිබ්බාණාය’ - මහජනයාගේද හැම කෙලෙස් පිරිනිවීම සඳහා දෙසයි. ‘අවිචය’ යනාදිය සාමඤ්ඤඵල සූත්‍රයෙහිදී කියන ලදී.

‘උජ්ජාතික’ - කාය වංකාදියෙන් තොරවූ සෘජු ස්වභාවය.

‘අහමනුසාසාමි’ - මම එබඳු පුද්ගලයෙකුට අනුශාසනා කරමි. ඔහුට දහම් දෙසමි.

‘සත්තාහං’ - සත් දවසක්. මේසියල්ලම බුදුහු දන්ධපඤ්ඤ පුද්ගලයා සඳහාම වදාළහ. කෙරාටික නොවූයේ ධ්වට්ටි කාර නොවූයේ සෘජු ස්වභාවයෙන් යුතුවූයේ ඔහුට මොහොතකින්ම රහත් බවට පැමිණෙන්නට හැකිවෙයි. මෙසේ බුදුහු ‘අසඬ’ යනාදී වචනයන්ගෙන් සඬ පුද්ගලයා වංකවූවෙකි. මා විසින්ද අනුශාසනා කරන්නට නොහැකිය. යනු දක්වමින් පිරිවැජියා පා දෙකෙන් ගෙන මහමෙර පා තෙලෙහි මෙන් බහා දැමීය. කුමක් හෙයින්ද යත්, මොහු වනාහි අතිශයින් කෙරාටිකයෙකි, වංක සිත් ඇත්තෙකි. බුදුන් මෙසේ දහම් දෙසන කල්හි පවා බුද්ධ, ධර්ම, සංඝ යන ත්‍රිවිධ රත්නය විෂයෙහි ස්ථිර ලෙස සිතා නොගනියි. ස්ථිර ලෙස සිතා ගැනීම සඳහා කන් නොනමයි. කුහක බැවින් පිහිටා සිටියේම ශාස්තෘන් වහන්සේ ක්ෂමා කරවයි, යනුයි. ඒනිසා බුදුහු ඔහුගේ අදහස් දැන - ‘නැණවත් කෙරාටික නැති පුරුෂ තෙමේ ඒවා’යි යනාදිය කීය. කෙරාටිකයාට වනාහි අනුශාසනා කරන්නට නො නොහැක්කෙමි’ යනුයි.

‘අන්තේවාසිකමයතා’- අතවැසියන් කැමති බවට අතවැසියන් ඕනෑය.

‘ඒවමාන’- ‘නැතවත් පුරුෂ තෙමේ ඒවා’ යනාදිය කිය.

‘සෝ ඒව වෝ ආවරියෝ’- ඔහුම තොපගේ ස්වාභාවික ගුරුවරයාය.

‘උද්දේසානෝවා වේතුකාමෝ’- තමාගේ අනුශාසනාව ගත්වා අප අපගේ උදෙසීමෙන් ඉවත් කරනු කැමැත්තේ.

‘සෝ ඒව වෝ උද්දේසෝ හෝතු’- තොපගේ යම් පාකෘති උදෙසීමක් වෙයිද එය තොපගේම උදෙසීම වේවා. තොපගේ උදෙසීමෙන් අපට කම් නැත.

‘ආජීවා’- ජීවිකාවෙන්.

‘අකුසලංබාත’- අකුසල යනු කොටස්වලට පැමිණි.

‘අකුසල ධම්ම’- දෙළොස් විත්තෝත්පාද ධර්ම, විශේෂයෙන් තෘෂ්ණාව හෝ වේ.

‘පෝනෝභවික’- පුනර්භවය සිදුකරන.

‘සදරා’- කෙලෙස් දරථයෙන් යුතු.

‘ජාති ජරා මරණියා’- ජාති ජරා මරණයන්ට ප්‍රත්‍යවූ.

‘සංකිලේසික ධම්ම’- දෙළොස් විත්තෝත්පාද,

‘වෝදනිය’- සමථ විදර්ශනා ධර්ම. ඒ සත්වයෝ පිරිසිදු කරත්. ඒ නිසා ‘වෝදනිය’යි කියයි.

‘පඤ්ඤ පාරිපූරි’- මාර්ග ප්‍රඥාව පිරවීම් බව.

‘වේපුල්ලතංච’- එල ප්‍රඥාවගේ මහත් බව දෙකම හෝ ඔවුනොවුන්ට සමාන වචනය. මේ කියන ලද්දේ වේ. ‘එයින් තෙපි මාර්ග ප්‍රඥාවද එල ප්‍රඥාවද ඉහාත්මයෙහිදීම සිය නුවණින් දැන ප්‍රත්‍යක්ෂ කර වාසය කරව්’ යනුයි. මෙසේ බුදුහු පිරිවැජියන් අරඬයා තමාගේ අවවාදනුශාසනා මගින් බලය දක්වන්නාහු රහත් බව කුලුගන්වමින් දේශනාව නිමවා වදළහ.

‘යථා තං මාරේන’- යම්සේ මරුවා විසින් වටකර ගන්නා ලද සිතින් හිදිත්. එපරිද්දෙන්ම නිශ්ශබ්දවූවාහු -පෙ- වැටහීම් රහිත වූවාහු හුන්නාහුය. මාරයා වනාහි ‘ශාස්තෘෂත් වහන්සේ බෙහෙවින් ගර්ජනා කරමින් බුද්ධ බලය දක්වා මේ පිරිවැජියන්ට දහම් දෙසති. ඉදින් කිසිදිනෙක හෝ ධර්මාභිසමයක් වන්නේය.

මම එයට පටහැනිව නැඟී සිටින්නෙමි' කියයි. හෙතෙමේ ඔවුන්ගේ සිත් මැඩගෙන නැඟී සිටියේය. ප්‍රභිණ නොකළ වෙනස්වීම් සහිත සිත මාරයාට කැමති පරිදි හසුරුවා ගැනීම මට හැකිවෙයි. ඔව්හුද මරුවා විසින් විරුද්ධව නැඟී සිටින ලද සිත් ඇත්තාහු දැඩි අගපසග මෙන් සහිත වූවාහු නිශ්ශබ්ද වූවාහු -පෙ- වැටහීම් රහිතව හුන්නාහුය.

ඉක්බිති බුදුහු මේ පිරිවැජ්ජයෝ ඉතා නිශ්ශබ්දව හුන්නාහුය. ඒ කුමක් නිසාදැයි සිහිකරන්නාහු මාරයා විසින් නැඟී සිටින ලද බව දැනගත්හ. ඉදින් වනාහි ඔවුන්හට මාර්ග ඵලයන්ට පැමිණීමට හේතු සම්පත් වන්නේ නම් මාරයා වලක්වා හෝ බුදුහු දහම් දෙසන්නාහුය. ඔවුන්ට එබඳු වාසනා සම්පත්තියක් නොමැත. ඒ සියල්ලෝ හිස් පුරුෂයෝය. එහෙයින් කීය- ඉක්බිති බුදුන් වහන්සේට මෙබඳු සිතක් විය. මේ සියල්ලෝම හිස් පුරුෂයෝය' යනාදිය වදළහ.

'ථුට්ඨා පාපිමතා'- පච්ඡාරයන් වූවාහු මාරයා විසින් ස්පර්ශ කරන ලද්දහුය.

'යත්‍රහි නාම'- යම් කෙනෙකුන්ගේ වනාහි.

'අඤ්ඤාණත්ථම්පි'- දැනගැනීම සඳහා

'කිං කරිස්සති සත්තාහෝ'- ශ්‍රමණ ගෞතමයන් විසින් සීමාකරගන්නා ලද සත් දිනක් ඇත්තේ අපට කුමක් කරන්නේදැයි මෙය කියන ලද්දේ වේ. 'ශ්‍රමණ ගෞතමයන් විසින් තෙමේ සිය නුවණින් දැන අවබෝධකර සත්දිනක් වසන ලදැයි, කියන ලද්දේ වේ. කිම? ඒ සත්දින අපහට කවර නම් අපහසුවක් කරන්නේද? ඒකාන්තයෙන් අපි ඒ සත්දින තුළ මේ දහම ප්‍රත්‍යක්ෂ කරන්ට හැක්කාහුද නොහැක්කාහුද යනු දැනගැනීම සඳහා බහිසර හැසිරෙන්නෙමු' යනුයි. නොහොත් දැනගන්නෙමු නම් ඒතාක් මේ මොහුගේ ධර්මයයි, එක දිනක් එක වරක් දැනගැනීම සඳහා මොවුන්ට සිතක් පහළනොවූයේ සත්දිනය වනාහි කුසිතවූ මොවුන්ට කුමක් කරන්නේද, කුමක් හැකිවන්නාහුද යනු එහි බලාපොරොත්තු අදහසයි.

'සිහනාදං'- පරවාද නසා දුරුකිරීමද සිය ලබ්ධිය ඔසවා තැබීමද සඳහා අභිතවූ නාද පතුරුවා.

'පච්චුට්ඨාසි' - පිහිටියේය.

'තාවදේව' - එකෙණෙහිම.

'රාජගහං පාවිසි' - රජගහ නගරයටම පිවිසියේය. ඒ පිරිවැජ්ජයන්ට වනාහි මේ සූත්‍රදේශනාව අසා කිසියම් විශේෂාධිගමයක් ලබාගන්නට නොහැකි වූයේය. එය ඔවුන්ගේ අනාගත දියුණුව අරඬයා ප්‍රත්‍යය වන්නේය, යනුයි. සෙස්ස මුලදී කී පරිදියි.

(උදුම්බරික සූත්‍රවර්ණනාව නිමි.)

26. චක්‍රවර්ති සූත්‍ර වර්ණනාව.

"ඒවං මේ සූතං" යනුවෙන් චක්‍රවර්ති සූත්‍ර දේශනාව ඇරඹූහ. මේ එහි ගැටලු පද විසඳීමයි.

'මාතුලය' - මාතුල නම් නුවර ගැන මෙසේ කිය. මෙනම් නුවර ගොදුරුගම් කොට නුදුරුව පිහිටි වනලැහැබක වාසය කරයි, 'එහිදී වනාහි භාග්‍යවතුන් වහන්සේ හික්ෂුන් ඇමතුහ.' යනු එහි අනුපිළිවෙළ කතාවයි. භාග්‍යවතුන් වහන්සේ වනාහි මේ චක්‍රවර්ති සූත්‍ර ධර්මයාගේ පහළවිම් සමයෙහි එදින ඉතා උදෑසනම මහකුළුණු සමවතින් නැගිට ලොව බලාවදුරන්නාහු මෙනම් අනාගත වංශදීප නම් සූත්‍රාන්ත කථාවෙන් මාතුල නගර වැසියන්වූ සුවාසුදහසක් ප්‍රාණීන්ට ධර්මාවබෝධය සිදුවන බව දැනවදුරා උදයෙන්ම විසිදහසක් හික්ෂුන් පිරිවරා මාතුල නම් නගරයට වැඩියහ. මාතුල නගරවැසි ක්ෂත්‍රියයෝ බුදුන් වැඩියහයි අසා පෙර ගමන් කොට දසබලයන් වහන්සේ පවරා මහත් පුදසත්කාර සහිතව නුවරට වැඩමවා වැඩහිදිනා තැන් මනාව පිළියෙළ කොට - සංවිධානය කොට බුදුන් එහි මාහැගි අසුනෙක වඩාහිඳවා බුදු පාමොක් බික්සගතට මහදන් දුන්හ.

බුදුහු ආහාර කිසි නිමවා මෙසේ සිතුහ. 'ඉදින් මම මෙහිදී මේ මනුෂ්‍යයන්ට ධර්මදේශනා කරන්නෙමිද ඒ සඳහා මෙම පෙදෙස සම්බාධ සහිතය- ඉතා කුඩාය. මනුෂ්‍යයන්ට හිදීමට සිටීමට පවා ඉඩකඩ මද වන්නේය. මෙහිදී පැවැත්වෙන මාගේ

දේශනාව සඳහා මහා ජනසමාගමයක් විය යුතුම හෙයින්' යනුයි. ඒ නිසා රාජ කුලයන්ට භුක්තානුමෝදනාවද නොකොට පාත්‍රය රැගෙන නගරයෙන් නික්මුණහ. මනුෂ්‍යයෝ මෙසේ සිතුහ. 'බුදුහු අපට අනුමෝදනාවකුදු නොකොට වඩිති. ඒකාන්තයෙන් දන් වැළඳ ස්ථානයේදී මොනයම් හෝ අඬපාඩුවක් නිසා අමනාපයක් වන්ට ඇත. බුදුවරයන්ගේ හිත් දිනාගැනීම එතරම් පහසු නැත්තේමය. මේ නිසා බුදුවරයන් හා විශ්වාසයෙන් ආශ්‍රය කිරීම වනාහි පෙණය නගාගෙන සිටින සර්පයෙකු ග්‍රීවයෙන් ගැනීම වැනි ක්‍රියාවකි එව්, පින්වත්නි, බුදුන් ක්ෂමා කරවා ගන්නෙමු'යි මුලු නුවර වැස්සෝ බුදුන් අනුවම නික්මුණාහුය. බුදුහු එසේ වඩනාහු මගධක්ෂේත්‍රයෙහි පිහිටි අතුපතරින් යුතු ඝන සෙවන සහිත කිරියක් පමණ ධාන්‍ය වැපිරීමට තරම් බිම් පෙදෙසක විහිදී පැතිර පිහිටි එක් අත්තන රැකක් දැක මේ රුක්මුල හිද දහම් දෙසන කල්හි මහජනයාට එහි රැස්වීමට සැහෙන තරම් ඉඩ පහසු සැලසෙන්නේය'යි දැන එතැන නැවතී මාර්ගයෙන් ඉවත්ව ඒ අත්තන ගස මුලට වැඩ ධර්ම භාණ්ඩාගාරික අනඳතෙරුන් දෙස බලාවදළහ. තෙරහු ඒ බැලීම් ආකාරයෙන්ම බුදුන් එතැන වැඩහිදිනු කැමැත්තේ වනැයි දැන සුගතයන් වහන්සේගේ උතුම් සිව්ව අතුරා අසුන් පතවා දුන්හ. ඒ පැනවූ අසුන්හි බුදුහු වැඩහුන්න. අනතුරුව උන්වහන්සේට ඉදිරිපසින් මනුෂ්‍යයෝ හිඳගත්හ. දෙපසෙහිද පසුපසින්ද හික්ෂු සංඝයා හා අහස්හි දෙවියෝද සිටගත්හ. මේ අයුරෙන් මහ පිරිස් මැදට පැමිණියහ. යනු කිය. එහිදී වනාහි භාග්‍යවතුන් වහන්සේ හික්ෂුන් ඇමතුහ.

'තේ හික්ඛු' - එහි පිවිස රැස්වූ ධර්ම ප්‍රතිග්‍රාහක හික්ෂුහු

'අත්තදීපා' - තමන්හට පිහිට රක්ෂාස්ථානයක් කොට වාසය කරව්, යන තේරුමයි.

'අත්තසරණා' - මෙයද මුල් කී 'අත්තදීපා' යන්නෙන් දැක්වූ තේරුමම තවත් පැහැදිළි ලෙස දක්වනු සඳහා වදළ සමාන තේරුම් ඇති පදයකි.

'අනඤ්ඤ සරණා' - මේ අත් පිහිට සරණ සෙවීමෙන් පලක් නැති නිසා එසේ නොකරවයි, යනුවෙන් එය වළක්වනු පිණිස

දෙසුවකි. අනිකෙකු විසින් අනිකෙකුට මෝක්ෂය ලබාදිය නොහැකිය. කෙනෙකුගේ උත්සාහයෙන් අන් කෙනෙකුට ඒ සඳහා පලක් නොලැබෙන බැවිනි. 'අත්තාහි අත්තතෝ නාථෝ කෝහි නාථෝ පරෝ සියා', යනු ඒ නිසා වදළන. තම දියුණුවට තමාම දිරිදැරිය යුතුය. මෙහි අත්ත- අත්ත යන්නෙන් කුමක් දක්වන ලද්දේ? ඉන් දක්වන ලද්දේ ලෞකික හා ලෝකෝත්තර ධර්මයෝය. 'ධර්මය පිහිට කොට ධර්මය සරණකොට අන්‍ය පිළිසරණ නොසොයා උත්සාහ වඩවී'යි එහෙයින් වදළන. 'කායේ කායානුපස්සි' යනාදිය මහා සතිපට්ඨාන සූත්‍රයේදී විස්තර කර ඇත.

'ගෝවර'- සුදුසු තත්හි හැසිරෙන්නට

'සක'- තමා සත්තක.

'පෙත්තිකේ විසයේ'- පියා සතු - පියා කෙරෙන් ලැබුනු කොටසෙහි.

'වරතං'- හැසිරෙන 'වරන්තං' කියාත් පාඨයි. එහිදු මෙම තේරුමමය.

'න ලච්ඡති'- නොලබන්නේය, නොබලන්නේය.

'මාරෝ'- මෙහි මාර යන්නෙන් දිව්‍යපුත්‍ර මාරයාද මෘත්‍යු මාරයාද ක්ලේෂ මාරයාද ගැනෙයි.

'ඕතාරං'- රැන්ද, සිදුර, විවරය මේ තේරුමයි. මැටි කැට සහිත කැදැල්ලෙන් නික්ම තොරණෙහි හිඳ ලහිරු රැස් තපිත කැටකුරුල්ලෙකු ඩැහැගෙන යන උකුස්සා පිළිබඳ කතා වස්තුවෙන් මෙය දැක්විය යුතුය, එය මෙසේය.-

"මහණෙනි, හදිසියෙන් පැමිණෙන උකුස්සා විසින් දක්නාලද කැටකුරුල්ලා වහාම ඩැහැගැනීම ඒකාන්තයෙන්ම සිදුවන්නකි. අනතුරුව මහණෙනි, ඒ උකුස්සා විසින් ගෙනයනු ලබන කැටකුරුල්ලා මෙසේ වැළපෙයි. 'අපි අභාග්‍ය වන්නයෝ වෙමු. මඳ පින් ඇත්තෝ වෙමු. අනුන්සත්තකවූද අගෝවර ස්ථානයක්වූද මෙහි හැසිරුනෙමු. ඒ නිසා මේ විපත්තියට පත්වීමි, ඉදින් අද මා විසින් පුරුදු ගෝවර ස්ථානයන්හි හැසිරුනේ නම්, මෙබඳු උවදුරක් නොලබන්නේය. තවද මාගේ පියාට අයිති පලපුරුදු පෙදෙසෙහි හැසිරුනේ නම් මේ

උකුස්සාගේ දඬුවමට හසුනොවන්නේය. කැටකුරුල්ලා ගේ පිය සතු ගොදුරුබිම නම් නගල් දඬකරනා මැටි කැට සහිත පෙදෙසයි. මහණෙනි, ඉක්බිති උකුස්සා සිය බලයෙන් උඩගු නොවූයේ කැටකුරුල්ලා මුද් හැරියේය. 'එම්බා පක්ෂිය තෝ එහි යව. එහි ගොසිනුදු තෝ නොමිඳෙන්නෙහිය'යි කියායි අනතුරුව මහණෙනි, ඒ කැටකුරුල්ලා නගල් දඬු කරනා මැටි කැට සහිත තැනට ගොස් මහත් මැටිකැටයකට නැගු උකුස්සා ගැන බලාපොරොත්තු රහිතව සිටියේය. 'උකුස්ස, දැන් එව, උකුස්ස දැන් එව' යනුවෙන් එඩිතර කියුම් ඇතිව සිටියේය, ඉක්බිති, මහණෙනි, තම ශක්තිය ගැන උඩගු නොවූ ඒ උකුස්සා දෙපියාපත් සලා (පියාහඹා) ගෙනැවිත් හදිසියෙන්ම ඒ කැටකුරුල්ලා ඩැහැගනී, මහණෙනි, උකුස්සා තමා හැරගත් බව ඒ කැටකුරුල්ලා යම් කලෙක දැනගනීද, ඊට අනතුරුව ඒ මැටි කැට අතරෙහි තමා සිටිය බවද දැනගත්තේය. ඉක්බිතිව මහණෙනි, ඒ උකුස්සා එහිම ලය හැප්පවීය. මහණෙනි අනුන් සන්තක අගෝවර ස්ථානයන්හි අහර සොයා යන්නන්ට මෙබඳු අනතුරු සිදුවන්නේය.

'එහෙයින් මහණෙනි, තෙපි අනුන් සන්තක අගෝවර ස්ථානයන්හි නොම හැසිරෙවයි", බුදුහු වදළහ. මෙසේද වදළහ 'මහණෙනි, අනුන් සන්තක අගෝවර ස්ථානයන්හි හැසිරෙන්නහු කරා බැසීමට මාරයා ඉඩ ලබයි. එබන්දහු මාරයා සතුටෙයි' යනුයි. 'මහණෙනි, හික්ෂුන් පිළිබඳ අනුන් සන්තක අගෝවරස්ථාන යනු කවරේද? යම් ඒ පඤ්චකාම ගුණයෝ වෙද්ද, ඔව්හුය. කවර නම් පසෙක්ද? මනාපවූ ප්‍රිය වඩන්නාවූ කාමය කරා බැසගත්තාවූ ඇසින් දැනගත යුතුවූ කෙලෙස් රජසින් යුතු ඇසින් දැනගත යුතුවූ රූපයෝ -පෙ- කයින් දැනගත යුතුවූ ස්පර්ශයෝ -පෙ- කෙලෙස් රජ සින් යුතුවූ, මහණෙනි, මෙය හික්ෂුන්ගේ අනුන් සන්තක අගෝවරය නම්.

"මහණෙනි, ගෝවරයෙහි හැසිරෙව් -පෙ- මාරයා අරමුණ නොලබයි. මහණෙනි, හික්ෂුන්ගේ ගෝවරය නම් කවරේද? ස්වකීය පිය සතු (බුදුන් සතු) යම් ඒ සතර සතිපට්ඨාන කෙනෙක් වෙද්ද, ඔව්හුයි. ඒ කවර සතරදෙනෙක්ද? මහණෙනි, මෙහිදී

මහණ තෙමේ කය අනුව බලමින් වාසය කරයිද -පෙ- ස්වකීය පියා සතු විෂයයි හෙවත් අරමුණයි."

'කුසලානං' - නිවැරදි ලක්ෂණයෙන් යුතු දේ

'සමාදන හේතු' - සමාදන්ව පවත්නා හේතු

'ඒවමිදං පුඤ්ඤං පවඩ්ඪති' - මෙසේ මේ ලෝකික ලෝකෝත්තර පුණ්‍යඵලය වැඩෙයි. මෙහි 'පුණ්‍යඵලය' යනු මතු මත්තෙහිවූ පින හා පුණ්‍ය විපාකය බව දනගුණය. එහි වට්ටගාමී විවට්ටගාමී යනුවෙන් කුසලය දෙවැදෑරුම්ය. එහි වට්ටගාමී කුසලය නම් දූ පුතුන් කෙරෙහි මවිපියන්ගේද මවිපියන් කෙරෙහි දූපුතුන්ගේද ස්නේහය වශයෙන් පවත්නා මෘදු මොළොක් සිතයි. විවට්ටගාමී කුසලය නම් සතර සතිපට්ඨානාදී වශයෙන් හෙදගතවූ සත්තිස් බෝධිපාක්ෂික ධර්මයෝය. ඔවුන් අතුරෙහි වට්ටගාමී කුසලයාගේ උසස්ම අවස්ථාව නම් මිනිස් ලොව ඇති ඉතාම උතුම් වූ සක්විති රජසැපතයි.

විවට්ටගාමී කුසලය නම් මාර්ගඵල නිවන් යන මේ සම පත්තිහුයි. එහි විවට්ටගාමී කුසල විපාකය මේ සූත්‍රයාගේ අවසානයෙහිද දැක්වෙන්නේය. මෙහි වනාහි වට්ටගාමී කුසල විපාකය දක්වනු වස් කරුණු දැක්වෙයි. "මහණෙනි, යම් කලෙක පුත්‍ර ධිකෘත්‍ය මවිපියන්ගේ අවවාදයෙහි නොපිහිටියාහුද එදින සිට ආයුෂයෙන්ද වර්ණයෙන්ද ඵෙශ්වර්යායෙන්ද පිරිහුනාහුය. යම් කලෙක පිහිටියාහුද එදින සිට අභිච්ඡර්ධිය ඇතිවියයි" වදරා වට්ටගාමී කුසලානුසන්ධි වශයෙන් 'මහණෙනි, වූවිරෑය' ඇතැයිත් දේශනාව ඇරඹූහ. එහි 'චක්‍රවර්ති' යනාදී පද මහාපදන සූත්‍රයෙහි විස්තර කරන ලදී.

'මිසක්කිත' - මඳක් පසුබසියි.

'ධානාවුත' - සර්වප්‍රකාරයෙන් පැවති තැනින් ඉවත්ව ගිය. ඒ සක්රැවන වනාහි ඇතුල්පුර දෙරටුවෙහි හැපී ඉවත්වූවාක් මෙන් අහසට නැග සිටියේය. ඉක්බිති මෙය දෙපස කිහිරිවැම් යුවලක් පිහිටා සක්රැවන මතුවෙහි නේමියට අභිමුඛව එක් හුයක් (නූලක්) බැන්දහුය. යට කොටසෙහිද එසේම නේමියට අභිමුඛව එකක් බැන්දහුය. ඒ රැහැන් දෙක අතරෙහි මත්තෙහිවූ

හුපටින් ස්වල්ප මාත්‍රවූද පහළට බස්නා සක්‍රවන 'ඕසක්කිත' යන්නෙන් කියවෙයි. යට හුපට පිහිටි තැන මතු කෙළවරින් ඉක්මගිය ස්ථානය කියන ලද්දේ වෙයි. මෙය ඉතා බලවත් දෝෂයක් ඇති කල මෙසේ වෙයි. මෙසේ හුපටද අගුලක් දැගුලක් පමණ ගිලිහි ගියේ පැවති තැනින් ඉවත් වෙයි. 'පසු බැස්සේ පැවති තැනින් ඉවත්වූයේ' යනු ඒ නිසා මේ සඳහා කිය.

'අට මේ ආරෝචෙය්‍යාසි' - දරුව, නුඹ අද පටන් කොට දවසට තුන්වරක් චක්‍රරත්නයේ උපස්ථානය සඳහා යව, මෙසේ යන්නේ යම් කලෙක සක්‍රවන මදක් ගිලිහි පසු බැසීමෙන් පැවති තැනින් පහව ගියේ දක්ෂෙහි පිය දුටු කල මට කියව, මා දිවියද තා අත්හි බහන්නේය යනුයි.

'අද්දසා' - අප්‍රමාද වූයේ දවසට තුන්වරක් ගොස් බලන්නේ එක් දිනෙක දිවි.

'අට බෝ හික්ඛවේ' - "මහණෙනි, ඉක්බිතිව රජතුමා දැඩියේ පිහිටා පැවතුන තේමියෙන් යුතු සක්‍රවන ගිලිහි පසුබැස්ස බැව් අසා හටගත් බලවත් දෙමිනස් ඇත්තේ 'දැන් ඉතින්' මා වැඩි කලක් ජීවත් නොවෙයි, මට තව ජීවත්වීමට ඉතිරිව ඇත්තේ ස්වල්පවූ ආයු කාලයකි. දැන් මේ මගේ කාමයන් අනුභව කරන කාලයක් නොවෙයි. මේ පැවිදි විය යුතු අවස්ථාවයි' යනුවෙන් දැන හඬා සෝකවී සිය දෙටු පුත් කුමරුවා කැඳවා මෙසේ කිය.

'සමුද්ද පරියත්තං' එක් සමුද්‍ර සීමාවකින් වට කරන ලද්දේ මෙය ඔහුගේ කුල සන්නක ප්‍රදේශයයි. ඔහුගේ පිනෙන් මා ඉර්ධි අනුභාවයෙන් මේ මුලුසක්වළම ලැබුණේය. එය අත් කිසිවෙකුට දිය නොහැකිය. සිය කුලසන්නක දේ පාවාදෙමින් මුහුදු කෙළවර මායිම් කොට ඇති සියල්ල දැක්විය.

'කේසමස්සං' - තවුස් පැවිද්දෙන් පැවිදි වන්නෝද පළමුව කෙස් රැවුල් හා ඉවත් කරති, එතැන් පටන් වැඩෙන කෙස් බැඳ හැසිරෙත්. 'කෙස් රැවුල් බා ඉවත් කොට'යි ඒ නිසා කියන ලදී.

'කාසායානි' - කසට රස පෙවූ වස්ත්‍ර මුලදී මෙසේ කොට පසුව වැහැරී වස්ත්‍රද දරත්.

'පබ්බජි' - පැවිදි විය. පැවිදි නමාගේ මඟුල් උයනෙහිම විසිය.

'රාජ්‍යසීමිති' - රාජ්‍යේ නමුණු පැවිද්දෝ බ්‍රහ්මණ්‍යසාමි'යි කියති. සේතව්‍ය්‍යය හැරපියා පැවිදිවූවෝ රජවරු රාජ්‍යය යන නමින් හඳුන්වත්.

'අන්තර්ධායි' - අතුරුදහන්විය. නිව්ගිය පහන්සිලක් සෙයින් අභාවයට පත්විය.

'පටිසංචේදෙසි' - හඬමින් වැලපෙමින් දැන්විය.

'පෙත්තික' - පිය සන්නකව පැවත ආ දයාදයක් නොවෙයි. කුසිතව හින විරයා ඇතිව දස අකුසල කර්මයන්හි යෙදී බැඳී හැසිරෙමින් පවතින්නකු විසින් මේ පදවියට පැමිණිය නොහැකිය. තමා කළ යහපත් කුසල කර්ම නිසා දස ආකාර හෝ දෙළොස් ආකාරවූ සක්විති වත් පුරන්තෙකු විසින්ම මෙයට පැමිණිය යුතුයයි දක්වයි. අනතුරුව ඔහු පිළිබඳ වත් පිළිවෙත් දැක්වීමේදී 'එසේ නම් ඔබ' ඇ යනාදිය කිය.

'අරිය' - නිර්දෝෂ

'චක්කවට්ටිවත්තේ' - සක්විති රජවරුන්ගේ වත්.

'ධම්ම' - දස වැදෑරුම් කුසල කර්ම පට්ඨ ධර්මයෝය.

'නිස්සාය' - එය ඉටාගත් සිතින් එයම ඇසුරු කොට.

'ධම්මං සක්කරොන්නෝ' - යම් පරිද්දෙකින් අනුගමනය කිරීමෙන් ඒ ධර්මය මනාව පිළිපදින ලද්දේ- මනාව කරන ලද්දේ වෙයිද එසේ කරමින්.

'ධම්මං ගරුකරොන්නෝ' - ඒ දහම කෙරෙහි උපදවාගත් ගරු භාවය ඇතිව ගරු සැලකිලි දක්වන්නේ.

'ධම්මං මානෙන්නෝ' - එම ධර්මයම ප්‍රිය මනාප ලෙස ගෙන වාසය කරන්නේ.

'ධම්මං පූජෙන්නෝ' - එයම ශාක්ෂ්‍ය කොට දක්වමින් ගඳ මල් ආදිය පිඳීමෙන් පුද සත්කාර කරන්නේ.

'ධම්මං අපවයමානෝ' - තමා නැමි පහත්වී එම ධර්මයටම ඇඳිලි බැඳීමාදිය කරන්නේ.

'ධම්මද්ධපෝ ධම්මකේතු' - ඒ දහම ධජයක් මෙන් පෙරටු කොටගෙනද කුන්තායුදයක් මෙන් ඔසවා ගෙනද පැවතීමෙන් ධම්මධජද ධම්මකේතුද බවට පත්ව යන තේරුමයි.

'ධම්මාධිපතෙය්' - ධර්මයම අධිපති බැවින් පිහිටුවා ගෙන පැවතීමෙන් ධර්මයට අනුරූප පරිද්දෙන්ම සියලු කටයුතු කිරීමෙන් 'ධම්මාධිපතෙය්' වේ.

'ධම්මික' - 'දැහැමි රකවරණ සහිතව වසන්නේය' යනු කී සෙයින් ධර්මය මොහුට ඇත්තේනුයි ධම්මික නම්.

'රක්ඛාවරණගුත්ති' - ප්‍රවේසම් ආවරණය ආරක්ෂාව මෙහි මෙරමා රක්තේ තමා රක්ඛය, යන වචනය හෙයින් ශාන්ති ආදිය රක්ඛා නම්. "මහණෙනි, මෙරමා රක්තේ තමා රක්තේය යනු කෙසේ සිදුවෙයිද යන මෙහි ශාන්තියෙන් අවිහිංසාවෙන් මෙමුත්‍රී සිතින් දයා සහගත භාවයෙන්ද යන මේ අංගයන්ගෙන් යුතුව' යනු ඒ නිසා වදළහ. හැඳිම් පෙරවිම් ගෙවල විසිම් ආදී නයින් මෙහි කී ආවරණය දතයුතු. සොරුන්ගෙන් සිදුවන උවදුරු අතුරු අනතුරු ආදියෙන් වැළකීම ගුත්ති නම්. ඒ සියල්ලම මනාලෙස සංවිධානය කිරීම හෙවත් පැවැත්වීම- පිහිටුවීම යන තේරුමයි.

'අන්තෝ ජනස්මිං' - මෙයින් මුල් කී සියල්ලේම සංවිධානාත්මක පිහිටුවීම කියයි. මේ එහි කෙටි තේරුමයි. ඇතුළත වසන ජනයා නමින් දැක්වෙන ඔබගේ අඹුදරුවන් සිලසංවරයන්හි පිහිටුවනු මැනවි. වස්ත්‍ර සුවද මල් ආදියද දෙව. ඔහු පිළිබඳ හැම උවදුරක්ම වළක්වාලව, බල කායයන් ආදිය පිළිබඳවද මෙම නයයි. මේ එහි වෙසෙසයි. තම බල පිරිසට නියමිත චේලාව නොඉක්මවාම බතින් චේතනය දීමාදියෙන් නිසි පරිදි අනුග්‍රහ කළ යුතුයි. අභිෂේක කරන ලද ක්ෂත්‍රිය යන්ගේ මන උතුම් ශක්තිමත් අශ්වයන් දීමාදියෙන් රන් රුවන් තැඟි දීමාදියෙන් සිත් දිනාගත යුතුයි. ඒ ඒ නිලධරයන්ට සුදුසු යාන වාහන දීමෙන් ඒ අනුයුක්ත ක්ෂත්‍රියයන්ගේ සිත් දිනා ගත යුතුයි. එසේම ආහාරපාන වස්ත්‍රාදී දෙයා ධර්මයන් දීමෙන් බ්‍රාහ්මණයන්ගේ සිත් සතුටු කළ යුතුයි. ආහාර ධාන්‍ය නගුල් ගව ආදී දෑ දීමෙන් ගෘහපතියන් සතුටු කළ යුතුයි. එසේම ගම් නියම් ගම් දනවි වැස්සන්ට ඒ ඒ උචිතවස්තු ප්‍රදානයෙන් හා සංසිඳවූ පව් ඇති හා දුරු කළ පව් ඇති ශ්‍රමණ බ්‍රාහ්මණයන්ට

ඒ ඒ ශ්‍රමණ පිරිකර දීමෙන් සත්කාර කළ යුතුයි. මෘග සිව්පා පක්ෂි ආදී සතුන්ට අභය දනය කර ඔවුන් සනසාලිය යුතුයි.

‘විජ්ඣේ’- තම අණසක පවත්නා ස්ථානයෙහි

‘අධම්මකාර’- අධාර්මික ක්‍රියා

‘මා පවත්තින්ථ’- යම්සේ නොපවතියිද මෙයද එසේම පිළියෙළ කරනු මැනවි. අයහපත් පරිදි නො පවතුව යනුයි.

‘සමණ බ්‍රාහ්මණ’- පව් හෙවත් කෙලෙස් සංසිදුවූ හා සිය සිතින් බැහැර කළ අය.

‘මදස්පමාදපටිච්චරතා’- නවවිධ මානමදයෙන් හා පංචකාම ගුණයන්හි සිත යෙදවීමෙන් ඉවත්වීම් නම් වැළැක්වීම

‘ඛන්තිසෝරච්චේ නිව්ටියා’- අධිවාසන ශාන්තියද සුරත භාවයද යන මේ දෙකිහි පිහිටි.

‘ඒකමන්තානං’- තම රාගාදියේ දමනය කිරීමෙන් සිය ආත්මය දමනය කරයි, සංසිදුවයි, නිවයි යන තේරුමයි.

‘කාලේන කාලං’- කලින් කල.

‘අභිනිවජ්ජෙය්‍යාසි’- අගුවි මෙන්ද විෂ මෙන්ද ගිනි මෙන්ද සම්පූර්ණයෙන්ම ඉවත් කරන්නෙහිය.

‘සමාදය’- මනා සුවඳවත් මල්දමක් සෙයින්ද අමෘතය සෙයින්ද මනා කොට ගෙන පවත්වන්නෙහි, මෙහි සිට වත් පැවැත්විය යුතු. ඇතුළත ජනයා (අඹු දරු) හා බලපිරිස අතර එකක්ද ක්ෂත්‍රියයන් අතුරෙහි එකක්ද අනුයුක්ත ජනයා කෙරෙහි එකක්ද බ්‍රාහ්මණ ගැහැවියන් අතුරෙහි එකක්ද ගම් නියම්ගම් දැනවි වැස්සන් අතර එකක්ද ශ්‍රමණ බ්‍රාහ්මණයන් අතර එකක්ද මෘග සිව්පා පක්ෂීන් අතර එකක්ද නොදැහැමිදේ කිරීම වැළැක්මෙහි එකක්ද නිර්ධනයන් ධනය නිපදවීමෙහි එකක්ද මහණබමුණන් කරා එළඹ ප්‍රශ්න විචාරීමෙහි එකක්ද යනුවෙන් මෙය දසවැදෑරුම්වෙයි. ගෘහපතීන්, පක්ෂීන් යන මේ දෙවර්ගයා වෙන් වෙන් වශයෙන් ගනිතොත් දෙළොස් වැදෑරුම් වෙයි. මෙහි පෙර නොකී දේ අධර්මයෙහි ඇලීමෙන් වෙන්වීම විසම ලෝභයෙන් වැලකීම යන මේ දෙක ගැනීමෙන් හෝ දෙළොස් වැදෑරුම් වෙතැයි දතයුතු.

‘ඉදං ඛෝ තං’- මේ කියන ලද දසැවැදැරුම්වූ හෝ දෙළොස් වැදැරුම්වූ ආර්යා ධර්මයෝ ‘චක්ඛවර්ති’ වත්’ නම් වෙති.

‘චත්තමානස්ස’- සම්පූර්ණ කර පවත්වන්නහුට.

‘තදනුපෝසථෙ’- මහා සුදර්ශන සූත්‍රයේදී විස්තර කෙළේය.

‘සමනේන’- තමාගේ කල්පනාවෙන්.

‘සුදං’- මෙය නිපාත පදයකි.

‘පාසාසති’- අනුශාසනා කරයි. මේ කියන ලද්දේ වේ- ඉතා පැරණි උතුම් රාජ වංශයක්- රාජ පරවේණියක්- රාජ ධර්මයක් හැරදමා තමාගේ මතිමාත්‍රයෙහිම පිහිටා ජනපදය අනුශාසනා කරයි යනුයි. මබාදේව රාජවංශේ කොටසක සායම් පොවා හැඩගසන්නෙකු සෙයින් දළ්ඟනේමී වංශයේ විනාශය සිදු කරන අවසාන පුරුෂයා වී උපන්නේය.

‘පුබ්බේනාපරං’- පෙර කාලය හා සමකොට අනික් කාලය. ජනපදයෝ නො වැඩෙත්.

‘යාථාතංපුබ්බකාතං’- යම්සේ පෙරවිසූ රජවරුන්ට පෙරද පසුද සමානවම පැවැත්තාහුද, එසේම මෙහි පැවැත්ම නම් හිස්නොවී- අතරමගදී නොකැඩී ගෙනයාම හා අතරමග කැඩී බිඳී පැවතීම යනුයි. ගිතෙල් සකුරු මීපැණි ආදීන්හිද කැඳ බත් ආදීන්හිද ධජයෙන්ද පිරිහුනාහුය යන තේරුමයි.

‘අමච්ඡා පාරිසජ්ජා’- ඇමතියන්ද පිරිවරද.

‘ගණකම්හාමත්තා’- නොසිඳී ‘පැවතීමාදී වාර ගණන් යන්නෝද මහ ඇමතියෝද

‘අණිකට්ඨා’- හස්තාචාර්යයාදීහු.

‘දෝවාරිකා’- දෙරටුපාලයෝ.

‘මත්තස්සාජිවිනෝ’- ‘මත්ත’ නම් ප්‍රඥාවයි. ඒ ප්‍රඥාව නිසා පණ්ඩිතකමෙන් වැඩ කරනා උගත් ඇමතියන්ට මේ නමකි.

‘නෝච ඛෝ අධනාතං’- අධික ලෝභය කරණකොට- ගෙන දිළිඳු දුගී මනුෂ්‍යයන්ට වස්තුව නොදෙයි.

‘නානුප්පදෙයාමාන’- නොදෙනු ලබන කල්හි.

‘දාළිද්දියං’- දිළිඳු බව. දුප්පත් බව.

‘අත්තානං ච ජීවාහි’- සිය දිවිය පැවැත්ම යන තේරුමයි.

'උද්ධග්ගිකා'- මතු මතු බිම්හි පලදීමි වශයෙන් උසස්වූ විපාක ලබා දීමයි.

'සෝවග්ගික'- ස්වර්ගයට හිතවූයේ සෝවග්ගිකයි. තවද එහි ඉපදීම ලබාදෙන්නයි සෝවග්ගිකයි.

'සුඛ විපාක'- උප උපන් තැනදී සැප විපාක ලැබෙනුයි 'සුඛ විපාක' නම්.

'සග්ගසංවත්තණික'- මෙබඳු දනයක් දෙව් යන තේරුමයි.

'පවඩ්ඪිස්සති'- වැඩිදියුණු වන්නේය, බොහෝ වන්නේය.

'සුනිසේධං නිසේධෙය්‍යං'- මනා පරිදි වළකවන්නෙමි.

'මූලසච්ච'- මූලින් සිදින ලද

'බරස්සරේන'- පරුෂ ශබ්දයෙන්.

'පණවේන'- වාදනයේදී ගන්නා එනම් බෙරයන්.

'සීසානිතේසං ජිජ්ජිස්සාමි'- යටත් පිරිසෙයින් යමෙකුන්ගේම වැලම්චෙන් ගෙන යමුද ඔවුන්ගේ හිස් එහිදීම සිදිමු- ඉදින් යම් කිසි භටයෙක් රජු ආදී උසස් අය ගැනද නොතකා තමා යුද සෙබලෙකු හෙයින් උඩගුව සිය නියමිත කාර්යය කරන්නේ යම්සේද එසේයි.

'උපක්කමිංසු'- ආරම්භ කළහ.

'පන්ථුහන'- මාර්ගයේ සිටගෙන සොරකම් කිරීම.

'නහි දේවා'- ඔහු වනාහි මෙසේ සිතීය. මේ රජු ඉදිරියේ 'දේවයිනි, ඇත්ත' යයි කීවොත් තමා මරවායයි සිතා මරණ බියෙන් 'මම බොරු කියමි'යි සිතා 'නහි දේව' යනු කිය.

'ඒකිදං'- මෙහි 'ඉදං' යනු නිපාත පදයකි. 'ඇතැම් සත්ව කෙනෙක්' යන තේරුමයි.

'වාරිත්තං'- මිත්ථාවාරය.

'අභිජික්ඛාව්‍යාපාද'- අභිධ්‍යාවද ව්‍යාපාදයද යන අකුසල් දෙක.

'මිච්ඡාදිට්ඨි'- දීමෙහි කුසල් විපාක නැත, ඇ නයින් ගන්නා ලද අන්තග්‍රාහික වැරදි සහිත දෘෂ්ටියයි.

'අධම්මරාග'- මවය, මවගේ සහෝදරිය, පියාය, පියාගේ සහෝදරිය, නැන්දය, ආදීන් කෙරෙහි අයුතු තත්ති ඇති ඇල්ම.

‘විසම ලෝභ’- පරිභෝගයට සුදුසු ස්ථානයන්හිදී හට ගන්නා ඉතා බලවත් ආශාවයි.

‘මිච්ඡාධම්ම’- පුරුෂයන් කෙරෙහි පුරුෂයන්ගේද ස්ත්‍රීන් කෙරෙහි ස්ත්‍රීන්ගේද කාමරාග වශයෙන් ඇලීම.

‘අමත්තෙය්‍යතා’- මවුවරුන්ට හිතවත්වූයේ ‘මත්තෙය්‍ය’ නම්. එයම ‘මත්තෙය්‍යතා’ නම්. මව කෙරෙහි මනාසේ ආදර ගරුසැලකිලි දක්වන්නවුන්ට මෙය නම්. ඔහුගේ නොවීමද ඊට විරුද්ධ ස්වභාවයද ‘අමත්තෙය්‍යතා’ නම්.

‘අපෙත්තෙය්‍යතා’- මෙයද අමත්තෙය්‍යතා යන්නට කී පරිදීමයි. මෙහිදී පියා ගැන දැක්වීමයි.

‘න කුලේ ජෙට්ඨාපවාසිතා’- සිය කුලයෙහි වැඩිහිටියන්ට යටත් පහත්වූ ගරු සැලකිලි නොදැක්වීම.

‘යං ඉමේසං’- යම් කලෙක මොවුන්ට.

‘අලම්පතෙය්‍යා’- හිමියන්හට දියයුතු.

‘ඉමානි රසානි’- ලොව ඇති උතුම් රස

‘අතිවාදිප්පිස්සන්ති’- අතිශයින් රසවත් වෙත්.

‘කුසලන්තිපි න භවිස්සන්ති’- කුසල යන නමද නොවන්නේය. ප්‍රඥප්ති මාත්‍රයද නොපැතේය යන තේරුමයි.

‘පුජා ව භවිස්සන්ති පාසංසා ව’- පිදිය යුත්තෝද ගරු කටයුත්තෝද වන්නාහුය. එකල මනුෂ්‍යයෝ අසවලා විසින් මවට ගැසිය, පියාට ගැසුවේය. මහණ බමුණන්ගේ දිවි තොර කරන ලදහ. සිය කුලයෙහි වැඩිහිටියන් සිටින බවකුදු නොසලකයි. අනේ! පුදුම පුරුෂයෝ! යනුවෙන් සිතා ගෙන ඔහුම පුදත්, ඔහුටම ගරුසැලකිලි දක්වත්.

‘න භවිස්සති මාතාතිවා’- මැය මාගේ මවයයි ගරු සිතක් ඇති නොවන්නේය. සිය ගෙහි මාගමක සෙයින් නොයෙක් ප්‍රකාර අසහ්‍ය කථා කියමින් අගෞරව සහිත හැසිරීමෙන් යුතුව එළඹෙන්නාහුය. මවගේ සහෝදරී ආදීන් කෙරෙහිදු මෙම ක්‍රමයමයි.

‘මාතුච්ඡා’- මවගේ සොහොයුරිය.

‘මාතුලානි’- මාමාගේ බිරිද- නැන්ද.

ආවරියහරියා'- ශිල්පායතනාදියෙහි නියුතුව හික්මවීම කරන්නාවූ ගුරුවරයාගේ භාර්යාව.

'ගරුනං දරා'- සුලු පිය මහ පියාදීන්ගේ භාර්යාවෝ.

'සම්භෙදං'- මිශ්‍රබව, මර්යාදාද භෙදය.

'තිබ්බෝ - ආඝාතෝ පච්චුපට්ඨිතෝ හවිස්සති'- බලවත්වූ කෝපය යළි යළිත් ඉපදීම් වශයෙන් එළඹ සිටියේ වන්නේය. මෙහි කියවෙන ඉතිරි දෙපදයද මීටම කියන සමාන වචනයයි.

'ආඝාත'- කෝපය සිත නසානුයි ආඝාත නම්.

'ව්‍යාපාද'- නපුරු අදහස- දෝහි හිත. තමාගේද මෙරමාගේද හිත සැප විනාශ කිරීම මින් සිදුකෙරෙයි.

'මනෝපදෝස'- හිත අතිශයින් දූෂ්‍ය බවට පමුණුවන බවයි.

'තිබ්බං වධකචිත්තං'- මැරෙන්නහුට මරණයට පළමුව ඇතිවන වධකසිත ඔහුට ඒ සිත දැක්වීමට 'මව පුතු කෙරෙහි' ආදිය දක්වන ලදී.

'මාගචිකස්ස'- මුව වැද්දට.

'සත්ථන්තර කල්පෝ'- එනම් කල්පය. සත්ථන්තර කල්පය නම් සංවර්ත කල්පයක් නොපැමිණ අතරතුරෙහිදීම බිඳුවන ලෝක විනාශයයි. මේ අන්තර කල්පය වනාහි 1 දුර්භික්ෂ අන්තර කල්පය, 2 රෝග අන්තර කල්පය, 3 සත්ථන්තර කල්පය කියා තුන් ආකාර වෙයි. එහි ලෝබය උත්සන්නවූ ප්‍රජාවගෙන් යුතුවූයේ දුර්භික්ෂ අන්තර කල්පයයි. මෝහය උත්සන්නවූ ජනයාගෙන් යුතුවූයේ රෝගාන්තර කල්පයයි. දෝසය උත්සන්නවූ ප්‍රජාවගෙන් යුතුවූයේ සත්ථන්තර කල්පයයි. එහි දුර්භික්ෂ අන්තර කල්පය කරණකොටගෙන නටුවාවූ සත්වයෝ බොහෝ සෙයින් ප්‍රේතලෝකයන්හි උපදිත්. ඒ කුමක් නිසාද යත්- ආහාර පිළිබඳ බලවත් තෘෂ්ණාව නිසයි, රෝගාන්තර කල්පය කරණකොටගෙන නටුවාවූ සත්වයෝ බොහෝ සෙයින් සවර්ගයෙහි උපදිත්. කුමක් නිසාද යත්- ඔවුන්ට වනාහි 'අනේ සෙසු සත්වයන්ට වනාහි මෙබඳු ලෙඩ රෝග නොවැළඳෙන්නේ නම් කෙතරම් අගනේදැයි' යනුවෙන් මෙමන්ත්‍රී සහගත සිත ඇතිවන නිසාය. සත්ථන්තර කල්පය කරණ කොටගෙන නටුවාවූ සත්වයෝ බොහෝ සෙයින් නරකයෙහි උපදිත්. ඒ

කුමක් නිසාද යත්- ඔවුනොවුන් කෙරෙහි පවත්නා බලවත් වෛර භාවය නිසයි. ශස්ත්‍රයෙන් ඇතකොටාගෙන නැසෙන හෙයින් මේ කල්පයෙහි සත්වයෝ ක්‍රෝධයෙන් පිරීයෙයි. එනිසාම සත්ථන්තර කල්පයයි කියති.

‘මිගසඤ්ඤං’- මේ මුවෙක්, මේ මුවෙක්, යන හැඟීම.

‘තිණ්හානි සත්ථානි හත්ථෙ පාතු භවිස්සන්ති’- යටත් පිරිසෙයින් ඔවුන්ගේ අතින් ස්පර්ශ කළ තණපත පවා ආයුධයක් බවට පත්වන්නේය.

‘මාවම්යං කඤ්චි’- අපි එක් පුරුෂයෙකුදු ජීවිතයෙන් තොර නොකෙළෙමු.

‘මාවම්හේ කේචි’- එක පුරුෂයෙක් හෝ අපගේ දිවි තොර නොකෙළේය.

‘යන්ත්‍රත මයං’- මේ ලෝක විනාශය එළඹ සිටියේය. එක්තැන සිටි දෙදෙනෙකුත් විසින් දිවි ලබන්ට නොහැකියයි හඟින්නාහු මෙසේ සිතූහ.

‘වනගහන’- වන නමින් හැඳින්වෙන ගුල්ම ගස් වැල් වලින් ගහන පිටිසෙන්නට දුෂ්කර තැන්.

‘රුක්ඛගහන’- ගස්වලින් ගැවසුන පිටිසීමට දුෂ්කර තැන්.

‘නදී වදුග්ග’- නදීන් අතරවූ දිවයින්හි යෑමට නොහැකි තැන්.

‘පබ්බතවිසම’- පර්වතයන් නිසා විෂමවූ තැන්.

‘සභාගයිස්සන්ති’- යම්සේ මම ජීවත් වෙමිද එම්බා සත්වයෙහි, තෙපිදු එසේ ජීවත්වව්’යි මෙසේ සතුටුසාම්චි කථාවෙන් තමා හා සමාන තැන්හි තැබීමයි.

‘ආයත’- මහත්.

‘පාණාතිපාතා විරමෙය්‍යාම’- පාණාතිපාතයෙන් ඉවත් වීම- සතුන් මැරීමෙන් වැළකෙන්නෙමු යි යලි යලිත් කියති. පාණාතිපාතයෙන් වැලකීම යනු මෙහි තේරුමයි.

‘විසතිවස්සායුකා’- මව්පියෝ සතුන් මැරීමෙන් වැලකුණාහුය. පුත්‍රයෝ කුමක් හෙයින් විසිවයස් ආයු ඇත්තෝ වූවාහුද? ක්ෂේත්‍ර විසුද්ධිය නිසයි. ඔවුන්ගේ මව්පියවරු සිල්වත් වූවාහුය. මෙසේ සිල් ගෙහි වැඩුණු හෙයින් මෙම ක්ෂේත්‍ර

විශුද්ධියෙන් දීර්ඝායුෂ ඇත්තාහු වූහ. යමෙක් කලුරිය කොට එහිම උපන්නාහුද ඔව්හු තමන්ගේ සීලසම්පත්තිය කරණකොටගෙන දීර්ඝායුෂ ඇත්තාහු වූවාහුය.

‘අස්සාමි’- වන්නෙමු.

‘වත්තාරි සංවස්සායුකා’- මේ ආදී කොටස් නුදුන් දේ ගැනීමාදීන්ගෙන් වැලකීමාදි නයින් දත යුතුය.

‘ඉච්ඡා’- ‘මට බත් දෙවව්’ යයි මෙසේ උපදින තණ්හාව.

‘අනසන’- ආහාර නොගැනීමෙන් කයෙහි නොපැතිරීම් රහිත බව නම්වූ කයෙහි අලස බව. බත් අනුභව කළවුන්ට භත්තසම්මදය ප්‍රත්‍යකර ගැනීමෙන් සැතපෙනු කැමැත්ත නිසා හටගත් කයෙහි දුබල බවයයි දතයුතු.

‘ජරා’- ප්‍රකටව පැනෙන ජරාවයි.

‘කුක්කුට සම්පාතිකා’- එක් ගමෙක ගෙහි පියස්සෙන් පැන ගොස් අනික් ගමෙක ගෙහි පියස්සට පැනීම් සංඛ්‍යාත කුකුළන්ගේ පැනීම මෙහි ඇත්තූයි. ‘කුක්කුට සම්පාතිකා’ නමු. තවද කුක්කුට සම්පාදිකා, යනුද ඇතැම් පොත්හි එන පාඨයකි. ගමක සිට අන් ගමකට කුකුළන්ගේ පයින් පැන යෑම මෙයින්ද ගත යුතුය. මේ කුක්කුට සම්පාතික, කුක්කුට සම්පාද, යන වචන දෙකින්ම ගතව පිහිටි- ඉතා ලං ලංව පිහිටි නිවාස ඇති බවම දක්වයි.

‘අවිච්ඡිකුක්කු පුට්ඨො’ හවිස්සති’- අවිච්ඡිකුතිරය මෙන් නිතර පිරුනේ වන්නේය.

‘අසීතිවස්ස සහස්සායුකේසු භික්ඛවේ මනුස්සේසු මෙත්තෙයො නාම හගවා ලෝකේ උප්පජ්ජස්සති’- නො වැඩීම් වශයෙන් කියන ලදී. බුදුවරයෝ ආයු වඩනා කල්හි නොපහළ වෙති. සත්වයාගේ ආයු පිරිහෙමින් පවත්නා කල්හිම උපදිත්. එහෙයින් යම් කලෙක ඒ ආයුෂ වැඩිවී ගෙන ගොස් අසංඛෙය්‍ය තෙක් පැමිණ යළිත් පහළ බැස ආයු වර්ෂ අසූදහසක ප්‍රමාණයෙහි පිහිටයිද, එකල්හි උපදිති, යන අරුති.

‘පරිහරිස්සති’- මෙය පිරිවරා හැසිරෙන්නවුන්ගේ වශයෙන් දැක්වෙයි,

‘යුප’- ප්‍රාසාදය.

'රක්කු මහාපනාදේන කාරාපිතෝ' - රජු හේතු කරගෙන ඔහුගේ ප්‍රයෝජනය සඳහා සක්දෙව් රජු විසින් විස්කම් දෙවිපුත් යවා කරවන ලද්දේය.

පෙර වනාහි නළකාර පිය පුත් දෙදෙනෙක් එක් පසේ බුදුකෙනෙකුත් වහන්සේට බටදඬයෙන් හා දිඹුල් දඬයෙන්ද පන්සලක් කොට උන්වහන්සේ එහි වස්වා සිටිපසයෙන් උපස්ථාන කළාහුය. පසු කලෙක ඔව්හු කලුරිය කොට දෙව්ලොව උපන්නාහු ඔවුන් අතුරෙන් පියා දෙව්ලොවම සිටියේය. පුතු දෙව්ලොවින් චුතව පුරුවී නම් රජුගේ සුමේධා නම් දේවිය කුස පිළිසිඳ ගත්තේ ඉන් සුදුසු කල්හි බිහිව මහාපනාද නම් කුමරුව විසිය. හේ පසු කලෙක කොඩි නංවා මහාපනාද නමින් රජ විය. ඉක්බිති මොහුගේ පුණ්‍යානුභාවයෙන් සක්දෙව් රජ විස්කම් දෙවිපුතු එම රජු හට ප්‍රාසාදයක් මවනු සඳහා යැවීය. ඔහු ඒ රජුට අගනා පහයක් මැවීය. ඒ පහය පස්විසි යොදුන් උසැති සත්රුවන්මයවූ සත්මහලකින් යුතු වූවක් විය. යමක් සඳහා ජාතකයෙහි කියන ලදද- ඒ:-

"ඒ මහාපනාද නම් රජුගේ ප්‍රාසාදය ස්වර්ණමය විය. පළලින් හා දිගින් සොළොස් යොදුන් හා දහස් යොදුන් තන්හි පැතිර සිටියේය.

දහසක් කන් ඇත්තේ, ගෝළාකාර මුදුන්- කොත් කැරලි සියගණනකින් යුතුය. ධජ පතාක නංවන ලද්දේය. හිරියෙල් පැහැත්තේය. එහි ගාන්ධර්වයෝ දහස්ගණන් සත් කොටසක්වී නිත්ර නැටුවාහුය.

හදුරිය, එකල මෙසේ පැවැත්තේය. මම එකල ඔහුට වතාවත් කරමින් සක්දෙව් රජුව ඉපිද සිටියෙමි' යනුයි.

ඒ රජ එහි ආයු ඇතිතාක් කල් වැස අවසන ඉන් චුතව දෙව්ලොව උපන්නේය. ඔහු එසේ දෙව්ලොව උපන් පසු ඒ උතුම් ප්‍රාසාදය ගඟට යටවී ගසා ගියේය. එහි දෙරටුවේ ප්‍රධාන හිණ පිහිටි තැන ප්‍රයාග ප්‍රතිෂ්ඨාන නම්වූ නුවර මවනලදී. එහි මුදුන හමුවූ තැන කෝටි නම් ගම විය. මැන කාලයේ අපගේ භාග්‍යවතුන් දවස ඒ නලකාර දෙවිපුත් දෙව්ලොවින් චුතව මිනිස්ලොව හදුර් නම් සිටුව ඉපිද බුදුන් සමීපයේ පැවිදිව

රහත්බවට පැමිණියේය. ඔහු දිනක් ගඟින් තැවකින් එතරවනවිට හික්ෂු සංඝයාට ඒ පහය දැක්වීය. යනුවෙන් මේ කතාපුවත විස්තර කළ යුතුය. කුමක් හෙයින් මේ පහය අන්තර්ධාන නොවූ සේද යත්. අනික් තැනැත්තහුගේ පුණ්‍යානුභාවය නිසයි. ඔහු සමග පින්කම් කොට දෙව්ලොව උපන් අනික් කුල පුත්‍රයා මතු කල සංඛ නමින් ඉපිද රජවන්නේය. එකල ඔහුගේ පරිභෝගය සඳහා ඒ පහය යලිත් පහළවන්නේය. ඒ නිසා අතුරුදහන් නොවූයේය.

‘උස්සාපෙත්වා’- ඒ පහය ඔසවා.

‘අප්ප්ඛාචසිත්වා’- එහි වාසය කොට.

‘දදිත්වා- විස්සප්පෙත්වා’- ඒ පහය දන් වශයෙන් දී අපේක්ෂා රහිත වූයේ පරිත්‍යාග කිරීම් වශයෙන් වියදම් කොට කවරෙකු විෂයෙහි මෙසේ දී ද යතහොත්- ශ්‍රමණාදීන්ටයි. ඒ නිසා කිය.

‘සමණ බ්‍රාහ්මණක පණ්ද්ධික වංශිබ්බක යාවකානං දනං දත්වා’- කෙසේ නම් ඔහු එක් පහයක් බොහෝ දෙනෙකුන්ට දන් දෙන්නේද? ඔහුට මෙබඳු සිතක් ඇතිවෙයි. ‘මේ පහය කොටස් වශයෙන් විසිරියේවා’යි සිතයි. එවිට එය කඩ කඩ වශයෙන් විසිරී යෙයි. ඔහු එහි නොඇලුන සිතැත්තේ වී යමෙක් යම් පමණ කැමති වෙයිද ඔහු එපමණ ගනීවායි, දන් වශයෙන් විසුරුවා හරියි- බෙද දෙයි. එහෙයින් කිය- ‘දන් දී මෙමුත්‍රි භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ -පෙ- වාසය කරන්නේය’ යනුයි. මෙපමණකින් බුදුහු ලෝකික කුසලයේ විපාක දක්වා පූර්වාපර සන්ධි ගලපා දැක්වූහ. දැන් වනාහි ලෝකෝත්තර කුසලයේ අනුසන්ධි දක්වන්නාහු ‘අන්තදීපා භික්ඛවේ විහරංථ’ යනාදිය වදළහ.

‘ඉදං බෝ භික්ඛවේ භික්ඛුනෝ ආයුෂ්මිං’- මහණෙනි, මම තොපට ආයුෂයාගේ වැඩීමයයි, වදළෙමිද එහි භික්ෂූන්ගේ මේ ආයුෂ විෂයෙහි මේ ආයු වැඩිවීමේ හේතුවයයි යන තේරුමයි. එහෙයින් ආයුෂ වැඩිදියුණුවනු කැමැත්තාවූ තොප විසින් මේ සතර ඉර්ධිපාදයෝ වැඩිය යුතුයයි දක්වති.

'වණ්ණස්මිං'- මම තොපට වර්ණයෙන්ද වැඩෙවිය යන යමක් වදලෙමිද මේ එහි ඊට හේතුහුන කාරණයයි. සිල්වත් භාවයෙන් වනාහි අවිජ්ජාසාරාදී වශයෙන් ශරීර වර්ණයද කීර්ති වශයෙන් ගුණ කතා වර්ණයද වැඩෙයි. එහෙයින් වර්ණ සම්පත්තියෙන් වැඩෙනු කැමති තොප විසින් සිල්වතුන් විය යුතුයයි දක්වති.

'සුඛස්මිං'- මම තොපට සැපයෙන්ද වැඩෙවිය යන යමක් වදලෙමිද මේ ඒ විවේකයෙන් හටගත් ප්‍රීති සැපය ආදීවූ නානා ප්‍රකාර ධ්‍යාන සැපයෝය. එහෙයින් සැප වැඩෙනු කැමැති තෙපි විසින් මේ සතර ධ්‍යානයෝ වැඩිය යුත්තාහු වෙති.

'භෝගස්මිං'- මම තොපට භෝග සම්පතින්ද වැඩෙවි යයි යන යමක් වදලෙමිද මේ ඒ අප්‍රමාණ සත්වයන්ගේ අප්‍රතිකුලතාවය ගෙන දෙන සැප යහන් ආදී එකොළොස් වැදෑරුම් අනුසස්ස. සියලු දිග්භි පතුරුවා හරින ලද බ්‍රහ්ම විහාර භෝගයෝය. එහෙයින් භෝග වැඩෙනු කැමති තෙපි විසින් මේ බ්‍රහ්මවිහාරයෝ වැඩිය යුත්තාහු වෙති.

'බලස්මිං'- මම තොපට බලයෙන්ද වැඩෙවිය යන යමක් වදලෙමිද මේ ඒ ආශ්‍රවක්ෂය කිරීම් කෙළවර හටගත් රහත් ඵල නම් බලයයි. එහෙයින් බලයෙන් වැඩෙනු කැමති තෙපි විසින් රහත් බවට පැමිණෙනු පිණිස යෝග භාවනා කළ යුතුයි.

'යථයිදං භික්ඛවේ මාරබලං'- මේ දිව්‍ය පුත්‍ර මාර, මව්වූ මාර, කිලේස මාර යන මොවුන්ගේ දැඩිවූද මැඩ පැවැත්විය හැකි නොවූද 'යම් බද්ධ බලයක්' වෙයිද ලොව මෙබදු එක ශක්තියකුත් නොදුටුවෙමි. එබදුවූ මේ බලය පවා රහත්ඵලය ලැබීමෙන් යටපත් කළ හැක. රහත් බව මාර බලයට වඩා උතුම්ය යන තේරුමයි. ඒ නිසා මෙහිදීද යෝග භාවනා වැඩිය යුතුයයි දක්වයි.

'ඒථමිදං පුඤ්ඤං'- මෙසේ මේ ලෝකෝත්තර පිනද කෙලෙස් දුරු කිරීමේ අවසානය තෙක් වැඩෙනුයි විචට්ටගාමි කුසලයාගේ අනුසන්ධිය නිමවා වදරන්තාහු රහත් බව කුළුගන්වමින් මේ දේශනාව නිමවා වදළහ. මේ සූත්‍ර දේශනාවගේ කෙළවර විසි දහසක් භික්ෂූහු රහත් බවට පත්වූහ.

අසුභාර දහසක් ප්‍රාණිහු නිර්වාණ නමැති අමෘතපානය පානය කළාහුය.

(වක්‍රවර්ති සූත්‍ර වර්ණනාව නිමියේය.)

27. අග්ගඤ්ඤ සූත්‍ර වර්ණනාව.

'ඒවම්මේ සුතං' මෙයින් අග්ගඤ්ඤ සූත්‍ර වර්ණනාව අරඹයි. මෙහි ඒ අප්‍රකට- නොපැහැදිලි පද හැඳින්වීමයි.

'පුබ්බාරාමේ මිගාරමාතු පාසාදේ' - එහි මේ අනුපිළිවෙළ කතාවයි. යටගිය දවස කල්ප ලක්ෂයකට පෙර එක් උවැසියක් පදුමුත්තර බුදුන් පවරා ඒ බුදුන් ප්‍රධාන භික්ෂූන් ලක්ෂයකට මහ දන් පවත්වා බුදුන් පා මුල වැදවැටි අනාගතයෙහිදී ඔබ වහන්සේ වැනි බුදුවරයෙකුට අග්‍රෝපස්ථායිකාව වෙමිවා'යි ප්‍රාර්ථනාවක් කළාය. එතැන් පටන් ඕතොමෝ කල්ප ලක්ෂයක් දෙවියන් හා මිනිසුන් අතර හැසිර අපගේ භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ කාලයේදී හද්දිය නුවර මෙණ්ඩක සිටුවරයාගේ පුත්වූ ධනඤ්ජය සිටුහුගේ ගෙහි සුමනා දේවියගේ කුස පිළිසිඳ ගත්තාය වැදූ කල්හි ඇයට විසාබායයි නම් තැබූහ.

ඕ තොමෝ යම් කලෙක බුදුහු හද්දිය නුවරට වැඩියහුද එකල තමන් පන්සියයක් ළදැරියන් සමග බුදු රඳුන්ට පෙර ගමන් කළාය. පළමු දැක්මේදීම සෝවාන් වූවාය. පසු කලෙක මිගාර සිටු පුත්වූ සැවැත් නුවර පුණ්ණවර්ධන කුමරුගේ මාළිගයට විවාහවී පැමිණියාද එහිදී මැය මිගාර සිටුවරයාගේ මව් තනතුරෙහි තැබුවාය. ඒ නිසා එතැන් සිට ඇයව 'මිගාර මාතා'යි කියයි. ස්වාමි කුලයට යන්නාවූ ඇයට පියා මහාලතාපසාධන නම් අගනා ආභරණයක් කරවීය. ඒ පළඳනාව කරවීමේදී දියමන්ති නම් අගනා මැණික්ම නැළි සතරක් අවශ්‍යවිය. එසේම මුතු නැළි එකොළොසක්ද පබළු නැළිදෙවිස්සක්ද මැණික් නැළි තෙතිසක්ද අවශ්‍යවිය. මෙසේ මෙකි මිණි මුතුවලින් හා අනික් සත්රැවණින්ද මුල්කි පළඳනාව හැඳවීය. එය හිසේ පැළැන්දූ කල දෙපතුළ තෙක් පහළවී බැස

බබලයි. ඇතුන් පස්දෙනෙකුගේ ශක්තිය ඇති ස්ත්‍රියක විසින් මේ ආහරණය දැරිය යුතුවෙයි. ඔ නොමෝ මෑත භාගයේ දසබලයන් වහන්සේගේ අග්‍රෝපස්ථායිකාව වී, ඒ පළඳනාව වියදම් කොට නව කෙළක් ධනයෙන් බුදුන් වහන්සේට විහාරයක් කරවන්නී කිරියක් පමණ බිම් පෙදෙසක ප්‍රාසාදයක් තැනෙව්වාය. එහි මතු මහලෙහි කාමර පන්සියයක් විය. යට තට්ටුවේද කාමර පන්සියයකි. මෙසේ කාමර දහසකින් යුතු වූයේ වෙයි. ඔ නොමෝ ඒ තනි පහය පමණක් නොහොබින්නේයයි සිතා එය පිරිවරා මුල් කී පහයෙන් බාගයක් පමණ උසැති පන්සියයක් ගෙවල්ද එයටද කුඩා පහයවල් පන්සියයක්ද දික් ශාලා පන් සියයක්ද තැනෙව්වාය. ඒ විහාරය පිදීමේ මහෝත්සවය සිව් මසක් මුළුල්ලේ පැවැත්තේය.

බුදු සසුන් විෂයෙහි මෙබඳු ධන පරිත්‍යාගයක් කළ විශාඛාව වැනි අන් ස්ත්‍රියක් නොමැත. එසේම පුරුෂයන් අතරෙහි මහා ධන පරිත්‍යාග කළ අනේපිඬු සිටු වැනි අන් පුරුෂයෙක්ද නැත. ඔහු වනාහි සිව් පණස් කෙළක් ධනය යොදවා සැවතට දකුණු දෙසින් ලක්දිව අනුරාධපුර මහවෙහෙර වැනි තැනෙක ජේතවන නම් මහා විහාරය කරවීය. විශාඛාව සැවැත්හි පැදුම් දෙස උත්තමදේවි විහාරය බඳු තැනෙක පූර්වාරාම නම් විහාරය කරවීය. බුදුහු මේ දෙකුලයට අනුග්‍රහ කිරීම් වශයෙන් සැවැත් නුවර ඇසුරුකොට වැඩවාසය කරන්නාහු මේ විහාර දෙකහි නිතර නිතර වැඩවිසූහ. එක් ඇතුල් වස් කාලයක් ජේතවනාරාමයෙහි වාසය කරති. එක් වස් කාලයක් පූර්වාරාමයෙහි වාසය කරති. එක් සමයෙක බුදුහු පූර්වාරාමයෙහි වැඩවෙසෙති. "පුබ්බාරාමේ මිඨාරමාතු පාසාදේ" යනු ඒ නිසා කියන ලදී.

'වාසෙට්ඨ භාරද්වාජ' - එනමින් යුතු සාමණේරයා හා භාරද්වාජයාද යන දෙදෙන.

'භික්ඛුසු පරිවසන්ති' - තීර්ථක පරිවාසය හෝ ආපත්ති පරිවාසය නො වසන්. නියමිත වර්ෂ ප්‍රමාණය නො පිරිපුන් බැවින් භික්ෂු භාවය ප්‍රාර්ථනා කරන්නාහු වාසය කරති. "භික්ෂු භාවය බලාපොරොත්තු වෙමින්" යනු ඒ නිසා කිය. මේ

දෙදෙනාම උසස් බ්‍රාහ්මණ මහාසාල කුලයෙහි උපන්නාහු හතළිස්කෙළක් ධන ඇත්තාහු ත්‍රිවේදයෙහි පරතෙරට පැමිණියාහු මජ්ඣිම නිකායෙහි එන වාසෙට්ඨ සූත්‍රය අසා සරණ ගියාහු තේවිජ්ජ සූත්‍රය අසා පැවිදි වූවාහු මෙකල භික්ෂු භාවය පතමින් පිරිවෙස් පුරති.

'අබ්භෝකාසේ වංකමති' - උතුරු දෙසින් හා දකුණු දෙසින් දික්වූ ප්‍රාසාදයට නැගෙනහිර දෙසින් ප්‍රාසාද සෙවනෙහි යන්ත්‍රමය රැහැනින් අදනා ලද රියන් සියයක් උසැති රන් ඇඟයක් බඳු අහස්හි දූවන සවණක් ගත බුද්ධ රස්මි මාලාවෙන් භොබනා එහා මෙහා සක්මන් කරයි.

'අනුවංකමිංසු' - ඇදිලි බැඳගෙන අවනතවූ ශරීර ඇතිව අනුව හැසිරෙමින් සක්මන් කළාහුය.

'වාසෙට්ඨං ආමන්තේසි' - ඔවුන් අතුරෙන් වාසෙට්ඨාය විශාරද පඬිවරයාය. ඔහු ගතයුත්ත හා විසඳිය යුත්තද දනියි. ඒ නිසා ඔහු කැඳවිය.

'තුමිහේ හවන්ථ' - තෙපි වව් තොපගේ ප්‍රයෝජනය සඳහාය.

'බ්‍රාහ්මණ ජච්චා' - බමුණු ජාතිකයෝ.

'බ්‍රාහ්මණ කුලිනා' - බමුණන් අතුරෙහි කුලවතුන්.

'බ්‍රාහ්මණ කුලා' - බමුණු කුලයෙන් එහි භෝගාදී සම්පත් හැර යන තේරුමයි.

'න අක්කෝසන්ති' - දස වැදෑරුම් ආක්‍රෝෂ වස්තූන්ගෙන් ආක්‍රෝෂ නො කරත්.

'න පරිභාසන්ති' - නානාප්‍රකාර පරිභාසාත්මක වචන වලින් ගර්භ්‍යා නොකරත් යන තේරුමයි. මෙසේ භාග්‍යවතුන් වහන්සේ බමුණෝ මේ හෙරණුන් ගරහනියිද පරිභාස අවමන් කරතියිද දන්නාහුම විචාරති. කුමක් හෙයින්ද? මා විසින් නො විචාරන ලද කල්හිම මොව්හු පළමුව නොකියන්නාහුය. එසේ නොකී කල කතාවක් ඇති වෙනැයි දැන එසේ කතාවක් ඇති කිරීම සඳහාය.

'තග්ඝ' - ඒකාන්ත වශයෙන් යන තේරුම ඇති නිපාතයකි. වහන්ස, මේ බමුණෝ ඒකාන්ත වශයෙන් අපට ආක්‍රෝෂ පරිභව කරතියි කියන ලද්දේ වෙයි.

‘අත්තරූපාය’- තමාට ගැලපෙන පරිදි.

‘පරිපුණ්ණාය’- කැමති පරිදි පදව්‍යඤ්ජනයන් ආරෝපනයකොට පිරවීම සඳහාය.

‘තෝ අපරිපුණ්ණාය’- අතරතුර නො පිහිටවීම පිණිසද නිතර පැවැත්වීම් පිණිසද වෙයි. කුමක් හෙයින් මේ බමුණෝ හෙරණුන්ට ආක්‍රෝෂ කෙරෙත්දැයි ප්‍රතිෂ්ඨා රහිත හෙයින් මේ සාමණේරයෝ උසස් බමුණන්ගේ පුත්‍රයෝය. ත්‍රිවේදයෙහි පරතෙරට පැමිණියාහු දඹදිව බමුණන් අතර ප්‍රසිද්ධ වූවාහු ගරු බුහුමන් ලබන්නාහුද වෙති. ඔවුන්ගේ පැවිදි වීම නිසා තවත් බ්‍රාහ්මණ පුත්‍රයෝද පැවිදි වූවාහය. ඉක්බිති වනාහි බමුණෝ ප්‍රතිෂ්ඨා රහිතව අපි දනිමුයි යන මේ ප්‍රතිෂ්ඨා රහිතත්වයෙන් යුතුව ගම් දෙරෙහිදී ඔවුන් දැක තොප විසින් බ්‍රාහ්මණ සමයය විනාශ කරන ලදහ. මුඩු මහණා පසුපසින් රසයෙහි බැදී හැසිරෙව්, යනාදියද පෙලෙහි ආ බමුණා පමණක්ම උත්තමයාය, කුලවතාය, යනාදියද කියා ආක්‍රෝෂ කරති. සාමණේරයෝ ඔවුන් එසේ ආක්‍රෝෂ කරන කල්හි ක්‍රෝධයක් හෝ චෛරයක් හෝ නොකොට හුදෙක් බුදුන් වෙතින් විචාරන්නාහු ‘වහන්ස, ඒකාන්තයෙන් බමුණෝ අපට ආක්‍රෝෂ කරති. නින්ද අපහාස කරති’ යනු සැලකළහ. අනතුරුව බුදුහු ඔවුන්ගේ ආක්‍රෝෂ කිරීම් ආකාරය අසන්නාහු “තොපට කෙසේනම්” යනාදිය වදළහ. ඔව්හු කින්නාහු ‘වහන්ස, බමුණෝ’- යනාදිය කීහ. .

‘සෙට්ඨෝ වණ්ණෝ’- ජාති ගෝත්‍රාදීන්ගේ පැණවිම්හිදී බමුණෝම උතුම්යයි දක්වයි.

‘හිතා අඤ්ඤා වණ්ණා’- ඉතිරි අනික් තුන් කුලිකයෝ හිත ලාමකයෝයයි කියති.

‘සුක්ක’- සුදු.

‘කණ්ඨ’- කලු.

‘සුජ්ඣානික’- ජාති ගෝත්‍රාදිය පැනවීමෙහිදී පිරිසිදු වෙති.

‘බ්‍රහ්මණෝ පුත්තා’- මහ බඹුහුගේ පුත්‍රයෝ.

‘ඕරසා මුඛතෝ ජාතා’- ලෙහි වැස මුවෙන් උපන් ලෙහි තබා ඇතිදැඩි කළ අයද ‘ඕරස’ නම්.

‘බ්‍රහ්මජ’- බඹුහු කෙරෙන් නිපන්.

‘බ්‍රහ්ම නිමිමිත’- බඹහු විසින් මවන ලද

‘බ්‍රහ්ම දයාද’- බඹහුගේ දයාදය.

හිත මත්ථවණ්ණං අප්ප්ඵපගත’- හිත කුලැති බවට පත්. මුඩුමහණ’ යනු නින්දා පිළිකුල් සහිතව කියති, හිස මුඩුකළ පමණකින්ම ශ්‍රමණ මාත්‍රය නොලැබේ යනු සඳහාය.

‘ඉබ්භේ’- ගෘහපතියා ධනපතියා.

‘කණ්ඨ’- කලු.

‘බන්ධු’- මාරයාගේ නෑයෙකු වූ මාර පාක්ෂික

‘පාදපච්චේ’- මහබඹුගේ පයින් උපන් දරුවෝ. පයින් උපන් යන තේරුමයි. “තත්ථ පච්චෝ වාසෙට්ඨා බ්‍රාහ්මණා පෝරාණං අස්සරත්තා ඒවමාහංසු” යන මෙහි නිපාතයක්වූ සාමී විබන් බුහුබස් පදයි. නොපගේ බමුණෝ යන තේරුමයි. පෝරාණ, යනු ඉතා පැරණි ශ්‍රේෂ්ඨ ලෝකෝත්පත්ති චරිත වංසයයි. ‘අස්සරත්ත’ යනු සිහි නොකරන යනුයි. ඒකංසේනවෝ වාසෙට්ඨා බ්‍රාහ්මණ පෝරාණං ලෝකුප්පත්තිං අනනුස්ස රත්තා අජානත්තා ඒවං වදන්ති’ යන මේ පාඨය ඒ නිසා කියයි.

‘දිස්සන්ති ඛෝ පන’- යන මේ ආදිය ඔවුන්ගේ දෘෂ්ටිය බිඳීම පිණිස කිහි.

‘බ්‍රාහ්මණියෝ’- බමුණන්ට පුතුන් ලැබීම සඳහා ආවාහ විවාහ වශයෙන් කුලගෙයට කැඳවන ලද බමුණු ලියෝ මින් කියති. ඔව්හු වනාහි මෑත භාගයෙක සෘතු නියමය වශයෙන් පවතිත්. හටගත් ඔසප්වීම මින් දැක්වෙයි.

‘ගබ්භිණියෝ’- හටගත් ගැබ් ඇත්තෝ.

‘විජායමානා’- පුතුන් දූවරුන් වදනු ලබන්නෝ

‘පායමානා’- දරුවන්ට තන කටට දෙන්නෝ- කිරි පොවන්නෝ.

‘යෝනිජාව සමානා’- බ්‍රාහ්මණියන්ගේ මුත්‍ර මාර්ගයෙන් උපන්නහු සමාන වූවාහුය.

‘ඒවමාහංසු’- මෙසේ කියත්. ‘කෙසේ නම් බමුණාම ශ්‍රේෂ්ඨ වෙයිද කුලවත් වෙයිද -පෙ- බ්‍රහ්මදයාදය’ යනුයි. ඉදින් වනාහි ඔවුන්ගේ ඒ සත්‍යාවචනයක් වන්නේ නම් බැමිණියන්ගේ කුස මහබඹහුගේ හෘදය විය යුතුය. බැමිණියන්ගේ මුත්‍ර මාර්ගය

මහබඹහුගේ මුඛය විය යුතුය. නමුත් මෙය මෙසේ ඇති බවක් නොපෙනේ. 'ඔව්හු බමුණටද මෙසේ කියත්' යනු ඒ නිසා කිය. මෙපමණකින් අපි මහබඹහුගේ හෘදයෙහි වාසය කර මුවෙන් නික්මුණාහුයයි කීමක් නොලැබෙත්වා'යි මේ මුඛවිච්ඡේදකවාර කතාව ගෙන හැර දක්වා යලිත් 'මේ සතර වර්ගයේම වුවෝ කුසල ධර්මයන්හි පිහිටාම පිරිසිදු වෙතැ'යි කියයුතු බව දැක්වීම් වස් 'වාසෙට්ඨයෙනි, මේ සතර වැදැරුම් කුලිකයෝම' යනාදිය දැක්විය.

'අකුසල සංඛාත'- අකුසල් වශයෙන් ගණන් ගන්න. අකුසල් කොටසට ඇතුළත්වෙන- හැම තත්තිම මෙම නයයි.

'න අලමරියා'- ආර්යා භාවයෙහි අසමත්.

'කණ්හ'- ස්වභාවයෙන්ම කළු.

'කණ්හ විපාක'- ඔවුන්ගේ එම විපාකයද කළුය හෙවත් දුක් විපාක ගෙන දෙන්නේ වෙයි.

'බත්තියේපි හි'- ක්ෂත්‍රියයන් විෂයෙහි.

'ඒකච්චේ'- එක් පක්ෂයෙක. ඇතැම් තැන. හැම තැන මෙම නයයි.

'සුක්කා'- කෙලෙස් රහිත බවෙන් සුදු.

'සුක්ක විපාකා'- ඔවුන්ගේ විපාකයද සුදුය - සැප සහගතය.

'උභයවෝර්තිණ්ණෙසු චත්තමාතෙසු'- දෙපාර්ශ්වයෙහි කවලම්බු- මිශ්‍රවූ ගතියෙන් පවත්නා කල, කිනම් දෙපක්ෂයකද? කණ්හසුක්ක ධර්මයන්හි හෙවත් පච්ඡිනිවල නුවණැත්තන් විසින් ගර්භාකරනලද හා නුවණැත්තන් විසින් පසස්නාලද දෙයෙහිද යත්:- නුවණැතියන් විසින් ගර්භා කරන ලද හා පසස්නාලද කණ්හසුක්ක ධර්මයන්හි යනුයි.

'යදෙන්ථ බ්‍රාහ්මණා ඒවමාහංසු'- මෙහි මේ කණ්හ සුක්ක ධර්මයන්හි පවත්නාවූ බමුණෝ යමක් වෙද්ද එය එසේ කියත්. 'බමුණාම ශ්‍රේෂ්ඨය. කුලවත්ය' යනාදියයි. ඔවුන්ගේ ඒ කියමන නුවණැත්තෝ නොපිළි ගනිත්. ලොව යම් පණ්ඩිත කෙනෙක් වෙද්ද, ඔව්හු නොකැමති වෙන් ප්‍රශංසා නොකරත් යන තේරුමයි. ඊට හේතු කවරේද? 'ඉමේසං හි වාසෙට්ඨා' යනාදියෙහි මේ කෙටි තේරුමයි 'නානු ජානන්ති' යන්නෙන්

මෙහි කුමක් දැක්වේද? යම්විදියකින් මේ සතර වැදෑරුම් කුලයන්ගෙන් යම් හික්ෂුවක් රහත් -පෙ- මනාව දැන මිදුනේ ඔහු මොවුන්ගෙන් අග්‍රයයි කියයි. ඔව්හු මෙබඳු ස්වරූප ඇත්තෝ නොවෙති. ඒ නිසා නුවණැත්තෝ ඔවුන් නොඅනුදනිත්.

'අරහං'- කෙලෙසුන්ගෙන් දුර බව ආදී කාරණයන් කරණකොටගෙන අරහ නම් වේ.

'බිණාසව'- ආශ්‍රවයන්ගේ ක්ෂයකිරීම වූයෙන් බිණාසව නම්. සත්වැදෑරුම් ගෛක්ෂායෝද පෘථග්ජන කලාශාණ මිත්‍රයෝද බඹසර වස් වසති.

'වුසිතවා'- මොහු විසූ වස් ඇත්තේය.

'කතකරණිය'- සිව් මගින් සිව්සස්හි දැනගැනීමාදී කාරණා ඇත්තේනුයි කතකරණිය නම්.

'ඕහිතභාර'- ඕහිත බස්සවන ලද කරින් බරක් බිමින් තැබීමයි. තමා හිස මත හෝ කරෙහිවූ බරක් බිම තබා සැහැල්ලුවාක් මෙනි.

'සදත්ථ'- යහපත් අර්ථය, ස්වකීය අර්ථය සදර්ථ නම්.

'අනුප්පත්ත සදත්ථ'- පැමිණියාවූ අභිමතාර්ථ ඇති.

'පරික්ඛිණ භවසඤ්ඤෝජන'- භවසඤ්ඤෝජනය නම් තෘෂ්ණාවයි. ඒ අවසන්වූ භවසඤ්ඤෝජනයයි.

'සම්මඤ්ඤ විමුත්ත'- මනා හේතුවෙන් - කාරණයෙන් දැනගෙන මිදුන.

'ජනේතස්මිං'- මේ ජනයා කෙරෙහි ලොව යන තේරුමයි.

'දිට්ඨෙව්ව ධම්මේ අභිසම්පරායං වං'- ඉහාත්ම භවයෙහි මා මෙලොව යන උභය ලෙවිති.

'අනන්තර'- අතර රහිත. සිය කුලය හා සමාන

අනුයුත්ත'- අනුව පවතින. වසයෙහි පවතින.

'නිවප්පකාර'- ඉතා වුර්ධයෝ පහත් ස්වභාවයක් දක්වති. තරුණයෝ ආචාරකිරීමාදිය කරති.

'සාමිවිකම්ම'- ඒ ඒ වත් පැවැත්වීමාදියෙන් සුදුසු කර්ම ඇති.

'නිවිට්ඨ'- ස්ථිරසේ පැවති. කවරෙකුට නම් මෙබඳු ශ්‍රද්ධාවක් පවතීද? සෝවාන් වූවනුටයි, ඔහු වනාහි අවල ශ්‍රද්ධාවෙහි

පිහිටියේ කඩුපතින් හිස සිඳිනා කල්හිද 'බුදුන් නොබුදුන්යයිද, ධර්මය අධර්මයයිද, සංඝයා අසංඝයායයිද' නොකියයි. සුරම්බට්ඨයා මෙන් පිහිටියාවූ ස්ථිර සැදැහැත්තේ වෙයි.

ඔහු වනාහි බුදුන්ගේ ධර්මදේශනාව අසා සෝවාන්ව සිය නිවසට ගියේය. ඉක්බිති මාරයා දෙතිස්මහාපුරුෂ ලක්ෂණාදියෙන් සම්පූර්ණ වූ බුදුරුවක් මවා ඔහුගේ ගෙදොර සිට ශාස්තෘන් වහන්සේ වැඩියහයි, හසුනක් යැවීය. සුරම්බට්ඨයා මෙසේ සිතීය: 'මම මේ දැන් ශාස්තෘන්ගෙන් බණ අසා ආවෙමි. මේ කීමෙක්ද? කුමක් වන්නේදැ? යි සිතා, බුදුන්ය යන හැඟීමෙන් වැද සිටියේය. මාරයා කීය. "අම්බට්ඨය, මා විසින් තට රූපය අනිත්‍යය-පෙ-විඤ්ඤාණය අනිත්‍යයයි කියන ලදද එය දුෂ්කර-වැරදි සහිත කියමනකි. මාවිසින් එය නොසොයා නොබලාම-අපරික්ෂාකාරීව කියන ලදී. එහෙයින් ඔබ එය රූපය නිත්‍යය-පෙ-විඤ්ඤාණය නිත්‍යයි ගනුව" සුරයා එවිට මෙසේ සිතීය. "බුදුවරයෝ යමක් නොදැන අවබෝධ නොකොට - නොසොයා දේශනා කරති, යන මේ කාරණය අවිද්‍යාමානස, ඒකාන්තයෙන් මොහු මාගේ බුද්ධ භක්තිය නැතිකිරීම සඳහා පැමිණි මාරයා වනැ' යි වටහා ගත්තේය.

ඊට අනතුරුව ඔහු මාරයාගෙන් "තෝ මාරයාදැ" යි ඇසීය. හේ ඊට බොරු කීමට අසමත් විය. "එසේය, මාරයා වෙමි, යි දැනගනුව" 'කුමක් හෙයින් ආවෙහිද' 'තාගේ ශ්‍රද්ධාව සෙලවුම් කරන්නටයැ' යි කීය. "කණ්හ, පාපිම, යන නම් වලින්ද හඳුන්වනු ලබන මාරය, තනි එකෙක් වූ තෝ සිටියේවා, තා බඳු මාරයන් සියයකුදු දහසකුදු ලක්ෂයකුදු මාගේ ශ්‍රද්ධාව සොලවාලන්නට අසමත් බව දැනගනුව, මාර්ගයෙන් පැමිණි ශ්‍රද්ධාව ස්ථිරය. සීල පෘථිවියෙහි පිහිටි මහමෙර මෙන් නොසෙල්වේ. තෝ මෙහි හිඳගෙන කුමක් කරන්නටදැ" යි කියා අහුර ගැසීය. හේ එහි තවත් සිටීමට අසමත් වූයේ එතැන්හිම අතුරුදහන් වී ගියේය. මෙබඳු වූ ශ්‍රද්ධාව සඳහා මෙය කීය.

'මූලජාතා පතිට්ඨිතා' - මාර්ග මූලයෙන් හටගත් බැවින් ඒ මූලයෙන් පිහිටියාය.

'දුළුහ' - ස්ථිර

'අසභාරිය' - මනාව ස්ථිර පරිදි පිහිටෙව් ඉන්ද්‍රඬිලයක බඳුව සොලවන්ට නොහැකි.

'තස්සේතං කල්ලං වචනය' - ඒ ආර්ය ශ්‍රාවකයාට එසේ කියන්ට ලැබීම ඉතාම සුදුසුය. ඔහු භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ අවුරස පුත්‍රයෙක් හෙයිනි.

'හඟවතෝ පුත්තෝ' - ඔහු භාග්‍යවතුන් වහන්සේ ඇසුරුකරගෙන ආර්ය භූමියට පැමිණියේය.

"ඕසෝ මුඛතෝ ජාතෝ" - ලෙහි වැස මුවින් නිකුත් ධර්ම සෝමයක් වශයෙන් මාර්ග ඵලයන්හි පිහිටියාය.

'ධම්මජ ධම්ම නිම්මිත' අරිය ධර්මයෙන් හටගත් හෙවත් ආර්ය ධර්මයෙන් මැවුණු යන තේරුමයි.

'ධම්ම දායාදය' - නවලෝකෝත්තර ධර්මය නමැති දායාදයට සුදුසු

'තං කිස්සහේතු' - බුදුන්ගේ පුතු යැයි යන යමක් කියන ලදද, එසේම ධම්මජ, ධම්ම නිම්මිත, යනු කියන ලදද, එසේ කියන ලද්දේ කුමක් හෙයින්ද, දැන් එහි අදහස දක්වනුවයි 'තථාගතස්සහි හේතං' යනාදිය කිය. 'ධම්මකායෝ ඉතිපි' යනුවෙන් තථාගතයන් වහන්සේ ධම්මකාය වෙන්දැයි කියන ලදද? බුදු වූ ත්‍රිපිටක බුද්ධ වචනය හාදයෙන් සිතා වචනයෙන් ඉදිරිපත් කළහ. එහෙයින් මෙතුමන්ගේ කය ධර්මමය බැවින් 'ධම්ම' නම් වේ.

'ධම්මකාය' - ධර්මමය වූ කයක් මොහුට ඇත්තෙනුයි ධර්මකාය නම්. ධම්මකාය යනුද මේ නිසාම කියයි.

'බ්‍රහ්මකාය' - ධර්මකාය බැවින් බුදුන්ට බ්‍රහ්මකාය යැයි කියති. ධර්මමය ශ්‍රේෂ්ඨත්වය කරණ කොටගෙනම බුදුන්ට 'බ්‍රහ්ම' යයි කියති.

'ධම්මභූත' - ධර්ම ස්වභාවය.

'බ්‍රහ්මභූත' - ධර්ම ස්වභාවයෙන් සම්පූර්ණයෙන් යුතු මෙපමණකින් බුදුහු ශ්‍රේෂ්ඨච්ඡේදක වාදය ගෙනහැර දක්වා දැන් අනික් ක්‍රමයකින් එම වාදයම දක්වනු වස් හෝති බෝ සෝ වාසෙට්ඨා සමයෝ' ආදිය කිය. එහි සංවට්ට විවට්ට කතා බ්‍රහ්මජාල සූත්‍රයේද විස්තර කරන ලදී.

'ඉන්පත්තං ආගච්ඡන්ති'- මෙබඳු ස්වභාවයට හෙවත් මනුෂ්‍යාත්මභාවයට පැමිණෙත්.

'තේධි හොන්ති මනෝමයා'- ඔවුහු මෙහි මිනිස්ලොව උපදින්නාහු නමුදු ඕපපාතිකව සිතින්ම උපදිනැයි යන තේරුම අනුව 'මනෝමය' යනු කියති.

'පිතිහක්ඛ'- බඹලොව මෙන් මෙහිද ඔවුන්ට ප්‍රීතියම ආහාර කෘත්‍යය සිද්ධකෙරේනැයි 'පිතිහක්ඛ' නම්. මේ ක්‍රමයෙන්ම 'සයම්පහාදිති' ආදියද දත යුතුය.

'ඒකෝදකිභුත'- සියලු සක්වල එක් ජලයක් සෙයින් එකට එක්වුවාසේ.

'අන්ධකාර'- තම- අඳුර.

'අන්ධකාරතිමියා'- එක්බවැඤ්ඤාණය ඉපදීම වැලැක්වීම වශයෙන් හටගත් ඉතා දැඩි අඳුර.

'සමතානි'- පිහිටි භාත්පස පැතිරී.

'පයසෝතත්තස්ස'- රත්කළ කිරි.

'චණ්ණ සම්පණ්ණ'- වර්ණයෙන් යුතු. ඔහුගේ පැහැය කිණිහිරි මල් පැහැය සමාන විය.

'ගන්ධ සම්පණ්ණ'- ගඳින් යුතු වූයේ දිව සුවඳ හමයි.

'රසසම්පණ්ණ'- රසයෙන් යුතු. බහාලන ලද දිව්‍ය ඕෂාව මෙන් වෙයි.

'බුද්දමධු'- කුඩා මැස්සන් විසින් කළ මීය.

'අනේලක'- නිර්දෝෂ මැස්සන් රහිත

'ලෝලජාතික'- ලොල් බව, පසුගිය අතුරුකපෙනිද ලොල්වූයේමය.

'අම්හෝ'- පුදුම සහිතව කීය.

'කිමේවිදං භවිස්සති'- මේ පැහැය ඉතා මනාපය. ගන්ධයද එසේමය. රසය කෙබඳුද යන තේරුමයි. ඔහු එහි හටගත් ලෝබය ඇත්තේ රසය ඇඟිල්ලෙන් දිවගා බැලීය.

'අච්ඡාදේසි'- දිවග තැබූ මොහොතෙහි ශරීරයේ ඕෂාව පතුරුවන සන්දහසක් රස නහරවල පැතිරී මනාපව සිටියි.

'තණ්භාවස්ස ඔක්කමි'- එහිදී ඔහුට තෘෂ්ණාව උපන්නේය.

'ආලම්පකාරකං උපක්කමිංසු පරිභුංජිතුං'- බත් පිඩු කොට අනුභව කරන්ට පටන්ගත්හ.

‘වන්දීම සුරියා’ - සඳුද හිරුද යන දෙදෙන.

‘පාතුරහේසුං’ - පහළවූහ. මොවුන්ගෙන් කවරෙක් පළමුව පහළ වෙද්ද? කවරෙක් කුමක් පිහිටකොට වසද්ද? කවරෙකුගේ ප්‍රමාණය කෙතෙක්ද? කවරෙකු මත කවරෙක් ශීඝ්‍රයෙන් ගමන් කරද්ද? මොවුන්ගේ විචිත්‍ර කෙතෙක්ද? කෙසේ හැසිරෙද්ද? කෙතෙක් ප්‍රමාණයක ආලෝකය පතුරු වද්ද? යන මේ ප්‍රශ්නයන් විෂයෙහි-

හිර - හඳ දෙදෙනා සමඟ පහළවෙති. මෙහිදී හිරු පළමුව පැනෙයි. මොවුන් රශ්මියෙන් සත්වයන්ගේ ස්වයංජාත ප්‍රභාව නැතිවී කල්යාණමත් අඳුර හටගනියි. එවිට එහිදී සත්වයෝ බිය වෙති. ‘අනේ! අපට මෙබඳු අවස්ථාවන්හිදී ආලෝකයක් පහළවන්නේ නම් ඉතා යෙහෙක’ යනුවෙන් මෙසේ ඉල්ලුම් කෙරෙති. මෙහිදී මහජනයා තුළ දිව්‍යාත්මභාවයත් සුරභාවයත් දනවමින් (උපද්වමින්) මහතෙදැති හිරුමඬල නැඟිනි. එහෙයින්ම ඔහු හිරු නමින්ම පහළටවී. මෙහිදී දවල්කාලය එළියකර සවස හිරු අවරහිර බට කල යලිත් අඳුර ඇතිවිය. ඉදින් අපට අත් එළියක් පහළවන්නේ නම් ‘අනේ! ඉතාම යහපත්ය, යි’ ඔව්හු සිතූහ. ඔවුන් අදහස්කළ ඒ කැමැත්ත දැන ඊට අනුව යලිත් මෙහි සදමඬල නැංගේය. එහෙයින්ම හේ සඳ නමින් දිස්විය. මේ දෙදෙනා අතුරින් සඳු මිණිමුවා විමනෙක්හි වෙසෙයි. එය පිටත රිදියෙන් වටකරන ලදී. දෙදෙනම සීතලය. හිරු ඇතුළත රුවන්මුවා විමනෙක වෙසෙයි. එය පිටතින් එළිකයෙන් වටකරන ලද්දේ වෙයි. දෙදෙනම උෂ්ණ වෙති. සඳු කෙළින් (ඇඳ නැතිව) ප්‍රමාණයෙන් යොදුන් 49 කි.) වටකුරු ප්‍රමාණයෙන් යොදුන් 250 ට අඩුය. හිරු කෙළින් යොදුන් 50 කි. වටරවුමින් යොදුන් 250 කි. සඳු පහළින්ද හිරු ඉහළින්ද වෙති. මොවුන් දෙදෙනාගේ අතර පරතරය යොදුනකි. සඳුගේ ඉතා පහත් ප්‍රමාණයෙන්ද හිරුගේ ඉතා උස් ප්‍රමාණයෙන්ද යොදුන් 100 කි. සඳු කෙළින් හෙමිහිට යයි. දෙපස නැකැත් තරු යති. සඳු දෙනක වැන්න. තරු වසුපැටවුන් වැන්න. සඳු වැනි ඒ දෙන පැටවුන් වැනි තරු කරා එළඹෙයි. නැකැත් තරු තමන් පිළිබඳ සිය සිය තැන් අත් නොහරිති. හිරු ඒ ඒ

වාරයන්හිදී කෙළින්ද, ශීඝ්‍රවද, සරසින්ද, හෙමින්ද, හැසිරෙයි. හිරු කලුවරපක්ෂයේ පොහෝ දිනයෙන් පසු වන්දු මාසයේ පළමුවනද සඳ මඬල ඉවත් කොට යොදුන් ලක්ෂයක් යයි. ඉක්බිති වන්දුයා ලේඛාවක් (ඉරක්) මෙන් පෙනෙන්නට පටන් ගනියි. පක්ෂයේ දෙවනද ලක්ෂයක්දැයි මෙසේ පොහෝ දිනයේ පටන් ලක්ෂය බැගින් ඉවත් කොට යෙයි.

ඉක්බිති සඳු ක්‍රමයෙන් වැඩි පුත් පොහෝ දිනයෙහි සම්පූර්ණවූයේ වෙයි. නැවතද වන්දු මාසයේ පළමුවනද යොදුන් ලක්ෂයක් දුව ගොස් දෙවනදද පෙරසේම ලක්ෂය ඉක්මවා යයි. මෙසේ ක්‍රමයෙන් ලක්ෂය බැගින් ඉක්මවමින් ගමන් කරයි. මෙහිදී සඳු ක්‍රමයෙන් පිරිහෙමින් ගොස් මාසෙපොහොයද සර්වප්‍රකාරයෙන් නොපෙනී යයි. සඳු පහතින් සිටින සේ හිරු උඩින් පිහිටයි. මහ බදුනකින් කුඩා බදුනක් වසන්තාක් සෙයින් සඳමඬල වැසී යෙයි. දවසේ මැද කොටසෙහි ගෙහි සෙවන මෙන් සඳුගේ සෙවනැල්ල නොපෙනීයයි. ඔහු සෙවනැල්ල නො පෙනෙන කල දුර සිටියවුන්ට දවල් පහනක් සෙයින් නො පෙනීයයි. ඔවුන්ගේ ගමන් වීථි කෙතෙක්ද යන මේ පැනයෙහිදී 1 අප්විදිය 2 නාගවිදිය 3 ගෝවිදිය කියා විදි තුනක් වෙති. එහි එළුවන්ට දිය පිළිකුල්ය. ඇතුන්ට හා නයින්ට ප්‍රිය මනාප වෙයි. ගවයන්ට ශීතෝෂ්ණය සමානව පවතියි. ඒ නිසා ඉන් ඔවුන්ට සැප පහසු කම් සැලසෙයි. එහෙයින් හිරු හා සඳු අප් විදියෙහි යම්තාක් කල් හැසිරෙද්ද එකල වැසී වැසීම නතර වෙයි. එසේම ඔව්හු යම් කලෙක නාගවිදියේ හැසිරෙද්ද එකල අහස හිල්වු කලක සෙයින් ජලය වැගිරෙයි. යම් කලෙක ගෝවිදියේ හැසිරෙද්ද එකල්හි සතුන්ගේ සමනාව පවතියි.

වතු සූර්යායෝ සමසක් මුලුල්ලෙහි මහමෙරින් බැහැරින් නික්මීම කෙරෙති. සමසක් ඇතුළත හැසිරෙත්. ඔව්හු ඇසළ මසදී මහමෙර සමීපයෙන්ම ගමන් කරති. ඉන් දෙමසක් තුළදී ඉක්ම ගොස් පිටතින් හැසිරෙන්නාහු ඉල් මසට පළමුව මැදින් ගමන් කරත්. එයින් සක්වළට අභිමුඛව ගමන් කොට තෙමසක් සක්වළ ලඟින් හැසිරී යලිත් ඉන් නික්ම බක් මසදී මැදින් ගමන් කොට එතැන් සිට දෙමසක් මහමෙර ඉදිරියෙන් ඉවත්ව

යලින් ඇසළ මසදී මහමෙර ලඟින් ගමන් කරති. කෙතරම් දුර ප්‍රමාණයෙක ආලෝකය පතුරුවද්ද යන මේ ප්‍රශ්නයේදී- එකපැහැර දිවයින් තුනෙක එළිය පතුරුවති, යනු දත යුතුය. ඒ කෙසේදයත්- මෙම දිවයිනෙහි හිරු උදවන වේලාව පූර්ව විදේහයෙහි දවසේ මැද කොටස නමින් දැක්වෙයි. උතුරුකුරු දිවයිනෙහි හිරු බසිනා කාලය අපරගෝයානයේ මධ්‍යම යාමයයි. පූර්වවිදේහයේ උදවන වේලාව උතුරුකුරුදිවයින්හි මධ්‍යාහ්න කාලයයි. අපරගෝයානයේ හිරු බැසයන වේලාව මෙහි (දඹදිවට) මධ්‍යම යාමයයි. උතුරුකුරු දිවයිනට උදවන වේලාව අපරගෝයානයට මධ්‍යාහ්නයයි. මෙහි (දඹදිව) හිරු බසින වේලාව පූර්වවිදේහයට මධ්‍යම යාමයයි. අපරගෝයානයට උදවන වේලාව දඹදිවට මධ්‍යාහ්න වේලාවයි. පූර්ව විදේහයට බසින වේලාව උතුරුකුරු දිවයිනට මධ්‍යම යාමයයි.

‘නක්ඛත්තානි තාරකරූපානි’- ඛත්තිකාදී නක්ෂත්‍රයෝද තාරකාවෝද මේ සඳ හිරු දෙදෙනා පහළවනු සමගම පහළවූහ.

‘රත්තිං දිවා’- එයින් හිරු බැසීමේ පටන් නැවත දිනයේ අරුණෝද්ගමනය දක්වාවූ කාලය රාත්‍රිය නමින් දැක්වෙයි. අරුණෝද්ගමනයේ පටන් හිරු බස්නාතෙක්වූ කාලය ‘දවල්’ නම්. මෙසේ ෫ දවල් දෙක දැක්වෙයි. තවද ෫යවල් 15 ක් අඩු මසකි. එබඳු අඩුමස් දෙකක් මාසයකි. මෙසේ අඩුමස් හා මාස හැදින්වෙයි. තවද සිව් මසක සෘතුවකි. එබඳු ඉර්තු තුනක් සංවත්සරයකි හෙවත් අවුරුද්දකි. මෙසේ සෘතු හා අවුරුදු දැක්වෙයි.

‘වණ්ණවේ වණ්ණතා’- වර්ණයාගේ විවර්ණභාවයයි.

‘තේසං වණ්ණාතිමාන පච්චයා’- ඔවුන්ගේ වර්ණය අරබයා හටගත් අතිමාන බව. ඒ අතිමාන ප්‍රත්‍යයෙන් හටගත් යන අදහසයි.

‘මානාතිමාන ජාතිකානං’- නැවත නැවත උපදිනු ලබන අතිමානස්වභාවයෙන්.

‘රසය පඨවියා’- රස සම්පන්න බව හේතුකොටගෙන ‘රස’යි යෙති. ඒ රස යන නම ලත් පොළොවෙන්

'අනුත්ථනිංසු' - කීවාහුය. ශෝකී අදහස් කීහ.

'අහෝ රසං' - අහෝ! අපගේ මිහිරි රසය අතුරුදහන් විය.

'අග්ගඤ්ඤං අක්ඛරං' - ලෝකෝත්තරත්ව වංස කතාව.

'අනුපදන්ති' - අනුවයෙති.

ඒවමේවං පාතුරහෝසි' - මෙබඳු වී පහළවිය. වැව තුළ දිය සුන් කල වියලි මඩ පටලය සෙයින් මතු විය.

'බදලතා' - මිහිරි රසැති එක් හදලතාවක්,

'කලමිබ්බකා' - නාලිකාව.

'අහු වත නෝ' - ඒකාන්තයෙන් අපගේ හදලතාව මිහිරි රසැත්තේය.

'අභාසි වත නෝ' - අපගේ එය දැන් අතුරුදහන් විය.

'අකට්ඨපාක' - දැව හා සමඳ බවක් නැතිව හටගත්.

'අකණ' - නිවුඩු සහිත භාල් කුඩු භාල් කැබෙලි

'අථුස' - ධාන්‍ය පොතු රහිත දහය්යා නැති

'සුගන්ධ' - දිව ගඳ හමයි.

'තණ්ඩුලප්ඵල' - පිරිසිදු සුදු පැහැති සහල්ම ඵල දරයි.

'පක්කං පට්ඨිරුල්හං' - සවස් කල ගත් තැන උදෑසන පැසුනේවෙයි. යලිත් වැඩුන සකස්වුන තැනක් නොදිස්වෙයි.

'නාපදනං පඤ්ඤයති' - අසම්පූර්ණ බවක් ඇතිනොවී අනුනවම පෙනෙයි.

'ඉත්ථියා ව' - පෙර මනුෂ්‍යාත්මභාවය ලැබූ කල්හිදී යම් තැනැත්තියකට ඇයට නියමිත ස්ත්‍රී ලිඟුව පහළ වෙයි. එසේ පෙර පුරුෂයෙකුට උපන්නෙකුට පුරුෂ ලිඟුව පහළ වෙයි. මාගමක් පුරුෂාත්ම භාවයක් ලැබීමේදී පිළිවෙලින් පුරුෂයෙකුවීම සඳහා සම්පූර්ණ කළ යුතු ගුණධර්මයන් සපුරාම එය ලැබිය යුතුය. පුරුෂයෙකු ස්ත්‍රී ආත්ම භාවයක් ලැබීමේදී කාමසේවනයෙහි වරදවා හැසිරීම නිසා එසේ උපදියි. එකල වනාහි ස්ත්‍රියකට ස්ත්‍රී ලිඟුවද පුරුෂයෙකුට පුරුෂ ලිඟුවද ස්වභාවික වශයෙන්ම පහළ වෙයි.

'උපනිජ්ක්ඛායනං' - යලි යලිත් සිහිපත් කිරීම් වශයෙන් විමසා බලන.

‘පරිළාහ’- රාගපරිදහය. දැවිල්ල

‘සෙට්ඨිං’- ඡාරිකා- අලු,

‘නිබ්බුය්හ මානාය’- සැනසිලිදයක තත්වයට ගෙනයන.

‘අධම්ම සම්මත’- ඒ පස් විසිකිරිමාදී අකටයුතුයයි සම්මතවූ.

‘තදේතරහි ධම්ම සම්මත’- දැන් වනාහි එය කටයුතුයි. හොඳයයි සම්මත. එහෙයින් ඒ දැහැමියයි සම්මත දේ පිළිගෙන හැසිරෙති. එසේ ඇති කල්හි ඇතැම් දනව්වල කෝලාහල කරන්නාවූ ස්ත්‍රීහු තෝ කුමක් හෙයින් කියන්නෙහිද? ගොම මැටි පිඩ පවා ලොබන්නාහුයයි කියති.

‘පාතව්‍යතං’- සේවනය කළ යුතු බව.

‘සන්නිධිකාරක’- රැස් කොට.

‘අපදනං පඤ්ඤයින්ථ’- සුන් තැන අඩු වශයෙන්ම පෙනෙයි.

‘සණ්ඨ සණ්ඨා’- තැනින් තැන පඳුරු පඳුරු වශයෙන් වී.

‘මරියාදං ධපෙය්‍යාම’- ඉමක් පිහිටවමු.

‘යත්‍රහි නාම’- යමෙක් නම්.

‘පාණිනා පහරිංසු’- තෙවරක් බස් නොපිළිගනිමින් අත්පොළසන් දුන්න.

‘තදග්ගේ බෝ පන’- එය උසස් තත්හි හෙවත් ඉදිරියෙහි තබා.

‘බිසි තබ්බං බියෙය්‍ය’- ප්‍රකාශ කටයුත්ත පවසන්නේය, හල යුත්ත ඉවත් කරන්නේය, ගතයුත්ත ගන්නේය, යනු දැක්වූ සැටියි.

‘යෝ තේසං සත්තෝ’- යමෙක් මොවුන්ගේ සත්වයායි කියන ලද්ද ඔහු කවරෙක්ද යත් අපගේ බෝසත්හුය.

‘සාලිනංභාගං අනුපදස්සාම’- ‘අපි එක් එක් කෙතින් අමුණ බැගින් ගෙනවුත් තට හැල් කොටස දෙමු. තා විසින් කිසිදු කාර්මාන්ත (රැකියාවක්) නොකටයුතුය. තෝ අපගේ දෙටු තත්හි සිටුව.’

‘අක්ඛරං උපනිබ්බත්තං’- සංඛ්‍යා සමඤ්ඤ ප්‍රඥප්ති ව්‍යවහාරයන් ඇතිවිය.

'බත්තියෝ බත්තියෝ තේව දුතියං අක්ඛරං'- හුදෙක් අකුරුවලින්ම පමණක් නොවේ. ඒ කෙත් හිමියෝ ඔහු සක තුනකින්ම අභියේක කළහ.

'රඤ්ජේති'- සැපවත් කරයි- පිනවයි.

'අග්ගඤ්ඤෙන'- ශ්‍රේෂ්ඨයයි දැනගැනීමෙන් ලෝකෝත්පත්ති කාලයේ පහළවූයෙන් එසේ නිෂ්පත්තිය ඇතිවිය.

'චිතංගාරා චිතධුමා'- උයා අනුභව කළයුතු දැයක් නොමැති නිසා අගුරු හා දුම්වලින් තොර වෙයි.

'පණ්ණමුසලා'- වනෙහි ලා කොටා පිසිය යුතු යමක් නොමැති බැවින් පතිතමුසලයි කියති.

'සාසමේසනා'- හික්ෂාවෙහි හැසිරීම් වශයෙන් කැඳ බත් සොයන්නාහු.

'තමේන මනුස්සා දිස්වා'- ඔවුහු ඒ මිනිසුන් බලා

'අනභිසම්භුණ මානා'- නොඉවසන්නාහු නොදැක්කාහු.

'ගන්ථෙ කරොන්තා'- ක්‍රිවේදය සංස්කරණය කිරීමද වාචෝද්ගතකිරීමද කරන.

'අච්ඡන්ති'- වසත්, 'අච්ඡෙන්ති' කියාත් පාඨයකි එහිදු මෙම තේරුමයි.

'හීන සම්මත'- වාසෙට්ඨයේ මන්ත්‍ර දරතැයිද මන්ත්‍ර පාඨම් කරතැයිද හඳුන්වති මෙය ඔවුන්ගේ ආගමානුකූලව හීන ක්‍රියාවෝය.

'තදේහරහි සෙට්ඨ සම්මතං'- එය දැන් මෙතෙක් මන්ත්‍ර ජප කළහයි ඔවුන් අතර උසස් ක්‍රියාවක් සේ දැක්වෙයි.

'බ්‍රාහ්මණ මණ්ඩලස්ස'- බමුණු සමූහයාගේ.

'මිථුනං සමාදය'- මෙමිථුන ධර්මයේ පිහිටා.

'විස්සුත කම්මන්තේ පයෝජේසුං'- ගොපලු, වෙළඳ ආදී ප්‍රසිද්ධවූ තමා දන්නාවූද කර්මාන්තයන්හි යෙදූහ.

'සුද්ද සුද්ද'- එබඳු ලාමක වැරදි හැසිරීම් පිළිබඳ වැඩ.

'සුද්දං සුද්දං'- මෙය 'බුද්දං බුද්දං'යි වියයුතුය. කුඩා කුඩාවූ ලාමකවූ බවට පැමිණෙති- වැනසෙති, යන තේරුම දෙයි.

'අහුබෝ'- වෙයි යනුයි.

‘සකධම්මං ගරහමානෝ’- සේසත් නැංවීම් මාත්‍රයෙන් උපස්ථිය නොහැකැයි, මෙසේ තමාගේ ක්ෂත්‍රිය ධර්මයට ගර්හ්‍යා කරන්නේ යන අදහසයි. සෙසු තන්හිද මෙම ක්‍රමයමයි.

‘ඉමේහි ඛෝ වාසෙට්ඨා චතුති මණ්ඩලේහි’- මෙම ක්‍රමයෙන් මෙය දක්වයි. ශ්‍රමණ මණ්ඩලය නම් වෙන් වශයෙන් නොමැත. එය ජාතියක් වශයෙන් පිරිසිදු කරනට නම් කිසිසේත් නොහැක. තම තමන්ගේ ප්‍රතිපත්ති- (ගුණ ධර්මයන්හි හැසිරීම්) අනුවම පිරිසිදු බල ලැබේ. එහෙයින් මේ සිව්මණ්ඩලයෙන් ශ්‍රමණ මණ්ඩලයෙහි හටගැනීම දත යුතුය. එහෙත් මේ මණ්ඩලයෝ ශ්‍රමණ මණ්ඩලය අනුවර්තනය කරති. එසේ අනුවර්තනය කිරීමේදී ධර්මානුකූලවම අනුවර්තනය කෙරෙති. ධර්ම විරෝධ වශයෙන් අනුවර්තනය නොකරති. ශ්‍රමණ මණ්ඩලයට අයත්ව මනාසේ පිළිවෙත් පුරා පිරිසිදුභාවයට පැමිණෙත්, යනු මෙහි අදහසයි. දැන් මෙහිදී ජාතික වශයෙන් නියම පිරිසිදු බවක් ලබනට නොහැකි බව වැටහෙයි. මනා පිළිවෙත්හි හැසිරීමෙන්ම පරිසුද්ධත්වය ලබති. මේ අදහස ප්‍රකාශ කොට දක්වන්නාහු- ‘ඛත්තියෝ පි ඛෝ වාසෙට්ඨා’- යන දේශනාව ඇරඹූහ.

‘මිච්ඡාදිට්ඨි කම්මසමාදාන හේතු’- මිත්ථ්‍යාදෘෂ්ටික වශයෙන් සමාදන්වන කර්ම හේතුව මිත්ථ්‍යාදෘෂ්ටි කර්මයාගේ හෝ සමාදන්වීම් හේතුවයි.

‘ද්වියකාරී’- වරෙක කුසල් කිරීම, වරෙක අකුසල් කිරීම යන උභයකාරී වශයෙන්.

‘සුඛ දුක්ඛපටිසංවේදී හෝති’- එක විටෙකදීම කුසලාකුසලාචි උභය විපාක දෙන තැනක් නම් නැත. යමෙකු විසින් අකුසල් බොහෝ වශයෙන් කරන ලද්දේ වේද කුසල් මද වශයෙන් කරන ලද්දේ වේද ඔහු ඒ පින නිසා ක්ෂත්‍රිය කුලයෙහි හෝ බමුණු කුලයෙහි උපදියි. අනතුරුව ඒ අකුසල කර්මය ඔහු කණෙක් කරයි. නැතහොත් කුදෙක් කරයි, නැතහොත් කොරෙකු හෝ කරයි. රජයට නුසුදුස්සෙක් හෝ කරයි. එසේ අභිෂේකයක් නොලබා හෝ සැප සම්පත් වළඳනට නොලබයි. අනිකාහට

(අකුසල් බහුලව කළ තැනැත්තාහට) මරණාසන්න මොහොතේදී බලවත් මල්ලව සුරයන් දෙදෙනෙකු සෙයින් තමා රැස්කළ කුසලාකුසල කර්ම දෙකම ඉදිරිපත්ව උවටැත් කරන්ට පටන් ගනිති. ඔවුන් අතුරෙහි අකුසලය බලවත් නම් ඒ කුසලය යටපත් කොට තිරිසන් යෝනියෙක උපදවාලයි, කුසල කර්මය බලවත් නම් ඔහු මඟුලැතු හෝ මඟුලපු, මඟුල් වාෂ්ඨයෙකු හෝ කොට උපදවා සම්පත් වළඳයි. 'සුඛ දුක්ඛ පටිසංවේදී හෝති' යනු ඒ සදහා කිය.

'සත්තන්තං බෝධිපක්ඛියානං'- සතර සතිපට්ඨාන ආදී කොටස් වශයෙන් ප්‍රභේදගතවූ සත්දෙන. පිළිවෙළින් වනාහි සත්තිස් බෝධිපක්ඛිය ධර්මයන්ගේ.

'භාවනමන්වාය'- බාවනාව අනුව ගොස්, පිළිපැද යන තේරුමයි.

'පරිනිබ්බාති'- කෙලෙස් පිරිනිවීමෙන් පිරිනිවෙයි.

මෙසේ භාග්‍යවත්හු සතර වර්ණයන් දක්වා ප්‍රතිවේධ කළ සිව්සස් ඇත්තේ හැම කෙලෙස් ක්ෂයකරන ලද්දේ දෙව් මිනිසුන් අතර ශ්‍රේෂ්ඨ කොට දක්වා වදළහ. දැන් මෙම අර්ථයම ගෙන ලෝකසම්මත වශයෙන් 'බ්‍රහ්ම' යන වචන මාත්‍රය දැක්වීමෙන් එයම දැඩි ලෙස ගැනීමෙන් 'ඉමේසං හි වාසෙට්ඨා චතුණ්ණං චණ්ණානං'- යනාදිය වදළහ.

'බ්‍රහ්මණාපේසා' යනාදිය අම්බට්ඨ සූත්‍රයේදී විස්තර කර ඇත. මෙසේ බුදුහු මෙපමණකින් මේ කතමාර්ගයෙන් සෙට්ඨච්ඡේදක වාරය ගෙනහැර දක්වා සූත්‍රාන්තය අන් මඟෙකට පෙරළා රහත්ඵල මුදුන් පමුණුවමින් දේශනාව නිමවූහ.

'අත්තමනා වාසෙට්ඨ භාරද්වාජා'- වාසෙට්ඨ භාරද්වාජ සාමණේරයෝද සතුටු සිත් ඇත්තාහු 'යහපති! යහපති!!!'යි බුදුන්ගේ දේශනාව මුදුනින් පිළිගත්හ. මේ සූත්‍රයම යළි යළිත් පෙරළමින් සිහිකර බැලීමෙන් ප්‍රතිසම්භිදා සහිත රහත් බව ලැබූහ.

(අගඤ්ඤ සූත්‍ර වර්ණනාව නිමි.)

28. සම්පසාදනීය සූත්‍ර වර්ණනාව.

‘ඒවම්මේසුතං’ යන මෙයින් සම්පසාදනීය සූත්‍රය ඇරඹුන. එහි මේ අප්‍රකට-නොපැහැදිළි පද වර්ණනා කොට දැක්වීමයි.

‘නාලන්දයං’- මෙනම් නුවර. නාලන්ද නගරය ගොදුරු ගම් කරගෙන.

‘පාචාරිකම්බවනේ’- දුස්සපාචාරික නම් සිටුහුගේ අඹ වනයෙහි. එය ඔහුගේ උයන විය. ඒ සිටුවරයා බුදුන්ගෙන් දහම් දේශනාව අසා බුදුන් කෙරෙහි පැහැදුනේ එම උයනෙහි කුටිලෙන්වලින් ගැවසුන විහාරයක් තනා බුදුරදුන් හට පිදීය. ඒ විහාරය ජීවකම්බවනය සෙයින් පාචාරිකම්බවනය යනුවෙන් ප්‍රසිද්ධියට පත්විය. එම පාචාරිකම්බවනයෙහි වාසය කරති, යන අර්ථයි.

‘භගවන්තං ඒතදවෝච ඒවං පසන්නෝ අභංභන්නේ භගවති’- කුමක් නිසා මෙසේ දැක්වීද? තමා තුළ හටගත් සොම්නස දැක්වීම සඳහාය. එහි මේ අනුපූර්ව කතාවයි. තෙරුන් වහන්සේ වනාහි එදවස උදයෙන් නැගිට සිරුර පිළිදැගුම් කොට හැඳ පොරවාගෙන පාසිවිරු ගෙන පැහැදීම ඇතිවන අයුරු ඉරියව්වලින් දෙවිමිනිසුන්ගේ පැහැදීම උපදවමින් තලන්ද වැසියන්ගේ හිත සැප සඳහා පිඩු පිණිස ගොස් පස්වරුයෙහි පිඩුසිඟීමෙන් වැලකුනේ වෙහෙරට වැඩ ශාස්තෘන් වහන්සේට වත් දක්වා උන්වහන්සේ ගඳකිළියට වත් කල්හි බුදුන් වැඳ තමාගේ දවල් හිඳිනා තැනට ගියේය. එහි සද්ධිවිහාරික අතවැසියන් වත් දක්වා ගිය කල්හි දවල් හිඳිනා තැන හැමද සම්කඩ අතුරා තිඹක් පමණ දියෙන් අත්පා සිහිල් කොට තිසන්ධිපල්ලංකයෙන් වැඩහිඳ කාලය පිරිසිදීම කොට එලසමාපත්තියට සමවන්නේය.

ඒ නික්මුණු තමා නියම කරගත් ආකාරයට අනුව සමවතින් නැගිට තමා පිළිබඳ ගුණයන් සිහිකරන්ට පටන්ගත්තේය. ඉක්බිති ඔහුගේ ගුණයන් සිහිකිරීමෙන් සිල් සිතියට නැගුනේය. එතැන් සිට පිළිවෙළින් සමාධි ප්‍රඥ විමුක්ති, විමුක්ති ඥාන දර්ශන, ප්‍රථමධ්‍යාන -පෙ- නේවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන සමාපත්ති,

විදර්ශනාඥන, දිව්‍ය චක්ෂුර්ඥන, සෝවාන් මාර්ගය, සෝවාන් ඵලය - පෙ - රහත්මඟ, රහත්ඵල, අත්ඵපටිසම්භිද, ධම්මපටිසම්භිද, නිරුත්තිපටිසම්භිද, පටිභාණපටිසම්භිද සාවකපාරමීඥාණ යන මේ දේ ලැබිය.

මෙතැන් පටන් කල්ප ලක්ෂයක් අධික කොට ඇති අසංඛ්‍යෙයකට මත්තෙහි අනෝමදස්සී නම් බුදුන් දවස එතුමන් පාමුලදී කරන ලද පැතුම් ආදී කොට ඇති සිය ගුණ සිහිකිරීමෙන් තමා වැඩහුන් පර්යායකයට ඒ ගුණයෝ උපස්ථාන කළහ. වැටහී ගියහ. මෙසේ තෙරුන් තමන්ගේ ගුණයන් සිහිකරනු ලබන්නේ තමා පිරු ඒ බෝධිසම්භාර ගුණයන්ගේ ප්‍රමාණයක් හෝ සීමාවක් හෝ දකින්නට නොලැබුනේය. ඔහු මෙසේ සිතීය:- 'මා තබා ප්‍රදේශ ඥානයෙන් යුතුවූ ශ්‍රාවකයෙකුගේ ගුණයේ ප්‍රමාණයක් හෝ සීමාවක් නැත්තේය. මම වනාහි යම් බුදුවරයෙකු උදෙසා පැවිදි වූයේ වෙමිද, එබඳුවූ කල්හි එහි ගුණ ප්‍රමාණය කෙතරම් වෙද්ද යනුවෙන් දසබලයන් වහන්සේගේ ගුණ සිහිකරන්නට පටන්ගත්තේය. ඔහු භාග්‍යවතුන්ගේ සීලය නිසා සතර සතිපට්ඨාන, සතර සමාප්තිය, සතර ඉර්ධිපාද, සතර මාර්ග සතර ඵල, සතර පටිසම්භිද, සතරයෝති, පිරිසිද්දීම් නුවණ. සතර ආර්ය්‍ය වංශයන් නිසා දසබලයන් වහන්සේගේ ගුණයන් සිහිකිරීමට පටන්ගත්තේය.

එසේම පස්වැදෑරුම් ප්‍රධානියංග, පඤ්චංගික සම්මා සමාධිය, පඤ්චන්ද්‍රිය, පඤ්චබල, පඤ්ච නිස්සරණිය ධාතු, පඤ්ච විමුක්තායතන, පඤ්ච විමුක්ති පරියාවතිය පඤ්ඤ සාරාණිය ධර්ම සය, අනුස්සතිට්ඨාන සය, ගාරව සය, නිස්සරණිය ධාතු සය, සක්තවිහාර සය, අනුත්තරිය සය, නිබ්බේධ භාගිනිය ප්‍රඥ සය, අභිඥසය, අසාධාරණඥන සය, අපරිභානිය ධර්ම සත, සත්ත අරියධන, සත්ත බොජ්ක්ධංග, සත්ත සත්පුරිස ධර්ම, සත්ත නිර්ජරවස්තු, සත්ත ප්‍රඥ සත්ත දක්ඛණෙය්‍ය පුද්ගලයන්, සත්ත බීණාසව බල, අෂ්ට ප්‍රඥ ප්‍රතිලාභ හේතු, අෂ්ට සම්මත්ත, අෂ්ට ලෝකාතික්‍රම, අෂ්ට ආරම්භ වස්තු, අෂ්ට අක්ඛණදේශනා, අෂ්ට මහා පුරුෂ විතර්ක, අෂ්ට අභිභායතන, අෂ්ට විමෝක්ෂ, නව යෝනියෝමනසිකාර මූලධර්ම, නව පාරිසුද්ධි ප්‍රධානියංග

නවසත්තාවාසදේශනා, නව අසාන පටිච්ඡය, නව සංඤ්ඤා, නව නානත්ත, නව අනුප්පබ්බවිහාර, දස නාථකරණ ධර්ම දස කසිණායතන, දසකුසල කර්මපථ, දස තථාගතබල දස සම්මත, දස අරියවාස, දස අසේඛ ධර්ම, එකොළොස් මෙත්තානිසංස, චක්‍රාකාර දොළොස් ධර්ම, තෙළෙස් ධූත ගුණ, තුදස් බුද්ධඥාන, පසළොස් වැදෑරුම් විමුක්ති පරිපාචනිය ධර්ම, සොළොස් වැදෑරුම් ආනාපාන සතිය, අටළොස් විධ බුද්ධ ධර්ම, දහනවවිධ ප්‍රත්‍යවේක්ෂාඥා, සතළිස් සතර වැදෑරුම් ඥානවස්තු, පරෝපණස් කුසල ධර්ම, සත්සැත්තෑ ඥානවස්තු, සුවිසිකෝටි ලක්ෂයක් සමාපත්ති, සංචාර මහා චර්ඡිඥානස ඇසුරුකොට උපන් දසබලයන් වහන්සේ පිළිබඳ ගුණයන් සිහිකරන්ට පටන් ගත්තේය.

එම දවල් හිඳිනා තන්හි හුන් කල්හිම 'අපරං පන භන්තේ ඒතදනුත්තරියං' යනු පැමිණෙති සොළොස්විධ අපරම්පරිය ධර්මයන් ඇසුරු කොටද සිහිකිරීම පටන් ගනී. ඔහු කුසල ප්‍රඥප්තිය අනුත්තර කොට ඇත්තේය. මාගේ ශාස්තෘන් වහන්සේ ආයතන ප්‍රඥප්තිය අනුත්තර කොට ඇත්තේය. ඉතා උතුම්ය. ගර්භාවක්‍රාන්තියේදීම නිරුත්තරය. දේශනා විධි දැක්වීමේදී සිට නිරුත්තරය ඉතා උතුම්ය. දර්ශන සම්පත්තියේදීම නිරුත්තරය. පුද්ගල ප්‍රඥප්තියේදී නිරුත්තරය. ප්‍රධන්විරිය වැඩීමේදී නිරුත්තරය. ප්‍රතිපදාවන්හි නිරුත්තරය. කතාසල්ලාපයෙහි ඉතා උතුම්ය. පුරුෂ ශීලසමාචාරයෙහි ඉතා උතුම්ය. අනුශාසන විධානයන්හි ඉතා උතුම්ය. පරපුද්ගල විමුක්ති ඥානයෙහි ඉතා උතුම්ය. ශාස්වත වාදයෙහි ඉතා උතුම්ය. පූර්වේනිවාස ඥානයෙහි ඉතා උතුම්ය. දිව්‍ය චක්ෂුර්ඥානයෙහි ඉතා උතුම්ය. ඉර්ධවිධ ඥානයෙහි ඉතා උතුම්ය. මේ මේ කාරණා නිසා ඉතා උතුම්යැයි මෙසේ දසබලයන්ගේ ගුණයන් සිහිකරමින් බුදුන්ගේ ගුණයන් පිළිබඳ ප්‍රමාණයක් නුදුටිය. අනන්ත අප්‍රමාණ බවම හැඟී ගියේය.

තෙරුන්වහන්සේ පළමුව තම ගුණයන්ගේම සීමාවක් නොදුටු කල භාග්‍යවතුන් වහන්සේ පිළිබඳ ගුණ කෙසේ නම් දකින්නද? යම් යම් අයගේ ප්‍රඥව මහත්වේද, ඥානය විසදාශද

ඒ ඒ අය බුද්ධ ගුණයන් මහත් වශයෙන් අදහති. ලෝකික මහජනයා කිවිසිම් කැරිම් කොටද බුදුවරයන්ට නමස්කාර වේවා, තම තමන්ගේ පැතු පරිදි වාසනා ගුණ සම්පත්තීන්හි පිහිටා බුදුවරයන්ගේ ගුණයන් සිහි කරයි. සියලුම ලෝකික මහජනයාගෙන් එක් සෝතාපන්නයෙක් බුදු ගුණ මහත් වශයෙන් අදහසිද, ඒ සෝතාපන්නයන්ගෙන් සියයකටද දහසකටද වඩා එක සකාදගාමියා බුදු ගුණ මහත් වශයෙන් අදහයි. එබඳු සකාදගාමීන්ගෙන් සියයකටද දහසකටද වඩා එක් රහතෙක් බුද්ධ ගුණය මහත් වශයෙන් අදහයි.

අසු මහ සච්චන් කෙරෙත් සතර මහ තෙරවරුද ඒ සතර මහ තෙරවරුන් අතුරෙන් අග සච්චන් දෙදෙනාද ඒ දෙදෙනා අතුරින් සැරියුත් තෙරද මහත් වශයෙන් බුදු ගුණ අදහයි. සැරියුත් තෙරුන් කෙරෙනුද එක් පසේ බුදුවරයෙක් බුදු ගුණ මහත් වශයෙන් අදහයි. ඉදින් වනාහි මුලු මහත් සක්වළ ගැබ සිව්වැ කොණෙන් සිව්වැ කොට ගැටෙන සේ වැඩහුන් පසේ බුදුවරයෝ බුදු ගුණ සිහි කරන්නාහුද ඒ සියල්ලන්ටම වඩා එක සර්වඥ බුදුවරයෙක් බුද්ධ ගුණය මහත් වශයෙන් අදහයි.

යම්සේ වනාහි මහජන තෙමේ මහ සයුර ගැඹුරු බව දැනගැනීම සඳහා යොත් බහා බලන්නේය. එහි කිසිවෙක් බලියක් පමණවූ යොතක් බහන්නේය. බඹ දෙකක් පමණ වූද බඹ දසයක් පමණවූද බඹ විස්සක් පමණවූද බඹ තිසක් පමණවූද, බඹ සතළිසක් පමණවූද, බඹ පණසක් පමණවූද, බඹ සියයක් පමණවූද, බඹ දහසක් පමණවූද, කිසිවෙක් බඹ අසුහාරදහසක් පමණවූද, යොතක් බහන්නේය. ඔව්හු නැවකට හෝ නැග මුහුද මැද මතු වූ පර්වතාදියෙහි හෝ සිට තම තමාගේ යොත් බහන්නේය. ඔවුන් අතුරෙහි යමෙකුගේ යොත බලියක් පමණද ඔහු බලියක් පමණ තන්හි ඇති ජල ප්‍රමාණයම දැනී -පෙ- යමෙකුගේ යොත බඹ අසුහාරදහසක් දිගද ඔහු එතෙක් තන්හි ඇති ජල ප්‍රමාණයම දැනීය. ඉන් එපිට ඇති ජල ප්‍රමාණය නොදැනීය.

මහ සයුරෙහි ඇති ජල ප්‍රමාණය එපමණක්ම නොවේ. තවද වනාහි අනන්ත අප්‍රමාණවූ දිය කඳක් ඇත. යොදුන්

අසුභාරදහසක් පමණ තනිහි පිහිටා ඇත. එසේම එතරම්ම ගැඹුරුය. එපරිද්දෙන්ම එක බඹයක් පමණැති යොතේ පටන් නව බඹයක් ඇති යොතින් දැනගන්නා ලද ජලය සෙයින් ලොකික ජනයා විසින් දක්නා ලද බුද්ධ ගුණයේ ප්‍රමාණය දත යුතුය. බඹ දසයක් ඇති යොතින් බඹ දසයක් පමණ තනිහි ජල ප්‍රමාණය දැන ගන්නාසේ සෝවාන් වූවෙකු විසින් දැනගන්නා ලද බුදු ගුණයේ ප්‍රමාණය දත යුතුය.

බඹ විස්සක යොතින් බඹ විස්සක් පමණ තනිහි ඇති ජලය දැනගන්නාසේ සකාදගාමියෙකු විසින් දැනගන්නා බුදු ගුණයේ ප්‍රමාණයවේ. බඹ තිසක් පමණ යොතකින් එතෙක් බිම් පෙදෙසක ඇති ජල ප්‍රමාණය දැනගන්නාසේ අනාගාමියෙකු විසින් දැනගන්නා ලද බුදුගුණයේ ප්‍රමාණයවේ. බඹ සතළිසක යොතකින් එතෙක් බිම් පෙදෙසක දිග පමණ දැන ගන්නාසේ රහතුන් විසින් දැනගන්නා ලද බුදු ගුණ ප්‍රමාණය වේ.

යොදුන් පණසක යොතකින් එතෙක් තනිහි ඇති ජලය දැනගන්නාසේ අසුමහ සව්වන් විසින් දැනගන්නා ලද බුද්ධ ගුණ ප්‍රමාණය වේ. බඹ සියයක යොතකින් බඹ සියයක් තනිහි පිහිටි ජලය දැන ගන්නාසේ සිව් මහ තෙරුන් විසින් දැනගත් බුදුගුණ පමණවේ. බඹ දහසෙක යොතින් බඹ දහසක් පමණ තනිහි දියකද දැනගන්නාසේ මුගලන් තෙරුන් විසින් දැනගන්නා ලද බුදු ගුණ වේ.

බඹ අසුභාර දහසක යොතකින් එතෙක් තනිහි ඇති දිය කඳ දැකගන්නාසේ දම් සෙනෙවි සැරියුන් තෙරුන් විසින් දැන ගත් බුදු ගුණ පමණවේ. යම්සේ වනාහි ඒ පුරුෂයා මහ සයුරෙහි ජලය නම් පෙමණක් නොවිය යුතුයි. අනන්ත අපරිමාණ වශයෙන්ම ගනියි.

එපරිද්දෙන්ම ආයුෂ්මත් සැරියුන් තෙර ධර්මාන්වය වශයෙන් ධර්මමය බුද්ධියට අනුව අනුමානයෙන් නයග්‍රාහක වශයෙන් ශ්‍රාවක පාරමිතා ඥානයෙහි පිහිටා දසබලයන් වහන්සේගේ ගුණයන් සිහි කරන්නේ බුදුගුණ අනන්ත අපරිමාණ බව ඇදහිය. ඒ තෙරුන් විසින් දක්නා ලද බුද්ධ ගුණයන්

අතුරෙන් ධර්මාන්තය වශයෙන් ගතයුතු බුදුගුණයෝ බොහෝය, කුමක් මෙන්ද- යම්සේ වනාහි මෙනැන් සිට නවයෙක, මෙනැන් සිට නවයෙක, යනුවෙන් දහඅට යොදුන් තන්හි විහිදි ගලා බසින වන්දනාගා නම් මහ ගඟින් යම් පුරුෂයෙක් ඉදිකටු සිදුරකින් ජලය ගන්නේය. එසේ ඒ හිදිකටු සිදුරින් ගත් දියට වඩා නොගත් දිය බොහෝ වෙයිද යම්සේ වනාහි පුරුෂයෙක් මහ පොළොවෙන් ඇඟිල්ලකින් පස් ගන්නේය. එසේ ඒ ඇඟිලෙන් ගත් පසට වඩා ඉතිරි පස් බොහෝ වෙයි.

යම්සේ වනාහි පුරුෂයෙක් තම අත්හි ඇඟිල්ලක් මහ සයුරට දික්කළ කල එහි රැඳෙන දිය ප්‍රමාණයට වඩා විශාල දිය ප්‍රමාණයක් ඉතිරි වේ. යම්සේ වනාහි පුරුෂයෙක් අහසට සිය ඇඟිල්ලක් දික් කරන්නේය. ඒ ඇඟිල්ල දික්කළ අහසට වඩා විශාල අහස් පෙදෙසක් ඉතිරිව ඇත්තේය. මේ උපමාවන්ගේ ආකාරයෙන්ම තෙරුන් විසින් දුටු බුදුගුණයට වඩා නොදුටු ගුණම බොහෝ බව තේරුම් ගත යුතුය. එහෙයින් මෙසේද කියන ලදී.

“බුදුවරයෙක් කල්පයක් මුලුල්ලේම අන් කිසිවක් කතා නොකොට බුදුගුණයම වර්ණනා කරතත් එතරම් දීර්ඝ කල්පය ගෙවිය. තථාගතයන්ගේ ගුණ කඳ කියා අවසන්වීමක් නොවෙයි.”

මෙසේ තෙරුන් වහන්සේට තමාගේද ශාස්තෘෂ්‍යත් වහන්සේගේද ගුණ කඳ සිහි කිරීමෙන් දෙ ගඟක මහ දිය කඳක් සෙයින් ඇතුළත ප්‍රීති සොම්නසින් පැතිරී ගියේ වාතයෙන් පිරුණු හස්ත්‍රාවක් සෙයින්ද පොළොව දෙබේ කරගෙන උඩට නැගී මතු වන මහදිය කඳක් සහිත මහ විලක් සෙයින්ද මුලු සිරුර පිරී පැතිරී ගත්තේය. ඊට අනතුරුව තෙරුන් වහන්සේ ‘මගේ ප්‍රාර්ථනාව ඒකාන්තයෙන් මනාව සම්පූර්ණ විය. මාගේ යහපත් පැවිද්දක් විය. මේ ආකාර උතුම් ශාස්තෘ වරයෙකු සම්පයේ පැවිදිවන්ට ලැබීම් කෙතරම් භාග්‍යයෙක්ද? යනුවෙන් සිහිකරන්නහුට ඉතා බලවත් ප්‍රීති සොම්නසක් ඇතිවිය.

ඉක්බිති තෙරුන් වහන්සේ කවරෙකු හට මම පළමුව මෙම ප්‍රීති සොම්නස දන්වන්නෙමිදැයි සිතනුයේ වෙන ශ්‍රමණයෙක් හෝ බ්‍රාහ්මණයෙක් හෝ දෙවියෙක් හෝ මාරයෙක් හෝ

බ්‍රහ්මයෙක් හෝ මාගේ මේ ප්‍රසාදය පිළිගැනීමට නුසුදුසුය, අපොහොසත්ය, මම මේ සොම්නස ශාස්තෘන්ටම දන්වමි උන්වහන්සේම මෙය පිළිගැනීමට සමත්ය, උන්වහන්සේම මෙය දැරීමට පොහොසත්ය, මා තබා මා බඳු ශ්‍රමණයන් සියයකගේද දහකගේද වුව සොම්නස දැනුම් දීමටත් ඒ සැමගේ සිත් ගැනීමටත් පොහොසත් වන්නාහ. යම්සේ වනාහි දහඅට යොදුන් මානයේ පැතිරී ගලා බස්නා චන්ද්‍රභාගා නම් මහ ගඟ ගොඩැලි කඳුරැළි පිළිගන්නට අපොහොසත්ය. මහ මුහුදම ඊට හැම අයුරින්ම පොහොසත්ය. චන්ද්‍රභාගා නදිය පසෙකින් තිබියේවා, මෙබඳු නදී සියයකුදු, දහසකුදු, ලක්ෂයකුදු එය ඉසිලීමට පොහොසත් වන්නටද හැක නොවන්නටද හැක. නමුත් මහසයුර එසේ නොවේ. නොවරදවා එය ඉසිලීමට පොහොසත්ය.

‘එපරිද්දෙන්ම මාගේ ශාස්තෘහුද මා වැනි ශ්‍රමණයන් සියයකගේද දහසකගේද ලක්ෂයකගේද වුව සොම්නස දන්වනත් ඒ සියල්ලන්ගේ සිත් ගෙන ඔවුන්ගේ අදහස් මුදුන් පමුණුවන්නට පොහොසත් වෙති. මේ කටයුත්තෙහි සෙසු ශ්‍රමණ බ්‍රාහ්මණාදීහු චන්ද්‍රභාගා නදිය සෙයින් මාගේ සොම්නස ඉසිලීමට අපොහොසත්ය. ඒකාන්තයෙන් මම මේ සොම්නස ශාස්තෘන් වහන්සේටම සැලකරමි, යි’ තීරණය කොට පර්යාංකයෙන්ද නැගිට සමීකඩ පෙරළා රැගෙන සවස් කල මල් රැසක් තටුයෙන් නෙලා දියබිඳු වැගිරෙන කල ශාස්තෘන් වෙතට එළඹ සිය සොම්නස දැනුම්දෙනුයේ “ඒවං පසන්නෝ අහං භන්නේ” යනාදිය පැවසීය.

‘ඒවං පසන්නෝ’- මෙසේ හටගත් සැදැහැනි. මෙසේ අදහම්’ යනුයි.

‘හියො හිඤ්ඤතරෝ’- විශිෂ්ඨවූ ඥානයෙන් යුතුව

‘සම්බෝධියං’- සර්වඥතාඥානයෙහි හෝ රහත් මග නුවණෙහි හෝ රහත් මඟ නුවණින්ම බුදුගුණ ඉතිරි නොකොට සියල්ල ඇතුළත් කර ගැනීමයි. අගසව්වෝ දෙදෙන රහත් මගින්ම ශ්‍රාවක පාරමි ඥානය ලබති. පසේ බුදුවරයෝ ප්‍රත්‍යක්‍ෂ බෝධි ඥානයද සර්වඥ බුදුවරයෝ එම නුවණද සියලුම බුදු නුවණද ලබා ගනිති. ඔවුන්ට ඒ සියල්ලම රහත් මගින්ම

සම්පූර්ණවේ එහෙයින් රහත්මග නුවණ සම්බෝධි නම්. එයට වඩා උතුම් යමක් භාග්‍යවතුන් වහන්සේලාට නොමැත. "හගවා හියෝ හිඤ්ඤතරෝ යද්දං සම්බෝධියං" යනු ඒ නිසා වදළහ.

'උළාර'- ශ්‍රේෂ්ඨ. මෙම 'උළාර' ශබ්දය "උළාරානි ඛාද නියානි ඛාදන්ති" ආදී තන්හි මධුරාර්ථය දීම පිණිස යෙදින. 'උළාරාය ඛලුහවං වච්ඡාය තෝ සමණං ගෝතමං පසංසාය පසංසි" ආදී තන්හි ශ්‍රේෂ්ඨාර්ථයෙහි යෙදින. "උප්පමාණෝ උළාරෝ ඕභාසෝ" ආදී තන්හි විපුල-මහත් යන අරුත්හි යෙදින. ඒ මෙහි දැක්වූයේ ශ්‍රේෂ්ඨාර්ථයෙහිය. "උළාරා සෙට්ඨා" යනු ඒ නිසා කිය.

'ආසනි'- ශ්‍රේෂ්ඨයෙකුගේ උතුම් වචන බුදු වූ කම්පා නොවන නොසෙල්වෙන ගතියෙන් යුතු.

'ඒකංසෝ ගතීතෝ'- අනුශ්‍රවයෙන් හෝ ආචාර්ය්‍ය පරම්පරාවෙන් හෝ මෙසේ වූයේය යන කියමන් අනුව හෝ පිටක සම්ප්‍රදානයෙන් හෝ ආකාර පරිච්ඡාර්ථයෙන් හෝ සිය දෘෂ්ටියට අනුව අවබෝධ කරගැනීමෙන් හෝ තර්කභේතු අනුව හෝ නය භේතු අනුව හෝ නොකියා ප්‍රත්‍යක්ෂ වශයෙන් නුවණින් තේරුම් කරගෙන (අවබෝධ කරගෙන) මෙන් ගැනීම 'ඒකංස ගහණය' නම් වේ. සනිටුහන් කථාවක් කියන ලදැයි යන තේරුමයි.

'සිහ නාද'- ශ්‍රේෂ්ඨ නාදය, වහා ක්‍රියා කළ නොහැකි ගර්ගර යන අනුකරණ සහිත දුබල යන්ත්‍රයක් මෙන් නොව සිංහයෙකු සෙයින් උත්තම නාදයක් පැවැත්වූයේය යන තේරුමයි. 'කින්නු සාරිපුත්ත' යන මේ දේශනාව කුමක් හෙයින් ඇරඹිදයත්- අනුයෝගදපනය පිණිසයි. ඇතමෙක් සිංහනාදකොට තමා පැවැත්වූ ඒ ශ්‍රේෂ්ඨ නාදයෙහි අනුයෝග දෙවීමට අපොහොසත් වෙයි. ගැටීමක් නොඉවසයි. මැලිය මෙහි ඇලුන වඳුරෙකු වැන්න. මයිනහම පිඹීමෙන් අපිරිසිදු ලෝහ දැව් අඟුරු වී යයි. මෙසේ දැවුනු අඟුරු මෙන් වෙයි. තවත් කෙනෙක් සිහ නාදෙහි අනුයෝග දේවනුකැමැත්තේ දෙන්ට හැකිවෙයි. ගැටීම ඉවසයි. මයින හම පිඹිනුයේ මල රහිත රන්රිදී සෙයින් ඉතා වැඩියක් හොබයි. මුන්වහන්සේද

එබඳු තෙර කෙනෙකි. එහෙයින් මුත්චන්තේ ඵබඳු අනුයෝගක්ෂම උතුමෙකැයි දැන බුදුහු අනුයෝග දෙවනු වස් මේ දේශනාව ඇරඹූහ.

‘සබ්බේතේ’- ඒ හැම නය ක්‍රමම ‘ඒවාං සීලා’ යනාදීන්හි ලෝකික ලෝකෝත්තර වශයෙන් සීලාදිය විමසයි. ඒවායේ විස්තර කථා මහා ප්‍රධාන සූත්‍රයේදී දැක්වූයේමය.

‘කිං පන සාරිපුත්ත සේ තේ භවිස්සන්ති’- පළමුව ඉක්ම ගිය කාලය නිරුද්ධ විය නොදිස්නා බවට පත් පහන් සීලක් වැන්න. මෙසේ යැතිවී නොදිස්නා බවට පත්වූ කල ඔබ කෙසේ නම් දැනගත්තෙහිද? අනාගත බුදුවරයන්ගේ ගුණයෝ කෙබඳුදැයි’ තා විසින් තම සිතින් විභාග කොට දැනගන්නා ලදැයි විචාරන්නේ මෙසේ පැවසූහ. ‘කිමෙක්ද සාරිපුත්තයෙනි, මම තට දැන්-’ යනාදී නයින් අනාගත බුදුවරයෝ නොපහළ වූහ. නූපන්න. එතුමන් ගැන තතු තා කෙසේ දන්නෙහිද? එතුමන් පිළිබ දැනගැනීමී පා තැබිය නොහැකි අහසෙහි පා සටහන් දැක්වීමක් වැන්න. මෙකල මා සමග එක් වෙහෙර වසන්නෙහි. සමග පිඩුසිඟා හැසිරෙහි. බණ දෙසන කල දකුණු පසින් සිටින්නෙහි, කිමෙක්ද මාගේ ගුණයෝ තමාගේ සිතින් විභාගකොට දැනගත්තේ වෙහිද? යනු යොද දක්වනු වස් මෙසේ වදළහ.

තෙරුන්වහන්සේ වනාහි විවාළ විවාළ කල්හි ‘වහන්ස, එසේ නොවේයයි’ ප්‍රතික්ෂේප කරයි. ‘කිමෙක්ද? තෙරුන් වහන්සේට වනාහි අවබෝධවූ තන්හි ප්‍රතික්ෂේප කරයිද, නැතහොත් අවබෝධ නොවූ තන්හි ප්‍රතික්ෂේප කරයිද යත්, අවබෝධවූ තන්හි එසේ නොකරයි. අවබෝධ නොවූ තන්හිම එසේ කරයි. තෙරුන්වහන්සේ වනාහි අනුයෝගය පටන්ගත් කල්හිම දැනගනියි. මේ අනුයෝගය නොවෙයි. මේ ශ්‍රාවක පාරමිතා ඥානයයි. මේ සර්වඥතාඥනයෙහි අනුයෝගයයි. තමාගේ ශ්‍රාවක පාරමිතා ඥානයෙහි ප්‍රතික්ෂේපය නොකොට අවබෝධ නැති තන්හි සර්වඥතාඥනයෙහි ප්‍රතික්ෂේප කරයි. එහෙයින් මේද දැක්වෙයි. භාග්‍යවතුන් වහන්සේ මාගේ අනිත්‍යානාගත වර්තමාන බුදුවරයින්ගේ සීල සමාධි ප්‍රඥ විමුක්ති

කාරණා දැනීමට සමත් සර්වඥතාඥනය නැත' යනුවෙන් දැක්වූහ.

'එත්ථ'- මෙම අතීතාදී ප්‍රභේදගතවූ බුදුවරයන් කෙරෙහි.

'අථ කිං වරහි'- ඉක්බිති කුමක් හෙයින් මෙසේ නුවණ නැති කල්හි තා විසින් මෙසේ කියන ලදැයි' යනු දක්වයි.

'ධම්මන්තවය'- 'ධර්මයාගේ ප්‍රත්‍යක්ෂ කිරීමෙන් ඥානය හා නොයෙදීමෙන් හටගත් අනුමාන ඥානය නයග්‍රාහයයි දත යුතුය. ශ්‍රාවක පාරමිඥානයෙහි පිහිටා මේ ආකාරයෙන් සර්වඥතාඥනය දනිමි, භාග්‍යවතුන්වහන්සැයි' යනු කියයි. තෙරුන් වහන්සේගේ වනාහි නයග්‍රාහය අපරියත්තය, අප්‍රමාණය. යම්සේ සර්වඥතාඥනයෙහි ප්‍රමාණයක් හෝ කෙළවරක් හෝ නැත්තේද දම්සෙනෙවි සැරියුත් තෙරුන්ගේ නය ග්‍රාහයද එසේමය. එහෙයින් හෙතෙමේ මේ කාරණයෙන් මෙපරිදි වෙයි. මේ මේ කරුණින් ශාස්තෘන්වහන්සේ අනුත්තර නම් වෙතැයි දනියි. තෙරුන් වහන්සේගේ නයග්‍රාහය සර්වඥතාඥනගතික ස්වභාවයෙන් යුතුමය. දැන් ඔහුගේ ඒ නයග්‍රාහය ප්‍රකට කොට දක්වනු වස් උපමාවක් දක්වන්නේ 'වහන්ස, යම්සේ වනාහි' යනාදිය කිය. එහි යම්භෙයකින් මධ්‍යම ප්‍රදේශයේ නගරයක, පවුරු ශක්තිමත් වීමට පිටතින් බැඳි බැමි හා ප්‍රාකාර ආදිය ස්ථිර හෝ වෙන්වා දුර්වල හෝ වෙන්වා, සර්වප්‍රකාරයෙන් අංග අසම්පූර්ණ හෝ වේවා, සම්පූර්ණ හෝ වේවා සොරුන්ගෙන් සැකද ඇතිවිය නොහැකිය. එසේ වන්ටද හැකිය. ඒ නිසා එනුවර නොගෙන පිටිසර නුවරක් ගත්තේයයි දත යුතුය.

'දළ්ලද්දපං'- ස්ථිර පවුරු පාද.

'දළ්භපාකාරතෝරණං'- ස්ථිර ලෙස බඳිනලද පවුරු හා ඒ පවුරු සම්බන්ධ කොට අවට ආරක්ෂා සඳහා බැඳි බැමි ආදිය.

'ඒකද්වාර'- මෙය කුමක් හෙයින් කීයේද? බොහෝ දෙරටු ඇති නගරයක කාරණා කාරණා දත් බොහෝ දෙරටු පාලයන්ද සිටිය යුතුය. එක් දෙරටුවක් පමණක් වූ කල්හි එක් දෙරටුපාලයෙක් සිටිය කල ප්‍රමාණ වෙයි. තෙරුන්ගේ ප්‍රඥව හා සමාන ප්‍රඥාවක් ඇත්තෙක් නැත. එහෙයින් තමාගේ පණ්ඩිත

භාවයට උපමා දැක්වීමට එක දෙරටුපාලයෙකු ඇති එක දෙරටුවකින් යුතු නගර උපමාව දැක්විය.

'පණ්ඩිත'- පාණ්ඩිතයෙක් යුතු. විසඳ ඇතය.

'මේධාවි'- ස්ථානෝචිත ප්‍රඥ සංඛ්‍යාත නුවණින් යුතු.

'අනුපරියායපථ'- එනම් ප්‍රකාර මාර්ගය.

'පාකාරසන්ධි'- ගඬොල් දෙකක් ඉවත්වූ තැන. ගඬොල් දෙකකින් ඉඩවූ තැන.

'පාකාර විවර'- පවුරෙහි සුන්වූ තැන. විවරය.

'වේතසෝ අපක්කිලේසෝ'- පඤ්ච නිවරණ ධර්මයෝ සිත කිලුටු කරත්. එසේම සිත තවත්, එසේම සිත වෙහෙසවත්. එහෙයින් සිත පිළිබඳ උපක්කිලේසයෝයයි කියති.

'පඤ්ඤාය දුබ්බලිකරණෝ'- නිවරණ ධර්මයෝ උපදිනු ලබන්නාහු නූපත් ප්‍රඥාවගේ ඉපදීමට ඉඩ නොදෙයි. ඒ නිසා ප්‍රඥාවගේ දුර්වල කිරීමයයි කියති.

'සුපතිට්ඨිත චිත්ත'- සතර සතිපට්ඨානයන්හි මනාසේ පිහිටි සිත් ඇත්තාහු වී.

'සත්තබ්බොජ්ඣාංගේ යථාභූතං'- සත්ත බොජ්ඣාංග ධර්මයන් යථාස්වභාව වශයෙන් (ඇතිසැටියෙන්) වඩා

'අනුත්තරං සම්මාසම්බෝධිං'- රහත්බව, සර්වඥතා ඥානය අවබෝධ කෙළේය යනු දක්වයි.

'සතිපට්ඨානා' බොජ්ඣාංගයන් ගෙන් උතුම්වූ විදර්ශනා සමයක් සම්බෝධි සංඛ්‍යාත රහත් බව ලබා දෙයි. සතිපට්ඨාන කියා හෝ මාර්ග කියා හෝ බොජ්ඣාංග මිශ්‍රක වශයෙන්ම දැක්වෙති. සමයක් සම්බෝධිය නම් රහත් බවමයි. දිසභාණක මහාසිව තෙරුන් වහන්සේ වනාහි මෙසේ වදළහ.

"සතිපට්ඨානයන් විදර්ශනා වශයෙන් ගෙන බොජ්ඣාංග, මාර්ග, සර්වඥතාඥාන යන් මේ දේ ගත් කල යහපත් ප්‍රශ්නයක් වන්නේය. මෙසේ නොගන්නා ලදී. මෙසේ තෙරුන් වහන්සේ සියලු බුදුවරයන්ගේ නිවරණයන් ප්‍රභාණයෙහිදී සතිපට්ඨාන භාවනාවගේ හා සම්බෝධියෙහිද මධ්‍යයෙහි බුන් රන් රිදී පිළිබඳ වෙනස සෙයින් නානත්තභාවය දක්වයි. මෙහි සිට උපමා ගැළපිල්ල දැක්විය යුතුයි. ආයුෂ්මත් සැරියුත් තෙර පිළිබඳ තතු

දැක්වීමේදී පිටිසර නගරයක් දැක්විය, ප්‍රාකාරය දැක්විය සමාන මාර්ග දැක්විය, දෙරටුව දැක්විය. නැණැති දෙරටුපාලයා දැක්විය, නගරයට ඇතුල්වන පිටවන ඕළාරික ප්‍රාණින් දැක්විය, නැණැති දෙරටුපාලයාගේ ඒ ප්‍රාණින් පිළිබඳව ඇති ප්‍රකට ස්වභාවය දැක්විය. ඉදින් එහි කුමක් කවරෙකු හා සමානද යත්- 'නිවන නගරය වැන්න. ප්‍රාකාරය ශීලය වැන්න, පරියාය මාර්ගය සමථය වැන්න. ආර්යය මාර්ගය දෙරටුව වැන්න, දම් සෙනෙවි තෙර නැණැති දෙරටුපාලයා වැන්න. නගරයට ඇතුල්වන පිටවන ඕළාරික ප්‍රාණින් අතීතානාගත වර්තමාන බුදුවරයන් වැන්න. දෙරටුපාලයා තුළ ඇති ඒ ප්‍රාණින් පිළිබඳව පවතින ප්‍රකට භාවය අතීතානාගත වර්තමාන බුදුවරයන්ගේ සීල සමථාදිය පිළිබඳව ආයුෂ්මත් සැරියුත් තෙරුන්ගේ ප්‍රකට ස්වභාවය වැන්න' මෙපමණකින් තෙරුන් විසින් 'භාග්‍යවතුන් වහන්ස, මෙසේ මම ශ්‍රාවක පාරමි ඥානයෙහි පිහිටා ධර්මාන්වය ලෙස නය ග්‍රාහක පරිදි දැනිමි'යි තමාගේ සිංහ නාදයේ අනුවයෙදීම දෙන ලද්දේ වෙයි.'

'වහන්ස, මෙහි මම යම් හෙයකින් භාග්‍යවතුන් වහන්සේ යන මේ දේශනාව කුමක් හෙයින් ඇරඹිද? ශ්‍රාවක පාරමිතා ඥානයාගේ නිෂ්පත්තිය දැක්වීම සඳහාය. මේ එහි අදහසයි. භාග්‍යවතුන් වහන්සේ මම ශ්‍රාවක පාරමිතා ඥානය ලබන්නෙමි අනුපස් දෙනෙක් පමණවූ පාසාණ්ඩයන් අතුරෙහි අතික් එක් ශ්‍රමණයෙකු හෝ බ්‍රාහ්මණයෙකු හෝ වෙතට එළඹ නොලැබුයෙමි. තොප වෙතටම පැමිණ තොප ඇසුරු කරමින්ම ලැබුයෙමි,' යනුයි. මෙහි කී 'ඉධ' යනු නිපාතයකි.

'උපසංකම්භං ධම්ම සවණාය'- තොප වෙත එළඹෙන්නාවූ මම සිව්වැ පිරිකර ලබා ගැනීමාදී බාහිර කාරණයක් සඳහා නොඑළඹුනෙමි. බණ ඇසීම පිණිසම එළඹුනෙමි. මෙසේ පැමිණ ශ්‍රාවක පාරමිතාඥානය ලැබුයෙමි. කවර නම් කලෙක තෙරුන් වහන්සේ බණඇසීම පිණිස පැමිණියේද? සුකරකතලෙන්හිදී භාගිණෙය්‍යාදී සණ්ඨ පරිබ්‍රාජකයන්ට වේදනාපරිග්‍රාහක සූත්‍රය දේශනාකරන දවසෙහි එලඹුනේ එකලම ශ්‍රාවක පාරමිතා ඥානය ලැබී යයි එදවස වනාහි තෙරුන්

වහන්සේ විජිතිපත රැගෙන බුදුන්හට පවත් සලමින් සිටියේ ඒ දේශනාව අසා එහිදීම ශ්‍රාවක පාරමිතා ඥානය මුදුන්පත් කර ගත්තේය.

‘උත්තරුත්තරං පණිත පණිතං’- උසස් උසස් කරමින් එසේම ප්‍රණිත ප්‍රණිත කරමින් දෙසීය.

‘කණ්ඨසුක්ක සප්පටිභාග’- කලුවුද සුදුවුද ඒද ප්‍රතිභාග සහිත විපාක සහිතකොට කලු පැහැය හැරපියා සුදු පැහැයද සුදු පැහැය හැරපියා කලු පැහැයද මෙසේ ප්‍රතිභාග සහිත කොට කණ්ඨ සුක්ක ක්‍රමය දෙසීය. කණ්ඨ ධර්ම දෙසීමේදී ඒ උසස් සේ විපාක ක්‍රම සහිතව දෙසීය. සුක්ක ධර්ම දෙසීමේදී ඒ උත්සාහ සහිතව විපාක සහිතව දෙසීය.

‘තස්මිං ධම්මේ අභිඤ්ඤා ඉධෙකච්චං ධම්මං ධම්මේසු නිට්ඨමගමං’- මෙහි ඒ දේශනා කළ දහමිනි එක්තරා ධර්මයක් නම් ශ්‍රාවක පාරමිතා ඥානය දැන ධර්මයන්හි කෙළවරට පැමිණීමයි. ඒ කිනම් ධර්මයන්හිද යත්- චතුරාර්ය සත්‍ය ධර්මයන්හිය. මෙහි මේ ථෙර සල්ලාපයයි. කාලවල්ලිවාසි සුම්ම නම් තෙරුන් වහන්සේ මෙසේ පවසති. ‘චතුරාර්ය සත්‍ය ධර්මයන්හි, මෙහිදී නිෂ්ටාවට පැමිණීමෙන් කාරණයක් නොමැත. අස්සජ් මහා ශ්‍රාවකයන් වහන්සේ දුටුදම ඔහු ප්‍රථම මාර්ගයෙන් චතුසච්ච ධර්මයන්හි නිමාවට පැමිණියේය. මෑත භාගයෙහි සුකරඛතලෙන් දෙරදී මතු මාර්ග තුනෙන් චතුසච්ච ධර්මයන්හි නිමාවට පැමිණියේය. මෙතන් හිදී වනාහි ‘ධම්මේසු’ යන්නෙන් බුද්ධ ගුණයන්හි නිමාවට ගිය බව දක්වයි. තිලෝක නගර වැසි වූලසීව නම් තෙරුන් වහන්සේ සියල්ල එසේම පවසා මෙතන්හි ‘ධම්මේසු’ යන්නෙන් රහත් බැව්හි නිමාවට පැමිණි බව දක්වති. තවද දීප භාණක ත්‍රිපිටක මහාසීව නම් තෙරුන් වහන්සේ පළමු වාරයන් එසේම පවසා මෙතන්හි ‘ධම්මේසු’ යන්නෙන් ශ්‍රාවක පාරමිතා ඥානයෙහි නිමාවට ගිය බව පවසා බුද්ධ ගුණයෝ නය ක්‍රමයෙන් පැමිණියහ’යි දැක්වූහ.

‘සත්ථරි පසිදිං’- මෙසේ ශ්‍රාවක පාරමිතා ඥාන ධර්මයන්හි කෙළවරට පැමිණ බොහෝසෙයින් ඒකාන්තයෙන් උත්වහන්සේ සමාසක් සම්බුද්ධය, භාග්‍යවත්ත, යනුවෙන් ශාස්තෘන් වහන්සේ කෙරෙහි පැහැදුනෙමි.

‘ස්වාක්ධාතෝ භගවතා ධම්මෝ’- මනාකොට කියන ලද්දේ මනාව දේශනා කරන ලද්දේ තේරුයානිකවූයේ, ඒ මාර්ගය එල ලැබීම සඳහා සුදුසු වෙයි. රාග දෝස මෝහයන් සුන් කිරීමෙහි සමර්ථ වෙයි.

‘සුපටිපන්නෝ සංඝෝ’- භාග්‍යවත්වූ බුදුන් වහන්සේගේ ශ්‍රාවක සංඝයාද වංක බව ආදී දෝෂයන්ගෙන් තොරවූයේ මහාප්‍රතිපදාවන්හි යෙදුනාහු ඒ නිසා සුප්‍රතිපන්න වූවාහු නමැයි පැහැදුනෙමි, භාග්‍යවතුන් වහන්ස, කියා දක්වයි. දැන් දවල් හිඳිනා තන්හි හිඳ තමා පැමිණි සොළොස් වැදෑරුම් අපරම්පරිය ධර්මයන් දැක්වීමට “වහන්ස, මෙයට වඩා උතුම් අන්‍යවූද”- යනාදී දේශනාව ඇරඹීය.

‘අනුත්තරිය’- අනුත්තරභාවය.

‘යථා භගවා ධම්මං දේසෙති’- යම්සේ වනාහි යම් ආකාරයකින් යම් දේශනාවකින් භාග්‍යවතුන් වහන්සේ දහම් දෙසද්ද ඒ දේශනාව ඔබවහන්සේගේ දේශනාවට වඩා උතුම් යැයි කියයි.

‘කුසලේසු ධම්මේසු’- ඒ දේශනා මගින් දෙසන ලද කුසල ධර්මයන්හිද භාග්‍යවතුන් වහන්සේම උත්තමයයි දක්වයි. යම්තාක් එම දේශනාව එහි භූමිය දක්වන්නේ “කුසල් දහම්හි” යනු කිය.

“තත්‍රීමේ කුසලා ධම්මා”- “එහි කුසල් දහම්හි” යනුවෙන් කියන ලද පදයෙහි මේ කුසල ධර්මයෝ නමැයි, දතයුතුය. එහි ආරෝග්‍යාර්ථයෙන්ද නිරවද්‍යාර්ථයෙන්ද කෞශල්‍ය සම්භූතාර්ථයෙන්ද, කෙලෙස් රහිතාර්ථයෙන්ද, සැප විපාකාර්ථයෙන්ද, යන මේ පස් ආකාරයෙන්ද කුසලය දත යුතුය. ඔවුන් අතුරෙහි ජාතකපරියායයට පැමිණ ආරෝග්‍යාර්ථයෙන් කුසලයයි කියයි. සූත්‍රාන්ත පරියාය නයින් නිවරද යන අර්ථයෙන් කුසල යනු කියයි. අභිධර්ම පරියායයට පැමිණ දක්ෂ බව කෙලෙස් රහිත බව, සැප විපාක සහිත බව, යන මේ දේ කියයි. මෙතැන වනාහි බාහිය සූත්‍රාන්ත පරියායයෙන් නිවැරදි බව පිළිබඳ කුසල යනු දත යුතු.

‘චත්තාරෝ සතිපට්ඨානා’- තුදුස් වැදෑරුම් කායානුපස්සනාද සතිපට්ඨානයද වේදනානුපස්සනා

සතිපට්ඨානය නවවැදෑරුම් කොටද චිත්තානුපස්සනා සතිපට්ඨානය සොළොස් වැදෑරුම් කොටද ධම්මානුපස්සනා සතිපට්ඨානය පස් වැදෑරුම් කොටද යන මේ අයුරින් නොයෙක් ක්‍රමයෙන් බෙදා සමථ විදර්ශනා මාර්ග වශයෙන් ලෞකික ලෝකෝත්තර මිශ්‍රිත සතර සතිපට්ඨානයෝ දෙසූහ. එල සතිපට්ඨානය මෙහිදී අදහස් නො කරන ලදී.

‘චත්තාරෝ සම්මප්පධානා’- දැඩි ලෙස ගැනීමේ අදහස අනුව එක් ලක්ෂණයි. කෘත්‍ය වශයෙන් නොයෙක් කෘත්‍ය ඇත්තේය. “මෙහි මහණ තෙමේ නූපත් ලාමක අකුසල ධර්මයන්ගේ නො ඉපදීම සඳහා”- යනාදී නයින් සමථ විදර්ශනා මාර්ග වශයෙන් ලෞකික ලෝකෝත්තර මිශ්‍රිත වශයෙන් සතර සමයක් ප්‍රදනයෝ දේශනා කරන ලදහ.

‘චත්තාරෝ ඉද්ධිපාද’- සමුර්ධවන යන තේරුම් අනුව ඒක සංග්‍රහ වෙයි. ඡන්දදී වශයෙන් නානා ස්වභාවයෙන් යුතුය. “මෙහි මහණ තෙමේ ඡන්ද සමාධිපධාන සංඛාර යන මෙයින් යුතුවූයේ ඉර්ධිපාද වඩයි” යනාදී නයින් සමථ විදර්ශනා මාර්ග වශයෙන් ලෞකික ලෝකෝත්තර මිශ්‍ර වශයෙන් සතර වැදෑරුම් ඉර්ධි පාදයෝ වදළහ.

‘පඤ්චන්ද්‍රියානි’- අධිපති යනාර්ථයෙන් ඒක ලක්ෂණයි. අධිමෝක්ෂාදී ස්වභාව වශයෙන් නානාස්වභාවයි. සමථ විදර්ශනා මාර්ග වශයෙන්ද ලෞකික ලෝකෝත්තර මිශ්‍ර වශයෙන් ශ්‍රද්ධාදී පඤ්චේන්ද්‍රියයෝ දෙසූහ.

‘පඤ්චබලානි’- එළඹ සිටීමේ අර්ථයෙන් හෝ කම්පා නොවන ස්වභාවයෙන් හෝ එක්ව සංග්‍රහ වෙයි. සලක්ෂණ වශයෙන් නානාස්වභාව වෙයි. සමථවිදර්ශනා මාර්ග වශයෙන්ද ලෞකික ලෝකෝත්තර වශයෙන් මිශ්‍රවද ශ්‍රද්ධාදී පඤ්චබලයෝ දෙසූහ.

‘සත්තබොජ්ක්ඛංගා’- නික්මයාම අර්ථයෙන් ඒකසංග්‍රහ වෙයි. උපට්ඨානාදියෙන් සලක්ෂණ වශයෙන් නානාස්වභාවයි. සමථ විදර්ශනා මාර්ග වශයෙන් හා ලෞකික ලෝකෝත්තර මිශ්‍ර වශයෙන් සත්වැදෑරුම් බොජ්ක්ඛංග ධර්මයෝ වදළහ.

‘අරිය අට්ඨංගිකමග්ග’- හේතු අර්ථයෙන් ඒකසංග්‍රහයි. දර්ශනාදියෙන් සලක්ෂණ වශයෙන් නානාස්වභාවයි. සමථ

විදර්ශනා මාර්ග වශයෙන් හා ලෝකික ලෝකෝත්තර මිශ්‍ර වශයෙන් ආර්යාදර්ශනික මාර්ගය දේශිතයයි යන තේරුමයි. 'වහන්ස, මෙහි මහණ තෙමේ ආශ්‍රවයන්ගේ ක්ෂය කිරීමෙන්' යනාදිය කුමක් සඳහා ඇරඹීද? ශාසනයාගේ කෙළවර දැක්වීමටයි. ශාසනයාගේ වනාහි හුදෙක් මාර්ගයෙන්ම කෙළවර නොවෙයි. අරහත් ඵලයෙන් එය සිදු වෙයි. එහෙයින් ඒ දැක්වීම් සඳහා මෙය අරඹනලදැයි තේරුම් ගත යුතුය.

'ඒතදනුත්තරියං හත්තේ කුසලේසු ධම්මේසු' - වහන්ස, මෙසේ මේ කුසල් දහම්හි යම් බඳු දේශනාවක් වූවාද ඕනොමෝ ඉතා උතුම් වන්නීය.'

'තං හගවා' - ඒ දේශනාව බුදුහු ඉතිරි නොකොට සර්ව ප්‍රකාරයෙන් දනිති.

'තං හගවතෝ' - ඒ දේශනාව භාග්‍යවතුන් වහන්සේ ඉතිරි නොකොට දැනගැනීමෙන්.

'උත්තරිං අභිඤ්ඤායං නත්ථි' - මත්තෙහි තවත් දැනගත යුතු යමක් නොමැත. මෙනම් මෙයින් පිටත්වූ-මෙයින් බැහැරවූ කරුණක් හෝ පුද්ගලයෙක් හෝ භාග්‍යවතුන් වහන්සේ නොදනිතැයි යන මෙබන්දක් නැත. යනු දැක්වීමයි.

'යදහිජානං අඤ්ඤා සමණෝවා' - නොප විසින් නොදන්නා ලද වෙන ශ්‍රමණයෙක් හෝ බ්‍රාහ්මණයෙක් හෝ යමක් හෝ වෙද්ද, භාග්‍යවතුන්වහන්සේ ඔහු හෝ එය බොහෝපෙයින් උසස් ලෙස දනිති. ඒ ගැන උත්වහන්සේට අධිකතර වැටහීමක් වන්නේය.

'යදිදං කුසලේසු ධම්මේසු' - මෙහි 'යදිදං' යනු නිපාත පදයි. කුසල් දහම් විෂයෙහි භාග්‍යවතුන් වහන්සේට වඩා ශ්‍රේෂ්ඨතරයෙකු නැත, යනු මෙහි තේරුමයි. මෙසේ භාග්‍යවත්හුම කුසල් දහම්හි අති උත්තමයයි. දක්වන්නාහු 'මේ කාරණයෙනුදු වහන්ස, මම මෙසේ භාග්‍යවතුන්වහන්සේ කෙරෙහි පැහැදුනෙමි' යි යනු දක්වයි. මෙයින් අන් තත්හිදු 'තවද අන්‍යවූ' - යනාදීන්හි විශේෂවූ කරුණුම පමණක් වර්ණනා කරන්නෙමු. පළමු දැක්වූ පරිදි ඒවා තේරුම් ගත යුතුයි.

'ආයතන පණණත්තිසු' - ආයතනයන් හා පැනවීම්හි දැන් ඒ ආයතනයන් හා පැනවීම් දක්වන්නාහු- 'වහන්ස, මේ

සයදෙන' - යනාදිය කීහ. මෙහි කියන ආයතන කතාව විසුද්ධි මාර්ගයෙහි විස්තර වශයෙන් දක්වා ඇත. එහෙයින් එය විස්තර නොකරමු. එහෙයින් එහි කියන ලද නයින්ම විස්තර වශයෙන් දත යුතුය.

'ඒතදනුත්තරියං හන්තේ ආයතන පණ්ණත්තිසු' - යම් දේශනාවක් ආයතන ප්‍රඥප්තීන්හි අධ්‍යාත්මික බාහිර ව්‍යවස්ථානාදී වශයෙන් මෙසේ පවතීද, එය ඉතා උතුම් වන්නිය. සෙස්ස මුලදී දැක්වූ පරිදිය.

'ගබ්භාවක්කන්තිසු' - කුසෙහි පිළිසද ගැන්මෙහි කුසෙහි පිළිසිදීම දක්වන්නාහු - 'වහන්ස, මේ සතරදෙන' - යනාදිය කිය.

'අසම්පජාන' - නොදන්නේ මුළාවි. 'මවුකුසෙහි උපදිය' යනු ප්‍රතිසන්ධි වශයෙන් කුසෙහි ඉපදීමයි.

'ධාති' - වසයි.

'නික්ඛමති' - නික්මෙන්නේද නොදන්නේ මුළාවි නික්මෙයි.

'අයං පඨමා' - මොහු.

'මාතුකුච්ඡං ඔක්කමති' - ඇතුල්වන්නේ - බැසගන්නේ තමා දන්නේ මුළා නොව ඇතුල් වෙයි.

'අයං දුතියා' - මේ අසුමහතෙරුන්ගේ දෙවැනිවූද ස්වාභාවික මනුෂ්‍යයන්ගේ පළමු වැනිවූද ගැබ්හි පිළිසිදගැනීමයි.

'සම්පජාන' - ඔව්හු පිටිසෙන්නාහු දනිත්. වසන්නාහුද නික්මෙන්නාහුද නොදනී.

'අයං තතියා' - මේ අගසව්වන්ගෙන්ද ප්‍රත්‍යක්‍ෂ බෝධිසත්වයන් ගෙන්ද තෙවන ගර්භාවක්‍රාන්තියයි. ඔව්හු වනාහි කර්මප වාතයෙන් හිස යටිකුරුවද පා උඩුකුරුවද නොයෙක් සිය ගණන් පුරුෂ ප්‍රමාණයන්ගෙන් යුතු ප්‍රපාතයක සෙයින් යෝනි මුවෙහි හෙලන ලද්දේ යතුරු කපොල්ලකින් ඇතෙකු පිටවන්නා සේ සම්බාධ කරවූ යෝනි මුවෙන් නික්මෙන්නාහු අනන්ත අප්‍රමාණ දුකට පැමිණෙති. එහෙයින් ඔවුන්ගේ 'අපි නික්මුනෙමු, දැන දැන කීමෙක් නැත. මෙසේ පුරුෂ ලද පාරමිතා ධර්මයන්ගේ වශයෙන් සත්වයන්ට මෙබඳු මහ දුක් සහිත ස්ථානයන්හි ඉපදීමට සිදුවීම පවකැයි කියත්. ගර්භාවාසය ගැන කලකිරීමට සුදුසුමය. එය අත්හල යුතුමය. යනුයි.

‘අයං චතුත්ථා’- මේ සර්වඥ බෝධිසත්වයන්ගේ වශයෙන් සතරවන ගැබ්හි ඉපදීමයි. සර්වඥ බෝධිසත්වයෝ වනාහි මවුකුසෙහි පිළිසිඳගන්නාහුද දනිත්. එහි වසන්නා හුද දනිත්. ඉන් නික්මෙන්නාහුද දනිත්. එසේ නික්මෙන කල්හිදු ඔව්හු කර්මජ වාතයෝ පා උඩුකුරු කොටත් හිස යටිකුරු කොටත් හෙලීමට නොහැකි වෙති. දෙඅත් දික්කොට ඇස් හැර සිටියාහුම නික්මෙති. භවාග්‍රයෙන් පටන්ගෙන අවිච්ඡි අතුරෙහි තුන් කල්හි දන්නා සර්වඥ බෝසතුන් හැර අනිකෙක් නම් නැත. එහෙයින්ම ඔවුන්ගේ මවුකුස ඇතුල්වන කල්හිදු පිටවන කල්හිදු දසදහසක් ලෝකධාතුන් කම්පා වෙයි, යනු මේ නිසා කියයි. සෙස්ස මෙහි පෙර කී පරිද්දෙන්ම දත යුතුය.

‘ආදේසනවිධාසු’- අදේසන කොට්ඨාසයන්හි, දැන් ඒ ප්‍රකාශ කිරීම් කොටස් දක්වන්නේ ‘මේ සතර දෙන’- යනාදිය කිය.

‘නිමිත්තෙන් ආදිසති’- පැමිණි නිමිත්තෙන්ද ගිය නිමිත්තෙන්ද පැවති නිමිත්තෙන්ද යන මේ තුනින් යමකින් හෝ මෙය නම් වන්නේයයි කියයි. එහි මේ එක් උදහරණ වස්තුවකි. එක් රජෙක් මුතු ඇට තුනක් ගෙන එය අතින් මිටමොළවා ගෙන පෙරෙව් බමුණාගෙන් ‘ආචාර්ය්‍යවරය, මාගේ අත්හි කිමෙක්ද?’ යි විචාළේය. බමුණා, ඒ මේ අත බැලීය. එවිටම එක් හූනෙක් අල්වාගන්නෙමි යි පැන දිවීය. ඒ අත හූනා පැන දිවීය. බමුණා, එසේ හූනා ඉන් මිදී පැන ගිය බැවින් ‘මුත්තා මහාරාජ’ යි කීය. ‘හොඳයි, එය එසේ වේවා, එහි කෙතෙක් මුතුදැයි’ ඇසීය, බමුණා, යලිත් නිමිත්තක් බලනුයේ ඒ තුදුරෙහිවූ කුකුළෙක් තුන්වරක් හඬලීය. බ්‍රාහ්මණයා, ‘තුනකැයි මහරජ’ යි කීය. මෙසේ ඇතමෙක් පැමිණ නිමිත්තට අනුව පවසයි. මේ උපායයෙන්ම ගිය සිටිය නිමිතිවලින්ද ඒ අනුව කියතැයි දත යුතුය.

‘අමනුස්සානං’- යක්ෂ පිශාවාදීන්ට.

‘දේවතානං’- චතුර්මහාරාජාකාදී දෙවි ලෝවල දෙවියන්ට.

‘සද්දං සුත්ථා’- අනිකෙකුගේ සිත දැන කියන්නවුන්ගේ ශබ්ද අසා.

‘විතක්ක විජ්ජාර සද්දං’- විතර්ක විජ්ජාර වශයෙන් හටගත් සූත්‍රයන්හි ප්‍රමාද වූවන්ගේ ශබ්ද.

‘සුත්වා’- ඒ හඬ අසා, යමක් ගැන විතර්ක කිරීමෙන් ඒ හඬ උපන්නේද, ඒ වශයෙන් ඔහුගේ සිත මෙසේමයයි ප්‍රකාශ කරයි.

‘මනෝ සංඛාරා පණ්හිතා’- විත්ත සංස්කාරයෝ මනාව පිහිටුවන ලදහ.

‘විතක්කෙස්සති’- විතර්ක කරන්නේය. පවත් වන්නේය. දනියි. දන්නේම පැමිණීමෙන් දනියි. පූර්වභාගයේදී නොදනියි. සමාපත්තිය ඇතුළත සිත බලා දැනගනියි.

‘ආගමනේන ජානාති’- කසිණ පරිකර්ම කාලයෙහිම යම් අයුරකින් මෙම කසිණ භාවනාව අරඹන ලද්දේ ප්‍රථමධ්‍යානය හෝ -පෙ- වතුර්ථධ්‍යානය හෝ අණ්ටසමාපත්තිය හෝ නිපදවන්නේයයි දනියි.

‘පුබ්බභාගේන ජානාති’- පළමු විදර්ශනාවේදීම පටන් ගැන්ම දනියි.

‘යේන’- යම් අයුරකින්. මොහු විදසුන ඇරඹුයේ සෝවාන් මාර්ගය හෝ නිපදවන්නේය. -පෙ- රහත් මග හෝ නිපදවන්නේයයි දනියි. ‘සමාපත්ති කාලය තුළදී සිත බලා දැනගනියි’ යනු යම් අයුරකින් මොහුගේ මනෝ සංස්කාරයෝ මනාව පිහිටියාහුය. මේ සිතට අනතුරුව මෙතම් විතර්කය ඇතිකරන්නේය. මෙයින් නැගිටි මොහුගේ භානභාගී (පිරිහෙන) හෝ සමාධිය වන්නේය. ධීනිභාගී (අඩු වැඩි නොවී පවත්නා ස්වභාවයට පත්) හෝ විශේෂභාගී (අධිගම්ය ලබාදෙන) හෝ නිබ්බේධභාගී (අවබෝධය ලබාදෙන තියුණු වැටහීම) හෝ අභිඥා හෝ නිපදවන්නේයයි දනියි.

එහි පුහුදුන් පුද්ගලයා වේතෝපරියඤ්ඤාය ලත් පුහුදුන්ගේම සිත දනියි. ආර්යායන්ගේ සිත නොදනියි. ආර්යායන් අතුරෙහිද පහත් පහත් ආර්යාය මග එල ලැබුවෝ උසස් උසස් ආර්යායන්ගේ සිත් නොදනිති. උසස් ආර්යායා පහත් මගඑල ලත් ආර්යායාගේ සිත දැනගනියි. මොවුන් අතුරෙහිද සෝවාන්වූ පුද්ගලයා සෝවාන් එල සමවතට සමවදියි. සකාදගාමී - අනාගාමී - රහත් -පෙ- රහත්එල සමවතට සමවදියි. ඉහළ මගඑල ලැබූ

පුද්ගලයා පහත් එල සමවත්වලට නොසමවදිසි. ඔවුන්ගේ පහළ පහළවූ සමවත් එහි හටගැනීමම වෙයි.

‘තරෙව තං හෝති’- මෙය ඒකාන්ත වශයෙන් එසේම වෙයි. චේතෝපරියඤ්ණ මාර්ගයෙන් දැනගත් දෙයක අඤ්ඤා ස්වභාවයක් (වෙනස් අයුරක්) නම් ඇති නොවෙයි. සෙස්ස පළමු නයින්ම යෙදිය යුතු.

‘ආතප්පමන්වාය’- මෙය මුලදී බ්‍රහ්මජාල සුතුරෙහිදී විස්තර කරන ලදී. මෙහි ඒ ගැන මේ දක්වන්නේ කෙටියෙනි.

‘ආතප්ප’- විරියයයි.

‘පධානං’- එයම බලවත් උත්සාහයෙන් කළයුතු.

‘අනුයෝග’- යෙදිය යුතු.

‘අප්පමාදං’- සිතියෙන් පිට ගොස් නොවිසීම- සිතිය අන් අරමුණෙක නොයොදවා විසීම. මනා සිතියෙන් විසීම.

‘සම්මාමනසිකාරං’- අනිත්‍ය දැයෙහි අනිත්‍යයයි ආදී වශයෙන් පවත්නා උපායමනසිකාරය.

‘චේතෝ සමාධි’- ප්‍රථම ධ්‍යාන සමාධිය.

‘අයං පඨමා දස්සන සමාපත්ති’- මේ දෙතිස් ආකාර පිළිකුල් දැ පිළිකුල් වශයෙන් මෙනෙහි කොට පිළිකුල් සහිත දැකීම් වශයෙන් උපන් ප්‍රථම ධ්‍යාන සමාපත්තිය ‘ප්‍රථම දර්ශන සමාපත්තිය’ නම් වේ. ඉදින් වනාහි ධ්‍යානය පාදක කොට සෝවාන් වෙයි. මේ නිෂ්පරියායයෙන් පළමු වන දර්ශන සමාපත්තියයි.

‘අතික්කම්ම ව’- ඉක්මවා

‘ඡවි මංස ලෝහිත’- සිවියද මසද ලෙයද

‘අට්ඨිං පච්චවෙක්ඛති’- ඇට ඇට යනුවෙන් ප්‍රත්‍යාවෙක්ෂා කරයි. ඇට ඇට යනුවෙන් ප්‍රත්‍යාවෙක්ෂා කොට උපදවාගත් අට්ඨිං-ආරම්භණ දිබ්බවක්ඛුපාදකධ්‍යාන සමාපත්තිය දෙවන දර්ශන සමාපත්තිය නම්. ඉදින් වනාහි ඒ ධ්‍යානය පාදක කරගෙන සකාදගාමී මාර්ගය නිපදවයි. මේ නිෂ්පරියාය වශයෙන් ඇති දෙවන දර්ශන සමාපත්තියයි. කාලහාලක වැසි සුම්ම තෙරුන් වහන්සේ වනාහි තෙවන මාර්ගය තෙක් වටනේයයි පැවසූහ.

‘විඤ්ඤාණ සෝතං’- විඤ්ඤාණයමය.

‘උභයතෝ අබ්බොච්ඡන්තං’ - උභය භාගයන්ගෙන් නොසිඳින ලද.

‘ඉධ ලෝකේ පතිට්ඨිතඤ්ච’ - ඡන්ද රාග වශයෙන් මෙලොව පිහිටි දෙවන පදයෙහිද මෙම ක්‍රමයමයි. කර්මය හෝ කර්මයෙන් ඵලභෙන ලද්දේ මෙලොව පිහිටියේ නම් වෙයි. කර්මභවය අදනාලද්දේ පරලොව පිහිටියේ නම් වෙයි. මෙයින් කුමක් කියන ලද්දේද? ශෛක්ෂ්‍ය පෘථග්ජනයන්ගේ චේතෝපරියඤ්ඤා කියන ලදී. ශෛක්ෂ්‍ය පෘථග්ජනයන්ගේ චේතෝපරියඤ්ඤා නම් තෙවන දර්ශන සමාපත්තියයි.

‘ඉධ ලෝකේ අප්පතිට්ඨිතඤ්ච’ - ඡන්දරාග රහිත භාවයෙන් ලොව නොපිහිටි දෙවන පෙදෙහිද මෙම ක්‍රමයයි. කර්මය හෝ කර්මයෙන් හෝ නොමැතිවීමේ මෙලොව නො පිහිටියේ නම්. කර්ම භවය නො අදින්නේ පරලොව නොපිහිටියේ නම්වේ. මෙයින් කුමක් කියන ලද්දේ? ක්ෂිණාශ්‍රවයන්ගේ චේතෝපරිය ඤ්ඤා කියන ලදී. ක්ෂිණාශ්‍රවයන්ගේ චේතෝපරියඤ්ඤා වනාහි සතරවන දර්ශන සමාපත්තිය නම්.

තවද ද්වන්තිසාකාරයෙහිදී පටන්ගන්නාලද විදර්ශනාවද පළමුවන දර්ශන සමාපත්තියයි. අට්ඨිආරම්මණයේදී පටන් ගන්නා ලදී. විදර්ශනාව දෙවන දර්ශන සමාපත්තියයි. ශෛක්ෂ්‍ය පෘථග්ජනයන්ගේ චේතෝපරියඤ්ඤා ක්ෂිණාශ්‍රවයන්ගේ චේතෝපරියඤ්ඤාද යන මේ දෙක නිශ්චලමය. මේ ඒ ගැන තවත් කුමක් ප්‍රථම ධ්‍යානය පළමුවන දර්ශන සමාපත්තියයි. දෙවන ධ්‍යානය දෙවන දර්ශන සමාපත්තියයි. තෙවන ධ්‍යානය තෙවැන්නයි. සතරවන ධ්‍යානය සතර වැන්නයි. මේ පරිද්දෙන්ම ප්‍රථම මාර්ගය ප්‍රථම දර්ශන සමාපත්තියයි. දෙවන මාර්ගය දෙවැන්නයි. තෙවන මාර්ගය තෙවැන්නයි. සතරවන මාර්ගය සතරවන දර්ශන සමාපත්තියයි දත යුතුයි. මෙහි සෙස්ස පළමු කී තයින්ම දත යුතුය.

‘පුග්ගලපණ්ණත්තිසු’ - ලෝක ව්‍යවහාර වශයෙන් සත්වයාය, පුද්ගලයාය, නරයාය, පුරුෂයාය’යි මෙසේ පැනවිය යුතු ලෝකික පැනවීම් අතුරෙහි සම්මුති කථාය, පරමාර්ථ කථාය, කියා බුදුවරයන්ගේ දේශනා දෙවර්ගයකි. එය පොට්ඨපාද සූත්‍රයේදී විස්තර කරන ලදී. එහි මේ ‘පුද්ගල පැනවීම් අතුරෙහි’ යනුවෙන්

දැක්වූ මෙය සම්මුති කථාවයි. දැන් යම් පුද්ගල කෙනෙක් පනවන්නේ පුද්ගල පැනවීම් අතුරෙහි භාග්‍යවතුන් වහන්සේ ඉතා ශ්‍රේෂ්ඨ වෙයි. ඔව්හු දක්වන්නේ "වහන්ස, දෙකොටසින් මිදුනු මේ පුද්ගලයෝ සත්දෙන"- යනාදිය කිය.

'උභතෝ භාග විමුත්ත'- කොටස් දෙකින් මිදුනු, අරූප සමාපත්තියෙන් රූපකායය කෙරෙන්ද මාර්ගයෙන් නාම කායයෙන්ද මිදුනේය. හෙතෙමේ සතර අරූප සමාපත්තින්ගෙන් එක්ව නැගිට සංස්කාර ධර්මයන් මෙතෙහි කොට රහත් බවට පත් සතරදෙනා අතුරෙන් නිරෝධ සම්චිතින් නැගිට රහත් බවට පැමිණි හා අනාගාමී යන මොවුන්ගේ වශයෙන් පස් වැදෑරුම් වෙයි. මෙහි පාලියේ අර්ථ මෙසේය. "උභතෝ භාගවිමුක්ත පුද්ගලයා යනු කවරේද? මෙහි ඇතැම් පුද්ගලයෙක් අෂ්ඨ විමෝක්ෂයන් කයින් ස්පර්ශ කොට වාසය කරයි. මොහු පිළිබඳ ආශ්‍රව ධර්මයන් නුවණින්ද දැක ක්ෂය කළාහු වෙති" යනුවෙන් මෙසේ අෂ්ඨවිමෝක්ෂ ලාභීන්ගේ වශයෙන් ආවේය.

'පඤ්ඤ විමුත්ත'- නුවණින් දුරුකළ හෙතෙමේ සුක්ක විදර්ශකයාද සතර දැහැනින් නැගිට රහත් බවට පත් සිව්දෙනාද යන මොවුන්ගේ වශයෙන් පස් වැදෑරුම් වෙයි. මෙහි පාලිය වූකලී අෂ්ටවිමෝක්ෂ ප්‍රතිපක්ෂ වශයෙන්ම පැමිණියාය. ඒ මෙසේය- අෂ්ටවිමෝක්ෂ ධර්මයන් කයින් ස්පර්ශ නොකොට වාසය කරයිද, මොහු පිළිබඳ කෙලෙස් නුවණින්ද දැක ක්ෂයකෙළේ වෙයිද මේ පුද්ගලයා පඤ්ඤවිමුත්ත පුද්ගලයා යයි කියයි"

'කායසක්ඛි'- ස්පර්ශ කිරීමෙන් ප්‍රත්‍යක්ෂ කරයි. යමෙක් ධ්‍යානය පළමුව ස්පර්ශ කෙරෙද්ද පසුව නිරෝධය- නිවන ප්‍රත්‍යක්ෂකෙරෙද්ද හෙතෙමේ යෝනාපත්තිඵලවිධාය ආදිකොට ඇති රහත් මාර්ගස්ථයා ඇතුළුව සැවැදෑරුම් වේයයි දත යුතුය. එහෙයින් කිය- "මෙහි එක් පුද්ගලයෙක් අෂ්ඨවිමෝක්ෂයන් කයින් ස්පර්ශකොට වාසය කරයිද නුවණින්ද මොහුගේ ඇතැම් කෙලෙසුන් දැක ඒවා ක්ෂය කරද්ද මේ පුද්ගලයා කාය සක්ඛි නමැයි කියයි"

'දිට්ඨිප්පත්ත'- ධර්මය ඇතිසැටි දැන ගත් මේ එහි කෙටි හැඳින්වීමයි- සංස්කාරයෝ දුක් සහිතය, නිරෝධය, සැපවත්ය.

යනුවෙන් දැනගන්නේ වෙයි. දක්නා ලද්දේ, දැනගන්නා ලද්දේ, ප්‍රත්‍යක්ෂ කර ගන්නා ලද්දේ, පෙනීගියේ, නුවණින් හැඳින් ගනිනුයි. 'දිට්ඨිප්පත්ත' නම්. මෙහි විස්තර ක්‍රමය වනාහි 'කායසක්ඛි' පදයෙහිදී කීවාසේ සය වැදැරුම් වෙයි. එහෙයින් කිය- "මෙහි ඇතැම් පුද්ගල කෙනෙක් මෙය දුකයයි ඇතිසැටි දැනගනියිද -පෙ- මේ දුක්ඛ නිරෝධගාමිනී පටිපදාවයයි ඇතිසැටි දැනගනියිද තථාගතයන් විසින් දේශනා කරන ලද ධර්මය මොහුගේ නුවණින් පිරිසිදු ලෙස දැනගනියිද, ඒ අනුව මනාව හැසිරෙද්ද මොහු දිට්ඨිප්පත්ත පුද්ගලයායයි කියයි.

'සද්ධාවිමුත්ත'- ශ්‍රද්ධාවෙන් දුරු කළ එයද පෙර කී සෙයින් සවැදැරුම් වෙයි. එහෙයින් කිය. 'මෙහි ඇතැම් පුද්ගලයෙක් මේ දුකයයි -පෙ- මේ දුක්ඛ නිරෝධගාමිනීප්‍රතිපදාවයයි ඇතිසැටියෙන් දැනගනියිද, බුදුන් විසින් වදාරණ ලද ධර්මය නුවණින් පිරිසිදු කර ගනිත්. නුවණින් ඇතිසැටි දැනගනියිද මේ කීවේ සද්ධාවිමුත්ත පුද්ගලයාය. මෙහිදී දිට්ඨිප්පත්තයාගේ සෙයින් නොවේ. මොවුන් අතුරෙහි ශ්‍රද්ධා විමුක්තයාහට පූර්වභාග මාර්ගක්ෂණයෙහි අදහන්නාට සෙයින්ද විශ්වාස කරන්නාට සෙයින්ද මිඳෙන්නාහට සෙයින්ද කෙලෙසුන්ගේ නැති කිරීම වෙයි. දිට්ඨිප්පත්තයාහට පූර්ව ගෘහ මාර්ගක්ෂණයෙහි කෙලෙසුන් සුන් කරන නුවණ දන්ධ නොවූයේ තියුණුවූයේ සුරභාවයක් උසුලයි.

එහෙයින් යම්සේ වනාහි ඉතා මුවහතක් නැති කඩුවකින් කෙසෙල් ගසක් කපන්නේ ඒ කැපූ තැන මට නොවූයේ වෙයි. කඩුවද වහා ක්‍රියා නොකරයි. ඉන් හඬද නැගෙයි. මහත් වැර වැයමක්ද කළ යුතුවෙයි. ශ්‍රද්ධා විමුක්තයාගේ පූර්ව භාග මාර්ග භාවනාවද මෙබඳුම වෙයි. යම්සේ වනාහි ඉතා තියුණු කඩුවකින් කෙසෙල් කඳක් කපන්නේ ඒ කැපූ තැන මට්ටම් වී සිටියි. වහා කැපෙයි. හඬ නොනැගෙයි. මහත් වැර වැයමක්ද උවමනා නොකරයි. ශ්‍රද්ධා විමුක්තයාගේ පූර්වභාග මාර්ග භාවනාව මෙබඳු ප්‍රඥාවෙන් යුතු වන්නකැයි තේරුම් ගත යුතුයි.

'ධම්මානුසාරි'- ධර්මය සිහි කෙරේනුයි ධම්මානුසාරි නම්. මෙහි 'ධම්ම' යන්නෙන් ප්‍රඥාව කියන ලදී. ප්‍රඥ පූර්වංගමවූ (මාර්ගය වඩයි යන අර්ථයි, සද්ධානුසාරියා විෂයෙහිද මෙම

නයයි. මේ දෙදෙනාම සෝවාන් මාර්ග ස්ථානයෙහි වූවෝය. එහෙයින් මෙසේ කිය- "සෝවාන් ඵලය ප්‍රත්‍යක්ෂ කරනු සඳහා පිළිපත් යම් පුද්ගලයෙකුගේ ප්‍රඥාන්විත අධික ප්‍රමාණ වෙයිද ඔහු නුවණැත්තෙක් වූයේ ප්‍රඥාව පෙරටු කොට ඇති ආර්යා මාර්ගය වඩයිද මේ කියන ලද පුද්ගලයා 'ධම්මානුසාරි' නමින් දක්වයි. එසේම සෝවාන් ඵලය ප්‍රත්‍යක්ෂ කරනු සඳහා පිළිපත් යම් පුද්ගලයෙකුගේ ශ්‍රද්ධා පෙරටු කොටගෙන ආර්යා මාර්ගය වඩයිද මේ කීවේ සද්ධානුසාරි පුද්ගලයාය" යනුයි.

මේ මෙහි කෙටි ක්‍රමයයි. මෙය විස්තර වශයෙන් වනාහි උභතෝභාග විමුක්තාදී කථා විසුද්ධි මාර්ගයේ පඤ්ඤ භාවනාධිකාරයෙහිදී කියන ලදී. එහෙයින් එහි කියන ලද ක්‍රමයෙන්ම දත යුතුය. මෙහිදු සෙස්ස මුලදී කී සෙයින්ම දත යුතුය.

'පට්ඨානේසු' - මෙහි වැඩිමේ වශයෙන් සත් වැදෑරුම් බොජ්ක්ඨංගයෝ 'ප්‍රධාන' නමින් කියන ලදී ඔවුන්ගේ විස්තර කතාව මහා සතිපට්ඨාන සූත්‍රයේදී කියන ලද ක්‍රමයෙන් දත යුතුයි. මෙහිදු සෙස්ස පෙර පරිද්දෙන් දත යුතුයි. දුක්ඛා පටිපද ආදියෙහි මේ විස්තර ක්‍රමයයි. "එහි දුක්ඛාපටිපද දන්ධාහිඤ්ඤ පඤ්ඤ යනු කවරේද? දුක් කරදර සහිතව සමාධිය නිපදවන දන්ධවූ එතැන දන්තා යම් ප්‍රඥවක් දැනගැනීමක් -පෙ- අමෝභයක් ධම්මවිචයයක් මනාදෘෂ්ටියක් වෙයිද මේ කියන ලද්දේ දුක්ඛාපටිපද දන්ධාහිඤ්ඤ පඤ්ඤ නම්. එහි දුක්ඛා පටිපද බිජ්ජාහිඤ්ඤ පඤ්ඤ යනු කවරේද? දුක් කරදර සහිතව සමාධිය නිපදවන වහා එතැන දැනගන්නා යම් ප්‍රඥවක් මනා දැනගැනීමක් -පෙ- මනා දෘෂ්ටියක් වෙයිද මේ කියන ලද්දේ දුක්ඛාපටිපද බිජ්ජාහිඤ්ඤ පඤ්ඤවයි.

එහි සුඛාපටිපද දන්ධාහිඤ්ඤ පඤ්ඤ යනු කවරේද? කරදර අපහසුකම් නැතිව සමාධිය නිපදවන දන්ධවූ එතැන දන්තානුගේ යම් ප්‍රඥවක් මනා දැනීමක් වෙයිද -පෙ- සම්මා දිට්ඨි මේ කියන ලද්දේ සුඛාපටිපද දන්ධාහිඤ්ඤ පඤ්ඤවයි.

එහි සුඛාපටිපද බිජ්ජාහිඤ්ඤ පඤ්ඤ යනු කවරේද? දුක් කරදර රහිතව සමාධිය උපදවන වහා එතැන දැන ගන්නා යම් ප්‍රඥවක් මනා දැනීමක් සම්මාදිට්ඨියක් මේ කියන ලද්දේ

සුඛාපටිපදා ධීප්පාහිඤ්ඤා පඤ්ඤාවයි. මේ මෙහි සංක්ෂේප ක්‍රමයයි. විස්තර වශයෙන් වනාහි විසුද්ධි මාර්ගයෙහි කියේය. සෙස්ස මෙහිදු කියන ලද නයින්ම යොදා ගත යුතුයි.

'න චේව මුසාවාදුපසංහිතං'- කතාකිරීමෙහි යෙදීසිටියේ නමුදු කතාමාර්ගය නොසිඳ කියන්නේ නමුදු මෙහි ඇතැම් මහණෙක් මුසාවාදයට අදාළවන යමක් නොකියයිද අටවැදෑරුම් අනාර්යය ව්‍යවහාරයන් දුරුකොට අටවැදෑරුම් ආර්යව්‍යවහාරවූ දෙයම කියයි.

'නවචේභුතියං'- කතා සමාවාරයෙහි යෙදී සිටියේ නමුදු හෙදකර වචනයක් නොකියයි.

'න පේසුඤ්ඤියං'- මෙයද එයටම සමාන වචනයකි. ප්‍රකට වූ කතා සමාවාරයෙහිවූ වචනයෙන් ප්‍රියමනාප භාවය සුන් කරණ හෙයින් 'පේසුඤ්ඤිය' යනු කියයි. 'මෙය මොහුටම නමෙකි' යනු මහාසීව තෙර පැවසීය.

'නවසාරම්භජං'- එකටෙක කිරීම් ඇතිකරවන යම් වචනයක් වේද එයද නොකියයි. 'තෝ දුසිලෙක-පටිච්චෙක' යි කී කල්හි හෝ 'තෝ දුසිලෙක, තාගේ ගුරුවරයා දුසිලෙක' කියා හෝ කී කල 'තාහට ඇවැත්යයි' කී කල මම පිඬු පිණිස හැසිර පාටලීපුත්‍ර නගරයට ගියෙමි' යි යනාදී නයින් බාහිර වික්ෂේපකතා පවත්වා හෝ කිරීමට වඩා ඉහළින් යමක් කිරීම දැනවන වචන නොකියයි.

'ජයාපෙක්ඛ'- ජය පෙරටු කොට ගෙන. යම්සේ හත්ථක නම් ශාක්‍ය පුත්‍රයා තීර්ථකයෝ නම් ධර්මයෙන්ද අධර්මයෙන්ද දිනිය යුත්තෝමය. සත්‍යද බොරුද කියයිද එසේම ජය අපේක්ෂා කරන්නේ ජය ඉදිරිපත් කරගෙනම නොකියයි යන අර්ථයි.

'මන්තා මන්තාව වාවංභාසති'- මෙහි 'මන්තා යනුවෙන් ප්‍රඥාව කියයි. එසේ සිහිකටයුතු වචනවලින් යුතු ප්‍රඥාවෙන් හෙවත් මන්ත නම් ප්‍රඥාවෙන් නැවත 'මන්තා' යනු පරීක්ෂාකොට මෙය කියයි යනුයි. කතා සල්ලාපයෙහි යෙදී සිටියේද දවස මුලුල්ලේම කතාවේ යෙදී සිටියද ප්‍රඥාවෙන් සොයා ස්ථානෝචිත කථාව කියයි යනුයි.

'නිධානවතීං'- හෘදයෙහිදු තැන්පත් කොට තැබිය යුතු.

'කාලේන' - සුදුසු පැමිණි කාලයෙන්. මෙසේ කියන ලද වචන බොරු නොවූයේ පිසුනු, පරුස, සට සම්පප්ඵලාප, යන මේ ආදිය නොවෙයි. ඒවායින් තොරවූ එබඳු පිරිසිදුවූ වචන වතුසත්‍ය නිශ්‍රීතවූ ශික්ෂාත්‍රයෙන් යුතුවූ තෙළෙස් දහර්ගින් යුතුවූ දසකථාවස්තුවලින් යුතුවූ සත්තිස් බෝධිපාක්ෂික ධර්මයන්ගෙන් යුතුවූ මාර්ගයෙන් යුතුවූ කතායයි දක්වති. 'වහන්ස, භස්සසමාවාර නම් කතාසල්ලාපයේදී මෙය ඉතා උතුම්ය' යනුවෙන් මෙය මෙසේ දැක්විය. එය මුල්කී පරිද්දෙන්ම යොදගත යුතුයි.

'සච්චෝ වස්ස සද්ධෝව' - සීලාචාරයෙහි පිහිටි මහණ තෙමේ සත්‍යවාදියෙක්ද වන්නේය. සත්‍ය කතා පවත්වන්නෙක්ද ශ්‍රද්ධා සම්පන්නයෙක්ද වෙයි. සත්‍යය ගැන යට කියන ලද්දේ නොවේද? මෙහි යලිත් කුමක් අරභයා එය කියන ලද්ද? යට වාචාසත්‍යය ගැන කියන ලදී. සීලාචාරයෙහි පිහිටි මහණතෙමේ යටත්පිරිසෙයින් අල්ලාප සල්ලාප කවටකම් කතාවලදී පවා බොරුබස් නොකියයි යනු දැක්වීමිවස් මෙහි කියන ලදී. දැන් ඔහු දැහැමින් සෙමෙන් ජීවිකාව කෙරෙතැයි දැක්වීම සඳහා 'කුහකයෙක් නොව' යනාදිය කිය. මෙකී කුහක යනාදිය බ්‍රහ්මජාලයේදී විස්තර කෙළේය.

'ඉන්ද්‍රියේසු ගුත්තද්වාරෝ භෝජනේ මත්තඤ්ඤු' - ඉන්ද්‍රිය සයෙහි රකින ලද දෙරටු ඇති භෝජනයෙහි පමණ දැනගැනීම.

'සමකාරි' - සමචාරී බව. කය, වචනය, සිත, යන මේ තුනින්ම කායවංකනාදිය දුරුකර සමච හැසිරෙය යන අරුති.

'ජාගරියානුයෝගමනුයුත්ත' - ඊ දවල් දෙක සකොටසක් කොට දවස සක්මනෙන් හා හිඳිමෙන් ආදී කියන ලද ක්‍රමයෙන් නිදිවර්ජිත කිරීමෙහි යෙදුනේ වසයි.

'අතන්දිතෝ' - අලසබවෙන් තොර. කයෙහි මැලි බවෙන් තොර.

'ආරද්ධවිරිය' - කායික උත්සාහයෙන් පටන්ගත් විරියය ඇත්තේ, ගණසංගණිකාව හැරදමා සතර ඉරියව්වි අටවැදැරුම් ආරම්භ වස්තුන්ගේ වශයෙන් එක්ව වසන්නේ, වෛතසික විරියයෙන්ද පටන්ගන්නා ලද විරියය ඇත්තේ වෙයි. කෙලෙස් සමූහය හැරපියා අෂ්ට සමාපත්ති වශයෙන් ඒකවිහාරී වූයේය.

තවද එසේ කෙලෙසුන්ගේ ඉපදීම වලකන්නේ වෛතසික විරියායෙන් පටන්ගන්නාලද විරියා ඇත්තේ වෙයි.

‘ක්ධායි’- ආරම්භණ හා ලක්ෂණ වශයෙන් ධ්‍යාන වඩන්නා.

‘සතිමා’- පැරණි කතාදිය සිහිකිරීමට සමත් සිහියෙන්යුත්

‘කලායාණ පටිභාණ’- යහපත් කතාකිරීමෙහි සමත්වූද මනා වැටහීමෙන් යුතුවූද පුද්ගලයා යුක්ත ප්‍රතිභාන නම් වෙයි. මුක්ත ප්‍රතිභාන නම් නොවෙයි. සීල සමාවාරයෙහි පිහිටි මහණ තෙමේ මුක්ත ප්‍රතිභාණ නම් නොවෙයි. යුක්ත ප්‍රතිභාන නම් නොවෙයි. වංගීස තෙරුන් මෙනි.

‘ගතිමා’- යහපත් පැවතුම් ඇති බැවින් යුතුවූ නුවණින් සමන්තාගත වූයේ.

‘ධිතිමා’ ධාරණයෙන් යුතු ප්‍රඥාවෙන් සමන්තාගත.

‘මතිමා’- මෙහි වනාහි ‘මති’ යනු ප්‍රඥාවට නම්. එහෙයින් ‘නුවණැත්තා’ යන අර්ථයි. මේ ගතිමා ධිතිමා, මතිමා, යන පද තුනෙන්ම ‘නුවණම’ කියන ලදී. එහි යට ශ්‍රමණ ධර්ම කරණ විරියාය කියන ලදී. මෙහි බුදු වචන පිළිගන්නා විරියාය කියන ලදී. එසේම යට විදර්ශනා ප්‍රඥාව කියන ලදී. මෙහි බුද්ධවචන ගැනීමේ ප්‍රඥාව කියන ලදී.

‘න ව කාමේසු ගිද්ධෝ’- වස්තුකාම ක්ලේශකාමයන්හි ගිජු නොවූයේ.

‘සතෝව නිපකෝ’- අභික්කන්ත පටික්කන්තාදි සත් වැදෑරුම් ස්ථානයන්හි සිහියෙන් හා ප්‍රඥාවෙන් යුතුව හැසිරේය යන අර්ථයයි.

‘තේපක්ක’- ප්‍රඥාවෙන් යුත්තවූයේ තේපක්ක නම්. මෙහිදු සෙස්ස පළමු දැක්වූ පරිද්දෙනි.

‘පච්චත්තං යෝනියෝ මනසිකාරා’- තමා පිළිබඳ උපාය මනසිකාරයෙන්

‘යථානුසිට්ඨං තථාපටිපජ්ජමානා’- මා විසින් යම්සේ අනුශාසනාව දෙන ලදද, එසේ පිළිපදිනු ලබන ‘ත්‍රිවිධ සංයෝජනයන්ගේ නැති කිරීමෙන්’ යනාදිය මුලදී කී නයින්මය, මෙහිදු සෙස්ස පළමු කී නයින්ම යොදගත යුතුය.

‘පරපුග්ගල විමුත්තිඤ්ණෝ’- සෝවාන්ඵල ලත් අනික් පුද්ගලයන්ගේ ඒ ඒ තම තමා ලත් මාර්ගයෙන් කෙලෙසුන්ගෙන්

මිදීමේ ඤාණයෙනි. මෙහිදු සෙස්ස පෙර පරිද්දෙන් යොදා ගත යුතු.

‘අමුත්‍රාසිං ඒවං නාමෝ’- ඇතමෙක් පෙර විසූ කඳ පිළිවෙළ සිහිකරන්නේ නම්ගොත් භාත්පසින් සොයා දැන මඬිනු ලබන්නේ වෙයි. තවත් කෙනෙක් පිරිසිදු ස්කන්ධයන්ම සිහිකරයි. කෙනෙක් හැකිවෙතැයිද කෙනෙක් නොහැකි වෙතැයිද දනිත්. එහි යමෙක් හැකිවෙයිද ඔහුගේ වශයෙන් නොගෙන නොහැකි වන්නහුගේ වශයෙන්ම ගන්නා ලදී. නොහැකි වන්නේ කුමක් කෙරේද? පිරිසිදු ස්කන්ධයන්ම සිහිකරමින් ගොස් නොයෙක් ජාති ලක්ෂණන් මතුවෙහි සිටගෙන නම් ගොත් නැතිකිරීමෙහි බැසගනියි. එය දක්වන්නේ ‘මෙසේ නම් ඇත්තේ’ යනාදිය කිය.

‘සෝ ඒවමාහ’- දෘෂ්ටිගතිකවූ ඔහු මෙසේ කිය. එහි කිසිවක් ‘සාස්වත’ යයි කියා ‘එම සත්වයෝම හැසිරෙත්’ යයි කියන්නහුගේ වචනය පූර්වාපර විරෝධිවෙයි. දෘෂ්ටිගතික බැවින් මොහු වනාහි මෙය නොසලකා හරියි. දෘෂ්ටිගතිකයාට ස්ථානයක් හෝ නියමයක් හෝ නැත. මෙය අත්හරියි, මෙය අත්හැර මෙය ගනියි. බ්‍රහ්මජාල සූත්‍රයෙහි විස්තර කරන ලද්දේමය.

‘අයං තතියෝ සස්සතවාදො’- තෙරුන්වහන්සේ ලාභියාගේ වශයෙන් සාස්වතවාද තුනක් පැවසීය. භාග්‍යවතුන් වහන්සේ වනාහි තාර්කික වාදයද ගෙන බ්‍රහ්මජාල සූත්‍රයේදී සතරක් කියන ලදී. මේ වාද තුනේම විස්තර කතාව බ්‍රහ්මජාල සූත්‍රයෙහි කියන ලද ක්‍රමයෙන්ම යෙදිය යුතුයි, සෙස්ස පළමු කී පරිදිමයි.

‘ගණනායවා’- පිටු ගණනින් හෝ.

‘සංඛ්‍යානේන’- අවිඡ්ඡි වශයෙන් මනෝගණිකසේ. දෙපරිද්දෙන්ම පිටු ගණන වශයෙන්ම දක්වයි. මේ කියන ලද්දේ වේ. වර්ෂයන්ගේ සිය වශයෙන් දහස්ගණන් වශයෙන් ලක්ෂගණන් වශයෙන් කෝටි ගණන් වශයෙන් පිටු කොටද මෙතෙක් වර්ෂ සියගණනකැයි කියා හෝ මෙතෙක් වර්ෂ කෝටි ගණනකැයි කියා හෝ මෙසේ ගණනින් ප්‍රමාණයක් කරනට නොහැකිය. තෙපි වනාහි තමාගේ දසපාරමිතාවන් සම්පූර්ණ කරන ලද බැවින් හා සර්වඥතාඥනයාගේ මනා අවබෝධය

ඇති බැවින් එසේම තොපට අනාවරණ ඥානය වහා ඵලභින්න හෙයින් දේශනාඥානයෙහි දක්ෂතාවය පෙරටු කොට වර්ෂ ගණනෙහි සීමාව දක්වා කල්ප ගණනින්ද පිරිසිදු මෙතෙකැයි දක්වමින් යයි කියයි. මෙහි පෙලෙහි තේරුම කියන ලද ක්‍රමයෙන්මය.

‘එතදනුත්තරියං භන්තේ සත්තානං චුතුපපාතඥානෝ’
 ‘වහන්ස, සත්වයන්ගේ යම් ඒ වූහි ප්‍රතිසන්ධිවශයෙන් ඥාන දේශනාවක් වෙද්ද ඕනෑමෝ තොපගේම උතුම් දෙසුමකි. පෙර බුදුවරයෝද එපරිද්දෙන්ම දෙසූහ. මතු උපදින බුදුවරයෝද එසේම දෙසන්නාහුය. තෙපි ඒ අතීතානාගාත බුදුවරයන්ගේ ඥානය හා සසඳා දෙසව්. වහන්ස, මේ කාරණයෙන් මෙසේ සතුවූ මම භාග්‍යවතුන් වහන්සේ විෂයෙහි සිය ප්‍රසාදය මෙසේ දක්වමි.’ යනු දක්වයි. මෙහි පෙලෙහි තේරුම පෙර දැක්වූ පරිදිමය.

‘සාසවාසඋපධිකා’ - දෙස් සහිත. දෝෂාරෝපන සහිත.

‘නෝ අරියා ඉති වුවිච්චි’ - ආර්යය ඉර්ධියයි නොකියයි.

‘අනාසවා අනුපධිකා’ - නිර්දෝෂ, දෝෂාරෝපන රහිත.

‘අරියාති වුවිච්චි’ - ආර්යය ඉර්ධියයි කියයි.

‘අප්පටිකුළසඤ්ඤි තත්ථ විහරති’ - අප්‍රතිකුළ සංඥ සහිතවූයේ කෙසේ එහි වසයිද? පිළිකුල් සතුන් කෙරෙහි මෛත්‍රිය පතුරුවයි. සංස්කාරයෙහි ධාතු සංඥාව එක්තැන් කර බලයි. ‘කෙසේ නම් පිළිකුළෙහි අප්‍රතිකුළසංඥ ඇතිව වාසය කරයිද, අනිටු අරමුණෙහි මෛත්‍රිය හෝ පතුරුවයිද ධාතුන් කෙරෙන් හෝ එක්තැන් කර බලයි’ යනු එහෙයින් කිය.

‘පටික්කුළසඤ්ඤි තත්ථ විහරති’ පිළිකුල් නැති සතුන් කෙරෙහි අසුභ සඤ්ඤාව පතුරුවයි. සංස්කාරයෙහි අනිත්‍ය සංඥාව එක්තැන් කර බලයි. ‘පිළිකුල් නැති දෙයෙහි කෙසේ නම් පිළිකුල් සංඥාවෙන් යුතුව කෙසේ නම් වාසය කරයිද, ඉටු අරමුණෙහි අසුභ සංඥාව හෝ පතුරයි. අනිත්‍ය වශයෙන් හෝ එක්තැන් කර බලයි.’ යනු ඒ නිසා කිය. මෙසේ සෙසු පදයන්හිද අර්ථය දත යුතුය.

‘උපෙක්ඛකෝ තත්ථ විහරති’ - ඉටු දැයෙහි නොපැලෙන්නේ අනිටු දැයෙහි දූෂ්‍ය නොවන්නේ අන් දැයෙක

නොබලන්නේ මෝහය උපදවති. මෙසේ නූපදවන්නේ සයවැදෑරුම් අරමුණුවල අංග සයකින් යුතු උපේක්ෂාවෙහි මධ්‍යස්ථාව වාසය කරයි.

‘ඒතදනුත්තරියං භන්නේ ඉද්ධිවිධාසු’- ‘වහන්ස, මේ දෙවැදෑරුම් ඉර්ධි අතුරෙහි යම් ඒ දේශනාවක් මෙසේ පවතිද්ද, මෙය එහි ඉතා උතුම්ය.’

‘තං භගවා’- භාග්‍යවතුන් වහන්සේ ඒ සියලුම දේශනාව මනාසේ දැනගනියි.

‘තං භගවතෝ’- ඒ සියලු දේශනාව භාග්‍යවතුන් වහන්සේ ඉතිරි නොකොට දැනගැනීමෙන්.

‘උත්තරිං අභිඤ්ඤායාං තත්ථී’- මත්තෙහි දැනගත යුතු යමක් තවත් නැත. මෙය නම් මින් අන් දහමක් හෝ පුද්ගලයෙකු හෝ යමක් හෝ නොදනියිද එවැන්නක් නැත.

‘යද්දං ඉද්ධිවිදාසු’- ‘යද්දං’ යනු නිපාතයකි. ඉර්ධි විධාදී ප්‍රාතිහාර්ය විෂයෙහි බුදුන්ට වඩා ශ්‍රේෂ්ඨතරයෙක් නොමැත. අතීථ බුදුවරයෝද මේ ඉර්ධි දෙක දැක්වූහ. අනාගත බුදුවරයෝද එය එසේම මතු දක්වන්නාහුය. තොප විසින්ද එතුමන්ගේ ඤාණයන් හා සසඳා මෙයම දේශනා කරනු ලබව. මෙසේ භාග්‍යවතුන් වහන්සේ ඉර්ධි විධි ප්‍රාතිහාර්යයන්හි ඉතා ශ්‍රේෂ්ඨයයි දක්වමින් මේ කාරණයෙන්ද ‘වහන්ස, මම මෙසේ බුදුන් කෙරෙහි ඉතාම ප්‍රසන්න වූයෙමි’ යනු දක්වයි. මෙපමණකින් දම්සෙනෙවි සැරියුත් හිමි දවල් හිඳිනා තන්හි වැඩහිඳ යම් සොළොස් වැදෑරුම් අපරම්පරිය ධර්ම සමූහයක් සිහිකළසේක්ද ඒ ධර්මයන්ම ඔහු විසින් දක්වන ලද්දහු වෙති. දැන් තවත් ක්‍රමයකින් බුදුන්ගේ ගුණ දක්වන්නේ “වහන්ස, යම් ඒ” ආදිය කිය.

‘සද්ධෙන කුලපුත්තේන’- ශ්‍රද්ධාවන්ත කුලපුත්‍රයෝ නම් අතීතානාගත චරිතමාන යන කාල තුනෙහිමවූ බෝසත්වරයෝය. එහෙයින් සර්වඥ බෝසත්වරයන් විසින් පැමිණියයුතු යමක්

කියනලද්දේ වෙයිද ඔහු විසින් පැමිණියයුතු එතැන කවරේද? එනම් නවලෝකෝත්තර ධර්මයෝය. 'ආරද්ධ විරියායෙන්' යනාදියෙහි විරිය, ථාම ආදී මේ සියල්ල විරිය යන්නෙහි සමාන වචනයෝය.

'ආරද්ධ විරියෙන්' - දැඩි ලෙස ඉටාගත් උත්සාහය.

'ථාමවතා' - ථාමසම්පන්න ස්ථිර විරියයෙන්

'පුරිසත්ථාමෙන්' - ඒ බලසම්පන්නයා විසින්. පුරුෂ විරියයෙන් යුතුව යමකට පැමිණිය යුතුයයි කියන ලද්දේ වෙයිද, ඊළඟට දැක්වෙන පද දෙකේම තේරුමද මෙම ක්‍රමයෙන්මය.

'පුරිස ධෝරස්තෙන්' - අසම ධුර උසුලන උතුම් බුදුවරයන් විසින් ඉසිලියයුතු යම් ධුරයක් වේද ඒ ධුරය ඉසිලීමට සමත් මහා පුරුෂයෙකු විසින්.

'අනුප්පතං භගවතා' - අතිතානාගත බුදුවරයන් විසින් පැමිණියයුතු යමක් වෙද්ද ඒ සියල්ලටම පිළිවෙළින් පැමිණි භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ එක ගුණයකුදු අඩුවී නැතැයි දක්වයි.

'කාමේසු කාමසුඛල්ලිකානුයෝග' - වස්තුකාමයන් පිළිබඳව කාමසැපයන්හි යෙදී සිටිමි. යම්සේ අනික් කේණිය ජට්ඨාදී මහණ බමුණෝ පරලොව යනු කවරෙක් නම් දනීද? 'මෙම පරිබ්‍රාජකාවගේ මෘදු මොලොක් බාහු ස්පර්ශය ඉතා සැපවත්ය' යි ඔව්හු කොණ්ඩ බදිනාලද පරිබ්‍රාජිකාවන් පිරිවරත්. පැමිණි පැමිණි රූපාදී අරමුණු විදින්නාහු කාමසැපයන්හි යෙදුනාහුය. මෙසේ යෙදුනේයයි නොදක්වයි.

'හීන' - ලාමක.

'ගම්ම' - ග්‍රාමවාසීන්ගේ ස්වභාව.

'පොථුප්පනික' - පෘථග්ජනයන් විසින් සේවනය කරනලද.

'අනරියං' - නිර්දෝෂ නොවූ ආර්යායෙන් විසින් සේවනය නොකරනලද.

'අනත්ථ සංහිතං' - අනර්ථයෙන් යුතු. අනතුරුකාරී.

'අත්තකිලමථානුයෝගං' - තමා පිළිබඳ කය තැවිම් පෙළිම් ක්‍රියාවලින් යුතු. එහි යෙදුනු.

'දුක්ඛ' - දුක්ඛිත් යුතු. දුක් සහිත ප්‍රතිපත්ති හෝ දුක් සහිත ක්‍රියාමාර්ග. යම්සේ ඇතැම් මහණ බමුණු කෙනෙක් කාමසුඛල්ලිකානුයෝගය දුරු කරන්නෙමි යි කය ක්ලාන්ත

කිරීමේ ක්‍රියාමාර්ග අනුගමනය කරති. එසේම ඇතමෙක් (අත්තකිලමටානුයෝගය) දුරුකරන්නෙමැයි සලකා කාමසුඛල්ලිකානුයෝගය අනුගමනය කරති. භාග්‍යවතුන් වහන්සේ මෙසේ නොවෙති. භාග්‍යවතුන් වහන්සේ වනාහි මේ අත්ත දෙකම දුරුකර "මහණෙනි, තථාගතයන් විසින් මනාව අවබෝධ කරනලද ප්‍රත්‍යක්ෂ කරනලද මධ්‍යමප්‍රතිපදාව ඇත" යනුවෙන් හැඳින්වූ ඒ යහපත් ප්‍රතිපදාව දක්වයි. එම පිළිවෙත්හිම යෙදුනේ "අත්තකිලමටානුයෝගයෙහි නොයෙදුනේ-" ආදිය එහෙයින් කිය.

'අභිචේතසිකානං'- කාමාවචර සිත් ඉක්මවා සිටි උසස් සිතිවිලි යන අර්ථයි.

'දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරානං'- මෙම ආත්මභාවයේම වූ සැප විහරණයන්ගේ පොට්ඨපාද සූත්‍රයේදී ප්‍රීති සහිත ද්විතීය ධ්‍යානික ඵලසමාපත්තිය කියනලදී. පාසාදික සූත්‍රයේදී මාර්ගය සමග පවතින විදර්ශනාපාදක ධ්‍යානය දැක්විය. දසුත්තර සූත්‍රයේදී චතුර්ථ ධ්‍යානික ඵලසමාපත්තිය දැක්විය. මෙම සමපසාදිතිය සූත්‍රයේදී මෙම ආත්මයේදීම ඇතිවන සුඛවිහාරී ධ්‍යානයෝ කියන ලදහ.

'නිකාමලාහි'- කැමති පරිදි ලබන.

'අකිච්ඡලාහි'- දුක් කරදර රහිතව ලබන.

'අකසිර ලාහි'- මහත් වශයෙන් ලබන

'ඒකිස්සා ලෝක ධාතුයා'- දසදහසක් ලෝකධාතූන් අතුරෙන්. ජාති ක්ෂේත්‍රය, ආඥා ක්ෂේත්‍රය, විෂය ක්ෂේත්‍රය කියා ක්ෂේත්‍ර තුනකි. එහි ජාති ක්ෂේත්‍රය නම් දසදහසක් ලෝකධාතුවයි. ඒ ලෝකධාතුව වනාහි තථාගතයන් වහන්සේගේ මව්කුස පිළිසිදගන්නා කාලයේද, ඉන් බිහිවන කාලයේද, බුදුබව ලබන කාලයේද ධර්මචක්‍ර සූත්‍ර දේශනා වෙහිදීද, ආයුසංස්කාරය හරනා-කල්හිද, පිරිනිවීමෙහිද යන මේ අවස්ථාවලදී කම්පාවෙයි. කෝටි සියදහස් ගණන් සක්වළවල් ආඥා ක්ෂේත්‍ර නම්. ආටානාටිය, මෝර, ධජග්ග, රතන ආදී පිරිත්වල අණසක පවතියි. විෂය ක්ෂේත්‍රයේ ප්‍රමාණයක් නම් නැත. 'ඤාණය යම් පමණද එතෙක් දැනීම වේ දැනගත යුතු දැයෙහි දැනීම යම් පමණද ඤාණය එපමණ වෙයි. ඤාණය පිරිසිදීමේ කොට ඇත්තේ දැනීම හෙවත් වැටහීමයි.

එසේම දැනීම පිරිසිදීම කොට ඇත්තේ ඥාණයයි යනු බුදුවරයන්ගේ දේශනාව බැවින් බුදුවරයන්ට විෂය නොවන දෙයක් නම් නැත්තේය. මේ ක්ෂේත්‍ර තුන තබා මේ සක්වළ හැර අන් සක්වළෙක බුදුවරයෝ උපදිතැයි කියන සූත්‍රයක් නැත හෙවත් එබඳු වාරිත්‍ර ධර්මයක් නැත. එසේ නූපදිත්ය යන නියමය නම් ඇත. විනය පිටකය, සූත්‍ර පිටකය, අභිධර්ම පිටකය යනු ත්‍රිපිටකයයි. 1 මහාකාශ්‍යප තෙරුන් ප්‍රධාන සංගායනාව, 2 යස තෙරුන් ප්‍රධාන සංගායනාව, 3 මොග්ගලීපුත්ත තිස්ස තෙරුන් ප්‍රධාන සංගායනාව යනු තෙවැදෑරුම් සංගායනාවන්ය. මේ සංගායනා තුනෙහිදී ඇතුළත් කරන ලද ත්‍රිපිටක බුද්ධ ධර්මයෙහි මේ සක්වළ හැර අන් සක්වළක බුදුවරයෝ උපදිතැයි කියන සූත්‍රයක් නැත. නූපදිතැයි කියන සූත්‍ර ඇත.

‘අප්‍රබ්බං අවරිමං’- පෙර පසු නොව එකට - එකවර නූපදිති. පෙරටුව හෝ පසුව හෝ උපදිති යනු කියනලද්දේ වෙයි. එහි බෝධිපර්යාංකයේ බුදුබවට නොපැමිණ නොනැගිටින්නෙමිසි හුන් කල පටන් මව්කුස පිළිසිදගැනීම යම් කලෙක විද එකල තෙක් ‘පූර්වකාලය’යි නොකිය යුතුයි. බෝසතුන්ගේ පිළිසිදගැනීමෙහිදී දසදහසක් සක්වළවල් කම්පාවීමෙන් ක්ෂේත්‍ර පිරිසිදීම කරන ලද්දේය. අන් බුදුවරයෙකුගේ ඉපදීම වළක්වනලදී. පිරිනිවීමේ පටන් යම්තාක් කල් අබඇටක් පමණවූද ධාතුහු වෙතොත් ඒතාක් කල් ‘පසුකාලය’යි නොසැලකිය යුතුය. ධාතුන් පවත්නා කල බුදුවරයෝ වැඩහුන්නාහුම වෙති. එහෙයින් මේදැතුරෙහි වෙනත් බුදුවරයෙකුගේ ඉපදීම වළක්වන ලද්දේම වෙයි.

ධාතු පරිනිර්වානය සිදුවූ කල්හි වෙනත් බුදුවරයෙකුගේ ඉපදීම නොවැළැක්වෙන්නේය. 1 පර්යාප්ති අන්තර්ධානය, 2 ප්‍රතිවේධ අන්තර්ධානය, 3 ප්‍රතිපත්ති අන්තර්ධානය කියා අන්තර්ධානයෝ තුන්දෙනෙකි. මෙහි ‘පර්යාප්ති’ යන්නෙන් ත්‍රිපිටකය දක්වනලදී. ‘ප්‍රතිවේධ’ යන්නෙන් සත්‍ය අවබෝධය පෙන්වයි. ‘ප්‍රතිපත්ති’ යන්නෙන් හැසිරීම කියයි. එහි ප්‍රතිවේධයද ප්‍රතිපත්තියද ඇතුළු නැතුවද පැවතිය හැකිය. එක් කලෙක වනාහි ප්‍රතිවේදය කළ බොහෝ භික්ෂූහු වෙති. මේ භික්ෂුව පෘථග්ජනයෙකැයි ඇඟිල්ල දික්කොට දැක්විය යුත්තේ වෙයි.

මෙම ලක්දිවම එක් වරක් පෘථග්ජන භික්ෂුවක් නැත්තටම නැති විය. ප්‍රතිපත්ති පුරන්තෝ ඇතැම් කල බොහෝ වෙති. ඇතැම් කල අල්ප වෙති. මෙසේ ප්‍රතිවේදයද ප්‍රතිපත්තියද ඇතුළුව නැතුවද පැවතිය හැකි බව තේරුම්ගත යුතුය. ශාසනයේ පැවැත්මට වනාහි පර්යායාප්තියම ප්‍රමාණවත් වෙයි.

නැණවතෙක් වනාහි ත්‍රිපිටක ධර්මය අසා ඉතිරි ප්‍රතිවේද, ප්‍රතිපත්ති දෙක සම්පූර්ණ කරයි. යම්සේ වනාහි අපගේ බෝසත් තෙමේ ආළාර තවුසා සම්පයේදී පඤ්ච අභිඥ හා සජ්ඣ සමාපත්ති නිපදවාගෙන නේවසඤ්ඤ නාසඤ්ඤයතන සමාපත්තියගේ පරිකර්ම ක්‍රමය විචාළේය. ඔහු නොදනිමි'යි පැවසීය. එයින් පසු උද්දකගේ ලඟට ගොස් තමා ලබා ඇති සමාපත්ති හා අභිඥ සසඳු බලා නේවසඤ්ඤනාසඤ්ඤයතනයාගේ පරිකර්ම ක්‍රමය විචාළේය. ඔහු කියා දුන්නේය. ඔහුගේ ඒ කීම සමගම මහා සත්වයෝ එය සම්පාදනය කර ගත්හ. එපරිද්දෙන්ම නුවණැති මහණ තෙමේ පර්යායාප්තිය අසාගෙන ඉතිරි දෙක සම්පූර්ණකර ගනියි. එහෙයින් පර්යායාප්තියගේ පැවැත්ම ශාසනයාගේ පැවැත්මයයි කියයි. යම් කලෙක එය අතුරුදහන් වෙයිද එහිදී පළමුව අභිධර්ම පිටකය වැනසියයි. එහි පටිඨානය සියල්ලටම පළමුව අතුරුදහන් වෙයි. ඊට පසු පිළිවෙළින් ධම්මසංගිණි ආදී ප්‍රකරණ නැසියයි.

එය මෙසේ අතුරුදහන්ව ගිය පසු ඉතිරි අනිත් පිටක දෙක පවත්නා කල්හිද සසුන පැවතියේ නම් වෙයි. එහි සූත්‍ර පිටකය අතුරුදහන් වීමේදී පළමුව අංගුත්තර නිකාය ඒකාදසක නිපාතයේ පටන් ඒකක නිපාතය තෙක් වැසී යයි. ඊට අනතුරුව සංයුක්තනිකාය වක්කපෙය්‍යාලයේ පටන් ඕසතරණය අවසන දක්වා අතුරුදහන් වෙයි. ඊට අනතුරුව මධ්‍යම නිකාය ඉන්ද්‍රිය භාවනා කොටසේ පටන් මූලපරියායය අවසන තෙක් වැනසී යයි. ඊට අනතුරුව දීඝ නිකායය දසුත්තර සූත්‍රයේ පටන් චුන්මජාලය අවසන දක්වා විනාශ වෙයි. එක සූත්‍රයක ගාථා දෙකක ප්‍රශ්න කිරීම් මාර්ගය බවට යයි. සසුන දැරීමට නොහැකි වෙයි. ඒ සහිය පුච්ඡා ආලවකපුච්ඡාවලදී වැන්න.

මේ අතර වනාහි කාශ්‍යප බුද්ධ කාලිකයෝ සසුන දැරීමට අපොහොසත් වූහ. මෙසේ මුල් කී දෙපිටකය වැනසී ගිය කල

විනය පිටකය පවත්නා කල සසුන පවතින්නේම වෙයි. පරිවාරක්කන්ධයන් අතුරුදහන්වූ කල උභතෝ විභංගයන් පවතින කල සසුන පවතින්නේම වෙයි. උභතෝ විභංගයන් අතුරුදහන්වූ කල මාතිකාව පවතිනනාක්ම සසුනද පවත්නේමය. මාතිකාවගේ වැනසියාමෙන් ප්‍රාතිමෝක්ෂ පැවිදි උපසම්පද පවත්නා කල්හි සසුන පවත්නේය, පැවිදිලිංගය මාර්ගයවී යයි. සුදු වස්ත්‍ර හඳුනා පැවිදි වංශය කාශ්‍යප බුදුන්ගේ කාලයේ පටන් සසුන දරන්නට නොහැකි විය. ප්‍රතිසම්භිද්‍යවන්ට පැමිණියවුන් කරණකොටගෙන වර්ෂ දහසක් පවතියි.

මට අභිඥවන් ලැබුවන් කරණකොටගෙන වර්ෂ දහසක් ද ත්‍රිවිද්‍යා ලැබුවන් කරණකොටගෙන වර්ෂ දහසක්ද ශුෂ්ක විදර්ශකයන් කරණකොටගෙන වර්ෂ දහසක්ද ප්‍රාතිමෝක්ෂය ලැබුවන් කරණකොටගෙන වර්ෂ දහසක්ද වශයෙන් සිටියේය. අන්තිමයාගේ සත්‍යාවබෝධයෙන්ද අන්තිමයාගේ සීල හේදයෙන්ද සිට පසුබැසීම වන්නේය.

එතැන් පටන් අන් බුදුවරයෙකුගේ ඉපදීම නොවලක්වන ලදී. 1 ක්ලේශ පරිනිර්වාණය, 2 ස්කන්ධ පරිනිර්වාණය, 3 ධාතු පරිනිර්වාණය. කියා පරිනිවර්වාණ තුනකි. ඔවුන් අතුරෙහි ක්ලේශපරිනිර්වාය බෝධිපර්යාංකයේදී සිදුවිය. ස්කන්ධ පරිනිර්වාණය කුසිනාරානුවරදී සිදුවිය. ධාතු පරිනිර්වාණය මතු සිදුවන්නේය. බුදු සසුන පිරිහිගෙන යන කාලයේදී මේ තම්බපණ්ණි නම් දිවයිනෙහි ධාතුහු එක්රැස්වී මහ සෑය කරා යෙති. ඒ මහ සෑයෙන් නාගදීපයෙහි රාජ්‍යයතන චෛත්‍යයට පැමිණියාහු මහබෝමැඩ බෝධිපර්යාංකයට පැමිණෙන්නාහුය. නාග භවනයෙන්ද දිව්‍යලෝකයෙන්ද බ්‍රහ්මලෝකයෙන්ද ධාතුහු මහාබෝධිපර්යාංකයටම පැමිණෙන්නාහුය. අබ්‍රාහ්මාණවු ධාතුහුද බාහිර අනතුරෙකදී නොනැසෙත්මය. සියලු ධාතුහු මහාබෝධිපර්යාංකයෙහි එක්රැස් වූවාහු රත්තකදක් සෙයින් ඒකසනවී සවණක් රැස් විහිදුවන්නාහුය. දසදහසක් ලෝක ධාතුවල පැතිරෙන්නාහුය.

එයින් අනතුරුව දසදහසක් සක්වළෙහි දෙවියෝ රැස්වී 'අද බුදුහු පිරිනිවෙති, අද සසුන පිරිහියෙයි, මේ අපගේ අන්තිම දැකීමය. දසබලයන් වහන්සේගේ පිරිනිවන් පෑ දිනටත් වඩා

මහත් කරුණා සහගත සිත් ඇතිකරන්නාහුය. අනාගාමීන් හා රහතුන් හැර සෙස්සෝ ස්වකීය ස්වභාවයෙන් සිටීමට අපොහොසත් වන්නාහුය. ධාතුන්හිවූ තේජෝ ධාතුව නැගී ගොස් බඹලොව දක්වා විහිදී යන්නේය. අබැටක් පමණවූ එක් ශාරීරික ධාතුවක් ඇතිව පවතිද්දී ඒ තේජස ඒකාජාලාවක් වී එසේම පවතියි. ධාතුන් සම්පූර්ණයෙන් වැනසී ගිය කල ඒ තේජස සිදී යන්නේය.

මෙසේ මහත් ආනුභාවයක් පෙන්වා ධාතුන් අතුරුදහන්ව ගිය කල සසුන වැනසී ගියේ නම් වෙයි. යම්තාක් කල් මෙසේ අතුරුදහන් නොවී පවතියිද, ඒතාක් 'අවරිම' නම් වෙයි මෙසේ පෙර පසු නොවී උපදියි යන මේ කාරණය විද්‍යමාන නොවෙයි. කුමක් හෙයින් එසේ පෙර පසු නොවී එක්ව නූපදිද්ද? එසේ ඉපදීමේදී ආශ්වර්‍ය්‍යභාවයක් නොමැති හෙයින්. බුදුවරයෝ වනාහි ආශ්වර්‍ය්‍යවත් මනුෂ්‍යයෝය. 'මහණෙනි, මේ ලෝකයෙහි එකම ආශ්වර්‍ය්‍ය පුද්ගලයෙක් උපදිනු ලබන්නේ උපදියි. කවර නම් එක් පුද්ගලයෙක්ද? ඒ අර්භ්‍යත් සමයක් සම්බුද්ධවූ තථාගතයන් වහන්සේය' යනු ඒ සඳහා වදළන.

ඉදින් වනාහි දෙදෙනෙක් හෝ සතරදෙනෙක් හෝ අටදෙනෙක් හෝ සොළොස් දෙනෙක් හෝ එකට උපදින්නේ නම් එය අද්භූත පුදුම සහගත කාරණයක් නොවන්නේය. එකම විහාරයක තිබෙන සෑයවල් දෙකකට ලැබෙන ලාබ සත්කාර අල්පය. හික්ෂුන්ගේ බොහෝ බව නිසා ආශ්වර්‍ය්‍ය බවක් නොමැතිය. බුදුවරයෝද මෙසේ එක්විට පහළ වෙතොත්, එය පුදුම විය යුතු කරුණක් නොවන්නේම, එසේම උන්වහන්සේලාගේ දේශනාවෙහිද වෙනසක් නැත. යම් සතිපට්ඨානාදී හෙදගත ධර්මයක් එක් බුදුවරයෙක් දෙසයි. ඒ සමග තවත් බුදුකෙනෙකුන් ඉපිද වුවද දේශනා කරනු ලබන්නේ ඒ ධර්මයමය, එයින් එහි පුදුම සහගත භාවයක් නොමැත. එක් බුදුවරයෙකු බුදුව දහම් දෙසන කල්හි ඒ දේශනාවේ පුදුම සහගත භාවයක් ඇතිවෙයි. එහි වාද විවාදයන්ද ඇති නොවෙයි.

බොහෝ බුදුවරුන් එක්විට පහළවූ කල්හි නොයෙක් මතිමතාන්තර සහිත ගුරුවරුන්ගේ ගෝල පිරිසක් සෙයින් අපගේ බුදුවරයා පැහැදීම් එළවන්නෙක, අපගේ බුදුවරයා මිහිරි

කටහඬ ඇත්තෙක, ලාභිය, පිනැත්තේය, යනාදී ක්‍රමයෙන් විවාද නගන්නාහුය. මේ කරුණෙන්ද එසේ සමග නූපදිති.

තවද මේ කාරණය මිළිඳුරජු විසින් විවාරන ලදුව නාගසේන තෙරුන් විසින් විස්තර කරන ලද්දේමය. එහි මෙසේ කියා තිබේ. "වහන්ස, නාගසේනයෙනි, මෙය බුදුන්වහන්සේ විසින් වදාරණ ලදහ. 'මහණෙනි, එක් ලෝක ධාතුව අර්භ්‍යත් සමාග්ගමිබුදුවරයෝ දෙදෙනෙක් පෙර පසු නොවී එක්විට උපදිනැයි, යන මේ කාරණය සිදු නොවන්නකි.' 'වහන්ස, නාගසේනයෙනි, දහම් දෙසන්නාහුද සියලුම තථාගතවරයෝ සත්තිස් බෝධිපාක්ෂික ධර්ම දෙසති. එසේම චතුරාර්යාසත්‍යය ප්‍රකාශ කරති. ත්‍රිවිධ ශික්ෂාවන්හි නික්මවති. අප්‍රමාද ප්‍රතිපත්තියෙන්ම අවවාද අනුශාසනා කරති. ඉදින් වහන්ස, නාගසේනයෙනි, සියලුම බුදුවරයන්ගේ ඒකද්දේසයමය, එකම කථාය, එකම ශික්ෂාපදය, එකම අනුශාසනා මාර්ගයමය, කිනම් කාරණාවක් නිසා තථාගතවරයෝ දෙදෙනෙක් එක්මොහොතෙහි නූපදිද්ද? එකම බුද්ධෝත්පාදයකින් මේ ලෝකය ආලෝකමත් විය. ඉදින් දෙවන බුදුවරයෙක් වන්නේ නම්, ඒ දෙදෙනාගේ ආලෝකයෙන් මේ ලෝකය ඉතා වැඩියක්ම ආලෝකමත් වන්නේමය. අවවාද දෙන්නාහුද තථාගත වරයෝ දෙදෙන සැපසේ අවවාද දෙන්නාහුමය. අනුශාසනා කරනු ලබන්නා හුද සැපසේ අවවාද කරන්නාහුය. මට එහි කරුණ පහද දෙන්න. එයින් මම සැක හැරගත්තෙක් වන්නෙමි"යි කීය.

"මහරජ, මේ දසදහස් ලෝකධාතුව එක වරෙක එක බුදුවරයෙක්ම ඉසිලීම ස්වභාව වාරිත්‍රයක් වශයෙන් පවත්නේය. එක් තථාගතවරයෙකුගේ ගුණයම දරයි, ඉදින් දෙවන බුදු කෙනෙක් වන්නේ නම් මේ දසදහස්ක් ලෝක ධාතුව නොදරන්නේය, සෙලවෙන්නේය, කම්පාවන්නේය. නැමියන්නේය, අවනතවී යන්නේය. විශේෂයෙන් සිරවී යන්නේය, වැගිරී යන්නේය, වෙවිලුම්කා යන්නේය, විනාශවී යන්නේය, විනාශවීම් බවට පැමිණෙන්නේය. මහරජ, යම්සේ වනාහි එක පුරුෂයෙකු එතර කරවන නැවක් වන්නේය. ඒ නැවේ එක පුරුෂයෙකු නැගි කල්හි එය මනාව උසුලා

සිටින්නේය. අනතුරුව ආයුෂයෙන් වර්ණයෙන් වයසින් ප්‍රමාණයෙන් කෙටිවූ මහත් බවෙන් යන සියලු අගපසඟින් එබඳුමවූ තවත් දෙවන පුරුෂයෙක් පැමිණෙන්නේය. එසේ පැමිණි ඔහු ඒ නැවට නඟින්නේය. මහරජ, කෙසේද? ඒ නැව ඒ දෙදෙනාම උසුලා සිටීද?"

"වහන්ස, නැත්තේමය- නොදරන්නේමය, සැලෙන්නේය, කම්පා වුන්නේය, නැමෙන්නේය, පහත්වන්නේය, විසිරෙන්නේය, කම්පාවන්නේය, වැනසෙන්නේය, ජලයෙහි ගැලී යන්නේය."

"එපරිද්දෙන්ම මහරජ, මේ දසදහසක් ලෝක ධාතුව එක්වර එක් බුදුවරයෙක්ම දරන්නේය. එක බුදුවරයෙකුගේ ගුණයම දරයි. ඉදින් දෙවන බුදුවරයෙක් වන්නේ නම් මේ දසදහසක් ලෝක ධාතුව එය නොදරන්නේය. සැලෙන්නේය -පෙ- විනාශවීම් බවට පැමිණෙන්නේය. මහරජ, යම්සේ වනාහි පුරුෂයෙක් ඇතිතාක් ආහාර අනුභව කරන්නේ බොටුව තෙක් පුරවා ගත්තේ ඔහු ඉන් පිනාගියේ පරිපූර්ණ වූයේ මැලි වූයේ නැමීම් රහිත දඬු කඩක්සේ සිටියි. මහරජ, නැවතත් ඒ මිනිසා එපමණම ආහාර වළඳ සැපසේ සිටින්නේද?"

"වහන්ස, නොවන්නේමය. තවත් වරක් අනුභව කළ හොත් මියයන්නේය."

"මහරජ, එපරිද්දෙන්ම මේ දසදහසක් ලෝකධාතුව එක් බුදුවරයෙක් උසුලන -පෙ- විනාශවීම් බවට පත්වන්නේය" යනුයි.

"නාගසේනායන් වහන්ස, කිමෙක්ද? ධර්මයෙහි බර වැඩිකමකින් පොළොව සෙලවෙන්නේද?" කියා රජු ඇසීය.

"මහරජ, මෙහි රුවන් පිරවූ ගැල් දෙකක් වන්නේයයි සිතනු මැනවි. එයින් එක ගැලකින් රුවන් ගෙන එක් ගැළෙක හෙලන්නේය. මෙහිදී මහරජ, ඒ ගැළ ගැල් දෙකේම රුවන් දරන්නේද?" කියායි.

"වහන්ස, නොවන්නේය. එහි නැබ පැලී යන්නේය. දැති බිඳෙන්නේය. ගැල් රෝදය සම්බන්ධ කරන අලවංගුවද බිඳෙන්නේය."

"කිමෙක්ද? මහරජ, එසේ බොහෝවූ රුවන් බරින් ගැල බිඳේද?"

“එසේය, වහන්ස.”

“එපරිද්දෙන්ම මහරජතුමනි, අතිධම්මභාරයෙන් (බොහෝවූ ධර්ම බරින්) පොළොව සෙලවෙයි. තවද මහරජ, මේ කාරණය බුද්ධ බලය දැක්වීම පිණිස නැවත ගෙන හැර දක්වන ලද්දකි. යම් කරුණක් මුල්කරගෙන සම්බුදුවරයෝ දෙදෙනෙක් එක මොහොතක නුපදිද්ද එය ගැනම තවත් ඉතා ලක්ෂණ කරුණකි මේ. එයද අසව, ඉදින් යම් බුදුවරයෝ දෙදෙනෙක් එක් මොහොතක උපදින්නේ නම් පිරිස අතරද විවාදයක් හටගන්නේය. ‘ඒ තොපගේ බුදුහුය, අපගේ බුදුහුය යනුවෙනි.’ මෙසේ දෙපක්ෂයක් වන්නේය. මහරජ, යම්සේ බලවත් ඇමතියන් දෙදෙනෙකුගේ පිරිසඅතර “තොපගේ ඇමතියාය, අපගේ ඇමතියාය” කියා විවාදයක් ඇතිවන්නේය. “මහරජ, එසේම සම්බුදුවරයෝ දෙදෙනෙක් එක මොහොතක උපදින්නාහු නම් “තොපගේ බුදුහුය, අපගේ බුදුහුය” කියා ඒ දෙපිරිස අතර විවාදයක් හටගන්නේමය. මේ හේතුවෙන් ඒ පිරිස පක්ෂ දෙකක් වන්නාහුය. සම්බුදුවරයෝ දෙදෙනෙක් එක් මොහොතක නොඉපදීමේ මේද තවත් එක් පළමුවන කරුණක් වශයෙන් දැනගනුයි” නාගසේන හිමි මිළිඳු රජුහට පැවසීය.

“තවද මේ සඳහාම දැක්වෙන එක් කාරණයක් මෙසේ දැන ගනුව. මහරජ, ඉදින් සම්බුදුවරයෝ දෙදෙනෙක් එක් මොහොතක උපදින්නාහු නම් අග්‍ර බුදුන්ය, ජේෂ්ඨ බුදුන්ය. ශ්‍රේෂ්ඨ බුදුන්ය. උත්තම බුදුන්ය, ප්‍රචර බුදුන්ය, අසම බුදුන්ය, අසමසම බුදුන්ය, අප්‍රතිම බුදුන්ය, අප්‍රතිභාග බුදුන්ය, අප්‍රති පුද්ගල බුදුන්ය, යනුවෙන් කියන ලද යම් කියමන් රැසක් වෙද්ද, ඒ සියල්ලම බොරු වන්නේය. මෙයද මුල්කී කරුණට එක් හේතුවක් හැටියට ඔබ පිළිගනු මැනවි.

“තවද මහරජ, එක් වරෙක එක් බුදුවරයෙක්ම පහළ වීම බුදුවරයන්ගේ ස්වභාවික ධර්මයෙක. ඒ කුමක් හෙයින්ද? සර්වඥ බුදුවරයින් පිළිබඳ ගුණයන්ගේ කාරණා මහත්තත්වය නිසාය. මහරජ, මහත් විශාල යමක් වේද ඒ එකක්මය වෙයි. පොළොව ඉතා මහත්ය. ඕතොමෝ එකක්ම වන්නීය. සයුර මහතී. ඒ එකෙක්මය මහාමේරු පර්වත රාජයා ශ්‍රේෂ්ඨය, විශාලය, ඒ

එකෙක්මය. බුන්මයා මහත්ය. ඔහු එකෙක්මය. යම් තැනෙක ඔව්හු උපදිද්ද එහි අනිකෙකුට අවසර නැත. එහෙයින් නාගසේනායන් වහන්ස, තථාගතවූ අර්භ්‍යන් සමාස් සම්බුදුවරයෙක් තනිවම ලොව පහළ වෙති යන මේ කාරණය මින් මනාව විස්තර කරනලදී. ප්‍රශ්නෝත්තර නයින් කරුණු දක්වනලදී.

‘ධම්මස්ස අනුධම්මං’- නව ලොවතුරා ධර්මයාගේ පූර්වභාග ප්‍රතිපද සංඛ්‍යාත අනුධර්ම.

‘සහධම්මකෝ’- කරුණු සහිතව.

‘වාදනුපාතෝ’- වාදය.

‘ආයස්මා උදයි’- උදයි නමින් හැඳින්වෙන තෙරවරු තිදෙනෙකි. ඒ 1. ලාලුදයි 2. කාලුදයි. 3. මහාඋදයි යනුයි මෙහිදී මහා උදයී තෙරුන් ගැන කියන ලදී. මේ සූත්‍රය මූල පටන් අවසානය තෙක් අසන්නාහුට ඇතුළත පස්වණක් ප්‍රීතිය ඇතිව දෙපතුලේ සිට හිස දක්වා පැතිරයෙයි. ආපසු හිසේ පටන් දෙපතුළ අවසන තෙක් එයි. ඒ දැලවරේ පටන් මැද කොටසට එයි. මැද සිට දෙකෙළවරට එයි. ඔහු හිත ප්‍රීතියෙන් පැතිර හිස ශරීර ඇත්තේ වී මහත් සොම්නසින් දසබලයන් වහන්සේගේ ගුණ පවසන්නේ ‘පුදුමයි ස්වාමීනි’ ආදිය පැවසීය.

‘අප්පිච්ඡතා’- තණ්හා නැති- තුනී කළ බව.

‘සන්තුට්ඨිතා’- සිව් පසයෙහි තුන් ආකාරයෙන් උපදින සන්නෝෂයයි.

‘සල්ලේඛනා’- සියලු කෙලෙසුන්ගෙන් සැහැල්ලු බව.

‘යත්‍ර හි නාම’- යමෙක් නම්.

‘න අත්තානං පාතු කරිස්සති’- තමාගේ ගුණයන් ප්‍රකට කිරීම් වශයෙන් ප්‍රකාශ නො කරන්නේය.

‘පටාකං පරිහරෙය්‍යු’- කවරෙක් අප හා සමාන වෙද්දැයි කියන්නාහු කොඩි නංවා නාලංදුවෙහි හැසිරෙන්නාහුය.

‘පස්ස ඛෝ ත්වං උදයී තථාගතස්ස අප්පිච්ඡතා’- උදයී තෙර’ ඔබ තථාගතයන්ගේ යම් බඳුනු අල්පේච්ඡ බවක් වේද කියන තෙරුන්ගේ වචන සඟවමින් පැවසීය. කිමෙක්ද? බුදුහු තමා ප්‍රකට කොට නො දක්වද්ද තමා පිළිබඳ ගුණයන් නොපවසද්ද යත්, එසේ නොපවසන්නේය, යනු නොයෙදෙයි. අල්පේච්ඡතාදියෙන් පැවසිය යුතු විවරාදී හේතූන් නොපවසයි.

"උදයිය, නුඹ, බලන්න තථාගතයන් වහන්සේගේ අල්පේච්ඡතාව' යනාදිය එහෙයින් දැක්විය. මෙහිදී අවබෝධ කරණ සත්වයාගෙන් පටන්ගෙන හික්මවීමේ වශයෙන් පැවසිය.

"මට ගුරුවරයෙක් නැත. මා හා සමාන කෙනෙක් අවිද්‍යමාන වෙයි. දෙවියන් සහිත මුලුලොව මා හා ප්‍රති පුද්ගලයෙක් (සමාන පුද්ගලයෙක්) නැත්තේය" යනු මේ නිසා දැක්විය. මෙසේ තථාගතයන්ගේ ගුණ දැක්වීමට ගැලපෙන බොහෝ ගාථාද සූත්‍රාන්තයන්ද විස්තර කොට දැක්විය යුතුයි.

'අහික්ඛණං භාසෙය්‍යාසි' - යලි යලිත් කියන්නෙහි. මා විසින් පෙරවරුයෙහි පැවසියයි කිය. දවසේ මැද කොටසේදී හෝ සවස හෝ නොකියන්නෙහිය. අද මවිසින් පවසන ලදැයි සලකා සෙසු දිනයන්හි නොකියන්නෙහි යන අර්ථයි.

'පච්චේදිසි' - කීවේය.

'ඉමස්ස වෙය්‍යාකරණස්ස' - ගාථාවන්ගෙන් තොරවූ බැවින් මේ සූත්‍රය 'වෙය්‍යාකරණ' නමැයි කියන ලදී.

'අධි වචනං' - නම්. එයට ඇති තවත් නමකි. මේ 'ඉතිහිදං' යන තැන පටන් සංගීතිකාරක හික්මුන් විසින් සම්මත කොට තබන ලද්දකි. සෙස්ස මුලදී දැක්වූ පරිදිමයි.

(සම්පසාදනිය සූත්‍ර වර්ණනාව නිමි.)

29. පාසාදික සූත්‍ර වර්ණනාව

'ඒවං මේ සුතං' - යන්නෙන් පාසාදික සූත්‍රය ඇරඹුන. එහි මේ අප්‍රකට - ගැඹුරු - නො පැහැදිළි පදයන් විස්තර කර දැක්වීමයි.

වේධඤ්ඤ නාම සක්‍යා' - දුනු ශිල්පයෙහි දක්ෂ එක් වේධඤ්ඤ නම් සාක්‍ය කොටසක්. ඔවුන්ගේ අඹ වනයෙහි. 'පාසාද' - ඔවුන්ගේ අඹ වෙනෙහි ශිල්ප ඉගෙනීම පිණිස සාදවන ලද දික් පහයෙක් ඇත. එහි වාසය කරයි.

'අධුනා කාලකතෝ' - දැන් කාලක්‍රියා කෙළේ.

'ද්වේධිකජාතා' - දෙ කොටසක් බවට පැමිණි.

'හණ්ඩනං' - කෝලාහල කිරීමාදියෙහි.

'කලහ'- දඬු ගැනීම වශයෙන්ද පැනවීම ඉක්මවීම වශයෙන්ද යන දෙපරිද්දෙන් දියුණුව කෝලාහලය.

'විවාද'- තෝ මේ ධර්ම විනය මනාසේ නොදන්නෙහි'

'විතුදන්නා'- විදිසි- අනිසි.

'සහිතං මේ'- මාගේ වචන අර්ථයෙන් යුතුය.

'ආවිණ්ණං තේ විපරාවත්තං'- යමක් ඔබට පුරුදුව ඇත්තේද එය බොහෝ කලක් කිරීම වශයෙන් ප්‍රගුණ කරන ලදද එය මාගේ වාද පථයට පැමිණ නතර වෙයි.

'ආරෝපිතෝ තේ වාදෝ'- තා කෙරෙහි මවිසින් දෝෂය ආරෝපනය කරණ ලද්දෙමි.

'වර වාදප්ප මොක්ඛාය'- බත් මුල ගෙන ඒ ඒ තැනට පැමිණ වාදයෙන් මිදීම සඳහා උත්තරය සොයමින් හැසිරෙව.

'නිබ්බේයෙහි වා'- නොහොත් මා විසින් නගන ලද දෝෂයෙන් තමා මිදෙව.

'සචේ පහෝසි'- ඉදින් හැකිවන්නේ නම්,

'වඬෝයේව'- මරණයම.

'නාථපුත්තියේසු'- නාතපුත්‍රයාගේ අතවැසියන් අතුරෙහි.

'නිබ්බින්න රූපා'- කලකිරුණු ස්වභාවයෙන් ගරු සැලකිලි දැක්වීමාදියද නොකරති.

'විරත්ත රූප'- පහවගිය ප්‍රේමය, ඉක්මගිය ආශාව.

'පට්චනා රූප'- ඔවුන්ගේ මනාකොට කටයුතු කිරීමෙන් නැවතුන- වැළැක්වුන ස්වභාවය.

'යථාතං'- ඇත සිට පෙර පටන් කියන ලද ස්වභාවයක් ඇති ධර්ම විනයෙහි - බුදු සසුනෙහි නොඇලුන - කලකිරුන ස්වභාවයෙන් - මනා ලෙස කටයුතු කිරීමෙන් වැළැක්වුන පරිදීම විය යුතුයි. එසේම වූයේය යන අර්ථයි.

'දුරක්ඛාත'- කීමෙහි දුෂ්කර. නපුරු කියුම්.

'දුප්පචේදිත'- හැඟවීමෙහි දුෂ්කර, නපුරු හැඟවීම්.

'අනුපසම්භංචත්තනිකේ'- රාගාදීන්ගේ සංසිදීම කිරීමට අසමර්ථ.

'හිත්තපූජේ'- බිඳුන පිහිටීම් ඇති. මෙහි වනාහි නාථ පුත්‍රයා සෙයින් ඔවුන්ගේ පිහිටීම් අර්ථයෙන් පූජයක් බිඳවූයේ එය බිඳී ගියේයයි දනී. එහෙයින් 'හිත්ත පූජ' යනු කියයි.

'අප්පට්ඨසරණ' - එහි නැතිවීමෙන් පිළිසරණක් නැති. තවද මේ නාතප්‍රත්‍යයා නාලන්ද වැසියෙකි. ඔහු කුමක් හෙයින් පාවා නුවර කලුරිය කෙළේද? ඔහු වනාහි උපාලි ගෘහපතියා විසින් අවබෝධ කරන ලද සත්‍යයෙන් ගාථා දසයක් පැවසූ කල බුදු ගුණ අසා උණු ලේ දැමීය. අනතුරුව ඉන් රෝගාතුරවූ ඔහු රැගෙන පාවා නුවරට ගියාණය. ඔහු එහිදී මළේය. කලුරිය කරමින් මෙසේ සිතීය. "මාගේ දෘෂ්ටිය තේර්යායානික නොවේ. සාරයෙන් තොරය. අපි ඉන් විනාශවූයෙමු. සෙසු ජනයාද අපාය පුරවන්නෝ නොවූහ. ඉදින් මම මාගේ සසුන තේර්යායානික නොවේයයි කියමිද එය නො අදහන්නාණය. මම දෙදෙනෙකුට එක ආකාරයකින් නුගැන්වීමි. ඔව්හු මාගේ මරණයෙන් පසු ඔවුනොවුන් විවාද කරන්නාණය. ශාස්තෘහු ඒ විවාදය මුල් කරගෙන එක් ධර්ම කථාවක් පවත්වති. ඒ හේතුවෙන් ඔව්හු ශාසනයාගේ මහත් බව දැනගන්නාණය" යනුයි.

ඉක්බිති එක් අතවැසියෙක් ඔහු වෙත පැමිණ මෙසේ කීය. "වහන්ස! ඔබ තුමා දැන් ඉතා දුබලය. ඒ නිසා මට මේ ධර්මයේ සාරය දෙසනු මැනවි ගුරුවරයා මට ප්‍රමාණය" යනුයි.

"ඇවැත්නි, ඔබ මාගේ මරණයෙන් පසු "සාස්වතයයි ගන්නෙහි" යනු පැවසීය.

අනිකෙක්ද පැමිණියේය. ඔහුට උච්ඡේද දෘෂ්ටි වශයෙන් ගන්නා ලෙස ඉගැන්වීය. මෙපරිද්දෙන් දෙදෙනෙක් සමාන දෘෂ්ටි ඇත්තවුන් නොකොට එකටෙක වෙනස්වූ නොයෙක් ආකාර මත ඇත්තවුන් වන පරිද්දෙන් උගන්වා මළේය. ඒ සවිවෝ ඔහුගේ සිරුර දවා අවසන් මෙහෙය පවත්වා නිමවා එක් තැනකට රැස්ව ඔවුනොවුන් විවාදාණය. "ඇවැත්නි, අපගේ ආචාර්යාචරයා කවරෙක්හට අපගේ ශාසනයාගේ හරය කියා දුන්නේද?යි" ඇසූහ.

එකෙක් නැගිට "මට කීවේයයි" දැන්වීය.

"කුමක් කීවේදැයි" ඇසීය.

"ශාස්වතයයි" කීය.

තවෙකෙක් ඔහු වළකා 'මට හරය කීවේයයි' දැන්වීය. මෙසේ සියල්ලෝම 'මට හරය කීය, මට හරය කීය,' යනුවෙන් කියමින් 'මම ප්‍රධානයා වෙමි' යනුවෙන් ඔවුනොවුන් විවාද

ඇති කරගෙන ආක්‍රෝෂ පරිභව වචනවලින් බැන ගනිමින්ද අත් පා පහර දීමෙන්ද එක මගෙක දෙදෙනෙක් නොගොස් නොයෙක් දිශාවන්හි ඒ මේ අත විසිරී ගියාහුය.

'අප්පබ්බෝ චුන්දෝ සමණුද්දේසෝ' - මේ තෙර දම් සෙනෙවි තෙරුන්ගේ බාල සොහොවුරුය. ඒ හික්ෂුව අනුපසම්පන්න කාලයේදී 'චුන්ද සාමණේරයා' යනුවෙන් ව්‍යවහාරකොට ස්ථවිර තනතුර ලත් කල්හිද එසේම ව්‍යවහාර කළාහුය. 'චුන්ද සමණුද්දේස' යනු ඒ නිසා කියන ලදී. පාචා නුවර වස් විසුවේ සාම නම් ගම වසන අතද තෙරුන් වෙත පැමිණියේය. 'කුමක් හෙයින් පැමිණියේද?'

"නාතපුත්‍රයා මළ කල්හි දඹදිව වැස්සෝ ඒ ඒ තැන කතාවන් වන්නට වූහ. නිගණ්ඨනාතපුත්‍රයා එක් ශාස්තෘවරයෙකු වශයෙන් මෙහි ජීවත් විය. ඔහුගේ මරණයෙන් පසු ශ්‍රාවකයන් අතර මෙබඳු විවාදයක් හටගත්තේය. 'ශ්‍රමණ ගෞතමයන් වහන්සේ දඹදිව සඳ හිර සෙයින් ඉතා ප්‍රසිද්ධය. ශ්‍රාවකයෝද එසේම ප්‍රසිද්ධය. කිමෙක්ද? ශ්‍රමණ ගෞතමයන් කාලක්‍රියා කළ කල්හිද මෙපරිද්දෙන්ම ශ්‍රාවකයන් අතර විවාද හටගත්තේද?' යනුවෙන් ජනයා අතර කතා ඇතිවිය."

තෙරුන් වහන්සේ ඒ කතා අසා මෙසේ සිතීය. 'මම මේ කතා ගෙනගොස් දසබලයන්වහන්සේට සැලකරන්නෙමිද ශාස්තෘන් වහන්සේ මෙය කාරණා කරගෙන දේශනාවක් පවත්වන්නේය' කියා සිතාගෙන සාමගම වසන අතද තෙරුන් වෙත ගියේය.

'සාමගාම' - සාමකයන්ගෙන් උත්සන්න බැවින් ඒ ගම 'සාමගම' නමින් හැඳින් විය.

'යේනායස්මා ආනන්දෝ' - කෙළින්ම භාග්‍යවතුන් වහන්සේ වෙත නොගොස් උත්වහන්සේගේ උපාධ්‍යායයන් වන ආනන්ද තෙරුන් වෙත පැමිණියේය. බුදුන් දවස සැරියුත් තෙරුන්ද අතදතෙරුන්ද ඔවුනොවුන් මමායනය කළාහුය. සැරියුත් තෙර මවිසින් කළ යුතු බුද්ධෝපස්ථාන අතදතෙරුන් ඉටුකරකිසි ඔහුට ඉතා හිතවත් බවක් දැක්වීය. අතදතෙරද බුදුන්ගේ ශ්‍රාවකයන් අතුරෙන් ප්‍රධානයායි සලකා සැරියුත් තෙරුන්හට හිතවත් විය. කුලදරුවන් පැවිදි කොට සැරියුත්

තෙරුන් වෙතින් උපාධ්‍යායත්වය ගැන්වීය. සැරියුත් තෙරද එසේම කෙළේය. මෙසේ ඒ දෙදෙනා වහන්සේ තම පාසිවිරු පැවිදිකරවා උපාධ්‍යාය බව ගැන්වූ හික්ෂුන් පන්සියය බැගින් ඒ තෙරුන් දෙදෙනාට වූහ. ආයුෂ්මත් ආනන්ද තෙර ප්‍රණීත සිවිරු ආදියද ලැබ සැරියුත් තෙරුන්ටම දෙයි.

එක් බමුණෙක් මෙසේ සිතීය. 'බුද්ධ රත්නයටත් සංඝ රත්නයටත් කරන පූජා පෙනෙයි- දැනෙයි. ධර්ම රත්නයට පිදුම් කරන්නේ කෙසේද? කියායි. ඔහු බුදුන් වෙත පැමිණ මේ කරුණ විචාළේය.

"ඉදින් බමුණ, ධර්මරත්නය පුදනු කැමැත්තේ නම් බහුශ්‍රැත හික්ෂුවකට පූජාකරවයි" බුදුහු වදළහ.

'වහන්ස, බහුශ්‍රැතයා හඳුන්වා දෙන්නැයි" බමුණු කීය.

"බමුණ, අනඳතෙරුන් බහුශ්‍රැතයෙකැයි" බුදුහු පැවසූහ.

එයැසූ බමුණා දහසක් අගනා සිවිරකින් තෙරුන් පිදීය. තෙරුන්වහන්සේ එය පිළිගෙන බුදුන් වෙත ගියේය. "ආනන්දය, මෙය කොයින් ලැබුනේදැයි" බුදුහු ඇසූහ.

"වහන්ස, මෙය එක් බමුණෙකු විසින් මට පුදන ලදී. එය මම සැරියුත් තෙරුන්ට තැගි කරනු කැමැත්තෙමි."

"ආනන්දය, එසේ දෙන්න" බුදුහු පැවසූහ. "වහන්ස, වාරිකාවෙහි ගොසින්ය."

"පැමිණි කලක දෙව,"

"වහන්ස, සිකපදයක් පනවනලදී "සැරියුත් තෙර කවද ආපසු පැමිණෙන්නේද?" දසදිනකින් පමණයි වහන්ස,"

"ආනන්දය, අතිරේක සිවිරක් දසදිනක් කල් තබාගැනීමට අනුදනිමි" සික්ෂාපදයක් පැණවූහ.

සැරියුත් තෙරද යම්කිසි ප්‍රිය මනාප යමක් ලබයිද එය අනඳ තෙරුන්හට තැගි දෙයි. එතුමා තමාගේ මේ බාල සොහොවුරාද තෙරුන්ගේම සද්ධිවිහාරිකකමට පැවරුවේය. 'මොහුගේ උපාධ්‍යායවූ අනඳතෙරුන් යම්තැනකද එහි පැමිණියේය' යනු ඒ සඳහා කීය. ඒ වුන්ද තෙරුන්ට මෙබඳු සිතක් ඇතිවිය. 'මාගේ උපාධ්‍යායන් වහන්සේ මහා ප්‍රඥවන්තයෙකි. උන්වහන්සේ මේ කතාව ශාස්තෘන්වහන්සේට

දන්වන්නේය' යනුවෙනි. ඊට අනතුරුව බුදුහු සුදුසු දහමක් දෙසති.

'කථාපාහතං'- කතාවට මූලික දේ. මූලය යනු පාහත යයි කියති. ඒ මෙසේද කියන ලදී.

'ඉතා ස්වල්පවු ගිනිපුපුරක් පිඹීමෙන් විශාල ගිනිගොඩක් බවට පමුණුවන්නා සේ නුවණැති දක්ෂ පුද්ගලයා සුලු පඬුරකින්ද තමා ඉතා උසස් තැන තබයි.

'භගවත්තං දස්සනාය'- බුදුන් දැකීම සඳහා කීමෙක්ද? ඔහු විසින් බුදුන් නොදැක්ක විරුද්? නොදක්නා ලද්දේ නොවේ. මේ ආයුෂ්මත් තෙමේ දවල් කල නව වරක්ද රැයෙහි නව වරක්දැයි එක් දිනකට දහඅට වරක්ම උපස්ථාන කිරීම සඳහාම යෙයි. දිනකට සියදහස්වර යනු කැමැත්තේ වුවද නිකරුනේ නොයේමය. යම්කිසි ප්‍රශ්න විසඳීමක් සඳහාම යෙයි. එතුමා එදින ඒ කතා පඬුරද රැගෙන යනු කැමැත්තේ මෙසේ පැවසීය. 'චුන්දය, මෙය මෙසේ වෙයි' යනු පැවසීය.

බුදුහු මෙය අතද තෙරුන් දැන්වූ කල්හිදු, මේ කතාවේ හිමියා ආනන්දතෙර නොවෙයි. මෙහි මූලික හිමියා චුන්ද තෙරුන්මය, ඔහුම මූල මැද අග යන තුන් තැනම දනියි. එහෙයින් බුදුහු චුන්ද තෙරුන් හා සාකච්ඡා කරන්නාහු 'චුන්දය, මෙය මෙසේ වෙයි' යනාදිය දැක්වූහ. එහි අදහස මෙයයි- 'චුන්දය මෙය මෙසේ වෙයි. අවබෝධයට දුෂ්කර ගතියෙන් යුතු සසුනෙහි ශ්‍රාවකයෝ විවාද සහිතව මත දෙකක් දරන්නාහු කෝලාහල කරගෙන මුව සැත් (වාක් පහර) වලින් හර දිගෙන වාසය කරති. දැන් යම්හෙයකින් නෛර්ය්‍යානික නොවූ ශාසනයකින්ම නෛර්ය්‍යානිකවූ ශාසනයක් ප්‍රකටව පෙනී යයි' එහෙයින් පළමුව නෛර්ය්‍යානික නොවූ සසුනම දක්වමින් 'චුන්දය, මෙහිදී ශාස්තෘන් වහන්සේද සම්මාසම්බුද්ධ නොවූයේය,' (අසර්වඥවූ) යනාදිය දැක්වූහ.

'වොක්කම්ම තම්හා ධම්මා වත්තති'- නිතර පරිපූරණය නොකරයි. අතරින් අතර ඔසොවා තබමින් පවතියි යන තේරුමයි.

'නස්ස තේ ආවුසෝ ලාභා'- ඔහුට තොපගේ මේ ධර්මානුධර්ම ප්‍රතිපත්ති ආදී ලාබයෝ වෙති.

‘සුලද්ධං’- මිනිසත් බවද නොපට සුලබය.

‘තථා පටිපජ්ජතු’- මෙසේ පිළිපදිවා

‘යථා යථා ව තේ සත්ථාරා ධම්මෝ දේසිතෝ’- ශාස්තෘන් වහන්සේ යම් ආකාරයකින් නොපට ධර්මය දේශනා කරන ලද්දේද.

‘යෝව සමාදපේති’- යම් ආචාර්යාවරයෙක් ගනීද.

‘යංව සමාදපේති’- යම් අතවැසියෙකු ගත්වයි.

‘යෝව සමාදපිතෝ’- මෙසේ ගත් යම් අතවැසියෙක් ගුරුවරයෙකු විසින් ගත්වන ලද අයුරින්ම පිළිපදියි.

‘සබ්බේ තේ’- ඒ තිදෙනම. මෙහි ගුරුවරයා වනාහි සමාදන් කරවන ලද බැවින් අකුසල් රැස් කරයි. ඊට සමාදන්වූ අතවැසියා සමාදන්වූ බැවින් අකුසලම රැස්කරයි. ඊට පිළිපත් තැනැත්තා යෙදුන බැවින් අකුසල් රැස්කරයි. ඒ සියල්ලෝ බොහෝ අකුසල් කෙරෙහි යනු ඒ නිසා කියන ලදී. මේ ක්‍රමයෙන් සියලුම වාරයන්හි තේරුම දත යුතුය.

‘ඤ්ජයපටිපන්න’- කාරණ පටිපන්න.

‘ඤ්ජයං ආරාධෙස්සති’- කාරණාවක් නිපදවන්නේය.

‘විරියං ආරහති’- තමා දුකෙන් නිපදවාගත් විරියය කරයි.

‘මහණෙනි, දුකසේ දැනගත යුතු මේ ශාස්තෘ ශාසනයෙහි යමෙක් අරඹන ලද විරියය ඇත්තේ වෙයිද ඔහු දුකින් වසයි. යමෙක් කුසිතද ඔහු සැපෙන් වසයි’ යනු එහෙයින් මෙහිදී කියන ලදී. මෙසේ නෛර්යානික නොවූ සසුන දක්වා දැන් නෛර්යානික සසුන දක්වන්නේ ‘චුන්දය, මෙහි වනාහි සමයක්සම්බුද්ධවූ ශාස්තෘවරයෝද වෙති’ යනාදිය කිය.

‘නිය්‍යානික’- මාර්ගය පිණිසද ඵලය පිණිසද පමුණුවයි.

‘විරියං ආරහති’- තමා පිළිබඳ සැප නිෂ්පාදකවූ විරියයය පටන්ගනියි. ‘මහණෙනි, මනාසේ දෙසන ලද මේ බුද්ධ ධර්මයෙහි යමෙක් කුසිතව වසයිද ඔහු දුකින් වසයි. යමෙක් පටන්ගන්නා ලද විරියය ඇත්තෙක් වෙයිද ඔහු සැපෙන් වාසය කෙරෙයි’ එහෙයින් මෙහි මෙසේ කිය. මේ ආකාරයෙන් බුදුහු නෛර්යානික සසුනෙහි මනාව පිළිපත් කුල පුත්‍රයාට ප්‍රශංසා කොට යළිත් දේශනාව ගෙන යන්නේ ‘චුන්දය, මෙහිදී ලොව ශාස්තෘන්වහන්සේද පහළ විය’ යනාදිය දැක්විය.

‘අවිඤ්ඤපි තත්ථා’- නොදන් බැවින්.

‘නසංගාහපද කතං’- සංග්‍රහ කළේය යන පදෙහි නොවූ සියල්ල සංගායනා කරන ලද්දේය යනු නොයෙදෙයි. ‘සංගාහ පද ගතං’ යනුද මෙහි තවත් පදයකි. සියල්ල එකට සංග්‍රහවී නැත යනුයි.

‘සප්පට්ඨිරකතං’- නෛරයායානික.

‘යාවුදේව මනුස්සේහි’- දෙව්ලොවින්ද මිනිස් ලොවින්ද මනාව ප්‍රකාශ වූන.

‘අනුතප්පෝ හෝති’- පසුතැවිලි වන්නේ වෙයි. ‘ලෝකයෙහි අපගේ ශාස්තෘන්වහන්සේද’ යන මෙය ඔවුන්ගේ පසුතැවිලි වීම ආකාරය දැක්වීම පිණිස කියුවකි.

‘අනුතප්පෝ හෝති’- ශාස්තෘන්වෙත එළඹුන ශ්‍රාවකයන් විසින් යමකට පැමිණිය යුතුද එයට පැමිණි බැවින් එබඳු පසුතැවිලි වීමක් ඇති නොවෙයි.

‘ථෙරෝ’- ස්ථීරවූ ගුණ යුතු. ස්ථීරකරනසුලු ගුණධර්මයන්ගෙන් යුතු වූයේ. මෙහි රත්තඤ්ඤ යනාදී පද මූලදී විස්තර කරන ලද්දේමය.

‘ඵතේහිවෙසි’- මේ යට කියන ලද දෙයින්.

‘පත්තයෝගක්ඛේම’- සතරාකාර යෝගයන්ගෙන් ක්ෂේම බැවින්. මෙහි ‘යෝගක්ඛේම’ යන්නෙන් රහත් බව කියන ලදී. එයට පැමිණියේ යන තේරුමයි.

‘අලං සමක්ඛාතුං සද්ධම්මස්ස’- හමුව ගත් බැවින් මොහුට සද්ධර්මය මනාසේ කියනට සමර්ථය.

‘බ්‍රහ්මචාරිනෝ’- බඹසර විසීම කරන ආර්යා ශ්‍රාවකයෝ.

‘කාමභෝගිනෝ’- පෘථග්ජන- ගිහි සැඩපහරට අසුවූ අය

‘ඉද්ධඤ්චේව’- මේ ආදී පද මහාපරිනිර්වාණ සූත්‍රයේදී විස්තර කර දක්වන ලදී.

‘ලාභග්ගයසග්ගප්පත්තං’- ලැබීමෙන්ද කීර්ති ප්‍රශංසා වලින්ද ඉතා අග්‍ර තත්වයට පැමිණ.

‘සත්ති ඛෝ පන මේ චුන්ද ඒතරහි ථෙරා හික්ඛු සාවකා’- සැරියුත් මුගලත් ආදී තෙරවරු.

‘හික්ඛුනියෝ’- බේමා උප්පලවණ්ණා ආදී ස්ථවිරාවෝ.

'උපාසකා සාවකා ගිහි ඕදතචත්ථවසනා බ්‍රහ්මචාරී තෝ'-
චිත්‍රගෘහපති හත්ථාලවක ආදිහ.

'කාමභෝගිතෝ'- සුලු අනේපිඩු, මහ අනේපිඩු ආදිහ

'බ්‍රහ්මචාරිනියෝ'- නන්ද මව ආදිහ

'කාමභෝගිනියෝ'- බුද්ධත්තරාදිහ.

'සබ්බාකාර සම්පන්න'- හැම කරුණකින්ම සම්පූර්ණ

'ඉදමේවතන්ති'- මේ බඹසරම. මෙම දහමම මනා හේතු
නය සහිතව පවසන්නාහ.

'උද්දකෝසුදං'- උද්දක වනාහි

'පස්සං න පස්සති'- බලන්නේ නොදකියි. ඔහු වනාහි
මෙම පැනය මහජනයාගෙන් ඇසිය ඔවුන් විසින්
'ආචාර්යාවරය අපි එය නොදනිමු. අපටත් කරුණාකර කියා
දෙන්නැයි' කීහ. මෙම ප්‍රශ්නය ඉතා ගැඹුරුය. ආහාර සප්‍රාසය
ලබා සැනසුන පසු ටිකක් සිතා බලා කියාදීමට හැකිය. ඊට
අනතුරුව ඔවුන් විසින් සතර මසක් මහත් සැලකිළි සත්කාර
කළ කල්හි ඒ පැනයට පිළිතුරු කියන්නේ "කිසිවක් බලන්නේ
නොදකියි" යනාදිය කිය.

'තත්ථ සාධුනිසිතස්සා'- මනා පරිදි මුවහත් තබා තියුණු
කරනලද මනාසේ මුවහත් තබනලද දැළිපිහියේ තලය නොදියේ
වෙයි. මෙහි ධාරාව නොපෙනීයයි යන තේරුමයි.

'සංගම්ම සම ගම්ම'- මනාව පැමිණ.

'අත්ථෙත අත්ථංචාඤ්ජනේන වාංජනං'- අර්ථය සමග
අර්ථයද වාංජනය සමග වාංඤ්ජනයද සමගව එක්වෙති යන
තේරුමයි.

'සංගායිතබ්බං'- කියවිය යුතු. සජ්ක්ඛායනා කළ යුතු.

'යථායිදං බ්‍රහ්මචරියං'- යම්සේ මේ සියලු ශාසන බ්‍රහ්ම
චරියාව.

'තත්‍රචේ'- එහි සංඝයා මැද එය කී කල්හි

'අත්ථංචේච මිච්ඡා ගණ්හාති භයංජනානි ච මිච්ඡාරෝ
පේති - චත්තාරෝ සතිපට්ඨානා'- මෙහි අරමුණ සතිපට්ඨානයයි
යන වශයෙන් තේරුම ගනියි.

'සතිපට්ඨානානි'- මින් වාංජනය ආරෝපනය කරයි.

‘ඉමස්සනුබෝ ආවුසෝ අත්ථස්ස’ - සිහියම සතිපට්ඨානයයි යන අර්ථයාගේ වශයෙන් සතර සතිපට්ඨානයක් වෙයි. කීමෙක්ද? මේ ව්‍යංජනයෝද? නොහොත් සතර සතිපට්ඨානයෝද? නොහොත් මොව්හු ව්‍යංජනයෝද? කෙනෙක්ද? මේ අර්ථයාගේ ව්‍යංජනයෝ කෙනෙක් සමග ඇතිව එකට ඇලුනාහු වෙද්ද?

‘ඉමේසං ඛ්‍යංජනානං’ - සතර සතිපට්ඨාන යනු ව්‍යංජනයන් පිළිබඳ සිහියම මෙහි කියන සතිපට්ඨානයයි. කීමෙක්ද? මෙම අර්ථයමද? නැතහොත් අරමුණ සතිපට්ඨානයද? මෙම අර්ථයද?

‘ඉමස්ස බෝ ආවුසෝ අත්ථස්ස’ - අරමුණ සතිපට්ඨානය යන මෙම අර්ථයේ.

‘යාවේව ඒතානි’ - මවිසින් යම් ඒ දෙයක් කියන ලදද?

‘යෝවේව ඒසෝ’ - මවිසින් යම් ඒ දෙයක් කියන ලදද?

‘සෝ නෙව උස්සාදේතබ්බෝ’ - තොප විසින් ඒතාක් යහපත් අර්ථයෙහි හා යහපත් ව්‍යංජනයෙහිද පිහිටිය යුතුය. ඔහු වනාහි උසස් තන්හි තැබිය යුතුයි. නින්ද අපහාසද නොතැබිය යුතුයි.

‘සඤ්ඤපේතබ්බ’ - දැන්විය යුතු.

‘තස්ස ව අත්ථස්ස’ - සිහියම සතිපට්ඨානයයි යන තේරුමේ පරිදි.

‘තේසඤ්ච ව්‍යඤ්ජනානං’ - සතිපට්ඨානය යන ව්‍යංජනයන්ගේ.

‘නිසන්තියා’ - ඇහුම්කන් දීම, දැරීම, සඳහා, මේ ක්‍රමයෙන් සියලු තේරුම දත යුතුය.

‘තාදිසං’ - තොප වැන්නවුන්.

‘අත්ථුපේතං’ - අර්ථයෙන් යුතු. තේරුම දන්නා.

‘ව්‍යඤ්ජනුපේතං’ - ව්‍යංජනයන්ගෙන් යුතු. ව්‍යංජනයන්ගේ දැනගැනීමෙන්. මෙපරිද්දෙන් මේ භික්ෂුව පසසව්. චුන්දය, මේ භික්ෂුව වනාහි තොපගේ ශ්‍රාවකයෙක් නොවේ. මොහු බුදුන්ය, යනුයි. මෙසේ බුදුහු බහුශ්‍රැත භික්ෂුවක් තමාගේ තන්හි තැබිය. දැන් එයටද වඩා උතුම් දේශනා මාර්ගයක් දක්වන්නාහු - ‘චුන්දය, මම තොපට’ - යනාදිය වදළන.

'දිට්ඨධම්මිකා ආසවා නාම' - මෙලොව ප්‍රත්‍ය හේතුවෙන් උපදනා කෙලෙස්.

'සම්පරායිකා ආසවා' - පරලොව භණ්ඩන හේතුවෙන් උපදනා කෙලෙස්.

'සංවරාය' - යම් විදියකින් ඔව්හු නොපිවිසෙද්ද මෙසේ දහනය පිණිස.

'පටිසාතාය' - සහමුලින්ම නැසීම පිණිස.

'අලං වෝ තං යාවදේව සීතස්ස පටිසාතාය' - එය තොපගේ සීතල ගතිය නැසීම පිණිස සමර්ථය. මෙය කියන ලද්දේ වෙයි. මා විසින් තොපට යම් සිව්‍රක් අනුදන්නා ලද්දේද එය පොරවාගෙන දර්පය හෝ මානය කරමින් වාසය කරවි, කියා නොඅනුදන්නා ලදී. එය පොරවාගෙන සීතල නැසීමාදිය කොට සැපයේ නුවණින් යුතුව මහණ දම් කරවියයි අනුදන්නා ලදී. සිව්‍ර පිළිබඳව යම්සේද පිණ්ඩපාතාදිය පිළිබඳවද එසේමය. මෙහි අනුපද වර්ණනාව වනාහි විශුද්ධි මාර්ගයෙහි කියන ලද නයින් දත යුතුය.

'සුඛල්ලිකානුයෝගං' - සැපතෙහි එකට ඇලී බැඳී පැවතීම. සැප සේවනයෙහි යෙදුනේ යන තේරුමයි.

'සුඛෙති' - සුවපත් කරයි.

'පිණෙති' - පිනා ගියේ වෙයි.

'අවධීත ධම්මා' - නොපිහිටි ස්වභාවය

'ඒවිනා නෝ අත්ථි' - යම් යම් දෙයක් බලාපොරොත්තු වෙද්ද ඒ ඒ දේ කියති. කිසිවිටෙක මාර්ගය කියති. කිසිවිටෙක ඵලය කියති. කිසිවිටෙක නිවන කියති. මේ බලාපොරොත්තු විදියයි.

'ජානතා' - සර්වඥතාඥනයෙන් දන්නහු විසින්.

'පස්සතා' - පස් වැදෑරුම් ඇස්වලින් බලන්නහු විසින්.

'ගම්හිරතේමෝ' - ගැඹුරු බිමට පිවිසියේ.

'සුතිධාතෝ' - මනා පරිදි සැරුයේ - මනා පරිදි සිටවූයේ

'ඒවමේව ඛෝ ආවුසෝ' - මෙසේ ක්ෂිණාශ්‍රව තෙමේ නව තැනෙක හැසිරීමෙහි අභව්‍යවූයේය. ඒ වැරදි සහිත කාමසේවනයෙහි අවලවූයේ කම්පා නොවූයේය. එහි දැන දැන ප්‍රාණයක් ජීවත්වීමෙන් තොර කිරීමාදීන්හි සෝවාන් පුද්ගලයෝද අභව්‍යයෝ වෙති.

‘සන්නිධිකාරකං කාමේ පරිභුඤ්ජිතුං’- වස්තු කාමයන් හා ක්ලේෂ කාමයන් රැස්කොට ළඟ තබාගෙන වළඳන්නට.

‘සෙය්‍යාථාපි පුබ්බේ අගාරික භූතෝ’- යම්සේ පෙර ගිහියෙක්ව වැළඳුයේද එසේ වැළඳීමට නුසුදුසු. ගිහිගෙය වසන සෝවාන්වූ අයද දිවි ඇතිනාක් ගිහි ස්වරූපයෙන් සිටිති. කමිණාශ්‍රවයන් වහන්සේ වනාහි රහත් බවට පැමිණියේ මිනිස් වෙසින් සිටියේ පිරිනිවන්පායි නැතහොත් පැවිදිවෙයි. වාතුර මහාරාජිකාදී කාමාවචර දිව්‍ය ලෝකයන්හි මොහොතකුදු නතරවී නොසිටියි. කුමක් හෙයින්ද? විවේකස්ථානයක් නොමැතිවීම නිසයි. භූමයස්ථ දෙවියන් අතරෙහි සිටියේ රහත් බවට පත්වද සිටියි. එහි වශයෙන් මේ ප්‍රශ්නය මෙතැනදී දැක්විනි. හින්තදෝසත්වය බැවින් මෙහිදී හික්ෂුභාවයම බව දත යුතුය.

‘අතීරකං’- තෙරක් නැති පිරිසිදීමක් නැති, විශාල.

‘නෝවේබෝ අනාගතං’- අනාගත යන්නෙන් ඉතා දීර්ඝ කාලයක් කියන ලදී. එවැන්නක් අරබයා මෙබඳු පැනවීමක් නොකරයි. ශ්‍රමණ ගෞතමයන් වහන්සේ අතීතය පමණක්ම දනියි. අනාගතය නොදනියි. එනිසා ඔහු පසුගිය කාලය පිළිබඳ නොයෙක් සිය ගණන් ජාතකාදී ප්‍රවාතී දක්වයි- පනවයි. මෙස් අනාගතය පිළිබඳ බොහෝවූ සිහිකිරීම් නොපනවතිසි යන මෙම අදහස හඟිමින් මෙසේ කිය.

‘නයිදං කිංසු’- මතු කාලය පිළිබඳ නියම නොකරන්නේ කුමක් හෙයින්ද?

‘කථංසු’- කිනම් කරුණක් නිසාද? නොදන්නා බැවින්ම අනාගතය ගැන නොසිහි කරයි. සිහි කරනු නොකැමති බැවින් එසේ නොසිහි කරයි.

‘අඤ්ඤවිහිතකේන ඤාණදස්සනේන’- ප්‍රත්‍යක්ෂකොට මෙන් දැකීමට සමර්ථ බැවින් දැකීම් නම් නුවණින්, අත් තන්හි යොදනලද නුවණින්. අනිකක් අරබයා පවත්නා ‘අඤ්ඤවිහිතක’ යන්නෙන් අනිකක් අරබයා පවත්නා ඥාන දර්ශනය සංග්‍රහ කටයුතු බවත් පැනවිය යුතු බවත් හඟිත්. ඔවුන් විසින් හැසිරෙන විටත් සිටින විටත් නිද සිටින්නාවත් නිදි තොර කළ තැනැත්තාටත් නිතර සංසිදී තැත්පත්වූ ඤාණයක් එළඹ සිටියේයයි හඟිත්. එබඳු නුවණක් නම් නැත. එහෙයින් මෝඩයෝ

යම් පරිද්දකින් වටහාගනිද්ද එපරිද්දෙන් අව්‍යක්තයෝ තේරුම් ගනිතැයි දත යුතුය.

‘සත්‍යානුසාරී’- පූර්වේනිවාසානුස්මාතියෙන් යුතු වූයේ.

‘යාවතකං කංඛති’- යම් පමණක් දැනගන්ට කැමති වෙයිද එපමණක් දැන ගන්නෙමිසි නුවණ මෙහෙයවයි. ඉක්බිති දුබල කොළ ගොටුවකට පනින හඬක් සෙයින් මොහුගේ අප්‍රතිහටවූද නොවැළැක්විය හැකිවූද නුවණ මෙහෙයවයි එහෙයින් යම් පමණක් කැමතිවෙයිද එපමණක් සිහි කරයි.

‘බෝධිපං’- බෝ මූල හටගත්.

‘ඤාණං උප්පජ්ජති’- සතරමහ නුවණ පහළ වෙයි.

‘අයමන්තිමා ජාති’- ඒ නුවණින් ජාතියගේ මූල දුරුකර හැරිය බැවින් යලිත් ජාතියක් ඇති නොවේ. මේ අන්තිම ජාතියයි.

‘නත්ථිදනි පුනඛහවෝ’- අනිකුදු නුවණක් උපදියි.

‘අනත්ථසංහිත’- මෙලොවට හෝ පරලොවට පිහිට නොවන.

‘නතං තථාගතෝ ව්‍යාකරෝති’- ඒ ඉන්ද්‍රිය යුද්ධ සීතාහරණ ආදීවූ තෛර්යායානික නොවූ ප්‍රචාර්ති බුදුහු නොවදරති.

‘භූතං තච්ඡං අනත්ථසංහිතං’- රාජකථා ආදීවූ තිරිසන් කතා.

‘කාලඤ්ඤ තථාගතෝ හෝති’- කල් දනියි. හේතු සහිත කාරණා සහිත කොට නිසි අවස්ථාවෙහිම වදරති.

‘තස්මා තථාගතෝ ඉති වුච්චති’- යම් යම් පරිද්දකින් කියයුතු වුවක් ඒ ඒ පරිද්දෙන්ම කියන බැවින්, මෙහි ‘ද’ හට ‘ත’ යන්න කොට ‘තථාගත’යි ව්‍යවහාර කරතැයි යන තේරුමයි.

‘දිට්ඨං’- රූපායතනයයි.

‘සුතං’- ශබ්දායතනයයි.

‘මුතං’- පැමිණ ගතයුතු බැවින් ගන්ධායතන රසායතන ස්පර්ශායතන කියයි.

‘විඤ්ඤාතං’- සැප දුක් ආදී ධර්මායතනයයි.

‘පත්තං’- සොයා හෝ නොසොයා හෝ පැමිණි.

‘පරියේසිතං’- පැමිණ හෝ නොපැමිණ සෙවූ.

‘අනුවචරිතං මනසා’- සිතෙන් හැසිරෙන ලද.

‘තථාගතේන අභිසම්බුද්ධං’- මෙයින් මෙය දන්වයි. අප්‍රමාණවූ ලෝක ධාතුන්හි මේ දෙවියන් සහිත ලෝකයේ නීලය,

පිතය යනාදී යම් ඒ රූපාරම්මණයක් වක්ඛුද්වාරයට පැමිණෙයිද මේ සත්වයා මේ මොහොතෙහි මෙනම් රූප අරමුණක් දැක යහපත් සිතක් හෝ අයහපත් සිතක් හෝ මධ්‍යස්ථ සිතක් හෝ ඇතිවූයේය යි ඒ සියල්ල තථාගතයන් වහන්සේට මෙපරිද්දෙන් මනාව අවබෝධ වූයේය. අප්‍රමාණ ලෝක ධාතු වෙහි මේ දෙවියන් සහිත මුලු ලෙව්හි යම්සේ මේ බෙරහඬය මේ මිහිඟු බෙර හඬය, යනාදී ශබ්දාරම්මණයක් සෝතද්වාරයට පැමිණෙයිද, මූලගන්ධය, පොතු ගන්ධය, ආදී ගන්ධාරම්මණය ඝාණද්වාරය හමුවට පැමිණෙයිද මුල්රස කදරස ආදී රස අරමුණ ජීවිතාද්වාරය හමුවට පැමිණෙයිද කර්කශ ගතිය මාදු ගතිය ආදී පඨවි, තේජ, වායු, යන ධාතූන්ගේ වශයෙන් ප්‍රභේද ගතවූ පොට්ඨබ්බාරම්මණය කායද්වාරයෙහි පැමිණෙයිද මේ සත්වයා මේ මොහොතෙහි මෙනම් පොට්ඨබ්බාරම්මණය ස්පර්ශ කොට යහපත් සිතක් හෝ අයහපත් සිතක් හෝ මධ්‍යස්ථ සිතක් හෝ ඇති වූයේ ඒ සියල්ල තථාගතයන් වහන්සේට මෙපරිද්දෙන් අවබෝධ වූයේය.

ඵපරිද්දෙන්ම අප්‍රමාණවූ ලෝක ධාතූන්හි මේ දෙවියන් සහිත ලෝකයාගේ සැපය, දුකය, යනාදී වශයෙන් ප්‍රභේද ගතවූ ධම්මාරම්මණය මනෝද්වාරයට හමුවීමට පැමිණෙයි. මේ සත්වයා මෙම මොහොතේ මෙනම් ධම්මාරම්මණය හැදින් යහපත් සිතක් හෝ අයහපත් සිතක් හෝ මධ්‍යස්ථ සිතක් හෝ ඇත්තෙක් වූයේය යි ඒ සියල්ල තථාගතයන් වහන්සේට මෙපරිද්දෙන් අවබෝධවිය. චූන්දය, මේ සත්වයන්ට යමක් දිට්ඨි සුත මුත විඤ්ඤාණ වශයෙන් වැටහෙයිද එහි (ඔවුන් අතුරෙහි) තථාගතයන් වහන්සේ විසින් අදිට්ඨි හෝ අසුත හෝ අමුත හෝ අවිඤ්ඤාණ හෝ යමක් නැත්තේමය. මේ මහ ජනතාවගේ වූකලී සොයා පැමිණියෙක්ද ඇත. සොයා නොපැමිණියෙක්ද ඇත. නොසොයා පැමිණියෙක්ද ඇත. නොසොයා නොපැමිණියෙක්ද ඇත. ඒ සියල්ල අතුරෙහි තථාගතයන් වහන්සේට නොහමුවූ යමක් නම් නැත්තේමය. ඤාණයෙන් ප්‍රත්‍යක්ෂ නොකරන ලද යමක් නම් නැත්තේමය. එහෙයින් උන්වහන්සේට 'තථාගත'යි කියති. යනුයි. යම්පරිද්දකින් යමෙකු ලෝකයෙන් එතරව ගියේද එසේ ගිය බැවින් ඔහුට 'තථාගත'යි

කියති. පෙලෙහි වනාහි 'අභිසම්බුද්ධ' යනුවෙන් දැක්වෙන්නේ මෙතුමන්මය, එහි 'ගත' ශබ්දය, ඒකාර්ථයෙහිම යෙදේ. මෙනයින් මෙහි දැක්වෙන සියලු වාරයන්හිම 'තථාගත' යන්නෙහි නිගමනයෙහි තේරුම දතයුතුය. එහි යුක්තිය බ්‍රහ්මජාල සූත්‍රයේදී කරන ලද තථාගත ශබ්ද විස්තරයෙහිදී කියන ලද්දේමය. මෙසේ තමාගේ අසම බව අනුත්තර බව සර්වඥ බව ධර්මරාජ බව වදරා දැන් අනික් බාහිර මහණ බමුණන්ගේ ලබ්ධිත්ති මා විසින් නොදන්නා ලද නොදක්නා ලද යමක් නම් නැත. සියල්ල මාගේ නුවණ දැලට අසුවී පවත්නේයයි සිංහ නාද පවත්වන්නාහු 'වුන්දය'. මෙකරුණ විද්‍යාමානව පෙනේය'යි යනාදී වශයෙන් දැක්වූහ.

'තථාගතෝ'- මින් දැක්වෙන්නේ සත්වයෙකි.

'නහේතං ආවුසෝ අත්ථසංහිත'- මෙලොව පරලොව වැඩ පිණිස නොපවතියි.

'න ධම්ම සංහිතං'- නව ලොව්තුරු දහම් නිශ්ශ්‍රිත වූයේ නොවෙයි.

'න ආදී බ්‍රහ්මචරියකං'- හික්ෂාත්‍රයෙන් සංග්‍රහ කරන ලද සියලු ශාසන බ්‍රහ්මචරියාවට මුල්වූයේ නොවෙයි 'මෙය දුකෙකි' යනාදීන්හි තෘෂ්ණාව හැර ඉතිරි ඉන්ද්‍රියමිත්‍ර ධර්මයෝ මේ දුකෙකැයි පැවසූහ. එම දුකේම ප්‍රභවය හෙවත් සවිගැන්ම නම් තණ්හාව දුක්ඛසමුදය නමින් ප්‍රසිද්ධය. මුල්කී දුක්ඛ-සමුදය දෙදෙනාගේ නොපැවැත්ම දුක්ඛනිරෝධයයි. දුක දැන හැඳින ගන්නාවූද සමුදය පහරකරන්නාවූද නිරෝධය ප්‍රත්‍යක්ෂ කරන්නාවූද ආර්ය මාර්ගය තෙමේ දුක්ඛ නිරෝධගාමිනි පටිපදාවයයි ප්‍රකාශ කරන ලදී.

'ඥාතෘති, මේ වැඩ සඳහා'- යන ආදීන්හි මෙය මෙලොව පරලොව වැඩ සඳහා නවලොව්තුරා දහමින් යුතු මුලු මහත් ශාසන බ්‍රහ්මචරියාවට මූලික කාරණය, ප්‍රධාන හේතුවය, යන තේරුමයි. දැන් මවිසින් පවසන ලද යමක් වෙද්ද, එය නොදන්නා බැවින් හෝ නොදක්නා බැවින් දේශනා නොකරනු ලැබී යනුවෙන් විශ්වාස නොකළාහුය. දන්නේම දක්නේම 'මම මෙය මෙසේ දේශනා කිරීමෙන් පලක්නැතැයි දැන දේශනා නොකෙළෙමි. යනුයි. යමක් යම් ආකාරයකින් ප්‍රකාශ කළ

යුතුද එය මා විසින් ප්‍රකාශ කරන ලද්දේමය'යි සිංහනාද කරන්නාහු නැවතත් චුන්දය, යම් ඒ'- යනාදිය වදළහ.

'දිව්ධීනිස්සයා'- දෘෂ්ටිවලින් යුතු දෘෂ්ටිගත් යන තේරුමයි.

'ඉධමේව සචචං'- මේ දර්ශනයම ඇත්තකි.

'මෝස මඤ්ඤං'- සෙස්සන්ගේ වචන හෙවත් දේශනා හිස්ස- බොරුය.

'අසයංකරෝ'- ලාමක බැවින් හිස්ස. සත්‍යයෙන් තොරය. යසස් කීර්තිවලින් ඇත්ය.

'තතු'- ඒ මහණ බමුණන් අතුරෙහි

'අත්ථි ඛෝ ඉදං ආවුසෝ වුවචති'- 'ඇවැත්නි, තොප විසින් ආත්මයද ලොවද සාස්වතයයි කියන ලදද' මෙය ඇත්තේද? නැතහොත් නැත්තේද?' වහන්ස, මෙපරිද්දෙන් විචාරම්' යන තේරුමයි.

'යංච ඛෝ තේ ඒවමාහංසු'- 'තොපගේ මේ අදහසම ඇත්තය. අනික බොරුය, හිස්ස'යි කියද්ද ඔවුන්ගේ ඒ කියමන නොඅනුදනිමි.'

'පඤ්ඤන්තියා'- දෘෂ්ටි පැනවීම හෙවත් ලබ්ධි නියමය.

'සමසමං'- සමානවූ නුවණින් එක හා සම.

'යද්දං අධිපඤ්ඤන්ති'- මෙය අධිපඤ්ඤන්තිය නම්. මෙහි 'මම්ම බොහෝ සෙයින් ශ්‍රේෂ්ඨතරය, මා හා සමාන අනිකෙක් නැත. එහි 'පැනවීමෙහි යම් අධිපඤ්ඤන්තියක් වේද' යනුවෙන් යමක් කියන ලදද මේ දෙකම තේරුම් වශයෙන් සමානය. ප්‍රභේද වශයෙන් නම් ප්‍රඥප්තිය, අධිප්‍රඥප්තිය කියා දෙකක් ඇත. එහි ප්‍රඥප්තිය නම් දෘෂ්ටි ප්‍රඥප්තියයි අධිප්‍රඥප්තිය නම් ඛන්ධපඤ්ඤන්තිය, ධාතු පඤ්ඤන්තිය, ආයතන පඤ්ඤන්තිය, ඉන්ද්‍රිය පඤ්ඤන්තිය, සත්‍ය පඤ්ඤන්තිය, පුර්ගල පඤ්ඤන්තිය, යනුවෙන් මෙසේ දක්වන ලද සවැදැරුම් පඤ්ඤන්තිහුය මෙහිදී පඤ්ඤන්ති යන මෙයින්ද ප්‍රඥප්තිය අධි ප්‍රඥප්තිය යන දෙකම අදහස් කරන ලදී. අධිප්‍රඥප්ති යන මෙහිදී භාග්‍යවතුන් වහන්සේ ප්‍රඥප්තියෙහිදු අනුත්තරය. අධි ප්‍රඥප්තියෙහිදු අනුත්තරය යනු දක්වයි. 'යම් ඒ අධිප්‍රඥප්තියක් වේද එහිදී මම්ම බොහෝ සෙයින්'- යනාදි තයින් වදළහ.

'පහානාය'- දුරු කිරීම පිණිස.

'සමතික්කමාය' - එයටම කියන සමාන වචනයකි.

'දේසිත' - දේශනා කරණ ලද කියන ලද.

'පඤ්ඤත්තා' - තබන ලද, පනවන ලද, සතිපට්ඨාන භාවනාවේදී වෙන් වශයෙන් දක්වා සියලු ධර්මයන්හිදී දක්නා ලද පරිදි 'මේ හුදු සංස්කාර පිඩකි. මෙහිදී සත්වයෙක් නොලැබෙයි' යනුවෙන් සැලකීමෙන් සියලු ලබ්ධීන් පිළිබඳ ඇසුරු කිරීමට දුරු කිරීම වේනුයි ඒ නිසා කියන ලදී - 'ඇසුරු කරන ලද ලබ්ධීන්ගේ දුරු කිරීම පිණිස - ඉක්මවීම පිණිස මෙපරිද්දෙන් මවිසින් සතර සතිපට්ඨානයෝ දේශනා කරන ලදී. පවත්වන ලදී.' යනුයි. සියලු තන්හි සෙස්සද මෙපරිද්දෙන්ම යොදා කියවිය යුතුයි.

(පාසාදික සූත්‍ර වර්ණනාව නිමි.)

30. ලක්ඛණ සූත්‍ර වර්ණනාව.

'ඒවං මේ සුතං' - යනුවෙන් ලක්ඛණසූත්‍ර දේශනාව පටන්ගැනේ. මෙහිදී විස්තර වන්නේ එහි සඳහන්වන ඇතැම් ගැටලු පදවල හැඳින්වීම් හා විස්තර වර්ණනාය.

'ද්වන්තිංසිමානි' - මේ දෙතිස - 32.

මහාපුරිස ලක්ඛණානි - මහා පුරිස වාඤ්ඡන. මහ පුරිස් ලකුණු මහා පුරුස නිමිති. මොහු මහා පුරුෂයෙකැයි හැඳින් ගන්නා ලකුණු 'යමකින් යුතුවූ මහා පුරුෂයෙකුගේ' - ආදිය මහාපදනයෙහි විස්තර කරනලද නයින්ම දතයුතුය. මෙනම් කර්මය කළ බැවින් මෙනම් ලක්ෂණ ලබති'යි බාහිරවූ ඉර්ෂිහුද දරන්. නමුත් ඒ බව නොදනිත්. කුමක් හෙයින් කීවේද? අර්ථෝත්පත්තියට ගැලපෙන බැවිනි. මේ සූත්‍රය අර්ථෝත්පත්තිකයි. මොහු පිළිබඳ වූ ඒ අර්ථෝත්පත්තිය කොහිදී ඇතිවීද? ඇතුල්ගම මිනිසුන් අතරයි. එකල්හි වනාහි සැවැත්නුවර වැස්සෝ තමතමන්ගේ ගෙවල්වලදීද ගෙදෙරවලදීද සන්ථාගාරශාලාදී තන්හිදීද හිඳගෙන කථාවක් මතුකළහ.

භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ අසූ අනුවාඤ්ඡනද බ්‍යාම ප්‍රභා දෙතිස් මහා පුරුෂ ලක්ෂණ යන මේවාද කරණකොට ගෙන

බුද්ධ ශරීරය සියලු අතු පතර පිපී වැනි ගිය පරසතු රුකක් සෙයින්ද විකසිතව ගිය පියුම් වනයක් මෙන්ද තන් රුවනින් විසිතුරු වූ රන් තොරණක් මෙන්ද තරු රැසින් බබලන අහස් කුස සෙයින්ද එහා මෙහා විහිදෙමින් දුවමින් පැතිරෙමින් සවණක්ගත බුදුරැස් විහිදුවමින් අතිශයින්ම බබලයි. භාග්‍යවතුන් වහන්සේටද මෙනම් කර්මයෙන් මේ මේ ලක්ෂණ පහළවියයි යන කීමක් නම් නැත. කැඳ හැන්දක් පමණ හෝ බත් හැන්දක් පමණ හෝ පෙර දන්දීමේ හේතුවෙන්ම පහළවෙතැයි භාග්‍යවතුන් විසින් පවසනලදහ. කීමෙක්ද? ශාස්තෘන් වහන්සේ කර්ම රැස් කළසේක්ද එහෙයින් උන්වහන්සේට මේ ලක්ෂණ පහළවිය, යනුයි. අනතුරුව ආයුෂ්මත් අනද තෙර ඇතුල්ගමිහි හැසිරෙන්නේ මේ කතා ප්‍රවුර්තිය අසා නිමවූ බත් කිස ඇත්තේ වෙහෙරට පැමිණ ශාස්තෘන් වහන්සේට වත් දක්වා වැඳ එකත්පස්ව සිටියේ 'වහන්ස, මවිසින් ඇතුල්ගමේදී එක් කතා ප්‍රවතක් අසන ලදැයි' කිය.

ඊට අනතුරුව බුදුහු 'ආනන්දය, තා කුමක් ඇසුවේදැයි' කී කල සියල්ල දැන්විය.

ශාස්තෘන් වහන්සේ තෙරුන්ගේ වචන අසා පිරිවරාහුන් හික්මුන් අමතා 'මහණෙනි, මේ දෙකිස් මහා පුරුෂයෙකුගේ මහාපුරුෂ ලකුණු වෙති.' පිළිවෙළින් ලකුණු දක්වා යම් කර්මයක් නිසා යමක් හටගත්තේද එය දක්වනු සඳහා 'පළමු ජාතියෙහි' ආදිය වදළහ. පෙර ඇති කළ කර්මයන්ගෙන් හටගැනීම් වශයෙන් 'ජාති' යයි කියන ලදී. එසේ වීම් වශයෙන් 'භව'යි ලැබෙයි. නැවතීම් වශයෙන් හෝ වාසස්ථාන වශයෙන් හෝ නිකේත නම් වෙයි. පෙර පැවති ස්කන්ධ සන්තානයෙහි සිටියේය යනු මේ පද තුනෙන්ම දෙන තේරුමයි.

දැන් යම් හෙයකින් ඒ ස්කන්ධ සන්තානය දිව්‍යලෝකාදියෙහිදු පවතියි. එහෙත් එවැනි ලක්ෂණ ඉපදීමට තරම් සමර්ථ කුසල කර්ම ඒවායෙහි සුලභව නැත. මනුෂ්‍යාත්මභාවය ලැබුවෙකුහටම එය සුලබය. එහෙයින් යම් බඳු වුවෙකු විසින් යම් කර්මයක් කරන ලදද එය දක්වන්නේ 'පර මනුෂ්‍යාත්මභාවය ලැබුවේ සමාන වූයේ' ආදිය කිය. මෙය කරුණු රහිත කියමනෙක් නොවේ. අත්, අස්, මුව, ගව, වඳුරු,

ආදී ආත්මභාවයන් ලැබුවාවූ මහාපුරිස තෙමේ පෙරුම් පිරුවේමය. යම් හෙයකින් වනාහි මෙබඳු ආත්ම භාවයෙහිදී කරන ලද කර්මය යහතින් දැක්විය නොහැක. මිනිසන් බව ලබාගෙන කළ කර්මය එසේ දැක්විය හැක හෙවත් සැපසේ දැක්විය හැක. එහෙයින් 'පෙර මනුෂ්‍යාත්මය ලබා සමාන වූයේ' ආදිය කිය.

'දළ්භසමාදනෝ'- ස්ථිර ලෙස ගැනීම. දැඩි සමාදනය.

"කුසලේසු ධම්මෙසු"- දසකුසල ධර්ම මාර්ගයන්හි.

'අවත්ථිත සමාදනෝ'- නිශ්චල ග්‍රහණය නො නැවති නොවැලැක්වී පවත්වාගෙන යාම. මහා සත්වයන් වහන්සේට අකුසල කර්මයෙන් ගින්නට පැමිණ කුක්කුට පත්ත්‍රයක් සෙයින් සිත හැකිළී යයි. කුසලකර්මයට පැමිණ වියනක් මෙන් දිග හැරී විහිදීයයි. එහෙයින් දළ්භසමාදනය යනු අවත්ථිත සමාදනයයි දත යුතුය. වෙන යම් කිසි මහණෙකු විසින් හෝ බමුණෙකු විසින් හෝ දෙවියෙකු විසින් හෝ මාරයෙකු විසින් හෝ බඹේකු විසින් හෝ ඒ කුසල සමාදනය අත්හරවනට නොහැක.

එහි මොව්හු වස්තුහු වෙති. 'පෙර වනාහි මහසත් තෙමේ ලේන කුලයෙහි උපන්නේය. ඉක්බිති වැඩ වැසීමෙන් මහත් සැඩපහරකින් ඔවුන් විසූ ලේනකුඩුව මුහුදට ගසාගෙන ගියේය. මහසත් තෙමේ පුතුන් ගොඩගනිමිසි, නඟුට තෙම තෙමා මුහුදින් දිය ගෙනැවිත් පිටත දමයි. සත්වනද සක්දෙවි සිහිකර බලන්නේ ඒ දැක එහි ගොස් 'කුමක් කෙරෙහි දැයි' ඇසිය ඔහු සක් දෙව්දුට සිය පුවත දැන්වීය. මහ මුහුදින් ජලය ඉවත් කළ නොහැකි බව සක් දෙවි පැවසීය. බෝසත් තෙමේ 'තා වැනි කුසිතයෙකු සම කතා කිරීමටත් නුසුදුසු යයි' සලකා 'මෙහි නොසිට වහා ඉවත්ව යවයි' දුරු කෙළේය. සක් දෙවි තෙමේ අලාමකවූ පුරුෂයා ගත් එඩිතර මග අත්හරවනට නොහැකියයි අනිශයින් සතුටු වූයේ ඔහුගේ පුතුන් ගෙනවුත් දුන්නේය.

මහාජනක කාලයෙහිද මහමුහුද එතර කරන්නේ 'කුමක් හෙයින් මහමුහුද එතර කරන්නේදැයි' දෙවියන් විසින් විචාරන ලද්දේ 'එතරට ගොස් කුලසන්නක රටෙහි රාජ්‍යය ගෙන දන්දෙනු පිණිස තරණය කරමිසි' කිය. අනතුරුව දේවතාවන් විසින්

'මහසසුර ගැඹුරුය. එසේම පළලය, එය තරණය කිරීම කවර කලෙක කර නිමකරන්ටදැයි' කිය. 'තාගේ ඔතරම් ගැඹුරු බවක් කියන ඔය මහමුහුද මගේ දැඩි අදහසට හසුවීමෙන් කුඩා ඇලක් මෙන් මට හැඟියෙයි. තෝ මා දක්නෙහිය. මුහුද එතරකොට එගොඩ සිටියේ ධනය රැස්කොට කුලසන්තක රටෙහි රජය ගෙන දන් දෙන්නෙමි' යනුයි. දේවතාවා ආලමක පුරුෂයා විසින් ගන්නාලද දැඩි උත්සාහය අත්හරවන්ට නොහැකියයි දැක බෝසතුන් වැලඳගෙන ගොස් උයනෙහි හිඳුවීය. ඔහු එහි ගොස් කොඩි නංවා දවසක් දවසක් පාසා පන්දහස බැගින් ධනය පරිත්‍යාග කොට මැන භාගයේදී ඉන් නික්මී ගොස් පැවිදිවූයේය. මෙසේ මහසත් තෙමේ කිසියම් මහණෙකු විසින් හෝ -පෙ- බලෙකු විසින් හෝ තමා ගත් කුසල සමාදානය අත්හරවන්ට නොහැකිය. 'කුසල ධර්මයන්හි දැඩි ලෙස සමාදන්වූයේ' යනු ඒ සඳහා කිය. දැන් යම්කිසි කුශල ධර්මයෙක් ස්ථිර සමාදානයක් වීද, එය දක්වනුවස් 'කාය සුවර්ත' යනාදිය කිය.

'දනසංවිභාගේ' - මෙහි දනයම දීම් වශයෙන් දනය කියති. මනාසේ කොටස් කෙරේනුයි සංවිභාග නම්.

'සීලසමාදානේ' - පන්සිල් දස සිල් සතරපාරිසුද්ධි සිල් සම්පූර්ණ කරනු ලබන කල්හි.

'උපෝසථුපවාසේ' - වාතුද්දසී ආදී වශයෙන් ප්‍රභේදගතවූ පොහෝ පුරුණ කාලයෙහි.

'මත්තෙය්‍යකායා' - මවට කළ යුතු වන්නි සෙසු පදයන් හිද මෙම ක්‍රමයමයි.

'අඤ්ඤතරඤ්ඤතරේසු ච' - මෙබඳු සෙස්සෙහිද

'අධිකුසලේසු' - මෙහි කුසල් වෙති. අධිකුසල් වෙති. සියල්ලෝම කාමාවචර කුශලාකුශලයෝය, රූපාවචරවූවෝ අධිකුසල නම්. මේ දෙවැදෑරුම් කුසලයෝම අරූපාවචර අධිකුසලයෝ නම් වෙති. ඒ සියල්ලෝම කුසලයෝය. ශ්‍රාවක පාරමිතානය ලැබීමට හේතුහුනවූ කුසලයෝ අධිකුසල නම්. ඔව්හුද කුසලයෝමය. පසේබුදු බව ලැබීමට හේතුහුනවූ කුසලයෝ අධිකුසල නම්. ඔව්හු කුසලයෝමය. සර්වඥතාඥනය ලැබීමට හේතුහුනවූ කුසලයෝම මෙහි අධිකුසල යන්නෙන්

අදහස් කරන ලදී. ඒ අධිකුසල නම් ධර්මයන්හි දැඩි සමාදානය - නොකඩවා ස්ථිරසේ ගැනීම සිදුවිය.

'කතත්තා උපචිතත්තා'- මෙහි එක් වරකුදු කරන ලද්ද 'කත' යන්නෙන් කියයි. නිතර නිතර පුරුදු කිරීම 'උපචිත' නම්.

'උස්සන්තත්තා'- පිඩු කරන ලද රාශි කරන ලද කර්මය උත්සන්නයයි කියති. එහෙයින් උත්සන්නයයි කියන්නේ- මා විසින් කරනලද කර්මයට සක්වළ ඉතා කුඩාය. භවාග්‍රය ඉතා පහත්ය. මෙපරිද්දෙන් මා පිළිබඳ කර්මය ඉතා උත්සන්නයයි දක්වයි.

'විපුලත්තා'- අප්‍රමාණ බැවින්, මෙයින් මා විසින් කරන ලද කර්මය අනන්ත- අප්‍රමාණ බව දක්වයි.

'අධිගණ්භාති'- වැඩියෙන් වෙයි. අන් දෙවියන් විසින් වැඩිපුර ලබන යන තේරුම මෙහිදී අදහස් කෙරෙයි.

'පටිලහති'- උසස් තත්වයට පැමිණේ. 'සබ්බාවත්තේහි පාදතලේහි' යන මෙය 'සමං පාදං භූමියං නික්ඛිපති' යන මෙහි විස්තර කථනයයි.

'සබ්බාවත්තේහි'- සියලු පෙදෙස් වශයෙන් එක් පෙදෙසකින් පළමුව ස්පර්ශ නොකරයි, එකෙකින් පසුව ස්පර්ශ නොකරයි. සියලුම පාදතලයන්ගෙන් සමානව පහසු වීදියි, සමානව උදුරයි. ඉදින් තථාගතයන්වහන්සේ යොදුන් සිය ගණන් දුර ප්‍රමාණ ඇති නිරය ආක්‍රමණය කරන්නෙමි'යි පාදය මෙහෙයවයිද එකෙනෙහිම පහත්තැන වාතයෙන් පිරුනාක් මෙන් නැමී සනව එකට තදවී පොළොව සේ දැඩි ස්වභාවයක් ගනියි. නැමුණු තැනද ඇතුළට පිවිසෙයි. දුර ආක්‍රමණය කරන්නෙමි'යි මෙහෙයවන්නහුට මහමෙර පමණවූද පර්වතයක් වුවත් තැවුනු වේවැල් පැලයක් මෙන් නැමී පා ලඟට එයි. එහෙයින්ම උන්වහන්සේ 'යමාමහ පෙළහර කොට යුගදුරු පර්වතය ආක්‍රමණය කරන්නෙමි'යි පා දික් කළ විගස එම පර්වතය නැමී පා සමීපයට පැමිණියේය. උන්වහන්සේ එය මැඩ දෙවන පාදයෙන් තව්තිසා භවනය මැඩපිය. සක් ලකුණෙන් පිහිටිය යුතු තැන විෂම කිරීමට අපොහොසත් වෙයි කනු, කටු, ගල්, බොරලු, මලමුත්තු, කෙල, ආදිය හෝ පළමුව

ඉවත්ව යෙති. ඒ ඒ තැන හෝ පොළොවටම පිවිසෙති. තථාගතයන්ගේ සීලතේජසින්ද පුණ්‍යතේජසින්ද ධර්ම තේජසින්ද දස පාරමීන්ගේ ආනුභාවයෙන්ද මේ මහපොළොව මනා මෙළොක් මලින් ගැවසුනක් වෙයි.

‘සාගරපරියන්තං’- සයුරු සීමාව, රජය කරන ඒ අතර ගසක් හෝ පර්වතයක් හෝ ගඟක් හෝ සීමාව වෙයි. මහමුහුදම සීමාවයි, ‘සාගරපරියන්තං’ යනු ඒ නිසා කියන ලදී.

‘අබ්ලමනිමිත්තමකණ්ටකං’- සොරුන් ගෙන් තොර. සොරු කුරවු ස්වභාවය නිසා ‘බ්ල’ නමින් දක්වයි. උවදුරු වලට ප්‍රත්‍යභාවයෙන් ‘නිමිත්ත’ නම්. විදිම් අර්ථයෙන් ‘කණ්ටක’ නම්.

‘ඉද්ධං’- සමුර්ද.

‘ථිතං’- හැම සැපතින් පරිපූර්ණ

‘බේමං’- නිර්භය.

‘සිවං’- උවදුරුවලින් තොර.

‘නිරබ්බදං’- සොරුන්ගෙන් වන වියවුල්වලින් තොර ඒ ඒ වනලැහැබවල සැඟවී සිටගෙන සොර මැරකම් කරන්නන්ගෙන් තොරවූ යන තේරුමයි.

‘අවික්ඛම්භියෝ’- නොසෙල් විය හැකි එය කිසිවෙකුටත් එතැනින් සෙලවිය නොහැකි වෙයි.

‘පච්චත්ථිකේන’- ප්‍රතිපක්ෂ භාවය කැමැත්තනු විසින්.

‘පච්චාමිත්තේන’- ප්‍රතිවිරුද්ධවූ සතුරා විසින් මේ දෙපදයම සතුරාට කියන නම්ය.

‘අබ්භන්තරේහි’- ඇතුළත හටගත් රාගාදියෙන්.

‘බාහිරේහි’- ශ්‍රමණාදීන් විසින් ඒ එසේමැයි දේවදත්ත කෝකාලිකාදී ශ්‍රමණයෝද සෝණදණ්ඩ කුටදන්තාදී බ්‍රාහ්මණයෝද ශක්‍ර සමාන දේවතාවෝද සත් වසක් ලුහුබැන්දවූ මාරයාද බක ආදී බ්‍රහ්මයෝද උන්වහන්සේ සොලවන්නට අපොහොසත් වූහ. මෙපමණකින් භාග්‍යවතුන් වහන්සේ පිළිබඳ කර්මයද කර්මයෙන් සමානව හටගත් ලක්ෂණද ලක්ෂණ අනුසස්ථ කියන ලද්දේ වෙයි. කර්මය නම් ලක්ෂයක් අධික කොට ඇති සාරාසංඛේයයක් දැඩි චිරයායෙන් යුතුව කළ කර්මයි. ‘කම්ම සරික්ඛක’ නම් දැඩි ආකාරයෙන් කරන ලද

බව දෙවියන් ඇතුළු මුළු ලෝකයා දනිවායි සුප්පතිට්ඨිතපාද නම් මහාපුරුෂ ලක්ෂණයයි. ලක්ෂණය නම් සුප්පතිට්ඨිතපාදතාවයි. ලක්ෂණානිසංගය නම් පසම්තුරන් විසින් නොසෙල්විය හැකි බවයි.

‘තත්ථෙතං වුවිච්ඡි’- එහිදී කී කල කර්මාදී ප්‍රභේදගත අනික් කරුණක්වූ මෙයද කියයි. මෙය ගාථාබන්ධන සඳහා කියනලදී. මේ ගාථා පැරණි තෙරවරු අනුතෙරුන් විසින් තබනලද වර්ණනා ගාථායයි පැවසූහ. මෑත භාගයකදී තෙරවරු ඒකපදික අත්පුද්ධාරයකැයි කීවාහුය.

‘සච්චේ’ වචනමය සත්‍යයෙනි.

‘ධම්මේ’- දස කුසල කර්ම මාර්ගයෙනි.

‘දමේ’- ඉන්ද්‍රිය දමනයෙනි.

‘සංයමේ’- සීල සංයමයෙනි.

‘සෝචෙය්‍ය සීලාලපෝසථෙසුව’- මෙහිදී කාය සුව ආදී තුන් ආකාරවූ පිරිසිදු බවයි. වාසස්ථාන සංඛ්‍යාත සීලයම සීලාලයයි පොහොයෙහිදී කරන කටයුත්ත උපෝසථ යන්නෙන් දැක්වේ.

‘අහිංසාය’- අවිහිංසාව සඳහා.

‘සමන්තවරී’- සියල්ලෙහි හැසිරුනේය.

‘අනුහි’- අනුභව කෙළේය.

‘වෙය්‍යං ජනිකා’- ව්‍යංජන ලක්ෂණ කියන්නෝ.

‘පරාහිභු’- අනුන් මැඩපැවැත්වීමෙහි දක්ෂ.

‘සත්තුහි’- විරුද්ධ පාක්ෂිකයින් විසින් නොසෙල්විය හැකි වෙයි.

‘න සෝ ගච්ඡති ජාතුක්කම්හනං’- ඔහු ඒකාන්ත වශයෙන් අග්‍ර පුද්ගලයෙකි. සොලවාලිය නොහැක්කෙකි.

‘ඒසාහි තස්ස ධම්මතා’- ඔහුගේ මේ ධර්මතාවයි හෙවත් ස්වභාවයයි.

‘උබ්බේග උත්තාස භයං’- උද්වේග බය හා උත්‍රාස බය එහි සොරුන්ගෙන් හෝ රජුගෙන් හෝ පසම්තුරන් ගෙන් හෝ ඇතිවන විලම්පන බන්ධනාදියෙන් යුතුවූ බිය උද්වේගය නම්. ඒ මොහොතෙහිදී ඇත් අස් ආදීන් හෝ සර්ප යක්ෂ ආදීන් හෝ

සලකාගෙන ලොමුදැහැගැනීමේ ආකාරයෙන් ඇතිවන බිය උග්‍රාස බිය නම්. ඒ සියල්ල ඉවත් කරවීම සංසිද්ධිම කෙරෙයි.

'සංවිධානා'- මනාසේ යොදවන ලද, කෙසේ මනාසේ යොදවයිද? වනයෙහි සැක රහිත තනිහි දනසාලා පිහිටුවා එහි පැමිණි මනුෂ්‍යයන් වළඳවා ආරක්ෂක මිනිසුන්ද දී යවයි. එතැනට පිවිසෙනු නොහැක්කන්ට මිනිසුන් යවා කැඳවා ගෙන එයි. නගරාදීන්හිද ඒ ඒ තනිහි රැකවරන තබයි. මෙසේ සංවිධානය සිදුකරයි.

'සපරිවාරංච දනං අදසී'- ආහාර පානාදී දසවිධ දන වස්තු. එහි අන්ත නම් කැඳ බන්ය. එය දෙන්නේ නුවර දෙර හිඳ දුන්නේය. තවද ඇතුල් ගෙදර හිරියෙලින් ඔප කළ තැනක විලඳ හා මල් විසුරුවා අසුන් පනවා උඩුවියන් බැඳ සුවඳ දුම් ආදියෙන් සත්කාර කොට හික්ෂු සංඝයා වඩා හිඳුවා කැඳ පිළිගැන්වීය. කැඳ දෙන්නේද ව්‍යංඤ්ජනාදී අනික් ආහාර සමගම දුන්නේය. කැඳ වළඳ අවසන පා සෝද තෙල් ගල්වා නානාප්‍රකාරවූ නොයෙක් කෑයුතු දේ දී කෙළවර නොයෙක් ව්‍යංජන සහිත ප්‍රණීත භෝජන දුන්නේය. පාන වර්ග දෙන්නේද අඹපැන් ආදී නොයෙක් පාන වර්ග දුන්නේය. වස්තු දෙන්නේද නොයෙක් පිරිසිදු වස්තු වර්ගම දුන්නේය. අනතුරුව හිදිකටු පිදීය නූල් දුන්නේය. සිව්වර මැසීමාදිය කරණ තනිහි හික්ෂුන්ට ආසනය කැඳ බත් ආදී ආහාරද පයේහි පිටේ ගානා තෙල් වර්ගද පොවනා පඬු ආදී උපකරණද පඬු පොවනා ඔරුද යටත්පිරිසෙයින් සිව්වර පඬු පෙවීමාදිය සඳහා කැපකරුවෙකුද පිදීය. මෙහි යාන යන්තෙන් පාවහන් දක්වයි. එය පුදන්නේද පාවහන් දමන පසිම්බු, දඬු ගානා තෙල් හා යටකි පරිදි ආහාර පානාදියද ඊටම පිරිවර පිරිකර වශයෙන් සම්පූර්ණ කොට පිදීය. මල් පුදන්නේද පිරිසිදු සමන් මල් ආදියම පමණක්ම නොපිදීය. ඒ මල් සුවඳ කවා මුල්කි අන්තපානාදී සතරද සමගම පිදීය. තවද බෝසැ අසුන් පොත් ආදිය පිදීම සඳහාද සැගවෙල් පිදීම සඳහාද සුවඳ පිදීමේදීද තනි සුවඳ පමණක්ම නොපිදීය. සුවඳ රැක තබන බඳුන් පිසදන උපකරණ ආදියද ඇතුළත් මුල්කි අන්තපානාදී පසද පිරිවර කොට පිදීය. සෑ පිදීම් ආදිය සඳහාද හිරියෙල් මනෝසිලා චීනපිටි ආදී විලවුන් දෙන්නේද තනි

විලෙවුන් පමණක් නොදුන්නේය. විලවුන් රැක තබන බදුන් ඇතුළුව මුල්කී අන්තපානාදී සයද සමගම පිදිය.

'සෙය්‍යා' - ඇඳ පුටු, ඒවා පුදන්නේද හුදු ඇඳ පුටු පමණක්ම නොදුන්නේය. කොදුපලස් කම්බිලි ඇතිරිලි පලස් ආදියද ඇඳන් පිළියෙළ කරණ උපකරණද ඇතුළත් කොට යටත්පිරිසෙයින් මකුණන් බැහැර කොට පිරිසිදු කරන දඬු ආදිය සමග යටකී අන්තපානාදී සත්වර්ගය සමග පිදිය. ආවාස පුදන්නේද ගෙය පමණක්ම නොදුන්නේය. එය පිදීමේදී මල්කම් ලියකම්වලින් අලංකාර කළ මනාව පිළියෙළ කළ ඇඳ පුටු සහිත කොට යටකී දනවස්තු අටද පිරිවර කොට දුන්නේය.

'පදිපෙය්‍යාං' - පහන් දල්වන තෙල්, එය දෙන්නේද සෑ මිදුලෙහි බෝ මිදුලෙහි දහම් අසනා ගෙයි පදිංචිව හිඳිනා ගෙයි පොත් කියවන තැන මෙයින් පහන් දල්වවියයි තනි තෙල් පමණක්ම නුදුන්නේය. පහන්වැටි පහන්තැටි තෙල් බදුන් ආදියත් සමග මුල්කී දනවස්තු නවයත් පිරිවර කොට දුන්නේය.

'සුචහත්තන්තරානි' - මනාසේ කොටස් කරන ලදුව.

'රාජානෝ' - අභිෂේක කරන ලද හෙවත් ඔටුනු පලන් රජවරු.

'භෝගිය' - භෝජක.

'කුමාරා' - රජකුමරුවෝ මෙහි 'කම්ම' යන්නෙන් පිරිවර වස්තු සහිත දනය. 'කම්ම සරික්බ' යන්නෙන් පිරිවර සහිත දනය දුන්නේය. යනු දක්වයි. මෙම කරුණින් දෙවියන් සහිත ලෝකයා දැනගිවායි හටගත් හෙවත් පහළ වූන වක්‍ර ලක්ෂණයයි. මෙහි 'ලක්ඛණ' යන්නෙන් එම වක්‍ර ලක්ෂණයම දක්වයි.

'ආනිසංසෝ' - මහාපිරිවර ඇති බව.

'තත්ථෙතං වුච්චති' - එම අර්ථය දක්වනු සඳහා මෙම ගාථා කියන ලදී. දෙවැදෑරුම් ගාථා කෙතෙක් වෙති. ඒ එම අර්ථය දැක්වීම් වශයෙන්ද විශේෂාර්ථ දැක්වීම් වශයෙන්ද යනුවෙනි. එහි පෙලෙහි ආ තේරුමම දක්වනු සඳහා යෙදීම එම අර්ථය දැක්වීම යනුයි. පෙලෙහි නොආ තේරුමක් දැක්වීම විශේෂාර්ථ දැක්වීම නම්. මේ කීවේ එම අර්ථය දැක්වීමයි.

'පුරේ' - පෙර, 'පුරත්ථ' යනුද මීටම නමකි.

'පුරිමාසු ජාතිසු' - මෙම ජාතියට පෙරදී කරන ලද කර්ම වැළැක්වීම මෙයින් දැක්වෙයි.

'උබබේග උත්තාසහයාපනුදනෝ' - උද්චේග බියෙන්ද උත්තාස බියෙන්ද දුරුකිරීම.

'උත්සුක' - අධිමාත්‍ර.

'සතපුඤ්ඤ ලක්ඛණ' - සියය සියය බැගින්වූ පින්කම් වලින් හටගත් එක් එක් ලකුණ. මෙසේ ඇති කල්හි යම් කිසිවෙක් බුදුවන්නේ නම් රූපි නොවූහ. අනන්ත සක්වළ වල වැසි සියලු සත්වයෝ එක් එක් කර්මය සියවරක් කරන්නේ නම් මෙතෙක් ජනයා විසින් කරන ලද කර්මය බෝසත් තෙමේ හුදකලාවම එක එකක් සියක් ගුණය බැගින් කොට උපන්නේය. එහෙයින් මෙහි 'සතපුඤ්ඤ ලක්ඛණ' යනුවෙන් මෙම තේරුම කැමතිවූහ.

'මනුස්සාසුර සත්තරක්ඛයා' - මනුෂ්‍යයෝද අසුර සත්වයෝද රාක්ෂසයෝද යන.

'අන්තරා' - ප්‍රතිසන්ධියෙන් සරසවූ චුතියට අතුරෙහි මෙහි කම්ම යන්නෙන් සතුන් මැරීමෙන් වැළකීම දක්වයි. 'කම්මසරික්ඛත' යන්නෙන් සතුන් මැරීම කරන්නාහු පාද ශබ්ද ශ්‍රවණ බියෙන් ඉදිරි ඉදිරිවූ පාදයන්ගෙන් මඩිමින් ගොස් අනුන් මරත්. ඉක්බිති ඔව්හු මේ කරුණින් ඔවුන්ගේ ඒ කර්මය ජනයාද දැනගනීවායි ඇතුළත වක්පාද හෝ පිටත වක්පාද හෝ උක්කුටිකපාද හෝ අග්ගකොණ්ඩ හෝ පණ්හි කොණ්ඩ හෝ වෙති. අක් අක් පයින් ගොස් මෙරමා නොමරණ බව තථාගතයන් වහන්සේගේ කරුණින් දෙවියන් සහිත මුලු ලෝකයා දැනගනීවායි.

'ආයතන පණ්හි (දික් විලඹ ඇති බව) නම් මහාපුරුෂ ලක්ෂණය පහළ විය. එසේම අනුන් මරන්නාහු උස්වූ කයින් යන්නාහු අනුන් දකින්නාද අවනත වූවෝ ගොස් අනුන් නසන්නාද දක්වති. ඉක්බිති ඒ මොව්හු මෙසේ ගොස් මෙරමා මැරූහයි ඔවුන්ගේ ඒ කර්මය මෙම කරුණෙන් මෙරමා දනීවායි කුඳුවුවෝ හෝ කොර වූවෝ හෝ ගොලු වූවෝ වෙති. තථාගතයන් වහන්සේට වනාහි මෙසේ ගොස් මෙරමා නොමැරූ බව මෙකරුණෙන් දෙවියන් සහිත ලෝකයා දැනගනීවායි 'බ්‍රහ්මචරිඡුගත්තා නම් මහා පුරුෂ ලක්ෂණය පහළ විය.

එසේ මෙරමා නසන්නාහු ආවුදයක් හෝ මුගුරක් ගෙන මීටමෙලවූ අතින් අනුන් නසති. ඔව්හු මෙසේ මෙරමා නැසූ

බැව් මෙකරුණින් ජනයා දැනගනිවායි කියන්නාක් මෙන් ඔවුන්ගේ කොට ඇඟිලි හෝ කොට අත් හෝ වක්වූ ඇඟිලි හෝ පෙණ අත් හෝ ඇත්තෝව උපදිති. තථාගතයන් වහන්සේට වනාහි මෙසේ අනුන් නොනැසූ බව දෙවියන් සහිත මුලු ලෝකයා මෙකරුණින් දැනගනිවායි කියන්නාක් මෙන් දීඝංගුලි (දිග ඇඟිලි ඇති බව) නම් මහාපුරුෂ ලක්ෂණය පහළ විය. එහි මෙය කම්ම සරික්කක යන්නෙන් දැනගනී. මෙහි දැක්වූ මේ ලක්ෂණ තුන මෙහි ලක්ෂණයන්ගෙන් දැක්වෙයි, දීඝායුෂ ඇති බව ලක්ෂණානිසංසයයි.

‘මරණවධ හයත්තතෝ’- මෙහි මරණ නම් වධය මරණ වධයයි. මරණ වධයෙන් ඇතිවන බිය මරණ බියයි. එය තමාගේ වශයෙන්.

‘ජානිත්වා පටිච්චතෝ පරම්මරණාය’- යම්සේ මාගේ මරණයෙන් හටගන්නා බියක් වෙයිද ප්‍රියවූ මාගේ ජීවිතය තමාට ඉතා වටිනා එසේම සෙස්සන්ගේ ජීවිතද ඒ ඒ අයට ඉතා අගනා බව දැන මෙරමා මරණයෙන් වැලකීම සිදුවෙයි.

‘සුචරිතේන’- පිරිසිදු හැසිරීමෙන්.

‘සග්ගමාගමා’- ස්වර්ගයට ගියේ.

‘වට්ඨ පුනරිධාගතෝ’- චුනච්ඡි යලිත් මෙහි ආයේය.

‘දීඝපාසණ්භිකෝ’- දික් විලුඹ ඇත්තේ.

‘බ්‍රහ්මාවසුජ්ජ’- බඹෙකු සෙයින් මනා පරිදි සාජ්ජවූ.

‘සුභුජෝ’- යහපත් බාහු ඇත්තේ.

‘සුසු’- මහලු කලිහිද තරුණ රූප ශෝභාව ඇත්තේ.

‘සුසණ්ඨිතෝ’- මනා පිහිටීමිවලින් සම්පූර්ණවූයේ.

‘මුදුතලුණංගුලියස්සා’- මෘදුවූද තරුණවූද ඇඟිලි ඇති බව.

‘තීහි’- තුනකින්.

‘පුරිසවරග්ග ලක්ඛණේහි’- උතුම් පුරුෂයෙකුගේ ශ්‍රේෂ්ඨ ලකුණුවලින් යුතු වූයේ.

‘චිරං යපතාය’- බොහෝකලක් පැවැත්ම පිණිස. දීර්ඝායුෂ ඇතිවීමට.

‘චිරංයපේති’- බොහෝ කලක් පවතියි.

‘චිරතරං පබ්බජ්ජති යදී තතෝති’- ඉදින් පැවිදිවන්නේ නම් බොහෝ කලක් ජීවත් වන්නේය යන තේරුමයි.

'යහපති වසිද්ධි භාවනාය'- වසිභාවයට පැමිණ ඉර්ධි භාවනාව පිණිස බොහෝ කල් පවතියි.

'රසිනානං'- රසවත්වූ.

'බාදනියානි'- කඩා කෑ යුතු කැවිලි ආදිය.

'හෝජනියානි'- පස් වැදෑරුම් හෝජන.

'සායනියානි'- ගිතෙල් වෙඬරු ආදී දිව හා රස විඳින දේ.

'ලේහනියානි'- ලෙවකෑ යුතු පිටි කෑම කිරි ආහාර ආදිය.

'පානානි'- අෂ්ටපාන වර්ග.

මෙහි 'කර්ම' යන්නෙන් සාරාසංඛෙයා කල්ප ලක්ෂයක් මුලුල්ලෙහි දෙන ලද මේ ප්‍රණීතවූ හෝජන දනය කියන ලදී. කම්ම සරිකඩ නම් රුක්ෂභාවයෙන් ජනයාගේ කුක්ෂිගතවූ ලේ වියලියයි. මස් මැලවියයි. එහෙයින් කටුක දේ දෙන්නෝ මේ කරුණෙන් ඔවුන් කටුක දේ දුන් බව ජනයා දැනගනිවායි කියන්නාක් මෙන් අල්ප මාංශ අල්ප ලේ ඇති මනුෂ්‍ය ප්‍රේතයන්ට සෙයින් දුර්ලභවූ ආහාර පාන ඇත්තාහු වෙති. ප්‍රණීතවූ හෝජනයන් කුක්ෂිගතවූ කල්හි මස් ලේ වඩයි. සම්පූර්ණ ශරීර ඇතිව දුටුවන් පහදනා ශෝභා ඇති වෙති. එහෙයින් තථාගතයන් වහන්සේ බොහෝ කලක් ප්‍රණීත ආහාරපාන දන් දුන් බව දෙවියන් සහිත ලෝකයා මේ කාරණයෙන් දැන ගනිවායි කියන්නාක් මෙන් සත්තුස්සද නම් මහා පුරුෂ ලක්ෂණය පහළ විය. මෙහි ලක්ෂණ යන්නෙන් සත්තුස්සද ගුණයම දැක්වෙයි. ප්‍රණීතවූ සිව්පසය ලැබෙන බව මෙහි ආනිසංසයයි.

'බජ්ජහොජ්ජ මථලෙයාසායිතං'- කෑ යුතු දේද අනුභව කළ යුතු දේද, ලෙවිය යුතුදේද, රස විඳිය යුතු දේද.

'උත්තමග්ග රස දයකෝ'- උතුම්ම ශ්‍රේෂ්ඨ රස දෙන්නා. තවද උතුමන්ට ශ්‍රේෂ්ඨ රස දෙන තැනැත්තා යන තේරුමද මින් අදහස් කළ හැකිය.

'සත්තවුස්සද'- සත්ත උස්සද

'තදත්ථ ජෝතකං'- කෑ යුතු අනුභව කළ යුතු දේ අගවන. එයින් ලාබ සත්කාර ඇතුළු පවත්තේය යන තේරුමයි.

'පබ්බජ්ජමිපි ව'- පැවිදි වනු ලබන්නේද.

'තදධිගච්ඡති'- ඊට පැමිණෙයි.

'ලාභීරුත්තමං'- ලබන්නේද වෙයි, ශ්‍රේෂ්ඨද වෙයි.

‘දුන්නේ’- ඇතැම් දෙය දනගෙනම සංගෘහිත වෙයි. එහෙයින් එය දනගෙනම ඇතුළත් කොට දැක්විය. පැවිද්දන්ට පැවිදි පිරිකරද ගිහියන්ට ගිහි පිරිකරද දුන්නේය.

‘පෙය්‍යාවාවෙන්’- ඇතමෙක් මෙය දියයුත්තකැයි සලකා දෙයි. එක් වචනයකින් සියල්ලම මකයි. මොහුගේ දීම නම් කීමෙක්දැයි කියන්නෝ වෙති. ඇතමෙක් මොහු නම් කෙබන්දෙක්ද? දනයක්වත් නොදෙයි. කියන්නේද වනාහි තෙලෙන් මෙන් තවරයි- ගාවයි මොහු දේවා නොහොත් නොදේවා යන මේ වචනයම දහසක් අගනේය’යි කියන්නෝ වෙති. මෙබඳු පුද්ගලයා දනගෙන උසස් බව නොසඟවයි. ප්‍රිය වචනයෙන් සංග්‍රහ කරයි.

‘අත්ථවරියාය’- අර්ථ සංවර්ධන කතාව පිණිස ඇතමෙක් දනය හෝ ප්‍රිය වචනය හෝ උසස් කොට නොදක්වයි. තමා පිළිබඳ හිතකතා හා අභිවුර්ධි කතා දක්වයි. මෙබඳු පුද්ගලයා හා විසින් මෙය කළයුතු හා විසින් මෙය නොකළයුතු, මෙබඳු ආකාර ඇති පුද්ගලයා සේවනය කළ යුතුය. මෙබන්දු සේවනය නොකළ යුතුය යනුවෙන් මෙසේ අර්ථවරියාව දැක්විය.

‘සමානත්තතාය’- සැපදුක් දෙකේ සමාන බවෙන්. ඇතමෙක් දනාදීන්හි එකකුට ප්‍රශංසා නොකරති. එක අසුනෙහි හිඳීම, එක් පර්යාංකයෙන් ගයනය කිරීම, ඒකභෝජනය, යන මේ ආකාරයෙන් සමාන සැප දුක් ඇති බව පසසති. එහි ජාතියෙන් හීන භෝගයෙන් අධිකවූයේ සංග්‍රහ කිරීමට දුෂ්කරවේ. ඔහු සමග ඒකපරිභෝගය කරන්ට නොහැකිය. එසේ නොකරන්නේද කිපෙයි. භෝගයෙන් හීන ජාතියෙන් අධිකවූ තැනැත්තාද සංග්‍රහ කිරීමට දුෂ්කරය. ඔහු වනාහි ‘මම ජාතිමත් වෙමි’ හෝ ‘මම සම්පත් ඇත්තෙකු හා ඒක පරිභෝගය කැමති වෙයි. එය නොකරනු ලබන කල්හි කිපෙයි. මේ දෙකින්ම හීන වූයේ මනාව සංග්‍රහ කිරීමට හැකිවේ. ඔහු අනිකා හා ඒකපරිභෝගයක් බලාපොරොත්තු නොවෙයි. එසේ නොකිරීමෙන් කිපීමක්ද ඇති නොකර ගනියි. දෙදෙනාම සමානවූයේ සංග්‍රහ කිරීමට පහසුද වෙයි.

හික්ෂුන් අතර දුස්සීලයාහට සංග්‍රහකිරීමට ඉතා දුෂ්කරය. ඔහු හා ඒකපරිභෝගය කිරීමට නොහැකිය. එසේ නොකිරීමේදී

කිපෙයි. සිල්වතාට මනාව සංග්‍රහ කළ හැක්කේ වෙයි. සිල්වතාහට දන් නොදීමේදී හෝ සංග්‍රහ නොකිරීමේදී නොකිපෙයි. අනිකෙක් තමා හා ඒකපරිභෝගයක් නොකිරීමෙහිදී ද පවිටු හිතක් ඇති නොකර ගනියි. ඒකපරිභෝගයද ඔහු හා පැවැත්වීම ඉතා පහසුය. එහෙයින් එබඳු පුද්ගලයා හා මෙපරිද්දෙන් සමානාත්ම භාවයෙන් සංග්‍රහ කෙළේය.

‘සුසංගහිතාස්ස භොන්ති’- මනා ලෙස සංග්‍රහ කෙළේ වෙයි. දේවා හෝ නොදේවා, කෙරේවා නොහොත් නොකෙරේවා, යනුවෙන් මෙසේ මනාව සංග්‍රහ කරන ලද්දේ වෙයි.

‘න හිජ්ජන්ති’- නොබිඳෙත්. යම් විටෙක මොහුට දිය යුතු වෙයිද එකල දෙයි. මෙහිදී දැන් ඔහු විසින් නොදෙතියි හැඟීමක් නම් නොමැත. කිමෙක්ද? අපි දෙන්නෝම උපස්ථාන කරමු. නොදෙන්නාවූ නොකරන්නාවූ අපි උපස්ථාන නොකරමු, යි මෙසේ සිතති. මෙහි කර්ම යන්නෙන් දීර්ඝකාලයක් තිස්සේ කළ දතාදී සංග්‍රහ දැක්වෙයි. කම්මසරික්ඛ යන්නෙන් යමෙක් මෙසේ සංග්‍රහ නොකරන්නේද ඔහු මෙකරුණින් ඔහුගේ සංග්‍රහ නොකරන ලද බව ජනයා දැනගනිමුයි දක්වන්නාක් මෙන් තදවූ අත් පා ඇතිව උපදියි. එසේම විසමව පිහිටි අවයව ඇත්තේද වෙයි. තථාගතයන් වහන්සේගේ වනාහි බොහෝ කලක් සංග්‍රහ කළ බව දෙවියන් සහිත මුලු ලෝකයා මෙකරුණින් දැනගනිමුයි, දක්වන්නාක් මෙන් මේ ලකුණු දෙක පහළ වෙති. ලක්ෂණ යන්නෙන් මේ ලකුණු දෙකම කියති. මනාව සංග්‍රහ කරන ලද බව දැනගැනීම මෙහි ආනිශංසයයි.

‘කරියා’- කරිත්වා- කොට.

‘චරියා’- චරිත්වා- හැසිර.

‘අතිරුචිර සුවග්ගු දස්සනෙය්‍යං’- ඉතා සිත්කලුභාවය පැහැදිලි ඵලවන ගතිය, උසස් දක්ෂතාවය, දර්ශනීයත්වය, යන මෙවායින් යුතු බවත් එසේ දත යුතු බවත්.

‘සුකුමාරෝ’- යහපත් සියුමැලි ගතිය.

‘පරිජනස්සවෝ’- පිරිවර ජනයා ඇති බව.

‘විධෙය්‍යා’- කටයුත්තෙහි හා නොකටයුත්තෙහි කැමති පරිදි සංවිධානය කළයුතු.

‘මහිමං’- මහත් බව.

‘පියවදං හිතසුබතං ජිහිසමානෝ’- ප්‍රිය වචන කියන්නෙක්ව හිතකර දේද සැපවත් බවද සොයන්නේ.

‘වචන පතිකරස්සාහිප්පසන්නා’- වචනානුකූල ඉතා ප්‍රසන්නවූ.

‘ධම්මානුධම්මං’- ධර්මද අනුධර්මද.

‘අත්ථුපසංහිතං’- මෙලොව හා පරලොව පිළිබඳ වැඩදැයි බවෙන් යුතුවූ

‘ධම්මුපසංහිතා’- දස කුසල ධර්මමය මාර්ගයෙන් යුතු.

‘බහුජනං නිදංසේති’- බොහෝ ජනයාට කුලුගන්වන දක්වන කථා පැවසීය.

‘පාණිනං’- සත්වයන්ට ශ්‍රේෂ්ඨයයි යනාදී සියල්ල මීටම නම්ය.

මෙහි කර්ම යන්නෙන් බොහෝ කලක් දෙසූ උසස් වශයෙන් පැවති වැඩදැයි බවෙන් යුතු වචන දක්වයි. කම්ම සරික්ඛක යන්නෙන් ‘යමෙක’ මෙබඳු උසස්ව දෙසුම් නොදෙසයිද ඔහු මෙකරුණින් එවැනි උසස් දෙසුම් නොදෙසන වග ජනයා දැනගනීවායි කියන්නාක් මෙන් යටිකුරුවූ සංඛ්‍යාද ඇත්තේ වෙයි. එසේම යටිකුරුවූ ලෝම ඇත්තේද වෙයි. තථාගතයන් වහන්සේට වනාහි බොහෝ කලක් මුලුල්ලෙහි එබඳු උසස් දෙසුම් දෙසූ බව දෙවියන් සහිත ලෝකයා මෙකරුණින් දැනගනීවායි දක්වන්නාක් මෙන් උස් සංඛ්‍යාද ලක්ෂණයද උද්ධග්ග ලෝම ලක්ෂණයද පහළ විය. ලක්ෂණ යන්නෙන් මේ දෙකම කියයි. ශ්‍රේෂ්ඨ බව මෙහි ආනිසංසයයි.

‘ඵරයං’- කියන්නේ.

‘බහුජනං නිදංසසි’- බොහෝ ජනයාට යහපත දැක්වීය.

‘ධම්මයානං’- ධර්මදනමය යාග කර්මය.

‘උඛිතමුපපන්න ලෝම වාසසෝ’- ඒ ඔහු උඩට ප්‍රබෝධවත්ව නැමී ගිය ලොම් ඇත්තෙක් විය.

‘පාදගණ්ඨි අහු’- පාදයේ ගොප් ඇට ඇති විය.

‘සාධුසණ්ඨිතා’- මනාලෙස පිහිටි

‘මංස ලෝහිතාවිතා’- මසින් හා ලෙයින් රැස්වූ.

‘තවෝත්ථවා’- සමෙන් ගැවසුන- සැගවුන.

‘වජ්ඣි’ - යයි.

‘අනෝමනික්කමෝ’ - ලාමක- පහත් නොවූ ශ්‍රේෂ්ඨ විහරණය.

‘සිප්පං’ - ශිල්ප දෙවැදෑරුම්ය. ඒ හිත ශිල්පය උත්කෘෂ්ට ශිල්පය යනුවෙනි, නළකාර කුම්භකාර පේසකාර ආදිය හිත-ලාමක ශිල්පයෝය. ලේඛා මුද්‍රා ආදිය උත්කෘෂ්ට ශිල්පයෝය.

‘විජ්ජා’ - විද්‍යාව අභි විද්‍යාදී නයින් නොයෙක් ආකාරයි.

‘වරණං’ - පත්සිල් දස සිල් ප්‍රාතිමෝක්ෂ සිල්.

‘කම්මං’ - කර්මය තමා පිළිබඳ කොට ඇති බව දන්නා නුවණ.

‘කිළිස්සෙය්‍යුං’ - ක්ලාන්ත වන්නේය. අතවැසිවත නම් දුක් සහිතය. එය මොවුන්ට බොහෝ කලක් නොවිය යනු සිතිය.

‘රාජාරහානි’ - රජෙකුට ගැලපෙන ඇත් අස් ආදීහුයි. ඔව්හු රාජ සේනාවේ උසස් අංග බැවින් ‘රාජරහ’යි කියති.

‘රාජුප භෝගානි’ - රජුගේ උපභෝග පරිභෝග භාණ්ඩ හා සත් රුවන්ද වෙති.

‘රාජානුවඡ්චිකානි’ - රජෙකුට සුදුසු රජුන් පිළිබඳව කීමේදී මේ සියල්ල යොදා ගත යුතුය.

‘සමණාරහානි’ - ශ්‍රමණයන්ට ගැලපෙන සිව්ද ආදිය.

‘සමණංගානි’ - ශ්‍රමණයන්ගේ කොටස්වූ සිව් පිරිස

‘සමණුපභෝගානි’ - මහණුන්ගේ උපභෝග පිරිස

‘සමණානුවඡ්චිකානි’ - ඔවුන්ටම නමකි.

මෙහි කර්ම යන්නෙන් බොහෝ කලක් මනාකොට ශිල්පාදිය පුරුදු පුහුණු කිරීමාදී වශයෙන් කියවීම ගැනෙයි. කම්ම සරික්ඛ යන්නෙන් යමෙක් මෙසේ මනාසේ ශිල්ප නොකියන්නේ අතවැසියන් උක්කුටිකයෙන් හිඳවීම දනගසා හිඳවීමාදියෙන් වෙහෙසට පමුණුවයි. එයින් ඔවුන්ගේ කෙණ්ඩයේ මස් අවියකින් ලියා වැටෙන්නාක් මෙන් දැනෙයි. තථාගතයන් වහන්සේගේ වනාහි මනාසේ ප්‍රගුණ කරණ ලද බව දෙවියන් සහිත ලෝකයා මේ කරුණෙන් දැන ගනිවායි කියන්නාක් මෙන් පිළිවෙළින් උස්ව වැඩුනු ඒණිපංස ලක්ෂණය පහළවිය. ලක්ෂණ යන්නෙන් එයම දක්වයි. සුදුසුවූ ලැබීම් ඇති බව මෙහි ආනිශංසයයි.

'යදුපසානාය'- යම් ශිල්පයක් කිසිවෙකුගේ හෝ නැසීම පිණිස නොපවතියි.

'කිලිස්සති'- කල්පාත්ත වන්නේය.

'සුඛමත්ථවොත්ථමා'- සියුමැලි සිවියෙන් වටකර ගත්. කිමෙක්ද? සෙසු කර්මයකින් අනික් ලක්ෂණයන් පහළ වෙයිද? පහළ නොවෙයි. යමක් පහළ වෙයිද එය අනු ව්‍යංජනයකි. එහෙයින් මෙය කියන ලදී.

'සමණං වා'- පව් සංසිඳවූ යන තේරුම අනුව සමණ ශ්‍රමණය කියත්.

'බ්‍රාහ්මණං වා'- 'බැහැර කරනලද පව් ඇති යන තේරුම අනුව බ්‍රාහ්මණයයි කියති.

'මහාපඤ්ඤෝ'- මහත් නුවණ ඇති මහනුවණ ඇති බව ආදියෙන් යුතු වේය යන තේරුමයි. එහි මේ දක්වන ලද මහා නුවණවතුන්ගේ නොයෙක් ප්‍රභේද ඇත.

"එහි මහා ප්‍රඥාව කෙබඳුද යත්- මහත්වූ සීලස්කන්ධය පිළිගනීනුයි. මහාප්‍රඥ නම්. එසේම සමාධි ස්කන්ධය ප්‍රඥ ස්කන්ධය විමුක්ති ස්කන්ධය විමුක්ති ඥාන දර්ශන ස්කන්ධය යන මේවා පිළිගනියි යන තේරුම අනුවද මහා ප්‍රඥයි කියති. විශාරදවූ කාරණයෝය. මහා විහාර සමාපත්තිහුය, විශාරදවූ ආර්යා සත්‍යයෝය, විශාරදවූ සතිපට්ඨානයෝය, එබඳුමවූ සමයක් ප්‍රධානයෝය, ඉර්ධිපාදයෝය. ඉන්ද්‍රියයෝය. බලයෝය, බොජ්ක්ඛංගයෝය, ආර්යා මාර්ගයෝය, මහාශ්‍රාමණ්‍ය එලයෝය, මහා අභිඤ්චෝය, මහාපරමාර්ථය සංඛ්‍යාත නිවණ පිළිගනීනුයි මහා ප්‍රාඥ නම්.

පුටු (සක්ලේසී) ප්‍රඥාව කවරේද යත්- නොයෙක් ස්කන්ධයන්හි කෙලෙස් සහිතව පවත්නා නුවණ පුටු ප්‍රඥවයි. එසේම නොයෙක් ධාතුන්හි පවත්නා නුවණයි. එසේම ආයතනයන්හි- පටිච්චසමුප්පාදයන්හි- සුත්‍යතා වශයෙන් නොලත් තන්හි- නොයෙක් අර්ථයන්හි- නොයෙක් ධර්මයන්හි- නොයෙක් සමාධි ප්‍රඥ විමුක්ති විමුක්ති ඥානදර්ශන යන ස්කන්ධයන්හි- නොයෙක් කාරණයන්හි- නොයෙක් විහාර සමාපත්තින්හි- නොයෙක් ආර්යාසත්‍යයන්හි- නොයෙක් සතිපට්ඨානයන්හි සමයක් ප්‍රධානයන්හි- ඉර්ධිපාදයන්හි-

ඉන්ද්‍රියයන්හි - බලයන්හි - බොජ්ක්ධංගයන්හි - ආර්යය මාර්ගයන්හි - සාමඤ්ඤඵලයන්හි - අභිඥවන්ති - යන මෙකී ධර්මයන්හි හා නොයෙක් සාධාරණ ධර්මයන්හිද ඒවා ඉක්මවූ පරමාර්ථ සංඛ්‍යාත නිවනෙහිද ඥානය පවත්වානුයි පුටු ප්‍රඥ නම්.

හාසු (සතුට) ප්‍රඥව කවරේද? මෙහි ඇතැම් කෙනෙක් හාසු (සතුට) බහුලව වේද බහුලව ප්‍රීති බහුලව ප්‍රමෝද බහුලව සිල් පුරයි. ඉන්ද්‍රිය සංවරය පුරයි. හෝජනයෙහි පමණ, ජාගරියානුයෝගය, සීලස්කන්ධය, සමාධිස්කන්ධය, ප්‍රඥ ස්කන්ධය, විමුක්තිස්කන්ධය, විමුක්තිඥාන දර්ශන ස්කන්ධය යන මේවා සම්පූර්ණ කෙරේනුයි හාසුපඤ්ඤ නම්. හාසු බහුල -පෙ- ප්‍රමෝද බහුල කාරණා කාරණා දැනගන්නුයි හාසු පඤ්ඤ නම්. හාසු බහුලවිහරණසමාපත්තිය පරිපුරණයකෙරේනුයි හාසුපඤ්ඤ නම්. හාසු පූර්ව ආර්යයසත්‍යය දැනගනියි. සතිපට්ඨානයෙහි, සමයක් ප්‍රධානයෙහි, ඉර්ධිපාදයෙහි, ඉන්ද්‍රියෙහි, බලයන්හි, බොජ්ක්ධංගයන්හි ආර්යය මාර්ගය වඩානුයි හාසුපඤ්ඤ නම්. හාසු බහුලවූයේ ශ්‍රාමණ්‍ය ඵල ප්‍රත්‍යක්ෂ කරයි. අභිඥවන් අවබෝධ කරගන්නුයි හාසුපඤ්ඤ නම්. හාසු බහුලව වේද, තුට්ඨි, පාමුප්ප බහුලව පරමාර්ථ නිවන ප්‍රත්‍යක්ෂ කෙරේනුයි හාසු පඤ්ඤ නම්.

ජවන ප්‍රඥව කවරේද? යම්කිසි රූපයක් අතීත අනාගත ප්‍රත්‍යත්පන්න වශයෙන් දුර හෝ ළඟ පවතියිද ඒ සියලු රූප අනිත්‍ය වශයෙන් වහාම දුටානුයි ජවන ප්‍රඥ නම්. එසේම දුක් වශයෙන් හා අනාත්ම වශයෙන් වහා දුටානුයි. ජවන ප්‍රඥ නම්. යම්කිසි වේදනාවක් වන්නීද යම්කිසි විඤ්ඤාණයක් වෙයිද අතීතානාගත වර්තමාන යන තුන්කාලයටම අයත් ඒ සියලු විඤ්ඤාණම අනිත්‍ය දුක්ඛ අනාත්ම වශයෙන් වහා දුටානුයි. ජවන ප්‍රඥ නම්. ඇස -පෙ- ජරා මරණ අතීතානාගත වර්තමානවූ අනිත්‍ය දුක්ඛ අනාත්ම වශයෙන් වහා දුටානුයි ජවනප්‍රඥ නම්. අතීතානාගත වර්තමාන සංඛ්‍යාතවූ රූපය ක්ෂයවන ස්වභාවයෙන් අනිත්‍ය වූද බිය උපදවන ස්වභාවයෙන් දුක්ඛවූද අසාර භාවයෙන් අනාත්මවූද බව සමානකොට යොද විමසා බලා තීරණය කොට එලෙසම ඇතිසැටියෙන් වඩා බලා

රූප නිරෝධ සංඛ්‍යාත නිවණෙහි වහා දූවානුයි ජවන ප්‍රඥ නම්.

වේදනා, සංඥා, සංස්ඛාර, විඤ්ඤාණයන් ගැනද එසේම යොදගත යුතුයි. ඇස ජරා මරණ, අනිත්‍යානාගත වර්තමානවූ ක්ෂයවන බැවින් අනිත්‍යවූ -පෙ- ඇති සැටි වඩා බලා ජරා මරණයන් නැතිකිරීම සංඛ්‍යාත නිවණෙහි වහා දූවානුයි ජවන ප්‍රඥ නම්. රූපය අනිත්‍යානාගත වර්තමානවූ වක්ඛු විඤ්ඤාණය -පෙ- ජරා මරණ යන දෙක අනිත්‍ය සංඛත හේතු ප්‍රත්‍යාබලයෙන් හටගත් ක්ෂයවන හා ව්‍යයවන ගතියෙන් යුතුයයිද විරාග ධර්ම නිරෝධ ධර්මයෙන් යුතුයයිද සමාන කොට බලා තීරණය කරගෙන ඇති සැටියෙන් වඩා ජරා මරණයන්ගේ නැතිකිරීම් සංඛ්‍යාත නිවනෙහි වහා දූවානුයි ජවන පඤ්ඤා නම්.

තික්ඛ (තිසුණු) ප්‍රඥාව කවරේද? වහා කෙලෙසුන් සිද දමානුයි තිසුණු ප්‍රඥ නම්. හටගත් කාම විතර්කය නොඉවසයි. හටගත් ව්‍යාපාද විතර්කයද හටගත් විහිංසා විතර්කයද එසේම නොඉවසයි. ඇතිවූන සියලු අකුසල ධර්මයන්ද හටගත් රාගය, දෝෂය, මෝහය, ක්‍රෝධය, උපනාහය, මක්ඛය, පලාසය, ඊර්ෂ්‍යාව, මසුරු බව, මායාව, කපටිකම, ථම්භය, සාරම්භය, මානස, අනිමානස, මදය, පමාදය, සියලු කෙලෙස්, සියලු දුසිරිත්, සියලු ඇතිවීම්, සියලු හවගාමී කර්ම නොඉවසයි, දුරුකරයි, සංසිදුවයි, අවසන් කරයි, නොවීම ස්වභාවයට පමුණුවානුයි තික්ඛපඤ්ඤා නම්. එක අසුනේදී සතර ආර්ය්‍යමාර්ග සතර ශ්‍රාමණ්‍යඵල සතර ප්‍රතිසම්භිධා අභිඤ්ඤා යන මේ ගුණධර්මයන්ට පැමිණියේ වෙයිනුයි ප්‍රත්‍යක්ෂ කරණ ලද්දේ වෙයිනුයි දක්නා ලද්දේ වෙයිනුයි තික්ඛ පඤ්ඤා නම්.

නිබ්බේධික ප්‍රඥාව යනු කවරේද? මෙහි ඇතමෙක් සියලු සංස්කාර ධර්මයන්හි උද්වේගය බහුල කොට ඇත්තේ වෙයිද උත්‍රාසය බහුලද උත්කණ්ඨ බහුලද අරතිය බහුලද අනභිරති බහුලද බැහැර කරන ලද මුඛ ඇත්තේ සියලු සංස්කාරයන්හි නොඇලෙයිද වෙන් නොකළ විරූ ලෝභස්කන්ධය බිඳීය. සුන් කරයි- පලාදමයි යන තේරුම අනුව නිබ්බේධික පඤ්ඤායි කියති. වෙන් නොකළවිරූ නොපැළවිරූ දෝෂ සමූහය මෝහ

සමූහය ක්‍රෝධ උපනාහ -පෙ- සියලු හවගාමී කර්මයන් බිඳිනුයි පලාදමානුයි නිබ්බේධක පඤ්ඤා නමි.

‘පබ්බජිතං උපාසිතා’- නැණවත් පැවිද්දෙකු වෙත එළඹ ආශ්‍රය කරන ලද බව.

‘අත්ථන්තරෝ’- යම්සේ සමහර සිදුරු සොයන්නෝ ද්වේෂ සහගත සිතින් දෙස් ඇතුල් කොට සලකද්ද එසේ නොසලකා වැඩදියි බව ඇතුළත් කොට වැඩදියි කතා ඇතුළත් කොට සිතීමයි.

‘පටිලාභගතේන’- ප්‍රතිලාභය පිණිස කරණ ලද.

‘උප්පාදනිමිත්තකෝවිද්’- උත්පාදයන්හිද නිමිත්තයන් හිද දක්ෂයෝ.

‘අවෙච්චදක්ඛති’- දැනගෙන බලන්නේය.

‘අත්ථානුසිට්ඨිසු පරිග්ගහේසුව’- යමෙක් වැඩදියි අනුශාසනාවන්හි යෙදුනාහු හොඳ නොහොඳ තීරණය කරණ නුවණින් යුතු වූවාහුද එහි යන තේරුමයි.

‘අක්කෝධනෝ’- අනාගාමී මගින් ක්‍රෝධය ප්‍රහීණ නොවූ බැවින් ඉක්බිති ඉදින් මට ක්‍රෝධයක් ඇතිවිනමි වහාම එය දුරුකරන්නෙමි. යනුවෙන් මෙසේ ක්‍රෝධ නොකරන බවෙන් වසීකෘතව.

‘නාහිසජ්ජි’- වක්ව ගිය කවුචක් සෙයින් ඒ ඒ තන්හි සමවිදින්නාක් මෙන් නොලැග්ගේය. ‘නොකිපුනේ නො පැමුණුනේය’ යනාදීන්හි පළමුව හටගත් කෝපය කියන ලදී. ව්‍යාපාදය එයට වඩා ඉතා බලවත්ය. ඒ සියල්ල නොකරන්නේ නකුප්පි (නොකිපෙන්නේ) නව්‍යාපජ්ජි (නොපැමිණෙන්නේ)

‘අප්පච්චයං’- දෙමිනස.

‘න පාත්වාකාසි’- කාය විකාරයකින් හෝ වාක්විකාරයකින් ප්‍රකාශ නොකෙළේය. මෙහි කම්ම යන්නෙන් බොහෝ කලක් මුළුල්ලෙහි පුරුදු කරනලද ක්‍රෝධ නොකිරීම් බව කියයි. එසේම සිතිද ආස්තරණ දනාදියද කියයි. කම්ම සරික්ඛන යන්නෙන් කිපෙන්නාගේ ජව්වර්ණයද කැලඹුන බව දක්වයි. මුහුණ ප්‍රියදර්ශනීය කමින් තොරවී ගොස්ය. කිසිම සැරසුන බවක් අලංකාරයක්ද නැත. එහෙයින් යමෙක් ක්‍රෝධසහගත වූයේද හඳින පොරවන වස්ත්‍ර නොදුන්නේද ඔහු මේ කාරණයෙන්

ක්‍රෝධසහගතයෙකැයි ඡනයා හැදින් ගනිවායි දක්වන්නාක් මෙන් දුර්වර්ණ වූයේ වෙයි. නපුරු සටහන් පිහිටියේ වෙයි. ක්‍රෝධ නොකරන්නහුගේ මුහුණ බබලයි. ඡව්වර්ණය පැහැදීම සහිතය. සත්වයෝ වනාහි කරුණු සතරකින් පැහැදීම ලබති. ඒ 1 ආමිස දනයෙන් 2 වස්ත්‍ර දනයෙන්, 3 හැමදීමෙන්, 4 ක්‍රෝධ නොකිරීමෙන් යනුයි. මේ කරුණු සතරම තථාගතයන් විසින් බොහෝ කලක් පුරුදු පුහුණු කරන ලදී. එහෙයින් උන්වහන්සේ මේ කරුණු සම්පූර්ණ කළ බව දෙවියන් සහිත මුලු ලෝකයා මේ කාරණයෙන් දැනගනිවායි දක්වන්නාක් මෙන් ස්වර්ණවර්ණවූ මහාපුරුෂ ලක්ෂණය පහළවෙයි. ලක්ෂණ යන්නෙන් මෙම ලකුණම කියයි. මටසිලුටු ආස්තරණාදිය ලැබීම මෙහි ආනිසංසයයි.

‘අභිවිසජ්ජ’- විසඳුවේය. හැරදැමීමේය.

‘මහිමිවසුරෝ අභිවස්සං’- සුර නම් දෙවියාය. පොළොවේ වසන දෙවියෙකු සෙයින්.

‘සුරවරතරෝරිව ඉන්දෝ’- දෙවියන්ගේ ශ්‍රේෂ්ඨතරයාවූ ඉන්ද්‍රයා.

‘අපබ්බජ්ජ මිච්ඡං’- ගිහිබව පතන්නේ.

‘මගතිං මහි’- මහපොළොව

‘අච්ඡාදනවත්ථමොක්ඛ පාපුරණානං’- හඳුනා පොරෝනා වස්ත්‍රයන්ගේ උසස්වූ ලාබය.

‘පනාසෝ’- විනාසය.

‘මාතරම්පි පුත්තේන සමානේනා අහෝසි’- මේ කර්මය රාජ්‍යයෙහි පිහිටියෙකු විසින් කළ නොහැකිය. එහෙයින් බෝසත්හුද රජය කරමින් ඇතුලු නුවර සතර තගර ද්වාර වලද පිටත නුවර සිව්දිග මේ කර්මය කරවයි මිනිසුන් තැබිය. ඔව්හු මවක් ‘මගේ පුතා කොහිදැයි’ පුතු නොදුටුයේ වෙමිසි විලාප කියමින් සොයමින් ඇවිදිනු දැක, ‘මැනියෙනි, එන්න, ඔබගේ පුතු පෙන්වන්නෙමු’යි ඇ කැඳවාගෙන ගොස් නහවා කෑම දී ඇයගේ පුතු සොයා දක්වන්. හැම තත්හිම මෙම ක්‍රමයයි. මෙහි කම්ම යන්නෙන් බොහෝ කලක් මුලුල්ලෙහි නෑයන් සමගිකිරීම එක්තැන්කිරීම දක්වයි.

කම්මසරික්ඛක යන්නෙන් සමගි සම්පන්නවූ නැයන් එකිනෙකා වරද අත්හැර දැමීම දක්වයි. තවද ඔව්හු යමක් නිසා කෝලාහල ඇතිකර ගතහොත් එකෙකුගේ දෝසයක් ඇතිවූ කල එය තවත් කෙනෙකුට දැනගන්ට ඉඩ නොතබයි. කැමති නොවෙයි. මෙය මොහුගේ දෝසයකැයි කිකල සියල්ලෝ නැගිට කවරෙකු විසින් දක්නා ලදද? කවරෙකු විසින් අසනලදද? 'අපගේ' නැයන් අතර මෙවැන්නක් නම් කරන්නෙක් නම් නැතැයි කියති. තථාගතයන් වහන්සේ විසින්ද නැයන්ට සංග්‍රහ කරන්නේ බොහෝ කලක් මේ වරද සැඟවීම් නම් කර්මය කරන ලද්දේ වෙයි. අනතුරුව මුත්වහන්සේගේ මේ කර්මය බොහෝ කලක් කළ බව දෙවියන් සහිත ලෝකයා මේ කාරණයෙන් දැනගනීවායි දක්වන්නාක් මෙන් කෝසෝහිතවත්ථගුය්හ නම් ලක්ෂණය පහළවිය. ලක්ෂණ යන්නෙන් එයම කියයි. පහුත පුත්‍රතාවය මෙහි ආනිසංසයයි.

'වත්ථවිජාදියං' - වස්ත්‍රයෙන් වැසියයුතු වත්ථගුය්හයයි.

'අමිත්තතාපනා' - අමිත්‍රයන්ගේ - පසම්බුරන්ගේ නැවීම.

"ගිහිස්ස පීති ජානතා" - ගිහියාට ඇතිවන ප්‍රීතිය දැන ගන්නා බව.

'සමං ජානාති' - මොහු තාරුක්ඛයා හා සමානය, මොහු පොක්ඛරසාතියා හා සමානය යනුවෙන් මෙසේ ඒ ඒ අය හා සමකොට දැනගනියි.

'සාමං ජානාති' - තෙමේ දනියි.

'පුරිසං ජානාති' - මොහු ශ්‍රේෂ්ඨයයි සම්මත අයෙකැයි ඒ ඒ පුරුෂයන් දැන හැඳින ගනියි.

'පුරිස විසේසං ජානාති' - මුංආට මැආට හා සම නොකරන්නාක් මෙන් ඒ ඒ ගුණයන්ගෙන් විශිෂ්ටයා දැනගනියි. ඔහුගේ ගුණ හැඳිනගනියි.

'අයමිදමරහති' - මේ පුරුෂයා මෙනම් දනයට, මෙනම් පූජාවට, මෙනම් සත්කාරයට ඔබින්නේය- සුදුසුය.

'පුරිස විසේසකරෝ පුරේ අහෝසි' - පුරුෂ විශේෂය දැන කරන්නෙක් විය. යමෙක් යමකට සුදුසුද ඔහුටම එය දුන්නේය. යමෙක් කහවණු දීමට සුදුස්සෙකුට අඩක් දෙයිද ඔහු අනිකාගේ අඩ නසයි. යමෙක් කහවණු දෙකක් දෙයිද ඔහු තමාගේ

කභවණුව නැතිකර ගනියිද එහෙයින් මේ දෙවිදියම නොකොට යමෙක් යමක් පිළිගැනීමට සුදුසුද එය ඔහුටම දුන්නේය. 'සර්ධා ධනය' යනාදීන්හි සම්පත් ලැබීම අර්ථයෙන් සර්ධාදීන්ගේ ධන බව දතයුතුය. මෙහි කම්ම යන්නෙන් බොහෝ කලක් පුරුෂ විශේෂය දැන කරන ලද සංග්‍රහ කර්ම දක්වයි. කම්ම සරික්ඛක යන්නෙන් ඒ මොහුගේ කර්මය දෙවියන් සහිත ලෝකයා මේ කාරණයෙන් දැනගනීවායි මේ ලක්ෂණ දෙක පහළවෙති. ලක්ෂණ යන්නෙන් මේ ලක්ෂණ දෙක කියති. ධන සම්පත් ලැබීම මෙහි ආනිශංසයයි.

'තුලයා' - සමානකොට.

'පවිටියා' - සොයා. රැස්කොට.

'මහාජන සංගහණං' - මහජන සංග්‍රහව.

'සමෙක්ඛමානෝ' - සම ලෙස බලන්නේ.

'අභිනිපුනා මනුජා' - ඉතා දක්ෂ සියුම් නුවණ ඇති ලක්ෂණ කීමෙහි සමත් මනුෂ්‍යයෝ.

'බහුවිධා ගිහිතදරහානි' - ගිහියන්ට ගැලපෙන බොහෝ දේ ලබයි.

'දහරෝ සුසුකුමාරෝ' - මොහු ලදරු කුමරුවෙකි.

'පටිලභිංසු' - ලබන්නේයයි පැවසූහ.

'මහිපතිස්ස' - රජුගේ.

'යෝගක්ඛෙමකාමෝ' - ක්ෂේමය (මිදීම) කැමති.

'පඤ්ඤය' - කර්ම ස්වකත ප්‍රඥාවෙන්. මෙහි කර්මය නම් මහජනයාගේ හිතවැඩ කැමති බවයි. කම්ම සරික්ඛක නම් මහජනයා පිළිබඳ ඒ හිත වැඩ කැමති බවේ දියුණුවම බලාපොරොත්තුවන බව දෙවියන් සහිත ලෝකයා මේ කරුණෙන් දැනගනීවායි දක්වන්නාක් මෙන් මේ හාත්පසින් පිරිපුන් අලාමකවූ ලක්ෂණ තුන ඇතිවෙත්. ලක්ෂණ යන්නෙන් මේ ලකුණු තුන කියත්. ධන ආදියේ හා සර්ධා ආදියේද නොපිරිහීම් බව ආනිශංසයයි.

'සද්ධාය' - ඕකප්පන ශ්‍රද්ධාවෙන්. පැහැදීම ඇති කරවන ශ්‍රද්ධාවෙන්.

'සීලේන' - පන්සිල්වලින් දසසිල්වලින්.

'සුතේන' - පරියාප්ති ශ්‍රවණයෙන්.

'බුද්ධියා' - මොවුන්ගේ නුවණින්. කිමෙක්ද? මොවුන් කරණකොටගෙන දියුණුවක්- වැඩිදියුණුවක් වන්නේද යන මේ ආකාරයෙන් සැලකිය යන තේරුමයි.

'ධම්මේන' - ලෝකික ධර්මයෙන්.

'බහුභිසාධුනි' - තවත් බොහෝවූ උතුම් ගුණවලින්.

'අසහාන ධම්මනං' - නොඉවසීම් ස්වභාවය.

'සමාභිවාහිණියෝ' - යම්සේ තලැටක පමණකුදු දිවග නැබීමෙන්-හැමතනහි පැතිරේද මෙසේ සමානව උසුලති. මෙහි කර්මය නම් නොවෙහෙසීම් ස්වභාවයයි. කම්ම සරික්බක නම් අත් ආදියෙන් පහර ලැබුවෙකුගේ ඒ ඒ තනහි ලේ රැඳී ගැට ගැට ඇතිවී ඇතුළත සැරව පිරෙයි. එහිම පැලියයි. මෙසේ ඔහු බොහෝ රෝගාබාධ ඇත්තෙක් වෙයි. තථාගතයන් විසින් බොහෝ කලක් මුල්ලෙහි මේ රෝග නැති කිරීම් සංඛ්‍යාත කර්ම කරන ලදී. උන්වහන්සේගේ ඒ ක්‍රියාව දෙවියන් සහිත ලෝකයා මේ කාරණයෙන් දැනගනීවායි දක්වන්නාක් මෙන් ආරෝග්‍යකරවූ රසයෙන් අග්‍රවූ ස්වර්ගී ලක්ෂණය පහළ වෙයි. ලක්ෂණ යන්නෙන් මේ ලකුණම දක්වයි. අල්පවූ ආබාධ ඇති බව මෙහි ආනිශංසයයි.

'මරණවධේන' - මොහු මරවී, මොහු මරවී, යනුවෙන් අණ කරනලද මරණ වධයෙන්.

'උඛ්ඛාධනාය' - සිරගෙයට යැවීමෙන්.

'නවවිසට' - කකුළුවා මෙන් ඇස් හැර ක්‍රෝධ වශයෙන් නොබැලිය.

'නව විසාඛි' - වංකවූ ඇස් කෙළවරින්දු නො බැලිය.

'නව පන විවෙය්‍ය පෙක්ඛිතා' - විවෙය්‍ය පෙක්ඛිතාව නම්. යමෙක් කිසි යම් කලෙක අනිකෙක් බලයිද එකල්හි නොබලයි. නැවත යන්නහුට කිසි බලයි. මෙබඳු ආකාර ඇත්තෙක් නොවීය.

'විනෙය්‍ය පෙක්ඛිතා' - යනුදු පාඨයි. මෙයම එහි තේරුමයි.

'උජුං තථාපස්ස මුදුමනෝ' - සෘජු සිත් ඇතිව සෘජුකම සේ බැලිය. සෘජුකම යම් පරිදිද එසේම මහත්සේද පැතිරුණ සේද බැලිය.

'පියදස්සනෝ' - ප්‍රිය උපදවන්නන් විසින් බැලියයුතු මෙහි කර්ම නම් බොහෝ කලක් මහජනයා ප්‍රිය උපදවන ඇස්වලින්

බැලීම කර්මයයි. කම්ම සරික්ඛක නම් කිපී බලන්නේ කණෙකු සේද කපුටු ඇස් ඇත්තෙකු සේද වෙයි. එසේම වක්ඛු ඇස් ඇත්තේද, කැලඹුන ඇස් ඇත්තේද වෙයි. පැහැදුන සිත් ඇතිව බැලීමෙන් පස්වණක් පැහැදීම ස්වභාවය ඇතිවෙයි. තථාගතයන් වහන්සේද එසේ බැලූහ. එහෙයින් උන්වහන්සේ බොහෝ කලක් ප්‍රියමනාප ඇස්වලින් බැලූ බව දෙවියන් සහිත ලෝකයා මේ කාරණයෙන් දැනගනිවායි හඟවන්නාක් මෙන් සම්පත්තිකරවූ මේ නේත්‍ර දෙක සංඛ්‍යාත මහාපුරුෂ ලක්ෂණ දෙක පහළ වෙති. ලක්ෂණයන්නෙන් මේ ලකුණු දෙකම කියයි. ප්‍රියමනාප දැකුම්කලු බව මෙහි ආනිශංසයයි.

‘අභියෝගිනෝ’- ලක්ෂණ ශාස්ත්‍රයෙහි යෙදුන අය.

‘බහුජනපුබ්බංගමෝ අහෝසි’- බොහෝ ජනයාට පූර්වංගම වී සමූහයේ නායකයා, ඔහුගේ ස්වභාවයට සෙස්සෝද පත්වූහ. මෙහි කර්මය නම් ඉදිරිපත්වීමයි. කම්ම සරික්ඛක නම් යමෙක් ඉදිරිපත්ව දනාදී කුසල ධර්ම කරද්ද ඔහු මකුනොවුයේ හිස ඔසවා ප්‍රීතියෙන් පිනා ගියේ පරිපූර්ණ හිස ඇත්තේ හැසිරෙයි. මහ පිරිස් ඇත්තේද වෙයි. තථාගතයන් වහන්සේද එසේ කළහ. එහෙයින් උන්වහන්සේගේ ඒ කාරණය දෙවියන් සහිත ලෝකයා මේ හේතුවෙන් දැනගනිවායි මේ පූර්වංගම ලක්ෂණයවූ උණ්හිසසීස ලක්ෂණය පහළවෙයි. ලක්ෂණය නම් මේ ලක්ෂණයමයි. මහපිරිවර ඇති බව මෙහි ආනිසංසයයි.

‘බහුන්තං හෙස්සති’- බොහෝ ජනයාගේ සිදුවීම වන්නේය.

‘පටිභෝගියා’- වතාවත කරන්නෝ. මොහුට වතාවත කරන්නෝ බොහෝ සිටිති යන තේරුමයි.

‘අභිහරන්ති තද’- ලදරු කල්හිම මෙසේ පවසති.

‘පාටිභාරකං’- වතාවත කරන බව.

‘විසව්’- පුරුදු කරන ලද වසි බව ඇති.

‘උපවත්තති’- අදහස අනුව පවතියි. මෙහි කර්ම නම් බොහෝ කලක් ඇත්ත කීමයි. කම්ම සරික්ඛක නම් බොහෝ කලක් වචන දෙකක් නැති කතාවෙන්- පිරිසිදු කතාවෙන් යුතු කතා ඇති බව දෙවියන් සහිත ලෝකයා මේ කරුණින් දැනගනිවායි එක එක බැගින්වූ ලෝම ලක්ෂණයද උච්චණා

ලක්ෂණයද පහළවෙයි. ලක්ෂණ නම් මේ ලකුණු දෙකයි. මහජනයාගේ අදහසට අනුකූල පැවතීම ඇති බව මෙහි ආනිසංසයයි.

‘ඒකේකලෝමුපචිතං ගතං’- එක එක හෙවත් තනි තනියෙන් හටගත් ලොම් ඇති ශරීරය.

‘අහෙජ්ජ පරියෝ’- නොබිඳිය හැකි පිරිවර ඇති බව. මෙහි කර්ම නම් බොහෝ කලක් පිසුණු බස් නොකියන ලද බවයි. කම්මසරික්ඛක නම් පිසුණු බස් කීමෙන් සමගි බව බිඳීමෙන් දත් සම්පූර්ණ නැතිව විරලව විරූපිව පිහිටත්. තථාගතයන් වහන්සේගේ වනාහි බොහෝ කලක් පිසුණු බස් නොකී බව දෙවියන් සහිත ලෝකයා මේ කාරණයෙන් දැනගනීවායි හඟවන්නාක් මෙන් මේ ලකුණු දෙක පහළවෙති. ලක්ෂණ නම් මේ ලකුණු දෙකයි. හෙද නොවන පිරිවර ඇති බව මෙහි ආනිසංසයයි.

‘චතුරෝදසා’- සතළිස.

‘ආදෙය්‍යවාචෝ හෝති’- පිළිගත යුතු වචන ඇත්තේ වෙයි. මෙහි කම්ම නම් බොහෝ කලක් පරුෂ බස් නොකී බවයි. කම්ම සරික්ඛක නම් යමෙක් පරුෂ බස් ඇත්තෝ වෙද්ද ඔව්හු මෙකරුණෙන් ඔවුන්ගේ දිව පෙරලි පරුෂ බස් කී බව ජනයා දැනගනීවායි බැඳුන දිව ඇත්තෝ හෝ වෙති. සැඟවුන දිව, දෙදිව, ගොතබැව් ඇත්තෝ හෝ වෙති. යමෙක් දිව නොපෙරලා පරුෂ බස් නොබනිද්ද ඔව්හු බැඳුන දිව, හෝ සැඟවුනදිව හෝ, දෙදිව හෝ ඇත්තෝ නොවෙති. ඔවුන්ගේ දිව ඉතා මෘදුය, මොළොක්ය, එසේම රන් කම්බිලි පැහැ ඇත්තේ වෙයි. කුමක් හෙයින්ද? තථාගතයන් වහන්සේගේ බොහෝ කලක් දිව පෙරළමින් පරුෂ බස් නොකී බව දෙවියන් සහිත ලෝකයා මේ කාරණයෙන් දැනගනීවායි, පහුත ජීව්‍යා ලක්ෂණය පහළ වෙයි. පරුෂ බස් තෙපලන්නන්ගේ ශබ්දය බිඳියෙයි. ඔව්හු ශබ්ද හෙදය කොට පරුෂ බස් කී බව ජනයා දැන ගනීවායි සුන් බුන් කටහඬක් ඇත්තෝ හෝ වෙති. කවුඩු හඬ ඇත්තෝ හෝ වෙති. යමෙක් ස්වර හෙද කරවූ පරුෂ බස් නොකියද්ද ඔවුන්ගේ හඬ මිහිරි වෙයි. ප්‍රේමණීය වෙයි. එහෙයින් තථාගතයන් වහන්සේගේ බොහෝ කලක් ශබ්ද හෙද කරවූ

පරුස බස් නොකී බව දෙවියන් සහිත ලෝකයා මේ කාරණයෙන් දැනගනීවායි බ්‍රහ්මස්වර ලක්ෂණය පහළ වෙයි. ලක්ෂණ යන්නෙන් මේ ලකුණම කියන ලදී. පිළිගත යුතු-විශ්වාස කළ යුතු වචන ඇති බව මෙහි ආනිශංසයයි.

‘උබ්බාධිකං’- ආක්‍රෝෂයෙන් යුතු බැවින් ආබාධ කරවූ.

‘බහුජන පමද්දනං’- බොහෝ ජනයාගේ ප්‍රමාද බව.

‘අබාලිභංගිරං සෝ නහණී ඵරුසං’- මෙහි අබාලිභ යන තැන අයත්ත ඒ වැකියෙහි පසුව යෙදී ඇති හණි ශබ්දය හා යොදගත යුතුයි. මෙහි බාලිභ යන්නෙන් ඉතා බලවත් ඉතාපරුස යන තේරුම දෙයි. ‘ඔහු ඉතා බලවත් ඉතා පරුස බස් නොකීවේය යන මේ අර්ථය ඉන් අදහස් කරයි.

‘සුසඤ්ඤිතං’- ඉතා යහපත් ප්‍රේමයෙන් යුතු.

‘සබ්බලං’- මෘදු.

‘වාචා’- බස් වචන.

‘කණ්ණසුබා- කරණං සැප ඵලවන- මිහිරි ‘කණ්ණසුබං’ කියාත් පාඨයි. යම් විදියකින් කන්වලට සැප ගෙන දෙයිද ඒ විදියෙන් හැසිරෙයි, යන තේරුමයි.

‘වේදයථා’- වින්දේය.

‘බ්‍රහ්මස්සරත්තං’- බ්‍රහ්ම ස්වරයෙන් යුතු බව.

‘බහුකෝ බහුං’- බොහෝ ජනයාට බොහෝසේ. ‘බහුත’ බහුං’ කියාත් පාඨයි.

‘අප්පධංසිකෝ හෝති’- ගුණයෙන් හෝ කාරණයෙන් හෝ පිහිටුවීමට- කියවීමට නොහැක්කේය. මෙහිකම්ම නම් හිස් ප්‍රලාප කතා නොකිරීමයි. කම්ම සරික්ක නම් යමෙක් එය කියද්ද ඔව්හු මේ කාරණයෙන් ඔවුන්ගේ හනුසොලවමින් ප්‍රලාපදෙඩු බව ජනයා දැනගනීවායි ඇතුල් වූ හනු ඇත්තන්ව හෝ වක්වූ හනු ඇත්තන්ව හෝ පබ්බාර හනු ඇත්තන්ව උපදිති. තථාගතයන් වහන්සේ වනාහි එසේ නොවදළහ. එහෙයින් උන්වහන්සේ හනු සොළවමින් බොහෝ කලක් ප්‍රලාප නොදෙඩූ බව දෙවියන් සහිත ලෝකයා මේ කාරණයෙන් දැනගනීවායි ‘සීහහනු’ නම් ලක්ෂණය පහළවිය. ‘ලක්ෂණයන්නෙන් එම ගුණයම දක්වයි. අප්‍රධංසිකතාවය මෙහි ආනිශංසයයි.

‘අවිකිණ්ණ වචන වාස්පථෝච’- නොවිසුරුන- ක්‍රමවත් වචන මෙන් පළමු ඇතිවූන බෝසත්වරුන්ගේ වචන මාර්ගය මොහුටත් ඇත්තේනුයි ‘අවිකිණ්ණ වචන වාස්පථ’ නම් වෙයි.

‘ද්විදුගම වරතරහනුත්ථාමලත්තා’- දෙකින් දෙකින් පැමිණේනුයි ‘ද්විදුගම’ නම්. දෙකින් දෙකින් යනු සතරකිත්ය. මෙහි දෙකින් දෙකින් යන්නෙන් පා දෙක ගැනෙයි. සිව්පාවුන්ගේ ප්‍රධානයාවූ සිංහයාට හනුභාවමලත්ථා යනු කියයි.

‘මනුජාධිපතී’- මනුෂ්‍යයන්ගේ අධිපතියා.

‘තථත්ථෝ’- ඒ ස්වභාවය.

‘සුච්චරිතාරෝ’- පිරිසිදු පිරිවර මෙහි කම්ම නම් මනා ජීවිකාවයි හෙවත් ධාර්මික ජීවිකාවයි. කම්ම සරික්කක නම් යමෙක් විසමවූ කිලිටිවූ පැවැත්මෙන් සිය ජීවිකාව ගෙන යයිද ඔහුගේ දත් හා දළ විසමව හා කිලිටිව පවතිත්. තථාගතයන් වහන්සේගේ වනාහි සමවූ පිරිසිදු ජීවිකාවෙන් ජීවිතය ගතකළ බව දෙවියන් සහිත ලෝකයා මෙකරුණෙන් දැනගනීවායි සමදත්ත ලක්ෂණද සුසුක්ක (ඉතා සුදු පිරිසිදු) දයා ලක්ෂණයද පහළ වෙයි. ලක්ෂණ නම් මේ ලක්ෂණ දෙකයි. පවිත්‍රවූ පිරිවර ඇති බව මෙහි ආනිසංසයයි.

‘අවස්සජ්’- සතුටු කරවිය.

‘තිදිව පුරවරසමෝ’- දෙව්ලොව අධිපති ශක්‍රයා හා සමාන.

‘ලපනජං’- මුඛයෙහි හටගත්. දත් යන තේරුමයි.

‘දිජසමසුක්ක සුච්චසෝහන දන්තෝ’- දෙවරකදී ඇති වූන බැවින් දිජනම් ලත් සුදු පිරිසිදු දර්ශනයවූ දත් මොහුට ඇත්තේනුයි දිජසමසුක්ක සුච්චසෝහන දන්ත නම්.

‘නව ජනපදතුදනං’- සක්වළ සීමාකරණ යම් ජනපදයක් වෙයිද එය තවෙකකින් විධාපත් කිරීමක් හෝ පෙලීමක් හෝ ආබාදයක් හෝ සහිතවූවක් නොවෙයි.

‘හිතමපි ච බහුජනසුඛං වරන්ති’- බොහෝදෙනා සමගිව සමාන සැපයුක් ඇත්තන්ව ඒ ජනපදයෙහි ඔවුනොවුන්ට යහපතක්ම කරති. සැප පිණිසද හැසිරෙති.

‘විපාපෝ’- පහව ගිය පව් සහිත.

‘විගත දරථකිලමතෝ’- පහවගිය හය පිළිබඳ කෙලෙස් බර ගතිය හා ක්ලාන්තගතිය.

'මලබ්භකලිකිලේසමපනුදේති' - රාගාදී කෙලෙසුන්ගේද සිත කිලුටු කරන එම අකුසලයන්ගේද දෝස සහගත කෙලෙසුන්ගේද හැම කෙලෙසුන්ගේද දුරුකිරීම සිදුවෙයි. සෙස්ස මුලදී දැක්වූ පරිදියි.

(ලක්ඛණ සූත්‍ර වර්ණනාව නිමි.)

31. සීගාලක සූත්‍ර වර්ණනාව.

'ඒවං මේ සූතං' - යන මෙයින් සීගාලක දේශනාව ඇරඹුන. එහිදී මේ දක්වනු ලබන්නේ නොපැහැදිලි අප්‍රකට පදයන්ගේ විස්තර සහිත හැඳින්වීමයි.

'චේලුවනේ කලන්දකනිවාපේ' - 'චේලුවන' - යනු ඒ උයනට නමකි. ඒ උයන උණගසින් ගැවසුනේ වටකරන ලද්දේ වේ. අටළොස් රියන් පුලුලැති පවුරකින් හා ගෝපුර අටලුවලින්ද යුතු නිල් පැහැයෙන් බබලන හෙයින් චේලුවන යයි කියති. මෙහිදී ලෙහෙනුන්ට කෑම දුන්න. එහෙයින් 'කලන්දකනිවාප' යයි කියති. පෙර වනාහි එක් රජෙක් ඒ උයනට සෙල්ලම් සඳහා පැමිණියේ සුරාමදයෙන් මත් වූයේ දවල් නින්දට බැසගත්තේය. ඔහුගේ පිරිවර ඡනයාද රජු නිදියයි දැන මල් පල ආදියට ආශා උපදවා ඒමේ අත ගියාහුය. මේ අතර සුරාගඳ හේතුවෙන් එක් කල නයෙක් බෙතය සහිත ගසකින් නික්මී පැමිණ රජු ඉදිරියට එයි. ඒ දුටු එක්තරා රුක්දෙවියෙක් රජුහට ජීවිත දනය දෙමිසි, ලෙහෙනෙකුගේ වෙසින් පැමිණ කණ ලගදී ශබ්ද කෙළේය. රජ පිබිදුනේය. ඒ නයා නතර විය. රජු එය දැක මේ ලෙහෙනා විසින් මාගේ ජීවිතදනය දෙන ලදැයි සලකා සියලුම ලෙහෙනුන්ට එහි දන්දීම- ආහාර සැපයීම කෙළේය. ජීවිත දනයද දෙවිය. එහෙයින් ඒ උයන එතැන් පටන් 'කලන්දක නිවාපය'යි ප්‍රසිද්ධ විය. 'කලන්දක' යනු ලෙහෙනාට නමකි.

'තේන ඛෝපන සමයේන' - යම් කලෙක බුදුහු රජගත නගරය ගොදුරු ගම් කරගෙන කලන්දක නිවාප නමින් හැඳින්වෙන චේලුවන උයනෙහි වැඩවාසය කරද්ද එකල යන අදහස දෙයි.

‘සිගාලකෝ ගහපතිපුත්තෝ’- ‘සිගාලක’ යනු ඔහුගේ නමි. එක් ගහපතියෙකුගේ පුත්‍රයෙකු හෙයින් ඔහුට ‘ගහපතිපුත්‍ර’ යනු කියති. ඔහුගේ පියා ගහපති මහාසාල සිටුවරයෙකි. ඔහුගේ මාලිගයෙහි නිදන්කොට තබනලද ධනය සතළිස් කෙළකි. ඔහු බුදුන් පිහිට සොයා ගිය උතුම් බෞද්ධයෙකි. සෝවාන්වූවෙකි. බිරිඳද සෝවාන් වූවාය. පුතු වනාහි සැදැහැ නැති නොපැහැදුන අයෙක් විය. එහෙයින් ඔහුගේ මව්පියෝ නිතර නිතර මෙසේ අවවාද දෙති- ‘දරුව බුදුන් වෙත යනු, දම් සෙනෙවි සැරියුන් තෙරුන් වෙත යනු, මහ මුගලන් තෙරුන් වෙත යනු, මහ කසුප් තෙරුන් වෙත යනු, අසු මහ සව්වන් කරා යනු’යි කියායි. එවිට ඔහු මෙසේ කියයි ‘යුෂ්මතුන්ගේ මහණුන් කරා යාමෙන් මට ඇති වැඩක් නැත. ඇරන් ඒ ශ්‍රමණයන් ලගට ගිය කල ඔවුන්ට වැන්ද යුතුය. එසේ නැමි වදින්නහුගේ පිටේ රුදව හටගනියි. දනහිස් රළුවෙයි. බිම හිඳගත යුතු වෙයි. එසේ හුන්නහුගේ ඇඳුම් කිලිට්වෙයි. ඉන් වහා දියායෙයි. ලග හුන් මොහොතේ සිටම කථා සල්ලාප ඇති වෙයි. එසේ ඇතිවීමෙන් විශ්වාසයක් ඇතිවෙයි. ඉන්පසු ඔවුන් කැඳවා සිව් රු පිඩු ආදිය දියයුතු වෙයි. එසේ ඇති කල මගේ ධනය විනාශවී යයි. මේ හේතු නිසා ඔබතුමන්ලාගේ ඒ ශ්‍රමණයන් කරා මා යන්නේ නැත.’

මෙසේ ඔහුට මව්පියෝ දිවි ඇතිතාක් අවවාද දුන් නමුත් බෞද්ධයෙකු කරවීමට නොහැකි විය. අවසානයේ ඔහුගේ පියා මරණමඤ්චකයේ සිටගෙන මෙසේ සිතීය. මගේ පුතුට තවද අවවාද දෙන්නට වටනේය. ‘දරුව, දිසාවන් පුදව’ යන මේ ක්‍රමයෙන් අවවාද දුන්නේය. එතැන් සිට ඒ සිටු කුමරා කිසි තේරුමක් නොදන්නේ නමුදු ඒ ඒ දිශාවන්ට වදියි අනතුරුව බුදුන් හෝ ශ්‍රාවකයෙක් හෝ ඔහු එසේ නමස්කාර කරනු දැක ‘කුමක් හෙයින් ඔය අයුරින් වදින්නේහිදැ’යි ප්‍රශ්න කරති. එවිට ‘මගේ පියා දිශාවන් වදුවයි අවවාද දුන් හෙයින් මම එසේ වදිමි’ උත්තර දෙයි. ඉක්බිති ඔව්හු ‘ඔබගේ පියා මේ දිශාවන්ට වදින්නට නොකීය. මෙනම් දිශා නමස්කාර කිරීමට කීය යනු දක්වා දහම් දෙසති. ඔහු ඉන් බුදුසසුනේ ගුණ හැඳිනගෙන පින්කම් කරති යනු සිතා එසේ කීය’ ඉක්බිති ඔහු කැඳවා-

‘දරුව, උදයෙන් නැගිට සය දිසාවන් වදුව’ යනු කිය. මරණමඤ්චකයෙහි හුන්නහුගේ කීම දිවි ඇතිතාක් කල් සිහියේ තබාගෙන පිළිපැදිය යුතුය. එහෙයින් ඒ ගෘහපති පුතුද ඒ පිය වදන සිහි කරමින් එසේම කෙළේය. එහෙයින් ‘උදයෙන්ම නැගිට රජගහනුවරින් නික්ම’ යනාදිය කිය.

‘පුට්ඨසා’- බොහෝ දිශා දැන් එය දක්වනු වස් ‘පෙරදිග’ යනාදිය කිය.

‘පාවිසි’- පිටිසියේය, ‘පිටිසෙන්තෙමි’ යනු නික්මුණ බැවින් අතරමග සිටියදී නමුත් මෙසේ කියයි.

‘අද්දසා බෝ හගවා’- දැන් පමණක්ම දුටුවේ නොවේ. උදයෙන්ම බුදු ඇසින් ලොව බලාවදරණ කල මෙසේ දිශාවන් වදින ඔහු දැක අද මම දිශාවන් වදින සිගාලක පුතුහට ගිහි විනය නමින් ද හැඳින්වෙන සිගාලෝවාද සූත්‍රය දේශනා කරමි. මහජනයාහට ඒ දේශනාව වැඩ සඳහා වන්නේය. එහෙයින් මා එහි යා යුතුය, යනු දැන උදයෙන්ම පිටත්ව රජගහනුවර පිටු පිණිස හැසිරුනහ. පිටිසෙන බුදුන් වහන්සේට ඒ සිටු කුමරු හමුවිය. ‘භාග්‍යවතුන් වහන්සේ දුටුවේය’ යනු ඒ නිසා කිය.

‘ඒතදවෝච’- ඔහු වනාහි බුදුන් ඉතා ලග සිටියේ නමුදු නොදිටිය. දිශාවන් වදියි. අනතුරුව බුදුහු ඔහුට හිරු රැස් පහසින් පිපුන මහ පියුමක් සෙයින් මුව විවුර්තකොට ‘ගෘහපති පුත්‍රය, නුඹ කුමක් කෙරෙහිද’ යනාදී මේ වචන ඇසීය. ‘වහන්ස, යම්සේ’ යනුවෙන් ඔහු භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ වචන අසා සිතීය. මගේ පියා යම් සය දිශාවක් වැදීමට අවවාද දුන්නේද ඒ මේ මා වදින දිශා නොවීය යුතුය. ආර්ය්‍ය ශ්‍රාවකයෙකු විසින් වැදිය යුතු සදිසාව අනිකෙකි. ඒකාන්තයෙන් මම ආර්ය්‍ය ශ්‍රාවකයෙකු විසින් වැදිය යුතු දිශාවන්ම අසා දැනගෙන වදිමිසි, ඔහු එය විචාරන්නේ ‘වහන්ස, ඒ කෙසේද’ ආදිය කිය.

‘යථා’- නිපාත පදයකි

‘කථං පන’- මෙය ප්‍රශ්න කිරීමේ පදයකි.

‘කම්ම කිලේසා’- ඒ කර්මවලින් සත්වයෝ කෙලෙසෙති. ඒවා කම්ම කිලේස නමින් හැඳින්වෙති.

‘ධානේහි’ කාරණයන්ගෙන්.

‘අපාය මුඛානි’- විනාශ මුඛ.

‘සෝ’- ඒ සෝවාන්වූ ආර්යා ශ්‍රාවකයා

‘වුද්දස පාපකාපගතෝ’- මේ දහතර වැදෑරුම්වූ පටිටු ලාමක කරුණුවලින් දුරු වූයේ.

‘ඡද්දසා පටිච්ඡාදි’- සද්දසා සඟවන්නේ.

‘උභෝ ලෝකච්ඡයාය’- එලොව මෙලොව යන දෙලොව ජය ගැනීම සඳහා

‘අයං චේවලෝකෝ ආරද්ධෝ හෝති’- මෙබඳු ආකාර ඇත්තාහිට මෙලොවදී ලැබෙන පඤ්ච වෛරයෝ නොවෙති. එහෙයින් ඔහුට මෙලොව ආරාධිත වූයේ වෙයි. එසේම ඉතා සතුටුවූයේද කටයුතු සම්පූර්ණ වූයේද වෙයි. පරලොව්හිද පස්වැදෑරුම් වෛරයෝ නොවෙති. එහෙයින් ඔහුට පරලොවද ආරාධිත වූයේය. එහෙයින් ඔහු කය බිඳීමෙන් මරණින් පසු සුගති නම් ස්වර්ගයෙහි උපදියි. මෙසේ බුදුහු සැකෙවින් මාතෘකානුකූලව දක්වා දැන් එයම විස්තර කර දක්වන්නාහු “කවරෙකුගේ සතරාකාර කර්ම ක්ලේෂයෝ” යනාදිය දැක්වූහ.

‘කම්ම කිලේසෝ’- කර්මයද එය කෙලෙසුන්ගෙන් යුතු බැවින් ක්ලේෂයදැයි- කම්ම කිලේස නම්. සංකිලේසය තෙමේ ප්‍රාණය නසයි. නික්කිලේසය එසේ නොකරයි. එහෙයින් සතුන් මැරීම කම්ම කිලේසයයි කිය. නුදුන් දෙය ගැනීමාදිය ගැනද මේ අයුරින්ම තේරුම් ගත යුතුය.

‘අථාපරං’- තවද මේ තේරුම දක්වනු සඳහා පද බැඳුමක් කිය.

‘පාප කම්මං කරෝති’- මෙය බුදුහු යම්විදියකින් කරන්නන් දක්වනලද කල්හි නොකරන්නා ප්‍රකටව පෙනෙයි එහෙයින් පච්චිකම් නොකරතිය යනු මාතෘකාව තබාද දේශනාවෙහි දක්ෂ බැවින් පළමුව කරන්නා දක්වා වදාළහ.

‘ඡන්දගතිං ගච්ඡන්තෝ’- කැමැත්තෙන්- ප්‍රේමයෙන් අගතියට යන්නේ හෙවත් නොකටයුතු දේ කරන්නේ යනුයි සෙසු පදයන්හිද මෙම ක්‍රමයයි. එහි යමෙක් මොහු මාගේ මිත්‍රයෙක, හෝ මොහු මාගේ විශ්වාසයෙක, යාලුවෙක, නෑයෙක, අල්ලසක් හෝ මොහු මට දෙයි යනුවෙන් මෙසේ ආශාවෙන් අගතියට ගොස් අභිමියා- නුසුදුස්සා, හිමියා - සුදුස්සා කරයිද මෙනම් ඡන්දගතියට පැමිණ කරන පාපකර්මයයි. යමෙක්

මොහු මගේ වෛරී තැනැත්තෙක, යනුවෙන් ස්වාභාවික වෛරයෙන් හෝ ඒ මොහොතෙහි ඇතිවූන ක්‍රෝධයකින් හෝ හිමියා අහිමියා කරයිද මේ දෝසාගතියට යමින් කරන පව් කමකි. යමෙක් වනාහි නුවණ මද බැවින්ද මෝඩ බැවින්ද යමක් හෝ එය හෝ කියා අහිමියා හිමියා කරයිද මේ මෝහාගතියට යමින් කරන පාප කර්මයයි. යමෙක් වනාහි මොහු රජුගේ ප්‍රිය මිතුරෙක, කියා හෝ දරුණු අතට හැරුනොත් මට අනතුරක් කරන්නේය කියා හෝ බියවී අහිමියා හිමියා කරයිද මේ භයාගතියට යමින් කරන පාප කර්මයයි.

යමෙක් වනාහි යම්කිසිවක් බෙදන්නේ මොහු මගේ යාලුවෙක, මොහු මගේ මිතුරෙක, මොහු මාගේ ප්‍රේමවන්තයෙක කියා ඒ අනුව වැඩියක් දෙයිද මොහු මගේ වෛරී තැනැත්තෙක, කියා ද්වේෂ වශයෙන් ඔහුට අඩුවෙන් දෙයිද යමෙක් මෝඩ බැවින් දුන් නුදුන් දේ ගැන පමණ නොදන්නේ කෙනෙකුට අඩුවෙනුත් කෙනෙකුට වැඩියෙනුත් දෙයිද මොහුට මෙහිදී නොදී හැරියොත් මට අනතුරු කරන්නේය යනුවෙන් බියවී කෙනෙකුට ඉතා වැඩියෙන් දෙයිද මේ සතරාකාර තැනැත්තන්ම පිළිවෙළින් ඡන්දගති ආදියට යමින් පව්කම් කරන්නේය, යනුයි. ආර්යා ශ්‍රාවකයා වූකලී ජීවිත භාතියට පැමිණෙතත් ඡන්දගති ආදියකට නොයයි. "මේ සතර කාරණාවන් ගෙන් පව් කමක් නො කරයි" යනු එහෙයින් කියන ලදී.

'නිහියති තස්ස යසෝ'-එ' ඡන්දදියෙන් අගතියට යන්නහුගේ කීර්ති යසස්සද පිරිවර යසස්සද පිරිහියයි.

'සුරාමේරය මජ්ජිමනිකානුසෝගෝ- මෙහි 1 කැවිලි වර්ගවලින් කළ රාය, 2 පිටියෙන් කළ රාය, 3 බත් ආදී ආහාරවලින් කළ රාය, 4 කිණිණි- එනම් ද්‍රව්‍ය යොදා කළ රාය, 6 සම්භාර සංයුත්ත රාය, කියා රා වර්ග පසකි. 'මේරය' යන්නෙන් 1 පුෂ්පාසව, 2 එලාසව, 3 මධුආසව, 4 ගුලාසව, 5 සම්භාර සංයුත්තාසව, යන ආසව පස කියති. මේ දෙවර්ගයට අයත් සියල්ලම මදය උපදවන බැවින් 'මජ්ජ' නම්.

'පමාදට්ඨානං'- ප්‍රමාදයට කරුණ. යම් සිතුවිල්ලකින් යුතුව ඒ මදය පානය කරද්ද මේ එයට නම්.

‘අනුයෝග- ඒ සුරාමේරය මජ්ජිමාද්ධානසෙති යළි යළිත් යෙදීම. යම් හෙයකින් එහි යෙදුනහුගේ රැස් කළ හෝග පිරිහෙත්. නූපත් - රැස් නොකළ හෝග නූපදින් - රැස් නොකරත්. එහෙයින් ‘හෝගයන්ගේ පිරිහීම’ යනු කිය.

‘විකාල විසිබා වරියානුයෝගෝ - නොකල්හි - අවේලාවේ විදිවල හැසිරීමෙහි යෙදීම.

‘සමජ්ජාතිවරණ’- නාට්‍ය උත්සව බැලීම සඳහා හැසිරීම.

‘ආලස්සානුයෝගෝ’- කය පිළිබඳ ලැසි බවෙන් යුතුවීම. මෙසේ සවැදැරුම් පිරිහීම් දෙරට මාතෘකා කොට දක්වා දැන් ඒවා බෙදා දක්වන්නේ ‘ගෘහපති පුත්‍රය’ මේ ආදීනවයෝ සයදෙන’ යනාදිය කිය.

‘සන්දිට්ඨිකා’- සංසිදීම දැක්ක යුතුය. මෙලොව භාවිතා කරන.

‘ධනංජාති’- ධනය පිරිහීම.

‘කලහප්පවඩ්ඪනී’- කැකෝගැසීමාදී වාක්කෝලාහයේද අතගැම් ආදී කය පිළිබඳ කලබලයේද දියුණුව.

‘රෝගානං ආයතනං’- ඒ ඒ ඇස් රෝගාදියට වාසස්ථානවූ

‘අකිත්ති සංජනනී’- සුරා පානය කොට මව්පියන් මරති. අනික් බොහෝ නොකිය යුතුදේ කියත්. නොකළ යුතු දේ කරත්. ඒ නිසා ගැරහීම්, දඩුවම්, අත්පා සිදීමාදිය යන මේවාට පැමිණ මෙලොව හා පරලොවත් අකීර්තියට පැමිණෙත්. මෙසේ ඔවුන්ගේ ඒ සුරාව ‘අකිත්තිසංජනනී’ අකීර්තිය උපදවන්නක්වේ.

‘කෝපිත නිදංසනී’- සැඟවුන තැන විවුර්ත කිරීමෙන් ලජ්ජාව ඇවිස්සෙයි. වැනසෙයි. එහෙයින් ‘කෝපිතං’ යනු කියයි. සුරා මදයෙන් මත්වුවෝම ඒ ඒ ශරීරාංග විදහා ගෙන හැසිරෙති. එහෙයින් ඔවුන්ගේ ඒ සුරා කිපීම අවුස්සන බැවින් කෝපිත නිදංසන’යි කියති.

‘පඤ්ඤය දුබ්බලිකරණි’- සාගත තෙරුන්ට සෙයින් කර්මස්වක නුවණ දුර්වල කරයි. එහෙයින් ‘පඤ්ඤය දුබ්බලි කරණි’ ප්‍රඥාවගේ දුර්වල කිරීම යනු කියයි. මාර්ග නුවණ නම් දුර්වල කළ නොහැක. පැමිණි මාර්ග ඇත්තන්ට වනාහි ඒ නුවණ අභ්‍යන්තර මුඛයටම නොපිවිසෙයි.

‘ජට්ඨං පදං - සවන කරුණ.

අත්තාපිස්ස අගුත්තෝ හෝති අරක්ඛිතෝ- නොකල්හි හැසිරෙන්නා වනාහි කණු කටු ආදිය පාගයි. සර්පයන්ට හා යක්ෂාදීන්ට හමුවෙයි. මොහු ඒ ඒ තැනට එතැයි දැන ඔහුගේ විරුද්ධකාරයෝද ඔහු වටලති. එසේ අල්ලාගෙන තලා පෙලා මරා දමති. මේ හේතුවෙන් ඔහුගේ ආත්මය ආරක්ෂා රහිතද රැකවරණ රහිතද වෙයි. අඹු දරුවෝද අපගේ පියා, අපගේ හිමියා, රැ ඇවිදීයි. මෙහි කරුණ කිමෙක්ද? මොහු අප හැරදමා බැහැරින් බිරිඳක් හා දරුවන් සොයන්නේද? තවද රැ හැසිරෙන්නන්ට නොයෙකුත් අතුරු ආත්තරා පැමිණෙයි. මේ නිසා ඔහුගේ අඹු දරුවන්ගේ ආරක්ෂාවද නැතිවී යයි.

‘සාපතෙය්‍යං’- ඔහුගේ එසේ රැ ඇවිදීම හා එසේ අඹු දරුවන්ගෙන් පිරිවර ජනයාගෙන් රැ හැසිරීම දැන ගෙන සොරු හිස්වූ තම තමන් කැමති බඩුමුටු සොරා ගනිති. මේ අනුව බලන කල ඔහුගේ සැප සම්පත්ද ආරක්ෂා විරහිත වූයේ වෙයි.

‘සංකියෝ ව හෝති’- අනුන් විසින් කරන ලද පාප කර්මයන්හිද මොහු විසින් කරන ලද්දේ වනැයි සැක කටයුත්තේ වෙයි. යම් යම් අයගේ ගෙදෙරවල් අසලින් යයිද එහි වෙන අය විසින් කරනලද සොරකම් පරදරකම් ගැනද ඒවා මොහු විසින් කරණලදැයි තීරණය කරත්. තමා නොකළ තමා අයත් නොවූ චෝදනාද තමා පිට පැටවෙයි.

‘බහුත්තං ව දුක්ඛ ධම්මානං’- මෙතෙක් දුක්ඛ මෙතෙක් දෙමිනස්සයි කියනට නොහැකිය. අනික් පුද්ගලයෙකු නොමැති කල්හි මුලුල්ල නොකල්හි හැසිරීමෙහි ආරෝපනය කළයුතුය. මෙසේ ඔහු බොහෝ දුක්ඛි පෙරටුවූයේද ඉදිරිපත් වූයේද වෙයි.

‘ක්ව නච්චං’- කොතැනෙක කිනම් ගමෙක නාට්‍යයක් දක්වන්නේදැයි සොයා දැනගෙන අසවල් ගමේ හෝ කුඩා ගමේ මෙනම් නාටකය මෙනම් දින පෙන්වතැයි දැනගෙන එහි යා යුතු වෙතැයි තීරණය කරයි. ඔහු හෙට නැටුම් බලනට යමිසි තීරණය කොට ඊට පෙරදම ඒ ගමන සඳහා සුවද මල් වස්ත්‍රාදිය සැපයීමෙහි යෙදෙයි. එයින් එදින ඔහුගේ රැකිරක්ෂාදී කර්මාන්ත කටයුතු වලකියි. නැටුම් බැලීමෙන් පසුද දවසක් දෙකක් තුනක්ම එහිම නිකරුනේ ගෙවයි.

තවද වැසි වැසීමාදිය නිසා වැපිරීමාදිය නියමිත දිනවලදී නොකරයිද එයින් ඔහුගේ අලුතෙන් හෝග සම්පත් ලැබීම වලකීය. ඉන් පිරිහෙයි. ඔහු ගෙයින් බැහැර ගිය බව අසා දැන රැකවරණයක් නැති ඒ ගෙට සොරු ඇතුල්ව කැමති කැමති දැහැරගනිති. එහෙයින් ඔහුගේ රැස්ව තිබුන හෝගද පිරිහී යෙයි. 'ක්ව ගීතං' ගායනයක් කොහි පවතීද? යනාදියෙහිද මෙම ක්‍රමයමයි. එහි වෙන් වෙන් වශයෙන් දැක්වීම බ්‍රහ්මජාල සූත්‍රයෙහිදී පෙන්වා ඇත.

'ජයං චේරං'- මවිසින් දිනන ලදී. කියා මහ පිරිස්මැද අනිකාගේ සලුව හෝ හිස් වෙලුම හෝ ගනියි. ඔහු මහ පිරිස් මැද 'මට අවමන් කෙළේය. වේවා, මොහු හික්ම වන්නෙමැයි' ඔහු කෙරෙහි වෛර බදියි. මෙසේ දිනන්නා ඒ දිනීමෙන් වෛරයක් උපදවාගනියි.

'ඒතෝ'- අනිකෙකු විසින් දිනුවේ සමාන වූයේ ඔහු විසින් ඒ තැනැත්තාගේ හිස් වෙලුම හෝ සලුව හෝ වෙන යමක් හෝ රන් රිදී ආදී ධනයක් හෝ ගන්නා ලද්දේ වෙයිද එය අනුව සෝක කරයි. අහෝ! මගේ එනම් දෙය නැතිව ගියේයයි ඒ ගැන තැවෙයි. මෙසේ දිනුවේ ඒ හේතුවෙන් තැවෙයි.

'සභාගතස්ස වචනං නරුහති'- විනිශ්චය කරන තැනදී ශාක්ෂි විචාරන්නහුගේ ඇත්ත වචනය පවා නොපිහිටයි. මොහු සුදුකෙළියෙහි යෙදුනෙක, පණිවුඩ ගෙනයන්නෙක, මොහුගේ වචන විශ්වාසයට ගතයුතු නොවේ' යයි කියන්නෝ වෙති.

'මිත්තාමච්චානං පරිභූතෝ හෝති'- මිත්‍රවූ ඇමති ආදීහු ඔහුට මෙසේ කියති. 'යහලුව, ඔබ වැදගත් කුලපුත්‍රයෙක, ඔබ වැන්නෙකු මෙසේ පණිවුඩ ගෙනයාම, කැඩුන බිඳුන වස්ත්‍ර ඇතිව හැසිරීම නුසුදුසුය. ඔබගේ තත්වයට මෙසේ කිරීම නොගැළපෙයි. එහෙයින් මෙසේ නොකරවයි' අවවාද දෙති. ඔහු මෙසේ කී කලත් එසේ නොපිළිපදියි. එසේ ඇති කල්හි මුල්කී උසස් අය ඔහු අත්හරිති. ඒ නිසා අධිකරණයකදී ඔවුන්ගෙන් ශාක්ෂි ඇසුව කල්හිද ඔවුහු ශාක්ෂි නොදෙති. ඔහු මෙසේ මිත්‍රාමාත්‍යයන්ගේ පිරිහුනේ - ඉවත් වුනේ වෙයි.

'ආවාහ විවාහකානං' - යමෙකුගේ ගෙදරින් යම්කිසි දැරියක් ගැනීම ආවාහයයි. යම්කිසි දැරියක් යම් ගෙදරකින් දීම විවාහයයි.

'අපත්ථිතෝ හෝති' - බලාපොරොත්තු නොවූයේ

'නාලංදරභරණාය' - අඹුවක් පෝෂණය කිරීමට නොපොහොසත් මොහුගේ ගෙදරට දැරියක් දුන්නේද මොහුගේ ගෙයින් දැරියක් ගෙනාවේද ඇය අප විසින්ම පෝෂණය කළ යුතුය.

'ධුත්තා' - අක්ෂ ධුර්තයෝ.

'සොණ්ඩා' - ඉන්ථිසොණ්ඩ, හත්තසොණ්ඩ, පූවසොණ්ඩ, මුලකසොණ්ඩ

'පිපාසා' - බීමෙහි ලොල්වූවෝ.

'තේකතිකා' - සමාන දෙයින් රැවටීම.

'චක්ඛන්තිකා' - ඉදිරියෙහි හමුවූවෝ රැවටීම් ක්‍රමවලින් වංචා කිරීම.

'සාහසිකා' - ඒකාගාරිකාදී සැහැසිකම් කරන.

'තාසස්සමිත්තා භොන්ති' - ඒ අය ඔහුගේ මිතුරෝ වෙති. සෙසු සන්පුරුෂයන් සමඟ නොඇලෙයි. සමගිව නොහැසිරෙයි. සුවද මලින් සරසා මා හැඟී යහනක නැංවූ හුරෙක් අසුවිචලටම බසින්නාක් මෙන් පවිටු මිතුරන් කරාම එළඹෙයි. එහෙයින් මෙලොවදී හා පරලොවදී ඔහු බොහෝ සෙයින්ම අවැඩම කිරීමට පැමිණෙයි. අයහපතක්ම සිදුකර ගනියි.

'අතිසිතංති කම්මං න කරොති' - සෙසු මිනිසුන් විසින් කල් තබා නැගිට 'පින්වත්ති' රක්ෂාව සඳහා යනු පිණිස එව් යයි' කියති. එකල ඔහු 'දැන් ඉතා සීතලයි' ඇට බිඳෙන්නාක් මෙන් වෙයි. මේ සීතලේ යාහැකිද? තෙපි යව්, මම පසුව එය බලාගන්නම්, කියා ගිනි තපමින් හිදියි. සෙස්සෝ ගොස් වැඩ කරති. ඔහුගේ එදින කර්මාන්තය පිරිහුනේය. 'ඉතා උෂ්ණය' යන මේ ආදියෙහිදු මෙම ක්‍රමයමයි.

'හෝති පානසබ්බා නාම' - කෙනෙක් සුරා හලෙහිම සෙස්සන් හා යහලුව වෙසෙයි. 'පන්න සබ්බා' යනුද 'පානසබ්බා' යන්නට සමාන පදයකි.

‘සම්මිය සම්මියෝ’- යහලුව, යහලුව, කියමින් ඉදිරියෙහිදී පමණක් යහලු බව දක්වයි. ඉන් පිටවූ තන්හිදී වෛරියෙකුගේ අයුරින් හැසිරෙයි.

‘අත්පෙසු ජාතෙසු’- එබඳු වැඩක් ඇතිවූ කල්හි.

‘වේරප්පසංග’- වෛරය බහුල බව.

‘අනත්ථකා’- අනර්ථය සිදුකරන.

‘සුකදුරියතා’- අධික ලොභොබ්බි බව. තද මසුරු බව.

‘උදකම්ච ඉණං විගාහති’- ගලක් දියට බැසගන්නාසේ ණය බවට ඇතුළත් වේ.

‘රත්තිනුවිධානදස්සනා’- රැයෙහි නොනැගිටින ස්වභාවයෙන්.

‘අතිසායම්දං අහු’- මේ ඉතා සවස් කාලයයි කියා ඇතමෙක් තම රැකීරක්ෂා නොකරති.

‘ඉති විස්සට්ඨ කම්මන්තේ’- මෙසේ කියා අත්හරින ලද වැඩකටයුතු ඇති.

‘අත්ථා අවිචන්ති මානවේ’- මෙබඳු ආකාර ඇති පුද්ගලයන් කෙරෙන් හිත වැඩ ඉවත් වෙයි. ඔවුන් කෙරෙහි නොසිටිත්.

‘තීණාභියෝ’- තණවලින් මතු වෙති.

‘සෝ සුඛං න විභායති’- ඒ පුරුෂයා සැප සේවනය කරයි. සැපයෙන් යුතු වූයේම වෙයි. මේ කතාවෙන් මෙනම් අදහස දැක්වෙයි. සත්පුරුෂ ගිහියා විසින් මෙනම් කර්ම නොකළ යුතුය. ඒවා කරන්නහුට කිසිදු අභිච්ඡර්ධියක් නම් නැත්තේය. මෙලොව හා පරලොව ගැරහීමටම ලක්වේ. දැන් යමෙක් මේවා කිරීමෙන් අනර්ථ රැස්කර ගනීද එසේම නොයෙක් බියවලට හා අනතුරුවලට ලක්වේද නොයෙක් විපත්වලට පැමිණේද ඒ සියල්ලම මෝඩයා නිසාම ඇතිවෙත්. එහෙයින් එබඳු බාලයෝ ආශ්‍රය නොකට යුතුය. බාලවූ මිත්‍ර ප්‍රතිරූපකයන් දක්වනු සඳහා ‘ගෘහපති පුත්‍රය, මේ සතරදෙන අමිත්‍රයෝය’ යනාදිය දැක්වූහ.

‘අඤ්ඤදන්ථුහරෝ’- තෙමේ හිස් අතින් ඇවිත් ඉතා හිතවත් බවක් අගවා කෙසේ හෝ යමක් හැරගෙන යන මිතුරා.

‘වච්චරමෝ’ - වචනයෙන් පමණක් තමාට වැඩදියි කෙනෙක් දියුණුව සාදන්නෙක් බව හඟවන මිතුරා.

‘අනුප්පියභාණි’- ප්‍රියභාවයට අනුරූප පරිදි කතා කරන්නා.

‘අපායසභායෝ’- තම භෝගයන්ගේ විනාසය සඳහා සභායව කටයුතු කරන්නා මෙසේ සතර වැදෑරුම් අමිත්‍රයන් දක්වා නැවත ඔවුන් එකිනෙකා සතරකරුණකින් බෙද දක්වන්නාහු ‘ගෘහපති පුත්‍රය, සතර කරුණකින්’ යනාදිය දැක්වූහ.

‘අඤ්ඤදන්ථුහරෝ භෝති’- ඒකාන්ත වශයෙන් පැහැර ගන්නෙක් වෙයි. යහලුවාගේ ගෙට හිස්අතින් පැමිණ හැදි වස්ත්‍රාදිය ගැන කතාකරයි. එවිට ඒ යාලුවා ‘මිත්‍රය, ඔබ බොහෝසෙයින් මෙතම් දැයෙහි ගුණවර්ණනය කරන්නෙහිය. කිමෙක්ද? මෙයට ආශා ඇද්දැයි’ අසා අන් වස්ත්‍රයක් හැඳගෙන එය ඔහුට දෙයි.

‘අප්පේන ඛහු මිච්ඡති’- යම්කිසි සුලු දෙයක් දී ඔහු වෙතින් බොහෝදේ බලාපොරොත්තු වෙයි.

‘භයස්ස කිච්චං කරෝති’- තමාට බියක් හටගත්විට ඊට තමාම දෝසයයි සිතා ඒ ඒ වැඩ කරයි. මෙය හැමදු නොකරයි. බියක් හටගත් කල්හි පමණක් කරයි. අමිත්‍රයෙක් නම් ප්‍රේමයකින් ඇති නොවෙයි.

‘සේවති අත්ථකාරණා’- මිතුරෙකු වශයෙන් ආශ්‍රය නොකරයි. තමාගේ ප්‍රයෝජනය සඳහාම ආශ්‍රය කෙරෙයි.

‘අතීතේන පටිසන්ථරති’- මිතුරා පැමිණි කල ඊයේ හෝ පසුගිය දිනෙක හෝ නොපැමිණියේ මන්ද? මට මේ සැරේ ශෂ්‍ය-ධාන්‍ය ඉතා සරුලෙස ලැබුනේය. ඉන් ඔබටත් කොටසක් දෙනුවස් බොහෝ හැල් හා යව ශෂ්‍ය රැස්කර ඉතිරි කරගෙන මග බලාගෙන සිටියෙමි. මේ අදවන විට ඒ සියල්ලම අවසන්වී ගියේය, යනුවෙන් මෙසේ අතීතයෙන් සංග්‍රහ කරයි.

‘අනාගතේන’- මෙවර අපගේ ශෂ්‍ය සරුලෙස පැසෙන්නේය. එසේ හැල්වි ආදිය හැදී වැඩී සරුසාරවූ කල එයින් ඔබටද සංග්‍රහ කරන්නෙමු, යනුවෙන් මෙසේ අනාගතයෙන් සංග්‍රහ කරයි.

‘නිරත්ථකේන’- ඇතෙකු පිට හෝ අසෙකු පිට හෝ හුන්නෙක් තම යාලුවෙකු දැක ‘එව යහලුව, මෙහි හිඳුව’යි කියයි. ප්‍රිය උපදවන වස්ත්‍රයක් හඳවා යහලුවාට ‘මගේ මේ උසස් සංග්‍රහයයි. මෙයට වඩා උසස් උපකාරයක් නැත. මෙය

ඉතාම සුදුස්සයි' කියා මෙසේ නුසුදුසු වැඩකට නැති යමකින් සංග්‍රහ කරයි.

'පව්වුප්පන්තේසු කිව්වේසු වාසනං දස්සේති'- ගැලකින් මට ප්‍රයෝජනයයි කීවිට 'මගේ ගැළේ රෝදය බිඳීගොස්ය. දැනි කැඩී ගොස්ය'. යනාදිය කියයි.

'පාපකම්පිස්ස අනුජානාති'- පාණාතිපාතාදිය අතුරෙන් යමක් කරමුයි කීවිට 'හොඳයි යහලුව, එය කරමුයි' කැමති වෙයි. යහපත් දැයෙහි කලාණ මිතුරා ගැනද මේ ක්‍රමයෙන් යොදගත යුතුය.

'සභායෝ හෝති'- අසුවල් තැන රා තිබේ. එහි යන්ට එවයි කීවිට 'බොහොම හොඳයි, යමුයි' කියා යයි. සෙසු තත්හිද මෙම ක්‍රමයයි.

'ඉති විඤ්ඤය'- මොවුහු මිත්‍රප්‍රතිරූපකයන්යයි දැනහැඳින ගතයුතුය. මෙසේ සේවනය නොකටයුතු, පව්ටුම්තුරන් ගෙන හැර දක්වා දැන් සේවනය කටයුතු කලාණ මිතුරන් දක්වන්නාහු නැවත 'ගෘහපති පුත්‍රය, මේ සතරදෙන' ආදිය දැක්වූහ.

'සුභද'- යහපත් හදවතක් ඇති.

'පමත්තං රක්ඛති'- මද්‍යපානය කොට ගම්මැද හෝ ගම්දෙර හෝ මග හෝ හොත්තාහු දැක මෙසේ හුන්නවුන් දැක කෙනෙක් හඳුනා පොරෝනා වස්තු හෝ පැහැරගෙන යමුයි ලඟ සිටගෙන පිබිඳි කල ගෙන යයි.

'පමත්තස්ස සාපතෙය්‍යං'- යහලුවා බැහැරකට හෝ ගියේය. සුරාපානය කොට හෝ ප්‍රමාද වෙයි. ඔහුගේ ගෙදර ආරක්ෂාවක් නොමැත. මේ අවස්ථාවේ යමෙක් මොහුගේ ගෙට ඇතුළුව වස්තු පැහැරගතහොත් මහත් නපුරකැයි ගෙට පිවිස ඔහුගේ වස්තුව ආරක්ෂා කරයි.

'හිතස්ස'- යම්කිසි බියක් හටගත් කල බිය නොගනුව ඔබට මා වැනි මතුරෙකු සිටිද්දී කුමක් නිසා බිය වෙහිද? යනුවෙන් ඒ බිය හරවා පිහිට වෙයි.

'සද්දිගුණං හෝගං'- කටයුත්තක් පැමිණි කල යහලුවා තමා හමුවට පැමිණියහු දැක කුමක් සඳහා ආවෙහිදැයි අසයි. රජ ගෙදර වැඩක් ඇති බව කී කල ඊට කෙනෙක් මිල ලැබේ

යයි ඇසිය. 'එක් කභවණුවකැයි' කී කල 'මෙනුවර එක් කභවණුවක් ගෙවා එය කරවා ගත නොහැක. ඒ නිසා කභවණු දෙකක් ඉල්වා ගණුවයි' කියයි. මෙසේ යම් ප්‍රමාණයක් කියයිද එය දෙගුණය කොට දක්වයි.

'ගුය්හමස්ස ආවික්ඛති'- ඔහුගේ සැඟවිය යුතු වැදගත් කතාවක් අනිකෙකුට නොකියා ඔහුටම කියයි.

'ගුය්හමස්ස පරිගුය්හති'- ඔහු විසින් කියන ලද හැඟවිය යුතු ඒ වැදගත් අදහස අනිකෙකුට නොකියා ආරක්ෂා කරයි.

'ආපදසු න විජ්හති'- බියක් ඇතිවූ විට අත්නොහරියි.

'ජීවිතම්පිස්ස අත්ථාය'- තමාගේ ජීවිතය වුවද සිය යහලුවාගේ වැදගත් වැඩක් සඳහා පරිත්‍යාග කෙළේ වේ. තම ජීවිතය එතරම් වැදගත් කොට නොසිතා යහලුවා සඳහා හිත වැඩම කරයි.

'පාපා නිවාරේති'- අප දක්නාකල්හි නුඹ මෙසේ කරන්ට නොලබන්නෙහිය. පස්වැදෑරුම් වෛර බැඳීම් හෝ දස අකුසල කර්ම මාර්ගයෙහි හෝ නොයෙදෙවයි මෙපරිද්දෙන් වලක්වයි,

'කලයාණෝ නිවේසේති'- යහපත් දැහැමි ක්‍රියාවන්හි තිසරණ, පන්සිල්, දසසිල්, දසකුසල කර්ම මාර්ග යන මේ දේවල යෙදෙවයිද දන් දෙව, පින්කම් කරව, බණ අසව, යනුවෙන් යහපත් දැයෙහිම මෙහෙයවයි.

'අස්සුත්ත සාවේ'- නොඇසූ විරූ වැදගත් උසස් දේ අස්වයි.

'සග්ගස්ස මග්ගං'- මේ දේ කොට ස්වර්ගයේ උපදිතැයි යනුවෙන් මෙසේ ස්වර්ග මාර්ගය කියයි.

'අභවේනස්සන නන්දති'- නොසිදුවීමකින් හෝ දියුණු රහිත තත්වයකින් අමුදරුවන්ගේ හෝ පිරිවරජනයාගේ හෝ එබඳු පිරිහීමක් දැක හෝ අසා ඒ ගැන සතුටුවීමක් ඇති නොකර ගනියි.

'භවේන'- වැඩීමෙන් එබන්දෙකුගේ ශෂ්‍ය-ධාන්‍යාදී සම්පත්තියක් හෝ ඵෙශ්වර්ය්‍ය ලැබීමක් හෝ දැක හෝ අසා තමා ඒ ගැන බෙහෙවින් සතුටු වෙයි.

'අවණ්ණං භනමානං නිවාරේති'- අසුවලා විරූපියෙක, පැහැදීමක් නොඋපදවන්නෙක නපුරු ජාති ඇත්තෙක, දුස්සිලයෙක, යනාදී ක්‍රමයෙන් කිවිට 'එසේ නොකියව'යි කියයි.

ඔහු රූප ශෝභා ඇත්තෙක, පැහැදීම් ඇතිකරන්නෙක, යහපත් ජාති ඇත්තෙක, සිල්වතෙක, යනාදී වචනවලින් අනිකා තම මිතුරාගේ නුගුණ කීම වලක්වයි.

‘වණ්ණං භණ්ණමාණං පසංසති’- අසවලා රූපසම්පන්නයෙක, පැහැදීම් උපදවන්නෙක, යහපත් ජාති ඇත්තෙක, සිල්වතෙක, යනුවෙන් කීකල, ‘ඔහෝ! ඔබ යහපත් දෙයක් කියයි. හොඳ කියුමකි. එය එසේ වෙයි. එම පුරුෂයා රූප සම්පන්නයෙක පැහැදීම් ඇතිකරන්නෙක, යහපත් ජාති ඇත්තෙක, සිල්වතෙක, මෙසේ තම මිතුරා ගැන ඉතා උසස් අන්දමින් ගුණ වර්ණනා කියමින් ප්‍රශංසා කරයි.

‘ජලං අග්ගිව භාසති’- රැයෙහි පර්වත මුදුනෙක බබලන දෙය ගින්න සෙයින් දීප්තිමත් වෙයි.

‘භෝගේ සංහරමානස්ස’- තමාද මෙරමාද නොපෙලන දැහැමින් සෙමෙන් භෝග සම්පත් වැඩෙන්නහුගේ රැස්කරන්නහුගේ.

‘භමරස්සේව ඉරියතෝ’- යම්සේ බමරා මල්වල වර්ණය හා සුවඳ නොපෙලා තුඩින්ද අත්තටුවලින්ද රසය ගෙන ක්‍රමයෙන් රෝදයක් පමණ මීපටලයක් රැස් කරයි. මෙසේ ක්‍රමයෙන් භෝග සමූහය රැස්කරන්නහුට.

‘භෝගා සන්නිවයං යන්ති’- ඔහුගේ භෝගයෝ එක් රැස්වෙති. ඒ කෙසේදයත්- වේයන් විසින් ක්‍රමයෙන් වැඩිදියුණු කරනු ලබන තුඹසක් මෙනි.

‘වම්මිකෝ වුපචියති’- යම්සේ තුඹස ක්‍රමයෙන් සම්පූර්ණ වේද? එසේ ධනයද එක් රැස්වීම් බවට යේ, යන තේරුම මින් ලැබෙයි.

‘සමාහන්ත්වා’- රැස් කොට.

‘අලමත්තෝ’- යුතු බව හෝ සමගිය බව හෝ දක්ෂ බව ගෙයක් තැනීමට ඉදින් ඇතැම් ගෘහ වාසයක් පිහිටු විය යුතුය, යනුවෙන් මෙසේ අවවාද කරන්නාහු ‘භෝග සම්පත් සතර කොටසකට බෙදිය යුතුය’ යනු කිය.

‘සචේ මිත්තානි ගන්ථති’- ඔහු මෙසේ බෙදන්නේ මිතුරන් සම්බන්ධ කරන්නේ නම් වෙයි. වාදබේද හටගැන්වීමක් නොකරයි, යනු මින් දක්වයි.

'ඒකේන භෝගේ භුඤ්ජෙය්‍යා' - භෝගයන් ගෙන් එක් කොටසකින් අනුභව කරන්නේය.

'ද්විති කම්මං පයෝජයේ' - කොටස් දෙකකින් කෘෂි වණික් ආදී මතු දියුණුව සඳහා කර්මාන්තයෙහි යොදවන්නේය.

'චතුත්ථං ච නිධාපෙය්‍යා' - සතරවන කොටස තැන්පත් කොට තබන්නේය.

'ආපදසු භවිස්සතී' - ඒ ඒ කුලවල - ගෙවල වැසි ජනයා හට හැම කල්හිම ඒකාකර තත්වයක් ඇති නොවේ. ඇතැම් කලෙක රජුන් මෙන් ඉතා සැපසේද ඇතැම් කලෙක නොයෙක් ආපදවලින්ද යුතු වෙති. එහෙයින් මෙසේ ඇතිවූ ආපදවලදී ප්‍රයෝජනය පිණිස වන්නේයයි දැන. එක් කොටසක් තැන්පත් කර තබන්නේය, යනු කිය. මේ සතර කොටසින් කිනම් කොටසකින් පින්කම් සඳහා යෙදිය යුතුද යත්, 'එක් කොටසක් අනුභවකරන්නේය' යනු කී කොටසයි. ඒ කොටසින් ගෙන පැවිද්දන්ටත් දුගී, මගී ආදීන්ටත් දන්දිය යුතුය එසේම වැඩකාරයින්ට, වැටුප් දිය යුතුය.

මෙසේ බුදුහු මෙතෙක් කී කතා මාර්ගයෙන් ගෘහපති පුත්‍රයාට ආර්ය්‍ය ශ්‍රාවකයෙක් සිටි කරුණකින් අකුසල් දුරු කොට සකරුණකින් භෝගයන්ගේ පිරිහීම් දෙරටු දුරුකොට සොළොස් මිතුරන් ආශ්‍රය කරමින් ගෘහ ජීවිතයක් පිහිටුවා අඹු දරුවන් පෝෂණය කිරීමාදිය කරමින් දැහැමි ජීවිකාවෙන් ජීවත් වෙයි. දෙව් මිනිසුන් අතරද ගිනි කඳක් මෙන් බබලයි. දුරු කළ යුතු දේ දුරු කරනු සඳහාත් සේවනය කළයුතුදේ සේවනය කරනු සඳහාත් අවවාද දී දැන් වැන්ද යුතු සදිසා දක්වන්නාහු 'ගෘහපති පුත්‍රය, කෙසේද' යනාදිය දැක්වූහ.

'ඡද්දිසා පටිච්ඡාදි' - යම් පරිද්දෙකින් සදිසාවෙන් පැමිණෙන බිය නොඑසිද බිය රහිත වෙයිද මෙසේ වසන්නාහු 'ඡද්දිසා පටිච්ඡාදි' යනු කියයි.

'පුරත්ථිමාදිසා මාතෘපිතරෝ වේදිතබ්බා' - මව්පියෝ මුලදීම උපකාර කාරයන් බැවින් පෙරදිග බදුයයි දත යුතුය. ගුරුවරයෝ ශිල්ප ශාස්ත්‍රාදිය දනය කළ බැවින් දකුණු දිසාවයි අඹුදරුවෝ අනුපිළිවෙළින් පවත්නා බැවින් පශ්චිම දිශාවයි. මිත්‍රාමාත්‍යයෝ තමා යම් යම් අතුරු ආපද දුක් කරදරවලින් එතර කරන බැවින්

උතුරු දිසාවයි. දස කම්කරුවෝ පාමුල තමාට අවන්තව පවත්නා බැවින් හෙට්ඨිමයට දිසාවයි. මහණ බමුණෝ ගුණයන්ගෙන් උසස් බැවින් උපරිම දිශාව නම් වෙනැයි දත යුතුය.

‘හතෝ තේසං හරිස්සාමි’- මම මව්පියන් විසින් කිරි පොවා අත්පා හඳු වඩා සිංසාණික:- සොටු මුඛයෙන් ඉවත් කොට නහවා සරසා පෝෂණය කරනු ලැබුවෙමි. ඒ මම අද ඔවුන්ගේ පා සේදීම නැහැවිමි කැඳබත් දීම ආදියෙන් පෝෂණය කරන්නෙමි.

‘කිච්චං තේසං කරිස්සාමි’- මම මගේ කටයුතු හැර මව්පියන් උදෙසා රාජකුල ආදියෙහි ඇතිවන වැඩ කටයුතු කරන්නෙමි.

‘කුලවංසං සංඨපෙස්සාමි’- මව්පිය සන්නක කෙත්වත් රන් රිදී ආදිය විනාශ නොකොට රකිමින් ජීවත්වීම කුල වංශය නැබීමයි. මව්පියෝ අධාර්මික වංශය වනසා දමා දැහැමි වංශය පිහිටුවා ඒ කුල පරම්පරාවෙන් පැවත ආ සලාක බත් දීමාදිය අත්නොහැර පවත්වාගෙන යෑම කුල වංශය පවත්වාගෙන යෑමයි. ‘කුල වංශය තබන්නෙමි’ යනු මේ සඳහා කියන ලදී.

‘දයප්පං පටිපප්පාමි’- මව්පියෝ තම අවවාදයෙහි නොපිහිටින වැරදි මඟ හැසිරෙන දරුවන් ගැන විමසා බලා තීරණයට බැස ඔවුන් අප්‍රකුක-දරුවන් නොවූවන් කෙරෙහි. එයින් ඔව්හු මව්පියන් සතු ඒ දයාදයට හිමිකාරයෝ නොවෙති. අවවාදයෙහි පිහිටන්නවූ දයාදයට හිමිකාරයෝ වෙති. මම එසේ පිළිපදින්නෙමි යන අදහසින් ‘දයාදයට හිමිව හැසිරෙන්නෙමි’ යනු ඒ නිසා කියන ලදී.

‘දක්ඛිණං අනුපදස්සාමි’- ඔවුන්ට ප්‍රාප්තිදනය කොට තුන්වන දිනය ආදියේ පටන් දන් දෙන්නෙමි.

‘පාපා නිවාරෙන්නි’- සතුන් මැරීමාදියෙන් මෙලොවදී හා පරලොවදී ලැබෙන දුක් හිරිහැර දැන ඒවා කියා ‘දරුව, මෙබඳු දේ නොකරව’, කියා ඉන් වලකති. එසේ කළහොත් නින්දා කරති.

‘කල්‍යාණෝ නිවේසෙන්නි’- අනේපිටු සිටුකුමා මෙන් තැහි දී හෝ සිල් සමාදන් විමාදියෙහි යොදවත්.

‘සිප්පං සික්ඛාපෙන්නි’- තම අවවාදයෙහි පිහිටි බව තේරුම්ගෙන පරම්පරාගත විද්‍යා ගණිත ආදී ශිල්පයන් පුහුණු කරවති.

'පතිරුපේන' - කුලය, සීලගුණය, රූපය යනාදියෙන් ගැලපෙන.

'සමයේ දයජීවං නි වදෙන්ති' - සුදුසු කල දනය දෙති. එහි නිත්‍ය සමය, කාල සමය කියා සමය දෙකෙකි. නිත්‍ය සමයෙහි දෙන් යනුවෙන් දැක්වෙන්නේ මෙය ගණුව, මෙය නුඹගේ වියදම සඳහාය. මින් ඔබ යහවැඩම කරන්න කියා දෙති. කාල සමයෙහි දෙන් යන්නෙන් සියලු තැබීම කරන කාලය ආවාහ විවාහ කාලය ආදී සුදුසු කල්හි දෙති. තවද අන්තිම කාලයේදී මරණ මඤ්චකයෙහි හිඳ මෙයින් පිනක් කරන්නැයි කියා දෙති. මෙයද සමයෙහි දීමකි.

'පටිච්ඡන්තා හෝති' පෙරදිගින් යම් බියක් එන්නේද ඒ පැමිණීම නොඑන පරිද්දෙන් වලකයිද මෙසේ සැඟවීම හෙවත් වැලැක්වීම සිදුවෙයි. ඉදින් පුත්‍රයෝ වැරදි ලෙස හැසිරීමෙන් මව්පියෝ ලදරු කාලයේ පටන් පෝෂණය කිරීමාදියෙන් යහමඟ පිළිපත්නාහුය. නමුත් මේ දරුවෝ මව්පියන්ගේ තත්වයට නො ගැලපෙන්නේයයිද ඒ නිසා මේ බිය පැමිණියේයයිද දනගුතුය. තවද දරුවෝ යහපත් අයුරු පිළිපදින්නෝය. මව්පියෝ වැරදි ලෙස හැසිරෙන්නෝය. එවිට මව්පියෝ ඒ දරුවන්ගේ තත්වයට නො ගැලපෙන්නෝ වෙති. ඒ හේතුවෙන් මේ බිය පැමිණියේය. මව්පිය- දරු යන දෙපක්ෂයම වැරදි මඟ ගත් කල දෙපැත්තෙන්ම ඒ බිය පැමිණෙයි. දෙපක්ෂයම යහ මඟ ගත් කල ඒ කිසිදු බියක් නොපැමිණෙයි. 'වලක්වන්'නාහු (සඟවන්නාහු) බිය රහිත වන්නාහුය, යනු ඒ සඳහා කීය. මෙසේ දැක්වූ බුදුහු සිඟාලක ගෘහපති පුතුව මෙසේත් දෙසූහ. 'ගෘහපති පුත්‍රය, ඔබගේ පියා ජනසම්මත පෙරදිග නොවන්දවයි. මව්පියන් පෙරදිග සමානකොට සලකාගෙන ඒ මව්පියන් වන්දවයි. මෙයින් වනාහි ඔබගේ පියා මව්පියන් පෙරදිගට සමාන කොට දැක්වීම කරන ලදී. එසේ නැතිව අන් දෙයක් කීවේ නොවේ. පෙරදිග වදින්න, යන්නෙන් පෙරදිග නම් මව්පියන් වදින්න, යනු කී සැටියි.'

'උට්ඨානේන' - ආසනයෙන් නැගිටීමෙන් අතවැසියා විසින් තම ගුරු තුමා එනු දුරදීම දැක (දුටු විගස) අසුනින් නැගිට පෙර ගමන් කොට අතින් බඩු ගෙන (අත තිබුණ දේ ගෙන)

අසුනක් පනවා එහි හිඳුවා පා සේදීම තෙල් ගැල්වීම පවත්සැලීම ආදිය කටයුතුය. 'උට්ඨානේන' යනු ඒ සඳහා කිය.

'උපට්ඨානේන'- දවසට තුන් වරක් උපස්ථානය සඳහා පැමිණීමෙන් ශිල්ප ඉගෙන ගන්නා කල විශේෂයෙන්ම යා යුතුවෙයි.

'සුස්සුසාය- අදහා'- විස්වාසය ඇතිව ඇසීමෙන් නොඅදහා ඇසීමෙන් අධිගමයක් නොලබයි.

'පාරිවරියාය'- ඉතිරි කුඩා වත් පිළිවෙත් අතවැසියා විසින් ගුරුවරයාට උදයෙන්ම නැගිට මුවදෝනා පැන් දැහැටි දී ආහාර ගත් මොහොතේ පැන් එලවීම, විමසිලිමත්වීම, ආදිය කොට අවසන වැඳ යා යුතුයි. කිලිටි වස්ත්‍ර හෝදදිය යුතුයි. සවස නහන පැන් එලවිය යුතුයි. රෝගාබාධ ඇති කල උපස්ථාන කළ යුතුයි. පැවිදි අතවැස්සා විසිනුදු මෙසේ සියලු අතවැසි වත් සපිරිය යුතුයි. 'පාරිවරියා' යනු මේ සඳහා කිය.

'සක්කච්ඡං සිප්ප පටිග්ගහනේන'- සකසා සිල්ප පිළිගැනීම නම් ටිකක් කියවාගෙන එය බොහෝ වරක් සජ්ක්ඛායනා කිරීමයි. එක පදයක් වුවත් පිරිසිදුවම ඉගණ ගත යුතුය.

'සුචිත්තං විනෙන්තිති'- තොප මෙසේ හිදියයුතුය. මෙසේ සිටිය යුතුය. මෙසේ කැ යුතුය. මෙසේ අනුභව කළ යුතුය පාප මිත්‍රයන් ආශ්‍රය නොකළ යුතුය. කළ්‍යාණ මිතුරන් ඇසුරු කළ යුතුය. මේ අයුරෙන් ආචාර ධර්මයන්හි පුරුදු කරමින් හික්මවත්.

'සුග්ගහිතං ගාභාපෙන්තිති'- යම්සේ මනාකොට ඉගණගනිද එසේ අර්ථයද අකුරුද ශුද්ධකර ප්‍රයෝග (යෙදීම) දක්වා උගන්වයි.

'මිත්තා මච්චේසු පටියා දෙන්ති'- මේ අපගේ ශිෂ්‍යයා දක්ෂයෙකි, උගතෙකි, මා හා සමානය. මේ ආකාරයෙන් සලකන්නැයි කියා මෙසේ ගුණ කියා මිත්‍ර ඇමතියන් වෙත පිහිටුවත්.

'දිසාසු පරිත්තාණං කරොන්ති'- මොහුට ශිල්ප ඉගැන්වීමෙන්ම සියලු දිසාවන්හි ආරක්ෂාව කරත්. ශිල්ප ඉගණගත්තේ යම් යම් දිසාවකට ගොස් ශිල්ප දක්වයිද ඒ ඒ තැන්වලදී ඔහුට ලාභ සත්කාර ආදිය ලැබෙයි. ඒ ලාභ සත්කාර ගුරුවරයා විසින් කරණ ලද්දේ වෙයි. මහාජනයා මොහුගේ

ගුණ කියන්නේ මේ තැනැත්තා ඒකාන්තයෙන් ගුරු පාසෙවනෙහි වැඩුණ කෙනෙකැයි පළමුව ගුරුවරයාගේම ගුණ වර්ණනා කෙරෙහි. බඹලොව දක්වා පමණ වූ මොහුට ලැබුන මහත් ලාබ සත්කාර සියල්ල ගුරුවරයා සතු වූයේම වෙයි. තවද යම් විද්‍යාවක් ජපකරගෙන යාමෙන් වනයෙහිදී සොරු නොදකිති. අමනුෂ්‍යයෝ හෝ දික්දෑ සත්වයෝ හෝ අනතුරු නොපමුණුවති. ඔහු හික්මවන්නාහුද දීර්ඝායුෂ හා රැකවරණ ලබන්නාහුය. ඔහු යම් දිශාවකට ගියේද එයින් සැක උපදවා තමා හමුවට ආ මිනිසුන් මේ දිශාවේ අපගේ අතවැසියා වසයි. ඔහුගේ හා මා අතර මේ ශිල්පය ගැන කිසිදු වෙනසක් නැත. 'යථි. තෙපි ඔහුගෙන්ම එය අසා ගනිවි,' කියා මෙසේ අතවැසියාම උස් තන්හි තබා එහිදී ඔහුට ලැබෙන ලාබ සත්කාරවල රැකවරණද යොදා ලති. පිහිට වෙති, යන මේ නමයි. සෙස්ස ගැනද මෙහිදී පළමු පරිදි යොදාගත යුතු.

'සම්මානනය' - දේවමාතාවය, තිස්සමාතාවය, යනුවෙන් ප්‍රශංසා සහිත වචනවලින් කතාකිරීම.

'අනවමානනය' - යම්සේ දස කම්කරු ආදීන් වෙහෙසවා කතාකරද්ද මෙසේ පහත් සේ අවමන් කොට කතා නොකිරීමෙන්

'අනතිවරියාය' - ඇය ඉක්මවා - හැරදමා බැහැරින් අත් අගනක හා හැසිරීම 'අනතිවරියා නම්. එසේ නොකිරීමෙන්.

'ඉස්සරියවොස්සග්ගෙන්' - ස්ත්‍රීහු වූකලී මහාලතා ප්‍රසාදය බඳු අගනා ආබරණ ලැබ නමුත් බත්කිස විවාරීමට ඉඩක් නොලද හොත් කිපෙති. හැන්ද අතට ගෙන 'නුඹගේ කැමැත්තක් කරන්නැයි' බත්ගෙය හල කලහි සියලු ඵෙශ්වරිය අත්හලේ නම් වේ. මෙසේ කිරීමෙන්ය යන තේරුමයි.

'අලංකාරානුප්පදනේන' - තමන්ගේ වස්තුවේ ප්‍රමාණයට ගැලපෙන අයුරින් සරසන දේ දීමෙන්.

'සුසංවිහිත කම්මන්තා' - කැඳ බත් පිසීමාදියට නියමිත වේලාවන් නොඉක්මවා ඒ ඒ දේ නිසි විදියට කිරීමෙහි මනා සේ. යෙදූ විධිවිධාන ඇති.

'සුසංගාහිත පරිජනා' - සම්මානාදියෙන් හා යම් යම් දේ තැගි යැවීම ගෙන ඒම යන මෙයින්ද සංග්‍රහ කරන ලද පිරිවර

ජනයා ඇති. මෙහි 'පරිජන' යන්නෙන් ස්වාමියාගේ හා තමාගේ ඥාති ජනයා කියයි.

'අනතිවාරිණි' - හිමියා හැර අනිකෙක් සිතෙනුදු නොපතති.

'සම්භතං' - කෘෂි වණික් ආදිය කොට රැස්කළ වස්තුව.

'දක්ඛා ව භෝති' - කැඳ බත් පිළියෙළ කිරීමාදි කටයුත්තෙහි දක්ෂ වූවෝ - නිපුණ වූවෝ.

'අනලසා' - කුසිත බවෙන් තොර වූවාහු යම්සේ ඇතැමෙක් කම්මැලි වූවාහු හුන් තැනම හිඳිත්, සිටිතැනම සිටිත්. මෙසේ නොවී විරියයෙන් පැතිරී ගිය සිතෙන් හැම කටයුතුම සම්පූර්ණ කරයි. මෙහි අනික් සියල්ලද මුල් පරිදීම යොදාගත යුතුයි.

'අවිසංවාදනතයා' - යම් යම් අයගේ නම් ගනියි. එය බොරු වශයෙන් නොදක්වා මෙයද අපගේ ගෙදර ඇත. මෙයද ඇත යනුවෙන් පවසා ගෙන යවයි මෙසේ බොරු නොකියා දීමෙන්.

'අපරපජාවස්ස පටිපුජෙන්නි' - යහලුවාගේ දූ පුතුන් 'පුජා' නම්. ඔවුන්ගේ දූ පුතුන්ද මුතුපුරු මිනිසිරියන්ද 'අපරපජා' නම් ඔව්හු පුදති. මමායනය කරති මංගලෝත්සවාදියෙහිදී සහාය වෙති. මෙහි සෙස්ස මුල් පරිදීමයි.

'යථාබලං කම්මන්ත සංවිධානේන' - තරුණයන් විසින් කළයුත්ත මහල්ලන් විසින්ද මහල්ලන් විසින් කළ යුත්ත තරුණයන් විසින්ද ස්ත්‍රීන් විසින් කළයුත්ත පුරුෂයන් විසින්ද පුරුෂයන් විසින් කළයුත්ත ස්ත්‍රීන් විසින්ද නොකොට ඔහුගේ ශක්තියට අනුරූපව කර්මාන්ත සංවිධානය කිරීමෙන්.

'භත්තවේතනානුප්පදනේන' - මොහු කුඩා පුතෙක, මොහු තනිකඩයෙක, යනුවෙන් ඔහුට ගැළපෙන පරිදි විමසා බලා ආහාර දීමෙන්ද වියදම් වැටුප් දීමෙන්ද.

'ගිලානුපට්ඨානේන' - තමාට අපාසුකල්හි රක්ෂා නොකරවා සුදුසු බෙහෙත් ආදිය දී ආරක්ෂා කිරීමෙන්.

'අච්ඡරියානං රසානං සංවිභාගේන' - පුදුම සහගත මිහිරි රසයක් ලැබ තෙමීම නොකා ඔවුන්ටද එයින් කොටස් කර දීමෙන්.

'සමයේ වොස්සග්ගේන' - කෘත්‍ය සමයෙහිද කාල සමයෙහිද හැරදැමීමෙන්. කෘත්‍යසමයේ හැරදැමීම නම් මුලු දවසේම වැඩකටයුතු කිරීමෙන් වෙහෙසෙති. එහෙයින් යම්

පරිද්දකින් ක්ලාන්ත නොවෙද්ද එපරිද්දෙන් වේලාව දැන හැර දැමීමෙන්. කාල සමයෙහි හැරදැමීම නම් නැකැත් කෙළි ආදී උත්සවවලදී සැරසිලි උපකරණද කැයුතු ආභාරාදිය ද දී හැර දැමීමයි.

‘දිත්තාදයිනෝ’- සොරකම් වශයෙන් යමක් නොගෙන හිමියන් විසින් දුන් දෙයම ගන්නා.

‘සුකත කම්මකාරකා’- මොහුගේ මෙනම් දේ කිරීමෙන් කීමෙක්ද? ඉන් අපි කිසිදු පලක් නොලබමු, යි කලබල නූපදවා සතුටු සිතින් ඒ කටයුතු කිරීම ‘සුකත කම්ම’ නම්. එසේ කරන්නෝ

‘කිත්තවණ්ණහරා’- පිරිස් මැද කතාවක් පැමිණි කල්හි අපගේ ස්වාමියා හා කවරෙක් නම් සමාන වෙද්ද? අපි අපේ දසකම පවා නොහඳුනන්නෙමු. ඔහුගේ ස්වාමී බව හෝ නොහඳුනන්නෙමු, (අපේ දස කමත් ඔහුගේ සාමිකමත් එක සමානය) ඔහුගේ අනුකම්පාව මෙබඳුය, යි මෙපරිද්දෙන් ගුණ කතාව ගෙනයන්නෝ

‘මෙත්තේන කාය කම්මේන’- මෙන් සිත් උපදවාගෙන කරන ලද කාය කර්මාදිය මෙමුත් සහගත’යි කියති. එහි හික්ෂුන් ආරාධනය කරන්නෙමි’යි පෙරහන්කඩ ගෙන පැන් පෙරීම, පිට මැඩීම, පා මිරිකීම, ආදිය මෙමුත් කාය කර්ම නම්. හික්ෂුන් පිඬු පිණිස පිවිසි කල්හි සකසා කැඳ පිළිගන්වවී. බත් පිළිගන්වවී, මේ ආදී වචනද සාදුකාර දී බණ ඇසීමද සකසා පිළිසඳර කතාකිරීමාදියද මෙමුත් සහගත වවී කර්ම නම්. අපගේ කුලුපග තෙරවරු වෛරනැත්තෝ වෙත්වා, ක්‍රෝධනැත්තෝ වෙත්වා යනුවෙන් මෙසේ සිතීම මෙමුත් සහගත මනෝ කර්මය නම් වෙයි.

‘අනාවටද්වාරතාය’- නොවසන ලද දෙරටු ඇති බව, එහි සියලු දෙරටු විචුර්ත කොටද සිල්වතුන්ගේ නොගැනීම නොකිරීම වසන, ලද දෙරටු ඇති බවෙන්ම සිදුවෙයි. සියලු දෙරටු වසා ඔවුන්ගේ දීම හා කිරීම විචුර්ත කරන ලද දෙරටු ඇති බව සිදුවෙයි. මෙසේ සිල්වතුන් ගෙදෙරට වැඩිය කල ඇති දෙය නැතැයි නොකියා පිදිය යුතුය. මෙය ‘අනාවටද්වාරතා’ නම් වෙයි

‘ආමිසානුප්පදනේන’- පෙරවරුයෙහි වැළඳිය යුත්ත ‘ආමිසය’ නම්. එහෙයින් සිල්වතුන්ට කැඳ බත් ආදිය පිළියෙළ කිරීමෙන් යන අර්ථයි.

‘කලයාණේන මනසා අනුකම්පනීති’- සියලු සත්වයෝ සැපවත් වෙත්වා, රෝග නැත්තෝ වෛර නැත්තෝ වෙත්වායි මෙසේ මෙමිත්‍රී හිත පැතිරවීමෙන්. උපස්ථායකයන්ගේ ගෙට අනික් සිල්වතුන් බඹසර හැසිරෙන්නන් ගෙන්වා ගන්නා කල්හිද යහපත් අනුකම්පාව දැක්විය යුතුය.

‘සුතං පරියෝදපෙන්නී’- ඔවුන්ට යමක් ස්වභාවයෙන් ඇසුනේද එහි අදහස කියාදී සැකය දුරුකරත්. එසේම යහපත සඳහාම යොදවති. සෙස්ස පෙරසේය.

‘අලමත්ථෝ’- අඹුදරුවන් පෝෂණය කොට ගිහිගෙයි විසීමෙහි සමත්.

‘පණ්ඩිතෝ’- දිශාවන් වදින තැනදී නැණවතෙක්ව.

‘සණ්භෝ’- යහපත් සියුම් අදහස් දැක්වීමෙන් හා යහපත් සිලුටු වචන කීමෙන්ද සියුම්ව.

‘පටිභාණවා’- දිගුන් වැදීමේදී මනා වැටහීම් ඇති

‘නිවානචුත්ති - නිවචුත්ති - යටහත් පැවතුම් ඇති.

‘අත්ථද්ධෝ’- දරදඬු ගතියෙන් තොර

‘උට්ඨානකෝ’- උට්ඨානවිර්සයෙන් යුතු.

‘අනලසෝ’- කුසිතකමින් තොර.

‘අච්ඡද්දචුත්ති’- නිතර කිරීම් වශයෙන් පවත්වාගෙන යන.

‘මේධාවී’- කරුණු හටගන්නා දැනීමෙන් යුතු.

‘සංගාහකෝ’- සිව් සඟරාවකින් සංග්‍රහ කරන

‘මිත්තකරෝ’- මිතුරන් සොයන.

‘වදඤ්ඤ’- පෙර කළ උපකාර සිහිකර කියන වචන දැනී. යහලුවාගේ ගෙට ගිය කල මගේ යහලුවාට හිස් වෙලුමක් දෙව්, සලුවක් දෙව්, පිරිවර මිනිසුන්ට කෑම මිළ දෙව්, යනුවෙන් කී වචන සිහිකරන්නේ තම ගෙට ආ ඔහුටද එපමණ හෝ එයට වඩා දෙයින් හෝ ප්‍රතිඋපකාර කරයි යන තේරුමයි.

තවදැ යහලුවාගේ ගෙදර ගොස් මෙය ගනිමිසි සිතා ආ යහලුවා උප්පාවෙන් එය කියනට අපොහොසත්ව නොකියන්නේ නමුදු ඔහුගේ අදහස දැන යමක් සඳහා ඔහු තම ගෙට ආවේද ඒ අදහස ඉටුකර දෙමින් පරිත්‍යාගශීලීවීම වදඤ්ඤ නම්. යම් යම් දෙයකින් යහලුවාට අඩුපාඩු වීනම් ඒ ඒ දේ සපුරා දීමද වදඤ්ඤ යන්නෙක් කියයි.

‘නේතා’- ඒ ඒ කරුණු දක්වමින් නියමකර දෙමින් පමුණුවානුයි ‘නේතා’ නම්. නොයෙක් කරුණු දක්වමින් පමුණුවාලානුයි නේතානම්

‘විනේතා’- හික්මවාලානුයි විනේතා නම්.

‘අනුනේතා’- යළි යළිත් පමුණුවාලානුයි අනුනේතා නම්.

‘තත්ථ තත්ථ’- ඒ ඒ පුද්ගලයා කෙරෙහි.

‘රථස්සාණිව යායතෝ’- යම්සේ රිය රෝදය නතර කරන ඇතය ඇති කල්හිම රිය ගමන් කරයිද ඒ ඇතය නැති කල්හි නොයයිද එසේම මේ සංග්‍රහ ඇති කල්හිම ලෝකයා පවතියි. එසේ නැති කල්හි නො පවතියි. මේ සංග්‍රහයෝ ලොව රියෙහි රෝදය නවතන ඇතය ඇති කල ශබ්ද කරන්නාක් මෙන්- ආදිය කිය.

‘මානංවා පූජංවා න මාතෘපුත්තකරණ’- ඉදින් මව මේ සංග්‍රහයන් පුතුට නොකරන්නේය. එනිසා පුතු කරණ වැදීම් පිදීම් නො ලබන්නේය.

සංගතා ඒතේ’- උපයෝගයෙහි පළමු විබති. ‘සංගතේ ඒතේ’ යනුත් පාඨයි.

‘සමපෙක්ඛන්ති’- මනාසේ බලත්.

‘පාසංසා ව භවන්ති’- ප්‍රසංසනීයද වෙත්. මෙසේ බුදුහු යම් දිශාවක් සඳහා ගෘහපති පුත්‍රය, තාගේ පියා තට ‘දිසා වදුව’යි කීවේද, මේ ඒ කී සදිසාවයි. ඉදින් නුඹ පියාගේ වචනය ඉටු කරන්නෙහි නම් මේ දිගුන් වදුව’යි දක්වමින් සිගාලයාගේ ප්‍රශ්න කිරීමෙහි පිහිටා දේශනාව මුදුන් පමුණුවා රජගහ පුරයට පිඬු පිණිස වැඩියහ. සිගාලකද සරණයන්හි පිහිටා සතළිස් කෙළක් ධනය බුදු සසුනෙහි විසුරුවා පින්කම් කොට ස්වර්ගපරායන විය.

මේ සූත්‍රාන්ත දෙශනාවෙහි වනාහි ගිහි ජනයා විසින් කළයුතු යම් කටයුතු වේයයිද ඒ සියල්ල කියන ලද්දේ වේ. එහෙයින් සූත්‍රාන්ත දෙශනාව ගිහි විනය නම් විය. මේ සූත්‍රය ශ්‍රවනයකොට ඒ අනුශාසනාව අනුව පිළිපදින්නහුට අභිවෘද්ධියක්ම කැමතිවිය යුත්තේය. පරිහානියක් නොවන්නේය.

(සිගාලක සූත්‍ර වර්ණනාව නිමියේය.)

32 ආටානාටිය සූත්‍ර වර්ණනාව

‘ඒවම් මේ සුතං’- මෙයින් ආටානාටිය සූත්‍ර දේශනාව ඇරඹුනි. එහි මේ ගැටලු පද හැඳින්වීමයි.

‘චතුර්දිසං රක්ඛං යපෙන්වා’- අසුර සෙනග වලකනු සඳහා සක්දෙව්දුහට සිව්දිග රැකවරණ පිහිටුවා.

‘ගුම්ඛං යපෙන්වා’- බල සමූහය තබා ලැහැබටද ගුම්ඛ කියති.

‘ඔවරණං යපෙන්වා’- සිව්දිග ආරක්ෂකයන් තබා මෙසේ සක්දෙව්දු හට මනා ආරක්ෂා සංවිධාන ඇති කොට ආටානාට නම් නුවර හුන් සත් බුදුවරයන් අරඹයා මේ පිරිත බැඳ යමෙක් ශාස්තෘශාසනයෙහි අණත් අපගේ රජ අණත් නොඅසන්ද ඔවුන් හට මේ මේ දේ කරන්නෙමියයි ශ්‍රවණය කොට සිව් දිසාවන්හි මහත්වූ යක්ෂ සේනාව ආදී සතර සේනාවකින් ආරක්ෂා සංවිධාන කොට රාත්‍රියෙහි ප්‍රථම යාමය ඉකුත්වූ කල්හි -පෙ- එකත්පසක සිටියහ. අභික්කන්තාය රත්තියා යන මෙහි අභික්කන්ත ශබ්දය ගෙවියාම, යහපත්ය, මනා රූපය, උසස් අනුමෝදනාව යනාදී අරුත්හි පෙනේ. ‘ස්වාමීනි රාත්‍රිය ගෙවී ගියේය. ප්‍රථම රාත්‍රිය ඉකුත් විය. භික්ෂු සංඝයා බොහෝ වේලාවක් සිටියාහුය. ස්වාමීනි, භාග්‍යවතුන් වහන්සේ භික්ෂූන්ට ප්‍රතිමෝක්ෂය දේශනාකරන සේක්වා,’ යන ආදී තන්හි අභික්කන්ත ශබ්දය ගෙවියාමෙහි පෙනේ. මෙය මේ සිවුපුගුලන්ට අභික්කන්ත තරය ඉතා උසස්ය යනාදී තන්හි යහපත්ය යන අර්ථයෙහිය ‘සෘධිබලයෙන් හා කීර්තියෙන් බබලමින් විශිෂ්ට වර්ණයෙන් සියලු දිසාවන් බබුළුවමින් කවරෙක් මගේ පාදයන් වදිත්ද’ මෙබඳු තන්හි විශිෂ්ට රූපය යන අර්ථයෙහිය. ‘හවත් ගෞතමයන් වහන්ස, ඉතාම යහපත්ය. හවත් ගෞතමයන් වහන්ස ඉතා මැනව’ මේ ආදී තන්හි උසස් ලෙස අනුමෝදන් වීමෙහි අභික්කන්ත ශබ්දය වැටේ. මේ සූත්‍රයෙහි යෙදී ඇත්තේ ගෙවී ගිය, යන අත්ථියෙහිය එහෙයින් ඉකුත්ව ගිය රාත්‍රිය ගෙවීගිය රාත්‍රියයි කියන ලදී.

‘අභික්කන්තවණ්ණා’- මෙහි ‘අභික්කන්ත’ ශබ්දය අභිරූපාර්ථයෙහි (විශිෂ්ට ශෝභා) හි වැටේ. වර්ණ ශබ්දය සිව්,

තුතිය, කුල කොටස, කරුණ, සටහන, ප්‍රමාණය, රූපායතනය යන මේ ආදීන්හි දක්නා ලැබෙයි. එහි 'සුවණ්ණවණ්ණෝසි හගවා' යන මෙහි සිවිය යන තේරුම 'වණ්ණ' යනු යෙදිනි. 'කද සඤ්ඤාලිහා පන තෙහිපති සමණස්ස ගෝතමස්ස වණ්ණා' මෙහි වණ්ණ යනු ස්තූතියෙහිය. 'වත්තාරෝ මේ හෝ ගෝතම වණ්ණ' මෙහි කුලයෙහිය. 'අට් කෝතනු වණ්ණෙන ගන්ධත්ථෙතෝති වුව්චති' මෙහි කරුණාවෙහිය. 'මහත්තං හත්ථිරාජවණ්ණං අභිනිමිමිණිත්වා' මෙහි පිහිටීමිහිය. 'තයෝ පත්තස්ස වණ්ණා' මෙහි ප්‍රමාණයෙහිය. 'වණ්ණෝ ගන්ධෝ රසෝ ඕජා' මෙහි රූපායතනයෙහිය. එය මෙහි සිවියෙන් තේරුම් ගත යුතුය. එහෙයින් මනා වර්ණයෙක. පැහැයෙන් බබලන විශිෂ්ට සමකි, යනු මේ දැක්වූ සැටියි.

'කේවලකප්පං' - මෙහි 'කේවල' ශබ්දය අනවශේෂ, බොහෝ සෙයින්, මිශ්‍ර නොවූ, අනතිරේක දැඩි තේරුම විසංයෝග ආදී අරුත්හි යෙදේ 'කේවල පරිපුණ්ණං පරිසුද්ධං බ්‍රහ්මවරියං' යන මෙහි 'කේවල' ශබ්දය අනවසේසාර්ථයෙහිය. 'කෙවලකප්පාව අංගමගධා පනුතං බාදනියං හෝජනියං ආදය අභික්ඛම්තුකාමා භොන්ති' මේ ආදී තන්හි බොහෝ සේ යන අරුත්හිය. 'කෙවලස්ස දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස සමුදයෝ හෝති' මේ ආදී තන්හි අමිශ්‍රය යන අරුත්හිය. 'කේවලං සද්ධාමත්තං නුත ආයස්මාති' මේ ආදී තන්හි අනතිරෙකාර්ථයෙහිය. 'ආයස්මතෝ අනුරුද්ධස්ස බාහිකොනිම සද්ධිවිහාරිකො කේවල කප්පං සංසභෙදාය ධිතෝ' මේ ආදී තන්හි දැඩිය යන අරුත්හිය. 'කෙවලිවුසිතාවා උත්තම අරියෝති වුව්චති' මේ ආදී තන්හි විසංයෝග අර්ථයෙහිය. මෙහි වනාහි අනවශේෂාර්ථය දතයුතුය. 'කප්ප' ශබ්දය උසස් ඇදහීම, ව්‍යවහාරය, කාල නියමය, සිද්ධි, විකල්ප, ලේශමාත්‍ර භාවය, ආදී නොයෙක් අරුත්හිය. "තථාහිස්ස ඔකප්පනීය මෙතං ගොතො ගොතමස්ස යථා තං අරහතෝ සම්මා සම්බුද්ධස්සාති" මෙහි කප්ප ශබ්දය උසස් ඇදහීම යන අර්ථයෙහිය. 'අනුජානාමි භික්ඛවේ පඤ්චති සමණ කප්පේති එලං පරිභුඤ්ජිතුං" මෙහි කප්ප ශබ්දය ව්‍යවහාරයෙහිය "යේන පන සුදං නිව්චකප්පං විහරාමි" මේ ආදී තන්හි කාලයෙහිය. "ඉච්චා යස්මා කප්පෝ" මෙහි පැනවීමෙහිය. 'අලංකතා කප්පිත

කේසමස්සු” මේ ආදී තන්හි සිදිම් කැපිම්හිය. “කප්පති ද්වංගුල කප්පෝ” මෙහි විකල්පයෙහිය. ‘අන්ටී කප්පෝ නිපජ්ජතුන්ති’ මේ ආදී තන්හි ස්වල්පාර්ථයෙහිය. “කෙවලකප්පං වේච්චන. ඔහාසෙත්වානි” මෙතැන්හි සියලුම යන අදහසයි. මෙහි වනාහි සියල්ලම බව අර්ථවශයෙන් සලකන ලදී. එහෙයින් ‘කෙවල කප්පං ගිජ්ඣකුටන්ති’ යන තැන සියලු ගිජුකුළු පව්ව භාත්පසින්ම කියා අර්ථ දැක්වූවකි.

‘ඔහාසෙත්වා’- වස්ත්‍ර මල් මාලා ආභරණ ශරීර ආදියේ ආලෝකය පතුරුවා වන්ද්‍ර සූර්යායාත් මෙන් ඒකාලෝක එකම බැබළීම කොට යන අර්ථයි.

‘එකමන්තං නිසිදිංසු’- දෙවියන් භාග්‍යවතුන් වහන්සේ සම්පයෙහි එකත්පසෙක හිඳගැන්මක් බහුල වශයෙන් නැත. මේ සූත්‍රයෙහි වනාහි ආරක්ෂා ගෞරවය වශයෙන් හිඳගත්හ.

‘වෙස්සවණොති’- සතරවරම් දෙවි මහ රජුන්ගෙන් කෙනෙකි. වෙස්සවන තෙම වනාහි බුදුන් වහන්සේගේ විශ්වාසිකයෙකි. කථාවෙහි දක්ෂයෙකි. මනාව හික්මුණ කෙනෙකි. එහෙයින් වෛශ්‍රවණ මහ රජ තෙම භාග්‍යවතුන් වහන්සේට මෙසේ කියේය.

‘උළාරාති’- මහෙශාකාචු මහත් ආනුභාව ඇති.

‘පාණාතිපාතා වෙරමණියාති’- ප්‍රාණඝාතය කිරීමේදී මෙලොව පරලොව දෙකේහි ලැබෙන දෙස් දක්වා ඉන් වැලකීම පිණිස ධර්මය දෙසයි. සෙසු තන්හිද මේ අයුරුයි.

‘තත්ථ සත්ති උළාරා යක්ඛා නිවාසිතෝ’- එම සෙනසුන් වල අනුභාව සම්පන්න නිත්‍යවාසී යක්ෂයෝ වෙති.

‘ආටානාටියං’- ආටානාට නම් නගරයෙහිදී බඳනා ලද බැවින් මෙතම් වී. කිමෙක්ද? භාග්‍යවතුන් වහන්සේට ඇස් හමු නොවූ ධර්මයක් ඇද්ද? නැත. එසේ නම් වෛශ්‍රවණ දෙවි රද “උග්ගණ්භාතු භාවතේ භගවා”- ‘වහන්ස, භාග්‍යවතුන් වහන්සේ දැන ගන්නා සේක්වා’ යනු කුමක් හෙයින් කීවේද? ඉඩ දෙනු සඳහාය. ඔහු භාග්‍යවතුන් වහන්සේට මේ පිරිත දෙසනු සඳහා අස්වනු සඳහා. ඉඩ ලබා දෙමින් මෙය කිය. ශාස්තෘන් වහන්සේගේ මුඛින් මේ පිරිත වදළ කළ එහි ගරු භාවය ලැබෙන්නේය’

'එාසු විහාරාය'- යාම ඊම ආදී ඉරියව් සතරෙහි සැප විහරණය සඳහා.

'වක්ඛුමන්තස්ස'- විපස්සි බුදු රජ පමණක් මෙහි ඇස ඇත්තේ නම් නොවෙයි. සත් බුදුවරුම ඇස් ඇත්තෝය. එහෙයින් ඒ එක් එක් බුදුවරයාට මේ නම් හත බැගින් වෙයි. සියලුම බුදුවරු ඇස් ඇත්තෝ නම්. සියල්ලෝ සියලු සතුන් කෙරෙහි අනුකම්පා ඇත්තෝය. සියල්ලෝම නැසු කෙලෙස් ඇත්තන් බැවින් 'නාහතක' නම්. සියල්ලෝ මර සෙනඟ මඩිනලදී. සියල්ලෝම සම්පූර්ණ කළ බ්‍රහ්මචර්යය ඇත්තෝය. සියල්ලෝම මිදුණෝය. සියලු ශරීරයෙන් රැස් විහිදෙන බැවින් අංගීරස නම්. හුදෙක් බුදුවරයන්ට මේ සත් නාමයෝ පමණක් නොවෙති. ස්වකීය ගුණ කරණකොටගෙන අසංඛ්‍යවූ නම් කියන ලදී. වෛශ්‍රවණ තෙමේ තමාගේ ප්‍රකට නාමයෙන් මෙසේ කිය.

'තෙජනා'- මෙහි බිණාසව ජනයා අදහස් කරණ ලදී. මුසාවාද නැත්තාවූ පිසුණ වචන නැත්තාවූ තද වචන නැත්තාවූ ප්‍රමාණවත් වචන කථාකරන්නෝ යන අර්ථයි.

'මහත්තානී'- මහත්ම බවට පැමිණි අයයි. මහතා කියාද පාඨයකි. මහත්ත යන අර්ථයි.

'විත සාරදෙ'ති- විශාරදවූ හෙවත් සාරද බවත් තොරවූ පහවූ ලොමුදැහැගැණිමක් ඇත්තේ

හිතන්ති'- මෙමනුෂ්‍ය පැතිරීමෙන් හිත නම්.

'යං නමස්සන්ති'- මෙහි යං යනු නිපාතයෙකි

'මහත්තන්ති'- මහත්වූ පාඨය මෙයම හෝ වෙයි. මෙය කියන ලද්දේ වෙයි. ලෝකයෙහි යම් රහතන්වහන්සේ නමක් ක්ලේශ පරිනිර්වාණයෙන් නිවුනේද තත්වූ පරිද්දෙන් විදර්ශනා වඩන ලද්දෝද ඒ රහතන්වහන්සේ පිසුණු නොකියන්නාහ. අෂ්ටවිද්‍යා පසළොස්වරණ ධර්මයන්ගෙන් යුක්තවූ දෙවුම්නිසුන්ට හිතවූ ගෞතම බුදුන්වහන්සේට (සියල්ලෝ වැස්සෝ) නමස්කාර කරන්ද, උන්වහන්සේට නමස්කාර වේවා, අටුවාවල වනාහි තෙජනා අපිසුණා' ඒ බුදුවරයෝ පිසුණු බස් නොකියන්නාහයයි දැක්වේ. මෙසේ හෙයින් පළමු ගාථාව බුදුවරයන්ගේම ගුණ වර්ණනා කිරීම් වශයෙන් නොකියන ලදී.

සත් බුදුවරයන් වහන්සේගේ ගුණ කිසි වශයෙන් ප්‍රථම ගාථාව කියන ලදී.

දෙවන ගාථාවේ 'ගෝතම' යනු දේශනා මුඛමාත්‍රයකි. මෙයද සත්බුදුවරයන්වහන්සේ ගුණම කියන ලද බව දන යුක්තාත. එහි අර්ථය මෙසේ ගත හැකිය. ලෝකයෙහි නුවණැති දෙවියෝද මනුෂ්‍යයෝද යම් ගෞතම නම් බුදුරජාණන් වහන්සේට නමස්කාර කෙරෙත්ද, උන්වහන්සේටද එයට ප්‍රථමයෙන් වැඩ සිටි බුදුවරයන් වහන්සේලාටද නමස්කාරය වේවා, යනු විසිනි.

'යකො උග්ගච්ඡති' - යම් තැනකින් උද වෙයිද.

'ආදිච්චොති' - අදිති නැමැත්තියගේ පුත්‍රයාය. මෙය සූර්යාය ශබ්දයට පරියාය වචනයකි.

විශාලවූ මණ්ඩලයක් මොහුට ඇත්තේනුයි 'මණ්ඩලිමහා' නම්.

'යස්ස වුග්ගච්ඡමානස්සාති' - යම් දිසාවකින් උදවන කල්හි

'සංවරීපී නිරුප්පිකිති' - රාත්‍රී තොමෝ අතුරුදහන් වන්නීය.

'යස්සවුග්ගතෙති' - යමකුගේ උදවීම වූකල්හි.

'රහදෙති' - දියවිල (සමූහය)

'තත්ථාති' - යම් තැනකින් හිරු උදවෙයිද එතන්හි.

'සමුද්දෝ' යනු ඒ සමුද්‍රයම රහද නමින් කියන ලදී. අතිකක් නොවේ.

'සමුද්දෝ සරිතෝදකෝ' - ඉවත්ව ගිය ජලය විහිදී ගිය නොයෙක් ගංගාවලින් එහි දිය ඇතුල් විය. මේ හේතුවෙන් ඊට සරිතෝදක යයි කියති.

'ඒවං නංතත්ථ ජානන්ති' - ඒ දිය විල එහිදී මෙසේ දනිති. කිමෙක්දැයි දනිති. 'සමුද්දෝ සරිතෝදකෝ' යනුවෙන් දනිති.

'ඉතෝ' - මහමෙරින් හෝ ඔවුන් හුන් තැනින් හෝ.

'ජනෝ' - මේ මහජනයා.

'ඒකතාමා' - 'ඉන්ද්‍ර' කියා එකම නමින්. ඒ සියල්ලන්ට සක්දෙව්දුගේ නමවූ නමම වූහ.

'අසීතිං දසඒකෝව' - ජනයන් අනුචක්දෙනෙක්.

'ඉන්ද්‍ර නාමා' - ඉන්ද්‍ර යන මේ නමින්.

කෙලෙස් නින්ද දුරුවීමෙන් පිබිදිගිය. හිරුට හා සමාන ගෝත්‍ර ඇතියෙන් ආදිවච්ඡන්ධුයි කියති.

‘කුසලේන සමෙක්ඛාසී’- නිවැරදි හෝ ප්‍රවීනවූ සර්වඥතාඥනයෙන් මහජනයා බැලූහ.

‘අමනුස්සාපි තං වන්දන්ති’- අමනුෂ්‍යයෝද ‘ඔහු සියල්ල දක්නා ඇසින් ජනයා බලතියි’ කියා වදිති.

‘සුතං තේතං අභිෂේභසෝ’- මෙය අප විසින් නිතර නිතර අසන ලදහ.

‘ජිතං වන්දුට් ගෝතමං ජිතං වන්දම ගෝතමං’- අප විසින් විචාරණ ලද්දහු ගෞතම ජිතේන්ද්‍රයන්වහන්සේ වදිමියි කියති.

‘යේන පේතා පවුච්චන්ති’- ප්‍රේතයෝ නම් කාලක්‍රියා කළ අය වේ, ඔව්හු යම් දිසාභාගයකින් ඉවත් කර ගනිත්වායි කියති.

‘පිසුණා පිට්ඨිමංසිකා’- පිසුණු බස් ඇත්තෝද පිට මස් කන්නවුන් මෙන් පසු පස මුඛ වූවාහු ගැරහුම් ලබන්නෝද වෙති. මොව්හුද යම් දෙසකින් ඉවත්ව යෙත්වායි කියති. මේ සියල්ලෝ දකුණු දෙරටුවෙන් පිටත්ව නුවරට දකුණු දිගින් දකිත්වා හෝ කපාදමත්වා හෝ නසාදමත්වායි මෙසේ කියති.

‘ඉතෝ සා දක්ඛිණා දිසා’- යම් දිසාභාගයකින් ඒ ප්‍රේතයන්ද පිසුණු බස් කියන්නන්ද ඉවත්කර ගනිත්වායි කියද්ද මේ දෙසින් ඒ දකුණු දිග පිහිටියේය. මේ මහමෙර පිහිටියේය. මේ මහමෙර පිහිටි දෙසින් හෝ ඔවුන් හුන් තැනින්ය.

‘කුම්භණ්ඩානං’- ඒ දිව්‍ය කොටසකි. මහා බඩ සහිත වූවෝය. මොවුන්ගේ රහසගද මහ කළයක් විතර ඇත. එහෙයින් ‘කුම්භාණ්ඩ’යි කියති.

‘යත්ථ වොග්ගච්ඡති සුරියෝ’- යම් දිසාභාගයෙක ගිලීමට යෙද්ද.

‘යේන’- යම් දිසාභාගයකින්.

‘මහානේරු’- මහමෙර. මීට ‘සිනේරු පර්වතරාජය’යි කියති.

‘සුදස්සනෝ’- රුවන්මය බැවින් යහපත් දැකුම්කලු ස්වභාවයක් ඇත්තේ වෙයි. මහමෙරේ පැළුම් දිග රිදීමය වෙයි දකුණු දිග මිණිමුවාය- මැණික්මය වෙයි. පශ්චිම දිග ස්ථිටිකමය වෙයි උතුරු දිග රුවන්මය වෙයි. එය මනහර දැකීම් ඇත්තේ

වෙයි. එහෙයින් යම් දිසාභාගයකින් දැකුම්කලු මහමෙර වෙද්ද යන අදහසයි.

‘මනුස්සා තත්ථ ජායන්ති’- එහි උතුරුකුරු දිවයිනෙහි මනුෂ්‍යයෝ උපදිති.

‘අමමා’- වස්ත්‍රාභරණ ආහාරපානාදියෙහි මමත්වයක්- දැඩි ආදරයක් නැති.

‘අපරිග්ගහා’- ස්ත්‍රීන් විවාහකර ගැනීමෙන් තොර. ඔවුන්ට වනාහි මේ මගේ බිරිඳයයි මමායනයක් නොමැත. මව හෝ නැගනිය හෝ දැකීමෙන් ආලයක් ආශාවක් නූපදියි.

‘නපිනියන්ති නංගලා’- එහි ගොවිකම් කරන්නෙමුයි කුඹුරට නගුල්ද නොපමුණුවති.

‘අකට්ඨපාකිමං’- දැව රහිත බිම් පෙදෙසක වෙනෙහි තෙමීම හටගත්.

‘තණ්ඩුලප්ඵලං’- සහල්ව එහි ඵලමෙන් හටගනී.

‘තුණ්ඩි බිරෙ පචින්වානාති’- සැළියෙහි බහා දුම් හා අගුරු නැති ගින්නෙන් පිස, අනතුරුව එහිවූ ජොතීපාසාණ (ගිනි ඉපිද විය හැකි ගල් විශේෂයක්) තුනක් ගෙණ ලිපක් බැඳ ඒ සැළිය එහි තබති. ගල්වලින් ඇතිවෙන (තෙද) ගින්නෙන් බත පිසෙයි.

‘තතො භුඤ්ජන්ති භෝජනං’- ඒ සැළියෙන් ගත් ආහාරයම අනුභව කරති. වෙන මැල්ලුම් ව්‍යංජන ආදියක් නැත එය අනුභව කරණ ඔවුන්ට තමා කැමතිවන රසයක් ඇතිවෙයි. ඔව්හු ඒවා එතැනට පැමිණි අයටද දෙති. මසුරු සිතක් නම් ඔවුන්ට නොමැත. මහත් සැඩ ඇති බුදු පසේබුදු ආදී උතුමෝ එහි පැමිණ පිණ්ඩපාතය ලබා ගනිති.

‘ගාවිං එකබුරං කත්වා’- ගව දෙනක ගෙන එක බුර නම් වාහනයක් තනා එහි පිට නැගී. එහි වෙසවුණු දෙවරපුගේ පිරිවර යක්ෂයෝ.

‘දිසො දිසං අනුයන්ති’- ඒ ඒ දිසාවල හැසිරෙති.

පසු ඒක බුරං කත්වා’- ගව දෙනුත් හැර අනික් සිව්පාවන්ද ඒකකුර වාහන කරගෙන දිගින්දිග ඇවිදිති.

‘ඉත්ථිවාහනං කත්වා’- බොහෝසෙයින් ගැබ්ගත් ස්ත්‍රියක් වාහනය කරගෙන ඇය පිට හිඳ හැසිරෙති. ඇයගේ පිට නැමීම උසුලයි. සෙසු ස්ත්‍රීන් යානාවල යොදති.

'පුරිස' වාහනං කත්වාති'- පුරුෂයන් ගෙන යානයන්හි යොදති. එසේ ගන්නා විට සමයක් දෘෂ්ටික අය ගත්තොහැකිවෙති. බොහෝ සෙයින් ප්‍රත්‍යන්තවල මිලෙවිෂ වැසියන් ගනිති. මේ ජනපදයෙහි වනාහි එක්තරා කෙනෙක් කිසියම් තෙර නමකගේ සමීපයේ සිට නිදයි. තෙරණුවෝ 'උපාසකය, තොප බොහෝ නිදන්තේය'යි කීහ. 'ස්වාමීනි අද රෑ වෙස්සවණගේ දසයන් විසින් බොහෝ වෙහෙසට පත්කරණ ලද්දේවෙමිසි' කීය.

'කුමාරි' වාහනං කත්වාති'- කුමරියන් ගෙන එක බුර වාහනයක් කොට රියහි යොදත්. කුමාර වාහනය ගැනද මෙසේ කිය යුතුය.

'පචාරාතස්ස රාජතෝ'- ඒ රජුගේ පරිවාරිකවෝ.

'හත්ථියානං අස්සයානති'- හුදෙක් ගවයන් යෙදූ යානයන්ගෙන් පමණක් නොව ඇත්, අස්, යෙදූ රථවල නැගී හැසිරෙත්.

'දිබ්බං යානංනති'- ඔවුන්ට අන්‍යවූ තත් වැදෑරුම් දිව්‍යයානයෝ (පහල වූවාහුමය) එළඹියාහුමය. ඒවා ඔවුන්ට ලැබුණ යානයෝය. ඔව්හු ප්‍රසාදයන්හි උතුම් සයනයන්හි හොත්තාහු දෝලාව ආදී යානාවල හුන්නාහුද හැසිරෙති. එහෙයින් කීහ. 'පාසාද සිව්කාවෙව' යනු

'මහා රාජස්ස යසස්සිතෝ'- මෙසේ මහත් අනුභාව සම්පන්න භාවයට යසත් සහිත භාවයට පත් මහ රජුහට මේ යානා පහල වෙති.

'තස්ස ච නගරා අහු අන්තලික්ඛෙසු මාපිතා'- ඒ රජුට අහසෙහි මනාසේ මැවුන මේ ආටානාට ආදී නගරයෝ වූහ. නගර විය යන තේරුමයි. ඒවා අතුරින් එක නගරයක් නම් ආටානාට නගරයයි. එකක් 'පරකුසිනාට' නම්. එකක් 'නාටපූරී' නම්. එකක් 'පරකුසිතනාට' නම්.

'උත්තරේන කපිවත්තෝ'- එහි සිට කෙළින් උතුරුදිගට 'කපිවත්ත' නම් අනික් නුවරෙකි.

'ජනෝඝමපරේන ච'- මෙයින් අනික් පෙදෙසක 'ජනෝඝ' නමින් දැක්වෙන තවත් නුවරකි.

‘නවනවතියෝ’- එසේම ‘නවනවතිය’ නම් තවත් නගරයකි.
 ‘අම්බර අම්බරවතියෝ’-‘අම්බර අම්බරවතිය’ නම් තවත් නුවරකි.

‘ආලකමන්ද’- තවත් ‘ආලකමන්ද’ නම් රාජධානියකි.

‘තස්මා කුචේරෝ මහා රාජා’- මොහු වනාහි බුදුන් උපදින්නට පෙරාතුව කුචේර නම් බමුණුව ඉපිද යන්නුශාලා හතක් යෙදවීය. එයින් එක් ශාලාවකින් ලැබෙන ධනයෙන් ඔහු එහි පැමිණි ජනයන්ට දන්දී පින් කරයි. එහි ඉතිරි ශාලාවලින්ද බොහෝ ආදායම ඉපදුනේය. ඔහු බොහෝ දුරට පැහැදී සෙසු ශාලාවන්හිද උපදින ආදායම ගෙන අවුරුදු විසි දහසක් මුලුල්ලේ දන් දුන්නේය. අවසන ඔහු කලුරිය කොට වාතුර්මහාරාජික දෙවිලොව කුචේර නමින් දෙවි පුතෙක්ව උපන්නේය. පසුකලෙක විසානා නම් රාජධානියේ රජය කරවූයේ මොහුය. එතැන්පටන් ඔහුට ‘වෙස්සවණ’යි කියති

‘පච්චේසන්නෝ පකාසෙන්නි’- සොයමින් වෙනවෙනම අදහස් විමසමින් අනුශාසනා කරනු ලබන්නාහු ඉතිරි අනෙක් යක් සෙනෙවියෝ දෙළොස්දෙන පවසති. ඒ යක් සෙනෙවියෝ දෙළොස්දෙන ඒ පණිවිඩ ගෙන දෙරටුපාලයන්හට දැනුම් දෙති. ඒ යක් දෙරටුපල්ලෝ එම හසුන මහරජුට දන්වති. දැන් ඒ අතින් යක් සෙනෙවියන්ගේ නම් දක්වන්නාහු තතෝලා යනාදිය කියත්. ඔවුන් නම් තතෝලා, තත්තලා, තතෝතලා, ඕජසි, තේජසි, තතෝජසි, සුරෝරාජ, රජා, සුරෝ අරිට්ඨ, තේමි, අරිට්ඨෝනේමි යනු වෙති.

‘රහදෝපි තත්ථ ධරණි නාම’- එහි ධරණි නම් එක් දිය විලකි. පණස් යොදුන් පමණ මහපොකුණක් ඇතැයි කී

‘යතෝ මෙඝා පච්චසන්නිති’- යම් පොකුණකින් දිය (වාෂ්ප) ගෙන වැසි වසයි.

‘වස්සාය තෝ පතායන්නි’- යම් හෙයකින් වැසි වැස පැතිරෙමින් යයිද මේඝය නැගි කල්හි පොකුණින් පිරි ජලය පහළ බසී. මතුයෙහි (මේ කුළු නැගී) වැසිවැස ඒ පොකුණ නව ජලයෙන් පුරවයි. පරණ ජලය පහළින් ගලායයි. පොකුණ පිරුණ විට වැසිවලා පහව යයි.

'සභාපිති' - වැල්වලින් වටවූ යොදුන් දෙළසක් පමණ රුවන් මණ්ඩපයක් පොකුණු තිරයෙහි ඇත. එහි පවත්වන ඔහුගේ සභාව භගලවතී නම්. ඒ සභාව සඳහා මෙය කියන ලදී.

'පයිරූපාසන්නිති' - යනු හිඳගනිත්.

'තත්ථ නිව්ව ඵලාරුක්ඛාති' - ඒ ප්‍රදේශයෙහි ඉහත කී මණ්ඩපය වටේට හැම කල්හි ඉදුණ ගෙඩි ඇති අඹ දඹ ආදී ගස් හා සුපිපි සපු සල් ආදී වෘක්ෂයන්ද ඇති බව දක්වයි.

'නානා දිජගණායුතා' ති' - නොයෙක් පක්ෂීන්ගෙන් ආකුලවූ

'මයුර කොඤ්චාහි රුතා' ති' - මොණර කොස්වාලිහිණි ආදීන් නිසා දර්ශණියවූ, ගිතවත්වූ.

'ජීවං ජීවක සද්දෙන්ථා' ති' - ජීව ජීවයයි මෙසේ නාදකරන්නාවූ. ජීවඤ්ජීවක නම් පක්ෂීන්ගෙන් ශබ්දය මෙහි ඇත යනුයි.

'උටියේව චිත්තකා' ති' - උටියෙහි චිත්තෙ උටියෙහි චිත්තෙ යනුවෙන් වසන්නාවූ උටියේවචිත්ත පක්ෂිහුද මෙහි වෙත්.

'කුකුත්ථකා' ති' - වලිකුකුල්ලය.

'කුලීරකාති' - රත්වත් කකුළුවෝය.

'වනෙති' - පියුම් වෙනෙහි.

'පොක්ඛරසාතකාති' - පොක්ඛරසාතක නම් පක්ෂිහු (තල්රේරුද)

'සුකසාලික සද්දෙන්ථාති' - ගිරා සැලලිහිණි පක්ෂීන්ගේ නාදය මෙහි ඇත යනුයි.

'දණ්ඩ මාණවකානිවාති' - මිනිස් මුව වැනි මුව ඇති පක්ෂි විශේෂයකි. ඔව්හු දෙඅතින් රුවන්මය දණ්ඩක් ගෙන එක් නෙළුම් කොළයක් (මත පය තබාගෙන) මැඩගෙන තව නෙළුම් කොළයක ස්වර්ණමය දණ්ඩ තබමින් හැසිරෙති.

සොහති සබ්බ කාලංසාති' - ඒ පොකුණ සියලු කල්හි ශෝභනය.

'කුවේරනලිති' - කුවේරයාගේ ධරණී නම් ඒ පියුම් විල හැම මොහොතකම ඉතා දර්ශනීයව පවතියි.

'යස්ස කස්සවි' - වෙසවුණු දෙවරජ මේ ආටානාට නගර යට රැකවල් යොදා ඊට පිරියම් දක්වන්නේ මෙසේ කිය.

‘සුග්ගහිතා’- අර්ථ හා ව්‍යංජනද පිරිසිදු කොට මනාසේ උගෙන ගන්නාහු.

‘සමන්තා පරියාපුතා’- පද හා ව්‍යංජන හානි නොකොට සම්පූර්ණ සේ ඉගෙනගත් තේරුමද පෙලද නොගැලපෙන සේ වරදවා හෝ එහි ගුණය මගහරවා ප්‍රගුණ නොකොට කියන්නහුගේ ඒ පිරිත තෙද ඇත්තක් නොවෙයි. හැම අයුරකින්ම ප්‍රගුණ කොට කියන්නහුගේ පිරිත තෙද සහිත වේ. ලාභප්‍රයෝජන බලාපොරොත්තුවෙන් ඉගෙනගෙන කියන්නහුගේ පිරිතෙන්ද වැඩක් සිදුනොවෙයි. නිස්සරණ පක්ෂයෙහි සිටගෙන මේ පිරිත මෙමතිය පෙරදැරි කරගෙන කියන්නහුගේ ඒ දේශනාවෙන් වැඩ යහපත සැලසෙනැයි දක්වයි.

‘යක්ඛපචාරෝ’- යක්ෂ පරිවාරකයා.

‘වත්ථුංවා’- ගෘහ වස්තුව.

‘වාසංවා’- එහි නිබඳ වාසය.

‘සමතිං’- මනා එක්වීම- ගමන.

‘අනවය්හං’- ආවාහ වියුක්ත.

‘අවිවය්හං’- විවාහ වියුක්ත ඔහු සමග ආවාහ විවාහ නො කරන්නේය යන තේරුමයි.

‘අත්තාහිපි පරිපුත්තාහි’- කලාව රකින කලාව දරන යන තේරුමයි. මෙය ඔවුන්ගෙන් ස්වභාවය ඵලවා දක්වන ලද පරිපූර්ණ ව්‍යංජනවලින්.

‘පරිභාසංහි පරිභාසෙය්‍යු’- යක්ෂ ආක්‍රෝෂයෙන් ආක්‍රෝෂ කරන්නේය යන තේරුමයි.

‘රිත්තම්පි පක්තං’- හික්ෂුන්ගේ පාත්‍ර වැනි ලෝහ පාත්‍රයකි. එය හිසේ බහන්නේ ගෙල වට දක්වා වෙයි. අනතුරුව ඔහුට මැදවූ යකඩ කුරකින් කොටති.

‘වණ්ඩා’- ක්‍රෝධයෙන් මඩනා ලද.

‘රුද්ද’- විරුද්ධවූ.

‘රහසාති’- එකට එක කිරීමය.

‘නෙව මහා රාජානං ආදියන්තිති’- වචනය ගණන් නොගනිති. අණ නොපිළිපදිති.

‘මහා රාජානං පූරිසකානන්ති’- අට විසි යක්ෂ සේනා පකින්නේ.

‘පුරිසකානන්ති’ - යක්ෂ සේනාපතීන්ගේ යම් අමනුෂ්‍යයෝ වෙත්ද ඔවුන්ගේ.

‘අවිරුද්ධානාමාති’ - පසම්තුරුවූ වෛරිවූ.

‘උප්ප්කාපෙනබ්බන්ති’ - පිරිත් කියා මනුෂ්‍යයන් එළවන්වන්ට නොහැකි වන්නහු විසින් මේ යක්ෂයන්ට දෙස් කිය යුතුයි. දැන්විය යුතුය යන තේරුමය.

මේ සූත්‍රයට (මූලික කටයුතු) ප්‍රතිකර්ම කිය යුතුය. පළමු කොට ආටානාටිය සූත්‍රය නොකිය යුතුය. මේත්ත සූත්‍රය ධජග්ග සූත්‍රය, රතන සූත්‍රය, යන තුන් සූත්‍රයන් දවස් සතක් කියවිය යුතුය. යම් විදියකින් අමනුස්සයන් ඉවත්වන්නේද එය යහපතකි. ඔවුන් නොයන්නේ නම් ආටානාටිය සූත්‍රය කිව යුතුය. ආටානාටිය සූත්‍රය වදරණ භික්ෂූන් විසින් පිටි හෝ මාංශාදිය නො වැළඳිය යුතුය. සොහොනෙහි නොවිසිය යුතුය. කුමක් නිසාද? අමනුෂ්‍යයෝ සිදුරු තැන් දකිති. පිරිත් කියන තැන කහ දියර ඉසීමී ආදිය කරවා එහි පිරිසිදු අසුන් පණවා හිඳිය යුතුයි. පිරිත කියවන්නෝ භික්ෂූන් වහන්සේලා විහාරයෙන් ගෙදරට පමුණුවන්නහු විසින් පලිහ ආවුද ගත් අත් ඇතිව පිරිවරින් යා යුතුය. එලිමහනේ නොසිටිය යුතුය. දෙර කවුලු වසාගෙන හුන්නහු විසින් ආවුද ගත් අත් ඇත්තන්ගේ පිරිවරාගෙන මෙන් සිත පෙරදැරි කරගෙන විසිය යුතුයි. පළමුව සිල්සමාදන්ව සීලයෙහි පිහිටා සිට පිරිත් කියයුතුයි. මෙසේද මුද් හරිත්ට නොහැකි වන්නහු විසින් වෙහෙරට පමුණුවා සෑ මිදුලෙහි හොවා ආසන පූජාවක් කරවා පහන් දල්වා සෑ මිදුල හැමද මංගල ගාථා කිය යුතුයි. සියල්ලන් රැස්වන සේ සෝෂා කළ යුතුය. වෙහෙර අසල මහත් ගසක් ඇත. එහිදී භික්ෂු සංඝයා ඔබගේ පැමිණීම බලාපොරොත්තු වෙතියි. පණිවුඩ යැවිය යුතුයි. සියල්ල පැමිණි තැන්හි නොපැමිණියෙක් සොයා ගැනීම අපහසුය. ඊට අනතුරුව අමනුෂ්‍යයා වැසී සිටින්නහුගෙන් තෝ කිනම් ඇත්තෙක්දැයි ඇසිය යුතුය. නම කී කල ඒ නම කියා අඬගැසිය යුතුයි. මේ මල් පහන් ආදිය තා උදෙසාය. මේ ආසනද කෑමද සියල්ල තා උදෙසාය, භික්ෂු සංඝයා විසින් තා උදෙසා තුටු පඬුරු වශයෙන් මහා මංගල ගාථා කියන ලදහ. භික්ෂු සංඝයා වෙත ගෞරවයෙන් මොහු

මුදලව යි කියා මුදවා ගත යුතුය. ඉදින් එවිට නොමුදු උන්නේ නම් දෙවියන්ට සැල කළ යුතුය. 'තෙපි දැනගනිවි. මේ අමනුෂ්‍යයා අපගේ වචනය නොකරයි. අපි ඔහුගේ අණ ඉටුකරන්නෙමු' යි කියා පිරිත් කළ යුතුය. මේ ගිහියන් පිළිබඳ පරිකර්ම විදියයි.

ඉදින් වනාහි හික්ෂුවක් අමනුෂ්‍යයෙකු විසින් ගත් කල ආසන සෝද සියල්ලන් කැඳවා සුවඳ මල් ආදිය පඬුරු කොටදී පිරිත් කිය යුතුයි. මේ හික්ෂුන් පිළිබඳ පරිකර්ම විදියයි.

'වික්කන්දිතබ්බං'- සියල්ලන් රැස්වනයේ ගෝසා කොට අටවිසි යක් සෙනෙවියෝ අඩුවිය යුතුය.

'විරවිතබ්බං'- මේ යකු ගනියි' ආදිය කියමින් ඔවුන් සමග කතාකළ යුතුයි.

'ගණ්භාති'- සිරුරෙහි වැසෙයි.

'ආවිසති'- එයටම සමාන වචනය. තවද ලගියි. එහිම සිටියි, ඉවත්ව නොයයි යන තේරුමයි.

'හේඨෙති' හටගත් රෝගය වැඩි කරමින් බාද කරයි.

'විහේඨෙති' එයටම සමාන වචනය.

'හිංසති'- සිරුරෙහි ලේ මස් සිඳුවාමින් දුක් විඳුවයි.

'විහිංසති'- එයටම සමාන නමකි.

'නමුඤ්චති'- අපස්මාරය ඇත්තෙක්ව මිඳෙන්ට නොකැමති වෙයි. මෙසේ ඔවුන්ට ශබ්ද පැවැත්විය යුතුයි. දැන් යම් කෙනෙකුන්ට ශබ්ද කළ යුතුද ඔවුන් දක්වනු සඳහා 'කවර නම් යක්ෂයින්ට' යනාදිය කිය. ඉන්ද, සෝම, ආදිය ඔවුන්ගේ නමය.

'වෙස්සාමිත්තෝ'- වෙස්සාමිත්ත නම් පර්වත වාසී එක් යක්ෂයෙක්

'යුගන්ධරෝ'- යුගන්ධරයෙහි වැසී යකෙක්.

'හිරිනෙත්ති වා මන්දිය වා'- හිරිනෙත්ති හා මන්දිය නම් යකුන්.

'මණි මාණි වරෝ දීඝ'- මණි, මාණි, වර, දීඝ යන නම් දරණ යකුන්.

අපෝ සේරිස්සකෝසහ'- ඔවුන් සමග අනික් සේරිස්සක නම් යකෙක්.

‘ඉමේසං යක්ඛානං -පෙ- උප්ඛ්ඛාපේතබ්බං’- මේ යකු මොහුට හිංසා කරයි තදින් හිංසා කරයි නො මුදයි කියා මේ මහ යක් සෙනෙවියන්ට සැළ කළ යුතුය. එයින් ඒ හික්ෂු සංඝයා තමන්ගේ ධර්මාඥාව කරයි. අපිද අපට අයත් යක් රජුගේ ආඥාව කරමුයි, උත්සාහවත් කරන්නාහ. මෙසේ ඒ අමනුෂ්‍යයන්ට අවසරයක් නො ලැබෙයි. බුදුසව්වන්ට පහසු විහරණය සැලසෙන්නේ යයි දක්වමින් ‘පින්වතුනි, රැකවරණ සහිත වූ ඒ මේ ආටානාටිය නගරය යනාදිය කියා මෙහි නොදැක්වූ පදයන්ගේ අදහස්ද මේ දැක්වූ පරිදිමයි.

(ආටානාටිය සූත්‍ර වර්ණනාව නිමියේය.)

33. සංගීති සූත්‍ර වර්ණනාව.

‘ඒවං මේ සූතං’- යනුවෙන් සංගීති සූත්‍රය ඇරඹුන. එහි මේ ගැටලු පදයන්ගේ විස්තර දැක්වීමයි.

‘වාරිකං වරමානෝ’- නිතර ගමනෙහි යෙදුන. එද වනාහි බුදුහු දසදහසක් සක්වළෙහි ඥාණ නමැති දැල දමා ලොව බලන්නාහු පාවානුවර වැසි මල්ල රජුන් දැක මේ රජවරු මාගේ සර්වඥාඥාන නමැති, දැලට ඇතුළත්ව පෙනෙයි. ඒ කුමක් හෙයින්දැයි විමසා බලන්නාහු මේ රජවරු එක් සන්ථාගාර ශාලාවක් කළාහුය. මා එහි පැමිණි කල්හි එය ගෙවදින මංගලෝත්සවය සිදුවන්නේය. මම ඔවුන්ගේ ඒ මගුල සඳහා හික්ෂුන් කැඳවා ඔවුන්ට දහම් දෙසන්නැයි සැරියුත් තෙරුන්ට පවසමි. සැරියුත් තෙර තුන්පිටකයෙන් සම්මර්ශනය කොට තුදුසක් අධික කොට ඇති ප්‍රශ්න දහසකින් සරසා ඒ හික්ෂු සංඝයාට මේ සංගීති සූත්‍රය දෙසන්නේය. සූත්‍රාන්තය සිහිකොට පන්සියයක් හික්ෂුහු පිළිසිඹියා සහිත රහත්බවට පැමිණෙන්නාහුයයි යන මේ අදහස දැක වදරා වාරිකාවෙහි හැසිරුනහ. “මල්ල රාජ්‍යයෙහි වාරිකාවෙහි හැසිරෙන්නේ” යනු ඒ සඳහා කීය.

‘උබ්භට්ඨකං’- ඔහුගේ නමයි. උසස් බැවින් හෝ එසේ කීය.

‘සන්ථාගාරං’- නුවර මැද ඉදිකරන ලද රැස්වීම් ශාලාව.

‘සමණෝවා’- ගෘහවස්තු අරග්ගන්තා (පදිංචිවන) කල් හිම දේවතාවෝද තම තමන් වාසස්ථාන කර ගනිති. එහෙයින් දෙවියන් විසිනුයි නොකියා ‘මහණකු විසින් හෝ බමුණකු විසින් හෝ වෙන යම්කිසි මනුෂ්‍යයෙකු විසින් හෝ’ යනු කිය.

‘යේන භගවා තේනුපසංකමිංසු’ භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ පැමිණීම ඇසූ අප විසින් ගොසින් බුදුන් කැඳවාගෙන නොආවෙමු. දූතයෙකු යවා හෝ නොකැඳවෙව්වෙමු. තමන් වහන්සේම මහා භික්ෂුසංඝයා පිරිවරාගෙන අප වසනා තැනට වැඩියහ. අපිද සන්ථාගාර සාලාවක් තැනෙව්වෙමු. අපි මෙහි දසබලයන් වහන්සේ කැඳවාගෙන ගොස් මඟුල් පිරිත් කියවන්නෙමුයි සිතාගෙන එළඹුනාහ.

‘සන්ථාගාරං තේනුපසංකමිංසු’- එදවස වනාහි ඒ සන්ථාගාරශාලාවෙහි සිත්තම් කර්මාන්තය නිමවා අටලු ලිහා දමා වැඩ නිමකළ දිනයයි. බුදුවරයෝ නම් වනයට ඇලුන සිත් ඇත්තෝය. එසේම වනයට ඇලුන කය ඇත්තෝය. කිමෙක්ද? අතුලු ගමිහි වෙසෙද්ද නැතහොත් නොවෙසෙද්ද, නොදනිමු. එහෙයින් භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ අදහස් දැනගන්නෙමුයි, එසේ දැනගෙනම අසුන් පනවන්නෙමුයිද සිතා ඔව්හු භාග්‍යවතුන් වහන්සේ වෙත එළඹුනහ. දැන් වනාහි සිත දැනගෙන උපස්ථාන කරන්නෙමුයි කියා සන්ථාගාර ශාලාව කරා ගියහ.

‘සබ්බසන්ථරිතං’- වහා පැමිණ, නිතර පවතින අයුරු.

‘යේන භගවා තේනුපසංකමිංසු’- මෙහි ඒ මල්ල රජවරු සන්ථාගාර ශාලාව මනාසේ සරසා නගර විදිද හැමද පිරිසිදු කොට දද කොඩි නංවා ගෙදර පුන් කලස් තබා කෙසෙල්ද සිටුවා මුලු නුවර පහන් වැටින් සරසා තරුයෙන් අහස සේ විසිතුරු කොට, කිරි බොන ළමයින්ට කිරි පොවව්. බාල දරුවන්ට ටික ටික කවා නිදි කරව්, මහා ශබ්ද කලබලකාරී කම් ඇති නොකරව්, අද එක රැයක් බුදුහු අපේ ගමිහි වෙසෙති. බුදුවරයෝ නම් කලබලකාරී කම් නොඉවසන්නෝය.’ යනු කියා බෙර ලවා තම තමාද දඬුවැට පහන් රැගෙන බුදුන් වෙත පැමිණියහ.

‘භගවන්තං යේව පුරක්ඛන්වා’- භාග්‍යවතුන් වහන්සේ පෙරටු කරගෙන. එහි බුදුහු භික්ෂූන්ගේද උපාසකයන්ගේද මැදින්

සිටින කල ඉතාම බබලති. අවටින් පැහැදීම ඇති කරන රන්වන් විශිෂ්ට ශෝභාවෙන් දර්ශනීයවූ ඉදිරිපස උඩු කයෙන් රන්වන් රැස් මතුච්ඡි අසුරියන් පෙදෙස්හි පැතිරෙයි. පශ්චිම කයින් දකුණු පසින් හා වම් පසින්ද රන්වන් රැස් නැගී අසු රියන් පෙදෙසෙහි පැතිරෙයි. මත්තෙහිවූ කේශාන්තයේ පටන් හැම කෙස් සුළිවලින් මොණර කර පැහැති රැස් මතුච්ඡි අහස් කුස අසුරියන් තැන පැතිරෙයි. යට පතුල් තලෙන් පබලු වන් රැස් මතුච්ඡි ගණ පොලොවේ අසු රියන් තැන පැතිරෙයි. මෙසේ භාත්පස අසු රියන් පමණ තැන සවණක් ගණ බුදු රැස් විහිදුවමින් පතුරුවමින් බබලවමින් දුවති. මුලදිසාභාගයෝම රත් පැහැති සපුමලින් විසුරුවාහැරිය කලක් සේ රත් කලයකින් පිටවත් රත් රස දහරක් ඉසින්නාක් මෙන්ද දික් කරන ලද රත් පටක් වට කරන ලද්දක් මෙන්ද වේරම්බ වාතයෙන් ඔසවන ලද කිකිණි කිණිහිරි මල් සුණු විසුරුවා හරින ලද කලක් සෙයින් පැහැයෙන් බබලති. භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ අසු අනුවාසඤ්ජන ව්‍යාමිප්‍රභා දෙතිස් මහ පුරුෂ ලක්ෂණ යන මෙයින් භොබනා ශරීරය කරඬුවක ඇති තාරකාවක් සෙයින්ද අහස් තලයෙහි පිපී වැනී ගිය පියුම් වනයක් සෙයින්ද යොදුන් සියයක් වූ පරසතු රුක පිළිවෙළින් පිහිටෙව් දෙතිස් වන්ද්‍රයන්ගේද දෙතිස් සුර්යයන්ගේද දෙතිස් සක්විත්තන්ගේද දෙතිස් දෙව් රජවරුන්ගේද දෙතිස් මහා බ්‍රහ්මයන්ගේද ශ්‍රී විභූතිය මැඩපවත්වමින් මෙන් බබලයි. පිරිවරා වැඩනුන් හික්ෂුහුද සියල්ලෝම සතුටුවුවාහු ප්‍රකර්ෂ විවේක යුක්තවුවාහු අල්පේච්ඡවුවාහු අසංසට්ඨවුවාහු පටන් ගත් විර්යා ඇත්තාහු සතර ආකාර වචන ඉවසන පවට ගර්භ්‍යා කරන්නාහු සීලසම්පන්න සමාධි සම්පන්න -පෙ- ප්‍රඥ විමුක්ති විමුක්ති ඥාන දර්ශන සම්පන්නවුවාහු වෙති. ඔවුන්ගෙන් පිරිවරාගත් භාග්‍යවතුන් වහන්සේ රත් කම්බලියකින් පිරිවරා ගත් රත් කඳක් මෙන්ද රත් පියුම් වන මැදට පත් රත් තංසයෙකු මෙන්ද පබලු වේදිකාවකින් වටකළ රත්පහයක් සෙයින්ද බැබලුනේය. අසුමහ ශ්‍රාවක තෙරවරුද ඒ කලු පැහැති පාංසකුල වස්ත්‍ර පොරවාගෙන මැණික්මය යුද ඇඳුම් ඇඳගත් සෙබල පිරිසක් සෙයින් බුදුන් පිරිවැරූහ. වැමැරූ- දුරුකළ රාගපච්ඡි ඇති

කෙලෙස් බිඳහළ පව්වල මඩුලු සුන් කළ හැම බැඳුම් බහා හළ ඔව්හු කුලයා කෙරෙහි හෝ හිතයා කෙරෙහි නොඇලුනහ.

මෙසේ භාග්‍යවත්හු තමා විතරාගිවූහ. එසේම විතරෝස විතමෝහ වූවන් අතුරෙහි තමාම ප්‍රධාන වෙමින් තෘෂ්ණා රහිතයන් අතර තෘෂ්ණා රහිතයකු වෙමින් කෙලෙස් රහිතයන් අතර කෙලෙස් රහිතයෙකු වෙමින් බහුශ්‍රැත බෞද්ධයන් අතර තමා බුදුවරයෙකු වෙමින් පිරිවරා ගත් මහ පිරිවර සහිතව සිංහයන් පිරිවරාගත් කේශර සිංහයෙකු සෙයින් අට දහසක් ඇතුන් පිරිවැරූ ඡද්දන්ත ඇත් රජු සෙයින්ද අනූ දහසක් හංසයන් පිරිවැරූ දෘතරාෂ්ට හංස රජුමෙන්ද ඒ ඒ සේනාංකයන් පිරිවරා ගත් සක්විති රජෙක්හු සෙයින්ද දෙවි පිරිස් පිරිවරාගත් සක්දෙවි රජ සෙයින්ද ඔබ සෙනග පිරිවරා ගත් භාරිත නම් මහ බඹුහු සෙයින්ද අසමවූ බුද්ධ වේශයෙන් අප්‍රමාණ බුද්ධි විලාශයෙන්ද ඒ පිරිස් මැද හුන්නාහු පාචා නුවර මල්ලයන් බොහෝ රැ වනතුරු දැහැමි කතාවෙන් සතුටු කරවා හැරියහ. මෙහි 'දැහැමි කතාවන්' යන්නෙන් සන්ථාගාර පූජානුමෝදනා කතා ප්‍රතිසංයුක්ත ප්‍රකිණී කතාවයයි දත යුතුය.

එකල්හි බුදුහු අහස් ගඟ බස්වන්නාක් සෙයින්ද පොළොව රසය ගෙනහැර දක්වන්නාක් සෙයින්ද මහ දඹරුක මුදුනෙන්ගෙන සොලවන්නාක්මෙන්ද යොදුණක් පමණ මිවදයක් සක් යතින් පෙළා මී පැන් රසය පොවන්නාක් සෙයින්ද පාවෙයාක මල්ලයන්ට හිත සැප සලසා දෙන ප්‍රකීර්ණක (මිශ්‍ර) කතාව පැවසූහ.

'තුණ්හි භූතං තුණ්හි භූතං' - යම් යම් දිශාවක් අනුව බලයිද එහි තුණ්හිමිභූත ස්වභාවයක්ම පවතියි.

'අනුවලෝකෙන්වා' - මසැසින් හා දිවැසින් ඒ ඒ දිගුත් බලා මසැසින් ඔවුන්ගේ බාහිර ඉරියව් බලාගතියි. මෙහිදී එක් හික්ෂුවකගේවත් අත් සෙලවීමක් හෝ පා සෙලවීමක් නොවීය. කිසිවෙකුත් හිස නොසෙල්වූහ. වචන නොදෙවූහ. නොනිද සිටියහ. සියල්ලෝ ත්‍රිවිධ ශික්ෂාවෙන් හික්මුනාහු දැඩි සුළඟින් තොර එළිමහනෙහි දැල්වෙන පහන් සිලක් සෙයින් නියොල්මත්ව හුන්න. මෙසේ ඔවුන්ගේ ඒ ඉරියව් මසැසින් බලාගන්නාහ. ආලෝකය දියුණු කොට දිවැසින් ඔවුන්ගේ හෘදය

රූපය දැක ඇතුළත පිහිටි සීලය බැලූහ. නොයෙක් සිය ගණන් හික්ෂුන්ගේ සැළකි තුළ දැල්වෙන පහතක් සෙයින් රහත් බවට එළඹූන සීලය දුටහ. ඒ හික්ෂුන් අරඹනලද විදසුන් ඇත්තේයයි ඔවුන්ගේ සීලය දැක මේ හික්ෂුහු මට ඉතාම සුදුස්සෝයයි, ඉතා ගැළපෙන්නෝයයි ඇස් තුළ නිමිති තබා බික්සගණ බලා වදුරා ආයුෂ්මත් සැරියුත් තෙරුන් ඇමතුහ.

'පිටිඨි මේ අභිලාශනි'- කුමක් හෙයින් රිදේද? වෙහෙසට පත් වේද? සාවුරුද්දක් මුලුල්ලෙහි මහාපදන් විරියයය වැඩු භාග්‍යවතුන් වහන්සේට මහත් පීඩාවක් ඇතිවිය. එහෙයින් උන්වහන්සේ මෑතභාගයේදී මහලු වියට පත් කල පිටේ වාතාබාධයක් ඇතිවිය. ඉන් පිටරුදුව හටගති.

'සංඝාටිං පඤ්ඤාපෙත්වා'- සන්ථාගාර ශාලාවේ එක් පසෙක ඒ රජවරු කැපසරුප් පරිදි ඇඳක් පිළියෙළ කළහ. ශාස්තෘන්වහන්සේගේ සැතපීම සඳහා මෙය ඉතා යෙහෙකැයි කීහ. ශාස්තෘන්වහන්සේද සතර ඉරියව්වෙන් මෙය පරිභෝග කිරීම නිසා මොවුන්ට මහත්ඵල මහානිසංශ ලැබෙන්නේයයි දැන එහි සඟලසිව්ව අතුරා වැඩ උත්හ.

'තස්ස කාලකිරියා'- මෙහිදී යමක් දැක්විය යුතුද ඒ සියල්ල මුලදීම පවසනලදී.

'ආමන්තේසි'- කලකෝලාහල සංසිදුවනසුලු ස්වාක්ඛාතවූ ඒ ධර්මය දේශනා කරන අදහසින් ඇමතුහ.

'තත්ථ'- ඒ ධර්මයෙහි.

'සංගායිතබ්බං'- සියල්ලන් විසින් එක හඬින් කියයුතු. සියල්ලන්ම එකම අවිරුද්ධ වචනයෙන් කියයුතු, යන තේරුමයි.

'නව්වදිතබ්බං'- අර්ථ ගැන හෝ ව්‍යංජන ගැන කිසිදු විවාදයක් නැති.

'ඒකෝ ධම්මෝ'- ඒකක, දුක, තික, ආදී වශයෙන් බොහෝ ආකාරයෙන් සමගි රසය දක්වනු කැමතිව පළමු කොටම 'එක් ධර්මයක' යනු දැක්වූහ.

'සබ්බේ සත්තා'- කාම හව, සඤ්ඤා හව, ඒකචෝකාර හව, යනාදී සියලු හවයන්හිවූ හැම සත්වයෝම.

'ආහාරට්ඨිතිකා'- මොවුන්ගේ පැවැත්ම ආහාරයෙන් සිදුවේනුයි ආහාරට්ඨිතිකා නම්. මෙසේ සියලු සත්වයන්ගේ

පැවැත්මට හේතුව මේ ආහාරය වූ එකම ධර්මයමයයි අප ශාස්තෘන්වහන්සේ ඇතිසැටියෙන් දැනගෙන ඇවැත්නි, එය මෙසේ දැනගන්නැයි මනාසේ දෙසූහ. තවද මෙසේ ඇති කල්හි යමක් කියන ලද්ද එනම් 'අසඤ්ඤ සත්ත දෙවියෝ අහේතුක අතාහාර අපස්සක' යනාදීන්ට වරදියයි කියතත් මෙයද වරදියත් මෙය නොවරදී. මොවුන්ගේ ආහාරය නම් ධ්‍යානයමයි. මෙසේ ඇති කල්හි "මහණෙනි, භූතසත්වව උපදිමින් සිටින අය යන මේ සියල්ලන්ගේ පැවැත්ම පිණිස උපකාරභූත වූ ආහාරයෝ සතරදෙනෙකි. ඒ කවර නම් සතරෙක්ද?

1 කබලිංකාර ආහාරය, 2 ඖදරික ආහාරය, සුඛම ආහාරය පස්ස ආහාරය 3 මනෝ සඤ්චේතනා ආහාරය 5 විඤ්ඤානාහාරය යන මේ සතරයි. මෙය වැරදියත් නොවැරදී වෙයි. එක් සූත්‍රයකදී නිෂ්පර්යාය වශයෙන් ආහාර ලක්ෂණ ධර්මයෝය. මෙහි වනාහි පර්යායයෙන් ප්‍රත්‍යයන්ද ආහාර වෙතැයි කිය. හැම කාරණාවන්ගේම ප්‍රත්‍යයෝ ලබන්ට වටනේය. ඔහුද යම් යම් ඵලයන් උපදවද්ද ඒ ඒ දේම ආහාර කරගනී. එහෙයින් ආහාරයයි කියති.

ඒ සඳහා මෙසේත් දැන්වූහ. 'මහණෙනි අවිද්‍යාව ආහාර සහිතද? නැතහොත් ආහාර රහිතද? යනු මම අසමි. 'මහණෙනි, අවිද්‍යාවගේ ආහාරය කවරේද යන මෙහිදී මීට පඤ්චනිවරණයයි' කිය යුතුය. 'මහණෙනි, පඤ්චනිවරණය ආහාර සහිතද? ආහාර රහිතද? මහණෙනි, පඤ්චනිවරණයන්ගේ ආහාරයෝ කවරහුද? අයෝනිසෝමනසිකාරය යනු මීට දිය යුතු පිළිතුරයි. මෙය මෙහිදී අදහස් කරනු ලැබේ. මෙහිදී ප්‍රත්‍යාහාරය ගත්විට පර්යාය ආහාරය හා නිෂ්පර්යාය ආහාරය යන සියල්ලම ඇතුළත් වූයේ වෙයි. එහිදී අසඤ්ඤ භවයෙහිදී ප්‍රත්‍යාහාරය ලැබෙයි.

බුදුවරයෙකු පහළ නොවූ කල තීර්ථායතනයක පැවිදි වූවෙක් නමුත් වායෝකසිණ පරිකර්ම කොට සතරවන ධ්‍යානය නිපදවා එයින් නැගිට සිතට නින්දාවේවා, වී: ඒකාන්තයෙන් මෙය කැත සිතකි. සිතේ නොපැවැත්මම ඉතා යෙහෙක සිත නිසාම වදබන්ධනාදිය ප්‍රත්‍යකරගෙන දුක් ඇතිවෙයි. සිත නැති කල්හි මේ කිසිවක්ද නැත්තේය, යනුවෙන් ශාන්තියත් රූපියත්

උපදවාගෙන නොපිරිහුණු ධ්‍යානයෙන් යුතුව කලුරියකොට අසඤ්ඤා භවයෙහි උපදියි. යමෙක් මිනිස්ලොවදී යම් ඉරියව්වක් පුරුදුකරගෙන එයම ප්‍රාර්ථනාකරගෙන ආවේද ඔහු එම ඉරියව්වෙන්ම ඉපදී කල්ප පන්සියයක්ම සිටියේ හෝ හුන්නේ හෝ වැදහොත්තේ හෝ වෙයිද මෙබඳු ස්වභාවයෙන් යුතු සත්වයන්ගේ ආහාරය නම් ප්‍රත්‍යාහාරයමයි. ඔවුන් විසින් යම් ධ්‍යානයක් වඩා උපදින ලද්දහුද එයම ඔවුන්ට ප්‍රත්‍ය වෙයි. යම්සේ දුන්නෙහි පවත්නා වේගයට අනුව විදිනලද හිය දුනුදිය වේගය ඇති තාක් දුටයිද එසේම ධ්‍යාන ප්‍රත්‍යය පවත්නාතාක් සිටිත්. විදින ලද සැර වේගය අවසන්වීම නිසා හිය වැටෙන්නාක් මෙන් යම් හෙයකින් මේ නිරාදූක් විදින්නෝ වුට්ඨානඵලපජ්චිත්‍ර හෝ පුණ්‍යඵලපජ්චිත්‍ර හෝ නොවෙති. ඔවුන්ට කවර නම් ආහාරයක්ද? ඔවුන්ගේ ආහාරය නම් කර්මයමයි. කීමෙක්ද? පඤ්ච ආහාර කෙනෙක් වෙද්ද? පසක් නොවෙයි. පසක් යයි නොකිය යුතුය. ප්‍රත්‍යය ආහාරය නොවෙයිද? යම් කර්මයකින් ඔව්හු නිරයේ උපන්නාහුද එයම ඔවුන්ගේ පැවැත්මට හේතුවක්වූ බැවින් ආහාරය විය යනු එහෙයින් කිය. යම්තාක් ඒ පටිටු කර්මය අවසන් නොවේද ඒතාක් ඒ සත්වයා කලුරිය නොකරයි' යනු ඒ සඳහා කිය.

කබලිංකාර ආහාරය සඳහා මෙහිදී විවාදයක් නොකළ යුතුය. මුකයෙහි හටගන්නා කෙළ ඔවුන්ගේ ආහාර කෘත්‍යය සිදුකර දෙයි. ඒ කෙළ වනාහි නිරයේදී දුක් වේදනා ඇති කරන්නක්ව ප්‍රත්‍ය වෙයි. ස්වර්ගයේදී සැප වේදනා උපදවන්නක් කරයි. මෙසේ කාම භවයේදී නිෂ්පරියාය වශයෙන් සතර ආහාර කෙනෙක්ද රූපාරූප භවයන්හිදී හැර අසඤ්ඤා භවයේදී සෙස්සන්ට තිදෙනෙකි. අසඤ්ඤා සත්වයන්ට හා සෙස්සන්ටද ප්‍රත්‍යයාහාරයදැයි මේ ආහාරයෙන් සියලු සත්වයෝ ආහාරයෙන් ජීවත්වන්නෝයයි කීහ. මෙසේ ප්‍රශ්නය දක්වා මෙසේ ගෙන යනු ලබන්නක් ඇතැයි කීහ. තවද ඇවැත්නි, එය එසේම තිබියදී සියලු සත්වයෝ සංඛාරට්ඨිතිකය යන දෙවන ප්‍රශ්නය විසඳූහ. කුමක් හෙයින් එය නොඑසවිද යත් ඒ ඒ තැනදී එය උදුරා හැරීමෙන් දැරීමට හා කියවීමට දුකක් ඇතිකරයි. එහෙයින් දෙකම ඒකාබද්ධ කොට විසඳූහ. මෙය විසඳීමේදී

යට කියන ලද ප්‍රත්‍යයන්ද සිය පලයට හේතුවූ හැඩගැසීම ඇතිකරණ බැවින් සංඛාරයයි කිය. මෙසේ මට ආහාර ප්‍රත්‍යය දැක්වූහ. මෙහි සංඛාර ප්‍රත්‍යදැයි යනුවෙන් මේ එහි ඇති අන්තිම වෙනසයි. යට මෙහි නිෂ්පර්යායාහාරය ගන්නා ලදී. මෙහි පර්යායාහාරය ගන්නා ලදී. මෙසේ ගත් කල වෙනස ප්‍රකටව පෙනෙන්නේය. මහාසිවතෙර එය නොගන්නයි, පැවසිය. ඉන්ද්‍රිය බද්ධයාට ප්‍රත්‍යයක් ලබන්ට වටනේය.

ප්‍රත්‍යයෙන් තොර දහමක් නම් නැත. එහි ඉන්ද්‍රිය බද්ධ නොවූ තණ, රුක්, වැල්, ආදියට පඨවි රසයන් ආපෝ රසයන් ප්‍රත්‍යවෙයි. වැසි නොවසින කල තණ පඳුරු ආදිය මැලවියයි, වසින කල නිල්වන් වෙයි, මේ අයුරෙන් ඔවුන්ට පොළෝරසයන් දිය රසයන් ප්‍රත්‍ය වෙයි. ඉන්ද්‍රිය බද්ධ සත්වයාට වනාහි අවිද්‍යා තෘෂ්ණා, කර්ම ආහාර, යන මේ ආදිය මෙසේ ප්‍රත්‍යයද ආහාරද වන අයුර යට දක්වන ලදී. 'සංස්කාර' යන්න මෙහි ඇති විශේෂයයි.

'අයං බෝ ආවුසෝ' - ඇවැත්නි, අපගේ ශාස්තෘන් වහන්සේ විසින් මහබෝමැඩ වැඩහිඳ තමා සියල්ල දක්නා නුවණින් ප්‍රත්‍යක්ෂ කරගෙන මේ එක ධර්මය දේශනා කරන ලද්දේය. යම් ඒ තැනකදී තොප සියල්ලන් විසින්ම සමගි සම්පන්නව එක හඬින් සංගායනා කළ යුතුය. විවාද නොකළ යුතුය.

'යථා ඉදං බ්‍රහ්මචරියං' - එසේ සංගායනා කරනු ලබන තොපගේ මේ ශාසන බ්‍රහ්මචරියාව බොහෝ කලක් නිරූපදැතව පවතින්නේය. එක් හික්ෂුවක් විසිනුදු 'ඇවැත්නි මනාව දක්නා ලද එක් ධර්මයක් ඇත. ඒ කවර නම් එක් ධර්මයෙක්ද? සියලු සත්වයෝ ආහාරය නිසා ජීවත්වන්නෝය. සියලු සත්වයෝ සංස්කාරයන් ප්‍රත්‍යකරගෙන ජීවත්වන්නෝය' යනුවෙන් මෙසේ කී කල්හි ඔහුගේ ඒ කතාව අසා අනිකෙක් කියන්නේය, ඔහුගේ ඒ කතාව අසා තවෙකෙක් කියන්නේය, යන මේ ක්‍රමයෙන් පරම්පරා කතා නියාම අනුව මේ බ්‍රහ්මචරියාව බොහෝ කලක් පැවතීම සිදුවෙයි. එය දෙවියන් සහිත ලෝකයාගේ හිත සැප පිණිස පවතියි, යනුවෙන් ඒකක් වශයෙන් දම්සෙනෙවි සැරියුත්තෙර සමගියේ අගනා රසය දැක්විය.

(ඒකකය නිමි.)

මෙසේ ඒකක වශයෙන් සමගි රසය දක්වා දැන් දුක වශයෙන් (දෙකේ කොටස්) දක්වනු සඳහා යලිත් දේශනාව ඇරඹිය. එහි නාම රූප දුකයෙහි විස්තරයි.

'නාමං'- අරුථී කඳු සතර සහ නිවණද නාම නම් වෙයි. එහි සතර කඳු නාම යනු ලැබීම් අර්ථයෙන් නාම නම්. නම් තැබීම් අර්ථයෙන් මෙය සිදුකිරීමයි. යම්සේ මහාජනයාගේ සම්මතයට අනුව එනම් රජුට 'මහාසම්මත' යයි නමක් විය. තවද මව්පියෝ මොහු තිස්ස නම්' 'මොහු ඵ්ස්ස නම්' යනාදී ක්‍රමයෙන් තමන්ගේ දරුවන්ට කෘත්‍රීම- (සාදන ලද) නම් තබති. තවද 'ධර්මකට්ඨකයා' 'විනයධරයා' ආදී නයින් ඒ ඒ අයගේ ගුණ වශයෙන් සලකා නම් තබති. වේදනාදිය පිළිබඳව මෙසේ නොවේ. වේදනාදිය වූකලී මහා පට්ඨ ආදිය සෙයින් තමන්ගේ නම තබා ගනිමින්ම ඇතිවෙත්. ඒවා ඇතිවනවත් සමගම ඒවායේ නම්ද ඇතිවෙයි. වේදනාවක් ඇතිවූ කල 'නුඹ වේදනා නම් ඇත්තෙක් වෙව' කියා නියම කරන කිසිවෙක් නැත.

එසේම ඒ ඒ දැයට නම් තැබීමේ ක්‍රියාවකුත් නැත. පට්ඨය ඇතිවූ බැවින් 'නුඹ පට්ඨ යන නම ඇත්තේ වෙවයි' නම් තැබීමේ ක්‍රියාවක් නැත. සක්වළ මහමෙර සඳ හිර නැකැත්තරු ඇතිවූ කල්හි නුඹ සක්වළ නම් වෙව, නුඹ නැකැත්තරු නම්වෙව, යනුවෙන් නම් තැබීමේ කටයුත්තෙක් නැත. ඒ ඒ දේට නමක්ද ඒ සමගම ඉපදුනේමය. මෙසේ වේදනාව ඇතිවූ විට 'නුඹ වේදනාව වෙව'යි නම් තැබීමේ කටයුත්තෙක් නැත. ඒ වේදනාව උපදිනවත් සමගම ඊට නමද ඇතිවෙයි. සඤ්ඤාදියෙහිද මෙම ක්‍රමයමයි අතීතයේ ඇති වූන වේදනාවද වේදනාවමය. සඤ්ඤා-සංඛාර-විඤ්ඤාණයෝද එසේමය. අනාගතය හා චර්තමානය ගැනද කිය යුත්තෙන් මෙයමයි. නිවන වනාහි හැම කල්හි ම නිවනමයි, එකහා සමානමයි. මේ දක්වන ලද්දේ නම් කිරීම් අර්ථයෙන් නාම යනු ලැබෙන ක්‍රමයයි.

නැමීම් අර්ථයෙන්ද මුල්කී සතර කඳු 'නාම' යන නම ලබති. ඔව්හු අරමුණ කරා නැමෙති. එසේ නැමෙන බැවින් ඒ සියල්ල නාම නම්. සතර වැදෑරුම් කළ අරමුණෙහි ඔවුනොවුන් නැමෙති. නිවන ආරම්භණ අධිපති ප්‍රත්‍යභාවයෙන් තමා කෙරෙහි නිවැරදි ධර්මයන් නැමෙයි.

'රූපං'- සතර මහාභූත රූපත් ඒ සතරමහාභූත රූපයන් නිසා පවතින උපාදය රූපත් රූප නම්. ඒ සියල්ල විකාරයට (වෙනස්වීම් ස්වභාවයට) පැමිණෙයි යන තේරුම අනුව මේ නම කියති. මේ සඳහා දැක්විය යුතු අනික් විස්තර කතාව විසුද්ධි මාර්ගයේදී දක්වා ඇති ක්‍රමයෙන් තේරුම් ගත යුතුය.

'අවිජ්ජා'- දුක් ආදියේ ඇති සැටි නොදැනීම. මේ ගැන විස්තරද විසුද්ධි මාර්ගයේදී දක්වන ලදී.

'භවතණ්හා'- භවය පැනීම. 'එහි භව තෘෂ්ණාව යනු කවරේද? භවයන් පිළිබඳව පවතින යම් ආශාවක් වේද එය භව තෘෂ්ණාවයි' යනු එහෙයින් කිය.

'භවදිට්ඨි'- සාස්වත බවට භවයයි කියයි. එය සදකාලිකය යන වශයෙන් ඇතිවන දෘෂ්ටිය භවදිට්ඨියයි. 'එහි භව දිට්ඨි යනු කවරේද? ආත්මයද ලෝකයද පවතින්නේය යන මෙබඳු යම් ලබ්ධියක් ලබ්ධි ගැනීමක් වෙයිද එය භව දිට්ඨියයි' යනුවෙන් මෙය අභිධර්මයෙහිදී විස්තර කොට දක්වන ලදී.

'විභවදිට්ඨි'- උච්ඡේදය විභව නම්. සත්වයා මේ භවයෙන් අවසන් වෙතැයි යන විශ්වාසය 'එහි විභව දෘෂ්ටිය යනු කවරේද? ආත්මයද ලෝකයද නොපවතින්නෙකැයි යන මේ ආකාර දෘෂ්ටිය-දෘෂ්ටි ගැනීම' යනුවෙන් මේ 'විභව දිට්ඨි' යන්න එහි විස්තර කර තිබේ.

'අහිරිකං'- 'ලජ්ජා වියයුත්තෙහිදී ලජ්ජා නොවීම් සංඛ්‍යාත යමක් වේද එයයි' යන මේ අයුරින් විස්තර කොට දක්වන ලද පවට ලජ්ජා නැති බවයි.

'අනොත්තප්පං'- 'බිය විය යුත්තෙහිදී බිය නොවේද එය අනොත්තප්පයයි' යනුවෙන් මෙසේ විස්තර කරන ලද පවට බිය නැති බවයි.

'හිරිව ඔත්තප්පඤ්ච'- ලජ්ජා විය යුත්තෙහි ලජ්ජා විමත් බිය විය යුත්තෙහි බියවීමත්' යනුවෙන් මෙසේ විස්තර කරන ලද හිරි-ඔත්තප්ප දෙකයි හෙවත් ලජ්ජා- බිය දෙකයි. තවද මෙහි අධ්‍යාත්මයෙහි හටගන්නේ හිරියයි. බාහිරව හටගන්නේ ඔත්තප්පයයි. ආත්මාධිපති කොට ඇත්තේ හිරියයි. ලෝකාධිපති කොට ඇත්තේ ඔත්තප්පයයි. මෙහි සියලු විස්තර කතාව විසුද්ධි මාර්ගයේ දක්වා ඇත.

'දෝවචස්සතා' - දුක් උපදවන බස් කියන, පිළිකුල් උපදවන ස්වභාවයන් ඇතිකරන, විරුද්ධ ගැනීම් සහිත ආදර රහිත, යන මේ ලක්ෂණවලින් යුතු වූයේ දුර්වචයාය ඔහුගේ ක්‍රියාව දෝවචස්සතාවයි මෙය විස්තර වශයෙන් වනාහි 'එහි දෝවචස්සතාව නම් කවරේද? එක් ලබ්ධියක් දරන්නන්ගේ මතයෙහි නොපිහිටා අකීකරු වීම' යනුවෙන් අභිධර්මයෙහි එයි. එය අර්ථ වශයෙන් සංස්කාරස්කන්ධය වෙයි. සතර කඳු පිළිබඳ එක් අයුරකින් පැවතීමට මෙය නමකැයි කියති.

'පාපමිත්තතා' - පවිටු ලාමක සැදැහැ නැති පුද්ගලයෝ මොහුට මිත්‍රයන් වශයෙන් ඇත්තේනුයි පාපමිත්‍ර නම්. ඔහුගේ ස්වභාවය පාපමිත්‍රතාවයයි. මෙයද විස්තර වශයෙන් වනාහි 'එහි පාප මිත්‍රතාව යනු කවරේද? යම් ඒ පුද්ගලයෝ ශ්‍රද්ධාව නැති, දුසිල්, ඇසු පිරු බවෙන් තොර, මසුරු, තද ලොභොබ්, දුස්ප්‍රාඥ, යන මෙයින් යුතු වූවාහුද ඔවුන්ගේ සේවනයක් හේතුවෙන් පයිරුපාසනයක් බැඳී පැවතීමක් වෙද්ද, එයයි' මෙසේ පැවත ආයේය. එයද තේරුම් වශයෙන් දෝවචස්සතා වශයෙන් දත යුතුය. 'සෝවචස්සතාවය'ද කළ්‍යාණ මිත්‍රතාවය' ද මෙහි දක්වන ලද 'පාපමිත්තතා' යන්නට විරුද්ධ වචනයයි දතයුතුය. මේ දෙකම ලෞකික හා ලෝකෝත්තර යන දෙපරිද්දෙන්ම මිශ්‍රකොට කියන ලදී.

'ආපත්ති කුසලතා' - 'පස්වැදෑරුම් ආපත්තිස්කන්ධයෝ ආපත්තිහුය. සත්වැදෑරුම් ආපත්තිස්කන්ධයෝ ආපත්තිහුය. ඒ ආපත්තින්ගේ ඇවැත් තේරුම් ගන්නා යම් දක්ෂතාවක් යම් දැනගැනීමක් වේද එය යනුවෙන් මෙසේ කියන ලද ආපත්ති කුසලතාවයි.

'ආපත්ති වුට්ඨාන කුසලතා' - යම් ඒ 'ඇවැත්වලින් නැගී සිටීමෙහි දක්ෂතාවය වටහාගන්නා නුවණ' යනුවෙන් මෙසේ කියන ලද කර්ම වාචා සමගවූ ආපත්තින්ගෙන් නැගීටීම පිරිසිදීම දැනගන්නා ස්වභාවයයි.

සමාපත්ති කුසලතා' - 'චිත්ත සහිත විචාර සහිත සමාපත්ති ඇත. චිත්ත රහිත විචාර රහිත සමාපත්ති ඇත. ඒ සමාපත්තින්ගේ යම් දක්ෂ තාවයක් ඇද්ද යම් දැනගැනීමක්

ඇද්ද එය" යනුවෙන් කියන ලද පරිකර්ම සහිත අර්පණා පිරිසිදීම දැනගැනීමයි.

'සමාපත්ති චූට්ඨාන කුසලතා' - 'ඒ සමාපත්තීන්ගෙන් යම් ඒ නැගිටීමේ දක්ෂ බව දැනගන්නා නුවණයි' යනු එසේ පිරිසිදින ලද සමය වශයෙන් (කාල) සමවතින් නැගිටීමේ දක්ෂකම හිරු මෙනෙක් කල් ගෙවී ගිය කල නැගිටින්නෙමි සමවතින් නැගී සිය කාලය පිරිසිදීම කරන නුවණ.

'ධාතු කුසලතා' - අටළොස් ධාතු - වක්ඛු ධාතු - පෙ - මනෝවිඤ්ඤාණ ධාතු 'ඒ ධාතුන් පිළිබඳව යම් ඒ දක්ෂතාවයක් වේද ඒ පිළිබඳ දැනීමක් වේද' යනුවෙන් කියන ලද අටළොස් ධාතුන්ගේ ස්වභාවය පිරිසිදින ඇසීම දැරීම සිහිකිරීම අවබෝධ කිරීම දැනගන්නා නුවණ.

'මනසිකාර කුසලතා' - ඒ ධාතුන් පිළිබඳ යම් ඒ මෙනෙහි කිරීම් දැනගන්නා නුවණක් වේද එය' යනුවෙන් මෙසේ කියන ලද එම ධාතුන්ගේම සිහි කිරීම අවබෝධ කිරීම ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා කිරීම පිළිබඳ නුවණ.

'ආයතන කුසලතා' - දෙළොස් ආයතන වක්ඛායතනය - පෙ - ධම්මායතනය. 'ඒ ආයතනයන් පිළිබඳව යම් ඒ දක්ෂතාවයක් වේද ඒ පිළිබඳ නුවණ' යනුවෙන් මෙසේ කියන ලද දෙළොස් ආයතනයන්ගේ උග්‍රහ මනසිකාරය (ඉගෙනීම දැරීම මෙනෙහි කරන) දන්නා නුවණ. තවද දතු කුසල තාවයම ඉගෙනීම මෙනෙහි කිරීම ඇසීම සම්මර්ශනය කිරීම අවබෝධ කිරීම ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා කිරීම යන මේ දේවලදී වටනේය. මෙනෙහි කිරීමේ දක්ෂතාවයද ආයතන දක්ෂතාවය ගැනද මෙසේමය. මේ එහි එක් විශේෂයකි. ඇසීම, ඉගෙනීම ප්‍රත්‍යාවේක්ෂණ, බැලීම, යන මේ දේය. ප්‍රතිවේදය ලෝකෝත්තරයි. සම්මර්ශනයන් මනසිකාරයන් ලෝකික ලෝකෝත්තර දෙකින් මිශ්‍රය.

'පටිච්ච සමුප්පාද කුසලතා' - අවිද්‍යා ප්‍රත්‍යයෙන් සංස්කාරයෝ වෙති. -පෙ- සමුදය වේයයි කියාය. 'එහිදී යම් ඒ දැනීමක් හැදින ගැනීමක් වේද එය යනුවෙන් මෙසේ කියන ලද දෙළොස් ආකාර ප්‍රත්‍යයන්ගේ ප්‍රත්‍යයාකාරය පිළිබඳ ඉගෙනීමාදී වශයෙන් පවතින දැනීම හෙවත් නුවණ.

'ධාන කුසලතා' - යම් යම් ධර්ම කෙනෙක් යම් යම් ධර්ම කෙනෙකුන්ට හේතු ප්‍රත්‍ය භාවයෙන් සලකාගෙන ඒ ඒ කරුණු ඇතිවේනුයි 'එහි යම් ඒ දැනගැනීමක් වෙයිද එය' යනුවෙන් කියන ලද ඇසද වස්තුවක් කරගෙන රූපය අරමුණු කරගෙන හටගත් වක්ඛු විඤ්ඤාණයාගේ වක්ඛු රූපයම ධානයන් කාරණයන් වේනුයි මෙසේ ධානය පිරිසිදීමෙහි සමත් නුවණ.

'අට්ඨාන කුසලතා' - යම් මේ ධර්ම කෙනෙක් යම් යම් ධර්ම කෙනෙකුන්ට හේතු නොවෙද්ද ප්‍රත්‍ය නොවෙද්ද එසේ හේතු ප්‍රත්‍ය නොවන බව සලකාගෙන ඒ ඒ ධර්ම අට්ඨාන නම්වෙති. 'එහි යම් ඒ මනා දැනගැනීමක් වෙද්ද එය' යනුවෙන් මෙසේ කියන ලද වක්ඛුව වස්තු කරගෙන රූපය අරමුණු කරගෙන සෝභ විඤ්ඤාණාදිය නොහටගනිද්ද එහෙයින් ඔවුන්ට ධාන හා කාරණා නොවෙන්නුයි. මෙසේ අට්ඨාන පරිච්ඡන්දනය දැනීමෙහි සමත් නුවණ.

තවද මේ දුකයෙහි 'වහන්ස යම්කිසි භික්ෂුවක් කිනම් කරුණු අනුව ධානාධාන කුසලයයි කියන්ට පුදුපුද? ආනන්දය මෙහිදී මෙය අයෝග්‍යස්ථානයකි. අවකාශ රහිතය. දෘෂ්ටි සම්පන්න යම් ඒ පුද්ගලයෙක් කිසියම් සංස්කාර ධර්මයක් කරා නිත්‍ය වශයෙන් පැමිණෙන්නේය. යන මේ කාරණය විද්‍යමාන නොවේයයි දැනගනී. පෘථග්ජනයෙක් යම් ඒ කිසියම් සංස්කාරයක් කරා නිත්‍ය වශයෙන් එළඹෙන්නේය, යන මේ කාරණය විද්‍යමාන වෙයි' යන මේ සූත්‍රයෙනුදු තේරුම පැහැදිලි කරගත යුතුය.

'අප්පචං' - 1 ගෝමුත්‍ර වංකතා, 2 චන්ද්‍රවංකතා, 3. නංගල කෝටි වංකතා කියා සෘජු නැති බව තුන් ආකාරයකට බෙදේ. 'වංකතාව' නම් වක් බව - ඇද බවයි. සෘජු නැති බව 'අනප්පච' නම්. ඇතැම් මහණෙක් පළමු වියෙහි විසිඑක් අනේසනයන්හිද සැවැදැරුම් අගෝචරයන්හිද හැසිරෙයිද මධ්‍යම හා පශ්චිම වයස්හිදී ලප්ථා ඇත්තේ පසුතැවෙන ස්වභාවයෙන් යුතුවූයේ ශික්ෂාකාම වූයේ වෙයිද මේ ගෝමුත්‍ර වංකතාව නම්. ඇතැම් මහණෙක් පළමු හා පශ්චිම වයස්හි සිටි පිරිසිදු සිල් පුරයිද ලප්ථ්වූයේ පසුතැවෙන ස්වභාවයෙන් යුතුවූයේ සිල්වත් වූයේ වෙයිද මැදුම් වියෙහිදී පළමු පරිදිම වෙයිද මේ චන්ද්‍රවංකතා නම්. ඇතැම් මහණෙක් පළමු වියෙහි හා මැදුම් වියෙහි සිටි

පිරිසිදු සිල් පුරයිද පවට ලජ්ජා ඇත්තේ පසුතැවෙන ස්වභාවයෙන් යුතුවූයේ වෙයිද අන්තිම වියෙහිදී පළමු පරිදිම වෙයිද මේ නංගලකෝටි වංකතාව නම්. ඇතැම් මහණෙක් මේ කියන ලද සියලුම වංකතාවයන් (ඇද බැව්) හැර දමා තුන් වියෙහිම ප්‍රියවූ පවට ලජ්ජා උපදවන පසුතැවෙන ස්වභාවයෙන් යුතු සිල්වතෙක් වෙයිද ඔහු පිළිබඳ යම් ඒ සෘජු භාවයක් වේද එය 'අජ්ජව' නම්. අභිධර්මයෙහිද එය මෙසේ කියා තිබේ. 'එහි අජ්ජව' යනු කවරේද? යම් ඒ සෘජු බවක් වේද, ඇද නැති බවක් වේද, වංක නැති බවක් වේද, කුටිල නැති බවක් වේද, මෙය 'අජ්ජවය'යි කියයි' යනුයි.

'ලජ්ජවං'- 'එහි ලජ්ජව යනු කවරේද? යමෙක් පවට ලජ්ජාවිය යුතු හෙයින් ලජ්ජා වෙයිද ලාමකවූ අකුසල ධර්මයන්ට පැමිණෙයිද මෙය ලජ්ජව නම්.' යනුවෙන් කියන ලද පවට ලජ්ජා වන ස්වභාවයයි.

'බන්ති'- 'එහි ක්ෂාන්ති යනු කවරේද? යම් ඒ ඉවසීමක් වේද, සැඩපරුස බවෙන් තොරවූයේ වෙයිද සංසිදුනු ප්‍රිය සහගත සිත් ඇත්තේ වෙයිද එය ක්ෂාන්ති නම්' යනුවෙන් කී අධිවාසන ක්ෂාන්තියයි-ඉවසීමයි.

'සෝරව්වං'- එහි සෝරව්වය යනු කවරේද? යම් ඒ කය පිළිබඳ ශික්ෂා නොඉක්ම වීමක් වේද, වචනය පිළිබඳ ශික්ෂා නොඉක්මවීමක් වේද කායික වාචසික නොඉක්මවීමක් වේද මෙය සෝරව්වයයි කියයි. සියලුම සීල සංවරය සෝරව්වය නම්' යනුවෙන් කියනලද සුරතභාවය (කිකරුව වචන පිළිගන්නා බව) සෝරව්ව නමින් දැක්වේ.

'සාබ්ලයං'- 'එහි සාබ්ලය යනු කවරේද? යම් ඒ චණ්ඩ කර්කශ ඵරුෂ ඇසීමට කටුක ක්‍රෝධ සහගත සමාධි ඵලවිම් රහිතවූ වචනයක් වේද එය දුරහැර දමා යම් ඒ නේළක (එලු බස් නොවන) කණට මිහිරි, ප්‍රේමණීය, හෘදයංගම පුරවැසියන් අතර ශිෂ්ටවූ බොහෝ දෙනා ප්‍රිය කරන වචනයක් වෙයිද එය කියන ලද්දේ වෙයිද මෙහිදී ඒ වචනය මටසිලුටු බසක් බැවින්ද සත්‍ය ප්‍රිය මනාප පරුස නැති බසක් බැවින්ද, ඊට මෙසේ 'සංබ්ලය'යි කියයි. යනුවෙන් කියන ලද යහපත් මෘදු මොළොක් බවෙන් යුතු බස.

'පටිසන්ථාරෝ'- මේ ලෝක සන්නිවාසය තෙමේ ආමිසයෙන්ද ධර්මයෙන්දැයි දෙයාකාරයකින් සිදුරු සහිතය හෙවත් දෝෂ සහිතය. එහි ඒ සිදුර යම්සේ නොදකිද එසේම පුටුවට ඇතිරිල්ල සෙයින් ආමිසයෙන්ද ධර්මයෙන්ද මිතුරු භාවයෙන් යුතුව සංග්‍රහ කිරීම. 'එහි පටිසන්ථාරය යනු කවරේද? පටිසන්ථාර දෙකකි. ඒ ආමිස පටිසන්ථාරය ධර්ම පටිසන්ථාරය යන දෙකයි. මෙහි යම්කිසි පටිසන්ථාරකයෙක් වෙයිද ආමිස පටිසන්ථාර වශයෙන් හෝ ධර්ම පටිසන්ථාර වශයෙන් හෝ මේ කියන ලද්දේ පටිසන්ථාරයයි' යනුවෙන් 'පටිසන්ථාරය' යනු මෙසේ අභිධර්මයේදී විස්තර කරන ලදී. මෙහි ආමිසයෙන් සංග්‍රහ කිරීම ආමිස පටිසන්ථාරයයි. එය කරන්නහු විසින් මවුපියන්ට හික්ෂුන්ට වතාවත් කරන්නන්ට රජුන්ට සොරුන්ට අග්‍ර කොට නොගෙනම දෙන්ට වටනේය. සිහි කොට දෙන කල රජුන්ද සොරුන්ද අනතුරු කරති. ජීවිත හානිය පවා සිදු කරති. සිහි නොකොට දුන් කල සතුටු සිත් ඇත්තෝ වෙති. මෙතැනදී වෝරනාග වස්තුව ආදී කතා වස්තු දැක්විය යුතුය. ඒවා සමන්තපාසාදිකා නම් විනය අටුවාවෙහි දක්වන ලදී. සකසා උදෙසීමි දීම පෙළ වර්ණනා කිරීම ධර්ම කථා කීම යනුවෙන් මෙසේ ධර්මයෙන් සංග්‍රහ කිරීම ධර්ම පටිසන්ථාර නම්.

'අවිහිංසා'- කරුණාව, කරුණාව පූර්වභාගයකොට ඇති එහි අවිහිංසාව කවරේද? සත්වයන් කෙරෙහි යම් ඒ කරුණාවක් කුලුණුබර ගතියක් දැක්වීමක් කාරුණික චිත්ත විමුක්තියක් වේද එය අවිහිංසා නමැයි කියන ලදී' යනුවෙන් මෙසේ විස්තර කරන ලදී.

'සෝවෙය්‍යං'- මෙමත්‍රියද මෙමත්‍රිය පූර්වභාග කොට ඇති බව සුවිභාවයයි. එහි සෝවෙය්‍ය යනු කවරේද සත්වයන් කෙරෙහි යම් ඒ මෙමත්‍රියක් මෙමත්‍රි සහගත බවක් මෙමත්‍රි චිත්තවිමුක්තියක් ඇද්ද එය සෝවෙය්‍යය හෙවත් සුවිභාව යයිද කියන ලදී.' යනුවෙන් විස්තර කරන ලදී.

'මුට්ඨසච්චං'- මනා සිහියෙන් තොරව විසීම. 'එහි මුළා සිහි ඇති බව යනු කවරේද? යම් ඒ අනුස්සකියෙන් තොරවූයේ වේද, මුළා ගතියෙන් යුතුවූයේද, මනා ධාරණයෙන් තොරවූයේද

මෙය මුළු සිහි ඇති බවයයි කියයි' යනුවෙන් විස්තර කරන ලදී.

'අසම්පජ්ඣං' - 'එහි අසම්පජ්ඣය යනු කවරේද? යම් නොදැකීමක්. මනා නොදැකීමක්, අවිද්‍යාවක්, මුළාවීමක්, මෝහ සංඛ්‍යාත අකුසල මූලයක් වේද එයයි' යනුවෙන් දක්වන ලද අවිද්‍යාවමය සිහියම 'සති' නම්. සම්පජ්ඣය නම් නුවණයි.

'ඉන්ද්‍රියේසු අගුන්තද්වාරනා' - 'එහි ඉන්ද්‍රියයන්හි නොවසන ලද දෙරටු ඇති බව යනු කවරේද, මෙහි ඇතමෙක් ඇසින් රූපයක් දැක නිමිති ගනීද' යනාදී ක්‍රමයෙන් විස්තර කරන ලද ඉන්ද්‍රිය සංවර ප්‍රභේදයයි.

'භෝජනේ අමත්තඤ්ඤතා' - 'එහි භෝජනයෙහි පමණ නොදන්නා බව යනු කවරේද, මෙහි ඇතැම් කෙනෙක් නුවණින් මෙනෙහි නොකර ක්‍රීඩාව පිණිස, මදය පිණිස, අලංකාරය පිණිස සැරසිල්ල පිණිස, ආහාරගනියිද, එහි යම් සතුටු බවෙන් තොරවීමක්, පමණ නොදැනීමක්, ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා නොකිරීමක් වේද එය' යනුවෙන් මෙසේ දක්වන ලද භෝජනයෙහි පමණ නොදන්නා බව, අනතුරුව දැක්වෙන දූෂය කියන ලද දේට විරුද්ධ ක්‍රමයෙන්ම අවබෝධ කරගත යුතුය.

'පටිසංඛාත බලං' - 'එහි පටිසංඛාත බලය යනු කවරේද? යම් දැනීමක් මනා දැනීමක් වේද? මෙස් විස්තර වශයෙන් දක්වනලද නුවණින් සලකා බැලීමෙහි සමත් අකම්පා (කම්පා නොවනසුළු) ඤාණයයි.

'භාවනා බලං' - වඩන්නහුට උපදනා එනම් ශක්තිය, අර්ථ වශයෙන් විරියය සම්බෝධාංග ශීර්ෂයෙන් සත්විධ බෝධාංගයෝ වෙති. 'එහි භාවනා බලය යනු කවරේද, කුසල ධර්මයන් පිළිබඳව යම් ඒ ආසේවනයක් වැඩීමක් බහුල වශයෙන් ප්‍රගුණ කිරීමක් ඇද්ද එය භාවනා බලය නමැයි කියති. සත් ආකාරවූ බෝධාංගයෝම භාවනා බලය නම්. යනුවෙන් දැක්විය. කම්පා නොවන මනා සිහියම මෙහිදී අදහස් කෙරෙයි.

'සමාධි බලං' - නොසන්සුන් බව කම්පා නොවීම් වශයෙන් සමාධිය වෙයි. සිත එක අරමුණක යොදවා තැන්පත්කිරීම එකඟකිරීම සමාධියයි.

‘සමථ නිමිත්තං’- විදර්ශනා ප්‍රඥාව සමථය නම්. ඒ ආකාරයම ගෙන යළි යළිත් පැවැත්විය යුතුවූ සමථයාගේ නිමිති වශයෙන් ගැනීම ‘සමථ නිමිත්ත’ නම්. පශ්ගහ නිමිත්තෙහිදීද මෙම ක්‍රමයමයි. පශ්ගහ නම් විරියායයි. ඉන් දැඩි කොට ගැනීමයි. අවික්ඛේපය නම් ඒකාග්‍රතාවයයි මොවුන් අතුරෙන් සතියද සම්පජ්ඣාදියද පටිසංඛාත බලයද භාවනා බලයද සති බලයද සමාධි බලයද සමථයද, විදර්ශනාවද, සමථ නිමිත්තද, පශ්ගහ නිමිත්තද, ප්‍රග්ග්‍රහයද අවික්ෂේපයද, යන මේ සවැදැරුම් දුක්ඛයන්ගෙන්ද පසුව දැක්වෙන සීල හා දෘෂ්ටි සම්පද දුක්ඛයන්ගෙන්ද ලෞකික ලෝකෝත්තර වශයෙන් මිශ්‍රවූම ධර්මයෝ කියන ලදහ.

‘සීල විපත්තිය’- ‘එහි සීල විපත්තිය යනු කවරේද? කායික චිතික්කමය -පෙ- සියලුම දුසිල් බව සීලවිපත්තියයි’ යනුවෙන් කියන ලද සීලය විනාශ කරන ස්වභාවයෙන් යුතු අසංවර ගතිය.

‘දිට්ඨි විපත්ති’- ‘එහි දිට්ඨි විපත්ති යනු කවරේද? දෙන ලද්දෙහි විපාක නැත. යාගයෙහි කුසල් නැත- යනාදී වශයෙන් පැවත එන සමාස දෘෂ්ටිය පවසනසුලු ගතියෙන් යුතුවූ වැරදි සහිත හැඟීම- ලබ්ධිය.’

‘සීල සම්පද’- කායික අචිතික්කමය’ මෙසේ පෙර කියන ලද සුරතභාවයම සීලය සම්පාදනය කරදෙන බැවින්ද පුරවා දෙන බැවින්ද සීල සම්පදවයයි කියන ලදී. මෙහි මුළු සීල සංවරයම ‘සීල සම්පදවයයි’ මේ සිතින් ඉතිරි නොකොට ගැන්මකැයි කියන ලදී.

‘දිට්ඨි සම්පද’- ‘එහි දිට්ඨි සම්පදව යනු කවරේද, දෙන ලද්දෙහි විපාක ඇත. යාගයෙහි ආනිසංස ඇත. -පෙ- ප්‍රත්‍යක්ෂ කර ගෙන දන්වන්නුයි. යම් මෙබඳු රූ ආකාර නුවණක් දැනගැනීමක් වේද එය’ මෙසේ දක්වන ලද දිට්ඨිය පරිපූර්ණ කරන නුවණ.

‘සීල විසුද්ධි’- පිරිසිදු බවට පැමිණෙන්නට සමත් සීලය. අභිධර්මයෙහි ‘එහි සීල විසුද්ධිය යනු කවරේද, කායික අචිතික්කමය කායික වාචසික අචිතික්කමය, මෙය සීල විසුද්ධියයි කියයි’ යනුවෙන් මෙසේ බෙද දක්වන ලදී.

'දිට්ඨි විසුද්ධි' - පිරිසිදු බවට පැමිණීමට සමත් දර්ශනය අභිධර්මයෙහි වනාහි මෙහි 'එහි දෘෂ්ටි විශුද්ධිය යනු කවරේද, කම්මස්සකත ඤාණය, සච්චානුලෝමක ඤාණය, මග්ගසමංගි ඤාණය, එල සමංගී ඤාණය' යනුවෙන් මෙසේ විස්තර කරන ලදී. මෙහිදී අර්ථය බිඳ දැක්වීම් වශයෙන් තුන් ආකාර දුෂිර්ත තමා විසින් කරන ලද්දේ හෝ අනුන් විසින් කරන ලද්දේ හෝ ස්වකීය නම් නොවෙයි. සුවර්තය ස්වකීය නම් වෙයි. අරුත් දනවන හෙයින් යනුවෙන් මෙසේ දන්නා කම්මස්සක නම් නුවණයි. එහි සිට බොහෝ වට්ටගාම කර්ම රැස්කොට සැපවත් වූයේ සැපයෙන්ම රහත් බවට පැමිණි සංඛ්‍යාව ඉක්මවිය. විදර්ශනා ඥානය වූකලී මූල සිටම වාක් සත්‍යය දැනීමට විරුද්ධ නැති සිදු කෙරෙයි. පරමාර්ථ සත්‍යයට පටහැනි නොවේනුයි සත්‍යානුලෝමක ඤාණයයි කියන ලදී. 'දිට්ඨි විසුද්ධිය වූකලී යම්සේ ඒ දෘෂ්ටියගේ ප්‍රධාන බැවින්' යනුවෙන් මෙතැනදී 'දිට්ඨි විසුද්ධි' නම් ඤාණ දර්ශනය මැයි කියන ලදී.

'යථාදිට්ඨිස්ස ච පටානං' - එයින් යුතුවූම විර්යයයි. තවද පළමු පදයෙන් චතුර්මග්ගඤාණය දක්වයි. පසුපදයෙන් එය හා යෙදුන විර්යය දක්වයි. අබිදහමෙහි වනාහි 'දිට්ඨිවිසුද්ධිය නම් යම් නුවණක් දැනීමක් මුළානොවන ගතියක් ධර්මවිචයක් මනා දැක්මක් දෘෂ්ටියට ප්‍රධානවූ යම් ඒ චෛතසික විර්යාරම්භයක් යහපත් ව්‍යායාමයක් වෙයිද එය' යනුවෙන් මේ දුකය බෙද දක්වන ලදී. (දුකය නම් දෙකේ කොටසයි)

'සංවේගෝ' - 'සංවේග විය යුතු තැන්වලදී සංවේග විමයි' ජාති භය, ජරා භය, ව්‍යාධි භය මරණ භය, මේ කී ජාති ආදී බිය වශයෙන් දක්නා ඤාණයයි.

'සංවේජනීයං ධානං' - ජාති ජරා ව්‍යාධි මරණ. මේ සතර ජාති දුක, ව්‍යාධි දුක, මරණ දුකයයි, මෙසේ සංවේගය හටගැනීමට කරුණු වන බැවින් 'සංවේජනීය ධාන' යනු කියයි.

'සංවිග්ගස්ස ච යෝනිසෝ පටානං' - මෙසේ සංවේගය හටගත්තහුට උපාය ප්‍රධාන වේ. 'මෙහිදී මහණතෙමේ නූපත් පවිටු අකුසල ධර්මයන්ගේ නොහටගැනීම පිණිස ආශාව ඇති කරයිද' යනුවෙන් මෙසේ ඇතිවන විර්යයට මෙය නමකි.

'අසන්තුට්ඨිතා ච කුසලේසු ධම්මේසු' - කුසල ධර්මයන්ගේ වැඩිම පිණිස නොසතුටුභාවයාගේ යම් වැඩිවීමක් ඇද්ද, යමකින් යුතුවූ පුද්ගලයා සිල් පුරා දැහැන් උපදවාද දැහැන් උපදවාගෙන විදසුන් වැඩිම පටන්ගනිද අරඹන ලද විදසුන් වැඩිම සහිත ඔහු රහත් බව නොලබා අතරතුරෙක අවසානයකට නොපැමිණෙයි.

'අප්පට්ඨානිතා ච පට්ඨානස්මිං' - කුසල දහම්වල යම් ඒ වැඩිමක් සඳහා සකසා ඒ කටයුත්ත ඉටුකිරීම් බවක් වේද පසුබට නොවී කරණ බවක් නොපිහිටීම් සහිත කිරීමක් හිතවූ ධෛර්යය ඇති බවෙන් තොරව විර්යය බහා තබන ලද බවෙන් තොරව ආසේවනය භාවනය (වැඩිම) එය බහුල වශයෙන් වැඩිම' මෙසේ දක්වන ලද අයුරු රැ දවල්හි සකොටසක් කොට නිදිවර්ජිත කිරීමෙහි යෙදීම් වශයෙන් පටන්ගන්නා ලද ප්‍රධාන විර්යයය වැඩිමේදී රහත්බවට නොපැමිණ නොනවතින බවයි.

'විජ්ජා' - ත්‍රිවිධ විද්‍යා

'විමුක්ති' - සිත්හි අධිමුක්තියන් නිවනත් යන විමුක්ති දෙක මෙහිදී අෂ්ට සමාපත්තිද නිවරණාදියෙන් මනාව මිදුන බැවින් අධිමුක්ති නම්. නිවන සියලුම හැඩගැසෙන ධර්මවලින් මිදුන හෙයින් විමුක්තියයි දත යුතුය.

'බයේඤ්ඤා' - කෙලෙස් විනාශ කරනසුලු ආර්යයමාර්ගයෙහිවූ නුවණ.

'අනුප්පාදේ ඤ්ඤා' - ප්‍රතිසන්ධි වශයෙන් නොඋපදවනසුලු ඒ ඒ කෙලෙසුන් මරාදමන හෝ නොඉපදවීම සිදුකිරීම කෙළවර කොට ඇති ආර්යයඵලයෙහිවූ ඤ්ඤායයි. 'බයේ ඤ්ඤා' යනුද එහෙයින්ම කිය. මාර්ගසමංගී තැනැත්තහුගේ නුවණයි. 'අනුප්පාදේ ඤ්ඤා' යනුවෙන් ඵලසමාධි තැනැත්තහුගේ නුවණ දැක්විය.

'ඉමේ ඛෝ ආවුසෝ' - ඇවැත්නි, මෙය වනාහි එක් එක් තත්ති කියන ලද පරිද්දෙන් යෙදිය යුතුය. මෙසේ පත්තිස් දුක්ඛයන්ගේ වශයෙන් තෙරුන්වහන්සේ සමගියේ රසය දැක්විය.

දුක්ඛය නිමි.

මෙසේ දුක වශයෙන් සමගි රසය ගෙනහැර දක්වා දැන් තික වශයෙන් දැක්වීමට යලිත් දේශනාව ඇරඹිය.

‘ලෝභෝ’- ආශාවෙන් ඇල්නුයි ලෝබ නම් මෙය අකුසලයක්ද අකුසල මූලක්ද වෙයි. අකුසලයන් ඇතිවීමට මූල හේතුවක් වේනුයි අකුසල මූල නම්.

‘දෝසෝ’- විරුද්ධව කිසි දූෂ්‍ය වේනුයි දෝස නම්.

‘මෝහෝ’- මුළාවේනුයි මෝහ නම්. මොවුන්ගේ ප්‍රතිවිරුද්ධ පද වශයෙන් අලෝභාදිය දත යුතුය. දූෂිතවූ හෝ නපුරු ආකරවූ වර්ත දුශ්චරිතයි.

‘කාය දුශ්චරිතං’- කයින් පවත්නා හෙවත් සිදුකරන දුසිරිත කාය දුශ්චරිතයයි. සෙස්සෙහිදු මෙම ක්‍රමයමයි.

‘සුවරිතානි’ යහපත් හෝ සොඳුරුවූ වර්ත සුවරිතයි. මේ දෙවැදෑරුම් තිකයෝම පැනවීමෙහිදී හෝ කර්මපථයෙහිදී හෝ කිය යුතුය. ඉන් පැනවීම පිළිබඳව පළමුව කායද්වාරය පිළිබඳව පනවන ලද සිල්පදයේ ඉක්මවීම කයින් කරන දුසිරිතයි. එසේ නොඉක්මවීම කයින් කරන සුසිරිතයි. වාක් ද්වාරය පිළිබඳව පනවන ලද සිල්පදයේ ඉක්මවීම වට දුශ්චරිතයයි. එසේ නොඉක්මවීම වටී සුවරිතයයි. මෙකී දෙකම පිළිබඳ පනවන ලද්දහුගේ ඉක්මවීම මනෝ දුශ්චරිතයයි. එසේ නොඉක්මවීම මනෝ සුවරිතයයි. මේ පැනවීම් පිළිබඳ කතාවයි. සතුන් මැරීමාදී චේතනා තුන කායද්වාරයෙහින් වාක් ද්වාරයෙහින් හටගනිති. එය කාය දුසිරිතයි. බොරු කීමාදී චේතනා සතර වටී දුශ්චරිතයයි. දැඩි ලෝභය ක්‍රෝධය මිසඳිටුව යන තුන් සිතිවිලි හා සම්ප්‍රසුක්ත ධර්ම මනෝ දුශ්චරිතයි. සතුන් මැරීමාදියන් වල කින්තනුට උපදින විරති හෙවත් වැලකීමේ සිතිවිලි කාය සුවරිත නම්. බොරු කීමාදියෙන් වලකින්තනුට ඇතිවන ඒ පව් තුනෙන් වැලකීමේ සිතිවිලි තුන වාක්දෙරෙහි හටගන්නා බැවින් වටී සුවරිත නම්. දැඩි ලෝබ නැති බව ක්‍රෝධ නැති බව සමාසක් දෘෂ්ටිය යන තුන් සිතිවිලිවලින් යුතු ධර්මයෝ මනෝ සුවරිත නම්. මේ දක්වන ලද්දේ කර්මපථ කතාවයි.

‘කාමචිතක්කෝ’- කාම ප්‍රතිසංයුක්ත චිතර්කයයි. චිතර්කය නම් කල්පනාව හෙවත් සිතිවිල්ලයි.

‘ව්‍යාපාද විතක්කෝ’- ක්‍රෝධ අදහසින් යුතු සිතිවිල්ල ව්‍යාපාද විතක්කයයි.

‘විහිංසා විතක්කෝ’- අනුන්ට හිංසා කිරීමට සිතීම අදහස. ඒ දෙවැදෑරුම් සත්වයන් කෙරෙහිද සංස්කාරයන් කෙරෙහිද උපදිත්. කාමවිතර්කය වනාහි ප්‍රිය මනාප සත්වයන් කෙරෙහි හෝ සංස්කාරයන් කෙරෙහි හෝ සිතන්නහුට හටගනියි. ව්‍යාපාද විතර්කය අප්‍රිය අමනාප සත්වයන් කෙරෙහි හෝ සංස්කාරයන් කෙරෙහි හෝ කිපී බලන කාලයේ පටන් වැනසීම සිදුවෙයි. විහිංසා විතර්කය සංස්කාරයන් විෂයෙහි නොහටගනියි. සංස්කාරය දුක් ඉපදවිය යුත්තෙක් නම් නොවෙයි. මේ සත්වයෝ මියෙත්වා හෝ වැනසෙත්වා හෝ එසේ නොවේනම් අන් විදියකින් හෝ වැනසෙත්වායි සිතන කල්හි සත්වයන් කෙරෙහි හට ගනියි.

‘නෙක්ඛම්ම විතක්කෝ’- ගිහිගෙන් නික්මීම පිළිබඳ අදහස්. එය අසුඛය පූර්වභාගකොට ඇති කල කාමාවචර වෙයි. අසුභ ධ්‍යානයෙහිදී රූපාවචර වෙයි. ඒ දැහැන පාදක කොට මාර්ගඵල හටගත් විට එය ලෝකෝත්තර වෙයි.

‘අව්‍යාපාද විතක්කෝ’- අව්‍යාපාද ප්‍රතිසංයුක්තවූ අදහස්. මෙය මෙමත්‍රිය පූර්වභාග කොට ඇති විට කාමාවචර වෙයි. මෙමත්‍රි ධ්‍යාන විෂයෙහිදී රූපාවචර වෙයි. එම දැහැනම පාදක කරගෙන මග ඵල උපන් කල එය ලෝකෝත්තර වෙයි.

‘අවිහිංසා විතක්කෝ’- එය කරුණාව පූර්වභාග කොට ඇති කල කාමාවචරයි. කරුණා ධ්‍යාන විෂයෙහිදී රූපාවචරයි. ඒ ධ්‍යානය පාදක කරගෙන උපන් මාර්ග ඵල ඇති කල ලෝකෝත්තරයි. යම් කලෙක අලෝබය ශීර්ෂය වේද එකල සෙසු දෙක එයම ප්‍රයෝජනය කොට පවතියි. යම් කලෙක මෙමත්‍රිය ශීර්ෂය වේද එකල සෙසු දෙක එය ප්‍රයෝජන කොට පවතියි. යම් කලෙක කරුණාව ශීර්ෂකොට ඇත්තේද එකල සෙසු දෙක එයම ප්‍රයෝජන කොට ඇත. කාම සංකල්ප ආදියද කියනලද ක්‍රමයෙන්ම දැනගත යුතුය. දේශනා මාත්‍රයම වෙයි අර්ථ වශයෙන් දැක්වීමේදී වනාහි කාමවිතර්කාදියේද කාමසංකල්ප ආදියේද නානා කරුණයක් හෙවත් වෙනස්කොට දැක්වීමක් නැත.

‘කාම සඤ්ඤා’- කාම ප්‍රතිසංයුක්තවූ සංඥාව.

‘ව්‍යාපාද සඤ්ඤා’- ව්‍යාපාද ප්‍රතිසංයුක්ත සංඥාව.

‘විහිංසා සඤ්ඤා’- විහිංසා ප්‍රතිසංයුක්ත සංඥාව. මේවා පිළිබඳවද කාමචිතර්කාදියට කී පරිදිම හටගන්නා ආකාරය දත යුතුය. එහ හා යුක්තවූම මේ නෛෂ්ක්‍රම්‍යාදී සංඥාවේද නෛෂ්ක්‍රම්‍ය චිතර්කාදියෙන් යුතුවුවාහුමය. එහෙයින් ඔවුන්ගේද කාමාවචරාදී බව එපරිද්දෙන්ම තේරුම් ගත යුතුය කාම ධාතු ආදියෙහිදී “කාම ප්‍රතිසංයුක්තවූ තර්කයක් චිතර්කයක් සිහිවිල්ලක් වැරදි අදහසක් වෙයිද මෙය කාම ලෝකය පිළිබඳ වූවකි. සියලු අකුසල ධර්මයෝ කාමලෝකය පිළිබඳ වූවෝය” යන්නෙන් කාමධාතුව විස්තර කරන ලදී.

‘ව්‍යාපාද ධාතු’- “ව්‍යාපාද ප්‍රතිසංයුක්තවූ යම් තර්කයක් චිතර්කයක් වැරදි සංකල්පනාවක් වෙයිද මෙය ව්‍යාපාද ධාතු නම්. ‘දස වැදෑරුම් ආසාත වස්තූන් අතුරෙහි සිත පිළිබඳ යම් වෛරයක් ක්‍රෝධයක් නොසතුටු ගතියක් වේද එයයි” මෙය ව්‍යාපාද ධාතු නමින් හැඳින්වේ.

‘විහිංසා ධාතු’- “විහිංසා ප්‍රතිසංයුක්ත යම් තර්කයක් චිතර්කයක් වැරදි සංකල්පනාවක් වේද මෙය විහිංසා ධාතු නම්. මෙහි යම් කෙනෙක් අතින් හෝ ගලකින් හෝ දණ්ඩකින් හෝ ආයුදයකින් හෝ කසයකින් හෝ යම් කිසි ශ්‍රස්ත්‍රයකින් හෝ හිංසා කරයිද” මෙය විහිංසා ධාතු නම්. එහි සියල්ල එක් කොට ගැනීමද වෙන් නොවූවද කියා කතා දෙකකි. එහි කාම ධාතුවෙන් ගත් කල අතික් දෙකද ගත්තේවේ. එයින් බැහැර කොට මේ ව්‍යාපාද ධාතුවත් මේ විහිංසා ධාතුවත් දැක්විය. මේ සබ්බසංගාහික කථාවයි. කාම ධාතුව ගෙනහැර දක්වන බුදුහු ව්‍යාපාද ස්ථානයෙහි ව්‍යාපාද ධාතුවද විහිංසා ධාතු ස්ථානයෙහි විහිංසා ධාතුවද පිහිටුවා අනික්දේ කාම ධාතු නමැයි දැක්වූහ. මේ අසම්භින්න කථාවයි. නෙක්ඛම්ම ධාතු ආදියෙහි “නෛෂ්ක්‍රම්‍ය ප්‍රතිසංයුක්ත තර්කයක් -පෙ- මෙය නෙක්ඛම්ම ධාතූයයි කියයි. සියලුම කුසල ධර්මයෝ නෙක්ඛම්ම ධාතු නම්” මීට නෙක්ඛම්ම ධාතූයයි කියයි.

‘අව්‍යාපාද ධාතු’- “අව්‍යාපාද ප්‍රතිසංයුක්ත තර්කයක් -පෙ- මෙය අව්‍යාපාද ධාතූයයි කියයි. සත්වයන් කෙරෙහි යම්

මෙමත්‍රියක් මෙමත්‍රී සහගත චිත්ත විමුක්තියක් වේද එය" මේ දැක්වූයේ අව්‍යාපාද ධාතුවයි.

'අවිහිංසා ධාතූ' - "අවිහිංසා ප්‍රතිසංයුක්ත තර්කයක් -පෙ-මෙය අවිහිංසා ධාතූ නම්. සත්වයන් අතුරෙහි පතුරුවන යම් ඒ කරුණාවක් කරුණා සහගත චිත්ත විමුක්තියක් වේද, එය" මේ දැක්වූයේ අවිහිංසා ධාතුවයි. මෙහිදීද පෙර කී පරිදිම සබ්බසංගාහික කථාවත් අසම්භින්න කථාවත් යොදා ගත යුතුය.

'අපරාපිනිස්සෝ ධාතූයෝ' - හිස් බව යන තේරුම් අනුව අන්‍යවූද තුන් ආකාර ධාතූ කෙනෙක් ඇත. "එහි කාම ධාතූ යනු කවරේද? යටින් අවිචි නිරය සීමාකොට ඇති" යනුවෙන් මෙසේ විස්තර කොට දක්වන ලද කාම ලෝකය කාම ධාතූ නම්. කාමභව යනුද මීටම නම්. 'යටත් පිරිසෙයින් බඹලොව සීමා කොට ගෙනැවිත් ආකාසානඤ්චායතන දෙවියන් සීමා කොට ගෙන" යනුවෙන් විස්තර කොට දක්වන ලද රූප අරූප භව ඉතිරි ධාතූ දෙකයි. ධාතුවෙන් ආතන්හි භවයෙන් සීමා කළ යුතුයි භවයේ පටන්ගත් තැන සිට ඒමේදී ධාතුව පිරිසිදිය යුතුය මෙහි භවයෙන් පරිච්ඡේදය කිය යුතුයි රූප ධාතූ ආදියෙහිදී රූපාරූප ධාතූ යන්නෙන් රූපාරූප භවයන්ම කියනලදී. නිරෝධ ධාතූ යන්නෙන් නිවන දක්වනලදී.

'හිනා ධාතූ' - දෙළොස් අකුසල චිත්තූප්පාද. ඉතිරි ත්‍රෛමුඛකධර්ම ධාතූ නම් ප්‍රණීත ධාතූ නම් නවලෝකෝත්තර ධර්මයි.

'කාම තණ්හා' - පඤ්ච කාම ගුණ යුතු රාගය. රූපාරූප භවයන්හි වනාහි රාගය ධ්‍යාන නිකන්තිය සාස්වත දෘෂ්ටි සහගතවූ රාගය භව වශයෙන් පැතීම භව තණ්හාවයි. උච්ඡේද දෘෂ්ටි සහගත තෘෂ්ණාව විභව තණ්හාවයි. තවද දෙවන තුන්වන කාම දෙක හැර ඉතිරි තණ්හා කාම තණ්හා නම්. "එහි භව තණ්හා යනු කවරේද, භවය පිළිබඳව වරදවා තේරුම ගන්නා ලද අදහසින් යුතුව සිත්හි යම් ඇලීමක් ඇද්ද මෙය භව තණ්හායයි කියයි. එහි විභව තණ්හාව කවරේද? උච්ඡේද දෘෂ්ටි සහගත යම් ඒ ඇලීම් සහිත බවක් සිත්හි දැඩි ඇලීමක් ඇති භව වශයෙන් ඇලීමක් ඇද්ද මෙය විභව තණ්හාවයි. ඉතිරි තණ්හාව කාම තණ්හාවයි නැවත කාම තණ්හාදියෙහි පඤ්ච

කාම ගුණ යුක්ත රාගය කාම තණ්හා යනුයි. රූපාරූප භවයන්හිවූ ඡන්ද රාගය අනික් තණ්හා දෙකයි. අභිධර්මයෙහි වනාහි මෙය "කාම ධාතු ප්‍රතිසංයුක්ත -පෙ- අරූප ධාතු ප්‍රතිසංයුක්ත" මෙසේ විස්තර කරන ලදී. මේ වාරයෙන් කුමක් දැක්විද? මේ සියලුම ත්‍රෛභූමක ධර්මයෝ සිත් ඇලවීම ඇති කරන තේරුමෙන් තණ්හා වත්ථුක වෙයි. සියලු තණ්හාම කාම තණ්හාවෙන් ඉතිරි නොකොට ගෙන පසුව එයින් බැහැරලා අනික් තණ්හා දෙක දැක්විය. රූප තණ්හාදිය අතරෙහිද රූප භවයෙහිවූ ඡන්ද රාගය රූප තණ්හාවයි. අරූප භවයෙහිවූ ඡන්ද රාගය අරූප තණ්හාවයි උච්ඡේද දෘෂ්ටි සහගත රාගය නිරෝධ තණ්හාවයි.

'සංයෝජනාහි' - සංයෝජන ත්‍රිකයෙහි- ලොව යොදනුයි හෝ බැඳ තබනුයි - සංයෝජන නම්.

'සක්කාය දිට්ඨි' - රූපාදී ප්‍රභෙද සහිත කයෙහි වූ දෘෂ්ටි. කයෙහි විද්‍යාමාන දෘෂ්ටි.

'විචිකිච්ඡා' - මෙයින් සොයමින් වෙහෙසට- කරදරයට පත්වේනුයි හෝ සනිටුහන් කරතැබීමට නොහැක්කේනුයි විචිකිච්ඡා නම්.

'සීලබ්බතපරාමාස' - සීලයද ව්‍යායාද පරාමර්ශනය කෙරේනුයි- අල්ලා ගනීනුයි- සීලබ්බත පරාමාස නම්. තේරුම් වශයෙන් වනාහි "රූපය තමාගේයයි බලයි" යනාදී ක්‍රමයෙන් ආ විසිවැදැරුම් ලබ්ධි 'සක්කාය දිට්ඨි' නම්. 'ශාස්තෘන් වහන්සේ කෙරෙහි සැක කරයි' ආදී ක්‍රමයෙන් ආ අට වැදැරුම් වස්තු පිළිබඳවූ සැකය විචිකිච්ඡාවයි. "මෙහි ඇතැම් කෙනෙක් සීලයෙන් පිරිසිදු භවය ලැබේය. ව්‍යායාදෙන් පිරිසිදු භාවය ලැබේය, සීල ව්‍යායාදෙන් පිරිසිදු භාවය ලැබේය, යනුවෙන් සීලය අල්ලා ගනියිද, ව්‍යායාද අල්ලා ගනියිද, සීල ව්‍යායාද අල්ලා ගනිද මේ ආකාරවූ යම් දෘෂ්ටියක් ඇද්ද එය යනාදීක්‍රමයෙන් ආ වැරදි සහිත ගැනීම සීලබ්බතපරාමාසයයි.

'තයෝ ආසවා' - බොහෝ කලක් පිරිවරාගෙන විසීම යන තේරුමෙන් හෝ වැගිරීම යන අර්ථයෙන් හෝ ආශ්‍රව යයි කියති. "මහණෙනි, පටන්ගන්නා මුල් කෙළවර නොපැනෙයි. එසේ නොපෙනෙන්නේ අවිද්‍යාව නිසයි. නොපෙනීම හෙවත් නොදැනීම නිසා මින් පෙර අවිද්‍යාව නොවියයිද අනතුරුව

පසු කලක සම්භවියයිද සිතයි. මහණෙනි, පළමු කෙළවර නොපෙනෙයි. හව තෘෂ්ණාව - හව දෘෂ්ටිය හෙයින්. මෙයින් පෙර හව දෘෂ්ටිය හමු නොවීය, පසුව හමුවිය" යනුවෙන් මෙසේ බොහෝ කලක් පිරිවරාගෙන සිටීමේ තේරුම අනුව 'ආසව' දත යුතුය. ඇසින් (කඳුලු) රූප වැගිරෙයි හෙවත් පවතියි. එසේම කණින් ශබ්දද, නැහැයෙන් ගඳ සුවඳද, දිවෙන් රසද, කයින් ස්පර්ශද, සිතින් ධර්මද වැගිරෙයි- හැලෙයි- ගලා බසියි- පවතියි, මෙසේ වැගිරීම් තේරුම අනුව ආසව යි යෙහි.

පෙළෙහි වනාහි සමහර තැනක ආසව දෙකක් දක්වා ඇත. ඒ 'දෘෂ්ටධර්ම ආශ්‍රව සම්පරායික ආශ්‍රව කියාය' සමහර තැනෙක "මහණෙනි, 1 කාමාසව 2 භවාසව 3 අවිජ්ජාසව කියා ආසව තිදෙනෙකි" යි දැක්වීය. අභිධර්මයෙහිද මෙකී තිදෙනාම දිට්ඨාසවයන් සමග සතරක් කොට දැක්වීය. වහා අවබෝධවීමේ ක්‍රමයෙන් 'මහණෙනි' අපායට පමුණුවන ආශ්‍රව ඇත. තිරිසන් යෝනිය ලබා දෙන ආශ්‍රව ඇත ප්‍රේත ආත්මය ලබා දෙන ආශ්‍රව ඇත. මිනිස් ලොව ලබාදෙන ආශ්‍රව ඇත. දෙවි ලොවට පමුණුවන ආශ්‍රව ඇත" යනුවෙන් මෙසේ පස් ආකාර කොට දැක්වීය. ඡක්ක නිපාතයෙහි ආනුෂෙය්‍ය සූත්‍රයේදී මහණෙනි, සංවරයෙන් දුරුකටයුතු ආශ්‍රව ඇත පටිසේවනයෙන් දුරුකටයුතු ආශ්‍රව ඇත. පරිවර්ජනයෙන් දුරු කටයුතු ආශ්‍රවයෝ ඇත. අධිවාසනයෙන් දුරුකටයුතු ආශ්‍රව ඇත. විදෝනයෙන් දුරුකටයුතු ආශ්‍රව ඇත. භාවනයෙන් දුරුකටයුතු ආශ්‍රව ඇත. මේ අයුරින් සයක් වෙයි. සියලු ආශ්‍රවයන් පරියාසෙන් දැක්වීමෙහිදී ඔව්හුම දර්ශනයෙන් දුරුකටයුතු ආශ්‍රවය යන මෙයත් සමග සියල්ල සතකි. මේ සංගිති සූත්‍රයෙහි තුනකි. ඔවුන් අතර 'කාමයන් අතර ඒ පිළිබඳ යම් ආශාවක් ඇද්ද? යනුවෙන් මෙසේ කියන ලද පඤ්චකාම ගුණ සංයුක්ත රාගය 'කාමාසව' නම්. 'භවයන්හි යම් හව ආශාවක් පවතීද? යනුවෙන් කියන ලද සාස්වත දෘෂ්ටි වශයෙන් ගත් රාගය හව වශයෙන් පැතීම භවාසවයයි. 'දුක පිළිබඳ නොදැනීම' යනාදී නයින් කී නොදැනීම අවිජ්ජාසවයයි.

'කාමේසනා'- කාමහව ආදිය කාම ධාතු ආදී වශයෙන් දක්වන ලද්දේය. කාමේසනා ආදීන්හි 'එහි කාමේසනාව

කවරේද, කාමයන් කෙරෙහි යම් ඇලීමක් ගැලීමක් සෙවීමක් වෙයිද. එය කාමේසනා නම්' යනුවෙන් කියන ලද කාමය සෙවීමේ ආශාව කාමේසනා නම්.

'භවේසනා'- එහි භවේසනාව කවරේද, භවයන් පිළිබඳ යම් ආශාවක් ඇලීමක් සෙවීමක් වෙයිද එය භවේසනා නම්' යනුවෙන් මෙසේ දක්වන ලද භවය සොයනු කැමති ආශාව භවේසනා නම්.

'බ්‍රහ්මචරියේසනා'- 'එහි බ්‍රහ්මචරිය ඒසනාව යනු කවරේද, ලෝකය සාස්වතය -පෙ- නොවෙයි. තථාගතයන් වහන්සේ මරණින් මතු නොවන්නේ නොවෙති. යනුවෙන් හෝ යම් මෙබඳු ලබ්ධියක් වැරදි අදහසක් වෙයිද මෙය බ්‍රහ්මචරියේසනා නම්' යනුවෙන් මෙසේ කියන ලද දෘෂ්ටියක ගේ පිළිගැනීමෙන් බලිසර සොයනා අදහස බ්‍රහ්මචරියේසනා නම්. මෙහිදී තනි භවරාග දෘෂ්ටිය පමණක් නොව ඒ හා එක්ව ගිය කර්මයද මින් කියවෙයි. එහෙයින් මෙසේ කියන ලදී.- 'එහි කාමේසනාව කවරේද, කාමරාගයද ඒ හා එක්ව ගිය අකුසල සහගත කායකර්මය චචිකර්මය මනෝ කර්මය යන මේ කාමේසනායයි කියයි.

'එහි භවේසනාව කවරේද, භවය පිළිබඳ ආශාව හා එය හා එක්වූ අකුසල කායකර්මය, චචිකර්මය, මනෝකර්මය, යන මෙය භවේසනායයි කියයි. එහි බ්‍රහ්මචරියේසනා යනු කවරේද, අන්තග්‍රාහික දෘෂ්ටිය හා ඒ හා එක්වූන අකුසල කාය කර්ම චචිකර්ම මනෝ කර්ම යන මෙය බ්‍රහ්මචරියේසනා නම්.

'විධාසු'- සිල්වතා කෙනෙක් ආකාරද, ප්‍රඥවන්තයා කී ආකාරද' ආදීන්හි ආකාරය පිහිටුවීම 'විධා' නම්. 'ඒකාකාරයෙන් ඤාණවස්තු දෙආකාරයෙන් ඤාණ වස්තු' ආදීන්හි කොටස 'විධා' යන්නෙන් දැක්වෙයි. 'සෙය්‍යෝහමස්මි' 'විධා' ආදී තැන මාතය විධා යනුවෙන් දැක්වෙයි. මෙහිද එයම අදහස් කරන ලදී. මාතය වනාහි සෙය්‍යාදී වශයෙන් විධාතය කරන හෙයින් 'විධා'යි කියයි 'සෙය්‍යෝහමස්මි' යන මෙයින් සෙය්‍ය, සදිස, හීන, යනුවෙන් මාන තුනක් දැක්වෙයි. සදිස හීනයන්හිද මෙම ක්‍රමයමයි. මේ මාතය සෙය්‍යයාගේ වශයෙන් තුන් අයුරුයි. සදිසය තුන් අයුරින්ද හීනය තුන් අයුරින්ද යනුවෙන් නවවිධයි.

එහි සෙයා යන්නට මම ශ්‍රේෂ්ඨ වෙමි' යන මෙය රජුන්ට හා පැවිද්දන්ටද ඇති වෙයි. රජු වනාහි රට නිසා හෝ ධනය නිසා හෝ වාහන නිසා හෝ මා හා සමාන වෙන කවරෙකු ඇද්දැයි යනුවෙන් මාන උපදවයි. පැවිද්දද සීල ධූත ගුණ ආදියෙන් වෙන කවරෙක් මා හා සමානදැයි මාන උපදවයි. 'සෙයායාහට මම සමාන වෙමි' යන මානයද මොවුන්ටම උපදියි. රජු රටින් හෝ දනයෙන් හෝ වාහනවලින් හෝ වෙන රජවරුන් සමඟ මගේ කිනම් වෙන්කිරීමක්ද, යනුවෙන් මාන උපදවයි. පැවිද්දද සීල ධූත ගුණ ආදියෙන් අනික් භික්ෂුවක් හා මගේ ඇති වෙනස කුමක්දැයි මාන ඉපදවීමයි. 'සෙයායාහට මම හීන වෙමි' යන මානයද මොවුන්ටම හටගනියි. යම් ඒ රජෙකුට රට හෝ දන වාහන හෝ ඉතා ස්වල්ප වෙයි. ඔහු මගේ රජුය යන කිම් මාත්‍රය පමණකි කිමෙක්ද නියම රජු නම් මමය, යනුවෙන් මාන උපදවයි. පැවිද්දද එනම් භික්ෂුව සුලු ලාබ ප්‍රයෝජන ලබන්නෙකි. මම වනාහි ධර්ම කට්ඨකයෙකි, බහුශ්‍රැතයෙකි, මහතෙර කෙනෙකි, යනු පුහු කථාවක් පමණකි නමුත් මම වනාහි නියම ධර්ම කට්ඨකයා වෙමි නියම බහුශ්‍රැතයා වෙමි. නියම මහ තෙර කෙනෙක් වෙමි මට ලැබෙන තරම් ලාබ ප්‍රයෝජන අන් අයට නොලැබෙයි. යනුවෙන් මාන උපදවයි. 'මම සද්දිසයාහට උතුම් වෙමි' යි යන මානය ඇමති ආදීන්ට උපදියි. ඇමතියෙක් හෝ රැටියෝ හෝ හෝග යාන වාහනාදියෙන් කවරෙකු නම් මා හා සමාන දැයිද මා හා සමාන රාජ පුරුෂයෙක් සිටිදැයිද ඔවුන්ට ඇත්තේ ඇමති යන නම පමණකැයිද මට පමණ ඔවුන්ට කෑම ඇඳීමාදිය නැත. එසේ ඇති කල ඔවුන්ට කිනම් ඇමතිකම්ද? යනුවෙන් මෙසේ මාන උපදවයි. 'හීනයාහට උතුම් වෙමි' යනුවෙන් මේ මානය දසාදීන්ට උපදියි. දසයා වනාහි මව් පසින් හෝ පිය පසින් මා හා සමාන වෙනත් දසයෙක් සිටිද සෙස්සෝ ජීවත්වන්නට ක්‍රමයක් නැති බැවින් බඩ රැකගන්නට දසයෝ වූහ. මම වනාහි එසේ නොව ප්‍රවේණියෙන්ම ආවෙකිමි එනිසා උතුම්. ප්‍රවේණියෙන් ආ බැවින් දෙපසින් පිරිසිදුය. අසවල් දසයා හා මා අතර කිනම් වෙනසක්ද බඩ රැකගැනීමට මා දසවූවෙක් නොවේ. පරවේණියෙන් මට උරුමවූ දෙයක. මා හා තරඟ කිරීමටත්

දසයෝ සිටිද්ද යනුවෙන් මානය උපදවයි. යම් හෙයකින් පුක්කුස වණ්ඩාල ආදී කුලයෙක දසයෙකු වුවද මේ මානය උපදවයි. මම ශ්‍රේෂ්ඨයාට වඩා ශ්‍රේෂ්ඨ වෙමි' 'සදිසයාටද වඩා සමාන වෙමි. 'හීනයාට වඩා උතුම් වෙමි' යන මේ මාන තුන නියම මානයෝය. රහත් මග වරදියි. හෙවත් මොව්හු රහත් මග වරදන්නෝය. එහෙයින් වේවා 'යාථාමාන' නම්. ඉතිරි මානයෝ සදෙන 'අයාථාම මාන' නම් මෙහිදී පළමුවන මාර්ගය වෙයි.

'තයෝ අද්ධා'- කාලත්‍රය.

'අතීතෝ අද්ධා'- ක්‍රම දෙකකි. සූත්‍ර ක්‍රමය, අභිධර්ම ක්‍රමය යන දෙකයි. සූත්‍රාන්ත ක්‍රමයේ හැටියට නම් ප්‍රතිසන්ධියෙන් පෙර කොටස අතීත කාලයයි. චුතියෙන් පසු කොටස අනාගත කාලය නම්. චුති ප්‍රතිසන්ධින් සහිතව ඊට අනතුරුවූ කාලය වර්තමාන කාල නම්. අභිධර්ම ක්‍රමයෙන් ක්ෂණ තුනෙහි විනාශයෙන් උඩ කොටස අතීත කාලය නම්. ඉපදීමට පෙර අනාගත කාල නම්. ක්ෂණ තුනෙහි පවතින කාලය වර්තමාන කාල නම්.

අතීතාදී හෙදය නම් ධර්මයන් පිළිබඳව කාලයේ ඇති මේ වෙනස් බවයි. අතීතාදී හෙද සහිත ධර්මයන් සලකාගෙන මෙහි පරමාර්ථ වශයෙන් අවිද්‍යමානවූ කාලය එම වහරින් කියන ලදැයි දත යුතුය.

'තයෝ අන්තා'- කොටස් තුන. "කාය ඛන්ධනයේ ඇතුළත, දිරයි" යන ආදියෙහි ඇතුළත්ය. "ඒසේවන්නෝ දුක්ඛස්ස" ආදියෙහි පරභාගය අන්ත නම්. "අන්තමිදං භික්ඛවේ ජීවිතානං" මෙහි ලාමක බව අන්ත නම්. "සක්කායෝ ඛෝ ආවුසෝ පඨමෝ අන්තෝ" ආදියෙහි කොට්ටාසය අන්ත නම්. මෙහිදු කොට්ටාසයම අදහස් කරන ලදී.

'සක්කායෝ'- පඤ්ච උපාදනස්කන්ධ

සක්කාය සමුදයෝ'- ඔවුන්ගේ ඉපදවීම සලසන පූර්ව තණ්හාවයි.

'සක්කාය නිරෝධෝ'- දෙක්හිම නොපැවැත්ම සලසන නිවණයි. මාර්ගය වූකලී නිරෝධය ලැබීමට උපාය බැවින් නිරෝධය ගත් කල සෙස්සද ගන්නා ලදැයි දත යුතුය.

'දුක්ඛ දුක්ඛතා'- දුක් සහිතවූ බැවින් දුක්ඛතා නම්. දුක් වේදනාවට මේ නමකි.

සංඛාර දුක්ඛතා'- සංස්කාර භාවයෙන්වූ දුක් බැවින් අදුක්ඛම සුඛ වේදනාවට මේ නමකි. එය නැඩගැසෙන ගතියෙන් යුතු බැවින් ඉපදීම ජරාව විනාශය යන මේ ගතිවලින් පෙළෙන්නේවේ. එහෙයින් අනික් දුක් ස්වභාවයන්ගෙන් තොර බැවින් සංස්කාර දුක්ඛතා කියන ලදී.

'විපරිනාම දුක්ඛතා'- විපරිනාමයෙහි වූ දුක්ඛතා මෙය සැප වේදනාවට නමකි සැපයාගේ පෙරළි යාමෙන් දුක උපදියි. එහෙයින් සැපය විපරිනාම දුක්ඛතාවයකැයි කියයි. තවද දුක් වේදනාවද සැප වේදනාවද හැර සියලුම ත්‍රේභූමක ධර්ම "හැම සංස්කාර දුක්ඛතා"යි කීමෙන් සංස්කාර දුක්ඛතාවකැයිද දත යුතු.

'මිච්ඡන්ත නියතෝ'- නියත වශයෙන් ම මිථ්‍යා ස්වභාවයට පැමිණ. නියත මිථ්‍යාදෘෂ්ටිය ඇතුලු ආනන්තරිය කර්මයට මේ නමකි.

'සම්මන්ත නියතෝ'- යහපත් බව නියත වශයෙන් ඇති චතුරාර්ය්‍ය මාර්ගයන්ට මේ නමකි.

'න නියත'- අනියත. නියත නොවූ සෙසු ධර්මයන්ට මේ නම.

'තයෝ තමා'- "තමන්ධකාරය, සම්මෝහය, අවිජ්ජෝස, මහා භය" යන මේ කියමනෙන් අවිද්‍යාව තම නම්. මෙහි වනාහි අවිද්‍යා ශීර්ෂයෙන් විචිකිච්ඡාව කියන ලදී.

'ආරම්භ'- පැමිණ.

'කංඛති'- සැක උපදවයි.

'විචිකිච්ඡති'- සොයමින් කරදරයට පැමිණෙයි. ස්තීර ලෙස සනිටුහන් කිරීමට අපොහොසත් වෙයි.

'නාධිමුච්චති'- එහි මීදෙන්ට නොහැකි වෙයි.

'න සම්පසීදති'- එය අරබයා පැහැදිලි ඵලවීමට අපොහොසත් වෙයි.

'අරක්ඛෙය්‍ය'- නොරැකික යුතු. තුන් දෙරෙහි එක එකක් රකින ක්‍රියාවක් නම් නැත. සියල්ල සිහියෙන් ආරක්ෂා කළ යුතුයයි, දක්වයි.

‘නත්ථි තථාගතස්ස- මෙය නම් මට ඉක්මණින් ඇතිවූ කාය දුසිරිතක. මම මෙය අනුන් නොදැනගන්නා පරිද්දෙන් සඟවා තබා ගනිමි හෙවත් රැකගනිමි, කියා මෙසේ සඟවා තබාගත යුතු කායදුසිරිතක් තථාගතයන් වහන්සේට නැත. මනෝ දුශ්චරිතාදී සෙස්සෙහිදු මෙම ක්‍රමයමය. කිමෙක්ද? අතික් ක්ෂීණාශ්‍රවයන්ගේ කාය සමාවාරාදිය අපිරිසිදුද? අපිරිසිදු නැත. තථාගතයන්ගේ සේ පිරිසිදුද නැත. අල්පශ්‍රාතවූ රහත් තෙමේ කිසියම් ලෝකවදායකට නොපැමිණෙයි. ප්‍රඥප්ති විෂයෙහි අදක්ෂ හෙයින් විහාර කිරීම් කුටිකිරීම සමග ඇතැම් කටයුතු කිරීම එකට වාසය යනාදියෙන් කායද්වාරයෙහි ඇවැත්වලට පැමිණෙයි. සඤ්චරිත්ත, පදසෝධම්ම, උත්තරිංජප්පඤ්චවාච, භූතාරෝචන, යන මේ ආදියෙන් වාක්ද්වාරයේ ඇවැත්වලට පැමිණෙයි. උපනික්ඛිතසාදි යන වශයෙන් මනෝද්වාරයෙහි රූපිය ප්‍රතිග්‍රහණ නම් වූ ඇවැත්වලට පැමිණෙයි. දම්සෙනෙවි හිමියන් වැනි රහතුන්ට මනෝද්වාරයෙහි සඋපාරම්භ වශයෙන් මනෝ දුශ්චරිත ඇතිවෙයි. වාතුම කථාවස්තුවෙහිදී වනාහි පන්සියයක් හික්ෂුන් සමග සැරියුත් මුගලන් දෙනම උන්වහන්සේට වැදි කල ඔවුන්ගේ වැඩ සඳහා වාතුමෙයාක ශාක්‍යයන් භාග්‍යවතුන්වහන්සේ ක්ෂමා කරවූහ. තෙරුන්වහන්සේ භාග්‍යවතුන්වහන්සේ විසින් ‘සාරිපුත්‍රය, හික්ෂු සංඝයා මා වැදි කල තට කිමෙක්විද’යි විචාරන ලද්දේ මම පිරිස ගැන ඇති අව්‍යක්ත බව නිසා ශාස්ත්‍රාන්වහන්සේ ප්‍රණාමය කළ මෙතැන්පටන් විශේෂයෙන්ම අවවාද නොදෙන්නෙමි’යි යන සිත උපදවාගෙන කීය. වහන්ස, මට මෙබඳු අදහසෙක් විය. භාග්‍යවතුන්වහන්සේ හික්ෂුසංඝයා වැදි කල අඩු උත්සාහ ඇතිව දැන් බුදුහු ඉහාත්ම සැපවිහරණයෙහි යෙදුනේ වෙසෙති. අපිද දැන් අඩු උත්සාහ ඇත්තත්ව ඉහාත්ම සැප විහරණයෙහි යෙදී වාසය කරමුයි සිතූහ. අනතුරුව ඔහුගේ ඒ මනෝ දුශ්චරිතයෙහි දෝෂය ආරෝපනය කරමින් බුදුහු වදළහ. ‘සාරිපුත්‍රය, ඔබ නැවතත් මෙය බලාපොරොත්තු වෙව, එනම් නැවතත් මෙබඳු සිතක් උපදවීම යන මේ කරුණ’ යනුයි. ‘අනුන්ට අවවාද නොකරන්නෙමි අනුශාසනා නොකරන්නෙමි’ යන මෙයයි. මෙසේ සිතා බැලූ මොහොතේම තෙරුන්වහන්සේට

මනෝදුශ්චරිතය හටගත්තේය. භාග්‍යවතුන්වහන්සේට වනාහි මෙපමණකුදු නොමැත. සර්වඥ බව ලැබුවෙකුහට දුශ්චරිත නොසිදුවන්නේය යන මේ කාරණය පුද්ගලයක් නොවේ. බෝසත් බැවිහි සිටියහුට සවසක් ප්‍රධන්වීර්යය වැඩීමේ යෙදුන කලද එබන්දක් සිදු නොවූයේමය. උදර සිවියෙන් පිටකටුව හා එකට ඇලුන කල පවා ශ්‍රමණ හවත් ගෞතමයෝ මළහ'යි යන මේ විමතිය දෙවියන් තුළ උපන්විද සිද්ධාර්ථය, කුමක් හෙයින් ක්ලාන්ත වෙහිද? හෝග සම්පත් වළඳන්ටත් පින්කරගන්ටත් හැකිය. රජවීමත් කරා යවයි මාරයා විසින් කී කල පවා 'ඔව්, එසේ ගොස් හෝගසම්පත් වළඳීම'යි යන විතර්ක මාත්‍රයකුදු නොඉපදවීය. අනතුරුව මාරයා මුත්වහන්සේට බෝසත් කල වර්ෂ හයක්ද බුදුවූ කල එක් වර්ෂයක්ද ලුහුබැඳ හැසිර පවා කිසිදු වරදක් නොදැක මෙය කියා ගියේය.

"(මම) සත් වසක් මුලුල්ලේ පියවරක් පියවරක් පාසා භාග්‍යවතුන්වහන්සේ ලුහුබැන්දෙමි. (එහෙත්) සතිසම්පන්නවූ සම්බුදුරජාණන්වහන්සේගේ දෝෂයක් - සිදුරක් සොයාගන්ට නොලැබුනේය' යනුයි.

තවද දහඅටවැදෑරුම් බුද්ධධර්මයන්ගේ වශයෙන්ද භාග්‍යවතුන්වහන්සේ පිළිබඳ දුශ්චරිත නොමැති බව දත යුතුය. දහඅට වැදෑරුම් බුද්ධධර්මයෝ නම්:- 1 තථාගතයන්වහන්සේට කායදුශ්චරිත නැත, 2 වච් දුශ්චරිත නැත, 3 මනෝ දුශ්චරිත නැත, 4 බුදුන්ගේ අතීතය දන්නා අප්‍රතිහත ඥාණය, 5 එබඳුම අනාගත ඥාණය, 6 එබඳුම වර්තමාන ඥාණය, 7 බුදුන්ගේ සියලුම කායකර්ම ඥාණය අනුව පැවතීම, 8 එබඳුම වච්කර්මය, 9 එබඳුම මනෝ කර්මය, 10 ඡන්ද හානි රහිත බව, 11 වීර්යය හානි රහිත බව, 12 සති (සිහිය) හානි රහිත බව, 13 දවය (ක්‍රීඩා) රහිත බව, 14 ශබ්ද රහිත බව, 15 දෝෂ හෝ පැකිලිම් රහිත බව, 16 ඉක්මන් බවක් නැති, 17 ක්‍රියාවක නොයෙදුන සිත ඇති බව, 18 අකුසල් සිත් රහිත බව යනුයි.

'කිඤ්චනා'- පළිබෝධ - දෙස්

'රාගෝ කිඤ්චනං'- රාගය උපන් කල සත්වයන් බදිසි දෝෂ සහිතයන් කරයි. එහෙයින් රාගය පළිබෝධයකැයි කියති. අනික් දෝස - මෝහ දෙක්හිද මෙම ක්‍රමයමයි.

‘අග්ගි’- දැව්මි තැව්මි අර්ථයෙන් අග්ගි නම්.

‘රාගග්ගි’- රාගය උපදින කල සත්වයන් දවයි, තවයි. එහෙයින් එය ගින්නකැයි කියති. අනික් දෙක්හිද මෙම ක්‍රමයමයි.

මෙය ගැන නිදසුන් කතාවස්තු ඇත- ඉන් එකක් මෙසේය- (පෙර) එක් තරුණ භික්ෂුණියක් සිතුල්පව් වෙහෙර පොහෝ ගෙට ගොස් එක් දෙරටුපාල රූපයක් බලමින් සිටියාය. අනතුරුව ඇයගේ ඇතුළත රාගය හටගති. ඕ තොමෝ එයින්ම දැව්ගොස් කළුරිය කළාය. සෙසු භික්ෂුණිහු පෙරලා යන්නාහු මේ තරුණ භික්ෂුණිය සිටියාය. ඇයද කැඳවවියයි කීහ. එකල එකියක් ගොස් කුමක් හෙයින් සිටියාදැයි අත ඇල්ලුවාය. එසේ ගත් කල පෙරලී ගොස් වැටුනාය. මේ දැක්වූයේ රාගයෙන් දැව්ම ගැන සදහන් කතා පුවතකි ද්වේෂයෙන් දැව්ම දක්වනු පිණිස මනෝපදෝසික (සිත දූෂණය වීමෙන් කෝපයෙන් යුතු) දෙවියන්ගේ කතා නිදසුන්ය. මෝහයෙන් දැව්ම දක්වනු පිණිස බිඬ්ඛාපදෝසික (සෙල්ලම් කිරීමෙන් දූෂණයවූ සිත් ඇති) දෙවියන්ගේ කතා දත යුතුය. මෝහයන්නෙන් මෙහිදී ඔවුන්ගේ සිහි මුලාවීම දත යුතුය. එනිසා ක්‍රීඩා වශයෙන් ආහාර ගන්නා කාලය ඉක්මවා කළුරිය කෙරෙති.

‘ආහුනෙය්‍යග්ගි’- ආහුනනය නම් සැලකිළි සත්කාරයි. ඒ ආහුනයට හෙවත් සැලකිළි සත්කාරයන්ට සුදුසුවේනුයි ආහුනෙය්‍ය නම්. මව්පියවරුය, මව්පියවරු දූපුතුන්ට බොහෝ උපකාර කළ අයයි. එහෙයින් මව්පියෝ දූපුතුන්ගේ සැලකිළිවලට සුදුස්සෝය හෙවත් ආහුනෙය්‍යයෝය. ඔවුන්ට එසේ පුදසැලකිළි නොදක්වන දූපුතුන් නිරයාදියෙහි උපදිති. එහෙයින් සුලු කරුණකින් හෝ මව්පියන් නොතැවිය යුතුය තම තමන්ගේ තැවීමට මව්පියන්ට නොසැලකීම හේතුවෙයි. එහෙයින් මව්පිය නමැති ආහුනෙය්‍යයෝ එසේ අනුදහනාර්ථයෙන් ‘ආහුනෙය්‍යග්ගි’ නම් ලබති. එම තේරුම මිත්‍රවින්දක කතාපුවතින් දැනගත හැක. එය මෙසේය:-

මිත්‍ර වින්දකයා වනාහි ධනවත් කුලීනයෙකි. එක් පොහෝදිනක ඔහුගේ මව ඔහුට කථාකොට දරුව, අද නුඹ පෙහෙවස් සමාදන් වූවෙක්ව වෙහෙරෙහි මුලු රැයෙහිම හිඳ ගෙන බණ අසව, එසේ කළහොත් ඔබට දහසක් දෙමි’යි කීවාය.

එයැසු මිත්‍රවින්දක ධන ලෝභයෙන් විහාරයට ගොස් සිල් සමාදන්ව මෙතැන කිසි අයුරකින් බිය නැතැයි දැන ධර්මාසනයයට වැදහොත්තේ මුලුරැයේ නිදගෙන සිට පසුද ආපසු ගෙදර ගියේය. මව උදයෙන්ම කැඳ පියාගෙන ඔහුට දුන්නාය. ඔහු මුලදී පොරොන්දු ප්‍රකාර රත්මිළ දහස ඉල්ලාගෙන පසුව කැඳ බීවේය. එකල ඔහුට මෙබඳු සිතක් විය. මම දැන් ධනය රැස්කිරීමට පටන්ගනිමි යන අදහසයි ඔහු නැවකින් මුහුද එතර කරනු කැමති විය. එවිට ඔහුගේ මව දරුව, නුඹට මේ ගෙදර හතළිස් කෙළක් ධනය තිබේ ඔය ගමනින් කම් නැතැයි වැළැක්වුවාය. එහෙත් ඔහු මවගේ බස නොපිළිගෙන යනු පිණිසම සුදනම් විය. අන්තිමයේ මව ඔහුගේ ඉදිරිපිට සිටියාය. එහිදී ඔහු ඇයට කිපී 'මැය මා පෙරටුව සිටින්නිය'යි පයින් ගසා බිම හෙලා යන්ට ගියේය. මව නැගිට පුත්‍රය, මා වැනි මවකට මෙසේ කොට යන නුඹට ගිය ගිය තැනදී සැපතක් වන්නේය, යන මෙබඳු හැඟීමක් නම් නැතැයි කීවාය. එසේ නැවක නැගී යන ඔහුට සත්වනද නැව ක්‍රියා විරහිතව සිටගති. එවිට එහි සිටි මිනිස්සු ඒකාන්තයෙන් නැව මෙසේ සිටීමට මෙහි එක් පව්වු පුද්ගලයෙකුවිය යුතුයයි සලකා සිටිටු දී ඔහු සොයමු යි කතිකා කළාහුය. එසේ සිටිටු දීමේදී මිත්‍රවින්දක හටම තුන් වරක් එම සිටිටුව ලැබුණේය. ඔව්හු මිත්‍රවින්දකට පහුරක් දී මුහුදෙහි දියත්කළහ. ඔහු එක් දිවයිනකට පැමිණ විමාන ප්‍රේතියන් සමග සම්පත් විදිමින් ඔවුන් විසින් ඉදිරියෙන් ඉදිරියෙන් නොයවයි කිවද එසේම කරයි. එහිදී එය දෙතුන් ගුණයෙන් වැඩි දියුණු කොට මහත් සම්පත් දිටිය. ක්‍රමයෙන් ගොස් දැළිපිහිය මුවහත බඳු මුවන ඇති රෝදයක් දරන්නෙක් දිටිය. ඔහුගේ ඒ වක්‍රය පියුමක් මෙන් පෙනීයයි. හෙතෙමේ ඔහුට කීය. එම්බල තා පැළඳ සිටින ඔය පියුම මට දෙව, හිමිය, මෙය පියුමක් නොවේ. මේ දැළිපිහිය මුවහ වැනි මුවහක් ඇති වළල්ලකි එවිට තෝ කුමක් හෙයින් මා රවටන්නෙහිද? මා පියුම් දැක නැති කෙනෙකැයි සිතුවෙහිද? තා ඔය රත් සඳුනෙන් තවරා පැළඳ ගත් පියුමෙක, එය මට දීමට අකමැත්තෙන් ඔය සේ කියහි යි පැවසීය. එවිට ඒ බුරවක්‍රය දරා සිටින්නා මෙසේ සිතීය. මොහුන් මා කළ කර්මය බඳු කර්මයක් කොට එහි

විපාක විදිනු කැමැත්තෙකි. එහෙයින් 'එසේ නම් බොල, සිටුව, යි කියා ඔහු මත එකී වක්‍රය බහා දැමීය. එහෙයින් මෙසේ කිය.

'සිව්දෙනාගෙන් අටදෙනාද, අටදෙනාගෙන් දහසය දෙනාද, දහසය දෙනාගෙන් දෙතිස් දෙනාද, ඉක්මවා ගොස් වක්‍ර දරන්නා වෙතට පැමිණියේය. එසේ ගොස් ඒ කැමති පුරුෂයාගේ මුදුනෙහි තියුණු මුවක සහිත ඒ වක්‍රය කැරකෙයි"

'ගහපති'- ගෙහිමියා

'ගහපතග්ගි'- ඔහු මාගමට ආසන වක්‍රාභරණ ආදිය දීමෙන් බොහෝ උපකාරකරයි. එය නිසි සේ නොකොට ඉක්මවීමෙන් කාමමිත්‍යාවාරයෙහි හැසිරීමෙන් එසේ හැසිරෙන මාගම නිරයාදියෙහි උපදියි, එහෙයින් හෙතෙමේද පළමු කියන ලද ක්‍රමයෙන් දැවීම තැවීම සිදු කරන තේරුමෙන් 'ගහපතග්ගි'යි කියයි. ඒ පිළිබඳ කතා පුවත මෙසේය.

(පෙර) කසුප් බුදුන් දවස එක් සෝවාන්වූ උපාසකයෙකු ගේ භාර්යාවක් අනාවාරයෙහි හැසිරෙයි. ඒ උවසුවා එය ප්‍රත්‍යක්ෂ වශයෙන් දැක කුමක් හෙයින් මෙසේ හැසිරෙහිදැයි ඇසීය. එවිට ඇය ඉදින් මම මෙබන්දක් කෙරෙමි නම් මේ මගේ බල්ලා ස්පර්ශ කරමින් කාවායි කියා කලුරිය කොට කණ්ණමුණ්ඩක නම් විල විමාන ප්‍රේතියක්ව උපන්නාය. එසේ ඉපදී දවල් කාලයේ සැපවිදියි රැයෙහි මහත් දුක්විදියි. බරණැස් රජ මුව දඩයමේ යන්නේ වනයට පැමිණ පිළිවෙළින් කණ්ණමුණ්ඩක විල වෙත ගියේ ඇය දැක ඇ හා සැප වින්දේය. ඕ තොමෝ රැයෙහි ඒ රජු රවටා දුක් විදියි. රජු එය විමසනු පිණිස මැය රැයෙහි කොහි යෙයිදැයි ඇය පසු පසින් ගොස් නුදුරෙහි සිටියේය. කණ්ණමුණ්ඩක විලෙන් නික්මී ඇය පට පට යන හඬින් හපාකන එක බල්ලෙකු දැක රජු සිය කඩුවෙන් උභ දෙපලු කර දැමීය එවිට ඉන් දෙදෙනෙක් ඇතිවූහ. යලිත් ඒ දෙදෙනා කැපූ කල සතර දෙනෙක් වූහ. යලිත් කැපූ කල අටදෙනෙක් විය. ඒ අට දෙනා කැපූ කල සොළොස්දෙනෙක් වූහ. එවිට ඒ ස්ත්‍රිය 'හිමියනි, කුමක් කෙරෙහිදැයි' ඇසීය. රජු 'මේ කීමෙක්දැයි' ඇසීය. එවිට ඇය 'රජ තුමනි, මෙසේ නොකොට කෙළ පිඩක් බිම හෙළා පයින් ගටා දමව'යි කීවාය. ඔහු එසේ කළේය. ඒ බල්ලෝ සියල්ලෝම අතුරුදහන් වූහ.

එදවසින් ඇයගේ එම කර්මය අවසන් විය. රජ කලකිරී යන්ට නික්මිණි. එවිට ඇය 'හිමියනි, ඒ කර්මය ගෙවී අවසන් විය. එනිසා නොයවයි' කීවාය. එහෙත් රජ එය නොඅදහාම යන්ට ගියේ ය.

'දක්ඛිණෙය්‍යග්ගි' - මෙහි 'දක්ඛිණ' යන්නෙන් සිව්පසය කියන ලදී. භික්ෂු සංඝයා දක්ඛිණෙය්‍ය නම්. ඒ දක්ඛිණාර්ථ භික්ෂුව ගිහියන්ට තුන් සරණයෙහි පිහිටුවීම පත්සිල්හි පිහිටුවීම මව්පිය උපස්ථානයෙහි යෙදවීම, දැහැමි මහණ බමුණන්ට උපස්ථාන කිරීමෙහි යෙදවීම, මේ ආදී යහපත් දේවල යෙදවීම් කර දෙන බැවින් බොහෝ උපකාර සිදු කර දෙයි මෙහිදී වැරදි මගෙහි පිළිපත් ගිහියෝ භික්ෂු සමූහයාට ආක්‍රෝෂ පරිභව කොට අපාය ආදියෙහි උපදිති. එහෙයින් ඔහුද පළමු පරිදිම තැවීම කරන අර්ථයෙන් 'දක්ඛිණෙය්‍යග්ගි' යනුවෙන් දක්වයි. මේ අර්ථය පැහැදිලි කරනු සඳහා විමාන වස්තුවෙහි රේවති කතා වස්තුව විස්තරකර බලා ගත යුතුය.

'තිව්ධෙන රූපසංගහෝ' - තිව්ධෙන යන්නෙන් තුන් කොටසකින් යනු දක්වයි. 'සංගහ' යන්නෙන් ජාති සංජාති ක්‍රියා ගණන් වශයෙන් සතර වැදෑරුම් සංග්‍රහයක් ඇත. එහි සියලු ක්ෂත්‍රියයෝ එක්වා'යි කී කල එය ජාති සංග්‍රහයයි. සියලු කොසොල් රට වැසියෝ'යි කී කල සඤ්ජාති සංග්‍රහයයි. සියලු ඇත්ගොව්වෝ'යි ගැනීමෙන් ක්‍රියා සංග්‍රහව ගැනෙයි. 'චක්ඛායතනය කෙතෙක් කඳු ගණනකට ගැනෙයිද චක්ඛායතනය රූපස්කන්ධයෙන් සංගෘහිතය' යන මෙය ගණන සංග්‍රහවයි. එය මෙහි බලාපොරොත්තු වන ලදී. එහෙයින් තිව්ධෙන රූපසංගහෝ යන්නෙන් තුන් කොටසකින් රූප ගණන් ගැනීම වෙනැයි යන අදහස ලැබෙයි.

'සනිදස්සනං' - සනිදස්සනාදියෙහි තමා අරබයා පවත්නා චක්ඛුවිඤ්ඤාණ සංඛ්‍යාත ඇසින් සහ නිදර්ශනයෙන්.

'සප්පට්ඨා' - ඇස නැසීමට සමත් බැවින් ක්‍රෝධය සමඟ යන තේරුම ලැබෙයි. එය අරුත් විසින් රූපායතනයමයි.

'අනිදස්සනං' - චක්ඛුවිඤ්ඤාණ සංඛ්‍යාත නිදර්ශනයක් මොහුට නැත්තේනුයි අනිදස්සන නම්. කන් ආදිය විනාශ කිරීමට සමත් බැවින් ක්‍රෝධය සමඟ යනු 'සප්පට්ඨා' යන්නෙන්

කියවෙයි. එය අරුත් වශයෙන් නම් වක්ඛායනනාදී ආයතන නවයයි. කියන ලද අයුරු නිදසුනක් මීට නැත්තේනුයි 'අනිදස්සන' නම්. මොහුට පටිසය නැත්තුයි 'අප්පට්ඨ' නම්. එය අරුත් වශයෙන් ආයතන දසය හැර ඉතිරි සුබ්බම රූපයයි 'කයෝ සංඛාරා'- සහජාත ධර්මයන්ද සම්පරායික ඵල ධර්මයන්ද සංස්කරණය කෙරේනුයි හෙවත් රැස්කෙරේනුයි සංඛාර නම්.

'පුඤ්ඤතිසංඛාර'- රැස්කෙරේනුයි පිළියෙළ කෙරේනුයි අතිසංඛාර නම්. පුණ්‍යමය අතිසංස්කාරය පුණ්‍යාතිසංස්කාරයයි. "එහි පුඤ්ඤතිසංස්කාරය යනු කවරේද කාමාවචර හා රූපාවචරවූ දනමය සීලමය භාවනාමය කුසල චේතනාවෝය." මෙසේ දක්වන ලද අටවැදෑරුම් කාමාවචර කුසල මහා චිත්ත චේතනාවන්ටද පස්වැදෑරුම් රූපාවචර කුසල චේතනාවන්ටද මෙය නමකි. මෙහි දන හා සීලමය චේතනා අටකි භාවනාමය චේතනා දහතුනකි. ප්‍රගුණවූ හෙවත් පුරුදු පුහුණුවූ ධර්මය සප්තකායනා කරන්නාහට අනුසන්ධි (නැවතුම්පලවල්) ඉක්මගියද ඔහු එය නොදනියි. පසුව එය සිහිකරන්නේ දැනගනියි. එපරිද්දෙන්ම කසිණ පරිකර්ම කරන්නහුටද ප්‍රගුණවූ දැහැන ප්‍රත්‍යවෙක්ෂා කරන්නහුටද ඤාණවිප්‍රයුක්තවූවද භාවනාව වෙයි. භාවනාමය චේතනා තෙළසකැයිද එහෙයින් කිය. එහි දනමය කුසල චේතනාදීන්හි දනය අරඬයා යම්බඳු යහපත් කුසල චේතනාවක් ඇතිවෙයිද එය දනමය පුණ්‍යාතිසංස්කාරයයි කියයි. සීලය අරඬයාද පෙර කී පරිදිමයි. භාවනාව අරඬයාද පෙර කී පරිදිමයි. මේ දක්වන ලද්දේ කෙටි දේශනා මාර්ගයයි.

'දනමය චේතනා'- විවරාදී සිව්පසයෙහි හෝ රූපාදී සවැදෑරුම් අරමුණෙහි හෝ ආහාරාදී දස දන වස්තුවල හෝ ඒ ඒ දේ දෙන්නහුට ඒ සිතිවිලි ඉපදීමේ පටන් පූර්වභාගයේදී පරිත්‍යාග කළ කල්හිද පසුව සොම්නස් සහගත සිතින් සිහිකිරීමෙන්ද යන තුන් කල්හි පැවති චේතනා දනමය නම්.

'සීලමයා චේතනා'- සිල් පිරීම සඳහා මහණ වෙමිසි වෙහෙරට ගොස් පැවිදිවන්නහුගේ මනදෙල මුදුන් පමුණුවා ගෙන 'මම දැන් මහණ උනෙමි, අනේ හොඳයි යහපති' යනු

වෙන් සිහි කරන්නහුටද ප්‍රාතිමෝක්ෂ සංවරය රකින්නහුටද විවරාදී ප්‍රත්‍ය ප්‍රත්‍යවේක්ෂා කරන්නහුටද ඉදිරියට පැමිණ ඉදුරන්ට හමුවූ රූපාදියෙහි චක්ඛුද්වාරාදිය සංවර කරගන්නාහටද ජීවිකාව ශුද්ධව තබාගන්නාහටද පවත්නා චේතනාවෝ සීලමය නම් වෙති.

'භාවනාමයා චේතනා'- පටිසම්භිධාවේදී කියන ලද විදර්ශනා මාර්ගයට අනුව 'ඇස අනිත්‍ය දුක්ඛ අනාත්ම වශයෙන් භාවනා කරන්නහුට -පෙ- මත්‍ය රූප ධර්මයෙහිවූ චක්ඛු විඤ්ඤාණය මනෝවිඤ්ඤාණය චක්ඛුසම්පස්සය- මනෝසම්පස්සය- චක්ඛු සම්පස්සය වේදනාව- මනෝසම්පස්සය වේදනාව- රූපසඤ්ඤාව -පෙ- ජරා මරණ අනිත්‍ය දුක්ඛ අනාත්ම වශයෙන් වඩන්නහුට පවත්නා චේතනාවෝ භාවනාමය නම් වෙති." යන මේ විස්තර කථාවයි. අපුඤ්ඤාවූයේද ඒම අභිසංඛාර වූයේද අපුඤ්ඤාභිසංඛාර නම්. දෙළොස් වැදෑරුම් අකුසල් සිත් හා එක්ව යෙදුන සිතිවිලිවලට මේ නමකි. "එහි අපුඤ්ඤාභිසංඛාර යනු කවරේද? කාමාවචර අකුසල් සිතිවිලි අපුඤ්ඤාභිසංඛාර නම්. මීට අපුඤ්ඤාභිසංඛාරයි කියයි" යනුවෙන් මෙය දැක්වූහ. නොසෙල්ලි නිශ්චල ලෙස සිටීමට පුරුදු කරන අරූපාවචර විපාකමයන් පිළියෙළ කර දේනුයි ආනෙඤ්ජාභිසංඛාර නම්. සතර වැදෑරුම් අරූපාවචර කුසල සිතිවිලිවලට මේ නමකි. එය මෙසේ කිය. "එහි අනෙඤ්ජාභිසංඛාර යනු කවරේද? අරූපාවචර කුසල චේතනා ආනෙඤ්ජාභිසංඛාර නමැයි කියයි" යනුයි. පුග්ගලන්තිකයෙහි ආර්යා පුද්ගලයා සත්වැදෑරුම් වෙයි. ත්‍රිවිධ ශික්ෂාවෙහි හික්මේනුයි සේඛ්‍ය නම්. රහත් උතුමා ශික්ෂාවන්හි හික්මී අවසන් බැවින් නැවත හික්මිය යුත්තක් නොමැති බැවින් අසේඛ්‍ය නම්. පෘථග්ජනයා වනාහි ශික්ෂාවන්ගෙන් බැහැර හෙයින් නේවසේඛ්‍යාසේඛ්‍ය" නම්. ථෙර තිකයෙහි වනාහි ඉපදීමෙන් ඉතා මහලු ගිහියා 'ජාතිථෙර' නම්. 'මහණෙනි, මේ සතර ස්ථවිර කරුණ ධර්මයෝ වෙති. 'මහණෙනි, මෙහිදී ස්ථවිර තෙමේ සිල්වත් වේද, බහුශ්‍රැත වේද. සතරධ්‍යාන ලැබුවේ වේද, ආශ්‍රවයන් ක්ෂයකළේ වේද -පෙ- පැමිණ වාසය කෙරෙයිද මහණෙනි, මේ සතර ධර්මයෝ ස්ථවිර කරුණ ධර්මයෝ නම් වෙති' යනුයි. මෙසේ දක්වන ලද ධර්මයන්හි එකකින් හෝ කීපයකින් හෝ යුතු නම් ඔහු ථෙර ස්ථවිර නම්.

‘අඤ්ඤතරෝ ථෙර නාමකෝ හික්ඛු’- මෙසේ තෙර යනු නමක් වශයෙන් ඇතිව හෝ මහලු කල පැවිදිවූ සාමණේර ආදීන් දැක හෝ ස්ථවිර, ස්ථවිර, යනුවෙන් කියති. මේ සම්මුති ස්ථවිර නම්. පුණ්‍ය ක්‍රියා වස්තුවල දනාම දනමය නම්. පුණ්‍යක්‍රියාද ඒ ඒ දේහි ආනිසංස වස්තූන්ද ‘පුඤ්ඤ කිරියවත්ථු’ නම්. අනික් දෙක්හිද මෙම ක්‍රමයමයි. අරුත් වශයෙන් වනාහි පෙර කියනලද දනාදි චේතනා වශයෙන් ප්‍රභේදගතවූ කුසල කර්මයන් සමග පූර්වභාග අපරභාග වශයෙන්වූ මේ තුන් ආකාර පුණ්‍යක්‍රියා වස්තූන්යයි අවබෝධ කර ගත යුතුය. මෙහිදී එක එකක් පූර්වභාග ක්‍රමයේ සිට කයින් කරන්නනුට කාය කර්මය සිදුවෙයි. ඒ තේරුම වචනයෙන් පිටකරන්නනුට වචිකර්මය වෙයි. කායාංග හා වචී අංග නොසොල්වා සිතින් සිතන්නනුට මනෝ කර්මය සිදු වෙයි. ආහාර දනාදිය දෙන්නනුට ‘ආහාර දනාදිය දෙමි’යි කියා හෝ දනපාරමිතාව සිහිකර හෝ සිටියිද එසේ දෙන කල දනමය පුණ්‍යක්‍රියා වස්තුව වෙයි. වාත ගුණයන්හි පිහිටා සිට දෙන්නනුට සීලමය පුණ්‍යක්‍රියා වස්තුවද ඛය-වය ස්වභාවයන් සිහිකර ගෙන දෙන්නනුට භාවනාමය පුණ්‍යක්‍රියා වස්තුව සිදුවෙයි. තවද අනික් පුණ්‍යක්‍රියා වස්තු සතකි. 1 අපචිති සහගත පුණ්‍ය ක්‍රියා වස්තුව, 2 වෙස්සාවච්ච (චතා චත) 3 පත්තානුප්පදන, 4 පත්තානුමෝදනා, 5 දේසනාවය, 6 සවණය, 7 දිට්ඨුප්ප්‍රගත යන පුණ්‍ය ක්‍රියා වස්තූහුය. එහි වැඩි වයස්ගතයෙක් දැන පෙර ගමන් යාම, පා සිවිරු ගැනීම, වැදීම මග පිළියෙළ කරදීම, ආදියෙන් අපචිති සහගත පුද්ගලකිළි සහිත) පුණ්‍යක්‍රියා වන දත යුතුය. චුර්ධතර පැවිද්දන්ගේ වත් පිළිවෙත් කිරීම් වශයෙන් ගමට පිටුසිගා වැඩි මහණෙකු දැක ඔහුගෙන් පාත්‍රය ඉල්ලාගෙන ගමිහි පිටු සිගා ගෙන දීම් වශයෙන් යෑම, මහණුන්ගේ පාත්‍ර ගෙනෙව යනු අසා ඉක්මණින් ගොස් පාත්‍ර ගෙනැවිත් දීමාදී වශයෙන් සැළකිළි දැක්වීම වෙය්‍යාවච්ච සහගතයයි දත යුතුය. සතර වැදැරුම් ප්‍රත්‍ය දී හැම සතුන්ටම පින් පැමිණීම සිදුවේවායි, යනුවෙන් පවත්නා පත්තානුප්පදනය දතයුතුය. අනුන් විසින් දෙන ලද ප්‍රාප්තිදනයෙහිදී බොහෝ හොඳයි, යහපති, යහපති, යනුවෙන් ඊට අනුමෝදන්වීම් වශයෙන්

පත්තානුමෝදනාව දත යුතුය. ඇතැම් කෙනෙක් 'මා කෙබඳු ආකාර ධර්ම කටීකයෙකැයි, දැනගනිත්වා, යනාදී කැමති සිතිවිලිවල පිහිටාගෙන ලාබ සත්කාර ගරු බුහුමන් බලාපොරොත්තුවෙන් දේශනා කරයිද එය මහත්ඵල නොවෙයි. ඇතැම් කෙනෙක් තමාගේ දක්ෂතාවය ප්‍රසිද්ධ කරගැනීමට බලාපොරොත්තුවක් නැතිව අනුන්ගේ වැඩ සඳහා දේශනා කරයිද මෙයම දේශනාමය පුණ්‍යක්‍රියා වස්තුවයි. ඇතමෙක් මා සැදැහැයෙන් මනාව අසන්නෙකැයි දැනගනිත්වා යන සිතින් අසයිද එය මහත්ඵල නොවේ. ඇතැම් කෙනෙක් මෙය මට මහත්ඵල වන්නේය යන හිත පැතිරීම් වශයෙන් මොළොක් සිතින් බණ අසයිද මෙය ශ්‍රවණමය පුණ්‍ය ක්‍රියා වස්තුවයි. දෘෂ්ටිය සෘජු කිරීම නම් සියල්ලන්ටම නියමයෙන් අවශ්‍ය අංගයකි. යම්කිසි පිනක් කරන්නහුට ඒ පින දෘෂ්ටියගේ සෘජුභාවයෙන්ම මහත්ඵල බවට පත්වේ. මේ පුණ්‍ය ක්‍රියා වස්තු සතක් මුල්කී පුණ්‍යක්‍රියා වස්තු තුන හා සංග්‍රහ කරගත යුතුය. මෙහිද වනාහි අපවිතිය භාවතාවත සීලමය පින්කිරියවත්නුය. පත්තිපත්තානුමෝදනා දනමය පින්කිරිය වත්නුය. දේශනා හා ශ්‍රවණ භාවනාමය පින්කිරියවත්නුය. දෘෂ්ටිය සෘජු කිරීම වනාහි ඒ තුන් තත්හිම ඇතුළත් වෙයි.

'වෝදනාවත්ථුති' - වෝදනා නැගීමට කරුණු.

'දිට්ඨෙත' - මසැසින් හෝ දිවැසින් ඉක්මවීම දැක වෝදනා නැගීම සිදුකිරීමයි.

'සුතේත' - ප්‍රකෘති කණින් හෝ දිවකණින් අනුන් කියන දේ අසා වෝදනා නැගීමයි.

'පරිසංකාය' - දැකීම් හේතුවෙන් සැක කිරීමෙන් හෝ ඇසීම් හේතුවෙන් සැකකිරීමෙන් හෝ නැහැය- දිව- කය යන මේ තුනෙන් දැනගත් දේ හේතුවෙන් සැකකිරීමෙන් හෝ වෝදනා කිරීම, මේ දක්වන ලද්දේ එහි කෙටි අර්ථයකි විස්තර වශයෙන් නම් සමන්තපාසාදිකාවෙහි කියනලද ක්‍රමයෙන් තේරුම් ගත යුතුය.

'කාමුපපත්තියෝ' - කාමයන් සේවනය කිරීම හෙවත් කාම සම්පත් විදීමට ලැබීමයි.

'පවිත්‍රපටිඨිකකාමා'- නිතර එළඹසිටි කාම වස්තු නිබඳ අරමුණු.

'සෙය්‍යථාපි මනුස්සා'- මනුෂ්‍යයෝ යම්සේද එසේ. මනුෂ්‍යයෝ නිතරම වස්තු විෂයෙහි පවතිත්. යමක කෙරෙහි පිළිබඳ සිත් ඇතිවිඳ සියක් වුවද දහසක් වුවද දීපියා එම ස්ත්‍රිය කැඳවා ගෙනවුත් නිබඳ කාමසම්පත් විඳියි.

'ඒකච්චේ දේවා'- පහතවූ සිව් දෙව්ලෝවල වැසි දෙවියෝ මින් ගැනෙති. ඔව්හුද නිතරම විෂය වස්තූන්හි බැඳී සිටිති.

'ඒකච්චේ විනිපාතිකා'- නිරය වැසි සත්වයන් හැර සෙස්සෝය. මත්ස්‍ය කැසුබ් ආදීහුද නිතර වස්තු විෂයෙහිම ඇළී වෙසෙති. මත්ස්‍යයා තමාගේ ප්‍රිය මත්ස්‍ය අගන සමඟද කැස්බා තමාගේ ප්‍රිය කැසුබ් අගණ සමඟද නිබඳ ඇළී වෙසෙති.

'නිම්මිතිත්වා නිම්මිතිත්වා'- නිල් පැහැ කොළ පැහැ ආදී වශයෙන් යම් යම් බඳු රූපයක් තමාට අවශ්‍යද ඒ ඒ කැමති පරිදි මවා ආයුෂ්මත් අනුරුද්ධ තෙරුන් ඉදිරිපස මනාප කායික නම් දේවතාව මැව්වාක් මෙනි.

'නිම්මානරතී'- මෙසේ තෙමේ නිර්මාණය කරන ලද දෙයෙහි ඇළීම මොවුන්ට ඇත්තූයි 'නිම්මානරතී' නම්.

'පරනිම්මිතකාම'- අනුන් විසින් මවනු ලබන දෙය. ඔවුන්ගේ අදහස් දැන අන්‍යයෝ කැමති පරිදි කාමභෝග වස්තු මවති. ඔව්හු ඒ ඒ දැයෙහි වසඟව පවතිත්. කෙසේ නම් ඔව්හු අනුන්ගේ සිත් දැනගනිද යත්- ස්වාභාවික ඇසුරෙනි. යම්සේ දක්ෂ අරක්කැමියා රජ අනුභව කරන කල වැඩි වැඩියෙන් ගන්නා දේ දැනගෙන ඒ ඒ දේ රජුට වඩා රුවියයි දැන එය නිතර බහුලව පිළියෙළ කර දේද, එය එසේ දැනගන්නේ ඔහු ස්වාභාවික හැසිරීමට අනුවය. එසේම ඒ දෙවියෝද වැඩියෙන් කැමති අරමුණු දැන ඒවා පිළියෙළ කර දෙති. ඔව්හු ඒ අරමුණු විෂයෙහිම ඇළී ගැළී වෙසෙති. මෙමුද්‍රන සේවනයෙහි යෙදෙති, ඇතැම් කෙනෙක් සිතහසුනු පමණින්ද බැලූ පමණින්ද වැළඳගත් පමණින්ද ඔවුන්ගේ කාමුක හැඟීම ඉටුවෙතැයි ඇතැම් තෙර කෙනෙක් පවසති. එසේ සිදුවීමක් නැතැයි කියා එය අටුවාවෙන් බැහැර කරන ලදී. කයින් ස්පර්ශ කිරීමක් (නැවරීමක්) නොකරන කල කාමකෘත්‍යය නොසිදු වෙයි යනු

ධර්මතාව බැවිනි. ඡට්ටිධ කාමාවචරයන්ගේ කාම කෘත්‍යයයෝ ස්වාභාවිකයහ. එහෙයින් මෙය කිය.

මේ සය වැදෑරුම් කාමාවචරයෝ සියල්ලෝම ඒකාකාර ලෙස හැම කාමසම්පත්තීන්ගෙන්ම සමුර්ධ වූවෝය. මොවුන්ගේ ආයු කොපමණ වෙද්ද.

‘සුධපපත්තියෝ’- සැප ලැබීම “උපදවා සැප අනුභව කරත්” යනුයි. ඔව්හු මුලදී ප්‍රථමධ්‍යාන සැපය නිපදවාගෙන මත්තෙහි විපාක ධ්‍යාන සැපය වළඳත් යන තේරුමයි.

‘සුඛෙන අභිසන්ත’- දෙවන ධ්‍යාන සැපයෙන් තෙත්වුන.

‘පරිසන්තා’- හාත්පසින් තෙත් වී ගිය.

‘පරිපුරා’- පිරුණු- සම්පූර්ණ.

‘පරිප්ථවා’- පරිපුරා යන්නටම සමාන පදයකි. මෙයද විපාක ධ්‍යාන සැපය සඳහාම කියන ලදී.

‘අහෝ සුඛං අහෝ සුඛං’- ඔවුන්ට වනාහි මහත් භව ලෝභයක් හටගනියි. එහෙයින් ඇතැම් විටෙක මෙසේ ප්‍රීති වාක්‍ය ප්‍රකාශ කෙරෙති.

‘සන්තමේව’- ප්‍රණීතමය.

‘තුසිතා’- ඉන් මතු සැපයාගේ පැතිමක් නොමැති බැවින් තුටුව.

‘සුඛං පටිසංවේදෙන්ති’ තෙවන ධ්‍යාන සැපය වළඳත්.

‘සේඛා පඤ්ඤා’- සත් වැදෑරුම් ආර්ය ප්‍රඥාව. රහතුන්ගේ ප්‍රඥාව අසේඛ නම්. අනික් ප්‍රඥ නේවසේඛනාසේඛ නම්.

චිත්තාමය ආදියෙහි මේ විස්තර ක්‍රමයයි. ‘එහි චිත්තාමය ප්‍රඥාව යනු කවරේද යත්- කමටහන් වැඩිමී සංඛ්‍යාත යෝග භාවනාවන්හි යෙදුනු හෝ ශිල්පායනනයන්හි යෙදුනු හෝ නුවණ දියුණු කිරීමේ කරුණුවල යෙදුනු හෝ කර්ම ස්වකත හෝ සත්‍යානුලෝමික හෝ රූපය අනිත්‍යය කියා හෝ -පෙ- විඤ්ඤාණය අනිත්‍යය කියා හෝ මේ ආකාරවූ යම් කිසි අනුලෝමික ශාන්තියක් දෘෂ්ටියක් රූපියක් ප්‍රඥවක් බලාපොරොත්තුවීමක් ධර්මනිධ්‍යාන ශාන්තියක් අනුන්ගෙන් නොඅසා කර්මායනනයන්හි යොදන ලද හෝ ලබයිද මේ කියන ලද්දේ චිත්තාමය ප්‍රඥවයි. -පෙ- ධර්මනිධ්‍යාන ශාන්තිය අනුන්ගෙන් අසා ලබාගනීද මේ කියන ලද්දේ සුත්තමය ප්‍රඥවයි.

එහි භාවනාමය ප්‍රඥාව කවරේද යත්- සියල්ල ලැබුවහුගේ ප්‍රඥාව භාවනාමය ප්‍රඥාවයි. ශ්‍රැත නමැති අවියම 'සත' යන්නෙන් කියති. එහි තේරුම නම් ත්‍රිපිටක බුදුදහම යනුයි. එය නිසා මහණ තෙමේ නුවණ නමැති ආයුධය නිසා දක්ෂ යෝදයෙක් කම්පානොවී මූලා නොවී වෙහෙස නොවී මහකතරක් එතරකරන්නාක් මෙන් මේ සංසාර කාන්තාරය එතර කරයි. 'මහණෙනි, ශ්‍රැත නමැති ආයුධය ගත් ආර්යය ශ්‍රාවක තෙමේ අකුසලය දුරුකරයි. කුසලය වඩයි. වැරදි සහිත බව දුරුකරයි. නිවැරදි බව ඇතිකරයි. පිරිසිදු ආත්මයක් පරිහරණය කරයි' යනු එහෙයින් කිය.

'පච්චේකාවුධං'- කාය චිත්ත උපධි යන මේ ත්‍රිවිධ විචේකයයි, ගිහිගෙන් නික්මුණ විචේකව කටයුතු කරන්නාවුනට ඔවුන්ගේ අභිමතාර්ථය මුදුන්පමුණුවා ගැනුමට මේ විචේකයම ආයුදයකි. මේ කීවේ කාය විචේකයයි. පරම පවිත්‍ර පිරිසිදු සිත් ඇත්තවුන්ට මේ චිත්ත විචේකය ලැබෙයි. උපධි රහිත සංස්කාරයන් ගෙන් තොර පුද්ගලයන්ට උපධි විචේකය ලැබෙයි. මේ තුන් ආකාර විචේකයෙහි ඇලුන තැනැත්තේ කිසිවෙකිනුත් බියකට නොපැමිණෙයි. එහෙයින් මෙය ඉතා අවශ්‍ය දෙයක් නිසා ආයුදයකැයි කිය. ලෝකික හා ලෝකෝත්තරවූ නුවණද අවියක් වැනිනුයි. ඒ 'පඤ්ඤවුධ' නම්. යමෙකුට එය ඇද්ද ඔහු ඒ නිසා කිසිවකිනුත් බිය නොවෙයි. ඔහුටද කිසිවෙක් බිය නොවෙයි. එහෙයින් එයද ඉතා අවශ්‍ය උපකරණයක්ය යනු තේරුම අනුව අවියකැයි කිය.

'අනඤ්ඤතංඤස්සාමිතින්ද්‍රියං'- මෙයින් පෙර නොදනිමි. නොදුටුයෙමි. දැන් ධර්මය දනිමි පිළිපන්නහුට උපන් ඉන්ද්‍රියයි සෝවාන් මාර්ගඥනයට මේ නමකි.

'අඤ්ඤන්ද්‍රියං'- අඤ්ඤත සේයි දැනගැනීම- අවබෝධය ලබා ගැනීම සිදු කරන ඉන්ද්‍රියයි. සෝවාන් ඵලයේ පටන් අනික් සයෙහිවූ නුවණට මේ නම්.

'අඤ්ඤතාවිත්තියං'- සම්පූර්ණ දැනුම ඇති කරගත යුතු දැනුම සාදගතයුතු කටයුතු කෙළවර කොට ඇති ධර්මයන්හි වූ ඉන්ද්‍රියයි. රහත්ඵල නුවණට මෙය නමකි.

'වක්ඛුප්පාසාදෝ'- මසැස.

‘ආලෝක නිස්සිත ඤාණං’- දිවැස.

‘ලෝකියලෝකුත්තරපඤ්ඤ’- පැනැස.

‘අධිසීල සික්ඛා’- අධිසීල ශික්ෂාදීන්හි අධිසීලයද එය හික්මවිය යුතු වූයෙන් ශික්ෂාවදැයි යනු අධිසීල ශික්ෂාවයි. අනික් දෙක්හිද මෙම ක්‍රමයමයි.

‘අධිචිත්තං’- එහි අධිසීල සහිත සිත අධිචිත්තයයි.

‘අධිපඤ්ඤ’- එබඳුමවූ නුවණ අධිපඤ්ඤාවයි. මේ ප්‍රභේදය දත යුතුය.

‘අධිසීල’- සීලය නම් පන්සිල් දසසිල් පාමොක් සංවර සිල් යනුයි.

‘අධිචිත්තං’- අෂ්ට සමාපත්ති සිත් හා විදර්ශනා පාදක ධ්‍යානයයි.

‘අධිපඤ්ඤ’- කර්ම ස්වකත ඥානය, විදර්ශනා ඥානය අබුද්ධෝත්පාද කාලයෙහිද පන්සිල් දසසිල් සිල්මය. ප්‍රාතිමෝක්ෂ සංවර සීලය බුද්ධෝත්පාද කාලයෙහිම පවතින්නක් බැවින් එය අධිසීල නම්. චිත්ත පඤ්ඤ දෙක්හිද මෙම ක්‍රම යයි. තවද නිවන පතන්නහු විසින් සමාදන්වන පන්සිල් දස, සිල්ද අධිසීල නම්. එලෙසම පැමිණි අෂ්ට සමාපත්තිහුද අධිචිත්ත නම්. සාමාන්‍යයෙන් සියලුම ලෝකය පිළිබඳ සිල් සීල යන්නෙන් ගැනේ. ලෝකෝත්තරවූ සීලය අධිසීලයයි චිත්ත පඤ්ඤ දෙක්හිද මෙම ක්‍රමයමයි. භාවනා විෂයෙහි ක්ෂීණාශ්‍රව තැනැත්තාගේ පඤ්චද්වාරික කය කායභාවනා නම්. අෂ්ට සමාපත්තිහු චිත්ත භාවනා නම්. රහත්ඵල නුවණ පඤ්ඤ භාවනා නම්. රහත්හුගේ පඤ්චද්වාරික කය ඒකාන්ත වශයෙන් මනාව වඩන ලද්දේවේ. මොහුට ලැබෙන අෂ්ට සමාපත්තිහුද සෙස්සන්ගේ මෙන් දුබල නොවේ. එය සඳහාද නුවණ මනාව වඩන ලද්දේය. ඒ නිසා නුවණ විපුල බවට මහත් බවට පැමිණියේ වෙයි. එහෙයින් මෙසේ කිය.

‘දස්සනානුත්තරියං’- අනුත්තරිය ධර්මයන්හිවූ විදර්ශනාව දර්ශනානුත්තරියයි.

‘පටිපදනුත්තරියං’- මාර්ගයයි.

‘චිත්‍රත්තානුත්තරියං’- එලයයි. එලය දස්සනානුත්තරිය නමින්ද දැක්වෙයි. එසේම මාර්ගය පටිපදනුත්තරිය නමින්ද

නිවන විමුක්තානුත්තරිය නමින්ද දැක්වෙති. නිවන දස්සනානුත්තරිය නමින්ද දැක්වෙයි. එයින් මත්තෙහි දත යුතු යමක් නම් නැත. මාර්ගය පටිපදානුත්තරියයි. ඵලය විමුක්තානුත්තරියයි. අනුත්තරිය යන්නෙන් උතුම්යයන තේරුම දෙයි. ජේෂ්ටවූ සමාධි වෘත්තයෙහි ප්‍රථම ධ්‍යාන සමාධිය විතර්ක විචාර සහිතවේ. පඤ්චකනය වශයෙන් දෙවන ධ්‍යාන සමාධිය අවිතර්ක විචාර මාත්‍රවේ. සෙස්ස අවිතර්ක අවිචාරවේ. සුඤ්ඤාදිත්ති තුන් ආකාරයි. පැමිණිම් වශයෙන් ගුණ සහිත වශයෙන් ආරම්භණ වශයෙන් යනුවෙන් යෙදෙයි. පැමිණිම් වශයෙන් යන්නෙහි ඇතැම් මහණෙක් අනාත්ම වශයෙන් ඇතුළත්ව අනාත්ම වශයෙන් නැගී සිටියි. ඔහුගේ ඒ විදර්ශනාව සුඤ්ඤත නම්. කුමක් හෙයින් අසුඤ්ඤතාකාර කෙලෙසුන්ගේ අභාවයෙන් විදසුන් මගින් පැමිණීමෙන් එම මාර්ග සමාධිය සුඤ්ඤත නම් නොවෙයිද, මාර්ග පැමිණීමේ ක්‍රමයෙන් ඵලසමාධිය සුඤ්ඤත නම් වෙයි. අනික අනිත්‍ය වශයෙන් ඇතුළත්ව අනිත්‍ය වශයෙන් දැක අනිත්‍යවශයෙන් නැගී සිටියිද ඔහුගේ ඒ විදර්ශනාව අනිමිත්ත නම් වෙයි. කුමක් නිසා නිමිති කාරක කෙලෙසුන් ගේ අභාවය සිදු වෙයිද, විදසුන් මගින් පැමිණීමේදී මාර්ග සමාධිය අනිමිත්ත නම් වෙයි. මාර්ගානුගමනයෙන් ලබන ඵලය අනිමිත්ත නම් වෙයි. අනික දුක් වශයෙන් ඇතුළත් වී දුක් වශයෙන් දැක දුක් වශයෙන් නැගී සිටීද ඔහුගේ ඒ විදර්ශනාව අප්‍රණිහිත නම් වෙයි. කුමක් හෙයින්ද යත් ප්‍රණිධි කාරක කෙලෙස් නැති බැවින්. විදර්ශනානුගමනයෙන් වන මාර්ග සමාධිය අප්‍රණිහිත නම් වෙයි. මාර්ගානුගමනයෙන් ලබන ඵලය අප්‍රණිහිත නම් වෙයි. මේ දක්වන ලද්දේ පැමිණිම් වශයෙන් විස්තර වන කතා ක්‍රමයමයි.

මාර්ග සමාධිය වූකලී රාගාදියෙන් හිස්වූ හෙයින් සුඤ්ඤත නම් වෙයි. රාග නිමිති ආදියේ නොවීම හෙයින් අනිමිත්ත නම්. රාගප්‍රණිධි ආදියේ අභාවය හෙයින් අප්පණිහිත නම්. මේ ගුණ සහිත වශයෙන් දක්වනලද කතා ක්‍රමයයි. නිවන වනාහි රාගාදියෙන් හිස් බැවින්ද රාගාදී නිමිති ප්‍රණිධි නැති බැවින්ද සුඤ්ඤතද අනිමිත්තද අප්පණිහිතද වෙයි. තදරම්මණ මාර්ග

සමාධිය පුඤ්ඤත අනිමිත්ත අප්පණ්ණික යනුවෙන් දැක්වෙයි. මේ ආරම්භය වශයෙන් ඇති කතාවයි.

'සෝවෙය්‍යානි' පිරිසිදු බව ඇති කරන සෝවෙය්‍ය ප්‍රතිපදා ධර්ම එහි විස්තරය- "එහි කය පිළිබඳ පිරිසිදු බව යනු කිම යත් සතුන් මැරීමෙන් වෙන්වීම" යනාදී නයින් කියන ලද තුන් වැදෑරුම් සුවර්තයන්ගේ වශයෙන් දනුයුතුය.

'මෝනෙය්‍යානි'- මුනි බව සාදා දෙන මෝනෙය්‍ය ප්‍රතිපදා ධර්ම එහි විස්තරය- "එහි කායමෝනෙය්‍යය යනු කිමද යත්, තුන් වැදෑරුම් කාය දුසිරිත් දුරු කිරීමත් තුන් වැදෑරුම් කාය සුසිරිත් වැඩීමත් කායාරම්භයෙහි නුවණ, කාය පරිඤ්ඤාව, කාය පරිඤ්ඤා සහගත මාර්ගය, කයෙහිවූ ඡන්ද රාගය දුරු කිරීම, කාය සංස්කාර නිරෝධ සංඛ්‍යාත සතරවන ධ්‍යාන සමාපත්තිය යන මේ දේ කායමෝනෙය්‍යනම් වේ. එහි වචිමෝනෙය්‍ය යනු කිම? සතර වැදෑරුම් වාක් දුසිරිත දුරු කිරීම, සතර වැදෑරුම් වාක් සුවර්තය දියුණු කිරීම, වචනය අරමුණු කොට ඇති නුවණ, වාක් පරිඤා සහගත මාර්ගය, වචනයෙහි පිහිටි ඡන්ද රාගය දුරු කිරීම, වාක් සංස්කාර නිරෝධ සංඛ්‍යාත දෙවන ධ්‍යාන සමාපත්තිය යන මේ කරුණු වචිමෝනෙය්‍ය නම් එහි මනෝ මෝනෙය්‍ය යනු කිම? තුන් තුන් ආකාර මනෝ දුසිරිත්වලින් තොරවීම තුන්වැදෑරුම් මනෝ සුවර්තයන් පුහුණු කිරීම, මනාරම්භය ඤාණය, මනෝ පරිඤ්ඤා සහගත මාර්ගය මනසෙහිවූ ඡන්දරාගයන්ගේ දුරු කිරීම, චිත්ත සංස්කාරයන්ගේ නිරුද්ධ කිරීම, සඤ්ඤාවේදයිත නිරෝධ සමාපත්තිය යන මේ දේ මනෝමෝනෙය්‍ය නමින් හඳුන්වයි, කුසල තාවයන්හි වැඩි දියුණුව හා අයහපත් දැයෙහි නොදියුණුවයි. ඒ ඒ දෙයට කරුණුය. ඔවුන්ගේ දැනගැනීම කුසලතාවයයි. මෙහි විස්තර විභංගයෙහි කිය.

"එහි ආයකෝසල්ලය යනු කවරේද? මේ මේ කරුණු මෙතෙහි කිරීමෙන් නූපන් කුසල් නූපදිත්. උපන් කුසල් වැනසෙත්. තවද මේ මේ ධර්මයන් මෙතෙහි කිරීමෙන් නූපන් කුසල් උපදිත්. උපන් කුසල් වැඩිදියුණුවට පැමිණෙත්. මෙය ඇතිසැටි දැනගන්නා යම් නුවණක් සම්මාදිට්ඨියක් වේද එය ආයකෝසල්ල නමින් දැක්වෙයි.

එහි අපායකෝසල්ල යනු කවරේද? මේ මේ ධර්මයන් මෙනෙහි කිරීමෙන් නූපන් කුසල් නූපදිත්. උපන් කුසල් වැනසෙත්. එසේම මේ මේ ධර්මයන් මෙනෙහි කිරීමෙන් නූපන් අකුසල් උපදිත්. උපන් අකුසල් වැඩි දියුණුවීමට පැමිණෙත්. යන මෙහි යම් ඒ ප්‍රඥවක් මනා දැනගැනීමක් සමයක් දෘෂ්ටියක් වෙයිද මෙය අපායකෝසල්ලයයි කියයි. මෙහිදී සියලුම උපය නුවණ උපාය කෝසල්ල නම්." යනු අත්‍යාවශ්‍ය කටයුත්තෙක හෝ බියකදී හෝ ඇතිවූ කල ඒ ඒ දේ සුවකිරීම සඳහා හේතුව-කාරණය වශයෙන් දත යුතුය.

'මද' - මෙහි මාන සහිත ගර්වය කියයි. අහංකාර වශයෙන් පවතින ඔවුන් අතුරෙහි මම රෝගාබාධයක් නොමැතිව හැට හැත්තෑ වසක් ගත කෙළෙමි. නමුත් මම අරලු කැබැල්ලකුදු නොවැළඳුයෙමි. මේ අතික් අය නම් අසවල් තැන රිදෙනැයි ඒ සඳහා බෙහෙත් වළඳින්නෙමැයිද කියමින් හැසිරෙති. කවර නම් වෙන අයෙක් මා මෙන් නිරෝගව සිටිද්දැයි යනුවෙන් මෙසේ මානකිරීම ආරෝග්‍ය මදයයි මහලු විශේෂිත පින් කරන්නෙමු. තවම අපි තරුණයෝ වෙමුයි, යොවුන් විශේෂිත මානය ඉපදවීම යෙහිවන මානය නම්. බොහෝ කලක් ජීවත්වූයෙමි, දැන් ජීවත් වෙමි, මතු ජීවත් වන්නෙමි, සැපසේ ජීවත් වූයෙමි, දැන් සැපසේ ජීවත් වෙමි. මතු සැපසේ ජීවත්වන්නෙමි, යනුවෙන් මෙසේ මාන ඉපදවීම ජීවිතමදයයි. අධිපති භාවයෙහි නියුතුව පැවතුනේ අධිපත්‍යය නම්. මෙතෙක් සීලයෙන් සමාධියෙන් ප්‍රඥාවෙන් විමුක්තියෙන් මෙය මට නුසුදුසුයයි මෙසේ තමාගේ අධිපති භාවය දෙටු කොට තබා පවි නොකිරීම අත්තාධිපත්‍යය නම් ලොව අධිපති බැව්හි තබා නොකිරීම ලෝකාධිපත්‍යය නම්. ලොවතුරු දහමි අදිපති බැව්හි-තබා නොකිරීම ධම්මාධිපත්‍යය නම්.

'කථාවත්ථුණි' - කතා පුවර්ති.

'අතීතං වා අද්ධානං' - අතීත ධර්ම ගති හෙවත් අතීත ස්කන්ධ යන අරුති. තවද "මහණෙනි අතීතවූ යම් රූපයක් නිරුද්ධවීද විපරිත ස්වභාවයට පත්වීද එහි ව්‍යවහාරය වීද ඒ පිළිබඳ පැනවීම වීද එහි නියමය වීද එහි නාමය- ව්‍යවහාරය

නොවන්නේය" යනුවෙන් මෙසේ පැවත එන නිරුක්තිපට සූත්‍ර ක්‍රමයෙන්ද තේරුම දත යුතුය.

'විජ්ජා'- මොහඳුර දැන ගන්නා අරුතින් කරුණු ඇති සැටි දැනගන්නා අරුතින් 'විජ්ජා'යි කියයි. පෙරවිසූ කඳ පිළිවෙළ දැනගන්නා නුවණ ඇතිවීමෙහිදී ඒ පූර්වේනිවාසය වසාගෙන සිටි අඳුර දැනගනියි. එහෙයින් පූර්වේනිවාසය ගැන දැනීම ඇතිකෙරේනුයි- විජ්ජා නම්. චුතුපපාත ඤාණයෙන් චුතියත් පිළිසිඳීමත් යන දෙක වසාගෙන ඇති අඳුර විදිනුයි දැනගනිනුයි අවබෝධකර ගනිනුයි විජ්ජා නම්. ආශ්‍රවක්ෂයකරඥනය සිව්සස් වසාගෙන සිටින අඳුර විදිනුයි. දැන ගනිනුයි විජ්ජා නම්. ඒ නිසා සිව්සස් දහම් දැනගැනීම කෙරෙයි. විහරණයන්හි අෂ්ටසමාපත්තිහු දිව්‍යවිහාර නම්. සතර අප්‍රමාණයෝ බ්‍රහ්මවිහාර නම්. එලසමාපත්ති ආර්යයවිහාර නම්. ප්‍රාතිහාර්යය ධර්මයෝ කේවට්ට සූත්‍රයේදී විස්තර කරණ ලදී. "ඇවැත්නි, මොහු වනාහි" යනාදිය පෙර කීයු පරිදි දත යුතුය. මෙසේ සමසැටක් පමණවූ ත්‍රිකයන්ගේ වශයෙන් ප්‍රශ්න 180 ක් දෙසමින් සමගියේ රසය තෙරුන් වහන්සේ ගෙන හැර දැක්වීය.

(නිකිය නිම)

මෙසේ ත්‍රික නයින් සමගි රසය ගෙන හැර දක්වා දැන් වතුක්ක නයින් එයම දැක්වීමට යලිත් දේශනාව ඇරඹීය. එහි සතිපට්ඨාන වතුක්කය මූලදීම දැක්වීය. සමයක් ප්‍රධාන වතුක්කයේදී-

'ජන්දං ජනේති'- යම් ජන්දයක් කැමැත්තක් කරනු කැමැත්තෙහිවූ දක්ෂ භාවයක් වේද ධර්මච්ඡන්දයක් වේද" යනුවෙන් මෙසේ කරනු කැමතියාව උපදවයි.

'වායමති'- උත්සාහකරයි.

'විරියං ආරහති'- විරියය උපදවයි.

'චිත්තං පග්ගණ්හාති'- සිත දැඩි කරවයි, මේ එහි කෙටි විස්තරයයි. විස්තර වශයෙන් සමයක් ප්‍රධාන විභාගයේදී දක්වන ලදී. ඉර්ධිපාද විෂයෙහි- ඡන්දය ඇසුරු කොට පවත්නා සමාධිය ඡන්ද සමාධියයි. ප්‍රධානවූ සංස්කාර ප්‍රධාන සංස්කාර නම්.

‘සමන්තාගතං’- ඒ ධර්මයන්ගෙන් යුතු. ඉර්ධයට මුල්වූ හේතුව ඉර්ධපාද නම්. සෙස්සෙහිදු මෙම ක්‍රමයමයි. මේ මෙහි කෙටි ක්‍රමයයි. විස්තර ක්‍රමය ඉර්ධපාද විභංගයේ ආයේය. විසුද්ධි මාර්ගයෙහි මෙහි තේරුම දැක්විය. එම ග්‍රන්ථයේම ධ්‍යාන කතාවේදීද මෙය විස්තර කර දක්වා ඇත.

‘දිට්ඨධම්ම සුඛවිහාරාය’- මෙම ආත්මභාවයෙහිම සැප විහරණය සඳහා මෙහිදී ඵලසම්චන් ධ්‍යාන හා ක්ෂිණාග්‍රවයා පිළිබඳ පසුකලදී නිපදවන දැනැන්ද කියන ලදහ.

‘ආලෝකසඤ්ඤං මනසිකරෝති’- දවල්ද රැඳ සුර්යාය ප්‍රභෝත හා සඳමිණි ආදියේ ආලෝකය විහිදුවයි මෙනෙහි කරයි.

‘දිවා සඤ්ඤං අධිට්ඨාති’- මෙසේ මෙනෙහිකොට දවල් යයි හැඟීම ඇති කරයි.

‘යථා දිවා තථාරත්තිං’- වල් එලිය දැක ඒ ගැන යම් හැඟීමක් ඇති කරයිද රැයෙහිද එසේය.

‘යථාරත්තිං තථා දිවා’- රැයෙහි ආලෝකය දැකීමෙන් යම්සේද එසේම දවල්ද මෙනෙහි කරයි.

‘ඉති විචචෙන චේතසා’- මෙසේ නොවසන ලද සිතින්.

‘අපරියෝනද්ධෙන’- භාත්පසින් නොවෙලන ලද.

‘සප්පභාසං’- රශ්මි සහිත

‘ඤාණදස්සන පටිලාභාය’- ඤාණ- දර්ශනයන් ලැබීම සඳහා. මින් කුමක් අදහස් කරන ලදද? මැලි බව දුරුකරන ආලෝක ශක්තියද පරිකර්ම ආලෝකයද කියන ලදී. මෙයින්ද කුමක් කියන ලදද? ක්ෂිණාග්‍රවයා පිළිබඳ දිවැස් නුවණයි. එය පැමිණි කල හෝ නොපැමිණි කල ඇතිවන පාදකධ්‍යාන සමාපත්තිය සඳහා ‘ආලෝක සහිත සිත වඩයි’ යනු කිය.

‘සතිසම්පජ්ඣාය’- සත්තට්ඨානික සතිසම්පජ්ඣායාගේ ප්‍රයෝජනය සඳහා ‘ප්‍රකටවූ වේදනා පහළවෙති’ යනාදීන්හි ක්ෂිණාග්‍රවයා පිළිබඳ වස්තුව ප්‍රකට වෙයි. අරමුණ දැනගත් කල වස්තුව පිළිබඳ අරමුණ ප්‍රකට වෙයි. අරමුණ දැනගත් කල වස්තුව පිළිබඳ අරමුණ ප්‍රකට වෙයි. වස්තුව පිළිබඳ අරමුණ ප්‍රකටව පැනෙන කල්හි මෙසේ වේදනා පහළවෙති. මෙසේ පවතී. මෙසේ වැනසෙති. හුදෙක් මෙහි වේදනාවම කියයි.

සංඥදිහු නොකියති. චේතනාදිහු ප්‍රකටවම පහළවෙති, පවතිති, නැසෙති. තවද වේදනාව උපන්නේ ප්‍රකට වෙයිද එකල එහි එළඹ සිටීමද ප්‍රකට වෙයි. අවිද්‍යාවගේ ඇතිවීමෙන් වේදනාවගේ ඉපදීමද තණ්හාවගේ ඇතිවීමෙන් කර්මයාගේ ඉපදීමද ස්පර්ශයාගේ ඇති වීමෙන් වේදනාවගේ ඉපදීමද වෙති. හටගැනීම් ලක්ෂණය දකින්නා වේදනාස්කන්ධයේ පහළවීම දකියි. මෙසේ වේදනාවගේ පහළවීම ප්‍රකට වූයේ වෙයි. කෙසේ නම් වේදනාවගේ වැටහීම ප්‍රකට වෙයිද, අනිත්‍ය වශයෙන් මෙනෙහි කිරීමෙන් ක්ෂයවීම් වශයෙන් වැටහීම ප්‍රකට වෙයි. දුක් වශයෙන් මෙනෙහි කිරීමෙන් බිය වශයෙන් වැටහීම ප්‍රකට වෙයි. අනාත්ම වශයෙන් මෙනෙහිකිරීමෙන් සුන්‍ය වශයෙන් වැටහීම ප්‍රකට වෙයි. මෙසේ වේදනාවගේ වැටහීම ප්‍රකට වෙයි. විනාශවීම් බියවීම් හිස්වීම් වශයෙන් දැනගනියි. වේදනාවගේ විනාශයට පැමිණීම කෙසේ ප්‍රකට වෙයිද අවිද්‍යාවගේ විනාශයෙන් වේදනාවගේ විනාශය වෙයි -පෙ- මෙසේ වේදනාවගේ විනාශය ප්‍රකට වූයේ වෙයි. මෙම නයින්ද මෙහි තේරුම අවබෝධ කරගත යුතුයි. 'රූපය මෙසේය' යනාදිය මුලදී කී පරිදීමය.

'අයං ආවුසෝ සමාධි භාවනා' - මේ ආශ්‍රවයන්ගේ විනාශ කිරීම් පිළිබඳ දැනගන්නා නුවණේ පාදකධ්‍යාන සමාධි භාවනාවයි.

'අප්පමඤ්ඤ' - ප්‍රමාණ වශයෙන් නොගෙන සියල්ලන් වෙතම පැතිරවීම් වශයෙන් යන තේරුම අනුව 'අප්පමඤ්ඤ' යි කියයි. මෙහි පද පිළිබඳ විස්තරය හා භාවනා සමාධි විධාන යන මේවා විසුද්ධි මාර්ගයේදී විස්තර කරන ලදී. අරූප කතාද විසුද්ධි මාර්ගයෙහි විස්තර කරන ලදී. 'අපස්සෙනානි' යනු 'අපස්සයානි' යනුයි.

'සංඛාය' - නුවණින් දැන.

'පටිසේවති' - නුවණින් දැන සේවනය කළ යුත්තාම සේවනය කරයි. එහි විස්තරයද 'නුවණින් සලකා දැන සිව්රු වළඳයි' යනාදී නයින් දත යුතුය.

'සංඛායේතං අධිවාසේති' - නුවණින් දැන ඉවසිය යුත්තම ඉවසයි. මෙහි විස්තරය වනාහි 'නුවණින් සලකා දැන සීතලය ඉවසයි' යනුවෙන් දත යුතුය.

‘පරිවජ්ජේති’- නුවණින් දැන දුරුකළ යුත්තම දුරු කරයි. එහි විස්තරය ‘නුවණින් සලකා දැන වණ්ඩවූ ඇතෙකු දුරුකරයි’ යනාදී ක්‍රමයෙන් දත යුතුය.

‘විනෝදේති’- නුවණින් දැන දුරුකළ යුත්තම දුරුකරයි සංසිදුවයි. ඇතුල්වන්නට ඉඩ නොදෙයි. එහි විස්තර හටගත් කාමචිතර්කය නොඉවසයි’ යනුවෙන් දත යුතුය.

‘අරියවංස’- ආර්යායයන්ගේ වංශය. යම්සේ ක්ෂත්‍රියවංශය බ්‍රාහ්මණවංශය, වෛශ්‍යවංශය, ශුද්‍රවංශය, ග්‍රමණවංශය, කුල වංශය, රාජවංශය යන ව්‍යවහාර පවතිද එසේම අටවන ආර්යාය වංශය ආර්යාය පරම්පරාව වෙතැයි දත යුතු. ඒ මේ වංශය වූකලී මූලගන්ධාදිය අතුරෙන් කාලානුසරිකගන්ධය අග්‍රයයි කියන්නාසේ මේ වංශයන් අතුරෙන් උතුමැයි කියයි. යමෙකුන් පිළිබඳව ඒ වංශය වෙයිද ඒ ආර්යායයෝ කවරහුද? ආර්යායයෝ මී බුදු, පසේබුදු, රහත්හුය. එම ආර්යායයන්ගේ වංශය ‘අරියවංශ’ නම්. මෙයින් සාරාසංඛෙය්‍ය කල්ප ලක්ෂයකට පෙර තණ්හාකරය, මේධාකරය, සරණාකරය, දීපංකරය, සතර බුදුකෙනෙක් පහළවූහ. ඒ ආර්යායයෝය. ඒ ආර්යායයන්ගේ වංශය ‘අරියවංස’ නම්. ඒ බුදුවරයන්ගේ පිරිනිවීමෙන් මෑතභාගයෙහි එක් අසංඛ්‍යයක් ගෙවා කොණ්ඩඤ්ඤ නම් බුදු කෙනෙක් උපන්න- -පෙ- මේ කල්පයේදී කකුසඳය, කෝණාගමය, කාශ්‍යපය, අපගේ භාග්‍යවතුන් වහන්සේ වන ගෞතමය. යන සතර බුදු කෙනෙක් පහළ වූහ. ඒ උතුම් ආර්යායයන්ගේ වංශය අරියවංස’ නම්.

තවද අතීත අනාගත චරිතමාන යන තුන් කල්හිමවූ බුදු, පසේබුදු, රහත් යන ආර්යායයන්ගේ වංශය වේනුයි ‘අරිය වංස’ නම්.

‘අග්ගඤ්ඤ’- ඔව්හු (ඒ අරියායයෝ) අග්‍රයයි දත යුතු.

‘රත්තඤ්ඤ’- බොහෝ කල් ගෙවූ. බොහෝ රැයවල් ගෙවූ.

‘වංසඤ්ඤ’- වංශයන් දන්නා.

‘පෝරාණ’- අභිනව නොවූ.

‘අසංකිණ්ණ’- නොවිසිරුණ.

‘අසංකිණ්ණ පුබ්බ’- පෙර බුදුවරයන් කෙරෙන් නොවිසිරුණ විරූ කීමෙක්ද මොවුන් කෙරෙන් නොවිසිරීගිය.

‘න සංකියන්ති’- දැනුණු නොවිසිරී යෙති.

‘න සංකිසිස්සන්ති’ අනාගත බුදුවරයන් කෙරෙනුදු දුරු නොවෙති. ලොවෙහිවූ මහණ බමුණෝ ඔවුන් කෙරෙන් නින්දනීය නොවූ නැතති මහණ බමුණන් විසින් නින්දා නොකරණ ලද. ගර්භා නොකරන ලද.

‘සන්තුට්ඨෝ හෝති’- ප්‍රත්‍ය සන්තෝෂ වශයෙන් සතුටු වෙයි.

‘ඉතරීතරේන විවරේන’- ස්ථූල, සුඛම, රළු, ප්‍රණීත, ස්ථීර ජීර්ණ යන මොවුන් අතුරෙන් යම්කිසිවකු විසින් තවද ලැබීම් වශයෙන් යම්කිසිවකින් සතුටු වෙයි. යන තේරුමයි. යථාබල සන්තෝෂය, යථාලාබ සන්තෝෂය, යථා සාරුප්ප සන්තෝෂය කියා සිව්වැනි පිළිබඳ සන්තෝෂ තුනකි. පිණ්ඩ පාතාදීන්හිද මෙම ක්‍රමයමයි. ඒ පිළිබඳ විස්තර කථාව සාමඤ්ඤඵල සූත්‍රයේදී දක්වන ලද පරිද්දෙන් දත යුතුය. මේ මේ සන්තෝෂ තුන සඳහා සතුට පවතියි. යථාලද්ධාදී නයින් ලබන ලද දේ පිළිබඳව යම් ඒ එකිනෙක සිව්වැනින් සතුටු වෙනැයි කිය. මෙහිදීද විවරය දත යුතුය. විවර ක්ෂේත්‍රය දත යුතුය. පාංසකුලය දත යුතුය. විවර සන්තෝෂය දත යුතුය. විවර ප්‍රතිසංයුක්ත ධූතංග දත යුතුය. ‘විවරය දත යුතුය’ යන මෙහිදී කොමු පිළිය ආදී සිව්වැනි සය පිළිබඳවත් දුහුල්මය ආදී අනුලොමී සිව්වැනි සය පිළිබඳවත් දත යුතුය. මේ දෙළහ කැප සිව්වැනි වෙති. කුසතණ සිව්වැනි, වැහැරි සිව්වැනි, ඵලක විවර, කේසකම්බල, වාලකම්බල, පොත්ථකෝචම්ම, උලුකපක්ඛ, රුක්ඛදුස්ස, ලතාදුස්ස, ඒරක දුස්ස, කදලිදුස්ස, වේලුදුස්ස දැයි යන මේ ආදිය අකැප සිව්වැනි විවර බෙත්ත (ක්ෂේත්‍ර) නම්. 1 සඟුන්ගෙන් හෝ, 2 ගණයෙන් හෝ, 3 නෑයන්ගෙන් හෝ, 4 මිතුරන්ගෙන් හෝ, 5 තම දනයෙන් හෝ, 6 පාංසකුලයෙන් හෝ යන මේ අයුරකින් ලැබෙන සයාකාර ක්ෂේත්‍රයෝය. අටවැදෑරුම් මාතෘකාවන්ගේ වශයෙන් ක්ෂේත්‍ර අටකැයිද දත යුතුය.

‘පාංසකුලං’- 1 සෝසාණික (සොහොනෙන්) අනුලාගත්, 2 පාපණික (පැමිණීමෙන් - වෙළඳුන්ගෙන් අනුලාගත්) 3 රථීය (විදියෙන් අනුලාගත්) 4 කහලගොඩින් අනුලාගත්, 5 ගැබ්මල

හරහාපිම අනුලාගත්, 6 නහන තොටින් අනුලාගත්, 7 මළසිරුරට පෙරවූ වස්ත්‍රය අනුලා ගත්, 8 ගින්නෙන් ද ඉතිරි කොටස, 9 ගවයන් කා ඉතිරිවූ 1- වේයන් කා ඉතිරි වූන 11 මීයන් කා ඉතිරිවූන 12 අත්තවිජින්න, 13 වාටිය සුන් 14 කොඩිනැංවූ, 15 ස්තුපයන් අසලින් අනුලාගත්, 16 ශ්‍රමණ සිව් රු සඳහා දුන්, 17 සාමුද්දිය, 18 අභිෂේකය පිළිබඳවූ, 19 මාර්ගයේවූ, 20 සුළඟට ගිය, 21 ඉර්ධමය, 22 දේවදත්තිය, 23 තොටුපලින් යනුවෙන් පාංසකුල තෙවිස්සක් ඇතැයි දැනගත යුතුය. තවද මෙහි 'සොත්ථිය' යන්නෙන් ගැබ්මල පිසද ඉවත දැමූ වස්ත්‍රය කියයි. 'ගතපච්චා ගත' යන්නෙන් මළසිරුරට පොරව සොහොනට ගෙන ගොස් පෙරලා ගෙනා වස්ත්‍රය කියයි. 'ධජාහට කොඩිනැංවූ' යන්නෙන් කොඩි ඔසොවා එයින් ගෙනා වස්ත්‍රය කියයි. 'ථූප' යන්නෙන් තුඹසට පිදූ වස්ත්‍රයයි. 'සාමුද්දිය' නම් මුහුදුබෙරලට පාවී ආ යන තේරුමයි. 'පටික' නම් මග යන්නවුන් විසින් සොරබිය ආදිය නිසා ගලින් කොටා පෙරවූ සිව් රයි. 'ඉද්ධමය' නම් ඒහිහික්ෂු විවරයයි. සෙස්ස පැහැදිළියි.

'විවර සන්නෝස' - සිව් ර පිළිබඳ සන්නෝස 20 කි. ඔවුහු නම්- 1 සිව් ර පිළිබඳව කල්පනා කිරීමේ සතුට, 2 යැමේ සතුට, 3 සෙවීමේ සතුට 4 ලැබීමේ සතුට, 5 පමණට පිළිගැනීමේ සතුට, 6 අධික ආශාව දුරුකිරීමේ සතුට, 7 යථාලභ සතුට, 8 යථාබල සතුට, 9 යථාසාරුප්ප සතුට, 10 ජලය ලැබීමේ සතුට, 11 සේදීමේ සතුට, 12 ඒ පිළිබඳ කටයුතු කිරීමේ සතුට, 13 පරිමාණය ගැන ඇති සතුට. 14 හු- නුල් පිළිබඳ සතුට, 15 මැහීමේ සතුට, 16 පඬු පෙවීමේ සතුට, 17 කැප- සුදුසු බව පිළිබඳ සතුට, 18 වැළඳීමේ සතුට. 19 හැරීමේ - බෙදීමේ සතුට, 20 රැස්කිරීම අත්හැරීමේ සතුට යනුවෙනි. මෙහිදී වස්ත්‍රයක් කැමති මහණ විසින් තුන් මසක් නිබඳව මසා එක්මසක් පමණ සිතාබලනට වටනේය. ඒ හික්ෂුව වනාහි පවරා විවරමාසයේදී සිව් රු කරයි. පාංසකුලිකයා වූකලී අඩමසකින්ම කරතැයි මෙසේ එක් මස් අඩමසක් පමණ සලකා බැලීම සිතා බැලීමේ සතුටයි. මෙතම් සතුටින් යුතු හික්ෂුව විසින් වනාහි ප්‍රාචීනබණ්ඩවාසී පාංසකුලික ස්ථවිරයන් වහන්සේ විසින් මෙන් විය යුතුය. තෙරුන්වහන්සේ දිනක් සැගිරී වෙහෙර සැය වැඳ

සිතුන. 'මගේ සිව්වර දිරාගොස්ය. බොහෝදෙනා වසන තැනකදී සිව්වරත් ලබන්නෙමි'යි යනුයි. උන්වහන්සේ මහවෙහෙරට පැමිණ සංඝ ස්ථවිරයන් දැක වසන තැන් අසා ඒ කී තැන සිටියේ දෙවනද සිව්වරක් ගෙන අවුත් තෙරුන් වැන්දේය. ඒ තෙරුන්වහන්සේ 'ඇවැත්නි, කිමැයි' ඇසූහ. 'වහන්ස ගම් දෙර අසලට යෙමි'යි පැවසීය. 'ඇවැත්නි, මමත් එන්නෙමි'යි තෙරුන්වහන්සේ පැවසූහ. 'වහන්ස, යහපති'යි කියා වඩනේ මහබෝ දෙරටු කොටුව අසල හිඳ පින්වතුන් වාසයකරන තැන්වලදී මනාප දේ ලැබිය හැකි වෙමියි සිතා යලිත් මාගේ මේ කල්පනාව වැරදියයි' එයින්ම ආපසු හැරුනේය. දෙවනද අම්බණගන නම් තැන ලගින්ද ඊලග දින මහසෑයේ උතුරු දෙර අසලින්ද එසේ නතරව ආපසුහැරී සතරවනදද තෙරුන් ලගට පැමිණියේය. තෙරුන්වහන්සේ මේ මහණහුගේ සිතිවිල්ල අපිරිසිදුයයි දැන සිව්වර ගෙන ඔහු සමගම ප්‍රශ්න විසඳමින් ගමට පිවිසියහ. එදින රැ එක් මිනිසෙක් වස්ත්‍රයක මලපහකොට ඒ වස්ත්‍රය කසලගොඩවී දැමීමේය. පාංසකුලික තෙර නිලමැස්සන් වටකරගත් ඒ වස්ත්‍රය දැක ඇඳිලි බැන්දේය. මහතෙර ඒ දැක ඇවැත්නි, කිම? කසලගොඩට ඇඳිලි බදින්නෙහිද? කියා ඇසීය. 'මම වහන්ස කසල ගොඩට ඇඳිලි නොබදින්නෙමි. මගේ පියාවූ දසබලයන් වහන්සේට ඇඳිලි බදිමි' වහන්ස, එතුමා (දසබලයන් වහන්සේ) පුණ්ණදසිය විසින් ඇගේ පොරොවාගෙන සිටි ඒ අපවිත්‍ර වස්ත්‍රය (මළමිණිය ඔතා තිබුණ වස්ත්‍රය) තිඟික් පමණ ප්‍රාණින් ඉවත්කොට සොහොනෙන් ගන්නා උන්වහන්සේ විසින් ඒ කරන ලද්දේ ඉතා දුෂ්කර වැඩකි. එහිදී මහතෙරුන් වහන්සේ පාංසකුලික හික්ෂුවගේ ඒ සිතිවිල්ල පිරිසිදුයයි දැනගත්හ. පාංසකුලික තෙරුන් එතැනම හිඳගෙන විදසුන් වඩා තුන් ඵලයන්ට පැමිණියාහු ඒ වස්ත්‍රය ගෙන සිව්වරක් තනාගෙන එය පොරවාගෙන ප්‍රාචීන බණ්ඩාරාජී නම් තැනට පැමිණ අග්‍රඵලයවූ රහත්බවට පත්වූහ. යම් මහණෙක් සිව්වර ලැබීම සඳහා යන කල කොහිදී ලබාගනිමිදැයි නොසිතා කමටහන් ශීර්ෂයෙන්ම කමටහන මෙතෙහි කරමින්ම යෑම මෙහිකී ගමන සන්නෝෂය නම් වේ. සොයන්නහුට වනාහි ඒ ඒ අය හා නොසොයා ලජ්ජී සුපේසල හික්ෂුවක් ගෙන සෙවීම

පරියේසන සන්තෝෂයයි. මෙසේ සොයන්නන්ට ගෙන එනු ලබන සිව්වරක් දුරදීම දැක මෙය ප්‍රියමනාප වන්නේය. මෙය අප්‍රිය අමනාප වන්නේයයි විතර්කනය නොකොට ස්ථුල සුබ්බාදීන් අතුරෙහි ලැබුන ආකාරයේ හැටියට සතුටුවීම ප්‍රතිලාභ සන්තෝෂයයි. මේ කී පරිදි ගන්නන්ට වනාහි මෙය දෙපටය, මෙය තනිපටය, යන වශයෙන් දැනගෙන තමාට පොහෝනා පමණින්ම ලැබ සතුටුවීම පමණක් පිළිගැනීම පිළිබඳව සතුටයි. සිව්වර සොයන්නන්ට වනාහි 'අසවලාගේ ගෙදෙරදී ඉතා ප්‍රියවූ සිව්වරක්' ලබා ගන්නෙමි'යි යන වශයෙන් නොසිතා ගෙපිළිවෙළින් හැසිරීම ලෝබය දුරුකිරීමේ පිළිවෙතයි. රුද්‍ර හා ප්‍රණීත දේ අතුරෙහි යම්කිසිවකින් යැපෙන්නට හැක්කන්ට ලැබීම් වශයෙන් යැපීම් යථාලාබ සන්තෝෂයයි තමාගේ ශක්ති ප්‍රමාණය තේරුම් ගෙන යමකින් යැපෙන්නට හැකිවෙයිද ඉන් යැපීම යථාබල සන්තෝෂය නම්. තමා මනාප දෙය වෙන යමෙකුටදී තමාගේ යැපීම වෙන යමකින් සිදුකෙරෙයිද එය යථාසාරුප්ප සන්තෝෂයයි. කොතැනක ජලය ප්‍රියද කොතැනක අමනාපදැයි නොවිමසා සේදිය යුතුවූ යම්කිසි ජලයකින් සේදීම උදක සන්තෝෂයයි. රතු කසාවත් පැහැය, ගුරුගල් වැනි රතු මැටිවර්ග කුණුවූ කොළ සහිත සාරයෙන් කිළිටිවූ ජලය දුරුකරන්නට වටනේය. සේදීමේදී මුගුරු ආදියකින් නොතලා අතින් පොඩිකර සේදීම දෝවන සන්තෝෂයයි. එසේත් පිරිසිදු නොවූ වස්ත්‍රය කොළවර්ග සන්තෝෂයයි. එසේත් පිරිසිදු නොවූ වස්ත්‍රය කොළවර්ග දමා රත්කළ ජලයෙන් සෝදන්නට වටනේය. මෙසේ සෝද මෙය ස්ථුලය, මෙය සියුම්ය'යි කෝපනය නොකොට පොහෝනා පමණින්ම කිරීම කරණසන්තෝෂයයි. තෙම මුලු වසා හැඳීම පරිමාන සන්තෝෂයයි. සිව්වර සෑදීම සඳහා 'මනාපවූ නූල් සොයමි'යි නොවිමසා විටි ආදියකින් හෝ දේවස්ථානයකින් හෝ ගෙනවුත් පාමුල හෝ තබා යම්කිසි නූල් ගෙන සිව්වර තැනීම නූල් සෙවීම පිළිබඳ සතුටයි. කුසි බැඳුම් කරණ කල අගුලක් පමණ තැන සත්වරක් විද්ද යුතු. මෙසේ කරන්නන් මග යන විට සහාය විය යුතුයි. යමෙක් එසේ නොකරයිද ඔහුට වත් බිඳීමේ දෝෂය සිදුවෙයි. මේ මැනීම පිළිබඳ සතුටයි. පඬුපෙට්ටීමේදී නුග වර්ගයේ එනම්

ගස්වර්ගයේ ආදී පඬු වර්ග සොයන්නාවුන් විසින් නොහැසිරිය යුතුයි. හෙළකිහිරිගස් ආදිය අතුරෙහි යමක් ලබයිද එයින් පඬු පෙවිය යුතුය. එසේ නොලබන්නහු විසින් වනයෙහි මිනිසුන් වැහැරී ගෙන හැරදමන ලද පඬු හෝ හික්මුන් විසින් පිස හැරදමනලද කසට හෝ ගෙන පෙවිය යුතුය. මේ පඬු පෙවීම පිළිබඳ සන්නෝෂයයි. නිල්, මඩපැහැ, කළු, සම් වන් යන මොවුන් අතුරෙහි යම්කිසිවක් ගෙන ඇතුළුව හුන්නහුට පෙනෙනු පිණිස කරනු ලබන කප් තැබීම කප්කිරීම පිළිබඳ සතුවයි. ලජ්ජා සහිත තැන් වසාගැනීම සඳහා සිව්වර හැදීම පරිභෝග සන්නෝෂයයි. වස්ත්‍රයක් ලැබ තුල් හෝ ඉදිකටුවක් හෝ මහන්නෙක් හෝ නොබන්නහු විසින් එය තබනට වටියි. එසේ ලබන්නහු විසින් තබනට නොවටියි. ඉදින් අතවැසි ආදීන්ට දෙනට කැමැත්තේ නම් ඔවුන්ගේ පැමිණීම තෙක් මනාව තැන්පත්කොට තබනට වටියි. පැමිණි කල්හි දිය යුතුයි. දීමට නොහැක්කහු විසින් ඉටිය යුතුයි. අනික් සිව්වරක් ඇතිකල නිදීමට හිදීමට ගන්නා වස්ත්‍රයක් වශයෙන් අධිෂ්ඨාන කරනට වටියි. එසේ නොඉටු කල සන්නිධි (රැස්කිරීම) බවට පැමිණෙයි. නොඉටීමක් නම් නොවෙයයි මහාසීව තෙර පැවසීය. මේ සන්නිධි පරිවජ්ජන සන්නෝෂයයි. බෙදදෙන්නහු විසින් වනාහි මුහුණ බලා නොදිය යුතුයි. සාරාණිය ධර්මයෙහි පිහිටා බෙදදිය යුතුයයි යන මෙය විස්සජ්ජන සන්නෝෂයයි. විවර ප්‍රතිසංයුක්ත ධූතංග නම් පාංසකුලිකාංගය තේවිවරිකාංගය යන මේ දෙකයි. මේ පිළිබඳ විස්තර විසුද්ධි මාර්ගයෙන් දත යුතුයි. මෙසේ විවර සන්නෝෂ මහාආරිය වංසය සම්පූර්ණ කරනු ලබන මහණතෙමේ මේ ධූතංග දෙක සම්පූර්ණ කළ යුතුය. ගෝපනය කළ යුතුය. මේවා රකින්නේ විවර සන්නෝෂ මහා අරියවංසයෙන් සතුවූ වූයේ වෙයි.

'වණ්ණවාදී' - එකෙක් සතුවූවූයේ සතුවේ ගුණ නොකියයි. එකෙක් සතුවූ නොවූයේ සන්නෝෂයේ ගුණ කියයි. එකෙක් සතුවූ නොවූයේ සතුවෙහි ගුණ නොකියයි. එකෙක් සතුවූ වූයේ සතුවෙහි ගුණ කියයි. එය දැක්වීම සඳහා ඒ ඒ සිව්වර පිළිබඳ ගුණ කියතියි දැක්විය.

‘අනේසනං’- පණිවුඩකාරයෙකු දූතයෙකු යැවීමාදී ගමන් ප්‍රභේද නොයෙක් අයුරින් ඇති නොසෙවීම.

‘අප්පතිරූපං’- අයුක්ත නොයුතු

‘අලද්ධං ච’- නොලැබ ඒ මෙසේයි යම්කිසි භික්ෂුවක් කෙසේ නම් සිව්‍රක් ලබාගන්නෙමිදැයි පින්වත් භික්ෂුන් සමග එක්ව කුහක ක්‍රියා කරමින් තැනි ගනියි. සන්නෝෂ ගුණයෙන් යුතු මහණතෙමේ මෙසේ සිව්‍රක් නොලද කල්හිද තැනිගැනීමකට නොපැමිණෙයි.

‘ලද්ධා ච’- දැහැමෙන් සෙමෙන් ලැබ

‘අගථිත’- පහව ගිය ලෝබය ආශාව දුරුකළ.

‘අමුච්ඡිතො’- අධිමාත්‍ර තණ්හාවෙන් මුළු නොවූ

‘අනප්පකිංචාපන්න’- තෘෂ්ණාවෙන් බැසගෙන නොඵරුන.

‘ආදීනවදස්සාවි’- අනේසනාපන්නියෙහිද ඇලී පවතින ලෝබයෙහිද ආදීනව- (දෙස්) දකින.

‘නිස්සරණපඤ්ඤෝ’- යම්තාක් කල් සිතබාවයේ දුරු කිරීම පිණිස, යනුවෙන් කියන ලද නිදහස්වියාම (නිවන් දැකීම) දන්නා.

‘ඉතරීතර විවරසන්තුට්ඨියා’- සිව්‍ර පිළිබඳවූ යම්කිසි සතුටකින්.

‘නේව අත්තානං උක්කංසේති’- මම පාංසකුලිකයෙක් වෙමි- උපසම්පද මාලයෙහිදීම මා විසින් පාංසකුලිකාංගය ගන්නා ලදී. මා හා සමානව සිටින්නේ වෙන කවරෙක්ද, යනුවෙන් තමාම උසස් තත්ති තබා නොසිතයි.

‘න පරං වම්භෙති’- මේ අතික් භික්ෂුහු පාංසකුලිකයෝ නොවෙති. පාංසකුල මාත්‍රයකුදු මොවුන්ට නැත යනුවෙන් අනුන් පහත් කොට නොසිතයි.

‘යෝහි තත්ථ දක්ඛෝ’- යමෙක් එහි විවර සන්නෝෂයේදී ඒ පිළිබඳ ගුණ කීමාදියෙහි දක්ෂද ව්‍යක්තද,

‘අනලසෝ’- පසුබට නොවී ඉදිරිපත් වීමෙන් අලස බව දුරුකළ.

‘සම්පජානෝ පතිස්සනෝ’- තමා මනාව දැනගෙන නුවණින් හා සිහියෙන් යුතු.

‘අරියවංසේ ධීතෝ’- ආර්යයා වංශයෙහි පිහිටියාවූ.

‘ඉතරිතරේන පිණ්ඩපාතෙන්න ච’- යම්කිසි පිණ්ඩපාතයකින් මෙහිදීද පිණ්ඩපාතයද පිණ්ඩපාත ක්ෂේත්‍රයද පිණ්ඩපාත සන්තෝෂයද පිණ්ඩපාත ප්‍රතිසංයුක්ත ධූතංගද දැනගත යුතුවෙයි. එහි පිණ්ඩපාතය නම් ඕදන, කුම්මාස, සත්තුමච්ඡ, මංසබිර, දධි, සප්පි, නවනීත, තේල, මධු එාණිත, යාගු, බාදනිය, ලේහනිය, යන පසළොස්යයි. පිණ්ඩපාත ක්ෂේත්‍ර නම් සංඝ, උද්දේස, නිමන්ත්‍රණ, සලාකපක්ඛික, උපෝසථික, පාටිපදික, ආගන්තුක, ගමික ගිලාන, ගිලානු පට්ඨාක, ධූර, කුටි, වාර, විහාර, යන බත් පසළොස්යයි. පිණ්ඩපාත සන්තෝෂය පිටුසිඟා වැළඳීම ගැන සිතීමේ සතුට, යෑම පිළිබඳ සතුට, සෙවීමේ සතුට, පිළිගැනීමේ සතුට, පමණට ගැනීමේ සතුට, ආශාව දුරුකිරීමේ සතුට, යථා ලාභ සතුට, යථා බල සතුට, යථා සාරුප්ප සතුට, උපකාර සතුට, පරියේසන සතුට, පරිභෝග සතුට, රැස් කිරීම අත්හැරීමේ සතුට, බෙදාදීමේ සතුට යනුවෙන් පසළොස් ආකාරයයි. එහි යම් කිසි දක්ෂ භික්ෂුවක් මුව සෝද සිතයිද පිණ්ඩපාතිකයා විසින් ගණයා සමග හැසිරීමේදී තෙරුන්ට උපස්ථාන කිරීමට ගිය කල කොතන්හි පිටු පිණිස හැසිරෙන්නෙමුදැයි යනුයි. ‘වහන්ස, අසවල් ගම හැසිරිය යුතුය’ යන මෙපමණක්ම සිතා එතැන් පටන් සිතිවිලි ඇති කළයුතු නොවේ. හුදකලාව හැසිරෙන්නහු විසින් විතක්කමාලකයෙහි සිටගෙන සිතිය යුතුයි. එතැන්සිට සිතන්නේ ආර්යවංශයෙන් ඉවත්වූයේ වෙයි. මෙයින් බැහැරවූයේ විතක්ක සන්තෝෂයයි. පිටු සිඟා යන්නහු විසින් එසේ යාමේදී කොහිදී ලබම්දැයි නොසිතා කමටහන් සිතීම යා යුතුය. මේ යෑමේ සතුටයි. එසේ පිටු සොයන්නහු විසින් ඒ සෙවූ (තමාලත්) සියල්ලම නොගෙන ලප්ථි- පේසල ගුණ අනුවම ගතයුතුය. මේ පරියේසන සතුටයි. දුරදීම ගෙනඑනු ලබන දේ දැක මෙය මනාපය, මෙය අමනාපය, යනුවෙන් නොසිතිය යුතුය. මේ ලැබීමේ සතුටයි. මේ ප්‍රියමනාප කොටස ගනිමි. මේ අප්‍රිය අමනාප කොටස නොගනිමියි නොසිතා තමාට යැපෙන පමණින්ම යමක් ගතයුතුය. දෙයා ධර්මය අල්පවුවද දයකයා බොහෝ දෙත්ට කැමති වෙයි. මෙහිදී තමා ටිකක්ම පිළිගත යුතුය. දෙයාධර්මය බොහෝ නම් දයකයාත් බොහෝ පිදීමට කැමති නම් එහිදී

ප්‍රමාණවත් තරමට ගතයුතුයි. පිළිගැනීමෙහි පමණ නො දන්නා මහණ තෙමේ මනුෂ්‍යයන්ගේ ප්‍රසාදය මකයි. ශුද්ධාවෙන් පුදන ලද දෙයෙහි තත්වය පහළට හෙළයි. ශාසනය නොපිළිපදියි. තමා බිහිකළ මවගේ සිත දිනාගැනීමට පවා අපොහොසත් වෙයි. මෙසේ පමණ දැන පිළිගත යුතුය. යනු මත්ත පටිග්ගණ සතුවයි. උසස් උසස් කුලවලට පමණක්ම නොගොසින් ගෙපිළිවෙළින් යා යුතුය. මේ ආශාව දුරු කිරීමේ සතුවයි. යථාලාභ සතුව ආදියද සිව්ව පිළිබඳව කී පරිදිම තේරුම් ගත යුතුය. පිණ්ඩපාතය වළඳ මහණ දම් රකිමි යනුවෙන් සිතා මෙසේ ඊට මෙය උපකාරයකැයි තේරුම් ගෙන පරිභෝග කිරීම උපකාර සතුවයි. පාත්‍රය පුරවාගෙන සියල්ලම නොපිළිගත යුතුය. අනුසම්පන්නයෙකු ඇති කල ඔහු ලවා පිළිගන්නවා ගතයුතුය. එසේ නැති කල ගෙන ගොස් තමාට ගැනීමට තරම් ප්‍රමාණය ගත යුතුය. මේ ප්‍රමාණයේ සතුවයි කුසගිනි දුරු කර ගැනීම සඳහා මෙහි මේ නිදහස්වී යාමයයිද මෙසේ වැළඳීම පරිභෝග සන්තෝෂයදැයිද තේරුම් ගතයුතුය. රැස්කොට තබාගෙන නොවැළඳිය යුතුය. මේ ඒ සන්නිධිපරිවජ්ජන සතුවයි. මුහුණ නොබලා සාරාණිය ධර්මයෙහි පිහිටාගෙන බෙද දිය යුතු බව විස්සජ්ජන සතුවයි. පිණ්ඩපාත ප්‍රතිසංයුක්ත ධූතංග පහකි. ඒ 1 පිණ්ඩපාතිකංගය, 2 සපදනවාරිකංගය, 3 ඒකාසතිකංගය, 4 පත්තපිණ්ඩිකාංගය, 5 බලුපච්ඡාහත්තිකංගය, යන පසයි. ඒවායේ විස්තර විසුද්ධි මාර්ගයේ දක්වා ඇත. මෙසේ පිණ්ඩපාත සන්තෝෂ මහා ආර්යාවංශය සම්පූර්ණ කරනු ලබන මහණ තෙමේ මේ ධූතංග පහ ආරක්ෂා කරයි. මේ පහ ආරක්ෂා කරන පුද්ගලයා පිණ්ඩපාත සන්තෝෂ මහා ආර්යාවංශයෙන් සතුවූ වන්නෙක් වෙයි. එහි ගුණ වර්ණනාදිය කීම පිළිබඳව පෙරකී පරිදිම දත යුතු.

‘සේනාසනේත’ - මෙහිද සෙනසුන සෙනසුන් කෙන, සෙනසුන් සතුව, සේනාසන පටිසංයුක්ත ධූතංග යන මේ කරුණු ගැන දැනගත යුතුය. එහි සෙනසුන් නම් ඇඳ පුටු බිසි, බිම්බෝහන විහාර, ගුරුළු පියාපත් වැනි වහල ඇති ගෙවල් ප්‍රාසාද එනම් ගෙවල් ගුහා ලෙන් අටලු මහල් හුණ ලැහැබ් රැක්මුල් යන මේ පසළොස් සෙනසුන්වේ. සෙනසුන් කෙත්

නම් සංඝයාගෙන් හෝ ගණයාගෙන් හෝ නැයන්ගෙන් හෝ මිතුරන්ගෙන් හෝ තමාගේ හෝ ධනයෙන්ද පාංසකුලයෙන්දැයි කෙත් සයකි. සෙනසුන් සතුට නම් සෙනසුන් පිළිබඳ විතක්ක සන්තෝෂාදිවූ පසළොසමයි. ඒවා පිණ්ඩපාත කොටසේදී දැක්වූ පරිදි තේරුම් ගතයුතුය. සේනාසන පටිසංයුක්ත ධුතංග පසකි. ඒ ආරක්ඛකංගය, රුක්ඛමුලිකංගය, අඛිණ්ණකාසිකංගය, සෝසාණිකංගය යථා සන්තතිකංගය යනුයි. මේවායේ විස්තර විසුද්ධි මාර්ගයෙන් දත යුතුය. මෙසේ සේනාසන සන්තෝෂ මහා ආර්යා වංශය පුරණ භික්ෂුව මේ ධුතංග පස ආරක්ෂා කරයි. මෙය රකින්නා සේනාසන සන්තෝෂ මහා ආර්යාවංශයෙන් සතුටු වන්නෙක් වෙයි. ගිලන්පස ප්‍රත්‍යය වනාහි පිණ්ඩපාත ප්‍රත්‍යයෙහිම ඇතුළත්ය. එහිදී යථා ලාභ, යථා ඛල, යථා සාරුප්ප යන සන්තෝෂ අනුව සතුට විය යුතුය. නේසජ්ජිකාංගය භාවනාරාම අරියවංසය ආශ්‍රය කරයි. මෙයද කිය ඒ සඳහා-

‘සෙනසුන්හිදී පසක් කිය. පසක් ආහාර ප්‍රතිසංයුක්තය එකක් වීර්ය සංයුක්තය, දෙකක් සිව්වැ ඇසුරු කොට පවතිත්, මෙසේ ආයුෂ්මත් දම්සෙනෙවි සැරියුත් තෙර මහ පොළොව තුළ පතුරුවන්නාක් මෙන්ද සයුරු කුස පුරවන්නාක් මෙන්ද අහස දිග හැර විහිදුවන්නාක් මෙන්ද පළමුව වීචර සන්තෝෂ ආර්යාවංශය දෙසා කැමැත්ත දක්වන්නාක් මෙන් හිරු උල්ලංඝනය කරන්නාක් මෙන්ද දෙවනුව පිණ්ඩපාත සන්තෝෂය දෙසා මහමෙර ඔසවන්නාක් මෙන්ද තුන්වෙනුව සේනාසන ආර්යාවංශ සන්තෝෂ දෙසා දැන් දහසක් නයින් හොඳනා සතරවන භාවනාරාම ආර්යාවංශය දෙසීමට යළිදු ‘ඇවැත් භික්ෂුවරුනි’යි යනුවෙන් පහාණා රාමය වෙතැයි දක්වයි. දෙසුම අරඹයි. එහි ඇලේනුයි අහිරමණ කෙරේනුයි ආරමණ නම් වේ. පස් වැදැරුම් දුරුකිරීමහි ඇලීම ඇත්තේනුයි පහණාරාම නම්. කාමාශාව දුරු කරමින් ඇලෙයි. නෛෂ්ක්‍රමය වඩමින් ඇලෙයි ව්‍යාපාදය දුරුකරමින් ඇලෙයි. හැම කෙලෙස් දුරු කරමින් ඇලෙයි. රහත් මග වඩමින් ඇලෙයි. මෙසේ දුරුකිරීමෙහි ඇලුනේනුයි පහාරණරත නම්. කියන ලද නයින්ම මොහුට භාවනාවෙහි ඇලීම වේනුයි භාවනාරාම නම්.

භාවනාවෙහි ඇලුනේ භාවනාරත නම්. මේ සතරාකාර ආර්යාවංශයන් අතුරෙහි මුලින් දැක්වූ තුනින් තෙළෙස් ධුතංගයන්ගේ සිව්පස සන්තෝෂය වශයෙන් මුලු විනය පිටකය කියන ලද්දේ වේ. භාවනාවෙහි ඇලීමෙන් ඉතිරි පිටක දෙක දැක්වෙයි. මේ භාවනාරාම අර්යාවංශය කියන හික්ෂුව විසින් පටිසම්භිද මාර්ගයේ නෙක්ඛම්ම පාලියෙන් කියයුතුය. දීඝ නිකායේ දසුත්තර සූත්‍ර පර්යායයෙන් කිය යුතුය. මධ්‍යම නිකායේ සතිපට්ඨාන සූත්‍ර පර්යායයෙන් කිය යුතුය. අභිධර්මයෙහි නිද්දේස පර්යායයෙන් කිය යුතුය. එහි පටිසම්භිද මාර්ගයෙහි නෙක්ඛම්ම පාළියෙන් යනුවෙන් මෙහි දක්වන ලද්දේ 'ඔහු නෛෂ්ක්‍රමාය වඩමින් එහි ඇලෙයි. කාමච්ඡන්දය දුරුකරමින් ඇලෙයි. අව්‍යාපාදය -පෙ- අව්‍යාපාද ආලෝක සඤ්ඤා ටීනමිද්ධ අවික්ඛෙප උද්ධච්ච ධම්මවචන්ථාන විචිකිච්ඡා ඤාණ අවිද්‍යා පාමොජ්ජ, අරති, ප්‍රථමධ්‍යාන, පඤ්චනීවරණ ද්විතිය ධ්‍යානය විතර්ක විචාරයෙහි තෙවන ධ්‍යානය, ප්‍රීතිය සතර වන ධ්‍යානය සැප දුක් විෂයෙහි ආකාසානඤ්චායතන සමාපත්තිය වඩමින් ඇලෙයි. රූප සංඥ, පටිසසංඥ, නානත්ත සංඥ, දුරුකරමින් ඇලෙයි. විඤ්ඤාණඤ්චායතන සමාපත්තිය -පෙ- නේවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන සමාපත්තිය වඩන්නේ ඇලෙයි. ආකිඤ්චඤ්ඤායතනය දුරු කරමින් ඇලෙයි. අනිත්‍යානුපස්සනාව වඩමින් ඇලෙයි. නිත්‍යය යන හැඟීම දුරු කරමින් ඇලෙයි, දුක්ඛානුපස්සනාව සැප හැඟීම අනත්තානුපස්සනාව ආත්ම හැඟීම නිබ්බිදානුපස්සනා (සංවේගය අනුව) ව සතුව විරාගානුපස්සනාව, රාගය, නිරෝධානුපස්සනාව, සමුදය, පටිතිස්සග්ගානුපස්සනාව (දුරුකිරීම අනුව) ගැනීම ක්ෂයවීම අනුව බැලීම සතසංඥව වයානුපස්සනාව උත්සාහ කිරීම විපරිනාමය අනුව දැකීම, ඒකාන්ත හැඟීම අනිමිත්තානුපස්සනාව නිමිත්ත අප්පණිහිතානුපස්සනාව ප්‍රණිධිය සුඤ්ඤානානුපස්සනාව අභිනිවේෂය අධිප්‍රඥ ධර්ම විදර්ශනාව සාරයෙහි ඇලීම යථාභූත ඥාන දර්ශනය මෝහය දුරුකිරීම ආදීනව අනුව දැකීම ආලය පිහිටුවීම පටිසංඛානුපස්සනාව අප්පටි සංඛාව විවට්ඨානුපස්සනාව සංයෝගයෙහි යෙදීම සෝවාන් මග දුටු

ඒකාන්ත කෙලෙස් සහිත බව සකෘදගාමී මාර්ගය ඔහුදරික කෙලෙස් අනාගාමී මාර්ගය අනුසහගත කෙලෙස් රහත් මග වඩමින් ඇලෙයි. හැම කෙලෙස් දුරු කරමින් ඇලෙයි" යනුයි. මෙසේ පටිසම්භිදා මාර්ගයේදී තෙක්ඛම්ම පාලියෙන් කිය යුතුය. දීඝ නිකායේදී දසුන්තර සූත්‍රයෙන් කිය යුතුය. "එක් දහමක් වඩමින්ද එක් දහමක් දුරුකරමින්ද ඇලෙයි. -පෙ- මෙසේ ධර්ම දසයක් වඩමින්ද, ධර්ම දසයක් දුරුකරමින්ද ඇලෙයි. කිනම් එක් දහමක් වඩමින් ඇලෙයිද? මේ සැප සහිත කායගතා සතිය නම්වූ එක දහම වඩමින් ඇලෙයි. කිනම් එක් දහමක් දුරු කරමින් ඇලෙයිද? අස්මිමානය (මමය යන හැඟීම) සංඛ්‍යාත මේ එක දහම දුරු කරමින් ඇලෙයි. කවර නම් ධර්ම දෙකක් -පෙ- කවර දසධර්ම කෙනෙක් වඩමින් ඇලෙයිද? දස කසිණායතන සංඛ්‍යාත මේ දස ධර්මය වඩමින් ඇලෙයි. කිනම් දස ධර්ම කෙනෙක් දුරු කරමින් ඇලෙයිද? දසවිධ මිට්ඨාදාෂ්ටි සංඛ්‍යාත මේ දස ධර්ම දුරු කරමින් ඇලෙයි. මහණෙනි, මහණ තෙමේ මෙපරිද්දෙන් භාවනාවෙහි සිත වැඩීමෙහි ඇලෙන්නෙක්වේ" යනුයි. මෙපරිද්දෙන් දීඝ නිකායෙහි දසුන්තර සූත්‍රාන්ත පරියාය ක්‍රමයෙන් දැක්විය යුතුය. මධ්‍යම නිකායේ සතිපට්ඨාන සූත්‍රාන්ත පරියාය ක්‍රමයෙන් වූකලී- "මහණෙනි, මේ ඒකායන -පෙ- යම්තාක් කල් නුවණ පිහිටුවීම පිණිසද සිහිය මනාසේ පිහිටුවීම පිණිසද වෙයි. (පටි) ඇසුරු නොකොට වසයිද ලොව ඇති කිසිවක් අල්ලානොගනීද, මහණෙනි, භාවනාවෙහි ඇලුන සිත දියුණු කරන මහණ තෙමේ මෙබඳු වේ. මහණෙනි, නැවතද මහණ තෙමේ යන්නේ යම්යි දනීද - පෙ- නැවතද මහණෙනි මහණ තෙමේ යම්සේ මේ ගරිරය සොහොනෙහි දැමුවක්සේ (මළුමිනියක්සේ) බලන්නේද ඔහු කුණුවූ කැඩී විසුරුණ මේ කය එක්තැන් කරයි. මේ කය වූකලී මෙසේ වන සුළුය. මෙබඳු ධර්ම ස්වභාවයෙන් යුතුය. මෙය ඉක්මවිය නොහැක. (මෙය නියත දෙයකි) මෙසේ තමා පිළිබඳ කයේ කය අනුව බලයිද මහණෙනි, මෙසේවූ භික්ෂුව භාවනාවෙහි ඇලුනේ නම් වෙයි" යනුවෙන් මෙසේ මධ්‍යමනිකායේ සතිපට්ඨාන සූත්‍රාන්ත පරියායයෙන් කිය යුතුය. "අභිධර්මයේදී නිද්දේස පරියායයෙන් යනු- "සියලුම සංස්කාර

ධර්මයන් අනිත්‍ය වශයෙන් දුක් වශයෙන් රෝග වශයෙන් ගඩ වශයෙන් -පෙ- හැඩගැසෙන කෙලෙස් දහම් වශයෙන් දකිමින් ඇලෙයි. මහණෙනි, භාවනාවෙහි ඇලෙන මහණ තෙමේ මෙපරිදිවේ" යනුවෙන් මෙසේ නිද්දේස පාලි පරියායයෙන් කිය යුතුය.

'නේව අත්තානං උක්කංසේති'- අනිත්‍ය දුක්ඛ අනාත්ම වශයෙන් විදර්ශනා භාවනාව වඩන්නට පටන්ගෙන අද වන විට වර්ෂ හැටක් හෝ හැත්තෑවක් ඉක්ම ගොස් තිබේ. මෙහිදී මා හා සමාන වන වෙන කවරෙක් නම් සිටිද්ද, යනුවෙන් තමා උසස්කොට කීමක් නොකරයි.

'න පරං වම්භෙති'- අනිත්‍ය දුක්ඛයන්ගේ වශයෙන් විදර්ශනා මාත්‍රයක්වත් නැත. කිම, මොව්හු අත්හළ කමටහන් ඇත්තෝව වසද්ද, යනුවෙන් මෙසේ අනුන් හෙලාදැකීමක් නොකෙරෙයි' සෙස්ස කියන ලද ක්‍රමයෙනි.

'පධානානි'- උතුම් විරියයෝ.

'සංවරප්පධානං'- ඇස් ආදිය සංවර කරන්නනුට ඇති වුන විරියයය.

'පහානපධානං'- කාමචිතර්කාදිය දුරුකරන්නනුට උපන් විරියයය.

'භාවනාපධානං'- බොධ්‍යංගයන් වඩන්නනුට උපන් විරියයය.

'අනුරක්ඛණප්පධානං'- සමාධි නිමිත්ත රැකගන්නනුට උපන් විරියයය.

'විචේක නිස්සිතං'- විචේකය විරාගය නිරෝධය යන තුනම නිවනට නම්ය නිවනම උපධි විචේකය බැවින් ඊට විචේකයයි කියති. ඊට පැමිණ රාගාදියෝ නොඇලෙන්නුයි විරාග නම්. නිරුද්ධ වෙන්නුයි- වැනසෙන්නුයි නිරෝධ නම්. එහෙයින් විචේක නිශ්‍රිත යනාදීන්හි අරමුණු වශයෙන් හෝ පැමිණිය යුතුය. යන වශයෙන් හෝ නිවණ ඇසුරු කෙළේය. යන අර්ථයි.

'වොස්සග්ග පරිණාමිං'- පරිත්‍යාග වොස්සග්ගය පක්ඛන්දන වොස්සග්ගය කියා එහි කී වොස්සග්ගය (අත්හැරීම) දෙපරිදි වේ. එහි විදර්ශනා තදංග වශයෙන් කෙලෙසුන් හා ස්කන්ධයන් අත්හරිනුයි. පරිත්‍යාග වොස්සග්ගය නම්. මාර්ගය අරමුණු

වශයෙන් නිවනට ඇතුළත්වේනුයි පක්ඛන්දන වොස්සග්ග නම්. එහෙයින් 'වොස්සග්ග පරිණාමිං' යනු නිසි පරිදි වඩන සතිසම්බොජ්ඣ්ඣංගය වොස්සග්ගය පිණිස නැමේනුයි විදර්ශනා භාවනාව හා මාර්ග භාවනාවද පැමිණෙයි. මෙසේ එය වඩාය යනු මේ එහි අර්ථයි. අනික් පද පිළිබඳවද විස්තර මෙසේමය. 'හද්දිකං' - යහපත්.

'සමාධි නිමිත්තං' - අට්ඨික සංඥාදී වශයෙන් පැමිණි සිත්හි එකඟ බව.

'අනුක්ඛනි' - සමාධි පරිපාක්ෂික ධර්මයන්වූ රාග දෝෂ මෝහයන් පිරිසිදු කරමින් ආරක්ෂා කරයි. මෙහිදීද අට්ඨික සංඥාව අධික කොට ඇති සංඥ පසක්ම කියන ලදී. මෙතැන්හිදී අද අසුභයෝම විස්තර කොට දැක්විය යුතුය. ඔවුන්ගේ විස්තර විසුද්ධි මාර්ගයේදී දක්වන ලද්දේය.

'ධම්මේ ඤාණං' - ඒකපට්ඨෙධි වශයෙන් සිව්සස් දහම්හි නුවණ. සිව්සස් ඇතුළත නිරෝධ සත්‍යය වෙනැයි දහම්හිවූ නුවණ. 'එහි ධර්මයේ ඤාණය යනු කවරේද? සතර මාර්ගයන්හි හා සතර ඵලයන්හිවූ නුවණයි" යනු ඒ නිසා කිය.

'අන්වයේ ඤාණං' - චතුරාර්ය්‍ය සත්‍යය ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා කිරීමෙන් දැක දැන් යම්සේද අතීත අනාගතයන්හිද එසේමයයි සලකා මෙම පඤ්චස්කන්ධයෙන් මේ දුක්ඛසත්‍යය, මේ තෘෂ්ණාවය, මේ සමුදය සත්‍යය, මේ නිරෝධසත්‍යය, මෙම මාර්ගසත්‍යය මාර්ගසත්‍යයයි ඇතිසැටි දනියි. මෙපරිද්දෙන් එකී දැනීමට අනුව ඇතිවන ඥානයයි. "ඔහු මේ දහමින් දැනගත් - අවබෝධ කරගත් - දක්නාලද- පැමිණි- එහිම ගැළුන - අතීතානාගතවූ යම් දැනීමක් වේද" යනු ඒ නිසා කිය.

'පරිච්ඡේදේ ඤාණං' - අනුන්ගේ සිත් විභාගකොට දැනීම. "එහි පරිච්ඡේදේ ඤාණ යනු කවරේද- මෙහිදී මහණ තෙමේ පරසත්වයන්ගේ පරපුද්ගලයන්ගේ සිත් තම සිතින් පිරිසිදු දැනගනීනුයි" යනු ඒ නිසා කිය. මෙය විස්තර කටයුතුය. මේ නුවණ තුන හැර අවසේස සම්මුති ඤාණයයි. එය මෙසේ දැක්විය- "එහි සම්මුතිඤාණය කවරේද? ධර්මයෙහි නුවණ, අන්වයේ නුවණ, පරිච්ඡේදයෙහි නුවණ යන මේ තුන හැර ඇති සම්මුතිඤාණයයි" දුක්ඛෙඤාණාදියෙන් රහත් බවට

පමුණුවා එක් හික්ෂුවකගේ නික්මයාම පිළිබඳවූ චතුස්සත්‍ය කර්මස්ථාන මින් කියනලදී. එහි සත්‍ය දෙකකි. ලොව පිළිබඳ දෙකකි. විච්චිට දෙක ලොවෙහි ඇතුළත් වේ. එය විච්චිටයෙහි ඇතුළත් නොවේ. සත්‍ය දෙක අතුරෙහි ගුරුවරයා ළඟදී පර්යායාප්තිය උගෙනගෙන කර්ම කරයි. සත්‍ය දෙකක් අතුරෙහි නිරෝධසත්‍ය නම්. ඉෂ්ට කාන්ත මනාප වූයේ මාර්ගසත්‍ය නම්. මෙහි කී ඉෂ්ට කාන්ත මනාප යනු ඇසීම වශයෙන් කර්ම කරයි. සත්‍ය දෙක්හිම උග්‍රහණ පරිපූර්ණ ශ්‍රවණ ධාරණ සම්මර්ශන ප්‍රතිවේධ යන මේ දේ කිරීම සුදුසුය. දෙක්හිම ශ්‍රවණ ප්‍රතිවේධයන් කෘත්‍ය වශයෙන් අවබෝධ කරයි. එකක් අරමුණු වශයෙනි. සත්‍ය දෙකක් දුර්දසත්වය නිසා ගැඹුරුය. දෙකක් ගැඹුරු බැවින් දුර්දස නම්.

‘සෝතාපත්තියංගානි’- සෝතාපත්තියේ අංගයෝ සෝවාන් මාර්ගය ලැබීමට අදාළවන කාරණයන්ය යන තේරුමයි.

‘සප්පුරිසසංසේවෝ’- බුද්ධාදී සත්පුරුෂයන් වෙත පැමිණ ආශ්‍රය කිරීම.

‘සද්ධම්මසවණං’- සප්‍රායවූ තුන්පිටක ධර්මය ඇසීම.

‘යෝනිසෝ මනසිකාර’- අනිත්‍යාදී වශයෙන් මෙනෙහි කිරීම.

‘ධම්මානුධම්ම පටිපත්ති’- ලෝකෝත්තර ධර්මයාගේ අනුධර්මයන්වූ පූර්වභාග ප්‍රතිපත්තියට අනුව හැසිරීම.

‘අවෙච්චස්පසාදේන’- අවල ප්‍රසාදයෙන් “ඉතිපිසෝ භගවා” යනාදිය විසුද්ධි මාර්ගයේදී විස්තර කරන ලදී. එල ධාතු ආහාරයන් පිළිබඳ විස්තර මුලදී දක්වන ලද්දේමය. තවද මෙහිදී රුක්ෂ ප්‍රණීත වස්තූන්ගේ වශයෙන් ඖදරික සුබ්‍රමතාවය දත යුතුය.

‘විඤ්ඤාණට්ඨිතියෝ’- විඤ්ඤාණය මොවුන් කෙරෙහි සිටිනුයි විඤ්ඤාණට්ඨිති නම්. ආරම්භණස්ථිති වශයෙන් මෙය කියන ලද්දේය.

‘රූපූපාය’- රූපයට පැමිණ. පඤ්චවෝකාර භවයේදී අභිසංස්කාර විඥනය රූපස්කන්ධය ඇසුරු කොට සිටියි. ඒ සඳහා මෙය කියන ලදී.

‘රූපාරම්මණං’- රූපස්කන්ධයට ගොදුරුවන රූපයෙහි පිහිටි.

‘නන්දපසේවනං’- ලෝබ සහගතව යෙදුන නන්දියෙන් (ආශාවෙන්) ආසේවනය කරන ලද්දේවී අනික උපනිශ්‍රය කෙළවර කොට ඇත්තේවී.

‘වුද්ධිං විරුළ්භිං චේපුල්ලං ආපජ්ජති’- අවුරුදු හැට හැත්තෑවක් මෙපරිද්දෙන් පවත්නේ දියුණුට, වැඩිමට මහත් බවට පැමිණෙයි. වේදනා උපායාසාදිත්තිද මෙම ක්‍රමයමයි. මේ පද තුනින් වතුචෝකාර හවයෙහි අභිසංස්කාර විඥනය කියන ලදී. එයට ආයු ඇතිතාක් පැවැත්වීම් වශයෙන් වැඩිදියුණුව මහත් බව යන මීට පැමිණීම දත යුතු වතුක්ක වශයෙන් වනාහි දේශනාවෙහි ආ බැවින් විඥන උපායකැයි නොකියන ලදී. මෙසේ කියනු ලබද්දීත් “මෙහි කර්ම විඥනය කවරේද විපාක විඥනය කවරේද” යන මූලාවිම වන්නේ නමුත් ඒ ගැන සැලකීමෙන්වත් නො කියන ලදී. අගති ගමනයෝ විස්තර කරන ලද්දේමය.

‘විවරහේතු’- මෙහිදී මනාප සිව්වක් ලබන්නෙමිසි. විවර කාරණා උපදිසි.

‘ඉති හවාහවහේතු’- මෙහි ‘ඉති’ යනු නිදර්ශනාර්ථයෙහි නිපාතයයි. විවරාදිහේතු යම්සේද හවාහව හේතුහුද එසේමය. යන තේරුමයි. මෙහි ‘හවාහව’ යන්නෙන් ප්‍රණීතවූද ප්‍රණීත තරවූද ගිතෙල් මිපැණි ආදිය අදහස් කරණ ලදී. මේ සතරේ තෘෂ්ණාවගේ දැඩි අල්ලා ගැනීම දුරු කිරීම සඳහා පිළිවෙළින් සතර ආර්යාංශයෝ දේශනා කරන ලදහයි දත යුතුය. ප්‍රතිපදා හතර යට දක්වන ලද්දේමය.

‘අක්ඛාමා’- අක්ඛමා ආදීන්හි ප්‍රධන්වීර්යාය වඩනා කල්හි සීතාදිය නො ඉවසානුයි අක්ඛම යනු කීය. ඉවසානුයි බමා නම්. ඉන්ද්‍රිය දමනය හටගත් කාම විතර්කය නොඉවසානුයි යනාදී නයින් විතක්ක සමථය දක්වන ලදී.

‘ධම්මපදනි’- ධර්ම කොටස්.

‘අනභිජ්ඣා ධම්මපදං නාම’- අලෝබයද අලෝබ ශීර්ෂයෙන් පැමිණි ධ්‍යාන විදර්ශනා මාර්ගඵල නිවන් යන මොව්හුද වෙති.

‘අව්‍යාපාදෝ ධම්ම පදං නාම’- කෝප නොවීමද මෙෙත්‍රී ශීර්ෂයෙන් පැමිණි ධ්‍යානාදියද වේ.

‘සම්මාසති ධම්මපදං නාම’- මනාව පිහිටි සිහියද සති ශීර්ෂයෙන් පැමිණි ධ්‍යානාදියද වේ.

‘සම්මා සමාධි ධම්මපදං නාම’- අෂ්ට සමාපත්තිද අෂ්ට සමාපත්තින්ගේ වශයෙන් පැමිණි ධ්‍යාන විදර්ශනා මාර්ග ඵල නිවන් යන මේ වාද දස අසුභ වශයෙන් පැමිණි ධ්‍යානාදියද වේ.

‘අනභිජ්ඣා ධම්මපදං’- සතර බ්‍රහ්ම විහාර වශයෙන් පැමිණි දේ.

‘අව්‍යාපාදෝ ධම්මපදං’- දස අනුස්සති ආභාරේ පටික්කුල සඤ්ඤා යන මේ දේ අනුව පැමිණි ධ්‍යානාදිය.

‘සම්මාසති ධම්මපදං’- දස කසිණ අනාපාන වශයෙන් පැමිණි දේ.

‘සම්මා සමාධි ධම්මපදං’- ධර්ම සමාදානයන් අතුරෙහි පළමුව අවේළක ප්‍රතිපදාවද දෙවනුව තියුණු කෙලෙස් ඇති නිසා රහත් බව ලබාගත්ට නොහැකිව කඳුලු පිරුණු තෙතින් යුතුව අඩන්නාවූ ඔහුගේ බලසර හැසිරීමද තෙවනුව කාමයන්හි ගැළීමද සතරවෙනුව සිව්පසයෙහි නොලැබීම පවතින විටත් ධ්‍යාන විදර්ශනා වශයෙන් සැප යුතු ශාසන බලසර හැසිරීම.

‘ධම්මක්ඛන්දා’- මෙහි ‘ඛන්ධ’ යනු ගුණාර්ථයෙහිය.

‘සීලක්ඛන්ධෝ’- සීල ගුණයෝ මෙහි ඵල සීලය බලාපොරොත්තුවනු ලැබේ. සෙසු පදයන්හිද මෙම ක්‍රමයයි. මෙසේ සිව්තන්හිම ඵලයම කියන ලදී.

‘බලාති’- පිහිටවීම් අර්ථයෙන් හෝ කම්පා නොවන අර්ථයෙන් හෝ බලයයි කියති. ඔවුන්ට විරුද්ධවූ කුසිත බව ආදියකින් කම්පා නොවන බව දතයුතුය. සමාධි විදර්ශනා මාර්ග වශයෙන් ලෝකික ලෝකෝත්තර සියල්ල කියනලදී.

‘අධිට්ඨානාති’- මෙහි අධි යනු උපසර්ග පදයි. අරුත් වශයෙන් වනාහි ඔහු විසින් හෝ සිටිති ඵහි හෝ සිටිති මෙහි ස්ථානයම ගැනෙයි. ඒ ඒ ගුණාධික පුරුෂයන්ගේ පිහිටීමයි. ප්‍රඥාවගේම අධිෂ්ඨානය ප්‍රඥධිෂ්ඨානයයි. මෙහි පළමුවැන්නෙන් අග්‍ර ඵල ප්‍රඥාව දක්වයි. දෙවැන්නෙන් වඩි සත්‍යය දක්වයි. තෙවැන්නෙන් ආමිස පරිත්‍යාගයයි. සිව් වැන්නෙන් කෙලෙසුන්ගේ සංසිදීම දක්වයි. තවද පළමු වැන්නෙන්

කම්මස්සක ප්‍රඥාව හෝ විදර්ශනා ප්‍රඥාව ඉදිරිපත් කොට එල ප්‍රඥාව කියන ලදී. දෙවැන්නෙන් වව්සත්‍යය ඉදිරිපත් කොට පරමාර්ථසත්‍ය නම් වූ නිවණද තෙවැන්නෙන් ආමිස පරිත්‍යාගය ඉදිරිපත් කොට අග්‍ර මාර්ගයෙන් ක්ලේස පරිත්‍යාගයද සිව්වැන්නෙන් සමාපත්ති විෂ්කම්භිත කෙලෙස් ඉදිරිපත් කොට අග්‍ර මාර්ගයෙන් කෙලෙසුන්ගේ සංසිද්ධිමද ප්‍රඥ අධිෂ්ඨානයෙන් හෝ එක් නයකින් රහත්එල නුවණ දක්වන ලදී. සෙස්සෙන් පරමාර්ථ සත්‍යය දක්වයි. සත්‍යාධිෂ්ඨානයෙන් පරමාර්ථ සත්‍යය දක්වයි. සෙස්සෙන් රහත් ප්‍රඥාව ලැබෙනැයි මූසිකාහය තෙර කිය. ප්‍රශ්න ව්‍යාකරණ කතා මහා ප්‍රදේශ කතාවේදී දක්වන ලදී.

‘කණ්හං’- කලු දස අකුශලපථ කර්ම.

‘කණ්හ විපාකං’- අපායෙහි ඉපදීමෙන් කලු වූ හෙවත් අයහපත්වූ විපාක ලබා දෙන.

‘සුක්කං’- සුදු කුසල කර්මපථයෙහි වූ කර්ම.

‘සුක්ක විපාකං’- ස්වර්ගයෙහි ඉපදවීමෙන් යහපත් විපාක ලබාදෙන.

‘කණ්හ සුක්කං’- මිශ්‍ර කර්මය.

‘කණ්හ සුක්ක විපාකං’- සැප දුක් විපාක මිශ්‍ර කර්ම කොට අකුසලින් තිරිසන් යෝනියෙහිද මංගල හත්ථිට්ඨානාදියෙහිද උපන් කුසලයෙන් පැවතියේ සැප විඳියි. කුසලයෙන් රාජ කුලයෙහිද උපන්නේ අකුසලයෙන් පවත්නා කල දුක් විඳියි.

‘අකණ්හං අසුක්කං’- කර්ම ක්ෂය කරවූ සතර මාර්ග ඥානය මින් අදහස් කරන ලදී. ඉදින් එය කණ්හ වන්නේ නම් අයහපත් දුක් විපාක ලබාදෙන්නේය. ඉදින් සුක්ක විපාක දෙන්නේ නම් යහපත් සැප විපාක ලබා දෙන්නේය. එකී විපාක දෙකම නොදීමෙන් අකණ්හවූද අසුක්කවූද විපාක බැවින් අකණ්හ අසුක්කයයි දත යුතුය.

‘සච්ඡිකරණියා’- ප්‍රත්‍යක්ෂ කරණයෙන්ද ලැබීමෙන්ද ප්‍රත්‍යක්ෂ කටයුතුය.

‘වක්ඛුනා’- දිවැසින්.

‘කායේන’- එකට උපන් නාමකයින්.

‘පඤ්ඤාය’- රහත් එල නුවණින්.

'මිසා' - ලෝකයෙහි සත්වයා ගැළේනුයි මිස නම්. එහි පඤ්චකාම ගුණිකවූ රාගය කාමෝසයයි. රූපාරූප භවයන්හි ආශාව භවෝස නම්. එසේම ධ්‍යාන නිකන්ති ශාස්වත දෘෂ්ටි සහගතවූ රාගයයි. දෙසැටක්වූ දෘෂ්ටිහු දිට්ඨිමිස නම්. ලෝකයේ යොදවානුයි යෝග නම්. ඔව්හු පිළිබඳ විස්තරද මිසයන්ට කී පරිදි දත යුතුය. විරුද්ධවූ සංයෝගය විසංයෝගයයි. එහි අසුභ ධ්‍යානය කාම යෝග යන්ගෙන් විසංයුක්තවූයේ එය පාදකකොට පැමිණි අනාගාමි මාර්ගය ඒකාන්ත වශයෙන් කාම යෝග විසංයෝග නම් රහත් මග භවයෝග විසංයෝග නම්. සෝවාන් මාර්ගය දිට්ඨියෝග විසංයෝග නම්. රහත් මග අවිජ්ජා යෝග විසංයෝග නම්. ගෙනීම් වශයෙන් පවතින්නේ ශ්‍රන්ථ නම්. ලෝකයේ නාමකයන් රූපකයන් බිඳිනුයි ගොතානුයි දෝෂයක් වශයෙන් පවතීනුයි කාය ශ්‍රන්ථ නම්.

'ඉදං සච්චාහිනිචේසො' - මෙම සත්‍යයම හිස් වූවක් කොට සලකානුයි මෙසේ පවත්නා දිට්ඨිනිචේසයයි.

'උපාදනානි' - ගන්නා දේ දැඩිව ගැනීම.

'කාමෝ' - කාම රාගයයි. එයම දැඩිව ගැනීමේ අර්ථයෙන් කාමුපාදනයයි කියති.

'දිට්ඨි' - මිසදිටුව, එය දැඩිව ගන්නා අර්ථයෙන් දිට්ඨි උපාදන නම්. නුවණැතියන් විසින් මෙසේ සීලව්‍යයන්ගේ දැඩිව ගැනීම සීලබ්බතුපාදන නම්. මොහු කියයි ගනියි සේ අත්තවාද උපාදන නම්.

'යෝනියෝ' - කොටස්. බිජුවටින් හටගත්තෝ අණ්ඩජයෝය. දලඬුවෙහි හටගත්තෝ ජලාබුජයෝය. මඩ සෙවෙල් ආදියෙහි හටගත්තෝ සංසේදජයෝය. වේගයෙන් පැමිණ පහළවූවාක් බඳු අය ඒපපාතිකයෝය. එහි දෙව් මිනිසුන් අතර සංසේදජ ඕපපාතිකයන් පිළිබඳව මේ වෙනසයි. සංසේදජයෝ මන්දයන්ව දහරයන්ව උපදිති. ඕපපාතිකයෝ සොළොස් වයස් පමණවූවන්ව උපදිති. මිනිසුන් අතර හා භූමිම දේවයන් අතරද මේ සිව් යෝනිහු ලැබෙති. එසේම තිරිසන් යෝනියෙහි හා සුපර්ණ නාගයන් අතුරෙහිද එකී සිව් යෝනිය ලැබෙන බව කියති. "මහණෙනි, එහි අණ්ඩජවූ සුපර්ණයෝ අණ්ඩජවූ නාගයන් හැරගනිති. ජලාබුජයන් නැත ඕපපාතිකයන්ද නැත" යනුයි.

වාතුර්මහා රාජිකයෙන් පටන් ගෙන මතු මතු දෙව්ලොව දෙවියෝ ඕපපාතිකයෝමය. නේරයිකයන් පිළිබඳවද එසේමය. ප්‍රේතයන් විෂයෙහිද මේ සිව්දෙනම ලැබෙත්. ගැබ හොවින්නන් ගැන සම්පසාදනිය කොටසෙහිදී දක්වන ලද්දේමය. ආත්ම ලාභ ප්‍රතිලාභයන් අතුරෙහි පළමු කොට බිඬිඩාපද්ධිකයන්ගේ වශයෙන් දත යුතුය. දෙවනුව ඔෆරසයන්ගේ ආදී වශයෙන් නැසීමේදී ඒවා ඔෆරසාදීන්ගේ වශයෙන් දත යුතුය. තෙවැන්න මනෝපදෝෂිකයන්ගේ වශයෙන් දත යුතුය. සතරවැන්න වාතුර්මහාරාජිකයන්ගේ වශයෙන් පටන්ගෙන මතු මතු දෙවියන්ගේ වශයෙන් ගැනීමයි. ඇතැම් දෙව්කෙනෙක් ආත්ම සඤ්චේතනා වශයෙන් නො ඇලෙත්. එසේම පරසඤ්චේතනා වශයෙන්ද නො ඇලෙත්.

'දක්ඛණා විසුද්ධියෝ' - දන නම් දක්ෂිණාවෝ මේ කරණකොටගෙන පිරිසිදුවෙනුයි මහත් ඵල වෙනුයි දක්ෂිණා විසුද්ධි නම්. ප්‍රතිග්‍රාහකයාගෙන් නොව දයක පක්ෂයෙන් පිරිසිදු වීමේදී - යම් තැනක දයකයා පිරිසිදු වෙයිද සිල්වතෙකු වෙයිද දැහැමින් සපයාගත් දෙයා ධර්මයක් දෙයිද මෙහිදී ඒ දනය පිළිගන්නා දුස්සීලයෙකු වෙයිද මේ දනය වෙස්සන්තර මහ රජුගේ දනය වැන්න. දයක පක්ෂයෙන් නොව ප්‍රතිග්‍රාහක පක්ෂයෙන් පිරිසිදු වූයේ, යන මෙහිදී - යම් තැනක ප්‍රතිග්‍රාහකයා සිල්වතෙක් වෙයිද දයකයා දුස්සීලයෙක් වෙයිද අධාර්මිකව උපයාගත් දෙයක්දෙයිද මේ දීමනාව වෝරසාතකයාගේ දනය වැන්න. දයක පක්ෂයෙන්ද ප්‍රතිග්‍රාහක පක්ෂයෙන්ද පිරිසිදු නොවූයේ යන මෙහිදී දයක ප්‍රතිග්‍රාහක යන දෙදෙනාම දුස්සීලයෝ වෙද්ද දෙයාධර්මයද අධාර්මිකව උපයාගත්තක් වේද එය මින් දැක්වෙයි. විපරියාස වශයෙන් ගත් කල සිව් වැන්න සම්පූර්ණ වෙයි.

'සංගහවත්ථුනි' - සංග්‍රහ කාරණාය ඒවා යට දැක්විය.

'අනරිය වෝභාරා' - අනාර්යාවූ ලාමකයන්ගේ ව්‍යවහාරයයි.

'අරිය වෝභාරා' - ආර්යාවූ සප්පුරිසයන්ගේ ව්‍යවහාරය.

'දිට්ඨවාදිතා' - මා විසින් දක්නා ලදැයි යන මෙබඳු වාද ඇති බව. මෙහිද ඒ ඒ දේ ඔසවා තැබීමේ අදහස් වශයෙන් තේරුම් දත යුතුය. අත්තන්තප ආදීන් අතුරෙහි පළමුවැන්නා

අවේලකයාය. දෙවැන්නා ඕම්භිකාදීන් අතුරෙන් අයෙකි. තෙවැන්නා යාගභෝමාදියේ නියුක්තයාය. සිව්වැන්නා සසුනෙහි මනා පිළිවෙත්හි නියුක්තයාය. තමාට යහපත පිණිස පිළිපත්ත අය ආදීන් අතුරෙහි පළමුවැන්නා නම් තෙමේ සීලසංවරාදියෙහි පිහිටා ගෙන අනුත් සීලාදියෙහි සමාදන් නොකරවයිද, ඒ කෙසේදයත් ආයුෂ්මත් වක්කලී තෙරුන් මෙනි. යමෙක් තමා සීලාදී ගුණයෙන් යුතු නොවී එහෙත් අනුත් සීලාදියෙහි සමාදන් කරවාද ආයුෂ්මත් උපනන්ද තෙරුන් වැනි ඒ අය දෙවැන්නාය. තෙවැන්නා නම් තෙමේත් සීලාදී ගුණයෙන් යුතු නොවී අනුනුත් එබන්දෙහි නොයොදවා නම් දෙවදත්තයා වැනි ඒ අයයි. යමෙක් ආයුෂ්මත් මහකසුප්තෙරුන් සෙයින් තෙමේත් සීලාදී ගුණ සම්පන්නව අන් අයත් එබන්දෙහි යොදවා නම් ඔහු සිව්වැන්නාය.

‘තමෝ’- අන්ධකාරය- අඳුර.

‘තමපරායනෝ’- අඳුරම හෙවත් පිරිහීමම මොහුට අයිතියි. මාර්ගය- ගතිය වේනුයි තමපරායන නම්. මෙ නයින් හැම පදයන්හිම තේරුම දත යුතුය. මෙහිදී පළමු වැන්නා පහත්යයි සම්මත සැබොල් ආදී කුලයෙහි ඉතා දුක් සහිත ලාමක ආත්මභාවයක් ලැබ තුන්ආකාර දුසිරිත් පුරයි. දෙවැන්නාද එබන්දෙකම වී තුන් ආකාර දුසිරිත් පුරයි. තෙවැන්නා ඖදරිකවූ ක්ෂත්‍රියාදී කුලයක බොහෝ ආහාර පාන සම්පත් සහිතව ආත්මභාවයක් ලැබ තුන් ආකාර දුසිරිත් පුරයි, සිව්වැන්නාද එසේම ඉපදී තුන් ආකාර දුසිරිත් පුරයි.

‘සමණමචලෝ’- සමණ අවල මෙහි ‘ම’ යනු පද සන්ධි පිණිසයි. හේ සෝවාන් වූවෙකැයි දත යුතු සෝවාන් වූ පුද්ගලයා වනාහි සතර දිගින් හමන මහා වාතයන්ගෙන් නොසෙල්වී මහරැඹක්සේ පරප්‍රවාදයන්ගෙන් නොසැලී අවල ශ්‍රද්ධාවෙන් යුතු වූයේ ශ්‍රමණමචලයා නම්. ඔහු ගැන මෙසේ දක්වන ලදී- ‘සමණමචල පුද්ගලයා නම් කචරේද’ මෙහි ඇතැම් පුද්ගල කෙනෙක් තුන් ආකාර සංයෝජනයන්ගේ නැති කිරීමෙන් යනුවෙන් විස්තර කරන ලද්දේය. රාග ද්වේෂයන්ගේ තුනී කළ බැවින් සකෘදගාමියා සමණපදුම නම්. එහෙයින් කීය- ‘සමණපදුම පුද්ගලයා නම් කචරේද, මෙහි ඇතැම් පුද්ගල

කෙනෙක් එක් වරක්ම මේ ලොවට පැමිණ දුක් කෙළවර කෙරේනුයි මේ පුද්ගලයා සමණපදුම නම් රාග දෙසයන්ගේ නැති බැවින් වහා පිපෙන පියුමක් බඳු බැවින් අනාගාමී පුද්ගලයා සමණ පුණ්ඩරික නම්. එහෙයින් කිය 'සමණ පුණ්ඩරික පුද්ගලයා නම් කවරේද. මෙහි ඇතැම් පුද්ගලයෙක් පස්වැදෑරුම් ඕරම්භාගිය -පෙ- මේ කියන ලද්දේ සමණ පුණ්ඩරික පුද්ගලයාය' යනුයි. රහත් පුද්ගලයා වූකලී සියලුම ගෙනීම් ස්වභාවයෙන් යුතු කෙලෙසුන්ගෙන් තොර හෙයින් ශ්‍රමණයන් අතුරෙහි ශ්‍රමණසුධුමාල නම්. එහෙයින් කිය.

'කවර නම් පුද්ගලයෙක් ආශ්‍රවයන්ගේ ක්ෂය කිරීමෙන් පැමිණ වාසය කෙරෙයිද, මේ කියන ලද්දේ, ශ්‍රමණයන් අතුරෙහි ශ්‍රමණ සුධුමාල පුද්ගලයාය" යනුයි. 'ඇවැත්නි, මොව්හු වනාහි' යනාදිය මුලදී කී පරිදි යොදගත යුතු. මෙසේ සම පණසකගේ වූ චතුක්කයන්ගේ වශයෙන් ප්‍රශ්න දෙසියයක් කියමින් තෙරුන්වහන්සේ සමගි රසය දැක්වීය.

(චතුක්කය නිමි)

මෙසේ චතුක්ක වශයෙන් සමගි රසය දක්වා දැන් පඤ්චක වශයෙන් දක්වනු වස් යලිත් දේශනාව ඇරඹීය. එහි පඤ්චස්කන්ධයන් අතුරෙහි රූපස්කන්ධය ලොකිකය. සෙස්සෝ ලොකික හා ලෝකෝත්තරයෝය. උපාදනස්කන්ධය ලොකිකමය. ස්කන්ධයන් පිළිබඳ කතාව විස්තර වශයෙන් විසුද්ධි මාර්ගයේ දක්වා ඇත. පඤ්චකාම ගුණයෝ යට විස්තර කරණ ලදී. යහපත්වූද අයහපත්වූද කර්මයන් හේතුකොටගෙන පැමිණිය යුතු වූයේනුයි 'ගති' නම්.

'නිරයෝ' - යහපත් ආස්වාදයෙන් තොර වූයේ නිරයයි. අවකාස පරිදි ස්කන්ධයන් දක්වන ලදී. එයින් මතුයෙහි හටගත් ස්කන්ධයෝ දක්වන ලදහ. සතරවන අවකාසයෙහි ආවාසයේ මසුරුකම් - ආවාස මච්ඡරිය නම්.

'ආවාස මච්ඡරිය' - එයින් යුතු මනණතෙමේ ආගන්තුකයෙකු දැක මෙහි සැයට හෝ සංඝයාට අයත් පිරිකර තබන ලද්දේය, යනාදිය කියා සංඝික ආවාසය නොදෙයි. ඔහු මැරී ගොස් ප්‍රේතයෙකු හෝ පිඞ්ගරොක්කු උපදියි.

'කුලමච්ඡරිය' - කුලයෙහි ආශාවෙන් ඇලුනේ කුලමච්ඡරියයි එයින් යුතු මහණ තෙමේ ඒ ඒ කරුණින් තමාගේ උපස්ථායක කුලයන් කරා පිවිසෙන්නට අනිකෙකුට ඉඩ නොදෙයි- වලක්වයි.

'ලාභමච්ඡරිය' - ලාභයන් පිළිබඳ මසුරු බව එයින් යුතු මහණ තෙමේ සගයකු ලාභය ගැනද මසුරුකරන්නේ අනික් හික්මුනට නොලැබෙන අයුරින් වලක්වයි.

'වණ්ණමච්ඡරිය' - වර්ණය පිළිබඳ මසුරු බව. මෙහි කී 'වණ්ණ' යන්නෙන් ශරීර වර්ණයත් ගුණ වර්ණයත් කියන ලදී.

'ධම්ම මච්ඡරිය' - පරියාප්ති ධර්මයෙහි මසුරු බව ධම්ම මච්ඡරියයි. එයින් යුතු මහණ තෙමේ- මේ ධර්මය ඉගෙනගෙන මොහු මා පරදවන්නේයයි අනිකෙකුට නොදෙයි. ඔහු ධර්මානුග්‍රහයෙන් හෝ පුද්ගලානුග්‍රහයෙන් හෝ නොදෙයි. එය මෙහිදී මසුරුබවක් සේ නොගැනෙයි.

'නිවරණානි' - සිත වලක්වානුයි ගැලෙන්නුයි නිවරණ නම්. කාමච්ඡන්ද නම් නිවරණය පැමිණියේ වෙයිද එය රහත්මගට විරුද්ධ වූවකි. කාමරාගානුසය කාමරාග සංයෝජන විරුද්ධ වූවකි. කාමරාගානුසය කාමරාග සංයෝජන වශයෙන් පැමිණියේ අනාගාමී මගට විරුද්ධ වූයේ පවතියි.

'චිතං' - සිත්හි ඇති ගිලන් බව.

'මිද්ධං' - (සෙසු) ස්කන්ධත්‍රයේ ගිලන් බව. මේ දෙකම රහත් මගට විරුද්ධය. එසේම උද්ධච්ච කුක්කුච්ච දෙක අනාගාමී මගට විරුද්ධය. විචිකිච්ඡාව පළමු මගට විරුද්ධය.

'සංයෝජනානි' - බැඳුම් ඔවුන්ගෙන් වනාහි ඇදහිය යුතු පුද්ගලයන් අතුරෙහි රූපාරූප භවයන්හි උපන්නාවූ සෝවාන් හා සකාදගාමී වූවෝ ඇතුළත බැඳුනාහු පිටත හෝනාහු නම්. ඔවුන්ගේ වනාහි කාමභවය පිළිබඳ බැඳුම කාමභවයෙහිවූ අනාගාමීන්ගේ පිටත බැඳුම් ඇතිව පිටට හෝනාහු නම්. ඔවුන්ගේ රූපාරූප භවයන්හි බැඳුම් කාම භවයෙහි සෝවාන් හා සකාදගාමී වූවාහු ඇතුළත බැඳුනාහු ඇතුළත හෝනාහු නම්. රූපාරූප භවයෙහි අනාගාමීහු පිටත බැඳුනාහු පිටත හෝනාහු නම්. රහත්හු සියලු තන්හි බැඳුම් නැත්තෝය. හික්මවිය යුතු පදය - පියවර ශික්ෂා පදයයි. සිල්කොටසය යන අර්ථයයි

ශික්ෂාවගේ පදය ශික්ෂා පදයයි. අධිචිත්ත අධිප්‍රඥ ශික්ෂාවගේ අධිගම උපායයි යන තේරුමයි මෙහි කෙටි තේරුමයි. විස්තර වශයෙන් වනාහි ශික්ෂාපද කතාව විභංගප්‍රකරණයෙහි ශික්ෂා පදවිභංගයෙහි දක්වන ලද්දේමය. 'ඇවැත්නි, ක්ෂිණාශ්‍රව භික්ෂුව දැන දැන පාණයක දිවි තොරකිරීමෙහි අභවාය' යනාදිය දේශනා ශීර්ෂයෝය. සෝවාන් වූවාහුද අභවායෝමය. පෘථග්ජනයන්ගේ හා රහතුන්ගේ නින්ද ප්‍රශංසා දෙක දැක්වීම්වස් මෙසේ කියන ලදී. පෘථග්ජනයා නම් ගැරභිය යුත්තෙකි මව් මැරීමාදී අකුසල් කරයි. ක්ෂිණාශ්‍රවයා වනාහි පැසසිය යුත්තෙකි. දැන දැන කුරු කුහුඹුවෙකුදු නොනසයි. ව්‍යසනයන්හි විපතකට - කරදරයකට පැමිණෙනුයි ව්‍යසන නම් හිත සැප වනසාදමාය යන තේරුමයි. නැයන් පිළිබඳ කරදරය ඤාති ව්‍යසනයයි. සොර-රෝග- බිය ආදියෙන් නැයන් වැනසේය යන තේරුමයි. භෝගයන් පිළිබඳ ව්‍යසන භෝග විනාශයයි. රජුන්ගෙන් සොරුන්ගෙන් ආදී වශයෙන් භෝග විනාශයයි. රෝගයන්ගෙන් වැනසීම රෝග ව්‍යසනයයි. නිරෝගිබව වනසා දමා කරදරයට පමුණුවානුයි. රෝග ව්‍යසනයයි. සීලයාගේ විපත්තිය ශීලව්‍යසනයයි සීල විපත්තිය යනු දුස්සීල බවට කියන නමකි. සමයග් දෘෂ්ටිය වනසා දමමින් උපන් දෘෂ්ටියම කරදරයක් නුයි. දිට්ඨිව්‍යසන නම්. මෙහි ඤාතිව්‍යසනාදී තුන අකුසල් නොවේ. ත්‍රිලකුණු මගින් පමුණුවන ලද්දේද නොවේ. ශීල දෘෂ්ටි ව්‍යසන දෙක අකුසල්ය, තිලකුණුවලින් නසන ලදී. ඇවැත්නි, එහෙයින්ම සත්වයෝ ඤාතිව්‍යසන හේතු යුක්තයහ' යනාදිය කිය.

'ඤාතිසම්පද'- නැයන්ගේ පරිපූර්ණ බව. බොහෝ බව ඤාතිසම්පදවයි. භෝගසම්පදව ගැනද මෙම ක්‍රමයයි. නිරෝග බව පිළිබඳ සැපත ආරෝග්‍ය සම්පදවයි. මින් කියවෙන්නේ පරිපූර්ණතාවයයි. බොහෝ කලක් ලෙඩ නැතිව වසන බවයි, ශීල-දෘෂ්ටි සම්පදවන් ගැනද මෙම ක්‍රමයමයි. මේ ඤාති සම්පදදිහු කුසල් නොවේ. තිලකුණු මගින් මෙහෙයවන්නෝද නොවේ. ශීල- හා දෘෂ්ටි සම්පදවෝ කුසලයෝය. ත්‍රිලක්ෂණ මගින් මෙහෙයවුවෝය. 'ඇවැත්නි, එහෙයින්ම සත්වයෝ ඤාතිසම්පත් හේතු' යනාදිය කිය. සීලවිපත්ති සීල සම්පත්ති කතා මහා පරිනිබ්බාන සූත්‍රයේ විස්තර කරන ලදී.

'වෝදකේන' - වස්තු සන්දර්ශන ආපත්ති සන්දර්ශන සංවාසපටික්ඛේප, සංමවිපටික්ඛේප යන සතරාකාර වෝදනා වස්තූන්ගෙන් වෝදනා කරන්නහු විසින් 'සුදුසු කල්හි කියමි, නුසුදුසු කල්හි නොකියමි' යන මෙහිදී වුදිතයාගේ කාලය කියන ලද වෝදකයාගේ කාලය නොකියන ලදී. අනුන්හට වෝදනාකරන්නහු විසින් පිරිස මැද හෝ පොහෝ පවාරණය කරන තැන හෝ ආසන ශාලා හෝජන ශාලා ආදීන්හිදී හෝ වෝදනා නොකටයුතුය. දවල් හිදිනා තැන හුන් කල්හි 'ඇවැත්ති, මට ඉඩ සලසන්න මෙය ආයුෂ්මතූන්ට කියනු කැමැත්තෙමි.' මෙසේ අවකාස ලබාගෙන වෝදනා කටයුතුයි. පුද්ගලයා විමසා යමෙක් ලොල් පුද්ගලයෙක්ද බොරුවක් කියා හික්ෂුන්ගේ අයස සැලකරයිද ඔහු අවසර නොලබාද වෝදනා කටයුතු.

'භුතේන' - ස්වභාවයෙන්.

'සණ්භේන' - මෘදු මොළොක්.

'අත්ථසංහිතේන' - වැඩ කැමති හිත කැමති බැවින් යුතු

'පධානියංගානි' - මෙහි පධාන යන්නෙන් ප්‍රධන් වීර්යය වැඩීම ගැන කියයි. ප්‍රධන්වීර්යයය මොහුට ඇත්නුයි 'පධානිය' නම් ප්‍රධන්වීර්යය වඩනා හික්ෂුවගේ අංගයෝනුයි. 'පධානියංග' නම්.

'සද්ධෝ' - සැදැහැයෙන් යුතු ඒ මේ ශ්‍රද්ධාව ආගමන ශ්‍රද්ධා අධිගමන ශ්‍රද්ධා, අවකප්පනශ්‍රද්දා ප්‍රසාදසද්ධායයි සතරාකාරය ඔවුන් අතුරෙන් සර්වඥ බෝසත්වරයන්ගේ ශ්‍රද්ධාව අභිනිභාරයේ පටන් එන බැවින් ආගමුන ශ්‍රද්ධා නම්. ආර්යය ශ්‍රාවකයන්ගේ ශ්‍රද්ධාව ප්‍රතිවේධයේදී අවබෝධකළ බැවින් අධිගම ශ්‍රද්ධා නම්. බුදුන් දහම් සඟුන් යි කී කල නොසෙල්වෙන බැවින් ඕකප්පන ශ්‍රද්ධා නම්. පැහැදිම් ඇති වීම ප්‍රසාද ශ්‍රද්ධා නම්. මෙහි ඕකප්පන ශ්‍රද්ධාව කියන ලදී.

'බෝධිං' - සිව් මග නුවණ එය බුදුන් විසින් මනාව අවබෝධ කරන ලදහයි විශ්වාස කරයි. මෙය දේශනා ශීර්ෂයයි. මේ අංගයෙන් රත්නත්‍රයෙහිම ශ්‍රද්ධාව අදහස් කරන ලදී. බුද්ධාදීන් කෙරෙහි යමෙකුගේ පැහැදිම බලවත්ද ඔහුගේ ප්‍රධන්වීර්යය වැඩීම සමුර්ධ වේ.

‘අප්පාබාධෝ’- අප්පාබාධ - රෝග නැති.

‘අප්පාතංකෝ’- දුක් නැති

‘සමචේපාකිනියා’ සම විපාක සහිත.

‘ගහණියා’- කර්මජ තේජෝ ධාතු වෙන්.

‘නාතිසීතාය නාවචුණ්භාය’- තද සීතල ගන්නා තැනැත්තේ සීතලට බියවේ. තද උෂ්ණ ගන්නා තැනැත්තේ උෂ්ණයට බිය වේ. ඒවායේ දැඩි විරියායාකරන්නහුගේ අදහස සමුර්ධ නොවේ. මැදුම් පිළිවෙත ගන්නහුට සමුර්ධ වේ. එහෙයින් කිය- ‘මධ්‍යමචු ප්‍රධන්විරියාය වැඩීමට ගැළපෙන’ යනුයි.

‘යථාභූතං අත්තානං ආවිකත්තා’- සිදුවූ පරිදි තම අගුණ පවසන.

‘උදයන්ථ ගාමිණියා’- උදවීමට හා හස්තයට යනු පිරිසිදීමට සමත් මෙයින් ප්‍රඥසලක්ෂණ පරිග්‍රාහකවූ උදයවාය ඥානය කියන ලදී.

‘අරියාය’- පවිත්‍ර - පිරිසිදු.

‘නිබ්බේධිකාය’- අනිබ්බන්ද පුග්ගල හා ස්කන්ධාදීන් බිඳ දැනීමට සමත්

‘සම්මා දුක්ඛක්ඛය ගාමිනියා’- තදංග වශයෙන් කෙලෙසුන්ගේ ප්‍රභිණ බැවින් යම් දුක්ඛ ක්ෂය වෙයිද ඒ දුක්ඛ විනාශය සිදුකරන මෙසේ මේ සියලුම පදයන්ගෙන් විදර්ශනා ප්‍රඥාවම කියනලදී. දුස්ප්‍රාඥයාගේ ප්‍රධන්විරියා කිරීම සමුර්ද නොවේ.

‘සුද්ධාවාසා’- සුද්ධ වූවෝ මෙහි විසූහ, වසති, වසන්නාහුය යන තේරුම අනුව සුද්ධාවාස යි යෙති. කෙලෙස් මල රහිතයෝ සුද්ධයෝය. අනාගාමීහු හා රහත්හුය. අවිභ යනාදිය ගැන කියයුතු විස්තර මහාපදන සූත්‍රයේදී කියනලදී.

‘අත්තරා පරිනිබ්බායී’- අනාගාමීන් අතුරෙහි ආයුෂ්‍යාගෙන් මැද නොඉක්මවා අතරතුරේදීම කෙලෙස් පිරිනිවීමෙන් රහත්බවට පත් තැනැත්තාය.

‘උපහව්ව පරිනිබ්බායී’- මැදට පැමිණ රහත් බවට පත් තැනැත්තා.

‘අසංඛාර පරිනිබ්බායී’- සංස්කාර රහිතව ප්‍රයෝග රහිතව වෙහෙස නොවී සැපයේ පැමිණි තැනැත්තා.

‘සසංඛාර පරිනිබ්බායී’- සංස්කාර සහිතව ප්‍රයෝග සහිතව වෙහෙස විද දුකසේ පැමිණි තැනැත්තා. මේ සතර දෙන පඤ්ච සුද්ධාවාසයන්හි උපදිත්.

‘උද්ධංසෝතෝ අකනිට්ඨගාමී’- මෙහි සතර වර්ගයකි යමෙක් අවිහයේ පටන් සතර දෙව්ලොව පිරිසිදු කොට අකනිට්ඨා බලිලොව පැමිණ පිරිනිවන්පාන්නේද ඔහු උද්ධංසෝත අකනිට්ඨගාමී නම්. යමෙක් අවිහයේ පටන් දෙවන හෝ තෙවන හෝ සිව්වන හෝ දෙව්ලොවට ගොස් පිරිනිවන්පායිද ඔහු උද්ධංසෝත නොවූ අකනිට්ඨාගාමියා යමෙක් කාම භවයෙන් අකනිට්ඨාවන්හි ඉපිද පිරිනිවෙයිද ඔහු න උද්ධංසෝත අකනිට්ඨගාමී නම්. යමෙක් යට යටවූ සතර දෙව්ලොව ඒ ඒ තැනම ඉපදී පිරිනිවෙයිද ඔහු නඋද්ධං සෝතන අකනිට්ඨගාමී නම්.

‘චේතෝබ්බලා’- සිත්හි තද ගතිය.

‘සත්ථරි කංඛති’- බුද්ධ ශරීරය ගැන හෝ ගුණයන් ගැන සැක කරයි. ශරීරය ගැන සැකකිරීමේදී දෙතිස් මහා පුරුෂ ලකුණින් සම්පූර්ණ ශරීරයක් ඇද්ද නැද්දැයි සැක කරයි. ගුණයන් ගැන සැකකිරීමේදී අතීතානාගත වර්තමාන දේ දැනගැනීමෙහි සමත් සියල්ල දන්නා නුවණක් ඇද්ද නැද්දැයි සැක කරයි.

‘ආතප්පය’- විරියය මැඩීම පිණිස,

‘අනුයෝගාය’- යලි යලිත් යෙදීම පිණිස

‘සාතච්චාය’- නිතර කිරීම සඳහා.

‘පධානාය’- ප්‍රධන්විරියය කිරීම පිණිස.

‘අයං පයමෝ චේතෝබ්බලෝ’- ශාස්තෘන් කෙරෙහිවූ මේ පළමුවන විචිකිච්ඡා නම් පළමුවන සිතේවූ තද බවයි.

‘ධම්මේ’- පර්යායාප්ති ප්‍රතිපත්ති ප්‍රතිවේධ යන ධර්මයන්හි, පර්යායාප්ති ධර්මය ගැන සැක උපදවමින් ත්‍රිපිටක බුදුදහම අසුසාරදහසක් ධර්මස්කන්ධයකැයි යෙති. මෙහි එතෙක් ඇද්ද නැද්දැයි සැක කරයි. ප්‍රතිවේධ ධර්මයෙහි සැක කරන්නේ විදර්ශනා වාසනාමයවූ මාර්ගය වේ. මාර්ග නිෂ්පාදය එලය නම්. සියලු සංස්කාරයන් දුරුකරන්නේ නිවන නම්. එය ඇද්ද නැද්දැයි සැක කරයි.

‘සංඝ සංඛති’- උජ්ජපට්ඨන්ත යනාදී පදයන්ගේ වශයෙන් මේ ආකාර ප්‍රතිපදවකට පැමිණියේ සතර මහ සතර ඵලවලට පැමිණි අටවැදෑරුම් පුද්ගලයන්ගේ සමූහයවූ සංඝයා නම් ඇද්ද නැද්දැයි සැක කරයි.

‘සික්ඛාය කංඛමානෝ’- අධිශීල අධිචිත්ත අධිප්‍රඥ නම් සීලයන් ඇද්ද නැද්දැයි සැක කරයි.

‘අයං පඤ්චමෝ’- මොහු සබ්බමචාරීන් අතුරෙහි කෝප නම් පස්වැනියාය. සිතේ තද බව, කෙලෙස් සහිත බව, කණුවක් වැනි බව.

‘චේතසෝ විනිබ්බා’- සිත බැඳ මිටක්මෙන් කොට ගණින්නුයි චේතසෝ විනිබ්බා නම්.

‘කාමේ’- වස්තුකාමයෙහිද ක්ලේශ කාමයෙහිද.

‘කායේ’- තම කයේ.

‘රූපේ’- බාහිර රූපයෙහි

‘යාවදන්ථං’- යම් පමණ බලාපොරොත්තු වෙයිද එපමණ.

‘උදරාවදේහකං’- බඩ පුරා, ඒ බඩපිරීම ඇති කරන හෙයින් උදරාවදේහකයයි කියයි.

‘සෙය්‍යසුඛං’ සයනය කරන ඇඳ පුටු ආදියේ සැප පහස,

‘ඵස්සසුඛං’- ඒ ඒ අත පෙරලෙමින් සයනය කරන්නනුට දකුණුලයට වමැලයට පෙරලීමේදී ඇතිවන සැප සහගත පහසයි. මෙසේ ඇතිවන සැපය සෙය්‍ය සුඛයයි.

‘මිද්ධසුඛං’- නිදීමේ සැපය.

‘අනුයුත්ත’- යෙදී බැඳී වාසය කරන.

‘පණිධාය’- ප්‍රාර්ථනා කොට.

‘බ්‍රහ්මචරියේන’- මෙමුන විරති බ්‍රහ්මචරියාවෙන්

‘දේවෝ වා භවිස්සාමි’- මහේශ්‍වාකාය දෙවියෙක් හෝ වෙමි.

‘දේවඤ්ඤතරෝ වා’- අල්පේශ්‍වාකාය දෙවියන් අතර කෙනෙක් වෙමි. ඉන්ද්‍රියන් අතුරෙහි පළමුවන පඤ්චකයෙහි ලෝකික දේම කියන ලදී. දෙවන පඤ්චකයෙහි පළමුවන දෙවන සතරවන ලෝකික දේද තෙවන පස්වන ලෝකික ලෝකෝත්තර දේද, තෙවන පඤ්චකයෙහි සමට විදර්ශනා මාර්ග වශයෙන් ලෝකික ලෝකෝත්තර දේ කිය.

‘නිස්සාරණියා’- නිස්සට - විසංයුක්ත.

‘ධාතුයෝ’- ආත්ම ශුන්‍ය ස්වභාව.

‘කාමං මනසිකරෝතෝ’- කාමය මෙනෙහි කරන්නහුට අසුඛ දැනුණින් නැගිට බෙහෙත් ගෙන විස විමසන්නකු සේ විමසනු පිණිස සිත යවන්නහුට යන තේරුමයි.

‘න පක්ඛන්දති’- නොපිවිසෙයි.

‘නප්පසිදති’- පැහැදීමකට නොපැමිණෙයි.

‘න සන්තිට්ඨති’- නොපිහිටයි.

‘න විමුච්චති’ නොමිඳෙයි යමසේ වනාහි කුකුල් පිහාට්ටක් හෝ දැල්වෙන නහරයක් හෝ ගින්නෙහි දැමූ කළු නැවත නොසැඟවෙයිද බොරු නොවෙයිද ආපසු නොපෙරෙලෙයිද දිග නොහරවයිද එපරිද්දෙන් නොසැඟවෙයි, දිග නොහැරෙයි.

‘නෙක්ඛම්මං ඛෝපනං’- මෙහි නෙක්ඛම්ම නම් දස අසුඛ යන්නිවූ පළමුවන ධ්‍යානය මෙනෙහි කරන්නේ සිත පැන දුවයි.

‘තස්සතං චිත්තං’- ඔහුගේ ඒ අසුඛ ධ්‍යාන සිත.

‘සුගතං’- ගොදුර කරා මනාසේ පැමිණි.

‘සුභාවිතං’- පිරිහීම පක්ෂයෙහි නොවූ බැවින් මනාව වඩනා ලද.

‘සුචට්ඨිතං’- කැමති පරිදි මනාව නැගීසිටි.

‘සුචිත්තං’- කාමයන් කෙරෙන් මනාව මිදුන ආශ්‍රවයෝ නම් කාමය ප්‍රත්‍යකර ගෙන ඇති වන්නෝය, සතර වැදෑරුම් ආශ්‍රවයෝ කාමය හේතු කරගෙන පවතින්නෝය.

‘විසතා’- දුක්.

‘පරිලාභා’- කාම රාගය නිසා ඇතිවන ගින්න.

‘න සෝ තං වේදනං වේදිසිති’- ඔහු ඒ කාම වේදනාවක් දුක් වේදනා හා කාමරාග වේදනාවක් නොවිදියි.

‘ඉදමක්ඛාතං කාමාතං නිස්සරණං’- මේ අසුඛ ධ්‍යානය කාමයන් කෙරෙන් තොර බැවින් ‘කාමයන්ගෙන් වෙන්වීමය’යි කියන ලදී. යමෙක් ඒ ධ්‍යානය පාදක කරගෙන සංස්කාරයන් මෙනෙහි කරන්නේ තෙවන මගට පැමිණ අනාගාමී ඵලයට පැමිණීමෙන් නිවන දැක නැවත කාමයෝ නම් නැතැයි දැනගනීද, ඔහුගේ සිත අතිශයින්ම සසරින් නිදහස් වූයේ වෙයි. සෙසු පද්‍යන්හිද මෙම නයමයි. මෙය වූකලී විශේෂයකි- හෙවත් වෙනසකි.

දෙවන වාරයේදී ලැබෙන මෙම ක්‍රියානියෝ නම් ව්‍යාපාරයෙන් නිදහස්වීම නම්. තෙවන වාරයේදී ලැබෙන කරුණා ධ්‍යානයෝ නම් විහිංසාවගෙන් නිදහස්වීමය. සතරවන වාරයේදී ලැබෙන අරුපධ්‍යානයෝ නම් රූපයන්ගෙන් නිදහස් වීම නම්. අතිශයින්ම නිදහස්වීම වශයෙන් මෙහිදී රහත් ඵලය දැක්විය යුතුය.

'සක්කායං මනසිකරෝතෝ' - පස්වන වාරයේදී සුද්ධ සංස්කාරයන් හාත්පසින් ගෙන රහත් බවට පැමිණි ශුෂ්ක විදර්ශකයාගේ ඵලසමවතින් නැගිට සෙවීම සඳහා පඤ්ච උපාදනස්කන්ධයන් අභිමුඛව සිත මෙහෙයවන්නනුට

'ඉදමක්ඛාතං සක්කායස්ස නිස්සරණං' - මේ රහත් මගින් හා ඵලයෙන්ද නිවන් දැක සිටි හික්ෂුවට යලිත් සක්කාය දෘෂ්ටියක් නැතැයි උපන් රහත් ඵලසමවත් සිත සක්කායයාගේ නිදහස්වීමයයි කියන ලදී.

'විමුක්තායතනාති' - මිඳෙන හෝ මිදීමට කරුණු.

'අත්ථපටිසංවේදිතෝ' - පාලි අර්ථය දන්නනුට.

'ධම්මපටිසංවේදිතෝ' - පෙල දන්නනුට.

'පාමොජ්ජං' - තරුණ ප්‍රීතිය මෙහි 'පීති' යන්නෙන් සන්තෝෂාකාරවූ බලවත් සතුට.

'කායෝ' නාමකය සංසිද්දේ යටපත් වෙයි.

'සුඛං වේදේති' සැපය ලබයි.

'චිත්තං සමාධියති' - රහත්ඵල සමාධියෙන් තැන්පත් වේ. මොහු වනාහි ඒ ධර්මය අසන්නේ ආ ආ තැන ධ්‍යාන විදර්ශනා මාර්ග ඵල දනියි. මෙසේ දැනගත්තාවූ ඔහුට ප්‍රීතිය උපදියි. ඔහු ප්‍රීතිය අතරේදී පසුබසින්නට නොදෙන්නේ උපචාර කර්මස්ථානිකයෙකුව විදසුන් වඩා රහත් බවට පැමිණෙයි. 'සිත සංසිදෙයි' යනු ඒ සඳහා කිය. සෙස්සෙහිදු මෙම නයයි.

'සමාධි නිමිත්තං' - මේ එහි විශේෂයයි. අට්ඨස් අරමුණු අතුරෙහි එක්තරා සමාධියක් සමාධි නිමිත්ත නම්.

'සුග්ගහිතං හෝති' - ගුරුවරයා ඉදිරියෙහි කමටහන් ඉගෙනගන්නනු විසින් මනාව ගන්නා ලද්දේ වේ.

'සුට්ඨුමනසිකතං' - මනාව මෙනෙහි කිරීමෙන් සොයනලද.

'සුප්පටි විද්ධං පඤ්ඤාය' - නුවණින් මනාසේ අවබෝධ කරන ලද.

'තස්මිං ධම්මේ' - ඒ කර්මස්ථාන පාළි ධර්මයෙනි.

'විමුත්ති පරිපාවනියා' - විමුත්ති යන්නෙන් රහත්බව කියයි. ඒ මේරිම් බවට පමුණුවානුයි 'විමුත්ති පරිපාවනිය' නම්.

'අනිච්ච සඤ්ඤා' - අනිච්චානුපස්සනා ඤාණයෙනි උපන් සංඥාව.

'අනිච්චේ දුක්ඛසඤ්ඤා' - දුක්ඛානුපස්සනා ඤාණයෙනි උපන් සංඥාව.

'දුක්ඛේ අනත්ත සඤ්ඤා' - අනත්තානුපස්සනා ඤාණයේ උපන් සංඥාව.

'පහාන සඤ්ඤා' - පහානානුපස්සනා ඤාණයේ උපන් සංඥාව.

'විරාග සඤ්ඤා' - විරාගානුපස්සනා ඤාණයේ උපන් සංඥාව. 'ආවුත්ති, මේ වනාහි' යනාදිය කියන ලද ක්‍රමයෙන්ම දත යුතුයි. මෙසේ සවිසිවැදැරුම් පඤ්චකයන්ගේ වශයෙන් එකසිය තිසක් ප්‍රශ්නයක් දක්වමින් තෙරුන් වහන්සේ සමගියේ රසය දැක්වූහ.

(පඤ්චකය නිමි.)

මෙසේ පඤ්චක වශයෙන් සමගියේ රසය දක්වා දැන් ඡක්ක (සයේ කොටස්) වශයෙන් දක්වනු සඳහා යලිත් දේශනාව ආරම්භය.

'අප්පිකංඛිකානි' - ආධ්‍යාත්මික.

'බාහිරානි' - ඒ කී ආධ්‍යාත්මික දෙයින් බැහැරවූ දේ ආයතන කථාව විස්තර වශයෙන් විසුද්ධිමාර්ගයේදී කියන ලදී.

'විඤ්ඤාණකායා' - විඤ්ඤාණ සමූහය.

'චක්ඛු විඤ්ඤාණං' - චක්ඛුප්‍රසාද නිශ්‍රිත කුසලාකුසල විපාක විඤ්ඤාණය. හැම තැනින්ම මෙම ක්‍රමයයි.

'චක්ඛුසම්ඵස්සෝ' - චක්ඛු සන්නිශ්‍රිත ස්පර්ශය, සෝත සම්ඵස්සාදියෙනිදු මෙම ක්‍රමයයි.

'මනෝසම්ඵස්සෝ' - මේ දස ස්පර්ශයෙන් හැර අනික් සියල්ල මනෝසම්ඵස්ස නම්. වේදනා ඡක්කයද මෙම නයිත්ම දත යුතුය.

'රූපසක්ඛං'- රූපය අරමුණුකොට උපන් සංඥාව. මෙම ක්‍රමයෙන් අනික් ඉතිරි වචනයන්ගේ විස්තරද දත යුතුය. වේතනා ඡක්කයද තණ්හා ඡක්කයද එසේමය.

'අගාරවෝ'- ගෞරව රහිත.

'අප්පතිස්සෝ'- නොකීකරු මෙහි වනාහි යම් හික්ෂුවක් ශාස්තෘන් වහන්සේ ජීවමාන කල්හි (දිනකට) තුන් වරක් උපස්ථාන සඳහා නොයයිද ශාස්තෘන් වහන්සේ පාවහන් නොමැතිව සක්මන් කරන කල තමා පා වහන් සහිතව සක්මන් කරයිද (බුදුන්) පහත් සක්මනක සක්මන් කරද්දී තමා උස් සක්මනක සක්මන් කරද්ද (බුදුන්) පහතක වසද්දී තමා උසක වසද්ද බුදුන් දක්නා තැනදී දෙවුර වසා පොරවයිද, කුඩ දරයිද, පා වහන් දරයිද, නහයිද, මලමුත්‍ර කරයිද, පිරිනිවන් පෑ කල්හි සෑ වදනට නොයයිද, සෑය දුටු තැනදීද බුදුන් දුටු තැනදී කී සියලු පිළිවෙත් නිසි ආකාරව නොපුරයිද මේ බුදුන් කෙරෙහිවූ අගෞරවයයි යමෙක් ධර්මශ්‍රවණය සඳහා සෝභා කළවිට සකසා හැඳ පැළඳ නොයයිද, සකසා දහම් නො අසයිද, වෙන දේ කතා කරමින් හිඳියිද, මනාසේ දරා නොගනියිද මනාව නොකියවයිද- ප්‍රගුණ නොකරයිද. මේ ධර්මයෙහිවූ අගෞරවයයි. යම් මහණෙක් ස්ථවිර හික්ෂුවකගේ ආරාධනාවක් නැතිව ධර්ම දේශනාවලට යයිද, ඒ සඳහා හිඳියිද ප්‍රශ්න කියයිද, වැඩිමහලු හික්ෂුන් ගටමින් ගමන් කිරීම සිටීම ආදිය කරයිද, රෙදි ගෙතීමාදිය හෝ කරයිද, සඟ මැද දෙවුර වසා පොරවයිද, කුඩ සෙරෙප්පු හෝ දරයිද මේ සංඝයා විෂයෙහිවූ අගෞරවයයි. එක් හික්ෂුවක් කෙරෙහිද අගෞරව කළ කල්හි සංඝයා විෂයෙහි අගෞරව කෙළේ නම් වේ. ත්‍රිවිධ ශික්ෂාවන් නොපුරන්නේ නම් ශික්ෂා විෂයෙහි අගෞරව කෙළේ වේ. අප්‍රමාද ලක්ෂණ නො වැඩිමෙන් අප්‍රමාදයෙහි අගෞරව කෙළේ වේ. දෙවැදෑරුම්වූ පිළිසඳර කතා නොපවත්වන්නේ පටිසන්ථාරයෙහි අගෞරව කෙළේ වෙයි. සවැදෑරුම් ගෞරවයෝ මේ කී සයට විරුද්ධ පක්ෂයෙන් තෝරා ගත යුතුය.

'සෝමනස්සුප විචාරා'- සොම්නසින් යුතු විචාර.

'සෝමනස්සට්ඨානිය'- සොම්නසට කරුණුවූ.

'උපවිවරති'- තර්කයෙන් විතර්කයට පමුණුවා විවාරයෙන් පිරිසිදුයි. හැම තන්හි මෙම නයමයි. 'දෝමනස්සුප විවාර' යනුද මෙසේම තේරුම් ගත යුතුයි. 'උපෙක්ඛුප විවාරය'ද මෙසේමය. සය වැදෑරුම් සාරාණිය ධර්මයෝ මෙහි මූලදී විස්තර කර ඇත.

දිට්ඨි සාමඤ්ඤගතෝ'- මේ පදයෙන් කෝසම්බක සූත්‍රයේදී පළමුවන මාර්ගය කියන ලදී. මෙහිදී මාර්ග සතරම කියන ලදී.

'විවාදමූලානි'- විවාදයට මුල්වූ කරුණු

'කෝධනෝ'- කිපීම් ලක්ෂණයෙන් යුතු ක්‍රෝධයෙන්.

'උපනාහි'- වෛර ඇත්තා. වෛරය නොසංසිදීම් ලක්ෂණයෙන් යුත් දැඩි වෛරය ඇති තැනැත්තා.

'අභිතාය දුක්ඛාය දේවමනුස්සානං'- භික්ෂූන් දෙදෙනෙකු ගේ විවාදය කෙසේ නම් දෙව් මිනිසුන්ගේ අභිත පිණිසත් දුක් පිණිසත් පවතියිද, යත්- කෝසම්බකක්ඛන්ධකයෙහි මෙන් භික්ෂූන් දෙනමක් අතර විවාදයක් හටගත් කල්හි එම වෙහෙරෙහිවූ වැසි ඔවුන්ගේ ශිෂ්‍යයෝ විවාද කර ගනිත්. එසේම ඔවුන්ගෙන් අවවාද ලබා ගන්නා භික්ෂූණි සංඝයාද කළහ කර ගනියි. එයින් ඔවුන්ගේ උපස්ථායකයෝද වාද කරගනිත්. ඉක්බිති මිනිසුන්ගේ ආරක්ෂක දෙවියෝ ධර්ම වාදිනී නම් වෙති. අධර්ම වාදීන්ගේ ආරක්ෂක දෙවියෝ අධර්මවාදිනී නම් වෙති. එයින් ආරක්ෂක දෙවියන්ගේ මිත්‍රයන් වූ භූමාස්ථ දෙවියෝ බිඳෙත්. මෙසේ පිළිවෙළින් ආර්යා ශ්‍රාවකයන් හැර බ්‍රහ්ම ලෝකය තෙක් දිව්‍ය මනුෂ්‍යයෝ දෙකොටසකට බෙදෙත්. මෙහිදී ධර්මවාදීන්ට වඩා අධර්මවාදීහු බොහෝ වෙති. මීට හේතුව නම් බොහෝ දෙනා ගත් අදහස ගැනීමට වැඩි පිරිසක් කැමති වීමයි. ඒ නිසා ධර්මය හැර බොහෝ අය අධර්මයම පිළිගනියි. ඔව්හු අධර්මය පෙරටු කොට හැසිර අපායවල උපදිති. මෙපරිද්දෙන් භික්ෂූන් දෙදෙනෙකු අතර ඇතිවන විවාදය දිව්‍යමනුෂ්‍යයන්ගේ අභිත පිණිසත් දුක් පිණිසත් පවතියි.

'අජ්ක්ඛන්තංවා'- නොපගේ අභ්‍යන්තර පිරිසගේ.

'බහිද්ධා'- අන්‍යයන්ගේ පිරිසගේ.

'මක්ඛි'- අනුන්ගේ ගුණ මැකීම ලක්ෂණ කොට ඇති මක්ඛයෙන් යුතුවූ.

‘පලාසී’- යුග ග්‍රාහ ලක්ෂණය නම්වූ පලාසයෙන් යුතු.

‘ඉස්සුකි’ අනුන්ට ලැබෙන සත්කාරාදියෙහි ඊර්ෂ්‍යා කිරීම නම්වූ ඉස්සාවෙන් යුතු.

‘මච්ඡරි’- ආවාස මච්ඡරි ආදියෙන් යුතු.

‘සයෝ’- කෙරාටික.

‘මායාවි’- තමා කළ පව් සඟවන. කළ පව් වසන.

‘පාපිච්ඡෝ’- තමාට ලැබීමට නුසුදුසු ගරු සැලකිලි බලාපොරොත්තුවන දුසිල් පුඟුලා.

‘මිච්ඡාදිට්ඨි’- නාස්තිකවාදී, අනේකවාදී, අකිරියවාදී.

‘සන්දිට්ඨි පරාමාසී’- තමා දක්නා ලද දෙයම පරාමර්ශනය කරයි.

‘අධානගාහි’- දැඩි ලෙස ගන්නා.

‘දුප්පට්ඨිස්සග්ගි’- ගන්නා ලද දෙය අත්හරින්නට නො හැකිවෙයි.

‘පඨවි ධාතු’- එනම් ධාතුව - පතිට්ඨාධාතු.

‘අපෝ ධාතු’- ආබන්ධන ධාතු.

‘තේජෝ ධාතු’- පරි පාවන ධාතු.

‘වායෝ ධාතු’- විත්ථම්භන ධාතු.

‘ආකාස ධාතු’- අසම්ප්‍රිට්ඨ ධාතු.

‘විඤ්ඤාණ ධාතු’- විජානන ධාතු.

‘නිස්සාරණිය ධාතූයෝ’ - සයිරිත් නිදහස්වීමේ ධාතු.

‘පරියාදය තිට්ඨිති’- හාත්පසින් මැඩගෙන සිටියි.

‘මාහේවන්තිස්ස වචනියෝ’- යම් හෙයකින් නොවූ අසත්‍ය යමක් ප්‍රකාශ කරයිද එහෙයින් මෙසේ නොබණුවයි කිය යුතුය.

‘යද්දං මෙත්තා වේතෝ විමුක්ති’- යම් ඒ මෙමුත්ති විත්ත විමුක්තියක් වේද, මෙය ව්‍යාපාදයෙන් ඉවත්ව හෙවත් නික්මයාමය යන අර්ථයි. යමෙක් වනාහි මෙමුත්ති නික වතුක්ක ධ්‍යානයෙන් නැගිටිවේ සංස්කාරයන් මෙනෙහි කොට තෙවන මගට පැමිණ යළිත් ව්‍යාපාදය නැතැයි තෙවන ඵලයෙන් නිවන් දකියිද ඔහුගේ සිත ව්‍යාපාදයෙන් අතිශයින්ම මිදුනේය. මෙම උපායෙන්ම සියලු තැනම තේරුම දැනගත යුතුය.

'අනිමිත්තා චේතෝ විමුත්ති' - රහත් ඵල සමාපත්තිය. එය වනාහි රාග නිමිත්තාදීන්ගේද රූප නිමිත්තාදීන්ගේද, නිත්‍ය නිමිත්තාදීන්ගේද අභාවය 'අනිමිත්ත'යි කිය.

'නිමිත්තානුසාරී' - කියන ලද ප්‍රභේද ඇති නිමිත්ත සිහි කෙරෙනුයි 'නිමිත්තානුසාරී' නම්.

'අස්මි' - අස්මි මානය. මම වෙමි යන මානය.

'අයමහමස්මි' - පඤ්චස්කන්ධයන් අතුරෙහි මොහු නම් මම වෙමියි මෙපමණකින් රහත් බව ප්‍රකාශ කරන ලද්දේවේ

'විචිකිච්ඡා කථං කථා සල්ලාපං' - විචිකිච්ඡා සහගත කතාව කතා සල්ලාපයයි.

'මාහේවත්තිස්ස වචනියෝ' - ඉදින් ඔහුට පළමු මාර්ගයට පටහැනිවූ විචිකිච්ඡාව උපදියි. රහත් බව පැවසීම වැරදිය එහෙයින් නොවූ දෙයක් නොකියවයි වැලක්විය යුතුය.

අස්මිමාන සමුග්ඝාතෝ' - රහත් මග. රහත්මග ඵල වශයෙන් නිවන දුටු කල්හි යලිත් අස්මිමානය නැතැයි රහත්මග 'අස්මි මානය නැසීම' වශයෙන් කියන ලදී.

'අනුත්තරියානි' - නිරුත්තරවූ - ජේෂ්ඨවූ, දර්ශනයන්හි අනුත්තරිය බව දස්සනානුත්තරිය නම්. සෙසු පදයන්හිද මෙම ක්‍රමයමයි. එහි අස්ථිරතාදියේ දස්සනානුත්තරියයක් නොමැත. ස්ථිරව තහවුරුවූ ශ්‍රද්ධාවගේ තහවුරුවූ ප්‍රේම වශයෙන් දසබලයන් වහන්සේගේ හෝ හික්ෂු සංඝයාගේ හෝ කසිණ අසුභ නිමිත්ත ආදියේ හෝ එක්තරා දර්ශනයක් වේද ඒ දස්සනානුත්තරිය නම්වේ. ක්ෂත්‍රියාදීන්ගේ ගුණ කතා ඇසීම සවණානුත්තරියය නොවේ. තහවුරුවූ ශ්‍රද්ධාවගේ තහවුරු වූ ප්‍රේමය වශයෙන් ත්‍රිවිධ රත්නය පිළිබඳ ගුණ කතා ඇසීම හෝ ත්‍රිපිටක බුද්ධ වචනය හෝ ඇසීම සවණානුත්තරියය නම්වේ. මණ්ඩුරත්තාදිය ලැබීම ලාභානුත්තරියය නොවේ. සත් වැදෑරුම ආර්යා ධන ලැබීම ලාභානුත්තරියය නම් හස්තිශිල්පාදියේ හික්මවීම සික්ඛානුත්තරියය නොවේ. ත්‍රිවිධ ශික්ෂාවෙන් පරිපූරණය කිරීම සික්ඛානුත්තරිය නම්. ක්ෂත්‍රියාදීන්ගේ සේවනය කිරීම පාරිවරියානුත්තරියය නොවේ. ත්‍රිවිධරත්නයේ සේවනය කිරීම පාරිවරියානුත්තරියය නම්වේ. ක්ෂත්‍රියාදීන්ගේ ගුණ මෙනෙහි කිරීම අනුස්සනානුත්තරියය නොවේ ත්‍රිවිධ රත්නයේ

ගුණ මෙනෙහි කිරීමම අනුස්සනානුත්තරියය නම් වේ. අනුස්සතිහුම අනුස්සතිට්ඨාන නම් වෙති.

'බුද්ධානුස්සති'- බුදු ගුණ සිහිකිරීම. මෙසේ සිහිකිරීමෙන් ප්‍රීතිය උපදියි ඔහු ඒ ප්‍රීතිය බිය - විය වශයෙන් පිහිටුවා රහත් බවට පැමිණෙයි. උපචාර කර්මස්ථානය නමින් හැදින්වෙන මෙය ගිහියන්ටද ලැබෙයි. හැමතනහි මෙම ක්‍රමය මැයි. විස්තර කතාව විසුද්ධි මාර්ගයේ දැක්වූ පරිදි දත යුතුය.

'සත්ත විහාරා'- ක්ෂීණාශ්‍රවයාගේ නිත්‍ය විහරණයෝ 'වක්ඛුනා රූපං දිස්වා'- වක්ඛුද්වාරයට අරමුණ හමුවූ කල ඒ රූපය වක්ඛුර් විඤ්ඤායෙන් දැක ජවන් මොහොතෙහි ඉෂ්ට අරමුණෙහි නොදෙන්නේ මනා සිතැත්තේ නොවෙයි. අනිෂ්ට වස්තුවෙහි දූෂ්‍ය නොවන්නේ දූෂිත සිතැත්තේ නොවෙයි. සලකා නොබැලීමේදී ඒ අය මෝහය නූපදවමින් මැදහත් වූයේ වාසය කරයි.

'සතො'- මැදහත්වූයේ සිහියෙන් යුතුවූයේ 'සතො' නම්. 'සම්පජානෝ'- මනා දැනගැනීමෙන් යුතුවූයේ. සෙසු පදයන්හිදීද මෙම නයමයි. මෙසේ සදෙරෙහිම 'මැදහත්ව වාසය කරයි' යන්නෙන් කියන ලද බැවින් ෂඩංගෝපේක්ෂාව කියන ලදී. 'සම්පජාන' යන වචනය දැක්වීමෙන් සතර ඥාණ සම්ප්‍රයුක්ත සිත් ලැබෙන බව කියයි 'සත්ත විහාර' යන වචනයෙන් මහා සිත් අට ලැබෙන බව කියයි. 'අරජ්ජන්ත - නොදෙන, 'අදුස්සන්ත දූෂිත නොවන' යන වචනවලින් දස වැදෑරුම් සිත් ලැබෙන බව කියයි මෙහිදී සොම්නස කෙසේ ලැබෙද්ද යන ප්‍රශ්නයේදී ආසේවනයේදී එය ලැබෙන බව දැන ගත යුතුය.

අභිජාතියෝ'- ජාතිහු.

'කණ්ණාභිජාතිකෝසමානෝ'- පහත්වූ නිවකුලයක ඉපිද 'කණ්ණං ධම්මං අභිජායති'- කාල වර්ණ නම් දස ආකාර දුසිල් දහම් බිහිකරවා. ඔහු එය වැඩි දියුණු කොට නිරයෙහි උපදියි.

'සුක්කං ධම්මං'- මම පෙර කුසල් නොකොට නිව කුලයෙහි උපන්නෙමි දැන්වත් පින් කරමිසි සිතාගෙන පුණ්‍ය සංඛ්‍යාත පරිසුද්ධ ධර්ම වඩයි. ඔහු ඉන් ස්වර්ගයේ උපදියි

'අකණ්භං අසුක්කං නිබ්බාණං'- ඉදින් නිවන කණ්භ නම්. කණ්භ නම් අකුසල විපාක දෙන්නේය. ඉදින් සුක්ක නම් විපාක කුසල විපාක දෙන්නේය. මේ දෙවැදෑරුම් විපාකයන්ම නොදෙන බැවින් අකණ්භ අසුක්කයයි කියයි. නිවණ යන මෙහි තේරුමේදී රහත් බව බලාපොරොත්තු විය යුතුය. එයද කෙලෙස් නිවීමෙහිවූ බැවින් 'නිවණ' යයි කියයි එය මොහු බිහි කරවයි.

'සුක්කාභිජාතිකෝ සමානෝ'- සුක්ක නම් උසස් කුලයෙහි ඉපිද, සෙස්ස පෙර කී පරිදිමයි.

නිබ්බේධ භාගියා'- නිබ්බේධ යන්නෙන් නිවණ කියයි. එය භාජනය කෙරේනුයි- පැමිණේනුයි නිබ්බේධභාගිය නම්. අනිත්‍යසංඥය පඤ්චකයේදී කිය. නිරෝධානුපස්සනා ඤාණයෙහිව සංඥව 'නිරෝධ සඤ්ඤා' නම්. "අචන්ති, මොව්හු වනාහි" යනාදිය පෙර කී පරිදි යොද ගත යුතුය. මෙසේ දෙවිසි ඡක්කයන්ගේ වශයෙන් ප්‍රශ්න එකසිය දෙතිසක් දෙසමින් තෙරුන් වහන්සේ සමගි රසය දැක්විය.

(ඡක්ක නිමි.)

මෙසේ ඡක්ක (සයේ කොටස්) වශයෙන් සමගි රසය දක්වා දැන් සත්තක (හතේ කොටස්) වශයෙන් දක්වනු සඳහා යලිත් දේශනාව ඇරඹිය එහි සම්පත් ලැබීම යන අර්ථයෙන් ශ්‍රද්ධාවම ධනය කොට ඇත්තේ 'සද්ධාධන' නම් සෙසු තන්හිද මෙමු නයමයි. ප්‍රඥ ධනයම මෙහිදී සියල්ලන්ටම වඩා උතුම්ය. ප්‍රඥවෙහි පිහිටා ගෙන ත්‍රිවිධ සුවර්ත පන්සිල් දසසිල් පුරා ස්වර්ගයෙහි උපදිති. ශ්‍රාවක පාරමිතා ඥානය, ප්‍රත්‍යාකබෝධි ඥානය, සර්වඥතාඥානය, යන මොව්හුද අවබෝධ කරගනිත්. මෙකී සම්පත්තින්ගේ ලැබීම සිදුකර දෙන හෙයින් 'ප්‍රඥාධනය'යි කියන ලදී. මේ සතම ලොකික ලෝකෝත්තර වශයෙන් මිශ්‍රයයි කියන ලදී. බොජ්ක්ධංග කතා (මූලදී) විස්තර කර දෙන ලදී. 'සමාධිපරික්ඛාරා'- සමාධියේ පිරිවර. සම්මාදිට්ඨි ආදිය කියන ලද්දේමය.

'අසද්ධම්මා'- මේ සත් වැදෑරුම් පිරිකර ලොකික ලෝකෝත්තර වශයෙන් දක්වන ලදී. අවිද්‍යාමාන හෙවත්

නොමැත්තාවූ ධර්ම අසද්ධර්මයි. ලාමක ධර්ම යනුද මීටම නම් සද්ධර්මයට විරුද්ධ ධර්මයෝයයි දත යුතුය. මෙහි සෙස්ස කියන ලද පරිද්දෙන්මය. සද්ධර්මයන් අතුරෙහි ශ්‍රද්ධාදීහු විදර්ශකයාගේ වශයෙන් කියන ලදී. ඔවුන් අතුරෙහිද ප්‍රඥාව ලොකික ලෝකෝත්තර වශයෙන් කියවෙයි. මෙය එහි වෙනසකි.

‘සප්පුරිස ධම්මා’- සත්පුරුෂයන්ගේ ධර්මයෝ සත් පුරුෂ ධර්මයෝය.

‘ධම්මඤ්ඤු’- සුත්ත ගෙය්‍යාදී ධර්ම දනිනුයි ධම්මඤ්ඤු නම්.

‘අත්ථඤ්ඤු’- ඒ ඒ කියන ලද පදයන්ගේ තේරුම් දනිනුයි අත්ථඤ්ඤු නම්

‘අත්තඤ්ඤු’- සීලයෙන් සමාධියෙන් ප්‍රඥාවෙන් මම මෙපමණ ඇත්තෙක් වෙමිසි, මෙසේ තමා දනිනුයි අත්තඤ්ඤු නම්.

‘මත්තඤ්ඤු’- පිළිගැනීම් පරිභෝග කිරීම්වලදී පමණ දනිනුයි මත්තඤ්ඤු නම්.

‘කාලඤ්ඤු’- මේ උදෙසීමට කාලයයි. මේ ප්‍රශ්න ඇසීමට කාලයයි, මේ යෝග භාවනාවට කාලයයි, මේ අධිගමයට කාලයයි, යනුවෙන් මෙසේ කාලය දනිනුයි කාලඤ්ඤු නම්. මෙහිදී වර්ෂ පහක් උදෙසීමට කාලයයි. වර්ෂ දසයක් ප්‍රශ්න විසඳීමට කාලයයි. මෙය ඉතා කෙටිය. වර්ෂ දසයක් උදෙසීම් කාලය වේ. ප්‍රශ්න විසඳීමට වර්ෂ විස්සකි, ඉන්පසු යෝගයෙහි යෙදිය යුතුය.

‘පරිසඤ්ඤු’- අටවැදෑරුම් පිරිස දනිනුයි පරිසඤ්ඤු නම්.

‘පුග්ගලඤ්ඤු’- සේවනය කටයුතු නොකටයුතු පුද්ගලයන් දැන හැඳින ගනිනුයි පුග්ගලඤ්ඤු නම්.

‘නිද්දස වත්ථුනි’- නිද්දේස වත්ථු නිද්දසාදී වස්තූහුය. දසයක් නොවූ හෝ නැති මහණ, විස්සක් නොවූ මහණ, එසේම තිහක් සතළිහක් පණහක් නොවූ මහණ, යන වශයෙන් ව්‍යවහාර කිරීම, මේ පැණය තීර්ථකයන් අතර පැන නැගුනේය. තීර්ථකයෝ දසවස් කල මිය ගිය නිවටාට දසයක් නොවූයයි කියති. ඔහු වනාහි යලිත් දසවස් ඇත්තෙක් නොවෙයි. එසේම හුදෙක් නවවස් -පෙ- එක්වස් හෝ නොවිය යුතු. මෙම

ක්‍රමයෙන්ම විසිවයස් ආදී කාලයන්හිද මළ තැනැත්තා විස්සක් නොවූ තිහක් නොවූ හතළිහක් නොවූ පණසක් නොවූ යනාදී වශයෙන් කියති. ආයුෂ්මත් ආනන්ද ස්ථවිරයන්වහන්සේ ගම්හි හැසිරෙන්නේ ඒ කතාව අසා- වෙහෙරට ගොස් භාග්‍යවතුන්වහන්සේට දැන්වූහ. බුදුහු එයසා මෙසේ වදළහ. 'ආනන්දය, මෙය තීර්ථකයන්ට නමක් නොවේ. මාගේ සසුනෙහි රහතුන්වහන්සේට ව්‍යවහාර කරන නමකි. ක්ෂීණාශ්‍රවයා වනාහි දසවස් කල පිරිනිව්‍යේ යලිත් දසවස් ඇත්තෙක් නොවෙයි. එසේම හුදෙක් දසවස් ඇත්තෙක් නවවස් ඇත්තෙකු -පෙ- එක්වස් ඇත්තෙකු හෝ නොවෙයි. එසේම හුදෙක් එක්වස් ඇත්තා එකොළොස්මස් ඇත්තෙකුද එකොළොස්මස් ඇත්තා එක දින ඇත්තෙකුද එකදින ඇත්තා එක මොහොතක් ඇත්තෙකු නොවෙයි. ඒ කුමක් හෙයින්ද? නැවත පිළිසිඳීමක් නොමැති බැවිනි. විස්සක් නොවූ යනාදියෙහිද මෙම ක්‍රමයමය. මෙසේ බුදුහු මාගේ සසුනෙහි ක්ෂීණාශ්‍රවයන් වහන්සේට මේ නම කැසී' වදාරා යම් කරුණකින් ඔහු දසයක් නුවුවෙක් වෙයිද ඒවා දක්වනු පිණිස නිද්දස වස්තු සත දෙසූහ. තෙරුන් වහන්සේද එම දේශනාවම ගෙනහැර දක්වා නිද්දස වස්තු සත දක්වමින්- 'ඇවැත්නි, මෙහිදී මහණ තෙමේ ශික්ෂා සමාදානයෙහි' යනාදිය දෙසූහ.

'ඉධ'- මේ සසුනෙහි.

'සික්ඛා සමාදානේ තිබ්බජන්දෝ හෝති'- ත්‍රිවිධ ශික්ෂාවන් සම්පූර්ණ කිරීමෙහි බලවත් ආශා ඇති.

'ආයතිඤ්ච සික්ඛාසමාදානේ අවිගත පේමෝ'- මතු කල්හිද යලි යලි දිනවලදී ශික්ෂා සම්පූර්ණය කිරීමෙහිදී ඉවත් නොවූ ප්‍රේමයෙන් යුතු වූයේ වෙයි.

'ධම්මනිසත්තියා'- ධර්මයට ඇහුම්කන්දීම සඳහා. මේ විදර්ශනාවට කියන නමකි.

'ඉච්ඡාවිතයේ'- තෘෂ්ණාව හික්මවීමෙහි

'පටිසල්ලානේ'- ඒ කී භාවයෙහි.

'විරියාරමහේ'- කායික චෛතසික විරියායෙන් සම්පූර්ණ කිරීමෙහි

‘සතිනේපක්කේ’ - සිහි යුත් බවෙහිද බුද්ධිමත් දක්ෂ බවෙහිද
 ‘දිට්ඨි පටිච්චෙධේ’ - මාර්ග දර්ශනයෙහි. සෙස්ස සෙසු තන්හි
 කී පරිදි තේරුම් ගත යුතුය.

‘අසුභසඤ්ඤ’ - සංඥාවන් අතුරෙහි අසුභානුපස්සනා
 ඤාණයෙහිවූ හැඟීම අසුභසඤ්ඤ නම්.

ආදීනවසඤ්ඤ - ආදීනවානුපස්සනා ඤාණයෙහිවූ හැඟීම
 ආදීනව සඤ්ඤාවයි. සෙස්ස යට දැක්වූ පරිදීමයි. බල සත්තකය,
 විඤ්ඤාණවිධිනිසත්තකය, පුග්ගලසත්තකය, යන මොව්හු මූලදී
 දැක්වූ පරිදීමය.

‘අනුසය’ - ප්‍රභීණ නොවූ බැවින් අනුශයනය කෙරේනුයි
 අනුසය නම්.

‘කාමරාගානුසයෝ’ - බලවත් බවට පැමිණි කාමරාගය
 කාමරාගානුසයයි. හැම තන්හිම මෙම නයයි. සංයෝජන
 සත්තකය දක්වන ලද්දේමය.

‘අධිකරණසමථා’ - අධිකරණ සමථයන්හි අධිකරණයන්
 සංසිදුවන්නුයි - අධිකරණසමථ නම්.

‘උප්පන්නුප්පන්නානං’ - උපන් උපන්.

‘අධිකරණානං’ - විවාදාධිකරණ අනුවාධිකරණ
 ආපත්තාධිකරණ කිව්වාධිකරණ යන මේ සතරේ.

සමථායවුපසමාය’ - සිත එකග කිරීම් බවටත් සංසිදීම
 බවටත්.

සම්මුඛා විනයෝ දතබ්බෝ -පෙ- තිණවත්ථාරාසෝ’ -
 මේ සමථයෝ සත්දෙන දිය යුතුය. මේ එහි විනිශ්චය ක්‍රමයයි.
 අධිකරණයන් අතුරෙහි පළමුකොට ධර්මය කියා හෝ අධර්මය
 කියා හෝ අටළොස් වස්තූන්ගෙන් වාද කරන යම් භික්ෂූන්ගේ
 අතරෙහි යම් විවාදයක් ඇද්ද, එය විවාදාධිකරණයයි. සීල විපත්ති
 හෝ දිට්ඨි ආචාර ආජීව, යන හෝ මේ විපතකින්
 දෝෂාරෝපණය කරන්නන් අතර යම් දෝෂාරෝපණයක් -
 චෝදනාවක් ඇද්ද මේ අනුවාදාධිකරණයයි. මානිකාවෙහි ආ
 පසන් විභංගයෙහි ආ දෙකන් යන සතද යන මේ ආපත්ති
 ස්කන්ධයෝ ආපත්තාධිකරණ නම්. සඟුන්ගෙන් බැලීම
 විවාරීමාදිවූ සතර කර්මයන් කිරීම කිව්වාධිකරණ නම්. එහි
 දෝෂාරෝපණය සමථ දෙකින් සංසිදේ. ඉදිරියෙහි හික්මීමෙන්ද

බහුල පැවැත්මෙන්ද සම්මුඛ විනයෙන්ම යම් වෙහෙරක හටගත් අධිකරණයක් වේද, එය එහිදීම හෝ අන්තැනකදී හෝ සමාදානය කිරීමට යන්නවුන්ට අතර මගදී හෝ යම් තැනක ගොස් සංඝයාගේ පිටව යාමක් වේද එය එහි සඟුන් හෝ සඟුන් විෂයෙහි සංසිද්ධිමට නොහැකි කල එහිමවූ ඉදිරිම-එසවීම පිණිස සම්මතවූ පුද්ගලයන් විසින් හෝ විසඳන ලද දෙය සම්මත වෙයි. මෙසේ සියල්ලන් එකඟවූ කල්හි එහිදී යම් සංඝ සම්මුඛතාවයක් (සංඝයා සමගිව එක්වීමක්) ධර්ම සම්මුඛතාවයක් විනය සම්මුඛතාවයක් පුද්ගල සම්මුඛතාවයක් වෙයිද මෙය සම්මුඛාචිනය නම්. එහිද විස්තර මෙසේය- කාරක සංඝයාගේ සමූහයාගේ සමථාව එක්වීම සංඝසම්මුඛතාවයයි සංසිද්ධිය යුතු වස්තුවෙවූ බව (ඇති සැටිය) ධර්ම සම්මුඛතාවයයි. යම් අයුරකින් එය සංසිද්ධිය යුතුද එපරිද්දෙන්ම සංසිද්ධිම විනය සම්මුඛතාවයයි. යමෙක් විවාද කරයිද යමකින් චෝදනා කරයිද ඒ දෙවැදෑරුම්වූ චුදිත-චෝදිත දෙපක්ෂයගේම එක් තැන් වීම පුද්ගල සම්මුඛතාවයි. මෙහිදී විවාදයට පැමිණි දෙපක්ෂයම සංසිද්ධිමෙහිදී සංඝ සම්මුඛකයෙන් පිරිහෙයි. මෙපරිද්දෙන් ඒ සම්මුඛතාවය විනයෙන්ම සංසිද්ධිය යුතුය. ඉදින් මේ අයුරෙකුත් නොසංසිද්දේ නම් ඒ අධිකරණ විනිශ්චයට සම්මතවූ භික්ෂුහු- 'අපි එය සංසිද්ධිමට අපොහොසත් වෙමු'යි එය සංඝයාටම පැවරිය යුතුය. ඊට අනතුරුව සංඝයා පඤ්චාංගයෙන් යුතු ලහබන් ගැනීමෙන් තේරුණු භික්ෂුවක් තෝරාගෙන ඔහු ලවා ගුළ්හක (රහසිගතයෙක්) විවටක (ඉදිරියෙහි කියන්නෙක්) කණ්ණප්පක (රහස් කියන්නෙක්) සලාක ග්‍රාහකයන් තිදෙනා අතුරෙහි සාමාන්‍ය වශයෙන් කුසපත් බෙදී පැමිණි පිරිස අතර බෙහෙවින් ධර්මවාදීන් වැඩි වශයෙන් ඇති නිසා ඒ ධර්මවාදීහු යම් තීරණයක් කියද්ද එය එසේ පිළිගෙන ඒ මාර්ගයෙන් සංසිද්ධ අධිකරණය සම්මුඛ විනයෙන්ම වැඩි ඡන්ද ක්‍රමයෙන් සංසිද්ධිමී බවට පැමිණෙයි. එහි 'සම්මුඛා විනය' යනු කියන ලද පරිදිමයි. යමක් බහුල වශයෙන් ඒ කර්මය කිරීමට ඉදිරිපත් කරයිද එය 'යේභුයාසික' නම්. මෙපරිද්දෙන් විවාදාධිකරණය දෙආකාර සංසිද්ධිමී ක්‍රමවලින් සංසිද්ධිමී බවට පැමිණේ. අනුවාදාධිකරණය සමගි කිරීමේ ක්‍රම

සතරකින් සංසිදුවේ. ඒ i සම්මුඛා විනය, ii සති විනය, iii අමුල්ල විනය, iv තස්සපායියාසිකා යන සතරාකාර සමට්ඨෝය. සම්මුඛා විනය නයින් සමඟි කරවන විවාදය යමෙක් දේශාරෝපණය කරයිද යමකින් චෝදනා කරයිද ඔවුන්ගේ චවන අසා ඉදින් කිසියම් ඇවතක් නොමැති නම් දෙපක්ෂය සමඟිකරවාද ඉදින් ඇවැත් ඇති නම් මෙය එහි ඇවතයයි දක්වා මෙසේ විනිශ්චය සංසිදුවයි. එහි සම්මුඛා විනය ලක්ෂණය මුලදී විස්තරකරණ ලදී. යම් කලෙක රහත් භික්ෂුවකට අසත්‍යවූ සීල විපත්ති චෝදනාවකින් චෝදනා නගයි. එහිදී සති විනයය ඉල්වන්නහුට සංඝයා ඤාත්තිචතුත්ථ කර්මයෙන් සති විනය දෙයි. එකල්හි ඒ විවාදය සති විනයෙන්ද සම්මුඛා විනයෙන්ද සංසිදුනේ වෙයි. සති විනය දුන් කල්හි එම පුද්ගලයා කෙරෙහි දේශාරෝපණය නොවැඩේ. යම් කලෙක උමතු මහණෙක් උමතු බව නිසා අශ්‍රාමණාකවූ වැරදි හැසිරීම සිහිකිරීමෙන් යමෙකු කෙරෙහි මෙබඳු ඇවතක් ඇතැයි පැතිරෙයිද මේ ඇවත ගැන භික්ෂුන් විසින්ද චෝදනා කරනු ලබද්ද එය ඇසූ ඒ චෝදනා ලත් මහණතෙමේ 'ඇවැත්නි, උමතුවෙකු විසින් මට මෙසේ කතාවකින් චෝදනා කරන ලදී. මම එකියන අපරාධය ගැන නොදනිමි.' යනුවෙන් කියද්දීත් භික්ෂුන් විසින් චෝදනා කරනු ලබති. මෙහිදී ඒ මහණ මෙසේ නැවතත් චෝදනා නොකරනු සඳහා අමුල්ල විනයය ඉල්වයි. සංඝයා ඔහුට ඤාත්තිචතුත්ථ කර්මයෙන් අමුල්ල විනයය දෙයි. එකල සම්මුඛ විනයෙන්ද අමුල්ල විනයෙන්ද සංසිදීම සිදුවෙයි. අමුල්ල විනය දුන් කල්හි නැවතත් ඒ පුද්ගලයා කෙරෙහි මුල් කී චෝදනාව ප්‍රත්‍ය කරගෙන කිසියම් දේශාරෝපණයක් නොනැගෙයි. යම් කලෙක පාරාජිකා චෝදනාවකින් හෝ ඊට සමීප චෝදනාවකින් හෝ චෝදනා කරනු ලබන්නෙකුට අනිකකින් අනිකක් ඉක්මවන්නේ පවින් උත්සන්නවූ බැවින් පවිටු ප්‍රභූලෙක අරභයා නොසුන් මුල් ඇත්තේ වන්නේද මනාසේ හැසිරී යලිත් ඇතුළත්වීමක් ලබන්නේද ඉදින් සුන්කල මුල් ඇති මොහු නෙරපීම වන්නේයයි හඟින සංඝයා ඤාත්තිචතුත්ථ කර්මයෙන් ඔහුගේ පවිටු ලාමක බව නැති කරයි. එකල සම්මුඛා විනයෙන්ද ඔහුගේ පවිටුවෙන්ද සංසිදුනේ වෙයි, යනුවෙන් මෙසේ අනුවාදාධිකරණය සමඟි

කිරිමි ක්‍රම සතරකින් සංසිද්ධිම කරයි. ආපත්තාධිකරය සමගි ක්‍රම තුනකින් සංසිද්දෙයි. ඒ i සම්මුඛා විනය ii පටිඤ්ඤාතකරණ, iii තිණ වත්ථාරක යන ක්‍රම තුනකි. එහි සම්මුඛා විනයෙන්ම සංසිද්ධිමෙක් නම් නැත. යම් කලක වනාහි එක් මහණකු සමීපයෙහි හෝ සංඝගණ මැද හෝ හික්ෂුර්වක් අල්පවූද ඇවත දෙසයිද, එකල ආපත්තාධිකරණය සම්මුඛා විනයෙන්ද පටිඤ්ඤාතකරණයෙන්ද සංසිද්දෙයි. එහි සම්මුඛා විනය විෂයෙහි - පළමුකොට යම් මහණෙක් දෙසයිද යමෙකුට දෙසයිද ඔවුන්ගේ හමුවීම පුද්ගල සම්මුඛතාවයි. සෙස්ස කියන ලද ක්‍රමයෙන්මය පුද්ගලයාටද ගණයාටද දෙසනාකල්හි සංඝ සම්මුඛතාවය පිරිහෙයි. 'වහන්ස, මෙහිදී මම මෙනම් ඇවතට පැමිණියෙමි'යිද එසේය, එය දකිමි, ද පොරොන්දු වූවහුගේ ප්‍රතිඥාවෙන් මතු වට සංවර වන්නෙහිය'යිද යන යමක් වේද එය පටිඤ්ඤාතකරණයයි. සංඝාදිසේසයේදී පරිවාසාදිය ඉල්වීමෙන් පොරොන්දු වූ පරිවාසාදීන්ගේ දනය පටිඤ්ඤාතකරණයයි දෙපක්ෂයට අයත් කෝලාහල කරණ හික්ෂුන් බොහෝ අශ්‍රාමණක මහණකමට (නොගැලපෙන) සේ වරදවා හැසිරී යලිත් විලිබිය ඇතිව ඉදින් අපි මේ ඇවැත්වලින් එකිනෙක පරීක්ෂා කරවන්නෙමු. එය වන්නේ නම් ඒ අධිකරණය කර්කශ බැවින් යුතුව පවතින්නේය එකිනෙකා ඇවැත් දැක්වීමෙහි දෙස් දැක යම් කලක තිණවත්ථාරක නම් කර්මය කරති. එකල ආපත්තාධිකරණය සම්මුඛා විනයෙන්ද තිණවත්ථාරකයෙන්ද සම්මත වෙයි. එහි වනාහි යම් පමණ අත්පසට පැමිණි අයගෙන් මෙය ක්ෂමා කරයි, යයි මෙසේ දුටු දේ සිහි නොකොට නින්දට බැසගන්නාහු වෙති. සියල්ලන්ගේ වශයෙන් හැර බරපතළ වරද හා ගිහි ප්‍රතිසංයුක්තවූද හැම ඇවැත් නැගී සිටිති. මෙපරිද්දෙන් තුන් ආකාර ඇවැත් සංසිද්ධිම ක්‍රමයන්ගෙන් ආපත්තාධිකරණය සංසුන් කරයි. කිව්වාධි කරණය සමගි කරන එක් ක්‍රමයකින් සංසිද්දෙයි. එනම් ඒ සම්මුඛා විනයෙන්ය. මේ අධිකරණයෝ සතර දෙන සුදුසු පරිදි මේ සත් ආකාර සංසිද්ධිම ක්‍රමයන්ගෙන් සංසිද්දෙති. "උපන් උපන් අධිකරණයන්ගේ සංසිද්ධිම සඳහා සම්මුඛා විනයය දිය යුතුය -පෙ- තිණවත්ථාරකය" යනු එහෙයින් වදළහ. මේ දැක්වූයේ

මෙහි විනිශ්චය කරණ ක්‍රමයයි. විස්තර වනාහි සමථක්ඛන්ධකයෙහි එය මෙය විසඳන පිළිවෙළ සමන්තපාසාදිකාවේ දක්වන ලදී. "ආචාරිනි, මොව්හු වනාහි" යනාදිය කියන ලද නයින්ම යොදගත යුතුය මෙසේ තුදස් සත්තකයන්ගේ වශයෙන් අටානුවක් පැණයන් දෙසමින් තෙරුන් වහන්සේ සමගි රසය දැක්වූහ.

(සත්තකය නිමි.)

මෙසේ සත්තක (හතේ කොටස්) වශයෙන් සමගි රසය දක්වා දැන් අට්ඨක (අටේ කොටස්) වශයෙන් දක්වනු වස් යළිත් ඇරඹිය.

'මිච්ඡන්තා'- අයථා ක්‍රමය- වැරදි ස්වභාවය.

'සම්මන්තා'- යථා ස්වභාවය- යහපත් ස්වභාවය.

'කුසිත වත්ථුනි'- කුසිතවූ අලසයාගේ වස්තු කුසිත බවට හේතු වූ කරුණු යන අර්ථයි.

'කම්මං කත්තබ්බං හෝති'- සිවිරු පිළිබඳ කරුණු ඇසීමාදී කර්ම කළ යුතුය.

'න විරියං ආරහනි'- දෙවැදෑරුම්වූ විරියය නොඅරඹයි.

'අප්පත්තස්ස'- ධ්‍යාන විදර්ශනා මාර්ග ඵල ධර්මයන්ට නොපැමිණියහුගේ පැමිණීම.

'අනධිගතස්ස'- එහිම නොඵලභියහුගේ ඵලභීම පිණිස.

'අසච්ඡිකතස්ස'- එහිම ප්‍රත්‍යක්ෂ නොකළහුගේ ප්‍රත්‍යක්ෂ කිරීම පිණිස.

'ඉදං පඨමං'- ඒකාන්තයෙන් මම හොවිමි, යි මෙසේ ගිලා බැසීම- මේ පළමුවන කුසිත වස්තුවයි. මෙම නයින් හැමතනහි තේරුම දත යුතුය.

'මාසාවිතං මඤ්ඤේ' මෙහි 'මාසාවිත' යන්නෙන් වැසි සහිත මාසය කියවෙයි. වැසි මාසය ගරු වෙයිද ඵලෙසම ගරුවේය යනු අදසයි.

'ගිළානා චුට්ඨිතො හෝති'- ගිලනෙක්ව සිට පසුව ඉන් නැගිටිටේ වෙයි.

'ආරම්භ වත්ථුනි'- විරියය කරුණු. ඔවුන්ගේද තේරුම මෙම පරිද්දෙන්ම දත යුතුය.

‘දන වත්ථුති’- දන කරුණු.

‘ආසප්ථි දනං දේති’- කියා දන් දෙයි පැමිණියෙකු දැක ඔහු මොහොතක් හිඳුවා සත්කාර කොට දන් දෙයි. දෙන්නෙමි, දෙන්නෙමි, කියා වෙහෙස නොවෙයි. මෙසේ මෙහිදී ළං කිරීම දන කාරණය “බියෙන් දන් දෙයි” යනාදීන් හිඳ බියවීමාදිය දන කාරණයයි තේරුම් ගත යුතුය. එහි බිය යන්නෙන් දන් නොදෙන්නෙක්ය දන කාරණා ඉටු නොකරන්නෙක්ය, යනුවෙන් කරන ගැරහිම් බිය හෝ අපායට බිය හෝ අදහස් කෙරෙයි.

‘අදසි මේ’- පෙර මොහු මට මෙනම් දෙය දුන්නේය කියා දැන් ඔහු දෙයි

‘දස්සති මේ’- (මොහු) මතු මෙනම් දෙය දෙන්නේය, සිතාගෙන දෙයි.

‘සාධුදනං’- දීම නම් යහපත් ය, සුන්දරය, බුද්ධාදී නැණවතුන් විසින් පසසන ලදැයි සලකා දෙයි.

‘චිත්තාලංකාරං චිත්තපරික්ඛාරත්ථා දනං දේති’- සමථ විදර්ශනා චිත්තයාගේ අලංකාරාර්ථයත් පරිවාරාර්ථයත් දෙයි. දනය චූකලී සිත මොළොක් කරන්නකි. යමෙකු විසින් යම් අයුරකින් ලබන ලදද ඔහුද මා විසිනුත් ලබන ලදැයි මොළොක් සිතැත්තෙක් වෙයි. යමෙකු විසින් දෙන ලද්ද මා විසින් දෙන ලදැයි හේ මොළොක් සිතැත්තෙක් වෙයි යනුවෙන් මෙසේ දෙදෙනාගේම සිත් මොළොක් කරයි. එහෙයින්ම ‘අත්ත දමනං දනං’ යනු කිය. එහි අදහස මෙසේය.

“දනයෙන් නොදැමුන අය දමනය වෙයි. දනය සියලු තන්හි යහපත සලසන්නේය. දනයෙන් හා ප්‍රිය වචනයෙන් දියුණුවට පැමිණීමත් හික්මීමත් ඇතිවේ” යනුයි. මේ අට වැදැරුම් දනයන් අතුරෙහි සිත සරසන දනයම ශ්‍රේෂ්ඨවේ

‘දනුප්පතියෝ’- දනය ප්‍රත්‍යය කරගෙන උපදින්නාහු.

‘දහති’- තබයි

‘අධිට්ඨාති’- එයටම සමාන වචනයකි.

‘භාවේති’- වඩයි.

‘හිනේ විමුත්තං’- ලාමකවූ පඤ්චකාම ගුණයන් කෙරෙහි නිදහස්වූ.

‘උත්තරිං අභාවිතං’- එයින් මත්තෙහි මාර්ග එල සඳහා නොවඩන ලද.

‘සංවත්තති’- යමක් පතා කුසල කර්මයක් කරන ලදද ඒ ඒ තන්හි ඉපදීම සඳහා පවතියි.

‘විතරාගස්ස’- මාර්ගයෙන් හෝ මුලුසුන් කරන ලද රාගයාගේ එහි පහළවීමට උපකාරවූ සමවතින් හෝ මැඩ පවත්වන ලද රාගයාගේ පැවැත්ම දන් දුන් මොහොතේ බලලොව පහළවීම කරවනට නොහැකිය. දනය වූකලී සමාධි විදසුන් සිත සැරසීමේ පිරිකරක් වෙයි. එයින් දනයෙන් මොළොක් සිත් ඇත්තෙක්ව බුහුම විහාර භාවනා වඩා බලලොව පහළ වෙයි. “විතරාගිහුට නොව සරාගිහුට” යනු ඒ නිසා කිය.

‘බත්තිය පරිසා’- ක්ෂත්‍රියයන්ගේ පිරිවර. සමූහයා යන තේරුමයි. හැම තන්හි මෙම නයයි.

‘ලෝක ධම්මා’- ලෝකයාගේ ධර්මයෝ. මේවායින් මිදුනෙක් නම් නොමැත. බුදුවරයෝද මීට ඇත්ළත්ය. ‘මහණෙනි, මේ ලෝක ධර්මයෝ අටදෙන ලෝකයා අනුව පෙරළෙමින් පවතිත්. ලෝකයාද අෂ්ටලෝක ධර්මයෙහි ගැලී පෙරළෙයි” යනු එහෙයින් දැක්වූහ.

‘ලාභෝ අලාභෝ’- ලාබයක් ලත් කල අලාබයක් ලැබුනේයයි දතයුතු. යස අයසාදියෙහිද මෙම නයයි අභිභායතන හා විමෝක්ෂ කතා යට කියන ලදී “ඇවැත්නි, මොව්හු වනාහි” ආදිය පෙර කී පරිදි යොද ගත යුතුය. මෙසේ එකොළොස් අෂ්ටකයන්ගේ වශයෙන් අට අසුවක් ප්‍රශ්නයන් දක්වමින් තෙරුන් වහන්සේ සමගි රසය දෙසූහ.

(අට්ඨකය නිමි.)

මෙසේ අට්ඨක වශයෙන් සමගි රසය දක්වා යලිත් දැන් නවක (නවයේ කොටස්) වශයෙන් දැක්වීමට දේශනාව ඇරඹිය.

ආඝාතවත්ථුනි’- වෛරයට කරුණු.

ආඝාතං බන්ධනි’- කෝපය උපදවයි.

‘තං කුතෙත්ථ ලබ්භා’- ඒ අනර්ථකර හැසිරීම නොවියයි. මේ පුද්ගලයා කෙරෙහි එය කොයින් ලැබේද, කිනම් කරුණකින් ලබනට හැකිද කෙනෙක් තවෙකෙකුට තම අභිරුචිය පරිදි

අනතුරක් පමුණුවතැයි යනුවෙන් සිතා කෝපය දුරු කරයි. නොහොත් මම ඊට විරුද්ධව වෛරයක් කරන්නෙමිද ඒ වෛරයට කරුණු මෙහිදී පුද්ගලයෙකු කෙරෙහි කෙසේ ලැබිය හැකිද. කිනම් කරුණකින් ලැබිය යුතුද යන තේරුමයි. 'කුතො ලාභා' කියාත් පාඨයකි. ඉදින් මම මෙහිදී කෙසේ කෝප කරන්නෙමිද එහිදී මට කෝපයට හේතු කොහෙන් ලැබේද, මෙහි 'ලාභ' යන්නෙන් කවරෙක් වෙද්ද යන තේරුමයි. මේ විස්තරයෙහි එන 'තං' යනු නිපාතයකි.

'සත්තාවාසා' - සත්වයන්ගේ වාසස්ථානයෝ. වාසය කරණ තැන්ය යන අර්ථයි. එහි සුද්ධාවාසයන්ද සත්තා වාසයන් නමුත් අසර්වකාලික හෙයින් නොගන්නා ලදී. සුද්ධා වාසයෝ බුදුවරුන්ගේ කදවුරු වැන්න. අසංඛ්‍ය කල්පයෙහි බුදුවරුන් නූපදනාකල්හි ඒ ස්ථානය හිස් වෙයි. මෙසේ අසර්වකාලික හෙයින් නොගන්නාලදී. මෙහි වෙන කියයුතු යමක් ඇද්ද එය මුලදී විස්තර කරනලදී.

'ධම්මෝ ව දේසයති' - චතුස්සත්‍ය ධර්මය දේශනා කරයි.

'ඕපසමිකෝ' - කෙලෙස් සංසිද්ධිම කරන.

'පරිනිබ්බාණික' - කෙලෙස් පිරිනිවීමෙන් පිරිනිවීමට පැමිණි.

'සම්බෝධගාමි' - සතර මාර්ග ඥාණයෙන් ප්‍රතිවේධය කරන්නාවූ.

'අඤ්ඤතරං' - අසඤ්ඤතවය හෝ අරුපහවය

'අනුපුබ්බවිහාරා' - අනුපිළිවෙළින් පැමිණියයුතු විහරණ

'අනුපුබ්බ නිරෝධා' - අනුපිළිවෙළින්වූ නිරෝධයෝ "ඇවැත්නි, මොවුහු වනාහි" යනාදිය මුලදී දැක්වූ පරිදි යොදගත යුතුය. සයාකාර නවකයන්ගේ වශයෙන් සිව් පණස් ප්‍රශ්න කෙනෙක් කියා තෙරුන්වහන්සේ සමගි රසය දැක්වූහ.

(නවකය නිමි)

මෙසේ නවක වශයෙන් සාමග්ගි රසය දක්වා දැන් දසක (දහසේ කොටස්) වශයෙන් දක්වනු සඳහා යලිත් දේශනාව ඇරඹිය.

'නාට්කරණා' - "මහණෙනි, පිහිට සහිතව වසව් පිහිට රහිතව නොවසව්. මහණෙනි, පිහිට කරණ ධර්මයෝ දස දෙනෙකි." මෙසේ කියන්නේ තමහට පිහිට කරණ ධර්මයෝ ඇත.

'කලාණ මිත්තෝ' - සීල ගුණ සම්පන්න යහපත්වූ අය මොහුගේ මිත්‍රයන් බැවින් 'කලාණ මිත්ත'යි කියයි.

'කලාණ සභායෝ' - ඔව්හුම මොහුට හිඳිම් සිටීමාදියෙහි පිහිටවන බැවින් සේසිසභාය වන බැවින් 'කලාණ සභාය' නම්.

'කලාණ සම්පවංකෝ' - සිතීන්ද කයින්ද කලණ මිතුරන් කෙරෙහිම අවනත වූයේ - නැමුනේ 'කලාණ සම්පවංක' නම්.

'සුඛිබ්බෝ හෝති' - සුවසේ කියයුත්තෙකු වෙයි. යහපත් ලෙස අනුශාසනා කළයුත්තේ වේ.

'බ්බෝ' - ගෘහි පරුස කර්කශ ලෙස කියනු ලබන කලත් ඉවසයි. ඒ ගැන නොකිපෙයි.

'පදක්ඛිණග්ගාහි අනුසාසනී' - ඇතැම් කෙනෙක් අවවාද කරන කල වාම පක්ෂයෙන් ගනියිද විරුද්ධව හැසිරෙයිද නොඅසන්නාක් මෙන් යයිද එසේ නොකොට 'වහන්ස, අවවාද දෙන්න. වහන්ස, අනුශාසනා කරන්න, ඔබවහන්සේ අවවාද නොදෙන කල අන් කවරෙක් නම් අවවාද කරන්නේ දැයි' යනුවෙන් මෙසේ ප්‍රදක්ෂිණාග්‍රාහී වෙයි.

'උච්චාවචානී' - උස් පහන්.

'කිංකරණියානි' - කුමක් කරමිද කියා මෙසේ විමසා කරන කටයුතු. එහි උස් කර්ම නම් - සිව්වැකිරීම්, පඬු පෙවීම්, සෑයෙහි සුණු පිරියම් කිරීම් පොහෝගේ සෑගේ බෝගේ යන මේ තත්ති කටයුතු, වතාවත් අවච - පහත් කර්ම නම් - පා සේදීම ඉලීම ආදී කුඩා කටයුතු.

'තත්තුපායාය' - එහි යායුතු.

'අලංකාතුං' - කිරීමට සමත් වෙයි.

'අලංසංවිධාතුං' - විමසන්ට සමත්.

'ධම්ම කාමෝ' - ධර්මයෙහි මොහුට කැමැත්ත ස්තේහය ඇත්තේනුයි ධම්ම කාම නම්. ත්‍රිපිටක බුද්ධ ධර්මයට ප්‍රිය කරයි යන තේරුමයි.

‘පියසමුද්‍යාරෝ’- අනුන්ට කියන කල මනාව අසයි. තෙමේද අනුන්ට දේශනා කරනු කැමැත්තේ වෙයි යන අර්ථයි.

‘අභිධම්මේ අභිවිනයෝ’- මෙහි ධම්ම නම් අභිධම්ම යනුයි. විනය නම් අභිවිනයයි. වතුක්කය දත යුතුයි.

‘ධම්මෝ’- සූත්‍ර පිටකය.

‘අභිධම්මෝ’- සත්තප්පකරණ.

‘විනයෝ’- උභතෝ විභංග

‘අභිවිනයෝ’- ධන්ධක පරිවාර, නොහොත් සූත්‍ර - අභිධර්ම යන දෙපිටකයම ‘ධම්ම’ නම්. මාර්ග ඵලයෝ අභිධම්ම නම්. මුලු විනය පිටකය විනය නම්. කෙලෙස් සංසිදුවීමට කරුණ අභිවිනයයි. මෙසේ මෙහිදී සියලුම ධර්මයෙහි අභිධර්ම, අභිවිනය යන මෙහි අරුත් දත යුතුය.

‘උළාරපාමුප්පෝ’- බොහෝවූ ප්‍රමුදිත භාවයක් ඇත්තේය යන තේරුමයි.

‘කුසලේසු ධම්මේසු’- කාරණාර්ථයේ සත්තම් විභත්තියි. චාතුර්භූමක කුසල ධර්ම කාරණා කොට, ඔවුන්ගේ පැමිණීම සඳහා නොහරනා ලද ධුර ඇත්තේය යන තේරුමයි. කසිණා දසකයේදී සකලාර්ථයෙන් කසිණ නම්. එය අරමුණු කරණ ධර්මයන්ට ක්ෂේත්‍රය වේනුයි හෝ අධිෂ්ඨානාර්ථයෙන් ආයතන හෝ වේනුයි.

‘උද්ධං’- මතු අභස්තලයට අභිමුඛව.

‘අධෝ’- යට භූමිතලයට අභිමුඛව.

‘තිරියං’- ක්ෂේත්‍ර මණ්ඩලය සෙයින් හාත්පසින් පිරිසිදු මෙහිදී ඇතැම් කෙණෙක් උඩකුරු කරගෙනම කසිණ වඩයි, ඇතමෙක් යටිකුරු කරගෙනමද ඇතමෙක් හාත්පස විහිදුවාගෙනද යන වශයෙන් ඒ ඒ කාරණා අනුව මෙසේ විහිදුවයි. රූප දකිනු කැමතියා ආලෝකය මෙනි. ‘කෙනෙක් පඨවි කසිණය උඩද යට ද සරසද වශයෙන් දැනගනියි’ යනු එහෙයින් කිය. ‘අද්වය’ නම් දෙකක් හෝ දෙවිධියක් නැත යන තේරුමයි. එකක අනික් ස්වභාවයක් නැත. ජලයට බට අයෙකුගේ හැම බෙයින්ම ජලය වෙයි. අනිකක් නොවෙයි. එසේම පඨවි කසිණයට පඨවි කාරණයම වෙයි. එයට අනික් කසිණ ප්‍රභේදයක් නැත මෙම ක්‍රමය හැමතැනම යොදා ගත

යුතුය. මෙහි 'අප්පමාණ' යන්නෙන් එහි පැතිරීමේ අප්‍රමාණත්වය දක්වයි. සිහින් මුලුල්ලම පතුරුවයි මොහු, මොහුට, ආදී කොටස් වශයෙන් නොපතුරුවයි. මේ සම - මධ්‍ය ප්‍රමාණයයි සලකා ගනියි. විඤ්ඤාණ කසිණයන මෙහිදී කසිණග්‍රහණාටිමාකයයේ දී කිසුණු ඉගුලු අභය වශයෙන් එහි පවත්නා සිත්හි උඩ යට සරස යන ආකාරයන් තේරුම් ගත යුතුය. මේ එහි කෙටි විස්තරයයි. කර්මස්ථාන භාවනා නයින් මේ පටවි කසිණාදිය විස්තර වශයෙන් විසුද්ධි මාර්ගයේදී දක්වන ලද්දේය. කර්මපට් විෂයේදී දුගති සුගති කර්මයන්ට මාර්ගයවූ බැවින් කර්මපට් නම්. ඔවුන් අතුරෙහි පාණාතිපාතය අදින්නාදනය මුසාවාදය ආදී සතර බ්‍රහ්මජාල සූත්‍රයේදී විස්තර කරන ලදී. 'කාමේසුමිච්ඡාවාරා' යන මෙහිදී-

'කාමේසු' - මෙවුන්දම් පිණිස හැසිරීම්වලදී හෝ මෙමුන වස්තූන්හිදී හෝ-

'මිච්ඡාවාරෝ' - ඒකාන්ත නින්දිත ලාමක හැසිරීම. එහි ලක්ෂණ වශයෙන් වනාහි- වැරදි සේ මෙමුන සේවනයෙහි හැසිරෙන අදහසින් කායද්වාරයෙහි පවත්නා නොඵළඹිය යුතුන් ඉක්මවීම හෙවත් නොයායුතු තැන්වලට යාම කාමමිත්ථ්‍යාවාරයයි. අගමතියටියාන නම් නොයා යුතු තැන්ය, හෙවත් පුරුෂයන් විසින් මෙමුන සේවනය සඳහා නොයා යුතු තැන්ය -ඒ- මාතුරක්ඛිතා (මව් රකින්නී) පිතුරක්ඛිතා (පියා රකින්නී) මාතා පිතුරක්ඛිතා (මව්පියන් රකින්නී) භාතුරක්ඛිතා (සොහොවුරා රකින්නී) භගිනිරක්ඛිතා (නැගනි රකින්නී) ඤ්ඤිරක්ඛිතා (නැයන් රකින්නී) ගොත්තරක්ඛිතා (ගෝත්‍රය රකින්නී) ධම්මරක්ඛිතා (ධර්මය රකින්නී) සාරක්ඛා (ආරක්ෂා ඇතුව වසන්නී) සපරි දණ්ඩා (හාත්පසින් දඬුවමට බැඳුන තැනැත්තී) යන මේ දස දෙනාය. තවද ධනක්කිතා (මිලදී ගන්නා ලද්දී) ඡන්දවාසිනී (කැමැත්තෙන් පැමිණි තැනැත්තී) හෝග වාසිනී (සම්පත්තී ලබාගත් තැනැත්තී) පටවාසිනී (වස්තූදී ලබාගත් තැනැත්තී) ඕදපත්තකිනී (අරක්කැමිකමට ගත් තැනැත්තිය) ඕභටචුම්බටා (ආධාරය පිණිස ගෙනා තැනැත්තී) දසිභාර්ය්‍යාව (දසිය වශයෙන් ගෙන බිරිඳ කරගත් තැනැත්තී) කම්මකාර භාර්ය්‍යා (කම්කරු කමට ගෙන පසුව බිරිඳ කරගත්

තැනැත්තී) ධජානට (යුධයකදී අල්ලාගත් තැනැත්තී) මුහුත්තිකා (ස්වල්ප කාලයකට ගත් තැනැත්තී) නැකැත් කියන්නී යනුද ඇතැම්හු යෙති) යන මේ ධනක්කිතාදී දසදෙනාදැයි විසි වැදෑරුම් ස්ත්‍රීන් කෙරෙහි සාරක්ඛා හා සපරිදණ්ඩා යන දෙදෙනාටද ධනක්කිතාදී දසදෙනාටද යන දෙළොස් ස්ත්‍රීන්ට අන්‍ය පුරුෂයෝ වෙති මේ දැක්වූයේ අගමතියට්ඨානයෝය. ඒ මේ මිත්ථාචාරය වනාහි සීලාදී ගුණ හිතයෙකු ඒ නොඵළඹිය යුතු තැනට ගිය කල්හි අල්පසාවද්‍ය වේ. සීලාදී ගුණසම්පන්නයෙකු ගිය කල මහාසාවද්‍ය වේ. එහි i සේවන සිත, ii සේවන ප්‍රයෝගය iii මගින්මග ගැටීම iv එය ඉවසීම කියා අගමතිය වස්තුන් අතුරෙහි කරුණු සතරක් දැක්වේ. එක් ප්‍රයෝගයක් සහත්වික නම්

‘අභිජික්ඛා’- දැඩි ලෝබය. අත්සතු බඩු ගැන අභිමුඛව ඒවා හැර ගැනීම සඳහාම නැම් සිටිය, යන තේරුමයි. ‘අනේ ඒකාන්තයෙන් මෙනම් දෙය මට ඇත්තේ නම් ඉතාම යෙහෙක්’ කියා මෙසේ අනුන්ගේ වස්තු ගැන ඇතිකරන දැඩි ආශාව මෙහි ඇති ලක්ෂණයයි. අදින්නාදනය මෙන් මෙයද අල්පසාවද්‍ය හා මහාසාවද්‍ය හෙදයෙන් යුතුය. i අනුන් සතු බඩුවක් විමය, ii එය තමාට හැර ගැනීමය, කියා එහි කරුණු දෙකකි. අනුන්ගේ දේපල කාරණා කරගෙන ආශාව ඇතිවුන කල්හි කර්මපථයෙහිදී ඒවායේ ප්‍රභේදයක් නොදැක්වෙයි. ‘අනේ! මට මෙය ලැබෙන්නේ නම්’ කියා තමාට නොනැමෙයි.

‘ව්‍යාපාදේ’- හිත සැප වැනසීම ව්‍යාපාදයයි එය අනුන්ගේ විනාශය සඳහා හිත යෙදවීම ලක්ෂණය කොට ඇත. ඵරුෂබසෙහි සෙයින් අල්පසාවද්‍ය මහාසාවද්‍ය හෙදය දත යුතුය. i පර සතෙකු විම ii ඔහු වැනසීමේ සිත කියා එහි කරුණුදෙකකි. අත්සතුන් වස්තු කරගෙන ක්‍රෝධය උපන්විට පළමුව කර්මපථ හෙදයක් නොමැත. ‘අනේ! ඒකාන්තයෙන් මොහු වැනසී යතොත් යෙහෙක්’ යන ඔහුගේ විනාශයක් ගැන නොසිතයි.

‘මිච්ඡාදිට්ඨි’- ඇතිසැටියෙන් ගැනීමක් නොමැති බැවින් වැරදි ලෙස දකිනුයි මිච්ඡාදිට්ඨි නම්. එය දුන් දෙයෙහි පල විපාක නැත, ආදී ක්‍රමයෙන් වැරදි ලෙස දැකීම් ලක්ෂණයෙන් යුතුය. සම්පප්‍රලාපයෙහිදී සෙයින් අල්පසාවද්‍ය මහාසාවද්‍ය

ප්‍රභේදය දත යුතුයි. තවද අල්පසාවද්‍යය අතියතද මහා සාවද්‍යය නියතද වෙයි. වස්තුවගේද ගන්නා ලද විපරිතාකාරයාගේද වශයෙන් දෙයාකාරය. යම් පරිද්දකින් එය ගනියිද ඊට එළඹීම එසේ නැති බැවින් මේ දස අකුසල කර්ම පටයන්ගේ ධර්ම වශයෙන්ද කොට්ඨාස වශයෙන්ද අරමුණු වශයෙන්ද වේදනා වශයෙන්ද මූල වශයෙන්ද යන පස් ආකාරයෙන් මෙහි පිළිවෙළින් සත්වැදෑරුම් ධර්මයෝම වෙති. අභිධ්‍යාදී චේතනා තුනෙන් සම්ප්‍රයුක්ත, කොට්ඨාශ වශයෙන් යන මෙහි (දසධර්මයන්ගෙන්) පිළිවෙළින් හතක් හා මිසදිටුවද යන මේ ධර්මයෝ අටදෙන කර්මපටයෝම වෙති. මූලයෝ නොවෙති අභිධ්‍යා ව්‍යාපාදයෝ කර්මපටයෝද මූලයෝද වෙති අභිධ්‍යාව මූල්කරගෙන ලෝභය අකුසල මූලක් වෙයි. ව්‍යාපාද දේශය අකුසල මූලක් වෙයි අරමුණු වශයෙන්, යන මෙහිදී පාණාතිපාතය වනාහි ජීවිතින්ද්‍රිය අරමුණුකිරීම් වශයෙන් සංස්කාරාරම්මණ නම් වෙයි. අදින්නාදනය සත්තාරම්මණ හෝ සංඛාරාරම්මණ වේ. මිථ්‍යාවාරය ස්පර්ශ කිරීම් වශයෙන් සංඛාරාරම්මණය වෙයි. සත්තාරම්මණයයි ඇතමෙක් කියති. මුසාවාදය සත්තාරම්මණ හෝ සංඛාරාරම්මණ හෝ වෙයි. පිසුණාවාවාග ගැනද එසේමය ඵරුසාවාවාග සත්තාරම්මණය අරමුණුකොටම වෙයි. සම්ඵප්‍රලාපය දිට්ඨි සුත මුත විඤ්ඤාණ වශයෙන් සත්තාරම්මණ හෝ සංඛාරාරම්මණ හෝ වෙයි. අභිධ්‍යාව ගැනද එසේමය. ව්‍යාපාදය සත්තාරම්මණය, මිත්ථ්‍යාදෘෂ්ටිය ක්‍රොහමක ධර්ම වශයෙන් සංඛාරාරම්මණය. වේදනා වශයෙන්, යන මෙහි වනාහි පාණාතිපාතය දුක් වේදනා ඇත්තේ වේ තවද රජවරු සොරා දැක හිනැහෙමින්ම 'යව ඔහු මරාදමව්'යි කියති නිශ්චිත ලෙසින් තීරණය කිරීමේ චේතනාව දුක්ඛ සම්ප්‍රයුක්තම වෙයි. අදින්නාදනය ත්‍රිවේදනයයි. මිත්ථ්‍යාවාරය සැප - උපේක්ෂා (මධ්‍යස්ථ) යනුවෙන් වේදනා දෙකකින් යුතුය. සන්තිට්ඨාපක (නිශ්චිත ලෙසින් තීරණය කිරීමේ) සිතෙහි වනාහි මධ්‍යස්ථ වේදනාවක් නැත මුසාවාදය ත්‍රිවේදනා නම් වෙයි. පිසුණාවාවය ගැනද එසේමය. ඵරුසාවාවය දුක් වේදනා සහිතය. සම්ඵප්‍රලාපය ත්‍රිවේදනය. අභිධ්‍යාව සැප හා මධ්‍යස්ථ වශයෙන් ද්විවේදනය මිත්ථ්‍යා

දෘෂ්ටියද එබඳුමය. ව්‍යාපාදය දුක්ඛ වේදනාය. මුල් වශයෙන් යන මෙහි පාණාතිපාතය දෝස මෝහ වශයෙන් මුල් දෙකක් ඇත්තේ වෙයි අදින්නාදනය දෝස මෝහ වශයෙන් හෝ ලෝභ මෝහ වශයෙන් හෝ වෙයි, මිත්ථ්‍යාවාරය ලෝභ මෝහ වශයෙන් වේ. මුසාවාදය දෝස මෝහ වශයෙන් හෝ ලෝභ මෝහ වශයෙන් හෝ වෙයි. පිසුනාවාවාච හා සම්ඵප්පලාපයද එබඳුමය. ඵරුස වචනය දෝස මෝහ වශයෙන් වේ. අභිධ්‍යා ව්‍යාපාද දෙකද මෝහ මූල වශයෙන් ඒක මූල වෙයි. මිත්ථ්‍යාදෘෂ්ටිය ලෝඛ මෝහ වශයෙන් ද්විමූල වෙයි.

පාණාතිපාතා චේරමණී ආදිය සමාදන, සම්පන්න සමුච්ඡේද - යන විරතීන්ගේ වශයෙන් දන යුතුය. ධර්ම වශයෙන්, වනාහි මොවුන් අතුරෙහි දු පිළිවෙළින් චේතනා සතම වටනේය. විරතීහු කෙළවරෙහි වූ තෙවැදෑරුම් චේතනාවන් හා සම්ප්‍රයුක්තවූයේ වෙයි. කොට්ඨාස වශයෙන් යන මෙහිදී පිළිවෙළින් සත් ආකාර කර්මපථයෝ වෙති. මූලයෝ නොවෙති. කෙළවර තුන කර්මපථද මූලද වේ. අනභිධ්‍යාව කර්මපථ බවට පැමිණ අලෝභ කුසල මූලය වෙයි. අව්‍යාපාදය (එසේම කර්මපථ බවට පත්ව) අදෝස කුසල මූලය වෙයි. සම්මාදිට්ඨිය අමෝහ කුසල මූලය වෙයි. ආරම්භණ වශයෙන් යන මෙහි පාණාතිපාතාදියට අරමුණු වන දේමය. මොවුන්ගේ අරමුණු ඉක්ම යුතු බැවින්ම චේරමණී නම් වෙයි.

නිවන අරමුණු කොට ඇති ආර්ය්‍ය මාර්ගය පරිද්දෙන් කේලෙස් දුරු කරයි. මෙපරිද්දෙන් ජීවිතින්ද්‍රියාදී අරමුණුද කර්මපථයෙන් පාණාතිපාතාදී දුසිල් භාවයන් දුරුකරන්නුයි දන යුතුයි. 'වේදනතෝ- වේදනා වශයෙන්' යන මෙහි සියල්ල සැප වේදනා හෝ මධ්‍යස්ථ වේදනා හෝ වෙති. කුසල් බවට පැමිණ දුක් වේදනා නැති කරයි 'මුල් වශයෙන්' යන මෙහි පිළිවෙළින් සත්වැදෑරුම් ප්‍රඥා සම්ප්‍රයුක්ත සිතෙන් වැලකෙන්නහුට අලෝභ, අදෝස, අමෝහ, වශයෙන් මුල් තුනක් බලාපොරොත්තු විය යුතුය. ප්‍රඥා විප්‍රයුක්ත සිතින් වැලකෙන්නහුට මුල් දෙකකි. අනභිධ්‍යා ප්‍රඥා සම්ප්‍රයුක්ත සිතින් වැලකෙන්නහුට මුල් දෙකක් වෙති. ප්‍රඥා විප්‍රයුක්ත වීමෙන් ඒක මූල වේ. අලෝභය

වූකලී තමා විසින්ම තමාටම මූලක් නොවෙයි. අව්‍යාපාදයෙහිදීද මෙම කුමයමැයි සම්මා දිට්ඨිය අලෝභ අදේස වශයෙන් ද්විමූලය.

‘අරියවාසා’- ආර්යායෝග්‍ය මොවුන් අතුරෙහි විසූහ, වසති, වසන්නාහුය යනුයි අරිය වාස නම්.

‘පඤ්චංගවිප්පතීණෝ’- පඤ්චාංගයෙන් තොරවූයේවි රහතන්වහන්සේ විසූහ. වසති වසන්නාහුය. එහෙයින් පඤ්චාංගයෙන් තොර බැවින් හා ආර්යායන්ගේ වාසස්ථානවූ බැවින් මෙය අරියවාසයයි කියයි. හැමතනහිම මෙම නයයි.

‘ඒවං ඛෝ ආවුසෝ හික්ඛු ඡළංගසමන්නාගතෝ හෝති’- ෂඩංගෝපේක්ෂාවෙන් යුතුවූයේ වෙයි. ෂඩංගෝපේක්ෂා යනු කුමක්ද? ඤාණාදීහු ඤාණයයි කී කල ක්‍රියා වශයෙන් ඤාණ සම්ප්‍රසූක්ත සිත් ලබන්. ‘සත්තවිහාර- නිත්‍ය විහාර’යි කී කල අටවැදෑරුම් මහාසිත් රජ්ජන දුස්සත නැතැයි කී කල දස සිතක් ලබති. සොම්නස ආසේවන වශයෙන් ලැබේ.

‘සතාරක්ඛෙන චේතසා’- රහතුන්ගේ ත්‍රිවිධද්වාරයන්හි හැම කල්හි සතිය- සිතිය ආරක්ෂා කෘත්‍යය සිදු කරයි. එහෙයින්ම ‘හැසිරෙන්නහුටද සිටින්නහුටද නිදන්නහුටද නොනිදන්නහුටද නිතර සංසිදීමෙන් එක්රැස්වූ ඥාන දර්ශනය එළඹ සිටියේ වේ’ යනු කියයි.

‘පුට්ඨසමණ බ්‍රාහ්මණනං’- බොහෝ මහණ බමුණන්ට මෙහි සමණ යන්නෙන් පැවිද්දෝ ගැනෙති. ‘බ්‍රාහ්මණ’ යන්නෙන් හෝවාදීන් ගැනෙති.

‘පුට්ඨපච්චේකසච්චානි’- වෙන් වෙන්වූ බොහෝ සත්‍ය මේ දර්ශනය ඇත්තෙක, මේ දර්ශනය ඇත්තෙක, යනුවෙන් ගත් බොහෝ සත්‍යයෝ ඇත, යන තේරුමයි.

‘නුන්නානි’- දුරුකළ - ඉවත්කළ

‘පනුණ්ණානි’- මනාසේ දුරු කළ

‘වත්තානි’- ඉවත්කළ - හළ.

‘වත්තානි’- වැරදි- වමනය කළ.

‘මුත්තානි’- බැඳුම් පුත්කළ.

‘පහිණානි’- ප්‍රහිණ කළ

‘පටිනිස්සට්ඨානි’- යම්සේ සිත එහි නැවත ආරෝපනය නොකරද්ද- නොනගද්ද එසේ දුරුකළ- අත්හළ ඒ සියල්ලම

ගත්තහුගේ ගැනීම අත්හැරීමෙන් නැවත නොගන්නා බවට කියන නමය මේ දැක්වූයේ.

'සමවයසට්ඨේසනා' - මෙහි අවයා යන්නෙන් අනුන බව කියයි. සට්ඨා යන්නෙන් හළ බව කියයි. මොහු මනාසේ සියල්ල අත්හළේනුයි 'සමවයසට්ඨේසන' නම්. මනාසේ සහ මුලින් අත්හළ හැම සෙවීම, යන තේරුමයි.

රාගචිත්තං විමුත්තං - මාර්ගයේ කෘත්‍ය නිෂ්පාදනය කියනලදී 'මාගේ රාගය ප්‍රතිණය' යනාදී නයින් ප්‍රත්‍යාවේක්ෂා කිරීමේ ඵලය කියනලදී.

'අසේධ සම්මාදිට්ඨිය' - යනාදී සියල්ල ඵලසම්ප්‍රසක්ත ධර්මයෝමය. මෙහි සම්මාදිට්ඨිය, සම්මාඤ්ඤාණය යන මේ දෙතැන්හිදීම 'ප්‍රඥාවම' කියන ලදී. 'සම්මාවිමුත්ති' - මනා මිදීම' යන මේ පදයෙන් නොකියනලද ඉතිරි ඵලසමාපන්නි ධර්ම සංග්‍රහ කර ගන්නා ලදැයි දතයුතු. 'ආචාරිත්ති, මොව්හු වනාහි' යනාදිය කියනලද නයින්ම දතයුතුය. මෙසේ දසක සයකගේ වශයෙන් සමසැටක් ප්‍රශ්න දක්වමින් තෙරුන්වහන්සේ සමගි රසය දැක්වූහ.

(දසකය නිමි.)

මෙතැන් සිට ප්‍රශ්නයෝ එක්තැන්කොට ගළපා සම්බන්ධ කටයුතුය. මේ සූත්‍රයෙහි වනාහි ඒකක වශයෙන් ප්‍රශ්න දෙකක් කියනලදී. දුක් - දෙකේ කොටස් වශයෙන් හැත්තෑවකි. තික (තුන් කොටස්) වශයෙන් එකසිය අසූවකි. චතුක්ක (සතරේ කොටස්) වශයෙන් දෙසියකි. පංචක (පහේ කොටස්) වශයෙන් එකසිය තිහකි. ඡක්ක (සයේ කොටස්) වශයෙන් එකසිය දෙතිසකි. සත්තක (හතේ කොටස්) වශයෙන් අනූඅටකි. අට්ඨක (අටේ කොටස්) වශයෙන් අසූඅටකි. නවක (නවයේ කොටස්) වශයෙන් සිව්පණසෙක. දසක (දහයේ කොටස්) වශයෙන් සැටකැයි මෙසේ ප්‍රශ්න එකදස් දහතරක් කියනලදී. මුලු මහත් ත්‍රිපිටක බුද්ධ ධර්මයෙහි මේ සූත්‍රය හැර මෙසේ බොහෝ ප්‍රශ්නවලින් ගැවසීගත් වෙන සූත්‍රයක් නම් නැත්තේමය. බුදුහු මේ සූත්‍රය මුල පටන් අසා මෙසේ සිතූහ. 'දම්සෙනෙවි සැරියුත් තෙර බුද්ධ බලය දක්වා අතීත සිංහ නාදයක් පවත්වයි. මේ

සූත්‍රය ශ්‍රාවක භාෂිතයකැයි කී කල එහි ඇදහීමක් විශ්වාස කිරීමක් නැතිවෙයි. සර්වඥභාෂිතයකැයි කී කල්හි ඇදහීම - විශ්වාස කිරීම ඇතිවෙයි. එහෙයින් එය සර්වඥභාෂිතයක් කොට දෙවිමිනිසුන්ගේ ඇදහිල්ල- විශ්වාස කිරීම මේ සූත්‍රය කෙරෙහි උපදවන්නෙමිසි" යන මේ අදහසයි. එයින් නැගිට 'සාධුකාර' දුන්න. 'ඉක්බිති භාග්‍යවතුන් වහන්සේ නැගී සිටගෙන ආයුෂ්මත් සැරියුත් තෙරුන් ඇමතුහ. 'යහපති, යහපති, සාරිපුත්‍රයෙනි. සාරිපුත්‍රය, ඔබ හික්ෂුන්ට සංගීතිපරියාය දෙසු පරිදි ඉතා යහපති' යනු ඒ නිසා කිය.

'සංගීතිපරියායං'- සමගියට කාරණය සංගීතිපරියායයි, 'සාරිපුත්‍රය, ඔබ මගේ බුදුනුවණ හා සසඳ බලා හික්ෂුන්ට සමගියට අදළ කාරණා පැවසූ අයුරු ඉතා මැනවි' යනු ඒ නිසා කියන ලද්දේ වේ.

'සමනුඤ්ඤෙ සත්ථා අහෝසි'- අනුමෝදනාවෙන් එකඟව අනුදන්නාලදී. මෙපමණකින් මේ සූත්‍රාන්තය බුද්ධ භාෂිතයක් බවට පත්විය. දේශනාවගේ අවසානයේදී මේ සූත්‍රය මෙනෙහි කරන ඒ හික්ෂුහු රහත් බවට පැමිණියහ.

(සංගීති සූත්‍ර වර්ණනාව නිමියේය.)

34. දසුත්තර සූත්‍ර වර්ණනාව.

'ඒවම්මේ සුතං'- මින් දසුත්තර සූත්‍ර දේශනාව ඇරඹෙයි. මෙහි ඒ නොපැහැදිළි පද විස්තර කිරීම සිදුවෙයි.

'ආවුසෝ හික්ඛවෝ'- මේ ශ්‍රාවකයන්ට ආමන්ත්‍රණය කිරීමයි. බුදුවරයෝ පිරිසට අඬගැසීමේදී 'හික්ඛවෝ මහණෙනි' යනු කියති. ශ්‍රාවකයෝ ශාස්තෘන් වහන්සේ ගරු තත්හි තබන්නෙමු'යි සලකා බුදුන් අඬගසන වචනයෙන් ආමන්ත්‍රණය නොකොට 'ආවුසෝ - ඇවැත්නි' යනුවෙන් අඬගසති.

'තේ හික්ඛු' දම්සෙනෙවි සැරියුත් තෙරුන් පිරිවරා සිටි ඒ හික්ෂුන් ඒ හික්ෂුහු කවරහුද අනිබද්ධවාසී නොවූ නිතරම එකතැනම පදිංචිව නොසිටින ඒ ඒ දිශාවන්හි ගමන් කරන මහණුන් බුද්ධකාලයෙහි දෙවරක් (මසකට දෙවරක්) හික්ෂුහු

රැස්වෙති ඒ i වස්විසීමට පැමිණි කාලයද ii පවාරණ කාලයද වෙයි. වස්විසීමට සමීපවූ කල්හි දසදෙනා, විසිදෙනා තිස්දෙනා, සතළිස්දෙනා, පණස්දෙනා ආදී වශයෙන් හික්ෂුන් කොටස් කොටස්ව කමටහන් ලබාගැනීම සඳහා පැමිණෙත්. බුදුහු ඔවුන් සමග සතුටු සාමීචි කතාවෙන් ප්‍රමුදිතවී 'මහණෙනි, කුමක් හෙයින් වස්විසීම ලංව ඇති මේ දිනවල ඇවිදිවිදැයි' අසති. ඉක්බිති ඒ මහණහු භාග්‍යවතුන් වහන්සේට - 'කමටහන් ලබාගනු සඳහා ආවුමිහ. අපට කමටහන් දෙවියයි' යාඥකරති- ඉල්වති. ශාස්තෘන්වහන්සේ ඔවුන්ගේ වරිතානුකූලව රාගවරිතයාහට අසුභ කර්මස්ථානය දෙති. දෝස වරිතයාහට මෛත්‍රී කර්මස්ථානය දෙති. මෝහ වරිතයාහට උදෙසීම, පිළිවිසීම, සුදුසු කල බණ ඇසීම සුදුසු කල ධර්ම සාකච්ඡාව යන මේ දේ කිරීම තට ගැළපෙනැයි වදරති. විතර්කවරිතයාහට ආනාපානසති කමටහන දෙති. ශ්‍රද්ධා වරිතයාහට පැහැදීම ඵළුවන සූත්‍ර නයින් බුදුන් දහම මනාව අවබෝධ කළ පරිදිද ධර්මයෙහි ඇති නිර්මල බවද සංඝයාගේ සුප්‍රතිපත්ත බවද දක්වති. ඥාණවරිතයාහට අනිත්‍යාදී ප්‍රතිසංයුක්ත ගැඹුරු සූත්‍රාන්තයන් වදරති. ඔව්හු එසේ කමටහන් ලබාගෙන ඒවා සප්‍රාය නම් එහිම වසති. එසේ සප්‍රාය නොවේ නම් සුදුසු සෙනසුන් අසාගෙන ඒ තැන් කරා යෙති. ඔව්හු එසේ නියමිත තැන්වලට පැමිණ වසන්නාහු මෛත්‍රමාසික ප්‍රතිපදාව පිළිගෙන කෙලෙස් තවත්තාහු වැයම් කරන්නාහු ඇතමෙක් සෝවාන් හෝ වෙති. ඇතමෙක් සකෘදගාමීද ඇතමෙක් අනාගාමීද ඇතමෙක් රහන්ද වෙති. ඊට අනතුරුව විසූ වස් ඇත්තෝ පවාරණය කොට බුදුන් සමීපයට ගොස් 'භාග්‍යවතුන් වහන්ස, මම ඔබවහන්සේ වෙතින් කමටහන් ලබාගෙන ඒ මගින් සෝවාන් ඵලයට පැමිණියේ' වෙමි. මම අග්‍රඵලයවූ රහත් බවට පැමිණියෙමි' යනාදී නයින් තම තමන් ලබාගත් ගුණයන් සැලකර සිටිති. එහිදී වස්විසීමට ලංව සිටි ඒ හික්ෂුහු පැමිණියාහු මෙසේ පෙරළා යන හික්ෂුන් භාග්‍යවතුන් වහන්සේ අගසව්වන් වෙත යවති. 'මහණෙනි, සැරියුත් මුගලන් දෙදෙනා වහන්සේද බලව' යනු ඒ නිසා කිය. එසේ බලා සුව පෙවෙන් විමසූ හික්ෂුහුද 'කිමෙක්ද වහන්ස, අපි සැරියුත් මුගලන් දෙදෙනා වහන්සේ

හමුවූයෙමු'යි කියති. මෙසේත් භාග්‍යවතුන් වහන්සේ උන්වහන්සේලා දැක්මෙහි මහණුන් යොදවති. 'මහණෙනි, සැරියුත් මුගලන් දෙදෙනා ආශ්‍රය කරවී මහ නුවණ ඇති අනුග්‍රාහකවූ සබ්බමචාරීවූ උන්වහන්සේලා උත්තම ගුණ ඇත්තෝය. මහණෙනි, මව් කෙනෙක් යම්සේද සැරියුත් තෙරද එබඳුමය. උපන් ළමයෙකු පෝෂණය කරන පියා යම්සේද මුගලන් තෙරද එබඳුමය. මහණෙනි, සැරියුත් තෙරුන් වහන්සේ සෝවාන් පෙළෙහි හික්මවයි. එසේම මුගලන් තෙර උත්තම සෘථයෙහි යොදවති' යනුයි. එකලද බුදුහු මේ හික්මුන් සමග පිළිසඳර කතා කොට ඒ මහණුන්ගේ අදහස් විමසන්නාහු මේ මහණුන් ශ්‍රාවකයන්ගේ දේශනා මගින් හික්මවිය යුත්තෝ යයි දුටහ. ශ්‍රාවක විනයෙහි නම් ඇතමෙක් බුද්ධ දේශනාව අසා මාර්ග ඵලාවබෝධය කරති. ඇතමෙක් ශ්‍රාවකයන්ගේ දේශනා අසා මාර්ග ඵලාවබෝධය කරති. බුද්ධදේශනා මගින් හික්මවිය යුතු අය ශ්‍රාවක දේශනා මගින් හික්මවිය නොහැක. මොවුන්ද ශ්‍රාවක දේශනා මගින් හික්මවිය යුත්තන් බව දැන කීනම් හික්මුවකගේ දේශනාවක් අසා මාර්ගඵල අවබෝධ කර ගනිද්දැයි බලන්නාහු සැරියුත් තෙරුන්වහන්සේගේ දේශනාවකින්යයි දැනවදුරා ඒ තෙරුන් වෙත යැවූහ. සැරියුත් තෙරුන්වහන්සේ ඒ හික්මුන් විවාළහ. 'ඇවැත්නි ශාස්තෘන් හමුවට ගියහද?' එසේය. ගියෙමු. බුදුන්වහන්සේ විසින් වනාහි ඔබවහන්සේ වෙත අපි එවන ලද්දෝ වෙමු. ඊට අනතුරුව සැරියුත් තෙරුන් වහන්සේ මේ හික්මුහු මගේ දේශනාව අසා මග ඵල අවබෝධ කර ගන්නාහුය. මොවුන් සඳහා කෙබඳු දේශනාවක් ගැළපේදැයි විමසන්නාහු මේ මහණහු සමගි රසයෙහි ඇලුනෝය. එනිසා ඔවුන්ට සමගි රසය ගැබ්වී ඇති දේශනාවක් පැවැත්වීම උචිතයයි සනිටුහන් කොට ඒ ආකාර දේශනාවක් පවත්වනු කැමැත්තාහු 'දසුත්තරං පවක්ඛාමි' යනාදිය පැවසූහ. එහි දහය දහය බැගින් මාතෘකා තබා කොටස් කරන ලද්දේ 'දසුත්තර' නම්. ඒකකයේ (එකේ කොටසේ) පටන් දසකය (දහයේ කොටස) දක්වා කොටස්ව ගියේනුයි දසුත්තර නම්. එක එක කොටසේදී ප්‍රශ්න දහය දහය වෙසසන ලද්දේනුයි දසුත්තර නම්.

'පවක්ඛාමි'- එකී දසුත්තර ක්‍රමය පවසමි යනුයි.

‘ධම්මං- සුත්ත’- සූත්‍ර

‘නිබ්බාණපත්තියා’ නිවන් ලැබීම සඳහා.

‘දුක්ඛස්සන්ත කිරියා’- සියලුම ලෝකික දුක් කෙළවර කිරීම පිණිස.

‘සබ්බගන්තප්පමෝචනං’ අභිධ්‍යානාය ග්‍රන්ථ ආදී වූ හැම ග්‍රන්ථයක්ම දුරුකිරීම සඳහා මෙසේ තෙරහු දේශනාව උසස් අන්දමින් දැක්වූහ. තවද ඒ හික්ෂුහු ඒ දේශනාවෙහි ප්‍රේමය ඉපදවූහ. මෙසේ මේ දේශනාව උගතයුතුය. පුහුණු කළයුතුය. දැරිය යුතුය. කියවිය යුතුය - කියා හගිතියි මේ සතර පදයෙන් වර්ණනා කොට දැක්වූහ. ඒ කෙසේද යත් ‘මහණෙනි’ මෙය ඒකායන මාර්ගයයි’ යනාදී නයින් ඒ ඒ සූත්‍රවලදී බුදුන් එහි අගය දක්වා වදාරන්නාක් මෙනි.

‘බහුකාරෝ’- බහුපකාර - බොහෝ උපකාර ඇති.

‘භාවේතබ්බෝ’- වැඩිය යුතු.

‘පරිඤ්ඤායා’- ත්‍රිවිධ පරිඤ්ඤා අනුව විශේෂයෙන් දතයුතු.

‘පහාතබ්බෝ’- දුරුකිරීමේ ක්‍රමය අනුව බැලීමෙන් අත්හළ යුතු

‘භානභාගියෝ’- අපායට යවනසුලු පිරිහීම් පක්ෂයේවූ

‘විසේස භාගියෝ’- විශේෂගාමී. විශේෂාධිගම ලැබිය යුතු ආකාරයෙන්.

‘දුප්පට්ඨිද්ධෝ’- ප්‍රත්‍යය කිරීමට අපහසුවූ - අවබෝධ කිරීමට දුෂ්කරවූ.

‘උප්පාදේ ත්බ්බෝ’- නිපදවිය යුතු.

‘අභිඤ්ඤායො’- ඤානපරිඤ්ඤාවට අනුව උසස් සේ අවබෝධ කටයුතු.

‘සවිජ්ඣාතබ්බෝ’- ප්‍රත්‍යක්ෂ කටයුතු මෙපරිද්දෙන් හැම තන්හිම වූ මාතෘකා පාඨවල තේරුම් දතයුතුය.

මෙසේ සැරියුත් තෙර දක්ෂ හුණ - බට කපන්නෙක් තමාට හමුවූ හුණ ගසක් මුලින් කපා ගැට සියල්ල සිඳි හැර කැලි දහයකට කපා ඒ එක එක කැල්ල තීරුවලට පලා යම්සේ කොටස් කරයිද එපරිද්දෙන්ම ඒ මහණුන්ට ගැළපෙන දේශනාව තෝරාගෙන එය කොටස් දහයකට බෙදා මාතෘකා තනාගෙන

ඒ එක් එක් කොටසෙහි එක එක පදය බෙදා දක්වමින් 'කුසල ධර්මයන් අතුරෙහි කවර නම් එක් ධර්මයක් බොහෝ උපකාරද? අප්‍රමාදද? යනාදී නයින් දේශනාව විස්තර කරන්ට පටන්ගත්තේය.

'අප්පමාදෝ කුසලේසු ධම්මේසු' - හැම තැනකටම ඉතා ප්‍රයෝජනවත්වූ අප්‍රමාද පදය කියේය. මේ අප්‍රමාද පදය නම් සිල් පිරිමෙහි ඉන්ද්‍රිය සංවරයෙහි, භෝජනයෙහි පමණ දැනීමෙහි, ඡාගරියානුයෝගයෙහි, සත්විධ ධර්මයන්හි, විදර්ශනාවට ඇතුළත්වීමෙහි, අර්ථ ප්‍රතිසම්භිධාදීන්හි, සීල ස්කන්ධාදීවූ පස්වැදෑරුම් ධර්ම ස්කන්ධයන්හි ස්ථාන අස්ථාන දැනීමෙහි, මහා විහාර සමාපත්තියෙහි, ආර්යා සත්‍යයන්හි සතිපට්ඨානාදී බෝධිපාක්ෂික ධර්මයන්හි, විදර්ශනා ඥානාදීන්හි, අෂ්ට විද්‍යාවන්හි යන මේ සියල්ලෙහිම අත්නොහරින අර්ථයෙන් හැම කුසල ධර්මයන් කෙරෙහිම බොහෝ උපකාරය, යනු දැක්විය.

'මහණෙනි, යම්හෙයකින් සත්වයෝ පා නැත්තෝ හෝ - පෙ- තථාගතයන් වහන්සේ ඒ සියල්ලන් අතුරෙහි ශ්‍රේෂ්ට යයි කියති. මහණෙනි, එපරිද්දෙන්ම යම් කිසි කුසල ධර්ම රැසක් වෙද්ද ඒ සියල්ලෝම අප්‍රමාදය ප්‍රධානකොට ඇත්තෝය. අප්‍රමාදයෙහිම බැසගත්තෝය. අප්‍රමාදයම ඒ සියලු ධර්මයන් අතුරෙහි ප්‍රධානයයි කියති" යනුවෙන් හස්ති පද්ධි උපමාවන්ගෙන් උපමා කොට සංයුක්ත නිකායෙහි අප්‍රමාද වර්ගයෙහි නොයෙක් අයුරින් වර්ණනා කර තිබේ. ඒ සියල්ල එක පදයකින්ම සංග්‍රහ කොට තෙරුන් වහන්සේ "කුසල දහමිහි අප්‍රමාදවීම" කියා දැක්වූහ. ධම්ම පදයෙහි අප්‍රමාද වර්ගයෙනුද මෙහි ඇති බහුපකාරත්වය දැක්විය යුතුය. එසේම අසෝක වස්තුවෙනුද දැක්විය යුතුය. අසෝක රජු නිග්‍රෝධ හෙරණුන්ගේ "අප්පමාදේ අමතපදං" යන ගාථාව අසා 'දරුව, සිටින්න, ඔබ විසින් මට ත්‍රිපිටක බුද්ධ ධර්මයම කියා දෙන ලදී" කියා සාමණේරයන් කෙරෙහි පැහැදි අසුභාර දහසක් විහාර කරවීය. මෙසේ ශක්තිමත් මහණ විසින් 'අප්‍රමාදයට' බොහෝ උපකාරක බව දක්වමින් ඒ ගැන කරුණු තුන් පිටකයෙන් ගෙනහැර දක්වා දේශනා කළ යුතුය. යම් කිසි සූත්‍රයක් හෝ ගාථාවක්

හෝ 'අප්‍රමාදය' දක්වනු සඳහා ගෙනහැර පාත්තේ අස්ථාන පරිදි එය යොදා දක්වයිද එය නොමග යාමකැයි නොකිය යුතුය. මෙහිදී ධර්ම කටිකයාගේම ශක්තියත් බලයත් ප්‍රමාණ කොට දැක්විය යුතුය.

'කායගතාසති' - ආනාපාන චතු ඉරියාපට් සති සම්පජ්ඣ්ඤ ද්වත්තිංසාකාර චතු ධාතු වචන්ථාන දස අසුභ නව සිව්ථික චුණ්ණික මනසිකාර සතර රූප ධ්‍යාන යන මෙහි උපන් සිහියට මේ නමකි.

'සාත සාහගතා' - චතුර්ථ ධ්‍යානය හැර අන්තන්හි සැප සහගත වෙයි. සැපයෙන් යුතුවූයේ වෙයි. ඒ සඳහා මෙය කියන ලදී.

'සාසවෝ උපාදනියෝ' - ආශ්‍රවයන්ටද උපාදනයන්ටද ප්‍රත්‍යවූ මෙසේ ක්‍රෙහුමක ධර්මයන්ම නියම කරයි.

'අස්මිමානෝ' - රූපාදියෙහි 'මම වෙමි' යන මානය.

'අයෝනිසෝ මනසිකාරෝ' - අනිත්‍ය දැයෙහි නිත්‍යය යනාදී නයින් පවත්නා වැරදියේ මෙනෙහි කිරීම විපරිත ලෙස- වැරදි ලෙස මෙනෙහි කිරීමයි දත යුතුය.

'ආනන්තරිකෝ චේතෝ සමාධි' - මාර්ගය ලඟට හෙවත් මාර්ගයට අනතුරුව ඵලය වෙයි. මෙය ආනන්තරික චේතෝ සමාධියයි. මෙහි වනාහි විදර්ශනාවට අනතුරුව මාර්ගය වෙයි. හෙවත් ඊට අනතුරුව තමාට ළඟට හෝ ඵලයදීම ආනන්තරික චේතෝ සමාධි යන්නෙන් බලාපොරොත්තුවනු ලැබේ.

'අකුප්පංඤ්ඤාං' - ඵල ප්‍රඥාවෙන් අත්‍යවූයේ අකුප්ප ඤ්ඤා කෝප නොනුවණ නම්. මෙහිදී ප්‍රත්‍යවෙක්ෂා ප්‍රඥාව අදහස් කරනු ලැබේ.

'ආහාරට්ඨිතිකා' - ප්‍රත්‍ය නිසා පැවැත්ම සිදුවන.

'අයං ඒකෝ ධම්මෝ' - යම් ප්‍රත්‍යයකින් ඔව්හු පවතිද්ද මෙය ඒකධර්මයකි. ඤ්ඤා පරිඤ්ඤාවෙන් උසස් සේ දත යුතු.

'අකුප්පා චේතෝ විමුත්ති' - අරහත් ඵල විමුක්තියයි. මේ වාරයේදී ඤ්ඤාපරිඤ්ඤාවෙන් දන්තාලද බව කියනලදී. එසේම තීරණ පරිඤ්ඤාවෙන් දැනීමද දුරු කිරීම හා ප්‍රත්‍යක්ෂ කිරීම පහාණ පරිඤ්ඤාවෙන්ද කටයුතුය.

'දුප්පට්ච්ඡක්ඛෝ' - මෙහිදී මාර්ගය කියන ලදී.

“සවිජ්ඣා තබ්බං”- එලය කියන ලදී. මාර්ගය එකම පදයේදී (එකම වරක්) ලැබෙයි. එලය වූකලී නොයෙක් අවස්ථාවලදී ලැබෙයි.

‘භූතා’- ස්වභාව වශයෙන් ඇති.

‘තච්ඡා’- සත්‍යවූ ඇති පරිදි.

‘තථ’- යම්සේ කියන ලද ද එසේම වූ.

‘අවිතථා’- කියන ලද ක්‍රමයෙන් නොවූ, සත්‍යවූ යන තේරුමයි.

‘අනඤ්ඤා’- කියන ලද ක්‍රමයෙන් නොව අන් අයුරකින්.

‘සම්මා තථාගතේන අභිසම්බුද්ධා’- තථාගතයන් වහන්සේ විසින් බෝධි පර්යායංකයේ වැඩිහිඳු හේතු කාරණ සහිතව තෙමේම අවබෝධ කරන ලදී. දැනගන්නා ලදී. ප්‍රත්‍යක්ෂ කරන ලදී. මෙයින් තෙරුන් වහන්සේ මේ ධර්මයෝ තථාගතයන් වහන්සේ විසින් අවබෝධ කරන ලදී. මම වනාහි ඔබ වහන්සේලාගේ රජුගේ ලියුම් කියවන්නා (ලේඛකයා) වැනිය’යි බුද්ධභාෂිත සූත්‍රය ගෙනහැර දක්වමින් විශ්වාස කළයුතු බව උපදෙවයි.

‘ඉමේ ද්වේ ධම්මා බහුකාරා’- මේ දෙවැදෑරුම් සතිසම්පජ්ඣ ධර්මයෝ සිල් පිරිමාදීන්හි ‘අප්‍රමාද’ පදය මෙන් හැම තනහි උපකාර සහිතය- හිතසැප එලවනසුලුය.

‘සමථෝ ව විපස්සනා ව’- මේ දෙක ගැන විස්තර සංගීති සූත්‍රයේදී ලොකික ලෝකෝත්තර දෙකොටසේදී කිය. මෙහිදී දසුන්තර සූත්‍රයෙහිදී පූර්ව භාගයෝ කිය. ‘සත්වයන්ගේ කිලිටුවීම සඳහා, සත්වයන්ගේ පිරිසිදුවීම සඳහා” යනු නුනුවණින් මෙනෙහි කිරීම් සහිත හේතු ප්‍රත්‍යයෝ සත්වයන්ගේ කිලිටුවීම සඳහා පවතියි. නුවණින් මෙනෙහි කිරීම (සත්වයන්ගේ) පිරිසිදුවීම සඳහා පවතියි. එසේම දුර්වල භාවයන් පවිටු මිත්‍ර ආශ්‍රයත් කිලිටුවීම පිණිසද සුවචභාවයත් කල්‍යාණ මිත්‍ර ආශ්‍රයත් පිරිසිදු බව පිණිසද පවතිත්. එසේම තුන් අකුසල මුල් තුන් කුසල මුල් සතර යෝග සතර විසංයෝග පස්චේතෝබ්බ පඤ්ච ඉන්ද්‍රිය අගාරව සය ගාරව සය සත්විධ සද්ධම්ම සත්විධ අසද්ධම්ම කුසිත වස්තු අට ආරම්භ වස්තු අට ආඝාත වස්තු නවය අඝාත පටිච්ඡය නවය දස අකුසල කර්මපට්ඨ දස කුසල කර්ම පට්ඨ

යනුවෙන් මෙසේ ප්‍රභේදගතවූ (මේ විරුද්ධ හා අවිරුද්ධ යන දෙපක්ෂයෙහි) දෙපක්ෂයෙහිවූ ධර්මයෝ ඇති සැටියෙන් අවබෝධ කිරීමට දුෂ්කරවේ.

‘සංඛතා ධාතු’ - ප්‍රත්‍යයන්ගෙන් කෙරුන පඤ්චස්කන්ධයෝ.

‘අසංඛතා ධාතු’ - ප්‍රත්‍යයන්ගේ නොකෙරුන නිවන.

‘විජ්ජා ච විමුක්ති ච’ - මෙහි විජ්ජා නම් ක්‍රිවිද්‍යායි.

‘විමුක්ති’ - රහත් ඵලය මේ වාරයේදී අභිඤ්ඤිය ඒකාකමය. ඇති කළ යුතු පදයෙහිදී මාර්ගය කියන ලදී. ප්‍රත්‍යක්ෂ කළයුතු පදයෙහිදී ඵලය කියන ලදී.

‘යම් මේ කාමයන්ගෙන් නික්මීමක්වේද එය නෙක්ඛම්ම නම්’ යන මෙහි නෙක්ඛම්ම යන්නෙන් අනාගාමී මාර්ගය අදහස් කරන ලදී. ඒ වනාහි සර්වප්‍රකාරයෙන් යම් මේ කාමයන්ගෙන් ඉවත්වීමක් වේද එය ආරුප්ප නම්. මෙහි ආරුප්ප යන්නෙන් රහත්මග ගැනෙයි. යළිත් ඉපදීම වලක්වන හෙයින් සර්වප්‍රකාරයෙන් රූපයන්ගෙන් නික්මීම නම් නිරෝධයයි. ඔහුගේ නික්මීම යන මෙහි රහත්ඵලය නිරෝධය යන්නෙන් අදහස් කරන ලදී. රහත් ඵලයෙන් නිවන් දුටු කල නැවත දිගට පවත්වා ගෙන යන සියලු සංස්කාරයෝ නොවෙතියි රහත් බව සියලු සංස්කාර ධර්මයන්ගේ නිරෝධයට (නැතිකිරීමට) ප්‍රත්‍යවන බැවින් ‘නිරෝධ’යයි කියන ලදී.

‘අනිතං සඤ්ඤාණං’ - අනිතවූ අරමුණු සහිත නුවණ. අනික් තන්හිද මෙම ක්‍රමයයි. මේ වාරයෙහිද අභිඤ්ඤිය එක සමානය. දුප්පට්ඨිකිකා පදයෙහිදී (දුක්ඛයේ අවබෝධ කළ යුතු පදයෙහි) මාර්ගය කියන ලදී. ප්‍රත්‍යක්ෂ කළ යුතු පදයෙහිද ඵලය කියන ලදී.

‘චන්තාරි චක්කානි’ - මෙහි චක්ක - චක්‍ර යනු දරු චක්කය, 2 රතන චක්කය, 3 ධම්ම චක්කය, 4 ඉරියාපට් චක්කය, 5 සම්පත්ති චක්කය, කියා පස් ආකාරය. මෙහිදී ‘යහලු ගැල් හදන්න’ මේ රෝදය රැ සතක් අඩු මාසයකින් සාදා නිමවන ලද්දෙහි’ යන මෙයින් දරුවක්ක - දැව රෝදය ගැන කියවෙයි. ‘පියා විසින් ආරක්ෂා කරගෙන ආ චක්කය ඒ අනුව පවත්වානුයි යන මෙයින් රතනචක්ක - රත්න චක්‍රය කියයි. ‘මා විසින්

පවත්වන ලද චක්‍රය' යන මින් ධම්ම චක්ක - ධර්ම චක්‍රය කියයි. 'චතුර්වක්ක නවද්වාර' යන මෙයින් ඉරියාපථ චක්‍රය කියයි. 'මහණෙනි, මේ චක්‍ර සතරකි යමකින් යුතුවූ දෙව්මිනිසුන්ට චක්‍ර සතරක් පවතියි' යන මෙයින් සම්පත්ති චක්‍රය කියයි. මෙහිද එයම අදහස් කරන ලදී.

'පතිරූපදේසවාසෝ'- යම් පෙදෙසක සිව්පිරිස දක්නා ලැබේද එබඳු සුදුසු පළාතක වාසය කිරීම.

'සප්පුරිසුපස්සයෝ'- බුද්ධාදී සත්පුරුෂයන් වෙත එළඹීම, සේවනය, භාජනය කිරීම.

'අත්ත සම්මාපණිධි'- තමා මනාසේ පිහිටුවීමයි. ඉදින් පෙර අශ්‍රද්ධාදියෙන් යුතුව විසුවේ ඒ සියල්ල හැර ශ්‍රද්ධාදියෙහි පිහිටුවීමයි.

'පුබ්බේ ව කත පුඤ්ඤතා'- පෙර රැස්කළ කුසල් ඇති බව. මොව්හු මෙහි ප්‍රමාණයි. යම් හෙයකින් ඤාණසම්පයුත්ත සිතකින් කුසල කර්මයක් කෙළේද එම කුසලය ඒ පුරුෂයා සුදුසු දේශයක විසීමට පමුණුවයි. සත්පුරුෂයන් ආශ්‍රය කරවයි. ඉන් ඒ තැනැත්තා මනා තනහි පිහිටුවයි, සතර ආභාරයන්හි පළමුව ලොකිකයද ඉතිරි තුන සංගීති සූත්‍රයේදී ලොකික ලෝකෝත්තර වශයෙන් මිශ්‍රකොට දැක්විය, මෙහි පූර්වභාගයෙහි ලොකික කොටසම කිය. කාමයෝග විසංයෝගාදිය අනාගාමි මාර්ගාදීන්ගේ වශයෙන් දත යුතුයි. භානභාගිය (පිරිහිම් පක්ෂයෙහිවූ) දීන් විෂයෙහි පළමුවන ධ්‍යානය ලබන්නා කාම සහගත සංඥාව මෙනෙහි කිරීමෙන් හැසිරෙත්. භානභාගී සමාධිය ඒ අනුව පවත්නා ධර්මයන් සමග පිහිටි කල මනාව පිහිටයි. එය ස්ථිතිභාගී නම් වේ. අවිතර්ක සහගත සංඥාව මෙනෙහි කිරීමෙන් මනාව හැසිරෙද්ද, ඒ විශේෂභාගී සමාධියයි. නිර්වේද සහගත සංඥාව මෙනෙහි කිරීමෙන් හැසිරීම විරාගයට හිතවත් බැවින් නිර්වේධ සමාධියයි, යන මේ විදියෙන් හැම සමාධියක්ම විස්තර කට යුතුය විගුද්ධි මාර්ගයේදී මේ පිළිබඳ විනිශ්චය කතාව දක්වන ලදී.

මේ වාරයේදී අභිඤ්ජයද එකසමානමය. මෙහි අභිඤ්ජයන්නෙන් මාර්ගය දක්වන ලදී ප්‍රත්‍යක්ෂ කළ යුතු, යන්නෙන් එලය කියන ලදී. ප්‍රීතිය පැතිරවීමාදියෙහිදී ප්‍රීතිය පතුරුවමින්

උපදිනුයි ධ්‍යාන දෙක්හි ප්‍රඥාවම ප්‍රීතිඵලණතාවයි. සුඛය පතුරුවමින් උපදිනුයි ධ්‍යාන දෙක්හි පවත්නා නුවණ සුඛඵලණතාවයි. සිත පතුරුවමින් උපදිනුයි සිත පිරිසිදු දන්තා නුවණ වේතෝඵලණතාවයි. ආලෝකය පැතිරවීමෙන් උපදිනුයි දිවැස් නුවණ ආලෝකඵලණතාවයි. ප්‍රත්‍යවේක්ෂඥනය ප්‍රත්‍යවේක්ෂානිමිත්ත නිමිත්තනම් 'ධ්‍යාන තුනෙහිවූ නුවණ ප්‍රීතිඵලණතාවයි. ධ්‍යාන දෙක්හි නුවණ සුඛ ඵලණතාවයි. අන්‍ය සිත්හිවූ පතුරනා නුවණ වේතෝඵලණතාවයි. දිවැස ආලෝකඵලණතාවයි ඒ ඒ සමාධියෙන් නැගීසිටියහුගේ සිහිකිරීමේ නුවණ ප්‍රත්‍යවේක්ෂා නිමිත්තයි' යනු මේ නිසා වදළහ. එහිද ප්‍රීතිඵලණතාව හා සුඛඵලණතාව පාදෙක වැන්න වේතෝඵලණ ආලෝක ඵලණතා දෙක අත් දෙක වැන්න. අභිඥ පාදක ධ්‍යානය මධ්‍යම කය වැන්න. මෙනෙහිකිරීමේ නිමිත්ත ශීර්ෂය වැන්න. මෙසේ ආයුෂ්මත් සැරියුත් තෙර අංගපසකින් යුතු සම්මා සමාධිය අභ්‍යවසරයින් සම්පූර්ණ පුරුෂයෙකු මෙන් ගලපා දැක්විය. 'මේ සමාධිය වර්තමාන සැපයෙන් යුතුය' යනාදීන්හි අරහත්ඵල සමාධිය අදහස් කරන ලදී. එය වනාහි ඇතුළත්වූ මොහොතෙහිම සැප වේදනාවක් ලැබෙන බැවින් වර්තමාන සැපයෙන් යුතු වූයේ පළමු පළමු වැනි පසු පසු වන සමාධි සැපයට ප්‍රත්‍යාවන බැවින් දීර්ඝවූ සැප විපාකයක් ගෙන දෙයි.

'අරියෝ' - කෙලෙසුන් දුරින්ම දුරුකළ බැවින් ආර්යය නම්.

'නිරාමිසෝ' - කාම ආමිස ලෝකික සැපයන්ගේ නැති බව නිරාමිස නම් වේ. බුද්ධාදී මහාපුරුෂයන් විසින් සේවනය කරනලද බැවින් දුෂ්ට-අසත්පුරුෂයන් සේවනයෙන් වැලකුනේ වේ. අංගයනගේ ශාන්ත බැවින්ද අරමුණුවල ශාන්ත බැවින්ද හැම කෙලෙස් පීඩාවන්ගෙන් ශාන්ත බැවින්ද ශාන්තයයි කියයි.

'පණිතෝ' - තැවීම් ගතියක් නැති බැවින් ප්‍රණීත නම්. කෙලෙස් සංසිදීමෙන් ලබනලද බැවින් කෙලෙසුන්ගේ සංසිදුනු බව හෝ සංසිදීම ලත් බැවින් 'පටිප්පස්සද්ධ' යි කියයි. පටිප්පස්සද්ධ- පටිප්පස්සද්ධි යන මේ දෙක්හිම එකම තේරුමයි. රහතුන් විසින් සංසිදුනු කෙලෙස් ඇති බවක් ලබන ලද හෙයින් එය 'පටිප්පස්සද්ධ ලද්ධ' නම්. සිතේ එකඟ බවෙන් පැමිණි

බැවින් 'සිතේ එකඟ බවෙන් පැමිණි' යන තේරුමයි. අල්ප ගුණයෙන් හා කෙලෙස් සමග මිශ්‍රවූ සමාධියෙන් මෙන් මෙහෙයවීම් සහිත හා ප්‍රයෝග සහිතවූ සිතින් විරුද්ධ ධර්මයන්ට නිග්‍රහ කොට කෙලෙසුන් වලකා නොපැමිණි බැවින් මෙහෙයවීම් වැලැක්වීමද සිදුවේ. ඒ සමාධියට සමවදින්නේ හෝ එයින් නැගිටින්නේ හෝ සතියගේ මහත් බවට පත්වූයේ සිහියෙන්ම ඊට පැමිණෙයි. සිහියෙන්ම ඉන් නැගිටියි. ගෙවී ගිය කාලයාගේ වශයෙන් හෝ සිහියෙන් පැමිණෙයි. එසේම සිහියෙන් නැගිටියි. එහෙයින් මෙහි මේ සමාධිය වර්තමාන සැපයෙන්ද එසේම මතු සැප විපාකයෙන්ද යුතු වූයේ වෙයි යන මෙය සිහිකරන්නහුට ප්‍රත්‍යක්ෂ වශයෙන්ම (මෙලොවදීම) ඒ පිළිබඳ ප්‍රත්‍ය ඥානය පහළවෙයි. එය එක් මාර්ගයකි. සෙසු තත්විද මෙම ක්‍රමයමයි. මෙපරිද්දෙන් මේ පස් ආකාර ප්‍රත්‍යවේක්ෂාඥන පසින් මේ සමාධිය ඤාණ පසකින් යුතු වූයේ 'සම්මා සමාධිය'යි කියන ලදී. මේ වාරයේදී විශේෂ භාගිය පදයෙහිදී මාර්ගය කියන ලදී. ප්‍රත්‍යක්ෂ කළ යුතු පදයෙහිදී (සච්ඡි කාතබ්බ පදයේ) එලය කිය. සෙස්ස මූලදී කී පරිදිමයි. ඡක්කයේදී (සයේ කොටසේදී) සියල්ල විස්තර කළ පරිදිමයි. අවබෝධ කිරීමට දුෂ්කරවූ පදයෙහිදී මාර්ගය දැක්විය.

'සම්මප්පඤ්ඤාය සුදිට්ඨා භොන්ති' - හේතුන්ගේ නය ක්‍රමය අනුව විදසුන් නුවණින් මනාව දක්වන ලද්දේ වේ.

'කාමා' - වස්තු කාම හා ක්ලේශ කාම. මේ දෙපරිදිවූ කෙලෙස්ම සත්වයාට දැවීම ඇති කරන බැවින් ගිනි අඟුරු මෙන් දක්වන ලද්දේ වේ.

'විවේකනිත්ත' - නිවනට නැමුණ.

'පොණං පබ්භාරං' - මේ නැමුණ බවටම කියන නම් දෙකකි.

'ව්‍යන්තිභූතං' - නියතවූ. තෘෂ්ණාවෙන් තොරවූයේ, යන තේරුමයි. කිනම් සියල්ලකින්ද යන මෙහි ආශ්‍රවයන්ට කරුණුවූ හැම ඉන්ද්‍රියමය ධර්මයන්ගෙන්, යන තේරුමයි. මෙහි වැඩිය යුතු පදයෙහි මාර්ගය දක්වන ලදී.

'ආදි බ්‍රහ්මවරිය කාය පඤ්ඤායා' - ත්‍රිවිධ ශික්ෂාවන්ගෙන් සංග්‍රහ කරන ලද මාර්ග බ්‍රහ්මවරියාවට මුල්වූ පූර්ව භාගයෙහිවූ

කරුණ සමථ හා විදර්ශනා නුවණින් අෂ්ටාංගික මාර්ගයට මුල්වූ සම්මාදිට්ඨි නුවණ.

‘තිබ්බං’- බලවත් තියුණු.

‘හිරොත්තප්පං’- හිරියද, ඔත්තප්පයද, ලප්ථාවද, බයද,

‘පේමිං’- ලොකිකදේ හා සම්බන්ධවූ ප්‍රේමය.

‘ගාරවෝ’- ගරු සිත. ගරු භාවයෙන් යුතුව විසීමෙන් ක්ලේශයෝ නූපදිත්. අවවාදනුශාසනා ලබයි. ඒ නිසා එය ඇසුරු කොට විසීම නුවණ ලැබීම පිණිස ප්‍රත්‍ය වෙයි. නුසුදුසු කාලයන්හි ප්‍රේතයන් හා අසුරයෝ විවාහ වෙති. ඒ නිසා ප්‍රේතයන් ඇසුරෙන්ම අසුරකායය ගන්නා ලදැයි දත යුතුය.

‘අප්පිච්ඡස්ස’- ප්‍රත්‍ය අල්පේච්ඡතාව, අධිගම අල්පේච්ඡතාව, පරියාප්ති අල්පේච්ඡතාව, ධූතාංග අල්පේච්ඡතාව, කියා අල්පේච්ඡයෝ සතරදෙනෙකි. මෙහි ප්‍රත්‍ය අල්පේච්ඡතාව නම්- බොහෝදේ දෙන කල ඉන් මදක් බලාපොරොත්තු වීමයි. ටිකක් ලැබෙන කල එයින් ඉතා ස්වල්පයක්ම ගනියි. හුඟක් නොගනියි, ඉතිරි සියල්ලම තමාට ලබාගැනීමේ ආශාවක් නැත. අධිගම අල්පේච්ඡය නම්- මජ්ඣන්තික තෙරුන් සෙයින් තමා ලත් උසස් අවබෝධය අනුන්ට දැන ගැනීමට ඉඩ ලැබෙයි. පරියාප්ති අප්පිච්ඡතාව නම් ත්‍රිපිටකයෙහි මනා දැනීමක් ලැබුවේ සෙසු ත්‍රිපිටකධාරීන් හා සමාන තත්වයක් ලැබූ එම බහුශ්‍රැතබවද ඇඟවීමට අකමැති වීමයි. සාකේතක තිස්සතෙරුන් පිළිබඳ කතාව මීට නිදසුනකි. ධූතාංගප්පිච්ඡතාව නම්- ධූතාංගයන් භාවිතාකරන බව අනුන්ට දැනගැනීමට අවසර නොදෙයි. ද්වේභාතික තෙරුන් අතුරෙන් වැඩිමහල් තෙරුන් පිළිබඳ කතාව මීට නිදසුනි. ඒ විස්තර කතා විසුද්ධි මාර්ගයේ එයි.

‘අයං ධම්මෝ’- මෙසේ තමා පිළිබඳ ශාන්ත ගුණ සඟවන ප්‍රත්‍ය. පිළිගැනීමේ පමණ දන්නා, අල්පේච්ඡ පුද්ගලයා හට මේ නවලෝකෝත්තර ධර්මය ලැබෙයි. මහිච්ඡයා (බොහෝ ලාභාදිය පතන්නා) ට නොලැබෙයි.

‘සත්තුට්ඨස්ස’- සිව්පසෙහි තුන් ආකාර සතුටින් සතුටුවුවහුට.

'පවිවිත්තස්ස' - කාය, චිත්ත උපධි විවේකයන්ගෙන් විවේකයට පත්වුවහුට. එහි කාය විවේකය නම් ගණසංග නිකායෙන් වෙන්ව අෂ්ඨ ආරම්භ වස්තූන්ගේ වශයෙන් ඒකිභූතවූ එසේ ඒකිභාවයෙන්ම කටයුතු සම්පූර්ණ නොවේ යයි දැන කසිණ භාවනා කොට අෂ්ඨ සමාපත්ති නිපදවයි. මේ චිත්ත විවේකයයි. සමාපත්ති ලැබීමෙන්ම කටයුතු සම්පූර්ණ නොවේයයි දැන ධ්‍යාන පාදක කොට සංස්කාරයන් වඩා පිළිසිඹියා සමග රහත් බවට පැමිණෙයි. මේ උපධි විවේකයයි. 'කය පිළිබඳ විවේකයෙන් යුතුව කෙලෙසුන්ගෙන් මිදීම පිණිස විසීම කාය විවේකයයි. ඉතා පිරිසිදු බවට පත් සිත්ක් ඇතුව විසීම චිත්ත විවේකයයි. කෙලෙසුන් ගෙන් තොර නිරූපධි පුද්ගලයන් බවට පැමිණ වාසය කිරීම උපධි විවේකයයි' යනු බුදුහු මේ නිසා වදාළහ.

'සංගණිකාරාමස්ස' - ගණ සංගණිකාවේ හා කෙලෙස් සංගණිකාවේ ඇලී හැසිරෙන්නහුට.

'ආරද්ධ විරියස්ස' - කායික හා චෛතසික විරියායෙන් යුතුව වසන්නහුට.

'උපට්ඨිතසනිස්ස' - සතර සතිපට්ඨානයන්ගේ වශයෙන් එළඹ සිටි සිහි ඇත්තහුට.

'සමාහිතස්ස' - එකඟ සිත් ඇත්තහුට

'පඤ්ඤවතො' - කර්ම ස්වකත නුවණින් යුතු.

'නිප්පඤ්ඤස්ස' - මාන තණ්හා දෘෂ්ටි ආදිය නුවණින් දුරුකළ තැනැත්තහුට. මෙහිදී භාවේතබ්බ වැඩිය යුතු යන පදයෙන් මාර්ගය කියන ලදී.

'සීලවිසුද්ධි' - පිරිසිදු බවට පැමිණවීමට සමත් සිව් පිරිසිදු සිල්.

'පාරිසුද්ධි පධානියංග' - පිරිසිදු බවේ ප්‍රධානාංගය.

'චිත්ත විසුද්ධි' - විදසුනට කරුණුවූ අධාකාර පුහුණුවූ සමාපත්තිහු.

'දිට්ඨි විසුද්ධි' - ප්‍රත්‍ය සහිතව නාම රූප දැක්වීම.

'කංඛාවිතරණ විසුද්ධි' - ප්‍රත්‍යාකාර නුවණ අද්ධා තුනෙහි දීම ප්‍රත්‍යයන්ගේ වශයෙන් ධර්මයෝ පවතින් යයි බලමින් සැකය දුරුකරයි.

'මග්ගාමග්ග ඤාණදස්සන විසුද්ධි' - ඕභාසාදිය මාර්ගය නොවෙයිද විටියට පැමිණි උදයවාය නුවණ මාර්ගය'යිද මෙසේ සලකා බැලීම.

පටිපදා ඤාණදස්සන විසුද්ධි' - රථවිනිත සූත්‍රයේදී වුට්ඨාන ගාමිනී විදර්ශනාව දක්වන ලදී. මෙහිදී තරුණ විදර්ශනාව කියයි.

'ඤාණදස්සන විසුද්ධි' - රථවිනිත සූත්‍රයේදී මාර්ගය කියන ලදී. මෙහිදී වුට්ඨානගාමිනී විදර්ශනාව කියන ලදී. මේ සත්ත විසුද්ධිහු විසුද්ධි මාර්ගයේ විස්තර කර ඇත.

'පඤ්ඤා' - රහත්ඵල නුවණ.

'විමුක්ති' - රහත්ඵල විමුක්තිය.

'ධාතුනානත්තං පටිච්ච උප්පජ්ජති එස්සනානත්තං' - චක්ෂු ආදී ධාතුන්ගේ විශදාශභාවය නිසා චක්ඛුසම්ඵස්සාදී විශදාශභාවයන් ඇතිවේනුයි' යන තේරුමයි.

'එස්සනානත්තං පටිච්ච' - චක්ඛුනානත්තයන නිසා.

'වේදනානානත්තං' - චක්ඛු සම්ඵස්සයෙන් හටගත් වේදනාව ආදී වෙනස් බව.

'සඤ්ඤානානත්තං පටිච්ච' - කාමයන්ගේ වෙනස් බව ආදිය නිසා.

'සංකප්පනානත්තං' - කාම සංකල්පාදියේ වෙනස.

'සංකප්පනානානත්තං පටිච්ච උප්පජ්ජති ඡන්දනානත්තං' - සංකල්පනාවන්ගේ වෙනස් බව නිසා රූපයේ ආශාව ශබ්දයේ ආශාව ආදී වශයෙන් ඇතිවන වෙනස.

'පරිලාභනානත්තං' - ඡන්ද පරිලාභය නිසා රූප පරිලාභය ශබ්දපරිලාභය ආදිය උපදිය.

'පරියේසනානානත්තං' - රූප සේවීමාදියෙන් ඇතිවන පරිද්දයි.

'ලාභනානත්තං' - පරියේසනානානත්තවය ඇති බැවින් රූප පටිලාභය ආදිය සංඥාවන් කෙරෙහි හටගනියි.

'මරණ සඤ්ඤා' - මරණය අනුව දැකීමෙහිවූ නුවණ.

'ආහාරේ පටික්කුල සඤ්ඤා' - ආහාර ගන්නනුට ඇතිවන හැඟීම.

‘සබ්බ ලෝකේ අනභිරත සඤ්ඤා’- සියලු ලෝකයෙහි නොඇලෙන්නහුට ඇතිවන හැඟීම. මෙහි ‘බහුකාර’ යන්නෙන් මාර්ගය කියයි.

‘නිජ්ජරවත්ථනී’- දිරිම සිදු කරන.

‘මිච්ඡාදිට්ඨි නිජ්ජණ්ණං හෝති’- මෙය මූලදී විදර්ශනාවේදීම දිරිම කරන ලදී හෙවත් දුරු කරන ලදී. එසේ ඇති කල යලිත් කුමක් හෙයින් මෙහිදී දැක්විදයන් සම්පූර්ණයෙන්ම නොසිදු බැවිනි. විදසුනෙහිදී ටිකක් සිදින ලදී. සහමුලින් නොසිදින ලදී. මාර්ගය ලැබීමෙන් එය සහමුලින්ම සිදෙයි. නැවත නැඟී සිටින්නට ඉඩ නොදෙයි. එහෙයින් මෙය මෙහිදී යලිත් දක්වන ලදී. සෙසු පදයන්හිද මෙම ක්‍රමය යොදා ගත යුතු. මෙහිද සම්මාදිට්ඨිය ප්‍රත්‍ය කරගෙන සිව්සැට ධර්මයෝ වැඩිම බවට පැමිණෙති. “කවර නම් සිව්සැටක්ද? සෝවාන් මාර්ගය ලත් මොහොතෙහි අධිමෝක්ෂාර්ථයෙන් (සිතේ ස්ථිර භාවය පිහිටීම) සද්ධිත්වය පරිපූරණය වෙයි. පශ්ගතටියෙන් (දැඩි ලෙස ගැනීම) යන අර්ථයෙන් විරියා ඉන්ද්‍රිය පරිපූරණය වෙයි. අනුස්සරණාර්ථයෙන් (සිහි කිරීම) සතින්ද්‍රිය පරිපූරණය වෙයි. අවික්ෂේප (විපරීත- අවුල් නැති) අර්ථයෙන් සමාධිත්වය පරිපූරණය වෙයි. දර්ශනාර්ථයෙන් ප්‍රඥාඉන්ද්‍රිය පරිපූරණය වෙයි. දැන ගැනීම් අර්ථයෙන් මනින්ද්‍රිය පරිපූරණය වෙයි. සතුටුවීම් අර්ථයෙන් සෝමනස්සිත්වය පිරෙයි. ප්‍රවෘත්ත පරම්පරාව පිළිබඳ අධිපති භාවයෙන් ජීවිතින්ද්‍රිය පිරෙයි -පෙ- රහත් ඵල ලත් මොහොතෙහි අධිමෝක්ෂාර්ථයෙන් සද්ධිත්වය පිරෙයි. ප්‍රවෘත්ති සන්තතියේ අධිපති අර්ථයෙන් ජීවිතින්ද්‍රිය පිරෙයි, යනුයි. මෙසේ සතර මාර්ගයන්හි ද සතර ඵලයන්හිද අට බැගින් වි සිව්සැට ධර්ම කෙනෙක් සම්පූර්ණ වෙයි.

මෙහි අභිඤ්ඤායා පදයේදී මාර්ගය දැක්වෙයි. මෙතැන් සිට ප්‍රශ්න සම්බන්ධ කොට ගැළපිය යුතුය. දසකයේදී ප්‍රශ්න සියක් කියන ලදී. ඒකකයෙහිද නවකයෙහිද සියයකි. දුකයෙහිද, අට්ඨකයෙහිද සියයකි තිකයෙහිද, සත්තකයෙහිද, සියයකි. චතුක්කයෙහිද, ඡක්කයෙහිද, සියයකි. පඤ්චකයෙහි පණසකි. මෙසේ ප්‍රශ්න පන්සිය පණසක් දක්වන ලදී. ආයුෂ්මත් සැරියුත් තෙර මේ සූත්‍රය දෙසීමෙන් තුටු පහටුළු ඒ හික්ෂුහු සැරියුත්

තෙරුන්ගේ දේශනාව මුදුනින් පිළිගත්ත. සාධු! සාධු!! කියා ඒ ගැන සතුට දැක්වූහ. එම තුටු පහටු බවත් සමග මෙම සූත්‍රයම මෙනෙහි කළ ඒ පන්සියයක් හික්මුණු පිළිසිඹියා සහිත රහත් බැව්හි පිහිටියහ.

(සුමංගල විලාසිනී නම්වූ දීඝනිකායටය කතාවේ

දසුත්තර සූත්‍ර වර්ණනාව නිමි.)

(පාටික වර්ග වර්ණනාව නිමි)

සුමංගල පිරිවෙන් වැසි ස්ථීර ගුණ සමූහයෙන් යුතු ස්ථවිර පරම්පරානුයාත දායානාග සංඝස්ථවිරයන්ගේ ආරාධනාවෙන් දසබලයන්ගේ ගුණ දැක්වෙන උතුම්වූ දීඝනිකායට 'සුමංගල විලාසිනී' නම් අටුවාවක් කිරීමට ආරම්භ කෙළෙමි.

ඕතොමෝ (සිංහල) මහට්ඨ කතාවේ සාරය හකුලාගෙන බණවර එකසිය අසූ එකකින් කොට නිමවූවාය. (දීඝාදී) නිකායයන්ගේ තේරුම් පැහැදිළි කිරීම සඳහා බණවර පණස් නවයකින් විසුද්ධි මාර්ගය කෙළේය.

එහෙයින් ඉන් පිහිට ලැබ බණවර ගණනින් එකසිය සතළිසක් පුරවා මහා විහාර සමයෙහි එහි වසමින් මෙය කෙළේය. මුල් අටුවාවන්ගේ සාරය හැරගෙන මෙය කළ මා විසින් යම් පිණක් රැස්කරන ලදද ඒ පිණෙන් සියලු ලෝකයා සුවපත් වේවා යනුයි.

උතුම්වූ පිරිසිදු ශ්‍රද්ධා බුද්ධි විර්යායන්ගෙන් ගැවසීගත් සිල්වත් බව මාදු බව ආදී ගුණ සමූහයෙන් යුතු ස්වකීයාගම පර ආගම ආදිය මනාව දැනගත් නුවණෙහි වියත් බවෙන් හෙබි අටුවා සහිතවූ ත්‍රිපිටක බුදු දහමෙහි අප්‍රතිහත ඥානප්‍රභාවයෙන් මහාදෛවයාකරණවූ කරුණ සම්පත්තියෙන් ලත් සැපසේ උසුරුවණ මධුර උදර වචනයන්ගේ ලාවණ්‍යයෙන් යුතු තැනට ගැළපෙන සත්‍ය වදන් කීමෙහි සමත් මහා කවිවරයෙකුටු ඡඩ්භිඥ ප්‍රතිසම්භිධා ගුණයන්ගෙන් හෙබි උතුරු මිනිස් දහමිහි නොහැපෙන මහ නුවණ ඇති ස්ථවිර වංශයට පහත් බඳුනු මහ තෙරවරුන්ගෙන් පිරුණු මහා විහාර වංශයට අයත් විශාලවූ පිරිසිදු නුවණින් යුතු උතුමන් විසින් භාවිතා කරන ලද විපුල

විසුද්ධි බුද්ධියෙන් යුතු බුද්ධ සෝම, යන උතුමන් විසින් භාවිතා කරන ලද උතුම් නමක් ඇති තෙරුන් විසින් මේ සුමංගලවිලාසිනී නම් දීඝනිකාය අටුවාව කරනලදී.

දෘෂ්ටිය පිරිසිදු කර ගැනීමෙන් සසර දුකින් මිදෙනු කැමති කුලපුත්‍රයන්ට මේ බුදු සසුන ලෙව්හි පවතිවා, කෙළෙස් තැවීමේ යෙදුනු එබඳු ගුණ ඇති පිරිසිදු ගුණ ඇත්තහුට ලෝක ජ්‍යෙෂ්ඨවූ මහර්මිවූ බුදුන් වහන්සේ (හැම කල්හි) පවතිවා.

(දීඝ නිකාය අර්ථ වර්ණනාව නිමි)

ත්‍රිපිටකය

දීඝනිකාය අටුවාව - 3

ආචාර්ය ඒ. පී. ද සොයිසා
සිංහලයට පරිවර්තනය කළ
සම්පූර්ණ ත්‍රිපිටකය පොත් පෙළ

1. දීඝ නිකාය 1
2. දීඝ නිකාය 2
3. දීඝ නිකාය 3
4. මජ්ඣිම නිකාය 1
5. මජ්ඣිම නිකාය 2
6. මජ්ඣිම නිකාය 3
7. මජ්ඣිම නිකාය 4
8. මජ්ඣිම නිකාය 5
9. සංයුත්ත නිකාය 1
10. සංයුත්ත නිකාය 2
11. සංයුත්ත නිකාය 3
12. සංයුත්ත නිකාය 4
13. සංයුත්ත නිකාය 5
14. සංයුත්ත නිකාය 6
15. සංයුත්ත නිකාය 7
16. අභිඥානපර නිකාය 1
17. අභිඥානපර නිකාය 2
18. අභිඥානපර නිකාය 3
19. අභිඥානපර නිකාය 4

20. චූළදක නිකාය 1
21. චූළදක නිකාය 2
22. චූළදක නිකාය 3
23. චූළදක නිකාය 4
24. චූළදක නිකාය 5
25. චූළදක නිකාය 6
26. චූළදක නිකාය 7
27. චිතය පිටකය 1
28. චිතය පිටකය 2
29. චිතය පිටකය 3
30. චිතය පිටකය 4
31. අභිධර්ම පිටකය 1
32. අභිධර්ම පිටකය 2
33. අභිධර්ම පිටකය 3
34. අභිධර්ම පිටකය 4
35. අභිධර්ම පිටකය 5
36. අභිධර්ම පිටකය 6
37. අභිධර්ම පිටකය 7
38. අභිධර්ම පිටකය 8

අටුවා කොත්

39. විශුඬු මාර්ගය 1
40. විශුඬු මාර්ගය 2
41. දීඝ නිකාය අටුවාව 1
42. දීඝ නිකාය අටුවාව 2
43. දීඝ නිකාය අටුවාව 3
44. මජ්ඣිම නිකාය අටුවාව 1
45. මජ්ඣිම නිකාය අටුවාව 2
46. මජ්ඣිම නිකාය අටුවාව 3
47. මජ්ඣිම නිකාය අටුවාව 4
48. සංයුත්ත නිකාය අටුවාව 1

425/-

සී/ස අ.සේ. ගොඩගේ සහ සහෝදරයෝ (පුද්.) සමාගම

රාජ්‍ය සම්මාන ලත් පොත් ප්‍රකාශකයෝ
661, 665, 675, පී. ද අ.සේ. කුලරත්න මාවත, කොළඹ 10.
දුරකථන: (011) 2685369, 2686925 ෆැක්ස්: 2674187
www.godage.com godagecm@slt.lk

ISBN 978 955 30 3641

9 789553 036410